Edward W. Said

Yersiz Yurtsuz

ANILAR

metis

Edward W. Said

Yersiz Yurtsuz

Kudüs doğumlu olan Edward W. Said (1935-2003) Kahire Victoria Koleji'nde, Massachusetts Mount Hermon School'da ve Princeton ile Harvard Üniversitelerinde eğitim gördü. 1963'ten itibaren Columbia Üniversitesi'nde İngilizce ve karşılaştırmalı edebiyat dersleri verdi. 1974'te Harvard'da Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde konuk öğretim üyesi olarak, 1975-76'da Stanford Davranış Bilimleri İleri Araştırmalar Merkezi'nde burslu araştırmacı olarak, 1979'da da Johns Hopkins Üniversitesi Beşeri Bilimler Bölümü'nde konuk öğretim üyesi olarak bulundu. *Arab Studies Quarterly*'de editörlük yaptı; New York'taki Dış İlişkiler Konseyi, Amerikan Sanatlar Akademisi ve PEN yönetim kurulu üyeliklerini yürüttü. 1976'da Harvard Üniversitesi Bowdoin Ödülü'nü, 1994'te de Lionel Trilling Ödülü'nü aldı. Türkçedeki kitapları: *Filistin Sorunu* (Pınar, 1985), *Entelektüel* (Ayrıntı, 1995), *Kültür ve Emperyalizm* (Hil, 1999), *Şarkiyatçılık* (Metis, 1999), *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası* (Agora, 2005), *Müzikal Nakışlar* (Agora, 2006), *Geç Dönem Üslubu* (Metis, 2008), *Medyada Islam* (Metis, 2008), *Başlangıçlar: Niyet ve Yöntem* (Metis, 2009), *Kültür ve Direniş* (Agora, 2009), *Joseph Conrad ve Otobiyografide Kurmaca* (Agora, 2010).

Türkçede kapsamlı bir Said okuması için yazarın makalelerinden derlediğimiz Metis seçkisi *Kış Ruhu*'nu (2001) ve Said'in eseri üzerine eleştirel makaleleri bir araya getiren *Barbarları Beklerken*'i (Metis, 2010) tavsiye ederiz.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Yersiz Yurtsuz
Edward W. Said

İngilizce Basımı:
Out of Place, A Memoir
Alfred A. Knopf, 1999

© Edward W. Said, 1999
© Metis Yayınları, 2013
Türkçe Çeviri © Aylin Ülçer, 2003

İlk Basım: İletişim Yayınları, 2003
Metis Yayınları'nda İlk Basım: Ağustos 2014
İkinci Basım: Kasım 2014

Yayıma Hazırlayan: Özde Duygu Gürkan

Kapak Tasarımı: Emine Bora

Kapak Resmi: Edward W. Said
ve kız kardeşi Rosy, Kudüs, 1941.

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197, Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-952-8

Edward W. Said

Yersiz Yurtsuz

ANILAR

Çeviren:
Aylin Ülçer

metis

METİS YAYINLARI

EDWARD W. SAİD
KOLEKSİYONU

•

ŞARKİYATÇILIK, 1999

GEÇ DÖNEM ÜSLUBU, 2008

MEDYADA İSLAM, 2008

BAŞLANGIÇLAR, 2009

YERSİZ YURTSUZ, 2014

•

KIŞ RUHU, Seçki, 2001

•

BARBARLARI BEKLERKEN
Edward W. Said'in Anısına, 2010

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 11

ÖNSÖZ 13

YERSİZ YURTSUZ 19

Dr. Kanti Rai ve Meryem C. Said'e

TEŞEKKÜR

BU KİTABIN BÜYÜK KISMI, HASTALIK YA DA TEDAVİ DÖNEMLERİNDE, bazen New York'taki evimde, bazen de Fransa'daki ve Mısır'daki dostlarımın veya kurumların gösterdiği misafirperverliğin tadı çıkarılarak yazıldı. *Yersiz Yurtsuz* üzerinde çalışmaya 1994 Mayısında, lösemi yüzünden gördüğüm ilk üç kemoterapi seansı sonrasındaki nekahet döneminde başladım. Dale Janson ve Long Island Yahudi Hastanesi'nin Gezici Kemoterapi ve Kan Nakli Birimi'nin harika hemşireleri, onların mesuliyetinde olduğum günler, haftalar ve aylar boyunca sonsuz nezaketleri ve sabırlarıyla, yazmayı bitirene dek benimle ilgilendiler.

Ailem —Meryem (Mariam), Wadie, Neclâ (Najla)— müsveddelerim üzerinde çalıştığım beş yıl boyunca ve tabii ki hastalığım, yokluğum, tedavilerim süresince bana katlanarak çekilir tarafı olmayan bin türlü ruh halimi sineye çekti. Onların metaneti, koşulsuz desteği ve gücü, bu süreci, onlar için değilse de en azından benim için, olduğundan çok daha kolay hale getirdi ve bu yüzden onlara sonsuz şükran borçluyum.

Amerika'nın kuşkusuz en yetkin edebiyat eleştirmeni olan sevgili dostum Richard Poirier, giriştiğim bu işte başından beri beni yüreklendirerek müsveddelerimden bazılarını okuma inceliğini gösterdi. Ona ve aym yardımı benden esirgemeyen Deirdre'ye ve Allen Bergson'a bu yardımlarından dolayı minnettarım. Elyazımı çözen, yazdıklarımı temize çekerek okunabilir hale getiren, yığınla müsveddenin içinden çıkmamı sağlayan ve bütün bunların altından da

büyük bir sabırla, bir kez olsun şikâyet etmeksizin kalkmasını bilen, Columbia'daki kusursuz asistanım Zaineb Istrabadi'ye yaptıkları için bir ödül verilse yeridir. Dostluğunu ve desteğini benden esirgemeyen Sonny Mehta'yı bulunmaz bir yayıncı ve bir can yoldaşı olarak anıyorum. Bu işi başından sonuna dek destekleyen Andrew Wylie'ye de bir kez daha teşekkür etmek isterim.

Bir yazarın editörlerine teşekkür etmesi âdetten sayılır, hatta neredeyse sıradan bir şeydir. Oysa benim durumumda, Granta'dan dostum Frances Coady'ye ve Knopf'tan dostum Shelley Wanger'a duyduğum sevgi, hayranlık ve minnettarlık o âdetten teşekkürlerle karşılanamayacak denli derin. Frances yapmaya çalıştığım işin ne olduğunu anlamamda bana yardımcı olduktan başka havaleli mi havaleli, üstelik düzensiz bir müsveddeyi nasıl şekle şemaile sokabileceğim konusunda olabilecek en yararlı önerilerde bulundu bana. Shelley ise mizah duygusunu ve sabrını bir an olsun yitirmeden yanı başımda oturarak, çoğun gereğinden fazla uzun yazılmış, bazen de yeterince geliştirilmemiş yüzlerce sayfalık bir metnin gözden geçirilmesinde bana yol gösterdi.

Doktor Kanti Rai'nin alanındaki nefes kesici uzmanlığı ve olağanüstü insanlığı ise, bu kitabı yazıp bitirme sürecinde beni ayakta tuttu. O ve Meryem Said, hastalığımın en başından itibaren görülmedik bir özveriyle işbirliği yaparak, tam tabiriyle ifade etmek gerekirse çökmeme mani oldular. Bu kitabı sevgisi ve desteği için müteşekkir olduğum Meryem'e, insanlığı ve dostluğu için minnettar olduğum Kanti'ye ithaf ediyorum.

E. W. S.
New York, Mayıs 1999

ÖNSÖZ

YERSİZ YURTSUZ, BÜYÜK ÖLÇÜDE YİTİK YA DA UNUTULMUŞ BİR DÜNyanın çetelesi. Bundan birkaç yıl önce, hekimlerin koyduğu tanıya bakılırsa ölümcül olan hastalığımı öğrendiğimde, doğduğum, çocukluk yıllarımı geçirdiğim Arap dünyasında ve ortaokula, liseye, üniversiteye gittiğim Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşadığım hayatın öznel bir muhasebesini ardımda bırakmanın ne derece önem taşıdığı birden kafama dank etti. Bu kitapta andığım yerlerin, insanların çoğu artık yok; yine de onları en küçük, en akıl almaz ayrıntılarına varıncaya dek nasıl da içimde yaşatmış olduğumu keşfetmek yazma sürecim boyunca sık sık hayrete düşürdü beni.

Elimi kolumu bağlayan hastalık, tedavi ve endişe dönemlerimde ayakta kalabilmemdeki en büyük pay kuşkusuz belleğime aittir. Bir yandan başka şeyler yazarken, bu kitabın müsveddeleriyle hemen her gün gerçekleştirdiğimiz buluşmalar hayatıma keyifli olmasına keyifli, ama bir o kadar da emek isteyen bir düzen, bir disiplin getirdi. Üzerinde çalıştığım diğer kitap ve üniversitedeki görevim, bu kitabıma konu olan dünyalardan, deneyimlerden beni uzaklaştırır gibiydi: Bellek denen şey, üzerine düşeni yapsın diye tenezzül edilen yordamlar ve etkinliklerce zora koşulmadığında kuşkusuz çok daha verimli, çok daha özgür oluyor. Yine de Filistin sorunuyla ilgili siyasi yazılarımın, siyaset-estetik ilişkisini özellikle opera ve düzyazı kurmaca ölçeğinde sorguladığım çalışmalarımın ve halen yazmayı sürdürdüğüm, günümüz biçem anlayışını (Beethoven ve Adorno'dan başlayarak) ele alan diğer kitabımın konusuna kendimi faz-

lasıyla kaptırmış olmamın bu hatıratı alttan alta beslediği de su götürmez.

Kitabı bitirdikten sonra, 1998 Kasımında yeniden bir Ortadoğu yolculuğu yaptım. Bir Zeit'te düzenlenen, benim de katılımcı olduğum Filistin manzarası konulu konferans süresince Kudüs'te kaldım. Ardından, Kahire'nin seksen kilometre kuzeyindeki Tanta Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan, gelecek vadeden bir öğrencimin doktora tezi savunmasında bulunmak üzere Mısır'a gittim. Bir zamanlar geniş ailemin bütün fertlerinin yaşadığı onca kasaba ve köyün Filistinli azınlığın İsrail egemenliği altında yaşadığı bir dizi İsrail yerleşimi —Kudüs, Hayfa, Taberiye, Nasıra ve Akra— haline gelmiş olduğunu bir kez daha kendi gözlerimle gördüm. Batı Şeria'mn, Gazze'nin bazı kesimlerinde özerk denebilecek Filistin yerleşimleri olmakla birlikte, özellikle sınırlardaki, kontrol noktalarındaki ve havaalanlarındaki bütün güvenlik denetimleri olduğu gibi İsrail ordusunun elindeydi. ABD pasaportumun doğum yeri hanesinde Kudüs yazdığından, İsrailli memurların tüm güvenlik noktalarında bana yönelttikleri rutin sorulardan biri de, doğumumdan tam olarak kaç yıl sonra İsrail'den ayrıldığımdı. *Filistin*'den Aralık 1947'de ayrıldığımı "Filistin" sözcüğünün üzerine basarak söylüyordum. Arkadan gelen, "Burada yakınlarınız var mı?" sorusuna verdiğim "Hayır, kimsem yok" yanıtı, hiç beklemediğim ölçüde derin bir üzüntü ve kayıp duygusu uyandırıyordu içimde her seferinde. Kimsem yoktu, çünkü 1948 baharının başlarında geniş ailemin bütün fertleri bu topraklardan sürülünüş, o günden beri de sürgünde kalmışlardı. 1947'deki ayrılışımızdan sonra ilk kez 1992 yılında, aynı zamanda doğduğum ev olan Batı Kudüs'teki aile evimizi, annemin büyüdüğü Nasıra'daki evi ve dayımın Sefad'daki evini ziyaret etmeyi başarabildim. Bu evlerin başka sahipleri vardı artık ve bu durum, elimi kolumu fena halde bağlayan belirsiz bazı duygusal nedenlerle, şöyle bir göz gezdirmek için bile olsa bir kez daha kapılarından girmemi çok zor, hatta gerçek anlamda imkânsız kılıyordu.

1998 Kasımında yaptığım gezi dahilinde Kahire'de bulunduğum sırada, eski komşularımız Nadia ve Huda'yı ve Aziz Osman Caddesi'ndeki apartmanımızda uzun yıllar bizim üç kat aşağımızda oturmuş olan anneleri Mrs. Gindy'yi ziyarete gittim. Bana yirmi numa-

ranın, yani eski dairemizin boş olduğunu ve satılığa çıkarıldığım söylediler. Evi yeniden satın almamı öneriyorlardı. Bir an düşündükten sonra, neredeyse kırk yıl önce boşalttığımız bir evi yeniden almanın bana bir şey ifade etmediğine karar verdim. Bu konuşmanın üzerinden bir-iki dakika geçmemişti ki, Nadia ile Huda mutfakta benimle görüşmeyi bekleyen biri olduğunu söylediler. Öğle yemeğine oturmadan onu görmeyi ister miydim? Yukarı Mısır köylülerine özgü koyu renk kaftanı ve türbanıyla ufak tefek, ince yapılı bir adam girdi odaya. İki kadın kendisine, sabırsızlıkla görmeyi beklediği Edward'ın ben olduğumu söylediğinde, adam biraz geri çekildi ve başım iki yana sallamaya başladı. "Hayır," diyordu, "Edward uzun boyluydu ve gözlük takıyordu. Bu Edward değil." Neredeyse otuz yıl hizmetimizde kalmış olan sofracımız Ahmed Hamid'i tanımakta gecikmedim. Hepimizin aileden biri gözüyle baktığı, alaycı, fazlasıyla dürüst ve sadık bir adamdı Ahmed. Otuz sekiz yıllık bir yokluktan sonra karşısında gördüğü bu kişinin ben olduğuma, değişikliğin hastalığımdan ve yaşımdan ileri geldiğine ikna etmeye uğraştım onu. Kavuşmanın mutluluğunun ve yası tutulan o geri getirilemez zamanların gözyaşlarına boğularak birbirimizin kollarına atıldık birden. Beni nasıl omzuna aldığından, mutfakta ettiğimiz sohbetlerden, ailece Noel'i ve yılbaşını kutlayışımızından ve bu gibi eski anılardan konuştuk. Ahmed'in yalnız yedimizi —annemle babam ve beş çocuk— değil, bütün halalarımı, bütün teyzelerimi, amcalarımı, dayılarımı, kuzenlerimi, anneannemi, hatta aile dostlarımızdan birkaçını bile en umulmadık ayrıntılarına varıncaya dek hatırlıyor olması ağzımı açık bırakmıştı. Geçmiş, Asuan yakınlarındaki uzak kasabalardan Edfu'da bir başına yaşayan bu yaşlı adamın dudaklarından dökülmeye başladıkça, yalnız hepten maziye karışmış olmakla kalmayıp, akıllara düşen bir-iki hatıra ve kırk yılın başında yapılan sohbetler de olmasa kimseler tarafından hatırlanmaz olmuş, kaydı tutulmamış o tarihin ve yaşanmışlıkların ne derece kırılgan, ne derece kıymetli ve ne derece ömürsüz olduğunu bir kez daha anladım.

Bu tesadüfi karşılaşma, o günlerde yaşanan hayatı elimden geldiğince gün yüzüne çıkardığım bu kitabın, Ortadoğu'da yaşanan o gelgitli yılların —doğduğum yıl olan 1935 ile doktoramı tamamla-

mak üzere olduğum 1962 yılı arasına denk gelen yıllardı bunlar— gayriresmi kişisel bir kaydı olarak bir ölçüde geçerlik taşıdığına dair inancımı daha da pekiştirdi. İkinci Dünya Savaşı'nm, Filistin'in yitirilmesinin ve İsrail'in kurulmasının, Mısır'daki krallık rejiminin sona ermesinin, Nâsır yıllarının, 1967 Savaşı'nın, Filistin hareketinin doğuşunun, Lübnan İç Savaşı'nın ve Oslo barış sürecinin oluşturduğu bir arka planda hayat hikâyemi anlatırken buldum kendimi. Sayfalar arasında firari varlıklarına rastlamak mümkün olsa da, bu olayların tümü hatıratımda yalnızca üstü kapalı bir biçimde yer aldı.

Giriştiğim bu işin bir yazar olarak daha da ilginç bulduğum yanı ise, yalnız uzak bir manzarada değil, üstüne üstlük farklı bir dilde biriktirilmiş olan deneyimlerimi sürekli tercüme etmeye çalışarak dile getiriyor olduğum hissiydi. Herkes hayatı belli bir dilde yaşar; deneyimlerini bu dilde kazanır, bu dilde hazmeder ve yine bu dilde anımsar. Benim yaşamımdaki temel çatlak, anadilim olan Arapça ile, eğitim dilim ve eğitim sonrası akademisyenlik ve öğretmenlik kariyerim süresince ifade dilim olan İngilizce arasındaydı. Bu nedenle de kendi anlatımı başkasının dilinde kurmaya çalışmak —ki bunu yaparken dillerin birbirine karışmasının, bir dil dünyasından diğerine kayıvermemin önüne geçemediğim anların sayısı da az değildi— karmaşık bir uğraş oldu. Bu yüzden de Arapçada sözgelimi dayı ile amca arasındaki farkı belirtirken kullanılan sözcükleri İngilizcede ifade etmek başlı başına bir güçlük olup çıktı. Ama böyle ayrımlar ilk gençlik yıllarımda belirleyici bir rol oynadığından, bir yolunu bulup onları ifade etmek zorundaydım.

Dille başa baş giden bir diğer unsur da o yıllara ilişkin anılarımın merkezinde yer alan ve özellikle ayrılışlardan, varışlardan, vedalardan, sürgünden, nostaljiden, sıladan, ait olma ve yolculuk kavramlarından oluşan kaygan bir zeminde ele alınmış olan coğrafyaydı. Yaşadığım yerlerin her biri —Kudüs, Kahire, Lübnan, Amerika Birleşik Devletleri— büyümemin, bir kimlik kazanmamın, kendime ve başkalarına dair bir farkındalık oluşturmamın yabana atılmaz bir parçası olan karmaşık ve yoğun bir değerler yumağına sahiptir. Ayrıca bu coğrafyaların her birinde okulların anlatıda özel bir yeri vardır; çünkü annemlerin beni yerleştirdiği bu okullar bulundukları şehirlerin ya da kasabaların minyatürleri gibiydi. Kendim de bir

eğitmen olduğumdan, okul ortamını anlatılmaya, tasvir edilmeye değer bulmamın şaşılacak bir tarafı yok. Beni asıl hazırlıksız yakalayan, küçük yaştan itibaren gittiğim okulları dahi bu kadar iyi hatırlıyor olmamdı; Amerika'daki üniversite günlerimde ya da yatılı okul yıllarımda edindiğim arkadaşlardan, tanışlardan ziyade bu okullarda kurduğum arkadaşlıkların hayatımın bir parçası haline gelmiş olduklarını fark etmekti. Üstü kapalı bir biçimde izini sürmeye çalıştığım şeylerden biri de çocukluk yıllarıma denk gelen bu okul deneyimlerinin üzerimdeki etkisi, bu etkinin neden halen sürdüğüydü; neden onları elli yıl sonra halen okurlarıma anlatmayı isteyecek denli büyüleyici ve ilginç bulduğum sorusuna bir cevap bulabilmekti.

Her şey bir yana, bu hatıratın yazılmasındaki asıl neden bugünkü yaşamımla o günlerdeki yaşamım arasındaki zamansal ve mekânsal uçurumun iki yakasını bir araya getirme ihtiyacıydı tabii ki. Bu kavuşmak bilmez mesafeye bariz bir gerçeklik olarak değinmek isterim yalnızca; yoksa onu uzun uzadıya ele almak ya da tartışmak gibi bir niyetim yok. Tek söyleyebileceğim, uzaklarda kalmış bir zamanı ve deneyimler yumağını yeni baştan kurmaya soyunduğumda bu mesafenin anlatımda bir kopukluk hali, ironik bir tavır ve hava yaratmış olduğudur. Bu kitapta sözü edilen insanlardan bazıları hâlâ hayattadır ve olasıdır ki, onlara ya da başkalarına ilişkin betimlemelerimden hoşlanmayacak, benimle aynı fikirde olmayacaklardır. Hiç kimsenin duygularını incitmek gibi bir niyetim olmamakla birlikte, yazma sürecimdeki birincil yükümlülüğüm başkalarına hoş görünmek değil, ne denli tuhaf olursa olsun kendi anılarıma, deneyimlerime ve duygularıma sadık kalmaktı. Anımsadıklarımdan ve gördüklerimden yalnızca ve yalnızca ben sorumluyum, geçmişte kalan ve üzerimde nasıl bir etki yarattıklarını asla bilemeyecek olan bireyler değil. Gerek anlatıcı gerekse anlatının bir karakteri olarak, aynı ironilerden, aynı yüz kızartıcı tasvirlerden payıma düşeni fazlasıyla aldığım, bu anlamda bilinçli olarak kendime bir ayrıcalık tanımadığım da yeterince açıktır umarım.

YERSİZ YURTSUZ

I

BÜTÜN AİLELER ANA BABALARINI, ÇOCUKLARINI İCAT EDERLER; her birine bir hikâye, bir kişilik, bir yaradılış, bir kader, hatta bir dil biçerler. Benim icat edilişimde, ebeveynlerimden ve dört kız kardeşimden oluşan o dünyaya girecek şekilde eğilip bükülmemde öteden beri bir terslik vardı. Bunun kendi repliğimi sürekli yanlış okumamdan mı, yoksa yaradılışımdaki onulmaz bir kusurdan mı kaynaklandığını çocukluk ve gençlik yıllarım boyunca çoğun kestiremedim. Kimi zaman büsbütün uzlaşmaz bir tavır alıyor, bununla da gurur duyuyordum. Bazı zamanlar ise kendimi handiyse büsbütün kişiliksiz, ürkek, kararsız, iradesiz buluyordum. Her koşulda, bunların tümüne baskın çıkan his, kendimi bildim bileli yersiz yurtsuz olduğumdu. Bundandır ki, Araplığı su götürmez Said soyadına zoraki iliştirilmiş, budalalık derecesindeki İngiliz "Edward" adına alışmam, daha doğrusu bu adı daha az yadırgar hale gelmem yaklaşık elli yılımı aldı. Annem Edward adının, doğum yılım olan 1935'te insanların dilinden düşürmediği, bir zamanların Galler Prensi anısına koyulduğunu söylemişti. Said soyadı ise amcalarımdan, kuzenlerimden yadigârdı. Ancak atalarım arasında Said soyadlı kimse olmadığını öğrendiğimde, hele ki o süslü İngiliz adımı Arapça hısmıyla bağdaştırmaya çabaladığımda, adımın savunulurluğu bir anda tuzla buz oldu. Yıllar yılı, biraz da o anki duruma göre, "Edward"ı ağzımda yuvarlayıp, "Said"i vurgulamayı ya da bunun tam tersini yapmayı yeğledim. Kimileyin de bu ikisini öylesine hızlı peş peşe getiriyordum ki, ne biri ne öbürü anlaşılabiliyordu. Ne olursa olsun katlanamadı-

ğım, ama sıklıkla yüzleşmek zorunda kaldığım tek şey tanışma anlarında, karşımdaki insanların yüzlerinde beliren o kulaklarına inanamaz, sorgular ifadeydi: Edward? Said?

İşin ucu dile gelip dayandığında ise, böyle bir adı taşımanın getirdiği güçlükler aynı ölçüde tedirgin edici bir diğer açmaza girip daha da karmaşık bir hal alıyordu. Önce Arapçayı mı yoksa İngilizceyi mi konuştuğumu, dahası bu dillerden hangisinin kuşku götürmeyecek şekilde benim olduğunu hiçbir zaman bilemedim. Bildiğim tek şey, her ikisinin de oldum olası hayatımda olduğu, birinin kimileyin alaycı kimileyinse hasretli bir edayla ötekinde kendini sezdirdiği, çoğunlukla her birinin diğerini düzelttiği, diğeri üzerine akıl yürüttüğü. Her ikisi de mutlak anadilim gibi *görünebilir*, ama aslında ikisi de değil. Bu asli belirsizliği, bütün yaşamı boyunca bana her hafta aksatmadan yazdığı —benim de yaşadığı sürece aynı şaşmazlıkla yanıtladığım— mektuplarında daima İngilizceyi yeğlemiş olmakla birlikte, çocukluğumda benimle hem İngilizce hem de Arapça konuştuğunu anımsadığım anneme dayandırıyorum. Gündelik konuşmasında yer etmiş *islemlî*, *miş a'raf şey'u biddi a'mal?* veya *rûhî** gibi deyişleri —ki saymaya kalksam bunlardan düzinelerce vardı— hepten Arapçaydı. Kendi payıma, hiçbir zaman bunları çevirmek gibi bir zorunluk duymayışım bir yana, *islemli* gibi deyişler söz konusu olduğunda bile, ne anlama geldiklerini tam olarak bilip bilmediğimin de ayırdında olmadım. Bu deyişler, ondaki sonsuz analık halesinin bir parçasıydı; sıkıntılı anlarımda dudaklarımdan usulca dökülüveren "*ya mama*" sözleriyle bu haleye, düşsel denecek ölçüde baştan çıkarıcı, ama nasılsa birden elimden çekilip alınan, nihayetinde vadettiği şeyi vermeye yanaşmayan bu dünyaya yeniden sığınma isteğiyle yanıp tutuşurken bulmuşumdur kendimi öteden beri.

Öte yandan, Arapçasında yer etmiş "*naughty boy*"** gibi bazı İngilizce sözcükler de yok değildi ve en önemlisi de adımı "Edwaad" şeklinde telaffuz ediyor olmasıydı. Beni "Edwaad" diye çağırışı, o

* Ar. sırasıyla "yaşa", bir iltifat sözü; "Ne yapacağımı bilemiyorum"; "ruhum", "canımın içi" –*ç.n.*

** İng. "yaramaz çocuk" –*ç.n.*

sesin hep o aynı noktasında, şaşmaz bir şekilde uzayışının anısı, bu sihirli sözcüğün Balıklı Bahçe'nin (içinde bir akvaryum bulunan ufak bir Zemâlik* parkı) kapanma vaktini haber veren alacakaranlıkta süzülüşü bugün dahi kulaklarımdadır. Bense ona karşılık vermekle saklandığım yerde biraz daha kalarak çağrılmanın, istenmenin tadını çıkarmak arasında kararsız beklerdim; Edward'lığı hiç üstüne alınmayan parçam, o anki sessizliğim dayanılmaz bir hal alıncaya dek cevap vermeme hakkının keyfini sürerdi. Annemin İngilizcesine hâkim olan o tumturaklı, kuralcı anlatımın etkisinden hayatım boyunca kurtulmayı başaramamışımdır. Arapça konuşmayı kesip İngilizceye döndüğünde, anadilindeki bağışlayıcılığı, nağmeli yakınlığı handiyse kapı dışarı eden, daha nesnel, daha resmi bir hava oluşuveriyordu birden. Beş-altı yaşımdayken iflah olmaz bir "yaramaz" olduğumu biliyordum; okulda ise "palavracı" ve "haylaz" türünden, daha çok kınayıcı sıfatlarla anılıyordum. Büsbütün yanlışsız olmasa da akıcı bir İngilizce konuştuğumun bilincine vardığımda ise, kendimden sürekli olarak "ben" yerine "sen" olarak söz etme illetine tutuldum. Annem, "Anne seni sevmiyor, yaramaz çocuk," dedikçe, "Anne seni sevmiyor, ama Melia teyze seni seviyor," diye yarı şikâyetçi, yarı meydan okur bir tavırla iddialaşırdım onunla. Melia teyze, annemin, küçüklüğümde bana pek düşkün olan evlenmemiş teyzesiydi. "Hayır, sevmiyor," diye ayak diretirdi annem. Ben de üzerime çöken kasavetten biraz olsun sıyrılabilmek için, "Olsun, Salih (Melia teyzenin Sudanlı şoförü) seni seviyor," demekte bulurdum çareyi.

O sıralar henüz annemin İngilizcesinin nereden geldiği, onun —ulusal kökenleri bağlamında— kim olduğu konusunda hiçbir fikrim yoktu. Bu bilmezlik hali yaşamımın oldukça geç sayılabilecek bir dönemine, adını koymak gerekirse üniversite sıralarına kadar sürdü. Çocukluğumun geçtiği yerlerden biri olan Kahire'de annem akıcı bir Mısır Arapçası konuşuyordu; bununla birlikte, konuşmasının, büsbütün Şamî olmasa da Şam Arapçasına yabana atılamayacak denli çaldığı, annemin tanışı olan birçok Mısırlı kadar benim de gözümden kaçmıyordu. "Şamî" sözcüğü, hem Arapça konuştuğu

* Nil Nehri'nde bir ada –*ç.n.*

halde Mısırlı olmayanları, hem de Büyük Suriye —başka deyişle Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün— kökenli olanları nitelemek için Mısırlıların başvurdukları kolektif bir sıfattır. Öte yandan, doğrudan doğruya Şam doğumlu olanların konuştuğu lehçeyi nitelemek için de kullanılır. Dil kavrayışı anneme kıyasla oldukça vasat sayılabilecek babamın tersine annem, Klasik Arapçaya olduğu kadar yaşayan Arapçaya da tam anlamıyla hâkimdi. Yine de bu sonuncuya yönelik hâkimiyeti onu Mısırlı saymalarına yetmiyordu, ki zaten değildi. Beyrut'ta yatılı okul ve üniversite okumuş olmakla birlikte Nasıra doğumluydu ve annesi Münîre Lübnanlı olmasına karşın, kendisi Filistinliydi. Babasını hiç tanımadım, ama sonraları onun Sefad kökenli olduğunu, Teksas'ta bir süre kaldıktan sonra Nasıra'ya yerleşip buranın papazlığını yaptığını öğrendim.

Normal koşullarda son derece basit olması beklenen bir soyağacı dallanışını sekteye uğratan bu küçük ayrıntıların çetrefilliğini, birbirinden kopukluğunu içime sindirebilmek, bunlarla bir şekilde başa çıkabilmek bir yana dursun, annemin neden diğerlerininki gibi dosdoğru bir İngiliz annesi olmadığını dahi kavrayamıyordum. Bir yere oturtmayı başaramadığım bu çok kimliklilik hissini —üstelik çoğun birbirleriyle çatışan kimliklerdi bunlar— bütün yaşamım boyunca, bir yandan da her birimiz keşke tam Arap ya da tam Avrupalı ve Amerikalı, tam Ortodoks Hıristiyan veya tam Müslüman ya da tam Mısırlı olsaydık diye hayıflanarak, bu dileğimin umutsuzluğunun son derece belirgin anısıyla içimde taşıdım. Böylece "Nerelisin?", "Ama Said Arap adı", "Amerikalı mısın?", "Amerikan adı olmayan bir Amerikalısın, üstelik Amerika'ya da hiç gitmemişsin", "Hiç de Amerikalıya benzemiyorsun!", "Madem Kudüs'te doğdun, nasıl olur da *burada* yaşarsın?", "Tamam Arapsın ama, hangi Araplardansın? Protestan Araplardan mı yoksa?" gibi, temelde meydan okuma, tanıma ve teşhir aşamalarından ibaret bir süreçten başka bir şey olmayan sorgular ve yorumlar karşısında iki seçeneğim olduğunu fark ettim.

Bu ayaküstü sorguya çekmelere bir kez olsun tatmin edici, hatta hatırlanmaya değer bir yanıt verebildiğimi anımsamıyorum. Kendi kendime, duruma göre uydurduğum yanıtlardı tümü de. Biri, diyelim okul ortamında işe yarayabilir de kilisede ya da sokakta arka-

daşlarımla birlikteyken hiçbir şey ifade etmeyebilirdi. Seçeneklerimden ilki babamın küstahça üste çıkma tavrım benimseyip kendime "Ben Amerikan vatandaşıyım" diyerek işin içinden çıkmaktı. Babamın Amerikalılığı, Birinci Dünya Savaşı sırasında orduya katıldıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamışlığından geliyordu. Kısmen babamın beni inandırıcılıktan büsbütün yoksun kılması anlamına geldiğinden olsa gerek, benim açımdan akla en uzak gelen seçenek de buydu. Britanya birliklerinin ve bana son derece homojen görünen bir Mısırlı nüfusun hâkim olduğu savaş zamanı Kahiresinde, üstelik bir İngiliz okulunda "Ben Amerikan vatandaşıyım" demek olsa olsa deli cesareti olabilirdi; resmi olarak uyruğumu belirtmem talep edilmedikçe de alenen böyle bir cesaret gösterisine girişmenin bir anlamı yoktu. Özelde ise bu sözümona açıklamanın etkisi pek uzun ömürlü olmuyordu, varoluşsal bir irdelemeye giriştiğim anda balonu sönüveriyordu.

Seçeneklerimden ikincisi ilkinden de kötüydü. Gerçek tarihçemin ve kökenlerimin iyiden iyiye dağınık manzarasına dalmayı, unufak olmuş parçaları tek tek toplayıp birleştirmeyi ve nihayet bunları bir düzene sokmayı gerektiriyordu. Ne var ki elimde asla yeteri kadar bilgi olmuyordu; bildiğim ya da bir biçimde bulup çıkardığım parçalar arasında yeterli sayıda işe yarar bağlantı bir türlü kurulamıyor, resmin tamamı asla gerçek bir bütünlük ortaya koymuyordu. Sorun anne babamdan, onların geçmişlerinden ve isimlerinden başlıyordu daha. Babam Wadie, nedense William olup çıkmıştı (uzun süre Arapça adının Anglikanlaştırılmasından ibaret saydığım, ancak çok geçmeden bana bir nevi *benimsenmiş kimlik* vakası olarak görünen temel bir tutarsızlıktı bu; Wadie adı pek de anlaşılır olmayan gerekçelerle büsbütün bir kenara atılmış, karısı ve kız kardeşi dışında kimseler tarafından hatırlanmaz olmuştu). 1895 —anneme kalsa 1893— yılında Kudüs'te dünyaya gelmiş olan babamın geçmişiyle ilgili olarak bana anlattıkları incir çekirdeğini doldurmazdı; çoğu da gerçekte pek bir şey söylemeyen bir dizi değişmez nakarattan ibaretti. Ben doğduğumda babam en az kırk yaşındaydı.

Kudüs'ten nefret ediyordu; orada doğmuş olmama, ailece uzun süreler orada yaşamışlığımız olmasına karşın, Kudüs hakkında bana söylediği tek şey bu şehrin kendisine ölümü hatırlattığıydı. Ba-

bası yaşamının bir döneminde çevirmenlik ve kılavuzluk yapmış, Almancası da olduğundan, Kaiser Wilhelm'e Filistin'i gezdirmişti anlatılanlara bakılırsa. Kendisini hiç tanımamış olan annemin Ebû-Esad olarak andığı ve onun dışında kimsenin ilk adım telaffuz etmediği büyükbabamın soyadı İbrahim'di. Babam, bu nedenle okulda Wadie İbrahim olarak biliniyordu. "Said" soyadının nereden geldiğini hâlâ bilmiyorum ve kimse de bunu açıklayabileceğe benzemiyor. Babamın bana söylemeyi uygun gördüğü, iler tutar yanı olan tek ayrıntı, Ebû-Esad'm kırbaç darbelerinin, kendisinin bana vurduklarından çok daha sert olduğuydu. Ona, "Peki nasıl dayanıyordun?" diye sorduğumda kıkırdayarak, "Çoğunlukla tabanları yağlıyordum," diye yanıtlamıştı. Bense asla kaçamamıştım, dahası kaçmayı aklımın ucundan bile geçirmemiştim.

Babaanneme gelince, onun geçmişi de aym derecede karanlıktı. Doğuştan Şammas'tı ve adı Hanné'ydi. Babama sorarsanız, 1920 yılında Amerika'dan geri dönmeye —babam Filistin'i 1911'de terk etmişti— onu ikna eden de oğlunu yanında isteyen babaannem olmuştu. Babam yurduna döndüğüne ne kadar pişman olduğundan her fırsatta dem vursa da, iş hayatındaki inanılmaz başarısını annesine "bakması"na, annesinin gece gündüz "Allah tuttuğunu altın etsin" diyerek onun için dua etmesine borçlu olduğunu söylemekten de geri durmazdı. Babaannemin neye benzediğini görebileceğim bir fotoğraf yoktu, ama babamın bana uyguladığı terbiye reçetesinde kendisi, hayatım boyunca bağdaştırmayı başaramadığım, birbiriyle çelişik iki veciz sözle temsil ediliyordu: Anneleri sevmek, onlara her hallerinde bakmak boynumuzun borcudur, derdi babam. Beri yandan, içlerindeki bencil sevgi yüzünden çocuklarını tutmak istedikleri mesleğin yolundan döndürebileceklerinden —babam Amerika'da kalıp hukuk eğitimi görmek istemiş meğer— annelerle gereğinden fazla içli dışlı olmamak lazımmış. Babaannemle ilgili bildiklerim, bilebildiklerim de bunlardan ibaret.

Kudüs'te epeyce köklü bir aile tarihçemiz olduğunu düşünüyordum. Bu düşüncemin temelinde, halam Nebîha'nın ve çocuklarının bu şehirdeki yaşayışları vardı: Her biri, özellikle de halam, bütün hoşgörüsüzlüğü ve açmazlarıyla Kudüs'ün o tuhaf ruhunun ete kemiğe bürünmüş haliydi sanki. Sonraları babamın bizden Halifevî

olarak söz ettiğini işittim, aslımız bu aşirete dayanıyormuş. Ama Halifevîler Nasıra kökenliydi. Seksenli yılların ortalarında Nasıra'nın tarihçesini anlatan bir yayının bazı bölümleri elime geçti. Söz konusu tarihçe Halifflerden birinin, kim bilir belki de büyük-büyük-babamın, soyağacını da içeriyordu. Şaşırtıcılığı kuşku götürmese de, yaşadığım, en azından teğet geçtiğini hiçbir kişisel deneyime karşılık düşmediğinden, bu beklenmedik —üstelik bana hiç yoktan bir düzine yeni kuzen kazandıran— bilgi kırıntısı bugün bana pek bir şey ifade etmiyor.

Babamın Kudüs'teki St. George Okulu'na devam ettiğini, öğrenciliği sırasında futbol ve kriket oyunlarında üstün başarı gösterdiğini, zaman içinde her iki takımda da ilk on bire girmeyi başardığını, birinde santrfor, diğerinde ise top yakalayıcı konumunda oynadığım biliyorum. St. George'da bir şey öğrenip öğrenmediğinden, ya da okulun nasıl bir yer olduğundan asla söz etmedi bana — tabii, topu sahanın bir ucundan diğer ucuna tek başına sürerek gol atmakla nam saldığını saymazsak. Osmanlı ordusuna katılmak zorunda kalmaması için kendisine Filistin'i terk etmesini telkin eden, babası olmuş anladığım kadarıyla. 1911 yılı civarında Bulgaristan'da bir savaş çıktığını, Osmanlıların bölgeye göndermek üzere birlikler toparladığını okumuştum bir yerlerde. Babamın, Bulgaristan'daki Osmanlı ordusunun Filistinli kurşun askeri olmak yollu bir yazgının dehşetinden nasıl kaçtığını gözümde canlandırabiliyordum.

Bu hikâyelerin hiçbiri bana belirli bir zaman sırasıyla anlatılmış değildi; sanki Amerika öncesi yıllar toptan bir kenara atılmıştı — bu yıllar, benim babam, Hilda'nın kocası ve ABD vatandaşı oluşuyla özetlenebilecek yeni kimliğiyle büsbütün ilgisizmiş gibi. Çocukluğumda bana bıkıp usanmadan defalarca anlattığı büyük hikâyelerinden biri de Amerika'ya geliş hikâyesiydi. Her seferinde tıpatıp aynı sözcüklerle, aynı cümlelerle ilerleyen ve bu anlamda bir çeşit resmi son hal kazanmış bu hikâye, içine serpiştirilmiş Horatio Alger üslubuyla dinleyicilerini —ki bu dinleyiciler çoğu zaman çocuklarından ve karısından başkası olmuyordu— eğitmeyi ve bilgilendirmeyi amaçlıyordu. Öte yandan, hem annemle evlenmeden önceki yaşantısının bilinmesini istediği kadarını, hem de daha sonra herkes tarafından bilinmesine göz yumduğu parçaları toparlıyor ve sağlam

bir biçimde yerli yerine koyuyordu. Bana babalık ettiği otuz altı yıldan ölüm yılı olan 1971'e dek, birkaç olaydan, bir-iki de ayrıntıdan ibaret bu hikâyeye harfiyen bağlı kalabilmiş olmasını ve tabii hikâyesinin unuttuğu ya da kabullenmeye yanaşmadığı tüm diğer yönlerini hasıraltı etmekteki yabana atılmaz başarısını halen takdir ederim. Amerika Birleşik Devletleri'ne geldiğimizde ikimizin de hemen hemen aynı yaşta olduğunu ancak ölümünün üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra fark ettim. Onun gelişinde belirleyici olan neden kendisine bir hayat kurma kaygısıydı, bense ondan tam kırk yıl sonra onun bana biçtiği rolün dümen suyunda sürüklenmeye gelmiş, bundan da ancak özgürlüğümü ilan edip yaşamaya, kendi yaşam senaryomu yazmaya çalışmaya başlayınca kurtulabilmiştim.

1911 yılında babam ve Balloura diye bir arkadaşı (babam arkadaşlarının ilk adlarını söylemek âdetinde değildi) Hayfa'dan Saida Limanı'na geçtikten sonra, buradan Liverpool'a giden bir şilebe binmişler. Altı ay boyunca Liverpool'da kaldıktan sonra nihayet, New York'a giden yolcu gemilerinden birine kamarot olarak yazılmayı başarmışlar. Gemideki ilk görevleri lombozları temizlemekmiş; ancak karadayken işi kapmak uğruna kendilerini görmüş geçirmiş denizciler olarak tanıtan babam da arkadaşı da lombozun ne menem şey olduğunu bilmediğinden, lombozlar dışında her yeri temizlemeyi becermişler. Böylece amirleri onlara "sinirlenmiş" (babamın öfkeyi ve genel anlamda rahatsızlığı ifade etmek için sıklıkla kullandığı bir sözcüktü bu), önlerine bir kova su boca ettikten sonra onlara bir güzel yerleri sildirmiş. Wadie sonradan garsonluğa terfi ettirilmiş. Bu göreviyle ilgili anlattıklarından hatırımda kalan, durmadan yalpa vuran gemide bir yemeği servis ettikten sonra kendini tuvalete dar atıp kusmasından, sonra da sendeleye sendeleye sıradaki yemeği servis etmeye yollanmasından ibaret. Yasal hiçbir belgeleri, vizeleri olmadan New York'a varan Wadie ve esrarengiz Balloura'sı, gemiden inmek için uygun zamanı kollamışlar ve nihayet civardaki barlardan birine uğrama bahanesiyle kapağı dışarı atar atmaz da önlerinden geçen ve nereye gittiği konusunda hiçbir fikirlerinin olmadığı ilk tramvaya atlayıp son durağa kadar içeride kalmışlar.

Babamın tekrar tekrar anlattığı hikâyelerinden biri de, New York'un kuzeyindeki göllerden birinde yapılan YMCA* yüzme ya-

rışlarıyla ilgiliydi. Yarışın önemi, babama ömür boyu dilinden düşürmeyeceği bir "kıssadan hisse" bağışlamasından geliyordu: En geride kalmasına rağmen pes etmemiş, yarışı tamamlamıştı (meşhur kıssadan hisse tabii ki "Asla pes etme" idi); aslına bakılırsa, yarışı tamamlamayı başardığında sonraki yarış çoktan başlamıştı. Kendi payıma, "Asla pes etme" biçiminde önüme konan bu düsturu sorgulamadığım gibi, körü körüne benimsemiştim o sıralar. Derken otuzlu yaşlarının başlarında, Wadie'nin o yüz karası yavaşlığı ve inatçılığı yüzünden, o gün yapılacak tüm diğer etkinliklerin ve yarışların gecikmesine yol açmış olduğu, bununsa hiç de övgüye değer bir şey olmadığı dank etti kafama. Oy kullanma hakkını yeni kazanmış olmasına rağmen ezikliğini halen üzerinden atamamış bir vatandaşın küstahlığıyla şöyle dedim babama: Senin "Asla pes etme" dediğin şeye, toplumun başına bela olmak, başkalarını işlerinden alıkoymak, bir programın gecikmesine neden olmak, hatta sabırsız izleyicilere kağnı gibi yavaş ve keçi gibi de inatçı, vurdumduymaz yüzücünün tekini yuhalama fırsatı vermek de denebilir pekâlâ. Babam sanki nihayet onu kendi çapımda köşeye sıkıştırmayı başarmışım gibi, şaşkınlık içinde, hatta biraz da huzursuzca gülümsedi bana, sonra da tek söz etmeden başım başka tarafa çevirdi. Bir daha da bu hikâyeyi anlatmadı.

Wadie Amerika'ya yerleştiğinde Cleveland merkezli bir boya şirketi olan ARCO'da satış görevlisi olarak çalışmaya başlamış; bir yandan da Western Reserve Üniversitesi'nde öğrenim görüyormuş. Kanadalıların "Türklerle savaşmak için" Filistin'e asker göndereceğini duyar duymaz sınırı geçmiş ve orduya yazılmış. Ancak bu duyumun aslı astarı olmadığını anlar anlamaz ordudan ayrılmış. Bundan sonra Amerikan Sefer Kuvvetleri'ne katılmış ve böylece bir dizi aşıya verdiği alerjik tepki yüzünden temel eğitim sürecinin büyük bir kısmını revirde hasta yatarak geçireceği Georgia'daki Gordon Askeri Kampı'nın berbat koşullarında bulmuş kendini. Bunu da siperlerde çile doldurduğu Fransa günleri izlemiş. Babamın dönemin askeri üniformasıyla çektirdiği iki fotoğrafı var annemde. Birinde boynunda Lorraine Haçı asılı olduğu halde Fransız ordusuna hizmet

* Young Men's Christian Association (Genç Hıristiyan Erkekler Birliği) –*ç.n.*

yeminini ediyor. Savaş sırasında nasıl zehirli gaz saldırısına maruz kaldığını, yaralandığını, karantinaya alınıp Menton'da (o İtalyanlar gibi Mentone demeyi tercih ediyordu bu kasabaya) hapsedildiğini ballandıra ballandıra anlatırdı bize. Bir keresinde ona savaşta olmanın nasıl bir şey olduğunu sorduğumda, yakın mesafeden vurduğu bir Alman askerinden söz ettiğini anımsıyorum. "Onu vurmadan önce korkunç bir çığlık atarak ellerini kaldırmıştı," diye anlatmıştı. Uykunun işkenceye dönüştüğü birkaç yıl boyunca bu an, kâbuslarında peşini bir türlü bırakmamış dediğine göre. Ölümünden sonra, kendimize göre haklı gerekçelerle yarım yüzyıldır kayıp olan terhis kâğıtlarını gün yüzüne çıkardığımızda, levazım birliğinde görev yapıyor olması nedeniyle babamın bilinen hiçbir askeri harekâta katılmadığını öğrenerek afallamıştım. Büyük olasılıkla ortada bir yanlışlık olmalı, çünkü ben halen hikâyenin babamın anlattığı haline inanıyorum.

Savaştan sonra Cleveland'a dönerek kendi boya şirketini kurmuş. Ağabeyi Esad ("Al") o sırada Great Lakes bölgesinde tayfa olarak çalışıyormuş. Ta o zamanlar bile ağabeyinin maddi gereksinimlerini karşılayan, bununla da yetinmeyip aylığının yarısını ailesine gönderen, kardeşlerin küçüğü, namı diğer Bill'miş (isim değişikliği askerde gerçekleşmiş). Esad bir keresinde Bill'i bıçakla tehdit etmiş: Babamın tahminlerine göre 1920'lerde aniden Filistin'e döndüğünde terk ettiği ancak boşanmadığı Yahudi bir kadmla evlenmek için zengin kardeşinin kendisine daha çok para göndermesini talep ediyormuş.

Kendi ağzından dinlediğimiz fazlasıyla güdük anılarını, elma turtasına olan düşkünlüğü gibi ipe sapa gelmez bazı ayrıntıları ve dilinden düşmeyen "*hunky-dory*" ve "*big boy*"* gibi birkaç deyişi saymazsak, babamın Amerika'da geçirdiği on yıldan geriye hemen hiçbir şey kalmamıştı nedense. Çok sonraları anladım ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiği süre —sonraki yaşantısına kıyasla— aslında amaçlı bir kendini gerçekleştirme evresinden ibaretti; babam bu zaman diliminin kazanımlarından kişisel olarak yararlanmakla yetinmiyor, bunları çevresindekilere, özellikle de bana daya-

* İng. sırasıyla "eyvallah", "koca oğlan" –*ç.n.*

tıyordu. Yaşamı boyunca her fırsatta Amerika'nın vatanı olduğunu söyleyip durdu bize. Vietnam konusu açıldığında ise, arkasına bir güzel yaslanıp ateşli itirazlarımıza, "Vatan vatandır. Eğrisiyle doğrusuyla," diye karşılık vermekle yetinirdi. Buna rağmen, o dönemden kalma ne bir ahbabının ne de bir tanışının adını duymuş, yüzünü görmüştüm; Genç Hıristiyan Erkekler Birliği kampında çekilmiş ufak bir fotoğrafı ve 1917-18 tarihli asker kütüğünde yer alan, bilgilendirici olmaktan uzak birkaç basmakalıp söz dışmda Wadie'nin Amerika serüvenine tanıklık edebilecek hiçbir belge de yoktu. Babam öldükten sonra, tıpkı Esad gibi onun da Amerika'da geride bıraktığı bir karısı, kim bilir belki de bir ailesi olup olmadığı kuşkusu düştü içime. Ne var ki hikâyesiyle bana çizdiği yol gençlik yıllarımı biçimlendirmede öylesine etkili olmuştu ki, böyle bir kuşkuyu dile getirmek şöyle dursun, hikâyesinin gerçekliğini sorgulayan en ufak bir soru sorduğumu bile hatırlamam kendisine.

Amerika macerasından sonra hikâyeyi gözle görülür bir telaş sarıyor, üslubu da nedense o eski Horatio Alger romantizminin yamacına dahi uğramaz oluyor. 1920 yılında ABD vatandaşlığım kuşanmış olarak Filistin'e geri dönen William A. Said (bir zamanlarki Wadie İbrahim) nasıl oluyorsa ağırbaşlı bir öncüye, çalışkan ve başarılı bir işadamına, bir Protestana ve ilkin Kudüs, ardından da Kahire sakinine dönüşüveriyor. İşte benim tanıdığım adam da bu. Kendisinden yaşça büyük olan kuzeni —aynı zamanda kız kardeşi Nebîha'nın kocası— Boulos Said'le ilk temasları ve ilişkilerinin niteliği bana tam olarak anlatılmamış da olsa, Wadie'nin yurda döndüğünde çalışmaya başladığı (çalışmakla kalmayıp yatırım yaptığı) Filistin Kırtasiye Şirketi'ni kuran kişinin Boulos olduğu kesin. İki kuzen başlangıçta eşit hisseli ortaklar olarak yola çıkıyorlar. Ancak 1929 yılında Filistin'in dışına taşıp ayrı firmanın Kahire şubesini açan ve üç yıl geçmeden de Kahire'de iki, İskenderiye'de ise bir perakende satış mağazasının yanı sıra Süveyş Kanalı Bölgesi'nde çeşitli aracı kuruluşlar ve bayilerle hizmet veren başarılı Standard Kırtasiye Şirketi'ni kuran Wadie oluyor. O günlerde Kahire'de oldukça geniş bir Suriye (Şamî) cemaati vardı, ancak anlaşılan o ki babam bu cemaatle haşır neşir olmak yerine geç saatlere kadar çalışmayı, arada bir de arkadaşı Halim Ebû Fazıl ile tenis oynamayı tercih et-

miş. Anlattığına göre, tenisi de öğleyin ikide, yani günün en sıcak saatinde oynarlarmış: Babamın ortalığı kasıp kavuran katılığıyla hem kendisini hem de başkalarını yok yere cezalandırmaya teşne disiplin anlayışının, yapıp ettiği her şeye, hatta spora bile nasıl da sinmiş olduğunu buradan da çıkartabiliyorum.

Babam evlilik öncesi yıllarından fazla söz etmezdi, ancak anlattığı kadarından çıkardığımız, tensel arzuların —Kahire'nin şaşaalı gece hayatının, genelevlerinin, seks gösterilerinin ve zengin yabancılara sunduğu diğer sefahat kapılarının— onu pek ilgilendirmediğiydi; bekârlık döneminde bir fazilet timsali olmuş, çapkınlığın uzağından yakınından geçmemişti. İşinden Babu'l-Luk'taki mütevazı dairesine gerisingeri dönüşünü, akşam yemeğini bir başına yiyişini, sonra da klasik müzik plakları dinleyerek, aralarında bol miktarda Waverley romanının yanı sıra G.E. Moore'un *Ethics*'inin (Etik) ve Aristoteles'in de yer aldığı *Home Library* ve *Everyman's Library* klasiklerini (ergenlik yıllarımda ve sonrasında nedense okurluk serüvenini savaş, siyaset ve diplomasiyle ilgili yapıtlarla sınırlamıştı) okuyarak akşamı edişini annemin —tabii ki o zamanlar babamı tanımıyordu— ağzından dinlerdik. 1932 yılında hali vakti hem evlenmeye, hem de kendisinden epey genç olan karısını —evlendiklerinde annem on sekiz, babamsa otuz yedi yaşmdaydı— Avrupa'ya üç aylık bir balayı gezisine götürmeye yetecek denli yerindeydi. Evlilikleri halam Nebîha'nın Nasıra'daki tanıdıkları ve bir ölçüde de annemin Kahire'de yaşayan teyzesi Melia Bedr aracılığıyla gerçekleşmişti (dişli mi dişli bir kız kurusu olan Melia teyze, sevimli şoförü Salih'le birlikte çocukluğumun unutulmaz bir parçasıydı). Bu ayrıntıların tümünü, hiç tanımadığı ve yaşadığı yere ilişkin en ufak bir şey bilmediği orta yaşlı bir adamla giriştiği evlilik serüvenine bir çeşit hazırlık mahiyetinde çevresinden dinlemiş olduğunu tahmin ettiğim annemden dinlemiştim. Nihayet babam, düşünceleriyle, değerleriyle ve tabii ki kendine özgü yöntemleriyle kişiliğimi biçimlendirecek olan o örnek koca, örnek baba olup çıkmıştı.

Kendisiyle ilintili tarihsel gerçekler ne olursa olsun, babam zaman içinde benim gözümde hayatı insana dar eden bir güç ve iktidar odağı, akılcı disiplin ve bastırılmış duygular bütünü olup çıktı; sonraları fark ettim ki, bunların tümü, kimileyin olumlu kimileyinse kı-

sıtlayıcı, hatta acze düşüren etkileriyle yaşamımın her anına damgasını vurmuştu. Yaşım ilerledikçe bu etkiler arasında bir denge tutturmayı başardımsa da, çocukluğumdan yirmili yaşlarıma dek daha çok babamın iradesine boyun eğmiş olduğum kesin. Babam, annemin de yardımıyla benim için fazlasıyla yapay bir dünya yaratmaya çabaladı. Gözümü devasa bir kozayı andıran bu dünyaya açışımın, bu dünyanın çizili sınırları içinde serpildiğim gerçeğinin bana ne kadar pahalıya patladığını, geçen yarım yüzyılın ardından geriye dönüp baktığımda görebiliyorum ancak. Şimdi düşündüğümde beni asıl etkileyen, bu dünyada ayakta kalabilmiş olmamdan çok, babamın sıkıyönetimi altında çilemi doldururken onun temel derslerinin gücünü, görünürde etkisi altına alamadığı, hatta belki de hiç ulaşamadığı kendi yeteneklerimle ilişkilendirebilmiş oluşumdur. Babamın işe yarar bir şeyler yapmak konusundaki inadı, başladığı işi bitirme hırsı, "asla pes etme" düsturu da ne yazık ki ondan bana yadigâr kalan huylar arasındadır. Bende ne boş zaman ne de dinlenme kavramı vardır; hele bir işi zamana yayma anlayışından büsbütün yoksunumdur. Benim için her yeni gün, okulda yeni bir ders yılına başlamaya benzer; upuzun, bomboş bir yaz geride kalmıştır da önümde beni bekleyen belirsiz bir gelecek vardır sanki. Zaman içinde "Edward", üste yığılan yükümlülüklerinin ve verilmiş sözlerinin hesabını tutarkenki kararlılığı, kusurlarının ve başarısızlıklarının hesabını tutarken de aynen gösteren, beklenti çıtasını daima yüksek tutan bir angaryacıbaşı olup çıktı. Artılarla eksiler çetelesi bir anlamda birbirlerini dengeliyor, hesabı da toptan sıfırlıyordu. "Edward" halen her yeni güne sıfırdan başlamak zorunda; günün sonuna geldiğinde ise, alışageldiği üzere, o gün içinde pek az şeyi yoluna koyabildiğini hissediyor.

Yaşamımın ilk yirmi beş yılı boyunca en yakın, en samimi yoldaşım kuşkusuz annemdi. Bugün dahi yaşamımı yönlendiren, onun kimi uzun vadeli değerlendirmeleri ve alışkanlıklarıdır: yaptığı bir şeyin doğruluğundan asla emin olmayışı; insanı handiyse felce uğratan "yoksa öyle değil de böyle mi yapsaydım" kaygıları; çoğun bir ceza gibi başına musallat ettiği müzmin uykusuzluğu; bitmek tükenmek bilmeyen zihinsel ve bedensel bir enerjinin eşlik ettiği, derinlere kök salmış huzursuzluğu; müziğin, dilin yanı sıra dış görü-

nüş, tarz ve biçim estetiğine duyduğu derin ilgi; toplumsal hayatın, bu hayatın akımlarının, hazlarının, içinde barındırdığı mutluluk ve acı potansiyelinin —belki gereğinden fazla ciddiye alarak— farkında oluşu ve nihayet hem bir özgürlük biçimi hem de bir illet olarak yalnızlığı neredeyse önüne geçilmez bir biçimde, binbir farklı yüzüyle çoğaltıp durması. Annem gözümde, günün getirdiklerine karşı tutunulacak sıradan bir dal ya da geçici bir süre sığınılacak bir çeşit güvenli liman olmuş olsaydı sonuç nasıl olurdu bilmem. Ama hem dünyayla hem de benimle olan ilişkisi, çözülmesi imkânsız, alabildiğine derinlere kök salmış bir sevgi-nefret ilişkisi, bir çelişkiler yumağıydı daha ziyade. Aramızdaki yakınlığa rağmen annem daima benden sevgimi ve bağlılığımı göstermemi ister, bunları da misli misli bana iade ederdi; ne var ki, hiç beklenmedik bir anda sevgimi de bağlılığımı da pekâlâ elinin tersiyle itebilir, şimdi dahi oldukça derin bir hoşnutsuzlukla, hatta dehşetle duyumsadığım doğaüstü bir paniğe kapılmama yol açabilirdi. Annemin cana can katan, güneş gibi aydınlık gülümsemesiyle, buz kesilmeme yol açan paylama faslı ya da geçmek bilmeyen, çatık kaşlı görmezden gelişi arasında, hem talihli hem çaresizce mutsuz, iki arada bir derede kalmış bir çocuk olarak varoldum.

Kendisini bana karmaşık olmayan, yetenekli, sevgi dolu, güzel bir genç kadın olarak sundu; yirmi yaşıma gelinceye kadar da —yani o ancak kırkındayken— onu bu gözle görmeyi sürdürdüm. Birden başka bir şey olup çıktığında ise kendimi suçladım. Sonraları ilişkimiz iyiden iyiye bulanıklaştı. Yine de çocukluk, ilk gençlik yıllarımda annemle aramızdaki bu sallantılı, gelgitli muhabbete kendimi gözüm başka bir şey görmemecesine kaptırmış olduğum kesin. Öyle ki, ne kendi yaşıtlarım arasından bir arkadaş edinebilmiş, ne de kız kardeşlerim Rosemarie, Jean, Joyce ve Grace ile sıcak denebilecek ilişkiler kurabilmiştim; sohbetleri, en azından bana, içi boş, doyurucu olmaktan uzak geliyordu. Entelektüel, duygusal bir yakınlık, yoldaşlık aradığımda yalnızca ve yalnızca anneme dönüyordum. Annemin dediğine bakılırsa o ve babam, ilk bebeklerinin doğumdan kısa bir süre sonra hastanede ölmesinin ardından, benim üzerime titremeyi, bir dediğimi iki etmemeyi görev bilmişlerdi. Yine de bu aşırı ilgi annemin içine işlemiş kötümserliği gizlemeye yet-

miyor, bana yönelik olumlu duyguları ve düşünceleri er ya da geç bu kötümserliğe kurban giderek gölgeleniyordu.

Büyüdüğüm yıllarda, çok farklı nedenlerle de olsa annem, tıpkı babam gibi kökenlerinden, geçmişinden pek az söz etti. 1914 yılında doğmuştu, dördü oğlan olan beş çocuğun (her biriyle epey sorunlu ilişkilerim olan dayılarım) ortancasıydı. Nasıra'da annemi tanıyan herkes onun babasının gözbebeği olduğu yolundaki iddiasına katılır. Annem onu "iyi" bir adam olarak anlatmış olsa da, bana sevimsiz biri gibi gelirdi dedem. Sert bir aile reisi olmasından başka, karısına da göz açtırmayan köktendinci bir Protestan papazıymış. Annem Hilda, onu öncelikle Beyrut'a, uzunca bir ara dönem boyunca da Kahire'ye bağlayan misyoner bir yatılı okul olan Beyrut Amerikan Kız Lisesi'ne gönderilmiş. Lise yıllarında okulun yıldızı olduğuna kuşku yok; bunu izleyen iki yıllık üniversite hayatı boyunca da (şimdiki Lübnan Amerikan Üniversitesi'nde) herkesçe sevilen, parlak bir öğrenciymiş (sınıf birincisiymiş). Ancak hayatına erkek sinek dahi girmemiş; her ikisi de ağırlıklı olarak dini eğitim veren bu okullarda sürdüğü tavizsiz bakire yaşantısı başka türlüsüne de elvermiyormuş anlaşılan. Annem aile dışındaki her türlü ilk gençlik bağlarından yoksun görünen babamın tersine, sınıf arkadaşlarıyla ve yaşıtlarıyla ölene kadar dostluğunu sürdürdü: Beyrut'taki beş yıllık öğrencilik hayatı yaşamının en mutlu dönemiydi ve bu mutluluk o günlerden tanıdığı herkesi, o sıralar yapıp ettiği her şeyi yıllara meydan okuyan bir keyif duygusuyla anımsatır oldu anneme. Dulluğunda, muhabbetinden zevk aldığı birinden söz ederken hayal kırıklığıyla (ve beni çileden çıkararak), "Vedâd benim arkadaşım sayılmaz tabii, çünkü bizim okuldan değil," derdi.

1932 yılında o şahane —ya da geçmişi anarken o şekilde allanıp pullanmış olan— hayatından, Beyrut'ta yarattığı başarı öyküsünden öylece çekilip alınmış ve kürkçü dükkânına, o kasvetli Nasıra'ya geri dönerek babamla görücü usulüyle gerçekleştirilen bir evliliğin kollarına atılmış. Bugün hiçbirimiz bu evliliğin iç yüzünü, nasıl olup da gerçekleştiğini tam olarak kavrayabilmiş değiliz. Bu konuda çoğunlukla sessiz kalmayı yeğleyen babamın tersine, annem bana bunu başlangıçta kendisine güç gelen, kırk yıllık bir süreç içinde giderek alıştığı ve nihayet yaşamının başlıca olayına dönüştürdüğü

bir deneyim olarak görmeyi öğretti. Evlendikten sonra ne bir işe girdi, ne de okula gitti — tabii Kahire'de aldığı Fransızca dersleri ve seneler sonra Beyrut'taki eski üniversitesinde katıldığı insan ve toplum bilimleri dersi sayılmazsa. Sonra bir de anemi hastalığıyla ve balayı yolculuğu sırasında deniz tutmasına kurban gidişiyle ilgili hikâyeleri vardı; bunların her birinde, babamın kendisine —o toy, savunmasız, saf mı saf çocuk geline— gösterdiği sabır ve nezaketle ilgili yorumlarını araya serpiştirmeyi de unutmazdı. Cinsellikten daima koyu bir nefret ve rahatsızlıkla söz ederdi. Yine de babamın sıklıkla dile getirdiği, erkeğin iyi bir binici, kadınınsa uysal bir kısrak olduğu yönündeki saptaması, cinsel birlikteliklerinin gayet bereketli olmakla birlikte —beşi sağ altı çocuk— temelde gönülsüz bir beraberlik olduğunu düşünmeme yol açtı.

Ne ki, bu sessiz ve olağanüstü güçlü orta yaşlı adamla evlenmekle, annemin çok büyük bir darbe yemiş olduğundan bir an bile kuşku duymadım. Beyrut'ta mutlu bir yaşantıdan koparılıp alınmıştı. Kendisinden oldukça yaşlı bir adama —belki de annesine verilen bir çeşit başlık parası karşılığında— verilmiş, adam bir anda onu dünyanın tuhaf yerlerine sürüklemeye başlamış, nihayet evlenmemiş teyzesi Emelia ("Melia") Bedr'le birlikte Kahire'ye, yabancı bir Arap ülkesindeki devasa, akla zarar bir şehre yerleştirivermişti. Melia Mısır'a 20. yüzyılın başlarında gelmiş, tıpkı annemin sonradan kendine göre yapmış olduğu gibi, bu yabancı mı yabancı manzarada kendine sıfırdan bir hayat kurmuştu. Melia'nın babası (büyükbüyük dedem) Yûsuf Bedr, Lübnan'ın ilk Protestan papazıydı; Melia belki de bu sayede, temelde misyoner bir kuruluş olan Kahire'deki Amerikan Kız Koleji'nin Mısırlı öğretmen kadrosuna Arapça öğretmeni olarak kabul edilmişti.

Büyük teyzem ufak tefek bir kadındı, ama tanıdığım kimsede ondaki azmi görmedim. Mısırlı öğretmenlere yerlerini bildirmeyi amaçlayan "Öğretmen" unvanıyla yetinmek yerine Amerikalıları dize getirerek kendisine *Miss* Bedr dedirtmesinden başka, okul ve misyonerlik hayatının ayrılmaz bir parçası olan kilise ayinlerini de boykot ederek başına buyrukluğunu daha ilk günlerinde ele güne duyurmuştu. 1956 yılında, ölümünden kısa bir süre önce, "Tanrı var mı?" diye sormuştum ona. Bitkinlikle, neredeyse hafife alırcasına,

"Hiç emin değilim," dedi bana ve bu tuhaf noktayı koyarak, aklını kurcalamasından pek hoşlanmadığı belli olan bu konuyu değiştirdi.

Hem doğumumdan önce hem de sonra Melia'nın Said ailesindeki varlığı hayati bir önem taşıdı. Akrabalarımızla birlikte ya da onlara yakın bir yerde oturmuyorduk. Melia ve kırklı yıllarda yanımıza taşınan anneannem Münîre (Melia'nın kız kardeşi) olmasa Kahire'de yapayalnız bir aileydik. Melia, Nasıra ve Beyrut'ta alabildiğine kapalı bir ortamda yaşamış olan annem Hilda'nın tanıdığı, bildiği toplumsal ortamlarla uzaktan yakından alakası olmayan karmaşık Kahire yaşantısını anlamasına yardımcı oldu. Annemle babamı kızları kendi öğrencileri olan çoğu Kıpti ve Şamî birkaç arkadaşıyla tanıştırdı. Melia kız kardeşlerimle pek ilgili görünmezdi; öte yandan bana fazlasıyla düşkündü. Yine de diğer kadın akrabalarımın tersine, bana olan sevgisini göstermekte asla aşırıya kaçmazdı: Taşkınlıklar, uzun kucaklaşmalar, neredeyse törensi bir havaya bürünen sevgi gösterileri kitabında olmayan şeylerdi. Ona, "Sen Salih'le evli misin?" gibisinden birtakım özel sorular sormaya (Salih teyzemin şoförüydü ve görünürde düpedüz teyzemle birlikte yaşıyordu), tek benim iznim vardı; üstelik arada bir karmakarışık el çantasının içine bakmama bile göz yumuyordu.

1945-50 yılları arasında birkaç kez onu okulda, işbaşında görme şansım oldu. İncecik bir kadındı, boyu bir elli ya vardı ya yoktu, daima simsiyah giyinir, başını da siyah bir başörtüsüyle örterdi; zarif mi zarif siyah deri babetlerinden başka ayakkabı giymezdi. Vücut dili aşırı denebilecek kadar tasarrufluydu; konuşurken asla sesini yükseltmez, bocalamaz, kararsızlığa düşmezdi. Farklı toplumsal sınıflardan ve alt sınıflardan gelen insanlara göre konuşma üslubunu değiştirirdi; ancak tüm yaklaşımlarının temelinde, delinmesi mümkün olmayan bir resmiyet duvarının yanı sıra soğuk bir tavırla gözettiği, yalnızca kendisinin belirleyebileceği yakınlık eşiğinin ötesine kimseyi geçirmeyen bir mesafe vardı. Kadın hademeler ve öğrenciler ondan korkardı; seçkin velilerin dahi —ki bunlar arasında en az iki başbakan vardı— hakkından gelmesini bilir, onları, eleştirilerini ve yargılarını tartışma götürmeyecek birer kesinlik olarak kabul etmeye zorlardı. Kendisi gibi kız kurusu olan Amerikalı öğretmenlerin suyuna gitmek bir yana, dik başlılığı, mesleğindeki kı-

demi ve buram buram yaydığı o yanılmazlık havasıyla, onları kendisine boyun eğmek mecburiyetinde bırakırdı. Okulda geçirdiği o yarım yüzyıl boyunca —ayın zamanda okulda yaşıyor, kendi katını bir kraliçe gibi yönetiyordu— kimse onu dize getirmeyi başaramadı. Ben doğmadan öğretmenliği bıraktı ve okulun "müdür"ü oldu: Mısırlı öğrencileri ve personeli hiçbir Amerikalının beceremeyeceği biçimde idare etmesine hürmeten yaratılmış bir makamdı bu.

Melia teyze Hilda'nın elinden tuttu, ona nereden alışveriş yapılacağını, çocuklarını hangi okula göndereceğini, bir şeye ihtiyacı olduğunda kime gideceğini gösterdi. Ona hizmetçiler, piyano hocaları, öğretmenler, bale okulları, terziler buldu; her şeyden önemlisi de kulağını, usulca dile getirdiği bitmek tükenmek bilmeyen tavsiyeleriyle doldurdu. Her salı bize öğle yemeğine gelirdi; ben doğmadan başlamış olan bu âdet, 1953 yılında emekliliğini geçirmek için Lübnan'a gidişine kadar sürdü; Lübnan'a gittikten üç yıl sonra da öldü. Onunla ilgili beni özellikle büyüleyen iki şey vardı. Bunlardan biri, yemek yeme biçimiydi. Belki de azı dişlerindeki sorun yüzünden, lokmasını küçük parçalar halinde diş etlerinin ve ön dişlerinin arasına özenle sıkıştırırdı; bu parçacıkları ise, daha geriye, çiğnenip yutulabilecekleri bir yere ittirmek yerine ağzının ön kısmında diliyle sıkıştırarak çiğner, sularını emer, bazen bir pirinç tanesini ya da bir parçacık eti ganimet misali aniden, kaşla göz arasında yutuverirdi. Sonra çatalıyla, lokmasından arda kalanları —ki bana hiç dokunulmamış gibi görünürdü bu— ağzından çıkarır ve tabağının bir ucuna dikkatle koyardı. Her yemeğin sonunda —hep de sona kalan o olurdu— tabağında, şakacı bir aşçı tarafından oracığa özellikle konmuş gibi duran yedi sekiz yarı çiğnenmiş lokma yığını olurdu.

Beni hayrete düşüren ikinci şeyse, mevsimine göre siyah ya da beyaz dantel eldivenlerle daima gizlediği elleriydi. Bilezik takmasına rağmen asla yüzük takmazdı. Sol avucunda, başparmağının yanı başında, küçük, katlı bir mendil her daim hazır bulunur, bu mendil gün boyunca durmadan bir açılır bir katlanırdı. Bana verdiği şekerler —onun deyişiyle *bastilia*— daima bu mendilin içinden çıkar, daima lavanta kolonyası kokar, daima selofan kâğıdıyla kaplı olurdu; ayva ya da Hint hurması gibi hafif, fazla öne çıkmayan bir tatla-

rı olurdu hep. Sağ eli ise ya çantasını tutuyor ya da bu çantanın üzerinde duruyor olurdu.

Babamın Melia teyze ile ilişkisi kurallara son derece uygun, saygılı, hatta zaman zaman da dostaneydi; *mer'e emmi** diye hitap ettiği ve sürekli şakayla karışık bir horlamayla yaklaştığı, o kibar, sabır taşı, iflah olmaz iyilik timsali anneannem Münîre'yle olan ilişkisinden oldukça farklıydı. Kayınbiraderlerine ise fazla düşkün olduğu söylenemezdi, onları elverdiğince eleştirmeyi yeğ tutar gibiydi çoğun. Hilda'nın erkek kardeşleri —Münîr, Alîf, Râik ve Emile— Filistin'de yaşıyordu; onları düzenli denebilecek bir sıklıkta ziyaret ediyorduk. 1948 yılından sonraysa, bir gün biri bir gün diğeri şu ya da bu yardım talebiyle ya da babamın deyişiyle "çulsuz" kaldıkça Kahire'ye gelir oldu. Filistin'dekilere hele Hilda'nm Lübnanlı akraba şürekasını da eklersek, anne tarafı akrabalarımız sayıca babamın akrabalarından çoktu. Babamın en katı kurallarının başında Said ailesine toz kondurmamak geliyordu; her fırsatta, bir erkeğin ailesi onun şerefidir deyip dururdu bana. Öte yandan karısının ailesine —ki kendisine sorsanız onların gözünde olsa olsa kaynağı tükenmeyecek bir borç kapısıydı (bu durum annemin yaşamını epey zorlaştırmış olsa gerek)— veryansın etmekten hiç çekinmezdi. Gerçek şuydu ki Hilda'nın erkek kardeşlerinin aksine, babam her zaman zengin olandı. İçlerinden biri evlenmek için babamdan borç almıştı. Diğerleri hezimetle sonuçlanan birkaç iş kurma girişimi için babamdan çeşitli miktarlarda borçlar almışlardı, bu borçların asla ödenmediğini tahmin etmek için âlim olmaya da gerek yoktu. Babam bunların tümünden bana, gizlemeye gerek duymadığı bir hoşnutsuzlukla söz etmişti. Bu yüzden olsa gerek dayılarımı ister istemez ayıplar olmuş, bilinçaltımda onlara karşı, gereğince yakınlaşmamızı engelleyen bir duvar örmüştüm ki bu da ergenlik yıllarımda onlarla olan ilişkilerimi sıkıntılı ve nahoş bir hale getirdi.

Ancak babamın dayılarıma yönelik asıl itirazı ta Hilda'yla evlendiği âna dayanıyordu. Ayrıntıları tümüyle bilmesem de, annemin en büyük ağabeyinin —Münîre'nin en sevdiği oğlu— evlenebilmek için aileye ait arazinin küçük bir kısmım elden çıkarmasıyla ilgili

* Ar. "Hanım annem" –*ç.n.*

bir şeydi bu. Bu durum hem dul olan Münîre'yi, hem annemi, hem de üç erkek kardeşini dara sokmuştu. Uzun yıllar (kim bilir belki de yanlış olarak) Hilda'nın ailesinin babamla yaptığı evlilik anlaşmasının Münîre'nin bakımını içeren kimi koşulları da kapsadığını düşündüm kendimce. Anneannem yıllarca bizimle yaşadı; bu arada en büyük oğlunun evinde hoş tutulmadığına ya da diğer oğullarının ona maddi destekte bulunamadıklarına —babam bunu hep böyle bir şeye niyetlerinin olmamasına bağlıyordu— dair hikâyeleri onun ağzından dinlemek de bizim için son derece gündelik bir şey olup çıktı. Babam kayınbiraderlerinden birini haftada bir anneannemi Groppi'ye dondurma yemeğe götürmeye razı ettiğinde dahi haklı olarak kendini büyük bir şey başarmış sayıyordu.

Babamın gözünde bunların tümü, oğulların annelerine nasıl davranmamaları gerektiğine klasik ve tartışılmaz birer örnek teşkil ediyordu ve nihayet 1948 yılından sonra annemden de sık sık "onların hemşiresi" biçiminde söz eder oldu. Bu niteleme, hele de babamın veciz sözlerle sınırlı üslubunda ifade bulduktan sonra, aile içi gerginliklerin hem genel hem de oldukça kişisel bir biçimde içime işlemesini sağladı. Bu üslup, tasvip edilmeyen, yakışıksız bulunan taraf olarak annemin ailesini gözden düşürmekle kalmıyor, bir erkek kardeş ve oğul olarak derin bir rahatsızlık duymama da yol açıyordu. Büyüme çağımda üstü kapalı bir biçimde yapılan kıyasın mantığı şöyleydi: "Edward" dayılarına çekmiş (yeğenlerin dayıya çekmesine Arapçada *tâli' mihvel* denir; bu aynı zamanda, kardeşlerden büyük olanın dayıya daha çok benzediğini de ifade eder); dayılarınınsa hem kardeş hem evlat olarak kötü oldukları meydanda; demek ki "Edward"ın da sonunun onlar gibi olması kaçınılmaz ve bu nedenledir ki onlara daha az benzemesi için, yolundan döndürülmesi, yeni baştan şekillendirilmesi, baştan yaratılması gerekiyor.

Annem için bu felaket bir durumdu tabii ki. Bir yandan oğluna, öte yandan annesine, derken erkek kardeşlerine böylesine katı bir Darwinci yazgı biçilmiş olması, onu öz ailesinin hem avukatı hem köstebeği, yeni ailesinde babamın emirlerinin infaz memuru ve öz oğlunun hem davacısı hem de savunma avukatı olmak gibi çekilmez bir roller karmaşasına sürüklüyordu. Yapıp ettiği her şey aynı anda bu üç yargı kategorisine birden giriyor, iç dünyasını arapsaçı-

na çeviriyordu. O pek sevgili, ama ne yazık ki dik başlı, soyunun en kötü özelliklerini kendinde toplamış olduğunu durmadan kanıtlayan oğlu ise bu durumdan oldukça olumsuz bir biçimde etkileniyor, pusulayı iyiden iyiye şaşırıyordu. Bana olan sevgisi hem güzel, hem bastırılmış, hem de sonsuz sabır dolu bir şeydi.

Nihayet, sorumsuz ve ihmalkâr bir oğul —babamın bana olan tavrından anladığım kadarıyla tabii— olmakla, dayılarımın aşırı sorumluluk sahibi hürmetkâr yeğeni olmak arasında sıkışıp kalarak büyüdüm. Babama öldüğü güne dek "babacığım" diye hitap etmiş olsam da bunu her dediğimde, kendimi onun oğlu olarak düşünmenin ne denli rastlantısal, hatta belki de ne denli yersiz bir şey olduğunu hissettim. Endişe nöbetleri geçirmeden ya da çaresizce saatler boyu hazırlık yapmadan ondan bir şey istediğimi bilmem. Bana söylediği en korkunç şey —o zaman on iki yaşındaydım— şuydu: "Benden sana asla bir şey kalmayacak; sen zengin bir adamın oğlu *değilsin*." Kelime anlamıyla zengin bir adamın oğluydum pekâlâ. Öldüğünde varını yoğunu anneme bıraktı. Bir çocuk olarak kendi benliğimin bilincine vardığım andan itibaren, geçmişimin yüz kızartıcı olduğunun, beni bekleyen geleceğinse ahlaksız bir gelecek olacağının aksini düşünmek benim için olanaksız bir hale geldi. Kişiliğimin biçimlendiği yıllarda, başkalarınca bana çoktan biçilmiş olan bir imgeye benzememek veya ileride şu ya da bu mahvoluşun pençesine düşmemek için çılgınca savaşırken, benliğim baştan aşağı şimdiki zamana koşullanmıştı. Ben olmak yalnızca asla tam olması gerektiği gibi olmamak demek değildi; asla huzurlu olamamak, sürekli sözümün kesilmesini, düzeltilmeyi beklemek ve mahremiyetimin ayaklar altına alınması, kararsız kişiliğimin ezilmesi demekti aynı zamanda. Babamın dokuz yaşımdan itibaren beni tutsak eden sıkıyönetim rejimi ve hayat terbiyesi bana ne bir soluklanma fırsatı, ne de onun kurallarının ve kalıplarının ötesinde bir ben duygusu bıraktı. Müebbeden yersiz yurtsuzdum artık.

Böylece "Edward" olup çıktım — her gün katlanmak zorunda oldukları, dışarıdan görünenden farklı olmasına farklı, yine de dışarıdakinin kaderini değiştirmeye gücü yetmeyen bir iç benlik tarafından gözlenen bir anne-baba yaratısı. "Edward" öncelikle oğul, sonra kardeş ve nihayet okula giden ve tüm kurallara uymaya (ya da on-

ları görmezden gelmeye ve esnetmeye) çalışıp başaramayan çocuktu. Onun yaratılmasını zorunlu kılan gerçek şuydu ki, anne-babası da kendi kendilerini yoktan var etmiş iki kişiydi: Sömürge Kahiresinde bir sürü başka azınlık grubu içinde Hıristiyan bir azınlığın üyeleri olarak yaşayan, birbirlerinden başka destek alabilecekleri kimseleri olmayan, savaş öncesinden kalma Filistin âdetlerinin tuhaf harmanı sayılmazsa, bir şeyler yaparken kendilerine örnek alabilecekleri bir öncelden yoksun olan, geçmişleri, yaradılışları çarpıcı bir biçimde farklı iki Filistinli; kitaplardan, dergilerden, bir de babamın on yıllık tecrübesinden gelişigüzel edinilmiş, daha doğrusu bir ucundan yakalanmış Amerikan öğretisi (annem 1948 yılma dek Amerika'ya gitmemişti bile); misyonerlerin etkisi; yarım bırakılmış eğitimlerinin ortaya çıkardığı tuhaflıklar; hem lordları hem de onların hükümranlığındaki halk kitlelerini temsil eden İngiliz sömürge tavırları; nihayet annemle babamın Mısır'da, bu örneklerden yola çıkarak kendi özel koşullarına uyarlamaya çalıştıkları yaşam tarzı. "Edward" bu koşullarda yersiz yurtsuz değil de ne olacaktı?

II

1935 YILINDA KAHİRE'DE YAŞAMALARINA KARŞIN ANNEMLE BAbam, çocukluğum boyunca sürekli dile getirilen bazı nedenler yüzünden, özellikle Kudüs'te dünyaya gelmemi istemişler. Hilda benden önce, Kahire'de bir hastanede Gerald adını vereceği bir oğlan çocuğu doğurmuş, ancak bebek hastanede bir enfeksiyon kapıp doğumdan kısa bir süre sonra ölmüş. İkinci bir hastane felaketi yaşanmasın diye annemler çareyi yaz sıcağında Kudüs'e yollanmakta bulmuşlar ve böylece ben de kasımın birinde Madam Baer adında Yahudi bir ebenin yardımıyla evde doğmuşum. Madam Baer çocukken sık sık beni görmeye gelirdi; İngilizce yerine ağır aksanlı, gülünç denebilecek ölçüde bozuk bir Arapça konuşan, Alman kökenli, toplu, dobra bir kadındı. Bize geldiğinde sarılıp koklaşmalar, makas almalar ve şaka yollu tokatlar eksik olmazdı aramızda; bunun dışında onunla ilgili fazla bir şey kalmamış aklımda.

1947 yılına kadar, Filistin'e gidip gelmelerimiz tamamen birer "büyük" aile buluşması niteliğindeydi; yani çekirdek aile olarak değil de daima geniş sülalemizin diğer üyeleriyle bir şeyler yapıyorduk. Mısır'da ise durum tamamen tersine dönüyordu; gerçek anlamda bir bağımız bulunmayan bu mekânda bir başımıza olduğumuzdan aile olarak birbirimize daha sıkı kenetleniyorduk. Özellikle sonradan Filistin meselesine nasıl derinlemesine daldığım düşünülürse, Filistin'e ilişkin ilk anılarımın oldukça sıradan, handiyse sözü edilmeye dahi değmeyecek şeyler oluşu ilginçtir. Filistin benim gözümde kıymetini bilemediğim yer, anavatanım, ailemin ve arkadaşları-

mın nedenini nasılım uzun boylu düşünmeden, sorunsuzca varol-dukları (geriye dönüp bakınca böyle görünüyor) yerdi. Aile evimiz Telbiye'deydi; yalnızca bizim gibi Filistinli Hıristiyanlar tarafından kurulmuş olan ve yalnızca onların yaşadığı, seyrek nüfuslu bir Batı Kudüs yerleşimiydi burası. Evimiz, en küçük kuzenlerim ve kız kardeşlerimle birlikte oyun oynadığımız güzelce bir bahçesi olan, bol odalı, heybetli, iki katlı bir villaydı. Sınırları henüz tam olarak belirlenmemiş olan civardaki herkesi tanımamıza rağmen mahalle denebilecek bir yapılanma henüz yoktu. Evin önünde bisiklete bindiğim ya da oyun oynadığım, boş dikdörtgen bir alan vardı. Yakınımızda komşularımız yoktu, öte yandan yaklaşık yarım kilometre uzaklıkta kuzenlerimin arkadaşlarının oturduğu, bizimkine benzer bir dizi villa daha vardı. Bugün, eskiden bisiklete bindiğim o boş alan park olmuş; evin civarındaki bölge ise hınca hınç dolu, üst sınıf bir Yahudi mahallesi olup çıkmış.

Dul halam Nebîha'yla benden büyük beş çocuğunun yanında kaldığımızda, işim gücüm benden yaklaşık yedi yaş büyük olan ikizlerin —Robert ve Albert— peşlerinde kuyruk gibi dolaşmaktı; onların yanında ne bağımsızlığım ne de özel bir rolüm vardı; tabii, çığırtkanları sıfatıyla bir duvarın üzerinden arkadaşlarını ve düşmanlarını hedef alan küfürleri ve edepsiz sözleri bağıra çağıra söylettikleri, kendi aklıyla düşünemeyen, körü körüne itaatkâr küçük kuzen ya da uçuk hikâyelerini dinlemeye razı biricik insan oluşum sayılmazsa. O pervasızlığı ve delişmen eğlence anlayışıyla Albert, sanırım bana bir ağabey ya da iyi bir dost olmaya en çok yaklaşan kişiydi.

Hekim olan dayım Münîr ile karısı Latife'nin Sefad'daki evlerine de gidiyorduk. Onlarınsa iki oğulları ve ben yaşlarda bir kızları vardı. Sefad daha az gelişmiş, farklı bir dünyaydı: Evde elektrik yoktu, arabaların yöresine uğramadığı daracık sokaklar ve dik yokuşlar eşsiz bir oyun alanı görevi görüyordu; yengemin yemekleri de olağanüstü lezzetliydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kudüs'e, en çok da Sefad'a yaptığımız ziyaretler, Kahire'de daha o zamandan, günden güne baskısını artırarak etrafımdaki çemberi daraltmaya başlayan babamın sıkıyönetim rejiminden de bir kaçış oluyordu. Okul ya da özel dersler yüzünden ara sıra, fazla uzun olmayan sürelerle ertelenen Sefad ziyaretleri, benim gözümde cennetten çıkmış-

çasına mutlu zamanlardı çoğunlukla.

Kahire'de giderek daha çok kalmaya başladığımızda, Filistin gözümde daha uzak, handiyse düşsel bir boyut kazandı. Sonraki yıllarda —sekiz-dokuz yaşlarımda— yaşamımı bir karabasana dönüştürecek yalnızlığı her zamanki kadar şiddetli hissetmiyordum orada; öte yandan Mısır'daki yaşantımın tamamını oluşturan o boğucu mekân ve zaman örgütlenmesinin yokluğunu sezinliyor olmam, Kudüs'teki o göreceli özgürlüğün tadını tam anlamıyla çıkarmamı sağlamıyordu. Kudüs'te olmayı, hoş olmakla birlikte geçici, kısa ömürlü bir keyif olarak düşündüğümü anımsıyorum, ki sonraları gerçekten de öyle oldu.

Kahire denince ise hem coğrafi anlamda hem sosyal ilişkiler anlamında aklımıza ilk gelen yer Zemâlik oluyordu. Doğusundaki eski şehirle batısındaki Giza arasında kalan, sakinleri yabancılardan ve zengin yerlilerden oluşan bir Nil adasıydı Zemâlik. Annemle babam buraya 1937 yılında, ben iki yaşındayken taşınmışlardı. Temelde hali vakti yerinde tüccarlardan ve yüksek maaşlı çalışanlardan oluşan homojen bir nüfusa sahip Telbiye'nin tersine Zemâlik gerçek bir topluluktan çok, atmosferi handiyse hiçbir ilişkimiz olmayan Avrupalılar tarafından belirlenen bir çeşit ileri sömürge karakolu gibiydi; onun içinde kendi dünyamızı kurmuştuk. Aziz Osman Caddesi'nde Balıklı Bahçe denen, içinde yapay tırmanma kayaları (*cebeliye*), ufacık bir gölet ve yapay bir mağara bulunan, dört tarafı çitlerle çevrili küçük parka bakan bir binanın beşinci katında, geniş bir dairede oturuyorduk. Parkın küçük çimenlikleri yılankavi patikalarla, heybetli ağaçlarla süslenmiş, cebeliye kısmına ise yapay kaya oluşumları ve durmaksızın bir aşağı bir yukarı koşabileceğiniz ardışık bayır ve yamaçlar yapılmıştı. Pazar günleri ve resmi tatiller dışında her gün, oyun saatimin tamamını "Bahçe"de, annemin gözetiminde, bana sesini duyurabileceği bir mesafede kalarak geçiriyordum (kız kardeşlerimle benim, onun o heyecanlı sesini duymamamız da mümkün değildi zaten).

Orada Robinson Crusoe'culuk ve Tarzancılık oynardım; annem benimle birlikte geldiğinde onun varlığını bir süreliğine unutuyor, sonra tekrar ona dönüyordum. O küçük dünyamızın, ada içindeki küçük adamızın her köşesini bizimle birlikte dolandı annem. En

başlarda evimizden birkaç apartman ötedeki Cezire Hazırlık Okulu'na gidiyorduk. Spor için Cezire Spor Kulübü vardı; hafta sonlarında ise yüzmeyi öğrendiğim yer olan Maâdi Spor Kulübü. Yıllar yılı, pazar günü denince aklıma Pazar Okulu'ndan başka bir şey gelmez oldu. Bu saçma işkence sabah dokuzla on arasında Cezire Hazırlık Okulu'nda başlıyor, All Saints Katedrali'ndeki sabah duasıyla sürüyordu. Pazar akşamları ise Ezbeki'deki Amerikan Misyoner Kilisesi'ne götürülüyorduk. Bazı pazarlar da katedrale akşam duasma gidiyorduk. Delikanlılık yıllarıma dek dünyam, okul, kilise, spor kulübü, bahçe ve ev döngüsünden ibaret oldu — kocaman bir şehrin dikkatle çerçeve içine alınmış sınırlı bir alanı. Yaşamım için öngörülen izlence giderek daha zorlu olmaya başladığında, ara sıra göz yumulan soluklanma anları, boynuma geçirilmiş zinciri daha da sıkılaştırmak üzere, ince elenip sık dokunarak önüme atılmış yemlerdi yalnızca.

Kahire yıllarımın eğlence ritüellerinden biri de, babamın "bir tur atmak" diye adlandırdığı, işyerine yaptığı araba yolculuğundan ayırdığı araba gezmeleriydi. Otuz yıldan fazla bir süredir, her biri bir öncekinden daha büyük olan bir dizi Amerikan arabasına sahip olmuştu: Önce Ford, sonra lüks bir Plymouth, nihayet 1948 yılında devasa bir Chrysler limuzin. Daima emrinde şoförleri olurdu. Bu şoförlerden ikisi olan Fâris ve Aziz'le ancak o arabada olmadığında sohbet etmeme izin vardı, zira işten eve ve evden işe götürülürken kati bir sessizlik talep ederdi babam. Arabaya onunla birlikte bindiğim zamanlarda, başlangıçta oldukça keyifli görünür, sohbete her zamankinden daha açık olur, hatta Zemâlik'i anakaraya bağlayan Bulak köprüsüne varıncaya dek lütfedip bana gülümsediği bile olurdu. Sonra giderek resmileşip suskunlaşır, evrak çantasından bazı kâğıtlar çıkartarak onlara göz atmaya başlardı. Kahire'deki Avrupa iş merkezinin sınırlarını çizen *Asa af* ve Mixed Courts kavşağma geldiğimizde bana tamamen kapanır, sorularımı yanıtlamaz olur, ben orada yokmuşum gibi davranmaya başlardı: O yanına yaklaşılmaz, buz dağından patrona dönüşüverirdi birden; hayatımın dizginlerini elinde tutan adamın daha büyük ve daha yabancı bir hali gibi göründüğünden olsa gerek, sevmez olduğum, korktuğum bir imgeydi bu.

Akşamları ve tatillerde bu kez arabayı kendi sürerek bizi gezme-

ye götürürdü. Her şeyden önce kendisi için bir gevşeme fırsatı olduğunu sezinlediğim böyle zamanlarda sohbetinden, esprilerinden geçilmez, eğlenceli bir aile reisi olup çıkardı. Paltosuz ve kravatsız, yazlık gömlekli veya kışlık spor ceketli bu haliyle pusulayı şehirdeki belli başlı birkaç eğlence durağına çevirirdi. Pazar günü öğleden sonra, Mena House'a çay içmeye, sonra da mütevazı bir konsere gidilirdi. Cumartesi günü öğleden sonraysa, Nil Deltası'nda İngilizler tarafından yapılmış el kadar bir baraj olan "Barajlar"a gidilirdi. Gizemli varoluş amacı daima kaçış hayallerimi körükleyen (ve aynı zamanda bu hayallerin olanaksızlığını kafama kakan) basit bir tramvay sisteminin raylarıyla enine boyuna örülmüş olan yeşil parklarla çevrili bu yerde iki hatta üç saat boyunca istediğimiz gibi gezinir, bir yerde sandviç, başka bir yerde elma yiyebilirdik. Her tatilde, şaşmaz bir biçimde Piramitler'in ilerisindeki Batı Çölü'ne yollanır, önümüze çıkan herhangi bir trafik levhasının önünde durur, örtülerimizi yere yayar, mükellef piknik soframızı kurar, hedefe taş atmaca, ip atlamaca ve top oynardık. Önce yalnızca beşimiz, sonra altımız ve ailenin büyümesiyle yedimiz. Mena House sayılmazsa, asla herhangi bir kafede, lokantada veya başka bir kamusal alanda oturmazdık. Yanımızda asla başka birileri olmazdı. Asla bilinen bir yerde durmaz, Çöl Yolu'nun üzerinde rasgele bir noktada mola verirdik. Tatil akşamlarında ise, çoğu hükümet binasının da bulunduğu, Babu'l-Luk'un güneyindeki sokaklarda gezerdik. Kralın doğum gününde veya Parlamento'nun açılışında bu yapılar binlerce kumlu sarı ampulle ve parlak yeşil neonlarla donatılmış olurdu ve babam bunlara "ışık gösterileri" derdi.

Annemle babamın yarattığı o küçük dünyada öylesine sıkı sıkıya kuşatılmış, öylesine güvendeydim ki, bu alışkanlıkların ve enine boyuna planlanmış gezmelerin çizdiği sınırların ötesinde, üstümüze çullanmak, bizi içine çekmek, hatta belki de silip süpürmek için hazır bekleyen başka bir dünyanın bulunduğunu, bu dünyadan sakınıldığını hissediyordum. Kırklı yılların başlarında Kahire oldukça kalabalık bir şehirdi; İkinci Dünya Savaşı yıllarında İtalyanlar, Fransızlar ve İngilizlerin oluşturduğu birçok yabancı cemaatin ve şehrin yerlilerinden sayılan Yahudi, Ermeni, Suriye kökenli Lübnanlı (Şavam) ve Rum azınlıkların yanı sıra binlerce müttefik birliği de şe-

hirde konuşlanmıştı. Bu birliklerin rasgele yaptığı geçit törenlerine, gösterilere Kahire'nin hemen her köşesinde rastlayabilirdiniz. Babam sık sık beni önceden duyurulmuş bir geçit törenine götüreceğinden dem vursa da bu asla gerçekleşmedi. Hem Kudüs'te hem de Kahire'de, gürleyen borazanları, ortalığı güm güm inleten davullarıyla İngiliz ve Anzak birliklerinin yürüyüşlerini gördüm, ama neden, kimin için böyle yürüdüklerine asla bir anlam veremedim: Hayatta benimkinden çok daha yüce bir amaçlarının olduğunu sanıyordum, öylesine önemli olsa gerekti ki bu amaç, benim anlamam zaten mümkün olamazdı. Yasak restoranların ve pavyonların cephelerinde sürekli "Kapımız Bütün Rütbelere Açıktır" gibisinden bazı yazılar görüyor, bunlara da bir anlam veremiyordum. Bu mekânlardan biri olan Sauld'un Yeri, şehir merkezindeki Immobilia binasındaydı ve burası da şans eseri amcam Esad'ın Arrow Kırtasiye Şirketi'nin —babamın amcama bir armağanıydı bu şube— burnunun dibindeydi. Amcam sık sık beni oraya götürür, kasanın arkasında duran gözleri mahmur görevliye "Çocuğu doyur bakalım" diye buyurur, ben de peynirli sandviçler ve şalgam turşularıyla midemi tıka basa doldururdum. Başta, "bütün rütbeler"in benim gibi sivillerin de buralara girebileceği anlamına geldiğini düşündümse de çok geçmeden bir rütbem olmadığını fark ettim. Sauld'un Yeri ve Al amca (ona böyle diyorduk) bana anlık, göz açıp kapayıncaya kadar uçup giden, bütünüyle hırsızlama bir özgürlük ânı sağlıyordu — hele annemin dayattığı katı beslenme kuralları dikkate alınırsa.

1943 yılına geldiğimizde anneme babam o sıkıyönetim rejimlerini öylesine amansız bir biçimde uygulamaya başlamışlardı ki, 1951 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek için Mısır'dan ayrıldığımda Al amcanın "Çocuğu doyur bakalım" deyişi çoktan, arasam bulamayacağım nostaljik bir anı olup çıkmıştı — ayın anda hem aptalca hem de mutluluk veren bir şey. Dört yıl sonra Al amcam Yafa'da öldüğünde Sauld'un Yeri de artık yoktu.

Savaşın ilk evresinde, Filistin'de her zamankinden daha uzun kalıyorduk. 1942 yılında Kudüs'ün kuzeyinde, Ramallah'ta bir yazlık ev kiraladık ve kasım ayına kadar Kahire'ye dönmedik. Genelde oldukça hantal, sağı solu belli olmayan bir seyir izleyen Kahire-Kudüs arasında mekik dokumalarımız sırasında oluveren bir olay, o

yaz aile hayatımızı çarpıcı bir biçimde değiştirdi. Kahire'den Lod'a, yanımızda en az iki yardımcı, devasa bir bavul yığını, bir de başımızdan eksik olmayan telaş bulutu olduğu halde trenle gidiyorduk genellikle. Dönüş yolculuğumuz ise sanki biraz daha kolay, daha bir sessiz sakin geçiyordu. Ama 1942 yılında, annem, kız kardeşlerim Rosemarie ve Jean, babam ve ben bu kez trenle değil arabayla yolculuk etmek zorunda kaldık. O yılın mayıs ayında, on iki saatlik gece yolculuğumuzu yapmak üzere Kahire'deki Bâbu'l-Hadid İstasyonu'ndan Kudüs'e giden lüks yataklı trene bineceğimiz yerde, babamın siyah Plymouth'una doluşmuş, hızla yaklaşan Alman ordusundan kaçıyorduk. Arabanın farları kısılmış, apar topar kapatılmış deri bavullarımız bagaja ve arabanın üzerine yığılmıştı. Kahire yönünde ilerleyen bir sürü İngiliz konvoyuyla karşılaştığımızdan, Süveyş Kanalı bölgesine varmamız saatler sürdü: Adım başı arabamızı kenara çekiyorlar; tanklar, kamyonlar, personel taşıtları müttefiklerin uğrayacağı o ortak bozguna —ardından da kasımdaki el-Alemeyn Savaşı'yla sonuçlanan İngiliz karşı saldırısına— doğru önümüzden peş peşe geçip giderken biz de bir köşede mecburen öylece bekliyorduk.

Bu uzun yolculuk, tam ve kesin bir sessizlik içinde gece boyunca devam etti. Bir tek tabelanın bile bulunmadığı dolambaçlı Sina yollarına düşebilmek için Süveyş Kanalı'nın Kantara Köprüsü'nden öylece, sorgusuz sualsiz geçtik. Oraya geldiğimizde neredeyse geceyarısı olmuştu ve gümrük karakolu terk edilmişti. İşte tam burada bizimle aynı yöne giden tek sivil otomobille karşılaştık. İçinde birkaç şişe buzlu su, bagaj namına da bir tabanca bulunan üstü açılabilir bir arabaydı bu. Kahireli Yahudi bir işadamı tarafından kullanılıyordu, başka da yolcusu yoktu. Adam babamı tanıdı, yükümüzün bir kısmını kendi arabasına alabileceğini söyledi —bavullardan büyük olan birkaçı böylece onun arabasına aktarıldı— ancak bunun karşılığında babamdan bizi takip etmesine izin vermesini rica etti. Bizden çok onun işine yarayan bu haksız anlaşmaya razı olurken babamın yüzündeki o bitkinliği, tükenmişliği dün gibi hatırlıyorum. En karanlık geceden daha karanlık olan o gece boyunca, kumdan gözün gözü görmediği, kıvrıla büküle ilerleyen daracık yolun izini sürmekte olduğu kadar, arabanın içindeki küçük ailesinin ve dışarı-

da, ölüm kalım savaşı verdiğine kanaat getirmiş Mısırlı Yahudi işadamının bir gölge gibi durmadan üzerimize gelişinin omzuna yüklediği baskıya dayanmakta da bir başına kalmış olan babamla sessizce ilerledik.

O yazdan önce sirenlerin "alarm" sinyalini ve bunu izleyen "tehlike geçti" uyarısını duymuştum. Almanların bir gece baskını sırasında, battaniyelere sarılıp sarmalanarak babamın kollarında garajdan bozma bir sığınağa götürülürken "biz"i hedef alan belli belirsiz bir tehdidin varlığını sezinlemiştim sezinlemesine. Ancak durumumuzun, bırakın askeri boyutunu, siyasal boyutu bile altı buçuk yaşındaki beni fersah fersah aşan bir muammaydı. Rommel önderliğindeki Almanların önce İskenderiye'ye oradan da Kahire'ye saldırmasının beklendiği Mısır'da bir Amerikalı olarak babam, kendisini kötü bir yazgının beklediğini düşünmüş olmalı. Evimizin girişindeki odanın bütün bir duvarı devasa Asya, Kuzey Afrika ve Avrupa haritalarıyla kaplanmıştı. Babam gün be gün kırmızı (müttefik güçlerini temsilen) ve siyah (mihver devletlerini temsilen) raptiyelerin yerlerini değiştirerek savaşan tarafların ilerlemelerini ve geri çekilmelerini işaretliyordu. Benim gözümdeyse bu haritalar bilgilendirici olmaktan çok endişe vericiydi. Arada bir babamdan olan bitenle ilgili bir açıklama istesem de bunu başarmakta güçlük çeker gibiydi: Dikkati dağınıktı, huzuru kaçmıştı ve mesafeliydi. Sonra da birden o zorlu gece yolculuğuna kalkışarak Kudüs'e gidiverdik. Yola çıkmaya karar verdiği gün öğle yemeği için eve geldi ve anneme bavullarımızı toplamasını, hazır olmasını söylemekle yetindi; öğleden sonra tam beşte Kahire'nin yarı ıssız yollarına düşmüştük bile. O ıssız, afallatıcı zamanda, kasvetli alacakaranlığa doğru yol alırken bilindik dünyamın açıklanamaz bir biçimde terk edildiği duygusuna kapılmaktan kendimi alamıyordum.

Ramallah'ta geçirdiğimiz o uzun, akıl karıştırıcı, tuhaf yaz boyunca babamın içine kapanışına ve sessizliğine ilişkin imgeler yıllarca aklımı kurcalamaya devam etti. Balkonda oturur, gözlerini uzakta bir yerlere diker, sigaranın birini yakar birini söndürürdü. "Gürültü yapma" derdi annem. "Bak baban dinlenmeye çalışıyor." Sonra da annemle birlikte, ben endişeli bir biçimde onun dizinin dibine yapışmış olduğum halde, sakinleri daha çok Hıristiyanlardan

oluşan Kudüs'ün kuzeyindeki bu yeşil ve huzurlu kasabada yürüyüşe çıkardık. Benim gözümde bir çekiciliği olmayan Ramallah'taki evimiz, belli ki durağanlığı ve kasvetiyle babamın gizemli sıkıntısı için bulunmaz bir mekândı. Dik bir merdiven bahçeden eve çaprazlamasına yükseliyor; iki tarafında içinde birkaç böğürtlen çalısından başka hiçbir şeyin bitmediği kahverengi topraktan oluklar bulunan taştan bir yol bahçeyi ortasından ikiye bölüyordu. Babamın vaktinin büyük kısmını geçirdiği birinci kattaki balkonun yanı başında bir çift cılız ayva ağacı durup duruyordu. Alt kat kapalı ve boştu. Oluklarda yürümeye iznim olmadığından, kapıdan merdivenlere uzanan ve oyun alanı olarak pek de iç açıcı sayılmayacak o taştan yol kalıyordu bana kala kala.

Ters giden şeyin ne olduğu konusunda hiçbir fikrim olmasa da, "ruhi bunalım" ifadesini ilk duyduğum yer Ramallah'tı. Bu ifadeyle ilişkilendirilen diğer bir şey de babamın "iç huzuru"nun korunmasıydı; aynı isimli bir kitaptan alınmış olmasının yanı sıra, babamın arkadaşlarıyla birçok sohbetinin de başlıca konusunu oluşturan bir tabirdi bu. Ramallah yazımızın yorucu durgunluğu anlaşılan her türlü irdelemeye ve açıklamaya büsbütün kapalıydı ve altı buçuk yaşında zeki bir çocuk olan ben bunların ikisine de doğal olarak gereksinim duyuyordum. Babam bir şeyden mi korkuyordu? Her şeyden önce şunu sormak istiyordum: Neden orada saatlerce oturuyordu da ağzından tek kelime çıkmıyordu? Bu sorularıma karşılık, ya faydalı bir işe koşuluyor, ya bir ceza alıyor ya da kendimi cevap niyetine önüme sürülen esrarengiz ve çoğunlukla eksik gedik birkaç ipucuyla baş başa buluyordum. Birden çıkan tansiyonu yüzünden kapıldığı derin endişe öne sürülüyordu kimileyin. Kimileyinse Asmara'ya gönderdiği kuzenlerim (Esad amcamın oğulları) Abie (İbrahim) ve Charlie'nin orada öldürülebilecekleri endişesinin içini kemirdiğinden dem vuruluyordu. Kahireli ne idüğü belirsiz bir işadamının babamı ucu savaş vurgunculuğuna varan bir işe sokmaya çalıştığı sözü dolanıyordu bir de ortada (babamın adamı geri çevirdiğini anlayabilmiştim bir tek). Bu olaylar babamın bunalım geçirmesi için yeterli miydi?

Gerçek neden neydi bilemiyorum ama, Kahire'ye döndüğümüz andan itibaren yaşamımda bunalıma bağlı bir değişim süreci başla-

dı; özellikle annem, hayatımın nispeten mutlu ve daha sorunsuz bir döneminin bitmiş olduğuna beni inandırmak için elinden geleni yapıyordu. Genel bir avareliğe kapıldım giderek. Birileri "Sen aslında çok akıllı bir çocuksun, ama kişiliksizsin, tembelsin, yaramazsın vesaire" deyip duruyordu sürekli. 1942 yılı öncesinde yeşerttiğim umutları nasıl boşa çıkarmış olduğumu kafama kakmaya yarayan ve bazen "Eduardo Bianco" olarak da anılan; maceraları, yetenekleri, başarıları tekrar tekrar anlatılan şu çocuk vardı bir de. Anneme bakılırsa bir buçuk yaşındaki eski Edward toplam otuz sekiz şarkıyı ve çocuk şiirini ezbere biliyor, bunları kusursuz bir biçimde söyleyebiliyor, okuyabiliyordu. Ya da ağız mızıkasını ustalıkla çalan kuzen Abie "John Peel"in bir notasını özellikle yanlış çaldığında, Edward yumruklarını sıkıyor, gözlerini yumup ağzını açıyor ve kuzenini hatası yüzünden bir güzel haşladıktan sonra, notanın doğrusunu bir çırpıda söyleyiveriyordu.

"Ben" yerine, tuhaf bir biçimde "sen" demesi sayılmazsa, Edward henüz on beş aylıkken hem İngilizce hem Arapça, kusursuz cümleler kurabiliyordu. İki buçuk-üç yaşlarında, basit düzyazı metinleri okuma yetisi oldukça gelişmişti. Matematik ve müzik sekiz-dokuz yaşındaki çocuklara ne kadar doğal gelirse, üç-dört yaşındayken ona da o kadar doğal geliyordu. Sevimli, oyuncu, olağanüstü hızlı ve zeki bu eski Edward mutlu babasıyla gürültülü oyunlar oynamaktan hoşlanıyordu. Bunların hiçbirini şahsen hatırlıyor değildim ya, hem annemin o hallerimi dilinden düşürmemesi hem de o yıllara ait birkaç fotoğraf albümü —biri de İskenderiye'de geçirdiğimiz cennetten çıkma bir yaza aitti— bu iddiaları doğrular nitelikteydi.

1942'nin karanlık günleri gelip çattığında, bu güzel anıların tümü bizi hüzünlendirmekten öte bir iş görmez oldu. Kasımdaki el-Alemeyn Savaşı'ndan sonra Kahire'ye döndük; ben de kötü gidişatına çare üzerine çare düşünülen —bunların her biri öncekinden daha tatsızdı— o baş belası çocuk olabilmek üzere Cezire Hazırlık Okulu'na geri döndüm. Beni hizaya sokma işini öylesine abartmışlardı ki, dokuz yaşımdan on beşinci doğum günüme dek okul sonrasında ve hafta sonlarında yapmam öngörülen terapi niteliğindeki birtakım zorunlu faaliyetlerden başımı büsbütün kaldıramaz hale

geldim: piyano dersleri, jimnastik, Pazar Okulu, binicilik dersleri, boks, bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de Dûru'ş-Şiveyr'de geçirilen saati saatine planlanmış tektip yazların akla zarar çilesi. 1943'ten sonra yazlarımızı, babamın görünürde dünya üzerindeki her yerden daha tutkun olduğu bu kasvetli Lübnan dağ köyünde geçirir olduk. Annemle babam tatil süresince, atacağım her adımı dakikası dakikasına planlayan, öte yandan babamın hayatımn geri kalanında bana karşı alacağı tavrı da çoktan belirlemiş olan o eksiksiz sıkıyönetim rejiminin özünü oluşturmakla meşguldü; bu rejimin bana tanıdığı soluklanma anları öylesine kısıtlıydı ki, bu anların tadını çıkarmak bir yana, boynumu sıkan o cendereden kurtulmuş olduğumu bile anlamaya fırsatım olmuyordu.

Babamın bana olan tavrında insafsızlık, ne tarafa çekeceğimi bilemediğim bir sessizlik ve her nasılsa bana asla kendimi güvende hissedebileceğim kadarını vermeyen ve çok yakın bir zamana kadar da ne bir tehdit olarak görmekten vazgeçip kafamdan atabildiğim ne de tam olarak anlayabildiğim şaşırtıcı bir cömertlikle örülü tuhaf bir sevgi anlaşılmaz bir biçimde iç içe geçmişti. Öte yandan hayatım için öngörülmüş olan kuralcı yapının özü 1942 yılının yıkımlarından çıkmış olduğundan, ömrüm boyunca bu yapının koyduğu birtakım kurallara bağlı kalmamakla, her an korkunç ve amansız bir hastalığın, bir yitişin pençesine düşebileceğimden korktum; bu korkudan halen kurtulabilmiş değilim.

Bu tehlikeli hal çok geçmeden, yaşamımın enine boyuna ölçülüp tartılmış, bana bir an bile göz açtırmayan tekdüzeliğinin hemen ötesinde durup duran Kahire'nin tensel ve ahlaki ayartıcılığında ete kemiğe büründü gözümde. Asla bir kızla çıkmadım; herkese açık eğlence yerlerinin ve restoranların, gitmek şöyle dursun önlerinden bile geçmeme izin yoktu. Annem de babam da otobüste ya da tramvayda insanlara yaklaşmamam, dükkânlardan veya seyyar satıcılardan bir şey yememem, her şeyden önemlisi de evimi ve ailemi, çevremizi saran o uçsuz bucaksız kötülük batağında sığınılabilecek yegâne yer olarak görmem gerektiği konusunda beni defalarca uyarmıştı.

Beni çoktan olmaya başlamış bir şeyden korumaya çalışıyorlardı: İşte yaşadığım çelişki buydu. Bundan daha kötüsü toptan bir çöküş olabilirdi olsa olsa — belki de babamın 1942 yazında yaşadığı-

na benzer bir şey. Bunalımı atlatan babam görülmedik bir ciddiyetle işlerini hale yola koymaya, büyük ölçüde artmış olan servetinin verdiği rahatlıkla, özellikle boş zamanlarını nasıl geçireceğine dair bazı radikal kararlar almaya koyuldu. 1951 yılında artık öğle yemeğinden sonra işe gitmekten büsbütün vazgeçmişti bile. Bunun yerine briç oynamaya kaptırdı kendini; seyahat ettiği zamanlar dışında, haftanın yedi günü, yılın her haftası bu oyunu oynamak onun için bir saplantı haline geldi. Saat bir buçukta eve gelir, öğle yemeğini yer, dörde kadar uyur, dörtte şoförü onu kulübe bırakır, yedi buçuk sekize kadar orada briç oynardı. Bazen akşam yemeğinden sonra da oynadığı olurdu.

Ramallah'ta geçirdiğimiz yazdan sonra Kahire'deki evimiz, tek kişilik birkaç briç takımının ve sayıları ikiye çıkmış olan portatif oyun masalarımızda kullanılmak üzere alınmış yeşil çuhadan yeni bir oyun örtüsünün yanı sıra bol miktarda Ely Culbertson* kitabıyla şenlendi. Salı akşamları babam Philip Souky'nin Piramitler civarındaki evine briç oynamaya giderdi. Yazlarımızı Dûru'ş-Şiveyr'de geçirmeye başladığımızda, sabahları bir kafede oynamaya başlar, öğleden sonra birkaç parti daha oynar ve nihayet akşamleyin bizim evde veya bir ahbabının evinde oynanan bir oyuna nezaret ederdi. Briçe ne yeteneğim ne de ilgim olduğu ikimize de bir kez malum olunca —heyhat— aramızdaki mesafe daha da arttı. Görünüşe bakılırsa babamın kapalı mekânlarda oynanan ve benim hayatta akıl erdiremediğim oyunların hepsine olağanüstü bir yeteneği vardı. Tavla öğretme çabaları bile benim açımdan bir felaketle sonuçlandı. Boşlukları binbir güçlükle sayışıma bir süre seyirci kaldıktan sonra, birden pulu elimden kapıp hiç bakmadan doğru yere koyuverirdi: "Şöyle yapmak varken neden böyle [sözün tam burasmda sayışımı, üçten sonra gelen sayıyı umutsuzca hatırlamaya çalışan bir özürlüymüşüm gibi, moronumsu bir ifade takınarak taklit ederdi] sayıp duruyorsun ki?" Sonra da bana tekrar oynamayı teklif eder ve bütün oyunu tek başına oynayıp işin içinden çıkardı. "Böyle daha çabuk bitiyor!" Benim işim, karşısında oturup hiçbir şey yapmamaktı: Nasıl olsa o ikimiz için de oynuyordu.

* Ünlü bir briç uzmanı –*ç.n.*

Bilmediği bir kâğıt oyunu ya da bana öğretmeye çalışıp da muvaffak olduğu bir kumarhane numarası yoktu. Nitekim bana otuz kere kurallarını anlatmış olmasına rağmen, ne poker ne de bakara oynamayı hayatta beceremediğimdir. 1953 yılının yazında, Amerika'da gittiğim yatılı okulda bir yıl boyunca bilardo oynamayı öğrendikten sonra onu Dûr'da, Cirque Kafe'nin karşısındaki küçük bir kafede sekiz top oynamaya nasıl da sinsice razı ettiğimi düşünerek içten içe seviniyordum. Başlangıçtaki gönülsüzlüğünü yenilme korkusuna bağlamıştım aklımca; meğer numaradan başka bir şey değilmiş bu. Sonradan anlaşıldı ki, istemiyormuş gibi yapması, hatta bilardo merakıma yönelik o cılız takdiri yalnızca beni kıvama getirmek içinmiş. Çaylağın tekine hava atan bir usta edasıyla, "Biz Amerika'da bu oyunu böyle oynarız," diye büyüklendim ona. "Topu yandan kesersen, buna İngiliz falsosu denir." İki topu peş peşe sokmayı başardıktan sonra, üçüncüyü ıskaladım. Istakayı eline alır almaz her dediğime alçakgönüllü bir kabullenişle baş sallayan o çaylak gitti, yerine dehşetengiz bir profesyonel geldi. Ortada bir yarışma da yoktu halbuki, daha fazla şansım olabileceğini düşündüğüm hemen yandaki üç top masasına geçtiğimizde dahi. Suçu kâh ıstakaya, kâh durmadan bana takılan garsona, kâh hamlamış olmama atarken, çaresizlikten işi saçmalamaya dökmüş bir ahmak durumuna düşmüş buldum kendimi. Eve dönerken, "Demek İngiliz falsosu ha," dedi alaycı bir sesle. Bunu her falsosuna, her vuruşuna tam anlamıyla hâkim olan bir oyuncuya söylemiştim bir de.

Oynamak onu fazla konuşmaktan kurtarmanın yanı sıra ciddi anlamda duygusal herhangi bir külfete de sokmadığından olsa gerek, kâğıt oyunları babam için saplantılı ve görünüşe bakılırsa da onu hayatta tutan bir alışkanlık olup çıktı. Bu oyunlar, kuralların belli olduğu, değişmez bir düzenin hüküm sürdüğü bir yaşam alanında endişelerinden arınabilmesini sağlayan bir yöntemdi onun gözünde: insanların, işlerin ve sorunların her çeşidiyle yüzleşmesini engelleyecek bir kaçış.

Briç ve genel anlamda kâğıt oyunları, babamın 1942 yılının yol açtığı yıkımdan sıyrılıp kendini yeniden oluşturma sürecinin bir parçasıydı. Yaz tatillerinde bir gününün en az on iki saatini alan, işgünlerinde ise süresi dört saate kadar çıkabilen bu uğraştan, bir-iki kez,

"Beni rahatlatıyor," biçiminde söz etmişti bana. Delikanlılığımda, onu kâğıt oynarken seyretmek zorunda kaldığım zamanlardaki kadar moral bozucu bir boşluk duygusuna kapıldığımı bilmem. Yanı başında otururken, masaya atılan her kâğıt, her laf, oynanan bir elin ardından yapılan her kısa yorum, aslında onun yanındaki akli ve ahlaki ezikliğimi gösteriyor, üzerimdeki otoritesini benim gözümde güçlendiriyordu. Ne benimle tek kelime konuşmaya, ne de bir elde neyin ilginç olabileceğini söylemeye tenezzül ederdi; olup olan tek şey kâğıt oyununun tekdüzeliği ve babamın, nedenlerini asla tam olarak anlayamadığım, oyunun içinde olmaya yönelik aceleci arzusuydu.

1942'den sonraki ilk yıllarda, yaptığım bir yaramazlığa karşılık babamın yanı başında öylece ayakta durma ya da oturma cezası veriliyordu; okula gitmediğim, daha da kötüsü yazları Lübnan'da geçirdiğimiz zamanlarda, annemle babamın beni beladan uzak tutmaya yönelik ilkel anlayışlarının sonucuydu bu. Onun saatlerce hiç durmadan briç ya da tavla oynamasını izlemek akla zarar bir deneyimdi. Bu zorunlu sıkıntıdan patlama dönemleri bendeki haylazlık potansiyelinin önünü almaya yönelik çok daha kapsamlı bir stratejinin ilk hamleleriydi. "Wadie, çocuğu da yanında götürür müsün lütfen?" derdi annem çileden çıkmış bir edayla. "Başıma çıkarmadığı iş kalmadı." Wadie emrine amade olamadığı zamanlarda annem ya bana amaçsız ve uzun bir ayak işi yüklemekte ya da "Elbiselerini çıkarıp doğru yatağa git" teranesini okumakta bulurdu çareyi. Yemek yemenin ve bir şeyler içmenin yanı sıra, kitap okumak, müzik dinlemek ya da akla gelebilecek diğer her türlü oyalayıcı eylem yatakta yasak olan şeylerdi. Annem canı isteyince habersizce, yıldırım gibi odama dalarak emirlerine uyup uymadığımı denetleyebilsin diye odamın kapısını kilitlemem de yasaktı. Elimi kolumu iyiden iyiye bağlayan bu felaket cezanın tek iyi yanı, bir çekmecenin arkasında bulduğum üç satranç taşını durmadan havaya atıp tutmak zorunda kalışım sayesinde jonglörlük öğrenmem oldu.

Annemle babamın üzerimde uyguladığı sıkıyönetimin soluğunu ensemde ilk duyuşum, geniş ve boş vakitlerin, meraklı ve sapına kadar yaramaz kişiliğimi girilmemesi gereken alanlara girmeye kışkırtabileceğinden korkulan uzun tatil dönemlerine rastlar. Ne var ki sıkıyönetimin elinin Kahire yaşantıma uzanması da fazla sürmedi. İn-

sanlara, eşyaya karşı inanılmayacak denli üretken, sonsuz bir merak duyuyordum. Sık sık okumamam gereken kitapları okuduğum için azarlanıyor, daha da kötüsü imza defterlerine, not defterlerine, kitapçıklara, çizgi romanlara, çiziktirilmiş pusulalara, kız kardeşlerimin, annemle babamın karaladığı şeylere hırsızlama bakarken yakalanıp duruyordum. Hakkımda verilen hüküm çoğun "Fazla merak kediyi öldürür" olsa da, ben bir biçimde içlerine tıkıldığım, kendimden hoşnutsuzluk duymama, dahası kendi kendimi nahoş bulmama neden olan o kafeslerin dışına çıkmakta kararlıydım. Okul ödevimi yapma, futbol gibi bariz bir biçimde başarısız olduğum oyunlar oynama, saygılı, dindar bir evlat ve ağabey olma zorunlukları karşısında, kuralları bozan ya da beni annemle babamın belirlediği sınırların dışına çıkarabilen şeyleri söylemekten, yapmaktan gizli bir zevk alır oldum çok geçmeden. Her an aralık kapıları gözetler oldum; benden hangi farklı ahlak anlayışlarının gizleniyor olduğunu öğrenmek için kitaplar okudum; elimin uzanabildiği her çekmeceyi, her dolabı, her kitaplık rafını karıştırdım, zarfların içine baktım, kâğıt kırpıntılarını okudum ve bunların tümünü günahkâr ve serkeş mizaçları kendi duyduğum arzularla örtüşen karakterler hakkında öğrenip öğrenebileceğim her bilgi kırıntısını ele geçirmek uğruna yaptım.

Okumanın bana sağladığı keşif olanaklarının cazibesine kapılmam uzun sürmedi. Filistin'deki aile işimizin —Filistin Kırtasiye— neredeyse yarısını kitap satışı, küçük bir kısmını ise yayıncılık oluşturuyordu. Babamın Mısır'daki şirketi ise (kuzen Boulos ve onun çocuklarıyla ortaklaşa sahip olduğu), bir kısmı Kudüs ve Hayfa'da da satışa sunulan büro ve kırtasiye malzemelerinin pazarlamasına yönelikti tamamen. Kudüs'teki akrabalarımızdan biri ne zaman bizi ziyarete gelecek olsa, raflarından üzerlerindeki fiyat ve stok etiketleriyle öylece alınmış "uygun" kitaplar alırdım hediye olarak. Bu uygun kitaplar iki sınıfta toplanabilirdi: A. A. Milne ve Enid Blyton tarzında çocuk kitapları ve bana dokuz yaşımla on yaşım arasında armağan edilmiş olan *Çocuklar İçin Yararlı Bilgiler* benzeri bilgilendirici kitaplar. Bertram Mills Sirki'nde kendi kendini cezalandırma ve güç gösterileri yapan Koringa adındaki kadın Hint fakirinin gizemlerini kavramaya çalışırken beni saatlerce eğlendirdiğini hatırlıyorum bu kitabın. Henüz sirke gitmemiştim bile; meşhur Togni

Sirki'nin Kahire'de boy göstermesi dört yıl sonrasına rastlıyordu. Üstelik Blyton'ın "Bay Galliano'nun Sirki" kitaplarındaki rahatlatıcı betimlemeler sayılmazsa, bir Avrupa sirkinde yaşamanın ne demek olduğuna dair en ufak bir fikrim de yoktu. Koringa'nın kökenlerinin gizemli oluşu benim için yeterliydi; metinde yer verilen minnacık, bulanık, kabartma resimlerde, kahramanım hayatta görmediğim türden iki parçalı bir kostüm giyiyor, vücuduyla akla hayale sığmayacak, olağanüstü şeyler yapabiliyordu.

Bunların tümü, uğruna çürüyüp gittiğim beylik saygıdeğerlik ve efendilik kanunlarına meydan okuyordu. Koringa'nın vücudunun girdiği şekiller doğaya da aykırıydı, ama bu yalnızca yaptıklarını daha heyecan verici kılıyordu. Sırtüstü yatmış halde, çıplak karnının üzerinde devasa bir taş parçasıyla betimlenmişti bir resimde; başı türbanlı, dev irisi, yarı çıplak bir adam elinde taşa doğru indirdiği kocaman bir çekiç olduğu halde tepesinde duruyordu. Sahneyi tam olarak içeren ve çekicin inme hareketini neredeyse tamamladığı başka bir resim, bu numaranın gerçekliğini doğrular nitelikteydi. Koringa bundan başka çıplak ayakla cam kırıkları üzerinde yürüyebiliyor, çiviler üzerinde yatabiliyordu. En büyük numarası ise dakikalar boyunca toprağa gömülü kalabilmesiydi. Bir diğer resimde bu kez üzerinde mayosuyla, yüzünde handiyse cinsel doyumu anıştıran gözden kaçırılması olanaksız bir gülümseme olduğu halde, epeyce korkutucu görünen bir timsahı taşırken gösterilmişti.

Koringa'ya ayrılmış o üç berbat baskılı sayfayı defalarca okudum ve kitabı her açışımda beni mıknatıs gibi kendilerine çeken o iki resmi defalarca inceledim. Gerçek şu ki, ilgimi böylesine olmayacak bir biçimde canlı tutan, beni haftalar boyunca tam anlamıyla büyüleyen asıl şey bu resimlerin eksikliğiydi: böylesine küçük oluşları, kadının bedenini gerçek anlamda görebilmenin olanaksızlığı, onlarla aramdaki yabancılaştırıcı uzaklıktı. Onu tanımanın, "karavan"ında misafir edilmenin, başka korkunç numaralarını (örneğin bana mısın demediği, hatta bir biçimde hoşlandığı başka uç acı deneylerini, bilinmedik zevklerini, aile hayatına burun kıvırışını, olağanüstü derinliklere dalış yapabilme yeteneğini, canlı hayvanlar ve mide bulandırıcı meyveler yiyebilmesini) izlemenin, gündelik konuşmalardan, sorumluluklardan azade oluşunun ona sağladığı öz-

gürlüğü kendi ağzından dinlemenin hayalini kuruyordum. Bir kitapta anlatılan bir hikâyeyi kendi imgelemimde dallanıp budaklandırmayı, sınırları zorlayıp kendimi de kurguya dahil etmeyi öğrenmem de Koringa üzerine kurduğum hayaller sayesinde oldu. Zamanla fark ettim ki, kendi zevklerimin —özellikle de beni ailenin ve okulun boğucu etkilerinden olabildiğince uzaklaştıranların— yazarı olma şansına sahiptim. Ders çalışır, kitap okur, piyano çalışır görünürken aynı zamanda bambaşka, Koringa gibi tamamen bana ait olan bir şeyi düşünebilme yeteneğim, öğretmenlerimi ve annemle babamı kızdırdığı ölçüde beni de gururlandıran özelliklerimden biri oldu hayatımda.

Sınırlarını böyle genişletebileceğim başlıca iki hikâye kaynağı vardı: kitaplar ve filmler. Annem ve anneannem bana çocuk masallarını ve Kitabı Mukaddes hikâyelerini okuyordu zaten, bir de bunların dışında yedi yaşındayken armağan edilmiş olan resimli Yunan mitosları kitabım vardı. Bu kitap yalnızca içinde anlatılan hikâyeler bakımından değil, bu hikâyeler arasında kurulabilecek harikulade bağlantılar bakımından da bana yepyeni, engin bir dünyanın kapılarını araladı. İason ve Argonautlar, Perseus ve Gorgon Medusa, Herakles ve on iki serüveni: Bu karakterlerin tümü arkadaşlarım, ortaklarım, ebeveynlerim, kuzenlerim, amcalarım ve tıpkı Kheiron gibi akıl hocalarımdı. Onlarla yaşıyor, onların kalelerini, atlı arabalarını, kadırgalarını en ince ayrıntısına varıncaya dek hayal ediyordum. Onları aslan veya canavar öldürürken düşünmek yerine, hepsini azad edip onlara sevimsiz öğretmenlerin ve dediğim dedik ebeveynlerin bulunmadığı sade ve huzurlu bir yaşam armağan ediyordum. Perseus'u havadar bir taraçada İason'la konuşur ve ona Medusa'yı Athena'nın aynalı kalkanında görmenin nasıl bir şey olduğunu anlatırken; İason'u Perseus'a Kolkhis'in keyifli yanlarından söz ederken; bu ikisini Herakles'in henüz beşiğindeyken yılanları öldürmesi karşısında hayrete düşerken hayal ediyordum.

Kaynaklarımdan ikincisi ise filmlerdi; özellikle de çoğun Jon Hall, Maria Montez, Turhan Bey ve Sabu gibi yıldızların başrol oynadığı Binbir Gece Masalları ve Johnny Weissmuller'in *Tarzan* serisi gibi yapıtlardı. Annemle babamın gözüne girmeyi başardığımda, cumartesi gününün eğlence programı, annem tarafından benim için

titizlikle seçilen bir öğleden sonra filmini de içerirdi. Fransız ve İtalyan filmleri toptan yasaklıydı. Hollywood filmleri ise ancak annemin ağzından "çocuklar seyredebilir" fetvası çıkarsa uygun sayılırdı. Bu sınıfa giren filmler, Laurel Hardy'ler, bolca Abbott ve Costello, Betty Grable, Gene Kelly, Loretta Young filmleri; Clifton Webb'in, Claudette Colbert'in ve Jennifer Jones'un (*Bernadette'in Ezgisi* uygun, *Kanlı Aşk* yasaklıydı) oynadığı sürüsüne bereket müzikal ve aile komedisi ve tercihen yalnızca Jon Hall ve Sabu'nun oynadığı (zira Maria Montez annemin onayından geçemiyordu) Walt Disney fantazileri, Binbir Gece Masalları filmleri, savaş filmleri ve bazı Western'lerdi. Sinemaların o lüks koltuklarına gömülürken, Hollywood filmlerini —ki bunlar kendi yaşamımdaki hiçbir şeye karşılık gelmeyen tuhaf bir kurgu bilim türünden başkaca bir şey değildi gözümde— seyretmenin kendisinden çok, görülmeden görmenin izinli tadını çıkarıyordum. Sonraları, Johnny Weissmuller'in yarattığı Tarzan dünyasının her bir ayrıntısına sonsuz bir sadakatle bağlanmış buldum kendimi, özellikle de—en azından *Tarzan ve Eşi*'nde— eşine alabildiğine düşkün, iffetli bir cinsel cazibe sergileyen Jane'e... İçinde hoplayıp zıpladıkları o sımsıcak ağaçevlerinin, Dickens'ın akıllı Wemmick'inin kalesini hatırlatan o mütevazı konforu, bana Mısır'da yapayalnız bir aile olarak yaşadığımız hayatın saf, yalın bir özeti gibi gelirdi. *Tarzan Bir Oğul Buluyor* ya da *Tarzan'ın Gizli Hazinesi* filmlerinin bitimindeki *The End* yazısı görünür görünmez, ben de sonradan neler olmuş olabileceğine, ağaçevlerinde neler yaptıklarına, eğitip arkadaş oldukları "yerliler"e, Jane'in ailesinden biri onları ziyarete gelse neler olabileceğine, Tarzan'ın küçük oğlana öğrettiği numaralara dair hayallere dalardım. Tuhaftır, kendi bildiklerimle karıştırarak kurduğum hayallerde tamamen bana ait olan o cinlerin, haramilerin, sultanların Amerikan sinemasındaki uzantıları olan Alaaddin'in, Ali Baba'nın ve Sinbad'm gerçekte Amerikan aksanıyla konuştuğu, tek kelime Arapça bilmediği ve asla ne olduklarını anlayamadığım birtakım gizemli yiyecekler —belki "şekerleme"ydi bunlar; yoksa daha ziyade haşlama, pilav ve kuzu pirzola mıydı?— yediği gerçeği o sıralar hiç dikkatimi çekmemişti.

On sekiz yaşımdan önce tadını çıkardığım ender ruhsal doyum anlarından birini on buçuk yaşımdayken Kahire Amerikan İlkoku-

lu'nda yaşadım. Büyük bir merdivenin alt sahanlığında durmuş bir oda dolusu insana tepeden bakarken esaslı masalcılara taş çıkartırcasına zincirleme öyküler anlatıyor, İason ve Perseus efsanelerini uzattıkça uzatıyordum. Bitmek tükenmek bilmeyen ayrıntıları — Argonautlar'm kim olduklarını, Altın Post'un ne olduğunu, Medusa'yı bekleyen korkunç sonun nedenlerini, Perseus'la Andromeda'nın bunları izleyen serüvenini— kılı kırk yararak, ballandıra ballandıra anlatabilmemle gurur duyuyor, görünürde kafamın hiç basmadığı Fransızca, İngilizce ve Tarih derslerinin benden esirgediği anlatım virtüözlüğünün ve sınırsız özgürlüğün sefasını sürüyordum ilk kez olarak. Bu hikâyeleri gerek anlatırken gerekse sonuca bağlarken sahip olduğum dilsel akıcılığın ve zihinsel yoğunlaşmanın bana verdiği o benzersiz hazzı koca Kahire'nin başka hiçbir köşesinde bulmam mümkün değildi. O sıralar klasik müzikten de azımsanmayacak ölçüde zevk almaya başlamış olmama rağmen, altı yaşımda başlayan piyano derslerimde, müzik kulağım ve güçlü hafızam ne yazık ki annemin gözetiminde (ya tepemde durur ya da yanıma otururdu) yapmak zorunda olduğum gam ve Czerny* alıştırmalarının sığ sularında karaya oturdu. Sonuç, kendime bir müzik kimliği geliştirme yolundaki çabalarımın kesintiye uğramış olduğu hissiydi. Plaklarımı kendim almaya ve kendi başıma seçtiğim operaların keyfini sürmeye ancak on beş yaşımda başlayabildim. Kahire opera ve balesi tarafından sahnelenen eserler benim için halen ulaşılmazdı. Bu nedenle de BBC'nin ve Mısır Devlet Televizyonu'nun bana sunduklarına bel bağlamak zorunda kaldım. En büyük zevkim de pazar öğleden sonraları BBC'de yayınlanan kırk beş dakikalık "Opera Geceleri" programıydı. Gustave Kobbé'nin *A'dan Z'ye Opera* kitabı sayesinde oldukça erken yaşlarımda Verdi'den ve Puccini'den hiç hazzetmediğimi, buna karşın Strauss ve Wagner'i, tabii dinleyebildiğim kadarıyla —eserlerini on yedi-on sekizime kadar operada görememiştim— çok sevdiğimi keşfettim.

* Karl Czerny (1791-1857), Avusturyalı besteci -*ç.n.*

III

ÖĞRETMENLERİN İNGİLİZ OLMASI GEREKİR DİYE DÜŞÜNÜYORdum. Öğrenciler ise yeterince talihliyseler İngiliz olurlardı, benim durumumdaki gibi talihin uzağından yakınından geçmiyorlarsa da olmazlardı. 1941 sonbaharından Kahire'den ayrıldığımız 1942 Mayısına dek, sonra tekrar 1943 yılının başından 1946 yılına dek, araya giren bir ya da iki uzun vadeli Filistin kesintisi dışında hep Cezire Hazırlık Okulu'na (GPS) devam ettim. Bu süre içinde hiç Mısırlı öğretmenim olmadığı gibi, okulda Müslüman Araplar olup olmadığının da bilincinde değildim: Öğrenciler Ermenilerin, Mısırlı Yahudilerin ve Kıptilerin yanı sıra, aralarında öğretmenlerin çoğunun da çocukları olan çok sayıda İngilizden oluşuyordu. Öğretmenlerimiz ise, tabii en önemlilerden söz etmek gerekirse, müdire Mrs. Bullen ve eli her tarafa yetişen baş öğretmen Mrs. Wilson'dı. Okul binamız, bir zamanlar daha çok mesken olarak kullanılmak üzere inşa edilmiş büyük bir Zemâlik villasından bozma bir yapıydı. Derslik olarak kullanılmaya başlanan giriş katındaki odaların tümüne, bir ucunda sahneyi andıran bir platform, diğer ucunda ise görkemli bir giriş kapısı bulunan ana salondan giriliyordu. Salon iki kattan oluşuyordu ve tavanı camdandı. Dersliklerimizin hemen yukarısında yer alan diğer odalar bir korkulukla çevrelenmişti. Bu üst kata GPS'de bulunduğum süre içinde yalnızca bir kere çıkmış, onda da pek bir şey anlamamıştım. Bu odalar gizemli İngiliz toplantılarının yapıldığı ve o koca, pancar kırmızısı suratıyla kırk yılın başı aşağıya bakan ürkünç Mr. Bullen'ın mesken tuttuğu tekinsiz yerler gibi görünürdü gözüme.

Tabii o zamanlar kızı Anne bir üst sınıfta öğrenci olan müdire Mrs. Bullen'm Mısır'da asıl bulunma nedeninin eğitmenlik yapmak değil okulumuzda imtiyaz sahibi olması olduğunu, GPS İngiliz Kurulu adına bu sıfatla okulu yönettiğini bilmem mümkün değildi. 1952 Hür Subaylar Devrimi'nden sonra okul giderek eski Avrupa saygınlığını yitirmeye başladı; 1956'daki Süveyş krizi patlak verdiğinde ise bambaşka bir şey olup çıktı. Bugün İngiliz geçmişinden hiçbir iz taşımayan bu okul gençlere mesleki dil eğitimi veren bir kurum olarak hayatını sürdürüyor. Mrs. Bullen ve kızı sonraları Beyrut'ta İngiliz ekolünün takipçisi olan başka bir okulun müdürlüğüne getirildi; ancak burada Kahire'dekinden de başarısız olmuş olsalar gerek ki, hem yetersizliklerinden hem de Mr. Bullen'ın içki sorunu yüzünden bir kez daha kapıya kondular.

GPS, Zemâlik ölçülerinde kısa bir sokak sayılabilecek Aziz Osman Caddesi'nin hemen ucunda, tastamam üç blokluk yürüme mesafesindeydi. Okula giderken ya da okuldan dönerken harcadığım zaman öğretmenlerimle ve anne babamla aramda daima mesele olmuş ve kafamda iki sözcükle özdeşleşmişti: anlamlarını bu kısacık mesafeyi aylak aylak, bir dolu fantaziyle süsleyerek kat edişimle bağlantılı olarak öğrendiğim "oyalanmak" ve "uydurmak" kelimeleri. Tabii söz konusu gecikme, okula ya da eve varışımı ertelemek istememden kaynaklanıyordu biraz da. Bir de yol boyunca karşıma çıkabilecek insanlara veya yolun bir yerinde bir kapı aralandığında, arabanın teki bir tarafa doğru gittiğinde, balkonlardan birinde kısacık, gündelik bir sahne canlandırıldığında su yüzüne çıkıveren yaşam manzaralarına duyduğum saf merak vardı tabii işin içinde. Saat yedi buçukta güne başladığımda tanık olduğum görüntülere şaşmaz damgasını vuran, gecenin bitmiş, günün ise başlamakta olduğu gerçeğiydi: Siyah üniformalı *câfir*'ler* yavaş yavaş battaniyelerinden, ağır paltolarından sıyrılır, mahmur gözlü sofracılar süt ve ekmek almak için gönülsüz adımlarla bakkala yollanır, şoförler aile arabasını hazırlamaya koyulurdu. O saatte nasılsa, bu sözünü ettiklerimden başka da yetişkin görünmezdi etrafta; yine de bir annenin veya babanın, açık mavi ince şeritleri dışında tamamen gri renkli kepten,

* Gece bekçileri –*ç.n.*

pantolondan ve okul ceketinden oluşan üniformamızı kuşanmış bir GPS öğrencisine eşlik ettiğini gördüğüm de olurdu arada bir. Bu tembel sabah yürüyüşlerinin asıl sevdiğim yanı, sundukları kıt malzeme üzerine özgürce akıl yürütme, hayal kurma fırsatı vermeleriydi bana. Örneğin bir ikindi vakti gördüğüm kızıl saçlı bir kadının yalnızca yanımdan geçmesi, onun insanları zehirlediğine ve bir dul (bu sözcüğü yeni duymuştum ve anlamını da tam olarak bilmiyordum) olduğuna kanaat getirmeme yetmişti. Bir sabah aylak aylak etrafta gezinen iki adam hafiyeydi. Yukarıda bir balkonda dikilen bir çiftin aralarında Fransızca konuştuğunu ve az önce hiç acele etmeden şampanyalı bir kahvaltı etmiş olduklarını hayal ediyordum.

Başka insanların yaşamları, özellikle de başkalarının evleri üzerine hayaller kurma hevesimi harekete geçiren şey, kendi evimde, üstelik çok da katı koşullarda hapsedilmiş olduğum gerçeğiydi. Büyüdüğüm yıllarda bir sınıf arkadaşımın evine ayak basma fırsatını yakaladığım anlar bir elin parmağını geçmezdi. Okuldan ya da spor kulübünden bir arkadaşımın —arkadaş sözcüğü, benimle aynı yaşta olan ve kendilerini yalnızca tanımakla kaldığım çocukları ifade etmek için herhalde fazla abartılı bir sözcük oldu— benim evime geldiğini ise hiç bilmem. Bu nedenle de ilk ve en uzun soluklu tutkularımdan biri, başka insanların evlerinin nasıl olduğunu hayal etmekti. Odaları bizimkilere benziyor muydu? Mutfaklarını bizimki gibi mi kullanıyorlardı? Dolaplarının içinde neler vardı ve bunlar nasıl düzenlenmişti? En küçük ayrıntıya varıncaya dek —gece lambaları, radyolar, avizeler, kitaplıklar, halılar vs.— her şey ama her şey beni ilgilendiriyordu. Mısır'dan ayrıldığım 1951 yılına dek kendimce, içinde bulunduğum tecrit halinin benim için "iyi" olduğunu (neden iyi olduğu konusunda hiçbir fikrim olmamakla birlikte) düşünmeye devam ettim. Annemle babamın benim için tasarladıkları disiplinin aslında, yaşam tarzımızı ve evimizi düşsel denebilecek ölçüde ayrıksı ve neredeyse deneysel bir olgu olarak görmem yerine —ki öyle olduğu su götürmezdi— bir biçimde normal olarak görmemi amaçladığı çok sonraları kafama dank etti.

Kırk yılda bir cumartesi sabahları, Fuâdu'l-Evvel Sokağı'ndaki "B" Şubesi'nin —babamın daha çok dolmakalemler ve pahalı deri hediyelik eşyalar satmak üzere açtığı küçük bir dükkândı bu— yanı

başında bulunan Rialto adlı buz pateni pistinde paten kaymama göz yumulurdu. Fuâdu'l-Evvel Sokağı, dağdağası, kalabalığı hiç eksik olmayan, dükkânlarla, büyük mağazalarla dolu bir yerdi: Yolun karşısında Chemla ve Cicurel vardı, "B" Şubesi'nin yanında ise her daim yorgun görünen, orta yaşlı, palabıyıklı Ermeni tezgâhtarından — adam hep yelek giyer ve yeşil sürme çekerdi— yazlık (sandaletler ve hafif pabuçlar) ve kışlık (siyah ve koyu kahverengi olmak koşuluyla bağcıklı ya da bağcıksız botlar) pabuçlarımızı satın aldığımız büyük ayakkabı mağazası Paul Favre yükseliyordu. Tenis ayakkabıları ve mokasenler "kötü"ydü ve bu nedenle bize süresiz olarak yasaklanmıştı.

Okul daima, büyük salonda Mrs. Bullen'ın idaresinde söylenen ve on parmağında on marifet Mrs. Wilson'ın piyanoyla eşlik ettiği ilahilerle —en sık tekrarlananlar "Görkemli ve Güzel Olan Her Şey" ve "Grönland'ın Buzlu Dağlarından" ilahileriydi— başlar, bunu Mrs. Bullen'ın, karşısında duran soyu sopu belirsiz bu çocuk gürühundan duyduğu bariz tiksintiyi, çirkin İngiliz dişleri ve zalim dudakları arasından sözcüklere döktüğü, aynı anda hem iç bayıltıcı hem de küçümser nutuğu izlerdi. Sonra uzun sabah dersi için tek sıra halinde sınıflarımıza yollanırdık. GPS'deki ilk öğretmenim, İngiliz olmamasına rağmen İngiliz taklidi yaptığından kuşkulanıp durduğum ve adına imrendiğim Mrs. Whitfield'di. Oğlu Ronnie (Mrs. Wilson'ın Dickie adında bir oğlu, Elizabeth adında bir kızı vardı; Mrs. Bullen'ın ise meşhur Anne'i vardı tabii), tıpkı Wilson kardeşler gibi GPS öğrencisiydi. Öğretmen çocuğu olmalarının getirdiği o ayrıcalıklı uzakta duruş ve kendini beğenmişlik yetmiyormuş gibi, hepsi de benden büyüktü. Derslerimiz ve kitaplarımız dudağımızı uçuklatacak ölçüde İngilizdi: Çayırlar, kaleler ve kendilerine saygıda kusur etmememiz için sürekli uyarıldığımız John, Alfred ve Canute isimli birtakım krallarla ilgili metinler okuyorduk. İngiliz dili hakkında yeni yeni bir şeyler öğrenmeye başlayan küçük bir Arap çocuğu olarak, bu dili yaratmalarına duyduğum hayranlık dışında, doğrusu bu krallar âleminin pek kafama yattığı söylenemezdi. Hastings Savaşı'mn üzerinde gereğinden fazla durulmuş, bu arada Angıllar, Saksonlar ve Normanlar da uzun uzadıya anlatılmıştı. Günah Çıkartan Edward* o günden bu yana aklımda, belki de büyük bir gü-

nahını itiraf etmiş olmanın ağırlığıyla pestil gibi sırtüstü yatan, beyaz cüppeli yaşlı başlı, sakallı bir bey olarak kalmış. İlk adlarımızın aynı olması dışında onunla aramızda herhangi bir bağlantı yoktu ve asla olmayacaktı.

Şanlı İngiltere tarihi derslerinin arasına bol tekrarlı yazım, aritmetik ve ezber alıştırmaları serpiştiriyorlardı. Ellerim her daim pisti; o zaman da —tıpkı şimdi olduğu gibi— yazımı çirkin bir karalamaya dönüştüren, defterimi mürekkep lekeleriyle enikonu batıran dolmakalemle yazma sevdasının ölümcül cazibesine karşı koyamıyordum. Sınıfın düzenini bozan bitmek tükenmek bilmez kabahatlerim özellikle Mrs. Whitfield tarafından kafama kakılıyordu. "Dik otur ve ödevini doğru düzgün yap," gelirdi önce; hemen peşinden de "Kımıldanmayı kes". "Tembelliği bırak" da mutat lafları arasındaydı. Solumda oturan Arlette örnek bir öğrenciydi; sağımda iyilik timsali, çalışkan Naki Rigopoulos oturuyordu. Etrafım ise Greenvilleler, Cooperlar ve Pilleylerle sarılmıştı: kıskançlık uyandıran isimleri olan, mavi gözlü, pırıl pırıl, kusursuz aksanlı, büyümüş de küçülmüş İngiliz oğlan ve kızları. O sıralar nasıl bir İngilizce konuştuğumu tam olarak hatırlamasam da İngiliz aksanıyla konuşmadığım kesin. İşin tuhafı, hepimize İngiliz olmak zorundaymışız (ya da bunu gerçekten istiyormuşuz) gibi davranılıyordu; tabii bu, etraftaki Dick'lerin, Ralph'ların ve Derek'lerin canına minnetti; ama Micheline Lindell, David Ades, Nadia Gindy gibi Mısırlılar ve benim için pek de öyle olduğu söylenemezdi.

Sınıf dışındaki vaktimizin tümünü Aziz Osman Caddesi'nin — bizim evimiz Aziz Osman'ın başında, sol koldaydı— öbür ucundaki işlek ana caddeden, yani Fuâdu'l-Evvel'den bütünüyle soyutlanmış, küçük, kapalı bir bahçede geçiriyorduk. Adım başı dükkânları ve manav tezgâhlarıyla Fuâdu'l-Evvel Caddesi, hatırı sayılır bir araç trafiğinin yanı sıra, fazlasıyla gürültülü bir tramvay hattını ve arada bir geçen halk otobüslerini de sırtlıyordu. Yalnızca bariz biçimde şehirli ve işlek bir cadde değildi burası; Kahire'nin eski semtlerinden başlıyor, Bulak üzerinden Zemâlik'e uzanıyor, sakini olduğumuz bu zengin ve kendini beğenmiş Cezire adasını boylu boyun-

* İngiltere kralı (1004-1066). Aziz ilan edilmiştir -ç.n.

ca kat ediyor, oradan da Nil'in karşı yakasına, İmbaba'ya doğru gözden kayboluyordu. Sessiz, ağaçlıklı sokakları, yabancıları ve Aziz Osman Caddesi gibi özenle planlanmış, dükkânsız caddeleriyle Zemâlik, kalabalık ve fıkır fıkır İmbaba'nın tam tersiydi. GPS'nin o sözümona oyun bahçesi, yerel şehirli dünyayla, bizim sonradan yapılmış sömürge varoşumuz arasındaki sınırı oluşturuyordu. Dersler başlamadan önce, birinci teneffüste, öğle tenefüsünde ve okul çıkışlarında bahçede sınıflarımıza göre sıraya girerdik. Halen *solu* okul binasına yakın olan taraf, *sağı* ise Fuâdu'l-Evvel tarafı olarak hatırlıyor olmam, bu sıraya girme faslının üzerimde ne denli kalıcı bir etki bıraktığının bir göstergesidir.

Bizi güya saymak, selamlamak, sonra da serbest bırakmak için ayağa dikiyorlardı. "Günaydın çocuklar" ve "İyi günler çocuklar" için. Ama bana sorarsanız, bu üç bahane, her türlü tatsız işin başa geldiği sırada bekleme işkencesinin gerçek yüzünü gizleyen bir resmiyet kılıfından başka bir şey değildi. Öğretmenin sorduğu soruyu yanıtlamak dışında sınıfta tek kelime etmeleri yasak olan öğrencilerin gözünde ise sıra, akla hayale gelmez tekliflerin ve sözlerin değiştokuş edildiği, büyük çocukların küçüklere en korkunç tehditleri savurarak sataştığı bir pazaryeri, bir müzayede salonu, bir mahkemeydi aynı anda. Benim baş belam da benden iki-üç yaş büyük, David Ades adlı bir oğlandı. Esmer ve yapılı bu çocuk kalemlerime, kalem kutuma, sandviçlerime ve şekerlerime insafsızca göz diker, yaptığım ve olduğum her şeye amansızca meydan okurdu. Kazaklarımı sevmiyordu; çoraplarımın çok kısa olduğunu düşünüyordu; yüzümdeki ifadeden nefret ediyordu; konuşma biçimimden hoşlanmıyordu. Okula gelmek de okuldan çıkmak da benim için her gün yinelenen bir cesaret sınavı demekti: David Ades'e yakalanmaktan, onun tarafından pusuya düşürülmekten yakayı sıyırma sınavı. GPS'de öğrenci olduğum yıllar boyunca bu sınavdan alnımın akıyla çıkmış olduğumu söyleyebilirim. Ondan kaçamadığım tek yer, gözetmen öğretmenin varlığına rağmen, insanı köşeye sıkıştıran kabadayılıklara göz yumulan bekleme anlarıydı. Ades tehditlerini kâh fısıldayarak kâh homurdanarak savurur, bizi neyse ki birbirimizden uzak tutan arkamdakilerin ardından bana karşı içinde ne var ne yoksa sayıp dökerdi.

Ades'in tehditlerinden ikisi kalmış aklımda. Birini —"Yemin ederim"— sonraki yıllar boyunca dilimden düşürmediğimden, diğerini ise —"Çıkışta suratını dağıtacağım"— söylediği zaman beni ölesiye korkuttuğu için unutamadım. Bana ilk sataşmasından en çok bir ay sonra, dediklerinin tümünün ne denli kurusıkı, gerçekleştirilmekten ne denli uzak olduğunu anlamış olsam da bunları bazen ayrı ayrı, çoğunlukla birlikte sarf etmeye, her ikisini de şüphesiz tehditkâr ve kararlı bir edayla, hararetle dile getirmeye devam ediyordu. İnsanın uykusunu getiren, baskıcı sınıf ortamına rağmen okul, Ades'in suratımı dağıtacağı ânı geciktirmesi bakımından beni ondan koruyordu. Ades'in Heliopolis'teki İngiliz Misyon Koleji'ne devam eden ağabeyi Victor ünlü bir yüzücü ve dalgıçtı. GPS'nin bizi götürdüğü Kahire yarışlarında gösterdiği performansa hayran kalsam da Victor'un görünüşünden asla hoşlanmadım ve ona da ancak arada birlikte misket oynamamızı teklif eden David'e ısınabildiğim kadar ısındım.

Ades'ten kaptığım iki cümleyi evde epeyce çalıştım: "Yemin ederim"i kız kardeşlerim üzerinde, "Çıkışta suratım dağıtacağım"ı da aynanın önünde (bunu gerçek bir insana söyleyemeyecek kadar korkaktım). Büyük kız kardeşlerimle didişmelerimizde, "Yemin ederim" bir şeyi ödünç almaya çalışmak ("Yemin ederim geri vereceğim") ya da onları uydurduğum saçma sapan bir hikâyeye inandırmak için uğraşıp didinmek ("Bugün o kızıl saçlı, deli zehirciyi gördüm, size yemin ederim!") anlamına geliyordu. Bu tabirin ahmakça samimiyetsizliğini ve tekdüzeliğini "Sizi temin ederim" diyerek değiştirmem gerektiğinde ısrar eden Melia teyzenin yanında ise, ne kadar istersem isteyeyim "Yemin ederim" demeyi göze alamıyordum.

Sekiz yaşımdayken, yaptığım bir yaramazlık yüzünden, parmak boğumlarımıza cetvelle bir-iki kere usulca vurmak dışında asla fiziksel şiddet uygulamayan bir kadın öğretmen (zaten erkek öğretmen de yoktu) tarafından sınıftan dışarı çıkarıldım. Öğretmen beni kapının dışında bırakarak Mrs. Bullen'ı çağırdı ve Mrs. Bullen yüzünde aksi bir ifadeyle, ite kaka ana salondan yukarıya çıkan merdivenlere götürdü beni. "Yürü bakalım Edward. Yukarıda Mr. Bullen'la görüşmen gerekiyor!" Merdivenleri önden çıktı. En üst basamağa geldiğinde durdu, elini sol omzuma koydu ve beni kapalı bir

kapıya doğru iteledi. "Burada bekle," dedi ve kendisi içeri girdi. Bir dakika sonra geri gelmiş bana içeriye girmemi işaret ediyordu. Sonra kapıyı arkamdan kapattı, böylece hayatımda ilk ve son kez olarak kendimi Mr. Bullen'ın huzurunda buldum.

Eliyle yanma gelmemi işaret eden bu iriyarı, pancar suratlı, saman sarısı saçlı sessiz İngilizden görür görmez korkmuştum. Durduğu pencere önüne yavaş yavaş yaklaşırken aramızda tek kelime geçmedi. Mavi bir yelek, beyaz bir gömlek, süet pabuçlar ve uzun, esnek bir bambu değnek hatırlıyorum — binici kırbacıyla baston arası bir şey. Korkudan dizlerimin bağı çözülüyordu, yine de böylesine berbat bir şey bir kez başa geldikten sonra şu ya da bu biçimde çekileceğinin, kendimi bırakmamam, ağlamamam gerektiğinin de farkındaydım. Beni ensemden tutup öne çekti, sonra da enseme sıkıca bastırarak yarı yarıya eğilmemi sağladı. Diğer eliyle sopayı kaldırdı ve kaba etlerime üç kere adamakıllı vurdu: sopa havayı yararken çıkan bir ıslık sesi, sonra da popoma inerken daha usul bir vurma sesi. Bullen'm sessizce vurduğu her darbeyle birlikte duyduğum acı, içimde köpüren öfkeden çok daha azdı ama. Bu hayvan herif kim oluyordu da beni böylesine küçük düşürücü bir biçimde dövebiliyordu? Ya ben? Neden onun bana böylesine kaygısızca saldırmasına izin verecek kadar güçsüz, bu denli "zayıf" —bu sözcük yaşamımda giderek azımsanmayacak bir yer etmeye başlıyordu— kalmıştım karşısında? Nasıl izin verebilmiştim buna?

Bullen'la tek karşılaşmam bu beş dakikalık deneyimden ibaretti; kimseye ayrıcalık tanımayan bir "yola getirme" anlayışına ilişkin ilk aleni deneyimimi temsil etmesi dışında ne ilk adını biliyordum onun, ne de hakkında en ufak bir şey. Bu olay öğretmenlerden biri kanalıyla annemlerin kulağına gittiğinde babam, "Gördün mü ne kadar yaramaz olduğunu. Ne zaman aklın başına gelecek senin?" demekle yetinmişti bana. Ne onun, ne de annemin sesinde bu cezanın yakışıksızlığına ilişkin en ufak bir itiraz yoktu. Baba: "En iyi okullara gidesin diye dünya kadar para harcıyoruz. Neden bu imkânını böyle harcıyorsun?" Sanki Bullenlara bana bu şekilde davransınlar diye üstüne bir de para ödemiş olduğu gerçeği bağışlanır bir şeymiş gibi... Anne: "Edward neden başını sürekli belaya sokup duruyorsun sanki?"

Böylece kabahatli Edward olup çıktım: tembellik, aylaklık ve cezalandırılası başka yığınla suçu olan, sürekli yapmaması gereken bir şeyleri yaparken yakalanması beklenen ve odadan çıkmama cezasıyla ya da biraz daha büyüdüğünde öğretmeninin attığı sert tokatla cezalandırılan çocuk. GPS, İngilizler tarafından bir sömürge işi olarak düşünülmüş örgütlü bir sistemle beni tanıştıran ilk deneyim olmuştur. GPS demek, öğretmenler kadar öğrenciler tarafından da korkunç bir teslimiyetle sineye çekilen, sorgulanmayan bir kabulleniş ortamı demekti. Okul bir öğrenme yeri olarak ilginç değildi, ama gerek öğretmenlerinin gerekse bazı öğrencilerinin tepeden tırnağa İngilizlikleri, sömürge iktidarıyla kurduğum ilk kapsamlı temasa önayak oldu. Okul dışında İngiliz çocuklarla herhangi bir temasım yoktu; görünmez bir duvar, onları kapıları bana kapalı olan başka bir dünyanın ardında saklıyordu. İsimlerinin nasıl da *doğru* olduğunun, giysilerinin, aksanlarının, ilişkilerinin benimkilerden bütünüyle farklı olduğunun fena halde farkındaydım. İçlerinden birinin "ev"den özellikle söz ettiğini anımsamıyor olsam da, benim gözümde ev demek onlar demekti ve kelimenin en derin anlamıyla da "ev", dışında bırakıldığım bir yerdi. Öğretmen olarak sevmediğim ya da kendime örnek almayı aklımdan geçirmediğim İngilizlerin, evimin bulunduğu sokağın sonunda olmaları ne alışılmadık ne de huzur bozucu bir şeydi. Oldum olası sevdiğim, yine de asla kendimi ait hissetmediğim bir şehrin sıradan bir özelliğiydi bu sadece. Oturduğumuz evin kiralık olduğunu öğrenmiştim. GPS öğrencilerinden bazıları Mısırlı olduğumuzu düşünüyordu, ama bizde (özellikle de bende) "yanlış" olan, "iğreti" duran bir şeyler vardı ve bunun ne olduğunu pek anlayamıyordum.

Bullen, peri masallarındaki hiç değişmeyen, hiç büyümeyen cüceler gibi, tıpatıp o günkü haliyle kazındı hafızama. Çocukluğumun, tek işi beni kırbaçlamak olan ve asla daha karmaşık bir hal almayan bir imgesiydi. Bundan tam elli yıl sonra, kısa süreli bir Kahire gezisi sırasında, İngilizlerin Mısır'a dair kültürel ilgisinin iki yüz yıllık tarihçesini anlatan, Mısırlı bir uzman tarafından yazılmış bir kitabı karıştırıyordum ki Bullen'ın adı baktığım sayfadan bir tokat gibi yüzüme çarptı. Bu kez kendisinden Keith Bullen olarak söz ediliyor, adı, savaş dönemi Kahiresinde yaşayan ve *Salamander*

(Semender) ozanları olarak anılan bir grup ikinci sınıf İngiliz yazar arasında geçiyordu. *Salamander*, adını Anatol France'ın "SEMENDER'i görmek için kişi filozof olmalı" şeklindeki saçma sözünden alan bir edebiyat ve düşün dergisiydi. Kahireli yardımsever bir arkadaşım daha sonra, derginin tam Mr. Bullen'm beni ya da başka bir çocuğu kırbaçladığı sırada yayımlanmış olması gereken Mart 1943 sayısının bir fotokopisini gönderdi bana. Benim Bullen'm gerçekten de Semender Keith Bullen olduğunu önceden doğrulattığım için bu konuda bir kuşku yoktu. Albert Samain adlı birinin yazdığı "Yaz Saatleri" adlı şiirin Bullen tarafından yapılmış serbest İngilizce çevirisini okudum. Şiir şöyle başlıyordu:

Uzat altından kadehi
O billuru, bir hayalin rengini
Rayihaların şiddetinde, doruğunda
Aşkımız tomurcuklanabilir hâlâ

Bunu da aşağıdaki dizeler izliyordu:

Ezilmiş bak altın yazın asmaları
Bırak kanasın yarılmış şeftali pembe
Aksın göğsünün akça ihtişamına

Bungun şimdi ormanlar, ıssız, hem beyhude...
Huzur nedir bilmeyen bu yürek
Sızlar durur bir ıstırabın vecdinde

Süslü sözleri, o tuhaf sözdizimi ("şeftali pembe"), o abartılı, gerçekdışı, duygu sömürüsüne hizmet eden "duygusallığı"yla ("sızlar durur bir ıstırabın vecdinde") nasıl da yapmacık, nasıl da özenti bir şiirdi bu. Bullen'm ne beklediğini bilemem ama, şiirin ilk dizesi benim aklıma onunla yaşadığım dayak deneyiminin tuhaf bir karikatürünü getiriyordu: Acaba Mrs. Bullen kapıyı açıp beni o odaya soktuğunda Keith karısına bu sözleri fısıldamış olabilir miydi? "Rayihaların şiddetinde... Aşkımız tomurcuklanabilir hâlâ", öyle ya! Ama ne kadar uğraşırsam uğraşayım, beni kırbaçlarken göğüslemek zorunda kaldığım o sessiz, şiddet dolu boyun eğişe neden olan adamın, belki de beni yola getirdiği aynı günün ikindisinde o kor-

kunç "Yaz Saatleri"ni yumurtlayıveren, pişmiş kelle gibi sırıtan, muhakkak takdire şayan bir adam olan, muhakkak akşamları Chaminade dinleyen o şair bozuntusuyla aynı kişi olduğunu düşünmekte halen güçlük çekiyorum.

Bullen'dan sopa yedikten kısa bir süre sonra, bundan çok daha vahim, çok daha uluorta bir sömürgeci tavırla karşılaştım. Alacakaranlıkta Cezire Kulübü'nün uzaktaki devasa sahalarından biri üzerinden eve dönerken, gidonunda küçük, siyah bir evrak çantası sallanan, başına süngersi bir kask geçirmiş kahverengi takım elbiseli bir İngiliz tarafından durduruldum. Bu, kulübün yazışmalarında "Hon. Sec'y"* olarak geçen ve bizim okuldan tanıdığım Ralph'in de babası olan Mr. Pilley idi. "Burada ne işin var çocuk?" diye sorguladı beni soğuk, tiz bir sesle. Bisikletinden inip bana doğru gelirken, "Eve gidiyorum," diye cevap verdim soğukkanlılığımı yitirmemeye çalışarak. "Burada olmaman gerektiğini bilmiyor musun?" diye çıkıştı bana. Tam kulübe üye olduğuma dair bir şeyler geveleyecekken lafımı acımasızca ağzıma tıkadı. "Bana cevap verme çocuk. Derhal buradan çık, elini de çabuk tut. Araplar buraya giremez, sen de Arapsın!" O âna kadar kendimi Arap olarak düşünmediysem, o anda bu fişlenmenin ne anlama geldiğini, insanın elini kolunu nasıl da bağladığını kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde anlamıştım. Mr. Pilley'nin bana dediklerini babama söylediğimde yalnızca birazcık huzursuzlandı. "Kulübe üye olduğumuza inanmadı bile," diye yakındım. "Onunla bu konuyu konuşacağım," demekle yetindi babam; bu cevapta benden yana olduğunu gösteren hiçbir işaret yoktu. Bu konu bir daha asla tartışılmadı: Pilley'nin yaptığı yanma kalmıştı.

Şimdi, olayın üzerinden elli yıl geçmişken beni asıl üzen, bu karşılaşmayı öylesine uzun bir süredir içimde taşımış olmama, bugün dahi beni en az o zamanki kadar yaralıyor olmasına rağmen, ister istemez ikinci sınıf insan muamelesi görmemiz karşısında babamla kaderci bir uzlaşmaya gitmiş olmamız, olayın üstüne gitmekten kaçınmamızdır. Babam bu durumumuzu biliyordu. Bense bunu ilk kez Pilley ile yüz yüze geldiğimde öğrenmiştim. Yine de, ne o ne

* Honorary Secretary. İngilizce "Fahri Sekreter"in kısaltması –*ç.n.*

de ben bunu mücadele etmeye değer bulmuştuk ve bunu bilmek beni halen utandırıyor.

Algı ile gerçeklik arasındaki bu örtüşmezliği, GPS'den mezun olduktan onlarca yıl sonra açık seçik bir biçimde görmeye başlayabilmiştim. Okulda beni çevreleyen şeylerin —dersler, öğretmenler, öğrenciler, genel ortam— pek azı beni yüreklendiren, bana yardımı dokunan şeylerdi. GPS'deki yıllarıma ait en güzel anılar, annemin benimle konuşmak, beni dinlemek üzere yanı başımda olduğu, gün içinde olup biten her şeye bir yorum getirerek uyanık anlarıma kol kanat gerdiği okul dönüşü saatleriydi. Öğretmenlerimi, okuduklarımı, en önemlisi de beni anlatırdı bana. Elyazısı ve resim dışındaki etkinliklerde, iyi olmakla birlikte istikrarsız bir öğrenciydim; çabuk öğrenmemin yanı sıra keskin bir zekâm vardı. Ne var ki annem, "Tabii ki akıllısın, çok çok zekisin," diyerek beni kutlamaya başlamışken birden bir "ama" ile rüyadan uyandırıverir ve cümlenin gerisini "tabii bunlar tanrı vergisi olduğundan gerçek başarı sayılmaz" diye getirerek başarılarıma gölge düşürürdü. Yine de, babamdan farklı olarak bana tatlı mı tatlı bir şefkat gösterir, arkamda olduğunu hissettirirdi ve bu yaklaşımları beni cesaretlendirirdi, tabii etkileri devam ettiği sürece. Onun gözlerine baktığımda mutlu, eksiksiz, harika bir insan olduğumu hissediyordum. Zekâma, müzik yeteneğime ya da yüzüme ilişkin tek bir iltifatı bile bana öyle bir cesaret veriyordu ki, bir anlığına da olsa gerçekten iyi, sağlam bir yere ait olduğum duygusuna kapılıyordum. Ne yazık ki bu hissin nasıl da kısa soluklu olduğunu anlamakta gecikmedim. İşte o zaman kendimi güvende saysam mı saymasam mı endişesine kapılıyordum; özgüvenim bir kez daha uçup gidiyor, eski güvensizliklerim, kaygılarım gerisingeri dönüveriyordu. Annemin beni, dediği gibi gerçekten sevdiğinden bir an bile kuşku duymadım; ama on iki-on üç yaşıma geldiğimde, bana karşı açıkça kabullenilmeyen, esrarengiz bir eleştirel tavrı olduğunu da çoktan fark etmiştim. Birini kendine bağlama ve duyduğu kayıtsız şartsız bağlılığa ikna etme konusunda görülmedik bir yetenek geliştirmişti ve tam buna kendinizi kaptırdığınızda, neler olup bittiğini anlamanıza dahi fırsat vermeden sizi yargılayıp nihayetinde yeterince iyi bulmadığını kafanıza kakardı. Ona ne denli yakın olursam olayım, sebepleri asla yeterince açık olma-

yan, yine de onu zalim yargılara varmaktan alıkoymayan gizemli bir çekinceye ya da nesnelliğe takılıp kalabilirdi ki bu benim için cesaret kırıcı olduğu kadar çıldırtıcıydı da.

Öğleden sonra eve döndüğümde ise, okuldaki baskıyı geride bırakmış olmanın bütün gün iple çektiğim ferahlığı, o gün nasıl bir haşarılık yaptığımı, hangi derse hazırlıksız girdiğimi bildirecek bir telefonla her an mahvolabilirdi. Böylece özgüvenimden geriye kala kala hem çevreme hem de kendime duyduğum fazlasıyla kırılgan bir güven hissi kalıyordu ki bu da beni annemin onayına, sevgisine her zamankinden de çok muhtaç hale getiriyordu. Hafta arası boyunca babam oldukça uzak bir imgeydi. Yok yere abartılı meyve sebze alışverişlerine girişmesi dışında evle ilgili bir sorumluluğu yok gibiydi. Aldığı şeyleri daima birisiyle göndertir, kapıya dayanmış torbalar karşısında annem de her seferinde şikâyet etmeye başlardı. "Her tarafımız portakal, muz, hıyar, domates oldu Wadie. Bir de gidip beş kilo daha almışsın." "Senin aklın başında değil!" Babam annemin bu sızlanmalarına bazen soğuk bir-iki sözle karşılık verir, bazen de akşam gazetesine gömülmeyi yeğlerdi — tabii okuldan benimle ilgili bir şikâyet gelmediyse ya da aylık karnemin hal ve gidiş hanesinde haşarılığım, dikkatsizliğim, aylaklığım, yerimde duramayışımla ilgili alışıldık yorumlar yoksa. Yok hal böyleyse, insafsızca üzerime yürüyerek bir-iki dakika ağzına geleni söyler, sonra da çeker giderdi. Bu azar fasılları, sonraları, özellikle de Victoria Koleji'ne devam ettiğim sıralarda iyice beterleşti.

Her şeye rağmen GPS'de kendimi beklenmedik ölçüde mutlu hissettiğim anlar da olmadı değil. Bu anların en unutulmazına, 1944 yılının başlarında tiyatroyla tanışmam vesile olmuştu. Akşamın çöktüğü saatlerde okula geri dönmek tuhaf bir histi: Sınıflar karanlık ve bomboştu, loşça aydınlatılmış ana salon giderek kalabalıklaşmış, insanlar özenle dizilmiş sandalyelerdeki yerlerini almaya başlamıştı. Mrs. Bullen'm sabah konuşmalarını yaptığı yüksekçe platform, önüne boylu boyunca asılan beyaz, buruşuk bir perdeyle tastamam bir sahneye dönüştürülmüştü. Bir *Alice Harikalar Diyarında* uyarlaması izleyecektik. Annemin de yaklaşık aynı sıralarda bana armağan ettiği bu kitabı, resimleri dışında —derede akıntıya karşı, burnunu zar zor su yüzünde tutmayı başararak yüzen bir fareyi gös-

teren resim merakımı uyandırmıştı özellikle— insanı yoracak ölçüde alengirli, büyük ölçüde anlaşılmaz bulmuştum. Beni pek sarmaması üzerine annemin hayal kırıklığına kapılarak, biraz da anlamsız bir ısrarla —"Ama sevmen lazım, bu çocuk kitabı Edward!"— kitabı tavsiye edişi de fikrimi değiştirmemişti üstelik. Yine de hikâyenin salınede canlandırıldığını gördüğümde kitapta farklı bir şeyler bulabileceğim düşüncesi beni heyecanlandırıyordu. Beni ön sıralardan birine itekleyen büyük bir çocuğa "Sinema gibi mi olacak?" diye sorduğumu hatırlıyorum.

O okul müsameresinin bazı bölümleri hâlâ gözümün önüne gelir; özellikle de çay partisi, Kupa Kraliçesi'nin kriket oyunu ve sürekli "Uçurun şunların kafasını" diye böğürüşü ve hepsinden önemlisi de Alice'in birbiri üstüne, bize gülünç geldiği ölçüde onu korkutan ve aklını karıştıran durumlara düşmesi. Ne olup bittiğini tam olarak kavrayamamış olsam da emin olduğum bir şey vardı: Sahne, gün içinde GPS'de benim gibi sıradan çocuklar olan oyuncuları bambaşka bir şeye dönüştürmüş, yabancılaştırmış, onlara kelimelerle ifade edilmeyecek bir cazibe halesi bahşetmişti. Bu dediğim özellikle de Alice'i oynayan Micheline Lindell için geçerliydi. Diğerleri —Çılgın Şapkacı ve Mart Tavşanı, Kupa Kraliçesi— beni fazla ilgilendirmeyen, yaşça büyük öğrencilerdi. İnanılmaz cüsseşiyle sanki Kupa Kraliçesi'ni oynamak için doğmuş olan Colette Amiel, David Ades'in komşusu ve akranı olan Jean-Pierre Amiel'in kız kardeşiydi; bu yüzden onu uzaktan da olsa tanıyordum. Diğerleri ise okulda şu ya da bu biçimde görmüşlüğüm olan "büyük" çocuklardı sadece. Oysa Micheline benden olsa olsa bir yaş büyüktü; Fransızca dersinde, bilinmeyen bir nedenle farklı sınıfları birleştirdiklerinde bir-iki kez bir sıra önüme oturmuştu. Üst dudağımn solunda bir beni vardı, benimle hemen hemen aynı boydaydı, İngilizceyi ve Kahire Fransızcasını kusursuz konuşuyordu ve duyup duyabileceğiniz en güzel, en berrak sese sahipti.

Oyunda beyaz bir elbise, uzun beyaz çoraplar ve bale patikleri giymişti. Sözümona masum görünmesi gerekiyordu, ama kazın ayağı hiç de öyle değildi. O örtülü baştan çıkarıcılığı, üzerindeki derli toplu giysilerden görülmedik bir hünerle taşıyor, olduğu yerde mıhlanmış, tastamam söylemek gerekirse gördükleri karşısında şaş-

kınlıktan dilini yutmuş dokuz yaşındaki bir oğlan çocuğuna yöneliyordu dosdoğru. Belirgin bir cinsel çekim hissetmedim, çünkü cinselliğin ne olduğu konusunda en ufak bir fikrim dahi yoktu. Ama o anda Micheline'e bakarken böylesine bambaşka biri olup çıkması karşısında uyarılmamış, heyecanlanmamış olduğumu söylersem yalan olur. En çok da, sahneye çıktığı o üç gün boyunca gündüzleri sıradan, can sıkıcı, ilginç olmaktan uzak çocuklardan, yani "içimizden" biriyken, gözden kaçırılması olanaksız bir cazibe ve zarafet halesine bürünmüş o öteki yaratığa ustalıkla dönüşüvermesi heyecanlandırmıştı beni. Gün boyunca Micheline'in sıradan oluşunu izler, nasıl da bizim gibi konuştuğuna, bizim gibi öğretmenlerin uyarılarına maruz kaldığına, derslerinde zorlandığına şaşıp kalırdım. Oyuncu olarak gösterdiği başarı göz önüne alınmıyor gibiydi. Sonra akşam olunca, gücünden, ustalığından aldığı ışıkla pırıl pırıl parlayan o erişilmez yetenek olup çıkıyordu. Annemlerin karşı çıkmasına rağmen —babamın "ama bu eğitiminin bir parçası" deyip üstelemesi üzerine gönülsüzce razı geliyorlardı gitmeme— üç oyunun üçünü de izledim. Okul kapısının hemen dışında, gözlerden uzak bir yerde sessizce Micheline'in çıkmasını beklemek hoşuma gidiyordu. Gözleri gecenin yıldızı olmanın heyecanıyla parlar, babasının omzuna tuttuğu siyah paltosunun altından beyaz elbisesi görünürdü. Bu sinsice tutumumdan biraz olsun suçluluk duymuş olsam da, hem gizlenmenin hem de Micheline'in bir hayattan diğerine geçişini görmenin cazibesi suçluluk duygusuna baskın çıkıyordu.

Bense böyle geçişler yaşamıyordum. Hayatımda yolunda gitmeyen bir şeyler olduğu açıktı; bunu düzeltmek için de okul dışında olmakla birlikte çoğunlukla okulun bir nevi uzantısı olan çareler aranıp duruyordu sistemli olarak. GPS'deki son yılımda (1946) birkaç ay boyunca, fazladan spor ve egzersiz yapmak üzere haftanın iki günü öğleden sonra Greenwoodların evlerinin karşısındaki tramvay yoluna bırakılır oldum. Jeremy Greenwood, velileri öğretmen olmayan bütün İngiliz çocuklar gibi, üst düzey bir şirket yöneticisinin oğluydu; büyük bir bahçeyle ve yüksek bir duvarla çevrili olan, içine hiç girmediğim bir Zemâlik villasında oturuyorlardı. Birkaç oğlan, başımızda kar beyazı kriket formasına bürünmüş Mısırlı sırım gibi bir öğretmen olduğu halde Greenwood çimenliğinde bir saat

boyunca ısınma hareketleri yapıyor, ardından koşuya ve top atma alıştırmalarına geçiyorduk. Bu derslerde herhangi bir şey öğrenmemiş olmakla birlikte, İngiliz olmayan tek çocuk sıfatıyla "dürüst oyun" ve "sportmenlik" (öğretmenimizin bu sözcüğü *men*'in üzerine basarak, *r* harfini de ağzında yuvarlayarak söylediğini işitir gibiyim) denen şeylerden biraz olsun nasiplenmiş oldum. Her iki sözcüğün de görüntüyü kurtarmakla ilgili olduğunu anlamıştım; "dürüst oyun" rakibin yaptığı bir hareketin "haksızlık" olduğu konusunda bir yetişkine bağıra çağıra yakınmaktan, sportmenlik de duyduğun öfkeyi ve nefreti asla belli etmemekten ibaretti. Greenwood öğleden sonralarında İngiliz olmayan tek çocuk bendim; doğrusu kendimi aptal gibi, üstelik son derece kötü hissediyordum bu yüzden.

Birkaç mutsuz ve amaçsız beden eğitimi haftasından sonra bu kez, üstü başı hak getiren, ıskartaya çıkarılmış bir bölük oğlanın — oymağın tamamı bir türlü bir araya gelemiyor gibiydi— Cezire Kulübü arazisinin bir ucundaki bir kulübenin arkasında iki oymak beyiyle buluştuğu Yavrukurtlar'a postalanıverdim. Habire çömelip rüzgâra karşı böğürdüğümüz kalmış aklımda izciliğimden: "*Ak-e-la, elimizden geleni yapacağız.*" Beni ilk kez İngiliz çocuklarla, hele de fısıldayıp durduğu tehditlerine izci grubunda artık bağışıklık kazanmış olduğum Ades denen o sinir bozucu tiple eşit kılan bu bağlılık töreninden özellikle gurur duyuyordum. Haki renkte gömleğimle kısa pantolonumu, kırmızı fularımı, kahverengi deriden izci düğümünü, fiyakalı yeşil çoraplarımı ve kırmızı çorap bağlarımı gururla kuşandığım çarşamba ve cumartesi günleri, öğleden sonra buluşuyorduk. Annem, ruhumun askerleştirilmesine yorduğu bu durumdan hiç hoşnut değildi. Benimle birlikte Mowgli'yi, Kaa'yı, Akela'yı, hatta Rikki-tikki-tavi'yi* okumuş olsa da, oğluna İngilizler tarafından dayatılan hiyerarşi ve iktidar düzenini kabullenemiyor, üniformamı biraz olsun takdir etmiyordu. Biri yedi, diğeri de dört yaşında olan kız kardeşlerim ise, ortalığı ayağa kaldıran ulumalarım

* Mowgli: Rudyard Kipling kahramanı. Ormanda kurtlar tarafından büyütülen yetim bir oğlan çocuğu. Bkz. *Ormanın kitabı*. Kaa: *Ormanın Kitabı* dizisinden birinin başkahramanı olan devasa bir piton. Akela: Mowgli'yi büyüten kurt sürüsünün lideri. İzcilikte yaygın olarak oymak beylerine verilen isim. Rikki-tikki-tavi: Bir firavun faresinin başından geçenlerin anlatıldığı Kipling hikâyesi –*ç.n.*

ve çığlıklarım karşısında hayranlıkla karışık bir korkuyla evin bir köşesine sinip kalıyorlardı.

Babamsa izci yeminini ezberlemeye çalıştığım güne dek pek bir yorumda bulunmadı. Ne var ki yeminin Tanrı ve Kral'la ilgili olan kısmını duyduğunda "Bunu neden söylüyorsun?" diye atıldı, sanki sözleri kendi aklımdan uydurmuşum gibi. "Sen Amerikalısın. Bizim kralımız yok, yalnızca başkanımız var. Sen ancak Başkan'a sadık olabilirsin. Tanrı'ya ve Başkan'a." Bu dedikleri üzerine bir anlığına afallayarak (başkanın kim olduğu ya da yaşamımda nasıl bir yer tuttuğu konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Oysa kralları, Günah Çıkartan Edward'dan Plantagenetlere, Stuartlara varıncaya dek enine boyuna öğrenmiştim hiç değilse) itiraz yollu bir şeyler kekeleyiverdim: "Ama 'Tanrı ve Başkan' uymuyor ki..." Önce benden istediğini söyleyecek oldum. Neden sonra ağlamaya başladım. "Böyle diyemem baba, diyemem bunu." Yavrukurt kodamanlarına, üstelik tam anlamıyla sadakat gerektiren hassas bir noktada meydan okumanın dokuz yaşında bir oğlan çocuğu için ne demek olduğunu kestirebilmekten fersah fersah uzak olduğundan, bu dokunaklı karşı çıkışıma da anlam verememiş gibiydi babam. Olaya her zaman olduğu gibi seyirci kalmakla yetinen anneme dönüp Arapça şöyle dedi: "Hilda, gel de bak şu oğlunun derdi neymiş."

İlk kez babamın umutlarını boşa çıkarmış olmanın ne demek olduğunu anlıyordum. Üstelik pek yakında bunu tekrarlamak için, yine izciliğimle bağlantılı ikinci bir fırsat da geçecekti elime. Mart ayının güzel bir cumartesi günü öğleden sonra, bir bölük izci, Cezire Kulübü'ndeki kulübemizin daha düz olan diğer tarafında bulunan futbol sahasına götürüldü. Heliopolis İzcileriyle yapacağımız maç bir hafta öncesinden duyurulduğundan babama, maça gelip aile geleneğini sürdürüşümü izlemesini söylemiştim saf saf (o da otuz yıl önce Kudüs'teyken futbola merak sarmış, forvet olarak müthiş işler çıkarmıştı). Hem dış görünüşü hem de spora olan düşkünlüğü itibarıyla babama fazlasıyla benzeyen ve amcasının izinden giderek St. George'un ilk on birinde oynayan kuzenim Albert, kıvrak, dişli bir oyuncu olmasından başka, inanılmaz süratli bir koşucuydu da. Ben de onun gibi olabilmeyi isterdim. Sözün kısası, Albert'ı babamın eski haliyle özdeşleştiriyor, biraz da şen şakrak kuzenimden aldığım

cesaretle olsa gerek, babamın futbol oynamamı takdirle karşılayacak harika bir oyuncu olduğunu varsayıyordum aklımca. Ne olur maçımı seyretmeye gel, dedim ve o da beklendiği üzere geldi.

Oymak beyiyle ben her nasılsa krampon meselesini atlamışız; bu yüzden sahada gıcır gıcır, kahverengi Paul Favre ayakkabılarıyla koşturup duran tek oyuncu olma şerefine de nail oldum bu arada. Hafbek olarak sahaya sürüldüğümde birden ne yapacağımı bilemedim, elim ayağım hepten birbirine dolandı. Daha önce hiçbir takımda oynamamış olduğumun ve benden on beş metre kadar uzakta duygusuzca duran babamın, fazlasıyla yeteneksiz olmakla kalmayıp bir de utanç verecek ölçüde hantal olan oğlunun gereksiz yere işgal ettiği bir konumda oynamasını izlemek zorunda kaldığının farkına vardığımda iyiden iyiye felç oldum. Ayaklarım külçe gibi ağırlaşıyor, olduğundan büyük görünüyordu gözüme. Bana doğru gelen ilk topa davransam da ıskalamaktan öteye gidemedim. Fazlasıyla sönük oyunum için harika bir başlangıçtı doğrusu. "Said" ["Sayd" diye telaffuz ediyordu adımı] diye seslendi oymak beylerinden biri, "biraz kımılda artık. Kazık gibi dikilip durma orada öyle!" Daha sonra devre arasında bir-iki dilim yerine üç-dört dilim portakal yemem üzerine tasvip etmeyen gözlerle bana bakan da oydu. İkinci yarı boyunca ürkeklikten ve kararsızlıktan iyice taşlaşmıştım. Maçı kaybettik.

Ertesi gün pazar ayininden sonra babam yemek odasına giden koridorda yolumu kesti. Öğle yemeğine oturmak üzereydik. Pazar günleri çoğu zaman tekdüze bir zoraki dindarlık günü olmakla kalırdı, ama ara sıra öğle yemeğine bu tekdüzeliği kıran, keyiflendiren insanlar, başka deyişle akrabalar davetli olurdu. O gün de bu nadir pazarlardan biriydi. Ama babamla hesaplaşmamızın pek keyifli bir yanı olmayacağını anlamak için âlim olmaya gerek yoktu. Beni önüne kattıktan sonra omzumdan tuttu. Yüzümüz koridorun öbür ucuna bakacak şekilde duruyorduk. Sağ ayağıyla görünmez bir futbol topuna vururmuş gibi yaparak lafa girdi: "Dün seni izledim." Ara. "Topa vuruyorsun, sonra duruyorsun. Topu izlemen gerekir, koş, koş, izle. Neden kazık gibi dikiliyorsun? Neden topun peşinden koşmuyorsun?" Bu son soruyla birlikte beni sertçe itekleyerek koridor boyunca, olmayan bir topun peşinden koşarmış gibi yaptırdı. Yapıp

yapabildiğim tek şey fena halde sendeleyip sonra da gülünç bir biçimde doğrulmak oldu. Söyleyebileceğim hiçbir şey yoktu.

Bedenimin de kişiliğimin de bana ayrılmış yaşamsal mekânı doğal bir biçimde doldurmadığı sezgisinden kaynaklanan fiziksek yetersizlik sorunumun kökeninde, sahiden babamın bana yaşattığı bu çetin deneyim mi yatıyordu bilemiyorum ama, kendimi bildim bileli bu sorunumu o olaya dayandırmışımdır. Bedenin ve kişiliğin babama göre aynı kapıya çıktığını, beklentileri karşılamayan bir bedenin onun gözünde aynı zamanda beklentileri karşılamayan bir kişilik olduğunu yeni yeni anlamaya başlıyordum. İlk gençlik çağımdan üniversite eğitimimin sonuna dek bana bıkmadan yönelttiği eleştirilerden biri de asla yeterince ileri gitmeme, bir şeyleri sürekli teğet geçme, "elimden geleni" yapmama eğilimimdi. Onda yarattığım bu hayal kırıklıklarından ne zaman söz açacak olsa, sıkılı yumruğunu göğsüne çekmesiyle başlayan, soldan sağa doğru titretmesiyle süren, son olarak havada sallanan bir parmakla tamamlanan bir hareket yapardı. Çoğunlukla savını güçlendirmek için izci takımında çıkardığım oyunu örnek gösterir, ben de "kendi iyiliğim için en iyisini" yapmamı sağlayacak manevi güce aslında sahip olmadığımı çıkarırdım bu dediklerinden. Kelimenin her anlamıyla zayıftım — en çok da onunla kıyaslandığımda tabii (bu dile getirilmeyen bağlantıyı kendim kurmuştum).

Alice Harikalar Diyarında oyununda izlediğim Micheline Lindell'ın beni büyülediği aynı yıl (1944) kısa bir süre sonra, olağanüstü ikinci bir tiyatro deneyimi bekliyordu beni. Annem John Gielgud'un, Opera Evi'nde *Hamlet*'i oynamak üzere Kahire'ye geldiğini haber verdi. "Mutlaka gitmemiz lazım," diye tutturdu bana da bulaştırdığı görülmedik bir hevesle; John Gielgud'un kim olduğu konusunda —doğal olarak— en ufak bir fikrim olmamasına rağmen gerçekten de biletler alındı, her şey ayarlandı. O sıralar dokuz yaşındaydım, birkaç ay önce Noel armağanı olarak aldığım Charles ve Mary Lamb'in Shakespeare hikâyeleri cildi sayesinde Hamlet'i biraz biliyordum. Annem oyunu beraberce yavaş yavaş sonuna kadar okumamızı önerdi. Bu niyetle, güzelim maroken cildi ve nazik soğan kabuğundan sayfalarıyla benim gözümde bir kitabı erişilmez ve heyecan verici kılan her şeyi kendinde toplamış olan tek ciltlik bir

Shakespeare külliyatı raftan indirildi. Sayfalardaki karakalem resimler kitabın güzelliğine güzellik katıyordu. Özellikle *Hamlet*'in illüstrasyonu son derece gerilimliydi: Danimarka Kralı'nın, Horatio'nun ve Hayalet'in, cinayetin ifşası ve bunun yol açtığı sarsıntıya kendilerini kaptırmış bir halde, sanki birbirleriyle savaşır gibi betimlenmiş olduğu bir Henry Fuseli resmi.

Girişteki misafir odasında annem, dumanı tüten şömineyi soluna alarak büyük koltuğa yerleşiyordu, bense yanı başına çektiğim tabureme oturuyordum ve beraberce *Hamlet* okumaya koyuluyorduk. O Gertrude ve Ophelia oluyordu, bense Hamlet, Horatio ve Claudius oluyordum. "Ne borç ver, ne borç al"* dizesini, bana harçlık verilmesinin ne denli tehlikeli olacağını hatırlatmak niyetiyle — çoğunlukla da azarlarcasına— alıntılayıp duran babamla sanki üstü kapalı bir işbirliği içindeymiş gibi, Polonius'un rolünü de okuyordu annem. İkimize de fazlasıyla abartılı ve karmaşık gelen oyun içinde oyun kısmını ise tamamen atladık. Kitabı böylece paylaşıp oyunu anlamaya çalışırken en az dört, hatta belki beş-altı kez bir araya gelmiş olmalıyız — okul sonrası dört öğleden sonra boyunca, ikimiz tamamen yalnız ve baş başa, üstelik Kahire'yi, kız kardeşlerimi ve babamı kapının öbür yanında bırakarak.

Dizeleri ancak yarı yarıya anlıyordum; yine de Hamlet'in temel durumuna, babasının cinayete kurban gidişi ve annesinin yeniden evlenişi karşısında duyduğu hiddete, lafazanlığa vurduğu bocalamasına akıl erdirebilmiştim öyle ya da böyle. Ensestin, zinanın ne anlama geldiği konusunda hiçbir fikrim yoktu ya, oyuna dalıp başka bir âleme, benden uzaklara gitmişe benzeyen anneme de soramıyordum bunları. Her şeyden çok da Gertrude olduğunda kendi sesinin yerini yepyeni bir sahne sesine bırakışı kalmış hatırımda. "Canım Hamlet" diye seslenişini anımsıyorum; sesi yükseliyor, konuşması pürüzsüz ve son derece akıcı bir hale geliyor, canlı, sıcak ve insanı sakinleştiren bir tona bürünüyordu. Hamlet'e değil, dosdoğru bana sesleniyordu: "At üstünden bu gece karanlığını, biraz da sevgiyle bak Danimarka'ya."** Belki de geleceğimi tehdit edeceğinden

* W. Shakespeare, *Hamlet*, I. Perde, III. Sahne (S. Eyüboğlu çevirisi) –*ç.n.*

** *A.g.y.*, I. Perde, II. Sahne – *ç.n.*

o zamandan emin olduğum kaygıları ve endişeleri çoktandır sırtında taşıyan yaşamımın kabarık sabıkalarından beni kurtarabilmeyi umarak daha iyi, daha az âciz ve hâlâ körpe olan öbür yarımla konuştuğunu hissediyordum.

Hamlet'i, o aralar kendimce olduğumu sandığım, kıymetini yitirmiş kişi olarak değil de annem tarafından kabul gören, onun gözünde kıymeti olan biri olarak okumak çocukluğumun en bulunmaz anlarından biriydi. Birbirimizin sesi soluğuyduk; dilde birleşen mutlu ruhlardık. Oyunun ilerleyen bölümlerinde, çaresiz prensle iffetsiz kraliçeyi birbirine bağlayan görünmez dengelerin gerçekte ne olduğundan büsbütün habersizdim; Polonius'un öldürüldüğü, Hamlet'in Gertrude'a verip veriştirdiği sahnede, ana oğul arasındaki öfkenin, hıncın nedenini de anlıyor değildim. Ama bunların tümünü yine de okuduk, çünkü Hamlet'in ilginç bir biçimde tersi olarak ben, annemin —bütünüyle anaç, kollayıcı, güven verici olmanın ötesine geçmese bile— duygularımı ve sevgimi kendi duyguları ve sevgisiyle dolduracak biri olduğuna güvenebiliyordum; benim için önemli olan da buydu. Oğluna karşı sorumluluklarını yerine getirmediği gibi bir duyguya kapılmak bir yana, bu okumaların aramızdaki bağın ne denli derin olduğunu kanıtladığını hissediyordum. Sesinin normalden yüksek tınısını, duruşundaki o serinkanlı ağırbaşlılığı, varlığının bütün kuşkuları bir anda silen sabırlı çehresini ne pahasına olursa olsun vazgeçemeyeceğim değerler olarak hafızama kazıdım. Ne var ki bir yandan benim sabıka defterim kabarırken diğer yandan onun yıkıcı, insanı tam anlamıyla altüst eden kararsız yaklaşımları beni giderek daha çok tehdit eder bir hal aldıkça, bu değerlere sırtımı yaslayabildiğim anlar da giderek seyreldi.

Oyunu Opera Evi'nde izlemeyi başardığımda, Gielgud'un "Melekler, peygamberler, koruyun bizi" diye seslenişiyle, bu seslenişin annemle baş başa yaptığımız okumanın mucizevi bir doğrulanışı olarak ete kemiğe bürünmesiyle birlikte az daha koltuğumdan fırlıyordum. Gielgud'un sesinin ortalığı inleten yankısı, loş, rüzgârlı sahne, hayaletin uzaktan uzağa parlayan silueti, günlerce gözlerimi alamadığım o Fuseli resmine can vermiş gibiydi. Gördüklerim duyusal kavrayışımı öyle bir noktaya getirmişti ki, ömrüm boyunca o yoğunlukta bir duygu yaşadığımı sanmam. Öte yandan yeşil ve kır-

mızı taytları, benim çırpı gibi şekilsiz bacaklarıma, hantal duruşuma, beceriksiz hareketlerime nispet yaparcasına yapılı, biçimli bacaklarını gözler önüne seren bu adamlarla benim fiziksel özelliklerim arasında dağlar kadar fark olduğu gerçeği cesaretimi de kırmamış değildi. Gielgud'un ve Laertes'i oynayan sarışın adamın her halinden, beni iyiden iyiye gözden düşüren, oyunun tadını çıkarmama fırsat bırakmayan bir rahatlık ve özgüven akıyordu. Buna da şaşmamak lazımdı aslında, ne de olsa İngiliz kahramanlarıydı onlar. Birkaç gün sonra Tony Howard adında Anglo-Amerikan bir sınıf arkadaşım beni, Gielgud'la tanıştırmak üzere evine davet ettiğinde, tek kelime etmeden kuru kuru sıkmakla kaldım Gielgud'un elini. Gri bir takım elbise giymişti; hiçbir şey söylemeden, yüzünde Yunan tanrılarını anımsatan bir yarım gülümsemeyle küçük elimi sıktı.

Annemi, yaşamının son iki-üç yılında yeniden birlikte tiyatroya gitmemiz için heveslendiren de Kahire'deki bu *Hamlet* öğleden sonralarının geçmişte kalan anısı olsa gerekti. Tiyatro serüvenlerimizden en unutulmazını, annemin bir uzman hekime danışmak üzere —kanser illetinin teşhisi çoktan konmuştu o sıralar— Beyrut'tan Amerika Birleşik Devletleri'ne yolculuk ettiği sırada Londra'da aktarma yapması sayesinde yaşamıştık. Onu havaalanında karşıladım ve bir geceliğine kalacağı Brown's Hotel'e götürdüm. Hazırlanmak ve akşam yemeğini erkenden yiyebilmek için ancak iki saati olmasına rağmen, Vanessa Redgrave ile Timothy Dalton'u Haymarket Tiyatrosu'nda sahnelenen *Antonius ve Kleopatra*'da izleme önerime hiç düşünmeden evet dedi. İddiasız ve gösterişsiz bir yapım olan bu uzun mu uzun oyuna kendisini öyle bir kaptırdı ki, doğrusu ben bile şaşmadan edemedim. Yıllar yılı süren Lübnan Savaşı'nın ve İsrail işgalinin ardından, yarı kaçık, çoğu zaman her şeyden şikâyet eden, sağlığı hakkında, kendisine ne olacağı konusunda sürekli endişelenen huysuz bir kadın olup çıkmıştı ne de olsa. Ama nasıl olduysa, Shakespeare'in "Sonsuzluk, dudaklarımızda, gözlerimizdeydi / Mutluluk, kaşımızın kemerinde"* dizelerini duyduğumuz anda bu haller bir anda silinip gitti; bu dizeler sanki savaş dönemi Kahi-

* W. Shakespeare, *Antonius ve Kleopatra*, I. Perde, III. Sahne (Bülent Bozkurt çevirisi) –*ç.n.*

resinin dilinde söylenmişçesine, o küçük kozamıza geri dönmüş bulduk kendimizi; ikimiz baş başa sessizce dalmış, aramızdaki yaş farkına, ana oğul oluşumuza aldırmadan son bir defa bir dili, bir dostluğu paylaşıyorduk. Bundan sekiz ay sonra, onu öldüren bu hastalığın son dönemecine girdi; bilincini harabeye çeviren metastazlar, bir süre kendisine kurulduğunu sandığı komplolardan dehşetle söz etmesine neden olduktan sonra, ölümünden önceki iki ay boyunca onu büsbütün sessizliğe gömdü. Bilinci yerindeyken bana söylediği son samimi söz "Zavallı evladım benim" oldu; oğluna veda etmekte olan bir annenin alabildiğine hüzünlü teslimiyetiyle söylenmişti bu cümle.

Büyüme çağımda, benim futbol ya da tenis oynayışımı izleyen kişi keşke babam değil de annem olsaydı diye düşünmüşümdür hep; keşke öğretmenlerimle yanında babam olmadan konuşabilmiş olsaydı, yola getirilmem ve daha iyi biri olmam için öngörülmüş o ortak izlencede babamın eşi sıfatıyla üstlendiği görevlerden bir an olsun sıyrılabilseydi keşke. Ölümünden sonra, ona haftalık mektuplarımı yazmayı bıraktığımda, (Washington'da tedavi gördüğü sıradaki) günlük telefonlaşmalarımızın arkası kesildiğinde dahi, kendi payıma onu sessiz bir yoldaş olarak içimde taşımayı sürdürdüm. Küçük bir çocukken, beni kucaklamak, sevip okşamak istediği anlarda onun kollarının arasında olmak cennetten çıkma bir mutluluktu; ama bu ilgiyi ne her zaman bulmak ne de talep etmek olanaklıydı. Onun değişen ruh halleri beni de aynen etkiliyordu. Çocukluğumun, ergenlik yıllarımın en kederli zamanları, elimde avucumda bana yol gösterecek hiçbir şey olmamasına, asla tam anlamıyla başarılı olamamama rağmen onu sırtına yüklenen o angaryacıbaşı rolünden sıyırmaya, beni onaylaması, desteklemesi için kandırmaya çalıştığım zamanlardı. Her şeye rağmen, yaptığım iyi bir şey, aldığım iyi bir not, bir parçayı piyanoda güzel bir biçimde çalışım yüz ifadesinde beklenmedik bir değişime, sesinde engel olamadığı bir heyecana ya da kollarını kocaman açıp beni "Aferin Edward, canım oğlum, aferin, aferin sana. Gel de seni bir öpeyim," diye bağrına basmasına yol açabilirdi. Ne var ki anne olmanın, evi çekip çevirmek zorunda oluşunun getirdiği ödev duygusu çoğu zaman öylesine ağır basıyordu ki, o günlerden unutamadığım bir başka şey de,

bize peş peşe emirler yağdırırkenki o mutat ses tonu olmuştu: "Piyanonu çalış, Edward!", "Çabuk ödevinin başına", "Vakit harcama: Bir an önce kompozisyonunu yazmaya koyul", "Sütünü, domates suyunu, balık yağını içtin mi?", "Tabağındakileri bitir", "Çikolataları kim bitirdi? Bir kutu çikolata sırra kadem basmış. Edward!"

IV

BABAM HEM MANEVİ HEM DE FİZİKSEL GÜCÜYLE GENÇLİK YILLARIMA egemen olmuştur. Kendisi geniş omuzlu, yapılı bir adamdı; oldukça kısa boylu olmasına rağmen her halinden bir kararlılık, (en azından benim gözümde) bir çeşit ezici özgüven akardı. En çarpıcı fiziksel özelliği, baston yutmuşçasma, handiyse bir karikatürden fırladığını düşündürürcesine dik duruşuydu. Bu duruş, benim ezik, gergin ürkekliğim ve utangaçlığımla aynı derecede yıldırıcı ikinci bir tezat oluşturan kurumlu mu kurumlu bir yürüyüşle tamamlanıyordu. Bir yere gitmekten veya bir şey yapmaktan asla korkmazmış gibi görünürdü. Bense sürekli bu korkuyla yaşıyordum. O talihsiz futbol karşılaşmasında benden beklenen atılganlıktan yoksun olmamdan başka, insanların bana bakmalarına izin vermek konusunda da ciddi bir gönülsüzlüğüm vardı. Manevi kusurlarımın dışavurumu olduklarından artık kuşku duymadığım fiziksel kusurlarımın öylesine farkındaydım ki... Birinin bakışının dosdoğru beni hedef alması, dahası bu bakışa karşılık vermek benim için olabilecek en zor şeydi. On yaşlarımda bu sorunumu babama açtığımda, "Sen de gözlerine bakma o zaman, burunlarına bak," diyerek yıllarca kullandığım gizli tekniğimin fikir babası oluverdi. Ellili yılların sonlarında lisansüstü öğrenimim sırasında üniversitede ders vermeye başladığımda, gözlüklerimi çıkartıp sınıfı seçilmesi imkânsız bulanık bir görüntüye dönüştürmeden lafa giremezdim. Bugün dahi, kendimi televizyonda izlemek, hatta hakkımda yazılmış bir yazıyı okumak bana işkence gibi gelir.

On bir yaşımdayken, bu görülme korkum beni çok istediğim bir şeyi yapmaktan alıkoymuştu. *Aida*, Paris'teki devasa *Garnier*'nin minyatür bir kopyası olan Kahire Operası'nda izlediğim ikinci operaydı yanılmıyorsam. Sahnenin insana huşu veren merasimli atmosferi, sonra o kostümlü sanatçılar beni fazlasıyla heyecanlandırıyordu; müziğin kendisinin, canlandırılma şeklinin ve biçimselliğinin yarattığı heyecan da cabasıydı. Ancak orkestra çukuru ve devasa nota sehpası, bir de uzun değneğiyle bu bölmenin tam ortasında yer alan orkestra şefinin kürsüsü merakımı özellikle cezbediyordu. Koltuklarımız parterin epeyce uzağında kaldığından bunları tam olarak göremiyor, ara verildiğinde her ikisine de yakından bakmaya can atıyordum. "Gidip bakabilir miyim?" diye sordum babama. "Git tabii, şuradan aşağı in," diye karşılık verdi bana. Neden sonra, parterde yalnız başıma yürüme fikrinin altından kalkamayacağım bir şey olduğu dank etti kafama: Hem çok utangaçtım, hem de meraklı (hatta belki de ayıplayan) bakışlara karşı fazlasıyla hassastım. "Anlaşıldı," dedi sabrı tükenmiş bir halde babam. "Ben gideyim de gör." Onun ara koridoru fethetmesini, orkestra çukuruna doğru ağırdan alarak, telaşsızca, handiyse şişine şişine yürümesini, nihayet kürsünün önüne varmasını uzaktan izledim. Sonra sanki tedirginliğimi ikiye katlamak istercesine, yüzünde alabildiğine meraklı ve cüretkâr bir ifade ile nota sehpasında duran kâğıtları karıştırıyormuş gibi yaptı. Hem babamın bu gösterisinden hem de kendi ezik sıkılganlığımdan duyduğum utançla, hatta korkuyla, parmaklığın üzerinden ancak kaçamak bir bakış atabilmeme elverecek şekilde koltuğuma gömüldükçe gömüldüm.

Okulda ve sporda bir çuval inciri berbat eden, babamın temsil ettiği erkeklik imgesinin yanma sokulamayan "Edward" yerine, nadiren de olsa bana gerçekte olduğumu hissettiğim kişi olma fırsatını veren, annemin tatlı şefkatiydi. Ne var ki onunla olan ilişkim giderek daha belirsiz bir çehre alıyor, onun tarafından beğenilmemek de babamın erkekliğime yönelik sataşmalarından ve azarlarından, duygusal anlamda çok daha yıkıcı sonuçlar doğurabiliyordu. On altı yaşımdayken, Lübnan'da, onun şefkatine her zamankinden çok ihtiyaç duyduğum bir yaz ikindisinde, bütün çocuklarına dair asla aklımdan çıkmayan bir yargıda bulunmuştu annem. New England'da yatılı

olarak okuduğum katı mı katı kurallı Mount Hermon'daki mutsuz ilk iki yılımı geride bırakmıştım ve o 1952 yazı, özellikle de annemle zaman geçirebilecek oluşumla bağlantılı olarak benim gözümde son derece büyük bir önem taşıyordu. Öğleden sonraları baş başa oturup samimi sohbetler etmeyi, fikir alışverişinde bulunmayı, yeni haberler üzerinde konuşmayı âdet edinmiştik. İşte o konuşmalardan birinde bana, "Çocuklarımın hepsi de benim için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Hepsi," deyivermişti durduk yere. Beni, evden uzakta kaldığım ilk yıl, Noel Arifesi gibi önemli günlerde sofraya benim için bir tabak koymayı sürdürecek (kız kardeşlerim anlatmıştı bunu), evde Beethoven'ın Dokuzuncu Senfonisinin (en sevdiğim parçaydı bu) çalınmasına izin vermeyecek ölçüde sevdiği, çocuklarının içinde en çok bana düşkün olduğu gün gibi ortada olmasına rağmen bir türlü, "Tabii ben hariç, öyle değil mi?" demeye dilim varmadı.

Bunun yerine "Neden?" diye sordum, "neden bizim hakkımızda böyle düşünüyorsun?" Dudaklarını büzdü ve büsbütün kabuğuna çekildi — hem fiziksel hem de ruhsal olarak. "Lütfen söyle," diye üsteledim. "Ne yaptım ben?"

"Belki bir gün anlarsın, belki ben öldükten sonra; ama hepinizin koca bir hayal kırıklığı olduğunuz benim için son derece açık." Aynı soruyu birkaç yıl boyunca tekrar tekrar sorduysam da bir cevap alamadım. Kız kardeşlerimden ve belli ki benden kaynaklanan hayal kırıklığının nedenleri, yaşamı boyunca en iyi sakladığı sırrı olmanın yanı sıra, bize istediğini yaptırmaktaki en büyük kozu haline geldi: Dengemizi altüst eden, kız kardeşlerimle, hatta dünyayla aramın açılmasına neden olan bir koz. Yoksa öteden beri mi böyle düşünüyordu? O halde aramızdaki yakınlığın sarsılmazlığına körü körüne inanmamın ne anlamı vardı? Evet daima biraz kuşku olmuştu aramızda, ama o zamana dek gözündeki değerimi sorgulamama yol açacak hiçbir şey söylememişti bana. Şimdi, annemle aramdaki içtenlikli ve —yaş farkımıza rağmen— derin ilişkiye baktığımda, o eleştirel muğlaklığın öteden beri orada olduğunu fark ediyorum.

GPS'de öğrenci olduğum yıllarda, kız kardeşlerimin en büyükleri olan Rosy ve Jean ile ilişkimiz, en çok da annemin bizi idare etmesine, bize istediğini yaptırmasına yarayan rekabetçi bir boyut kazanmaya başlamıştı gizliden gizliye. Önceleri Rosy'ye karşı koru-

macıydım: Ona yardım ediyordum, hem benden küçük hem de fiziksel olarak benden zayıf olduğu için. Onu içtenlikle seviyor, balkonda oynadığımız zamanlarda kucaklamadan duramıyordum. Onunla sürekli çene çalıyordum, o da anlattıklarıma gülümseyerek, kıkırdayarak karşılık veriyordu. Sabah GPS'ye birlikte gidiyorduk, ama okula varır varmaz yollarımız ayrılıyordu, çünkü o küçük sınıftaydı. Onun kıkırdaşıp duran bir sürü minik kız arkadaşı —Şâhire, Nazlı, Nadia, Vivette— benimse Dickie Cooper ya da Guy Mosseri gibi "dövüş" arkadaşlarım vardı. Ben giderek artan bir huzursuzluk, dikbaşlılık, amaçsızlık ve yalnızlık duygusuyla okulda hayalet misali gezinedurayım, o kendini "cici" kız olarak kabul ettirivermişti hemencecik.

Okuldan eve döndüğümüz anda aramızda kıyamet kopardı. Anlaşmazlıklarımızın bir nedeni belki bize dayatılan fiziksel ayrılıklardı: Birlikte banyo yapmamak, güreşmemek, kucaklaşmamak, ayrı odalar, farklı kurallar — benimkiler tabii ki onunkine nazaran daha katı, daha insafsızdı. Annem eve geldiğinde, benim durumumu onunkiyle kıyaslayarak ele alırdı. "Rosy'yi kendine örnek al. Bak, öğretmenlerinin hepsi ondan çok memnun." Çok geçmeden, gür kumral örgüleriyle son derece güzel bir kız olan Jean de, ablasının peşinden ayrılmayan o küçük kızdan, görünürde kendi kafasında kızlardan oluşan bir arkadaş çevresi edinmeyi başarmış ikinci bir "cici" kıza dönüştü. Ben halen üzerime yapışıp kalan "yüz karası" (*disgrace*) yaftasıyla anılırken —yedi yaşımdan beri peşimi bırakmayan son derece *İngiliz* bir İngilizce sözcüktü bu— Jean de tıpkı ablası gibi GPS öğretmenlerinden övgü üzerine övgü almaya başladı. Rosy ile Jean aynı odayı paylaşıyordu; benim odam koridorun aşağısındaydı; annemlerin odası ortadaydı. Oturduğumuz ev büyüyen çocukların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde değiştirilip durduğundan, bir süre sonra Joyce ve Grace de (benden sırasıyla sekiz ve on bir yaş küçüktüler) aslında kapatılmış bir balkon olan başka bir odaya geçtiler.

Rosy ile Jean'in paylaştığı odanın kapalı kapısı, aramızdaki — gitgide derinleşmeye başlayan— fiziksel ve bir o kadar da duygusal uçurumun bir göstergesiydi. Bir keresinde onların odalarına girmemem için kesin bir ihtar aldığım bile olmuştu; bu yasak, hamileri ve

velinimetleri sıfatıyla açıkça onların tarafını tutmaya başlamış babam tarafından kati bir biçimde dile getirilmiş ve belli zamanlarda da uygulanmıştı. Bense zaman içinde "niyeti belirsiz ağabey" rolünü iyiden iyiye benimser oldum; bunda en çok da dayılarımın parmağı vardı (tabii babama kalırsa). "Kardeşlerimi kolla," deniyordu bana her fırsatta; ama bu bir kulağımdan giriyor öbür kulağımdan çıkıyordu. Özellikle Rosy için, hem sinsi bir avcı hem de kızdırılarak, kandırılarak odalarına çekilen bir çeşit hedeftim. Bir kez odalarına girdikten sonra beni silgi yağmuruna tutuyor, kafama yastıklar indiriyor, korkuyla karışık bir zevkle çığlık çığlığa bağrışıyorlardı. İkisi de hem okulda hem evde ders çalışmaya, bir şeyler öğrenmeye hevesli görünüyordu; bense, onlara işkence etmek uğruna derslerimi savsaklamak ya da annem eve dönüp de yara berelerle ve ısırıklarla desteklenen karşılıklı suçlamalardan ibaret kakofoniyi göğüslemek zorunda kalıncaya dek vakit öldürmek yönünde kullanıyordum tercihimi.

Ama üçümüz de rekabetin getirdiği etkileşimden bir biçimde zevk aldığımızdan olsa gerek, aramızda hiçbir zaman gerçek anlamda bir soğukluk olmadı — tabii nadiren baş gösteren bütünüyle düşmanca kavgalar sayılmazsa. Kız kardeşlerim çabukluklarını, hünerlerini daha çok seksekte sergilerken ben onları daha uzun ve güçlü oluşumu kullanarak unutulmaz körebe oyunlarında, "ortada sıçan"larda ve çok sınırlı bir alanda oynadığımız acemi futbolunda yenmeye çalışırdım. Togni Sirki'nde, otoriterliği ve kasıntı halleriyle beni özellikle etkilemiş olan aslan terbiyecisini izlememizden sonra, elimdeki hayali kırbacı şaklatıp *"A posto Camelia"** gibi komutlar yağdırarak, arada bir de sandalyenin birini kızlara doğru gösterişli bir edayla itivererek aynı gösterinin bir parodisini yapmıştım onlara. Bu maskaralığını onları epey eğlendirmişe benziyordu; öyle ki kâh yatağın kâh şifoniyerin üzerine kedigilleri fena halde aratan bir garip zarafetle tırmanmaya çalışırken kükremeyi de ihmal etmiyorlardı.

Ne ki, normal ağabeylerle kız kardeşler için son derece gündelik, olağan sayılabilecek kucaklaşmalar, sarılmalar hiç olmadı ara-

* İt. "Yerine geç Camelia" –*ç.n.*

mızda. Karşılıklı olarak geri adım attığımızı, aramıza bir duvar ördüğümüzü hissettiğim bilinçaltı düzeyi tam da buydu zaten. Aramızdaki bu fiziksel mesafe halen yerli yerinde durur, annem yüzünden yıllar içinde daha da kronik bir hal aldığı bile söylenebilir bir bakıma. Annem Kahire Hanımlar Kulübü'ndeki ikindi eğlentilerinden eve döner dönmez ne yapıp ediyor kız kardeşlerimle arama girmeyi başarıyordu. Kızlara karşı işlediğim kabahatler ise giderek artan bir sıklıkta beni annemin azarlarının hedef tahtası haline getiriyordu. Bu azar faslı, "Seni bir dakika kardeşlerinle yalnız bırakamayacak mıyım?" teranesiyle açılıyor, bunu da en korktuğum kısım olan, "Baban gelsin de gör sen" tehdidi izliyordu. Aramızdaki fiziksel temasın açıkça dile getirilmemekle birlikte yasaklanmış olmasından dolayı, onlara sataşmalarını, yumruklama, saç çekme, itme ve arada bir zalimce çimdikleme gibi saldırılara dönüşüyordu. Bunun üzerine şaşmaz bir biçimde "gammazlanıyor", nasıl bir "yüz karası" olduğum tabii İngilizce olmak kaydıyla bir kez daha yüzüme vurulduktan sonra insafsız bir cezaya (ikinci bir emre kadar sinemaya gidememe, akşam yemeği yemeden yatağa gönderilme, harçlığımda büyük çaplı bir kısıntı ve çizmeyi iyice aştığımda babamdan dayak yeme vs.) çarptırılıyordum.

Bunların tümü bedeni tuhaf, sorunlu bir şeymiş gibi algılama eğilimimizi güçlendirdi. Erkek bedenini kız bedeninden ayıran — ve o sallantılı ergenlik çağında asla tartışılmayan, asla mercek altına alınmayan, hatta sözü dahi edilmeyen— koca bir uçurum vardı. On iki yaşıma gelinceye dek kadınlarla erkekler arasındaki cinselliğin ne menem bir şey olduğuna dair en ufak bir fikrim dahi yoktu; her iki cinsin anatomisine ilişkin pek bir şey bildiğim de söylenemezdi. Ama sonra birden "don" ya da "külot" gibi sözcükler özel bir anlam kazanıverdi: Kız kardeşlerim alay eder bir ifadeyle bana "Donun görünüyor" dediklerinde ben de çileden çıkıp çareyi, "Sizin de külotlarınız görünüyor o zaman" demekte buluyordum. Tuvalet kapısının karşı cinse ait meraklı gözlere karşı sıkı sıkıya kilitlenmesi gerektiğine ilişkin kuralı gayet net bir biçimde hatırlıyorum; oysa annemin, hem benim hem de kız kardeşlerimin giyinip soyunmasına yardım etmek üzere hazır bulunuşunda bir sakınca görülmüyordu. Bence annem kardeşler arasındaki çekişme meselesinin iç yüzünü

gayet iyi biliyor, bu türden bir çekişmenin zamanla meydan verebileceği sapkınlık tehlikelerini sağlam bir biçimde görüyordu o sıralar. Öte yandan bu itkilerimizi, dürtülerimizi kendi amaçlarına alet ettiğinden, kullandığından da kuşkulanmıyor değilim. Bizi birbirimizden ayrı tutarak aramızdaki farkları belirginleştiriyordu, birbirimize göre üstün ve noksan yanlarımızı kıyaslıyordu, çalabileceğimiz yegâne kapının, en güvenilir dostumuzun, en değerli varlığımızın kendisi olduğunu hissetmemizi sağlıyordu. İşe bakın ki halen böyle hissediyorum. Kız kardeşlerimle aramızda olup biten ne var ne yoksa onun bilgisi dahilinde olmak zorundaydı; benim onlara söylediğim her şey de annemin düşüncelerinin, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin yargılarının imbiğinden geçiyordu.

Tabii hiçbirimiz anlık, esrarengiz ya da —bana hepimizin onun gözünde koca birer hayal kırıklığı olduğumuzu söylediği zamanki gibi— soğuk duş etkisi yapan bazı deneyimler dışında bizim hakkımızda gerçek anlamda ne düşündüğünü bilemiyorduk annemin. Oysa Kahire yaşantımız, tekdüzeliğin yorucu temposu, zorunlu olarak katlanılması gereken çileleri, her şeyi sineye çekme zorunluluğu (hem kendisi hem çocukları için geçerliydi bu), insanı oyuncağa çevirişi, sahicilikten o tuhaf yoksunluğuyla kim bilir nasıl bir hüsrana uğratmış, nasıl da öfkelendirmiş olmalıydı annemi. İşin bu yanını çok sonraları anlayabildim. Ona güvenmemizi, inanmamızı sağlamaktaki müthiş hünerini gösterdikten bir an sonra, bizi o afallatıcı, emsalsiz öfkesi ve küçümsemesiyle mi yoksa ışıklı cazibesiyle mi burun buruna bırakacağının kestirilemezliği de yaşadığı bu hüsranla yakından alakalıydı. "Gel şöyle, yanıma otur Edward," derdi bana, böylece beni sırdaşlığına kabul etmiş, inanılmaz bir güven duygusuna kapılmamı sağlamış olurdu. Tabii ki böyle yaparak bir bakıma Rosy ve Jean'i, hatta babamı da dışladığını hissediyordum. Bir çeşit kötücül sahiplenmeciliğin yanı sıra, istediği şekle sokabildiği, size yalnız bir oğul değil bir prens gözüyle bakan bir duyarlık vardı onda. Okulda olsun, adımımı attığım her yerde olsun peşimi bırakmayan, neredeyse gülünç denebilecek bir dizi fiyaskoya, başıma sardığım bin türlü belaya rağmen kendimi hem yetenekli hem de olağandışı biri olarak gördüğümü itiraf etmiştim ona bir keresinde. Hissettiğim bir gücün, kim bilir belki de "Edward"ın altında yatan

başka bir kimliğin son derece mahcup bir doğrulamasıydı bu. "Biliyorum," diye fısıldamıştı kulağıma usulca: Fısıltı denen ömürsüz şey ancak bu kadar mahrem olabilir, ancak bu derece güven telkin edebilirdi.

İyi ama kimdi o gerçekte? Dediğim dedikliği ve özlü sözleri ile kestirilebilir, durağan biri olan babamın tersine, o, enerjinin ta kendisiydi: Giysilerimizi, odalarımızı, gizli kusurlarımızı, başarılarımızı ve sorunlarımızı, kısacası her şeyi durmak dinlenmek bilmeden irdeleyen, yargılayan, nihayet giderek büyüyen yörüngesine çekiveren, evimizin ve yaşamımızın her bucağına sinmiş bir enerji. Ne var ki, ortak bir duygusal mekân bırakmıyordu geriye. Bunun yerine, koloni ile metropol ilişkisini andıran ikili ilişkiler kurulmasını şart koşuyordu kendisiyle; takımyıldızının tamamını ise yalnızca kendisi görebiliyordu. Örneğin, bana kendisiyle ilgili anlattığı şeyleri kız kardeşlerime de anlatmıştı ve söyledikleri görünürdeki kişiliğinin temelini oluşturuyordu: O yalın biriydi, her zaman doğru şeyleri yapan iyi bir insandı, hepimizi kayıtsız şartsız seviyordu, kendisine her şeyimizi anlatmamızı istiyordu ve bu anlattıklarımızı ancak o herkesten gizleyebilirdi. Buna sorgusuz sualsiz inanıyordum. Dış dünya değişip duran okullardan (ve tabii bunlarla birlikte değişip duran arkadaş ve tanışlardan); çoklu yaşantılardan; Mısır'da belirsiz (kuşkulu dememek için bu sıfatı kullanıyorum), bin parçaya bölünmüş, yersiz yurtsuz bir kimliğe sahip bir yabancı olmaktan; göze batan bir özelliği, hayatta tutturduğu belirli bir çizgisi olmayan bir kişiyi temsil etmekten ibaretti ve bu tabloda ondan daha tatmin edici olabilecek hiçbir şey yoktu. Annem benim açmazlarımı anlar, benimle aynı duyguları paylaşır gibiydi. Bu da bana yetiyordu. İyiden iyiye bel bağladığım geçici bir destek görevi görüyordu varlığı.

Öte yandan, bedenimin son derece kusurlu ve sorunlu olduğuna ilişkin bir farkındalık geliştirmem de annem yüzünden olmuştur. Bunun bir nedeni, karşı karşına bildiği bu bedenin kötü eğilimlerini herkesten daha iyi anlar görünmesi, diğer nedeni ise açık konuşmak yerine konuya dolaylı dokundurmalarla yaklaşması, daha da kötüsü hepsi de birer vantrilogmuş gibi annemin ağzıyla konuşmaya başlayan babamı ve dayılarımı araya sokmasıydı. On dört yaşlarımdayken inanılmaz komik bulduğu bir şey söylemiştim ona; tabii o

sıralar ne denli müthiş bir hazırcevaplık yaptığımı fark etmemiştim. Tuvaletin kapısını açık unutmuştum (önemli sayılabilecek bir dikkatsizlikti bu, zira ergen sıfatıyla mahremiyetime bir ölçüde de olsa saygı gösteriliyordu, ama ben nedense kendi mahremiyetimin arada bir delinmesine göz yummaktan hoşlanıyordum) ve annem birden tuvalete daldı. Ancak kapıyı kapatıp çıkmak yerine, bir parça tuvalet kâğıdıyla bir an önce silinmeye çalışan çıplak oğlunu incelemeye koyuldu oracıkta. "Lütfen çık," diye tersledim onu, "son gördüğünden bu yana neler olmuş diye bakmayı da kes." Bu uyarı etkili olmuş olsa gerek ki, gülmekten kırılarak çabucak kapıyı kapattı ve oradan uzaklaştı. Acaba bakmayı gerçekten kesmiş miydi hiç?

Çok erken yaşlarımdan itibaren kendi bedenimin ve kız kardeşlerimin bedenlerinin açıklanamaz birer tabu olduğunun bilincindeydim. Tıpkı çocuklarına gösterdiği abartılı sevecenlik gibi (bizi öpücüklere boğmak, okşayıp sevmek, kucaklamak, güzelliğimizi ve tanrı vergisi fiziksel niteliklerimizi öve öve bitirememek), dış görünüşümüze ilişkin ardı arkası kesilmez yıkıcı yorumları da annemin kökleri derinlere inen çelişik duygularının bir göstergesiydi. Ben dokuz, Rosy ise yedi yaşındayken şişmanlık tehlikeli ve değişmez bir konu olup çıktı. Kız kardeşim kilo almayı sürdürdükçe, çocukluğumuzda, ergenlik çağımızda ve ilk gençlik yıllarımızda yer eden bir tartışma konusu haline gelen bu mesele, "şişmanlatıcı" yiyeceklere ilişkin son derece ayrıntılı bir bilinçlendirme propagandası ve sonu gelmez yasaklarla birlikte ele alınıyordu. Ben oldukça sıska, uzun boylu ve dengeli bir çocuktum; Rosy ise öyle değildi. Onun okuldaki başarısına karşılık benim okulda beş para etmezliğim, babamın ona olan düşkünlüğüne karşılık annemin bana düşkünlüğü (tabii annem de babam da çocukları arasında kayırmacılık yaptıklarını kesin bir dille inkâr ediyordu), onun zamanını benden iyi kullanma becerisi, kendisini, yeteneklerini geliştirme kabiliyeti bu tezata ekleninince, aramızdaki yabancılaşma iyiden iyiye arttı ve bunların tümü, bedenlerimize ilişkin rahatsızlığımı daha şiddetli bir hale getirdi.

Bedenimi bir şekle şemaile sokma, hatta deyim yerindeyse yeni baştan yaratma gayretlerinde başı çeken kişi babamdı. Annemse babama nadiren karşı çıkmakla, düzenli olarak hekim muayenesinden geçmeme önayak olmakla yetinirdi. Sekiz yaşımdan itibaren bede-

nimi algılayış biçimime şimdi dönüp baktığımda, tümü annem babam tarafından öngörülmüş, çoğu beni kendime düşman etmekten öte bir işe yaramayan bir dizi zahmetli ıslah teşebbüsünün kapanına kıstırılmış olarak görüyorum kendimi. "Edward" neredeyse hiç düzgün yanı olmayan, çirkin, başına buyruk bir bedenin içine tıkılmıştı. Filistin'i dönmemek üzere geride bıraktığımız 1947 yılma dek, çocuk doktorumuz, tıpkı ebe Madame Baer gibi Alman asıllı bir Yahudi olan ve Filistin'deki en iyi çocuk doktoru sayılan Dr. Grünfelder'di. Muayenehanesi, çocuk gözlerime bariz bir biçimde yabancı gelen o sıcaktan kavrulan şehrin sessiz, temiz, düzenli ve yeşil bir bölgesindeydi. Bizimle İngilizce konuşurdu konuşmasına ya annemle aralarında geçen gizli fısıldaşmalara ancak nadiren kulak kabartabilirdim. Kendisine havale edilen üç temel sorunum vardı ve bunların tümüne de kendine özgü çözümler getirmekte üstüne yoktu. Bu sorunların kendileri de, bedenimin bazı kısımlarının nasıl da gereksiz bir biçimde mercek altına alındığını gösterir niteliktedir.

Sorunlarımdan ilki, küçük yaşlarımda düztaban ilan edilen ayaklarımla ilgiliydi. Bunun için Grünfelder, ilk ayakkabılarımla birlikte takmaya başladığım metal tabanlıkları salık vermişti. 1948 yılında, Manhattan'daki Dr. Scholl mağazmda çalışan lafını esirgemez bir tezgâhtar annemin aklını çelmeseydi herhalde bu tabanlıkları halen takıyor olacaktım. İkinci sorunum, her işediğimde nedense kısa bir süre boyunca sarsılırcasına titrememdi. Tabii nasıl titrediğimi hekime göstermemi istediklerinde, ne işemeyi ne de titremeyi başarabilmiştim. Annem bu sorunumu dünyaca ünlü bu "çocuk uzmanı"na açmadan önce beni birkaç haftalık yakın takibe almıştı. Grünfelder omuzlarını silkti. "Bir şey değil," dedi, "büyük olasılıkla psikolojik." Ne anlama geldiğini anlamasam da annemi görünürde daha çok üzmüşe benziyordu bu teşhis; öyle olmasa bile, iyiden iyiye delikanlıdan sayılacağım zamana —ancak o zaman gündemden kalkmıştı çünkü bu sorun— dek en azından beni üzeceğe benziyordu.

Diğer sorunum, yaşamım boyunca birçok rahatsızlığımın, çektiğim bir dolu ağrının kaynağı olan karnımdı. Grünfelder'in durduk yere, annemin karnına kadar inen yünlü bir sargıyı yaz kış göğsüme sıkıca dolayarak iğneyle tutturma âdetine kuşkuyla yaklaşmasıyla baş göstermişti bu sorun. Anneme kalırsa, bu beni hastalan-

maktan, gece ayazından, hatta nazardan bile koruyordu; sonraları değişik arkadaşlarımdan bu âdetin Filistin ve Suriye'de oldukça yaygın olduğunu duydum. Annem benim de yanlarında olduğum bir anda Grünfelder'e bu tuhaf koruyucudan söz etme gafletinde bulunduğunda, hekimin kaşlarını nasıl da kuşkuyla çattığı hâlâ gözümün önüne gelir. Adamcağızın "Buna gerek olduğunu sanmıyorum," demesiyle birlikte annem, diyeceklerini önceden çalışmış gibi sargının faydalarını (çoğu da sargının koruyucu özellikleriyle ilgiliydi) sayıp dökmeye başladı bir bir. O sıralar dokuz ya da on yaşımdaydım. Bu konu Kahire'deki aile hekimimiz olan Wadie Baz Haddâd'a da danışıldı ve o da annemi bundan caydırmaya çalıştı. Yine de bu saçma şeyden ebediyen kurtulmam için aradan bir yıl daha geçmesi gerekti. Hilda sonraları, başka bir doktorun göğüs ve karın bölgemin fazlasıyla hassaslaşmış olabileceğine, bir sürü başka rahatsızlığa açık olacağına dair kendisini uyardığını söylemeyi de ihmal etmemişti bana.

Bahar nezlesinden ve trahom nöbetlerinden mustarip olduğumdan gözlerim de zayıf düşmüştü. İki yıl boyunca, güneş gözlüklerinin kimselerce takılmadığı bir zamanda kara güneş gözlükleriyle dolaştım. Altı ya da yedi yaşımdayken, her gün bir saat boyunca karanlık bir odada gözlerimin üzerindeki kompresle yatmak zorunda kalıyordum. Miyopum ilerledikçe görüşüm de giderek zayıfladı. Ancak annemler, gözlüklerin benim için "iyi" olmadığı, hele onlara alışmamın çok daha "kötü" olacağı fikrindeydi. 1949 yılının aralık ayında, on dört yaşımdayken, G. Bernard Shaw'un *Silahlar ve Kahraman* adlı oyununu izlemek üzere Kahire Amerikan Üniversitesi'nin Ewart Salonu'na gittim. Arkadaşım Mustafa Hamdullah bana gözlüklerini ödünç vermeseydi, sahnede olup bitenlerden bihaber eve dönmek zorunda kalacaktım. Bundan altı ay sonra bir öğretmenin şikâyeti üzerine, annemlerin sürekli takmamam konusunda beni kesin bir dille uyardıkları gözlüklerime kavuştum: Doktorun dediğine göre gözlerim daha o zamandan yeterince kötü durumdaydı ve daha da kötüleşecekti.

On iki yaşımdayken, o zamana dek kendimden utanmak için sanki yeterince nedenim yokmuş gibi bir de bacakaramdaki kıllanmanın "normal" olmadığını çıkardılar başıma. Ne olursa olsun, be-

Babam Wadie Said, General Pershing komutasındaki Amerikan Sefer Kuvvetleri'ndeyken, Fransa, 1917.

Babam Wadie ile annem Hilda'nın Nasıra'daki Baptist Kilisesi'nde gerçekleşen nikâh töreninden, 24 Aralık 1932.

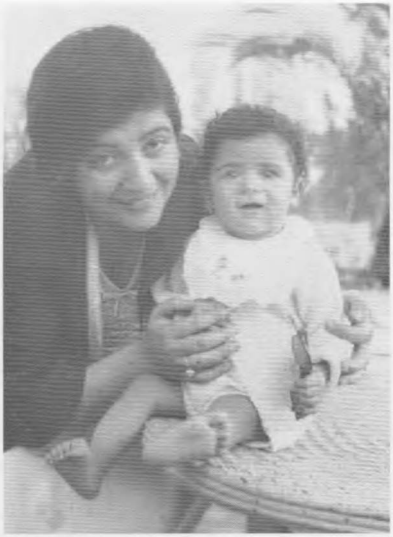

Wadie tarafından Mâlike Feride Caddesi'nde açılan Kahire Standart Kırtasiye Şirketi'nin dıştan görünüşü. Wadie kapı ağzında papyonuyla poz vermiş, sağındaki hanım ise sekreteri Anna Mandel, 1932.

Annemle babam balayında, Londra, Ocak 1933.

Annemle ben. Bir yaşındayım.
Mena House çay bahçesinde.

Standart Kırtasiye. Wadie beyaz takım elbisesiyle sağ tarafta oturuyor, hemen arkasında ayakta duran kişi mağaza müdürü Lampas.

Babamla birlikte İskenderiye kumsalında, 1936.

Başından eksik etmediği şapkasıyla Melia teyze, Kahire, 1930'ların sonu.

Kahire'de Aziz Osman Caddesi'ndeki evimizin terasında küçük yaştaki orkestra şefliği yeteneklerimi sergilerken.

Ailece gittiğimiz bir Giza gezisinde piramitlerden birinde, 1939. Ön sıra, soldan sağa: Kuzenim George, kuzenim Robert, ben ve kuzenim Albert. Arka sıra: Evelyn ve Yüsuf.

Kahire'nin kuzeyinde, Baraj deltası yakınlarındaki Baraj Bahçeleri'ne gittiğimiz bir hafta sonundan, 1939. Sol alttan saat yönünde: Rosy, Şükri Mûsâ, kucağında Mervân ile Latife, Latife'nin kocası Münîr, Hilda, Albert, Robert, ben ve Wadie.

Beş yaşındayken
Maadi Spor Kulübü'nün
havuzunda, 1940.

Nebîha halam ve oğulları
Robert ve Albert,
Filistin, 1939.

Ben ve kız kardeşim Rosy geleneksel Filistin giysileriyle, Kudüs, 1941.

Yedi yaşımda Rosy ile birlikte Cezire Hazırlık Okulu üniformalarıyla Kahire'deki evimizin terasında.

Babamın ikinci dereceden kuzenleri olan Mansurlarla Saidlerin aile fotoğrafı. Herkesin dört bir yana dağılmasından önce çekilmiş olan son aile fotoğrafı. Mansur Evi, 1946-47 dolayları.

Düru'ş-Şiveyr civarında bir park ve çay bahçesi olan Aynu'n-Na's'taki salıncakta, 1945-46 dolayları. Soldan sağa: Rosy, Jean (salıncaktaki), Ensaf (dadımız) ve ben.

denime yönelik en büyük eleştiriler, yüzüme, dilime, sırtıma, göğsüme, ellerime ve karnıma yönelik olanlardı. Bunların beni hedef alan bir çeşit saldırı niteliği taşıdığının farkında olmadığım gibi, bunca yerginin ve beni "şekle şemaile" sokmaya yönelik ıslah seferberliğinin gerçek yüzünü de görmeyi başaramadım o sıralar. Bana yaptırılan her şeyin, her çocuğun büyüme sürecinde nasibini aldığı olağan disiplinin bir parçası olduğunu sanıyordum. Halbuki bu ıslah teşebbüsleri sadece beni başkalarının önünde yerin dibine geçirmeye ve kendimden utandırmaya yaradı.

Üzerimde denenen en uzun soluklu ve en başarısız ıslah teşebbüsü, ergenlik çağına geldiğimde babamın gözündeki en öncelikli konulardan biri haline gelen, daha sonra da handiyse bir saplantıya dönüşen, kambur duruşumun düzeltilmesine ilişkindi. Bu çabanın en uç noktası ise, 1957 Haziranında Princeton'dan mezun olduğumda beni gömleğimin altına giyebileceğim bir göğüs korsesi almak üzere New York'taki bir korseciye götürmesiydi. Bugün söz konusu deneyimin beni üzen tarafı, babamın, kambur duruşu ancak bilimsel bir cezayla düzeltilebilecek bir kişilik kusuruna işaret eden yaramaz bir çocukmuşum gibi beni boyunduruk altına almasını yirmi bir yaşımda hiç sesimi çıkarmadan kabullenişimdir. Babam dostane bir edayla, "Gördün mü bak, işe yaradı işte! Bundan sonra bir sıkıntın olmaz," derken göğüs korsesini satan tezgâhtarın kılı kıpırdamamıştı.

Kayışları göğsümden ve omuzlarımdan geçen pamuk ve lateks karışımı bu korse, babamın "dik durmam" uğruna yıllar yılı verdiği uğraşın son noktasıydı. Her fırsatta, "Omuzlar geriye," derdi babam bana, sonra bir kez daha tekrarlardı; tam bu noktada, kendi duruşu da tıpkı kendi annesininki gibi kamburca olan annem Arapça olarak eklerdi: "Kendini salma." Ancak bu kusurum bir türlü düzelmek bilmeyince, omurga yapımı annesinin ailesinden, yani Bedrlerden almış olduğumu düşünür oldu ister istemez; sık sık hem kaderci hem de ayıplar bir edayla durduk yere göğüs geçirir, bunu da, belirli birini hedef almak yerine söz konusu kusurun suçunu atalarının, tabii dolayısıyla da kendisinin üzerine yıkmaya yönelik, "*Herdabit beyt Bedr*" yani "Bedr kamburu" hayıflanması izlerdi.

Suçun sahibi ister Bedrler olsun ister başkası, babam bunu düzeltmeyi kafasına takmıştı bir kere. Bu kararlılığını ise, bastonların-

dan birini her iki koltukaltımdan kollarım arkama gelecek şekilde geçirdikten sonra beni iki saat boyunca öylece bekletmek türünden egzersizlerle gösteriyordu. Bir diğer egzersiz, karşısında ayakta dikilirken yarım saat boyunca her "Bir!" komutuyla birlikte dirseklerimi mümkün olduğu kadar sert ve hızlı bir şekilde geriye çekmemden ibaretti; böyle yaptığımda sözümona sırtım dikleşecekti. Ne zaman görüş alanına girsem, "Omuzlar geriye," diye bağırırdı bana. Bu da etrafta başkaları olduğunda doğal olarak beni utandırıyordu. Yine de sokaktayken, kulüpteyken, hatta kiliseye yürürken bana böyle yüksek sesle bağırmamasını ancak haftalar sonra rica edebilmiştim kendisinden. Bu itirazıma hak verir gibi oldu. "O halde başka bir fikrim var," dedi güven telkin eden bir edayla. "Ben yalnızca 'Geri' derim, böylece ikimizden başka kimse neden söz ettiğimi anlamaz." Böylece "Geri" komutuna, şu göğüs korsesi piyasaya çıkıncaya dek yıllar yılı katlanmak zorunda kaldım.

Kambur duruşuma karşı verilen bu savaştan mağlup ayrılan taraf, orantısız genişliğini ve çıkıklığını babamdan miras aldığım göğsüm oldu doğal olarak. Delikanlılığa ilk adım attığım yıllarda elime, omurgamın kusurundan zaten fena halde etkilenmiş olan göğsümü geliştirmeye ve biçimlendirmeye yarayan metal bir vücut geliştirme aleti tutuşturup bunu nasıl kullanmam gerektiğini anlatmışlardı. Gereken gücü uygulamadığımda yayları tehdit edercesine yüzüme fırlayan bu aleti kullanmayı bir türlü beceremedim. Ama asıl sorun, bir keresinde beni anlar görünerek dinleyen anneme de söylemiş olduğum üzere, göğsümün zaten yeterince geniş ve şişkin olmasıydı; onu bunca ısrarla daha şişirmek, daha da genişletmeye çalışmak beni sağlam yapılı bir adam yerine, gülünç, fıçı göğüslü bir karikatüre dönüştürmekten başka bir şeye yaramıyordu. Kamburumla fıçım arasında kapana kısılmış gibiydim. Annem bana hak vererek babamı bundan vazgeçirmeye çalıştıysa da bir sonuç alamadı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu sıralarda, *Ulysses*'te bile boy gösteren efsanevi güçlü adam Gregory Sandow'dan çok etkilenmişti babam. Sandow'un da en önemli özelliği aşırı geniş ve yapılı göğsü, dimdik duruşuydu. Sandow'a iyi gelen, sana "haydi haydi iyi" gelir demişti babam bir keresinde.

Bazen, onun bu çabalarına gösterdiğim direnç, işi omuzlarımı yumruklamaya, hatta bir keresinde sırtıma korkunç bir yumruk patlatmaya vardıracak ölçüde çileden çıkarıyordu babamı. Fiziksel şiddete eğilimliydi; yüzüme, boyun bölgeme yapıştırdığı sert tokatlar karşısında olduğum yerde büzülür, yerin dibine geçe geçe darbelerini savuşturmaya çalışırdım. Hem onun gücünden hem de kendi zayıflığımdan kelimelerle anlatılamayacak bir esef duyuyordum. Yine de asla ama asla ona karşılık vermediğim gibi, onu durdurmaya da kalkışmadım; hatta yirmili yaşlarımda Harvard'da yüksek lisans yaptığım sırada anneme —babama kalırsa— kabalık ettiğim için bana tekme tokat giriştiğinde bile. Üst dudağını tuhaf bir biçimde ağzının içine çekişinden, birden derin bir soluk almasından bir tokatın yolda olduğunu anlamayı öğrenmiştim. Beni kırbaçladığı zamanki o üzerinde çalışılmış özeni, yüzümü hedef alan tokatlarının, falsolu şamarlarının korkudan dizlerimin bağını çözen, öfkeli, fevri şiddetine tercih ediyordum. Kendini kaybettiğinde annemin de yüzüme ya da başıma bir şamar aşkettiği olurdu ya, babamınkilerle kıyaslandığında çok nadirdi bu anlar; kaldı ki annemin eli de babamınki kadar ağır değildi.

Şimdi bunları yazıyor olmak, ardında öfkeden ziyade biraz hüzün ve annemle babama yönelik şaşırtıcı ölçüde güçlü bir sevgi tortusu bırakan bu deneyimleri, gecikmeli de olsa tutarlı bir bütün olarak kaydetme fırsatı veriyor bana. Babamın üzerimde gerçekleştirmeye çalıştığı bütün ıslah operasyonları, inanması ne kadar güç de olsa, onun sonradan kendi yoluma gidebilmemi sağlamaya yönelik arzusuyla birlikte var olmuştu hep aslında. Princeton ve Harvard'a devam ettiğim yıllarda bana karşı fazlasıyla cömert olmuştu babam; seyahat etmem, piyano çalışmalarımı sürdürmem, iyi yaşamam için sürekli beni yüreklendirmiş, bunların biricik oğlunu, aile işinin olası tek vârisini kendisinden uzaklaştıracağını bile bile (edebiyat doktoramı tamamladığım yıl şirketlerini sessiz sedasız satıp savmıştı nitekim) faturayı ödemeye —kendine özgü yöntemiyle de olsa— her zaman gönüllü olmuştu. Benim tamamen bağışlamayı başaramadığım asıl şey, vücuduma yönelik mücadelesinin, öngördüğü ıslahı gerçekleştirme ve fiziksel cezaları uygulama biçiminin, içime yaşamım boyunca üstesinden gelmeye çabaladığım derin bir genel

korku hali salmış olmasıdır. Şimdi bile, bir yerlerde pusuya yatmış bekleyen büyük bir felaketin, işlediğim ve çok yakında cezasını çekeceğim günahlara karşılık beni pençesine alıvereceğinden korkan bir ödlek olarak düşünürüm kendimi.

Annemle babamın bedenimin kusurlu ve ahlaksızlığa yatkın olduğuna ilişkin kaygıları dış görünüşüme de sirayet ediyordu. Beş yaşlarımdayken, upuzun ve kıvırcık olan saçlarım durduk yere kısacık kesilerek şahsiyetsiz mi şahsiyetsiz bir şekle sokulmuştu. Hoş bir soprano sesimin oluşu, bana fazlasıyla düşkün olan annemin beni "güzel" bulması babamın küplere binmesine, hatta "o biçim" (on yaşımdan beri peşimi bırakmayan bir sözcüktü bu) olup çıkacağım diye kaygılanmasına neden oluyordu çünkü. İlk delikanlılık yıllarımın tuhaf bir teması da, çehremin, özellikle de ağzımın "kişiliksizliği"ne yönelik haksız saldırılardı. Annemin bana sürekli anlattığı iki gözde hikâyesi vardı. Bunlardan ilki Leonardo da Vinci'nin İsa modeli olarak seçtiği bir adamın kendini sefahate kaptırmasının üzerinden yıllar geçtikten sonra üstat tarafından bu kez Yahuda'ya modellik etmek üzere seçilmesiydi. Diğeri ise bir Lincoln hikâyesiydi: Lincoln'ün bir gün adamın tekini berbat görünüşü yüzünden kınaması üzerine bir arkadaşı kimsenin çirkin oluşundan sorumlu tutulamayacağını söyleyerek itiraz etmiş ona. Bunun üzerine Lincoln de, "Herkes yüzünden sorumludur" diye karşılık vermiş güya. Kız kardeşlerime karşı işlemiş olduğum kabahatler yüzünden fırça yediğimde ya da şekerleri iç ettiğimi, paranın hepsini harcadığımı inkâr ettiğimde, babam birden elini yüzüme götürür, başparmağıyla işaretparmağı arasına sıkıştırdığı ağzımı kısa ve sert hareketlerle bir sağa bir sola çekiştirir, bir yandan da "hmmmmmmm" diye sevimsiz, vızıltı gibi bir ses çıkarırdı. Ardından hemen eklerdi: "Senin şu kişiliksiz ağzın yok mu, şu ağzın." Yirminci doğum günümü çoktan geride bırakmış olduğum halde ayna karşısında kendime iğrenerek bakışım, ağzımı, artık nasıl olacaksa, güçlendirme gayretiyle (dudaklarımı büzmek, dişlerimi sıkmak, çenemi yirmi-otuz kere indirip kaldırmak gibi) birtakım egzersizler yapışım gözümün önüne geliyor. Glenn Ford'un "güçlü" olmanın nasıl da meşakkatli olduğunu dünya âleme duyurmak, içindeki cesareti gözler önüne sermek için yapageldiği o meşhur "çene kaslarını esnetme" hareketini

ise çok erken yaşlarımda, özellikle de annemlerin suçlamalarına karşılık verdiğim anlarda taklit etmeye başlamıştım. Annemlerin gözlük takmamı istemeyişleri, yüzümün ve ağzımın gözlük olmadan da yeterince kişiliksiz olduğunu düşünmelerinden kaynaklanıyordu aslında. Beni yerin dibine batırmaya da, göklere çıkarmaya da her daim hazır ve nazır bulunan annem, gözlüklerin yüzümün "güzelliğini" kapatacağından dem vuruyordu bir de.

Karnıma gelince, Victoria Koleji'ne 1949'da başlamamdan bir yıl öncesine dek pek sözü geçmemişti onun. Babam ben on üç yaşımdayken Cezire Kulübü'nde, Zemâlik'teki Fuâdu'l-Evvel Caddesi'nde yeni bir jimnastik salonu açmış olan Murâd adlı biriyle tanışmıştı. Salon bizim evden yaklaşık bir kilometre uzaklıktaydı. Bu tanışmadan kısa bir süre sonra, kendimi Mısır'a üniversite eğitimi almak üzere gelmiş olan yarım düzine Kuveytliyle birlikte haftada üç jimnastik dersine devam eder buldum. Bu dersler diz çökme, sağlık topuyla çalışma, mekik, koşu ve sıçrama egzersizlerini içeriyordu ve bu dediklerimin tümü de el kadar kare bir odada yapılıyordu. Sırım gibi bir adam olan öğretmenimiz Receb Bey'in eğlencesi haline gelmem uzun sürmedi. "Biraz gayret," diyerek efelenircesine üstüme gelir, "Kaldır, indir, kaldır, indir"leriyle tepemde dikilirdi. Derslere başlamamın üzerinden bir hafta ya geçmişti ya geçmemişti ki Receb asıl bombasını patlattı. "Hadi ama Edward" dedi bu kez mekik çekişimi aşağılarcasına, "şu karnını bir şekle şemaile sokalım artık." Kendisine derslere katılma nedenimin sırtım olduğunu sandığımı belirttiğimde, bunun doğru olduğunu, ancak karın bölgemin de yeterince sıkı olmadığını söyledi ve ekledi: "Babanlar bunu özellikle rica ettiler zaten." Annemle babamın karnım hakkındaki düşüncelerini öğrenmek beni öylesine utandırmıştı ki konuyu onlara açmayı düşünemedim bile. Bedenimle olan ilişkimde bir çatlak daha oluşmuştu. Bedenim hakkında verilen hükmü bir kez kabullendikten sonra, yöneltilen eleştirilerin haklı olması gerektiğini düşünür oldum ve böylece fiziksel kimliğim konusunda zaten yeterince karışık olan kafam iyice karıştı, güvensizliğim iyice arttı.

Annemin eleştirel ilgisine mazhar olan tarafım ise sorunlu ellerimdi. Dış görünüş ve fizik olarak ne Said tarafına (kısa boylu, tıknaz ve çok esmer tenliydiler) ne de annemin ailesi olan Mûsâ tarafı-

na (beyaz tenli, orta boylu, normal kiloluydular ve elleri, ayakları, bacakları normalden uzundu) benzediğimin az çok farkında olmakla birlikte, bende iki tarafta da olmayan tanrı vergisi bir güç ve atletik yetenek olduğunun da bilincindeydim. On iki yaşıma geldiğimde boyum ailedeki herkese fark atıyordu ve babamın tuhaf hırsı sayesinde de, tenis, yüzme, futbol (tescilli başarısızlığıma rağmen), binicilik, atletizm, kriket, masa tenisi, yelken ve boks türünden bir sürü sporla haşır neşir olmuştum. Rakibime üstünlük sağlayamayacak kadar pısırık olduğumdan bu spor dallarının hiçbirinde elle tutulur bir başarı göstermemekle birlikte, hiç de azımsanmayacak doğal bir fiziksel direnç geliştirmiş olduğum su götürmezdi. Bu da zaman içinde gücümü ve belli kaslarımı geliştirmemi sağlamanın yanı sıra, bana halen sahip olduğum olağanüstü bir dayanıklılık ve körük gibi bir çift ciğer bahşetti. Özellikle ellerim kocaman, son derece kuvvetli ve kıvraktı. Annemin gözünde, tapılası bir hayranlığın (uzun, ince parmaklar, kusursuz bir orantı, olabildiğince zarif kıvraklık) olduğu kadar çoğunlukla iyiden iyiye isterik bir lanetlemenin de ("Senin bu ellerin ölümcül bir aletten başka bir şey değil", "Sonradan başına iş açacak bunlar", "Söylemedi deme") nesnesiydi ellerim.

Anneme kalırsa onlar bir çift elden başka her şeydi: Birer çekiçti, penseydi, değnekti, birer çelik teldi, çiviydi, makastı; kızgın ya da tedirgin olmadığı zamanlarda ise en zarif, en soylu cinsten birer çalgıydı. Babam içinse ellerimin önemi, benim kemirdikçe kemirdiğim, onunsa yıllar yılı beni bundan vazgeçirmek uğruna uğraşıp durduğu tırnaklarımda yatıyordu. Sırf bu huyumdan vazgeçeyim diye, tırnaklarıma berbat tatlı bir ilaç sürmekten tutun da, Kasru'n-Nîl Caddesi'nde fiyakalı bir berber dükkânı olan ve kendisinin de bizzat müdavimi olduğu Chez Georges'da lüks bir manikür seansı vadetmeye dek vardırmıştı işi. Ama ne yaptıysa işe yaramadı. Yine de babamın bakışma yakalanmamak için, kambur duruşum nahoş bir biçimde onun, dolayısıyla da etraftaki diğer insanların gözüne takılmasın diye şahsen ellerimi ceplerime saklamayı yeğliyordum.

İş gelip dilime dayandığında, ahlaki kusurlarla fiziksel kusurlar büsbütün ayırt edilemeyecek bir biçimde iç içe geçiyordu. Dilim için düşünülen ve özel durumum yüzünden çoğunluğu sık sık tek-

rarlanan, yine çoğunlukla olumsuz çağrışımlı Arapça yakıştırmaların ve eğretilemelerin sayısı epeyce kalabalıktı. İngilizcede, "tatlı" dille karşıtlık gösteren, "keskin" ya da "sivri" dil deyişlerini işitiriz en çok. Oysa ben ne zaman kulağa yakışıksız gelen bir şey yumurtlayıversem, suçlanan "uzun" dilim oluyordu: saldırgan, çirkin ve kendini tutmaktan yoksun bir dil. Arapçada oldukça yaygın olan bu deyiş, gereken nezaketten, sözel incelikten —ki bunlar çoğu Arap toplumunda önemli nitelikler arasında sayılır— yoksun olan kişileri nitelemek üzere kullanılır. Arada bir patlayıverip ağzıma geleni söylemem bastırılmışlığımdan, içimde biriken hıncı yanlış bir yere boşaltmamdan ileri geliyordu. Ayrıca, anne babalarla, akrabalarla, büyüklerle, öğretmenlerle, kardeşlerle nasıl konuşulması gerektiğine dair ne kadar kural varsa hepsini de çiğniyordum. Bu halim söz konusu kusurumu ileride baş gösterecek daha nice uğursuzluğa yoran annemin dikkatini çekiyordu en çok. Bunlar yetmiyormuş gibi, sır saklamak ya da neyin söylenip neyin söylenmeyeceğine karar verme aşamasında normal insanların izleyeceği politikaları izlemek konusunda da tam anlamıyla felakettim. Arapça bağlamında düşünüldüğünde, normal davranış kalıplarının dışında hareket eden, diğer insanların kendilerini sakınması gereken aykırı bir yaratıktım bu yüzden de.

Belki de asıl mesele cinsellikti; daha doğrusu annemle babamın cinselliğin hayatıma girmesine karşı gösterdikleri direnişti — bu iki safdışı bırakılamayacak bir noktaya geldiğinde, bu kez de nasıl ehlileştirilebileceğine kafa yormaya başlamalarıydı. Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiğim 1951 yılında dahi, halen tamamen bakirdim, on beş yaşımda olmama rağmen kızlarla hiçbir ilişkim olmamıştı. Görmeye can attığım, *Kanun Kaçağı*, *Kanlı Aşk* gibi filmler, hatta bir tarih filmi olan *Fabiola* bile "çocuklara uygun" olmadıkları gerekçesiyle bana yasaklanmıştı; bu yasaklar on dört yaşıma dek sürdü. O günlerde sokakta satılan seks dergileri ya da pornografik videolar yoktu; on yedi buçuk yaşıma dek Mısır'da olsun Amerika'da olsun gittiğim okullarsa, her şeyi çocuksulaştırıp, cinsellikten arındırmakla meşguldü. Bu dediğim, yirmi bir yaşıma kadar devam ettiğim Princeton için de geçerliydi. Cinsellik, kitaplar da dahil olmak üzere her yerde yasaklanmıştı. Ne var ki gerek meraklı kişili-

ğim gerekse kütüphanemizde yer alan çok sayıda kitap sayesinde, böylesine kesin bir biçimde dayatılan bu yasağı aşmayı başardım. Sevişme deneyimi denen şey, okuduğum o altı yüz sayfaya rağmen hakkında savaşlardan sevişmelere sevişmelerden savaşmalara gittiğinden gayrı hiçbir şey bilmediğim Wilfred de Saint-Mandé adlı bir İngiliz subayının Birinci Dünya Savaşı anılarında son derece inandırıcı ayrıntılarla anlatılıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Saint-Mandé ergenlik çağımın sessiz, gizli yoldaşlarından biri olmuştu. Bir sefih, gaddar bir İngiliz askeri ve üst sınıftan gelme bir barbar olan bu adamın kendime örnek alabileceğim en berbat kişi olduğu ne denli su götürmez olursa olsun, bunu hiç umursamıyor, kendisini yine de seviyordum. Yerüstü yaşantımda ise, bu konuya ilişkin dişe dokunur bir açıklamaya dahi layık görülmeksizin cinsel bir ilgi uyandırabilecek her şeyden uzak tutuluyordum. Annemle babamın yasaklarını delen güç, benim önünde durulamaz öğrenme ve deney yapma ihtiyacımdı. Böylece ben de öğrenmeyi sürdürdüm — ta ki üzerinden kırk altı yıl geçmiş olmasına rağmen halen içimi ürperten o yüzleşme günü gelip çatıncaya dek...

1949 Kasımının sonlarında, on dördüncü yaşgünümü kutlamamdan birkaç hafta sonra, ayaza kesen bir pazar ikindisinde, saat tam üçte yatak odamın kapısına gürültülü bir şekilde vuruldu, bunu da kapı kolunun sert ve buyurgan bir hamleyle çevrilişi izledi. Annemin ya da babamın dostane oda ziyaretlerinden birine hiç benzemiyordu bu. Üç yıldır bin türlü yasakla her yol denenerek çaresiz bırakılan, nihayet olduğu noktaya getirilen kişiliğime yönelik başlı başına haince bir saldırıydı bu ve hikmetinden sual olunmaz "Senin iyiliğin için" samimiyetiyle kapıma dayanmıştı. Babam kapının ağzında bir an durdu; sağ elinde, o sabah tuvalette bırakmış olduğumu artık elimden bir şey gelmeyerek hatırladığım pijama altını tutuyordu hoşnutsuz bir ifadeyle. Daha önce eşyalarımı etrafta bıraktığımda bir-iki kez yapmış olduğu gibi elindekini bana fırlatacağım ("Kaldır şunu lütfen, öteberini başkalarına toplatma", "Hizmetçiler senin arkanı toplamak için çalışmıyor burada") düşünerek utanç kaynağı bu giysi parçasını yakalamak için elimi uzattım.

Ancak pijamayı elinden bırakmayınca konunun daha ciddi olduğunu anladım ve saldırıya geçmesini beklemek üzere diken üstünde

yatağa çöktüm tekrar. Babam odanın yarısına kadar gelmiş, lafa girmek üzereydi ki, yarın metre kadar gerisinde, kapı aralığında annemin gergin yüzünü gördüm bu kez. O konuşmaya dahil olmadı, kovuşturmaya duygusal ağırlığını koymak için oradaydı yalnızca. "Annenle fark ettik ki" —lafının burasında elindeki pijamayı salladı— "sen hiç düş azması yaşamıyorsun. Bu demektir ki, sen kendi kendini tatmin ediyorsun." İlk kez suçlarcasına söylüyordu bunu bana. New York'a gidişimiz sırasında *Saturnia* gemisinin güvertesinde yaptığımız bir yürüyüşte kendi kendini tatmin etmekten de düş azmalarından da ilk kez olarak söz açmış, ardından "kendi kendini tatmin etme"nin tehlikeleri ve düş azmalarının erdemleri üzerine bana birkaç kez nasihatte bulunmuştu şimdiye dek.

Bu nasihatler de, *Saturnia* gemisinde bizimle birlikte yolculuk eden, her ikisi de opera sanatçısı, ufak tefek ve tombul İtalyan bir çift hakkında anneme yönelttiğim soruların bir sonucuydu. Kadının çok yüksek topuklu ayakkabıları vardı ve vücudunu sımsıkı saran beyaz bir elbise giyiyordu, dudaklarını taşıra taşıra boyamıştı. Adamsa parlak kahverengi bir takım elbisenin altına hafif yüksek topuklu ayakkabılar giyiyor ve saçları daima özenle geriye doğru yapıştırılmış oluyordu. Her ikisinden de, nasıl uygulamaya koyduklarını bir türlü kestiremediğim cömert bir cinsellik yayılıyordu. Boş bulunduğum bir anda şaşkınca, meramımı doğru düzgün anlatamadan, bu gibi insanların "o şeyi" nasıl yaptıklarını sordum anneme. "O şey" yerine geçebilecek bir sözcük bilmediğim gibi, penis, vajina ya da ön sevişme sözcüklerini de bilmiyordum. Bu yüzden de sorumu, yarım yamalak duyup öğrendiklerimden zevk almakla bir biçimde ilişkili olduğunu çıkardığım işeme ve dışkılama sözcükleriyle bezemekten başka çarem kalmamıştı. O anda annemin yüzünde beliren dehşet ve tiksinme ifadesi, babamla yaptığımız erkek erkeğe konuşmaya zemin hazırlamış oldu böylece. Babamın o müthiş otoritesinin, bana söz geçirme gücünün büyük bir bölümü, çeşitli kaynaklardan (*Tom Brown'un Okul Günleri*'nden,* Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'nden, pazarlamacılık derslerinden, İncil'den, Protestan va-

* Thomas Hughes'un bir erkek çocuğun yatılı okul maceralarını anlatan kitabı –*ç.n.*

azlarından, Shakespeare'den ve daha nice kaynaktan) derlediği ve törensi bir edayla yineleyip durduğu beylik laflarla zaman zaman gömüldüğü sessizliğin tuhaf birleşiminden geliyordu.

"Bir sıvıyla yavaşça dolan bir bardak düşün," diye girdi söze. "Bardak dolduğunda" —sözünün burasında bir elini bardak gibi tutarak diğer eliyle de farazi fazlalığı aldı— "doğal olarak taşar. İşte düş azması da budur." Bir an durakladı. Sonra yine eğretilemeli anlatımını sürdürdü. "Bir atın belli bir hızı korumadan yarışı kazandığını gördün mü hiç? Tabii ki görmedin. At gereğinden hızlı bir çıkış yaparsa, kısa sürede yorulur ve tükenir. Aynı şey senin için de geçerli. Kendi kendini tatmin edersen, bir süre sonra bardağın dolmaz olur; yarışı kazanmayı bir yana bırak, bitiremezsin bile." Daha sonraları benzer bir durumda, nadiren mastürbasyon olarak andığı (oldukça nahoş bir uyarı mahiyetinde dile getirmek zorunda kaldığı bu sözcüğü, a'ları o yaparak *moostürbasyon* şeklinde söylüyordu) "kendi kendini tatmin etme" fiilinin, kellik ve/veya delirme gibi sonuçlarından söz etti.

Babam asla sevişmekten söz etmezdi, hele düzüşmekten hiç ını hiç söz etmezdi. Ona bebeklerin nasıl olduğunu sorduğumda şematik cevaplar vermekle yetinirdi. Annemin kısa aralıklarla gebe kalıp durması, hele de gebeliği sırasında korkunç bir biçimde şişen karnı da istediğim cevabı almama yaramıyordu. Her seferinde aynı masalı okuyordu bana: İsa'ya bir mektup yazdık, o da bize bir bebek gönderdi! Babamın "kendi kendini tatmin etme"yle ilgili o havaleli güverte uyarısının ardından yaptığı açıklama ise erkeğin "edep yeri"ni kadının "edep yeri"ne nasıl koyduğuna dair, olayı neredeyse çocuk oyuncağına döndüren birkaç laftan ibaretti. Ne doyuma ulaşmakla, ne boşalmayla, ne de o "edep yerleri"nin ne olduğuyla ilgili tek kelime etmemişti. Zevk unsurundan ise hiç söz edilmemişti. Öpüşmeye gelince, onu tanıdığım yıllar boyunca sadece bir kez sözünü etmişti bunun. "Sen onu öpene dek hiç öpülmemiş olan bir kadınla evlenmelisin," demişti koleje devam ettiğim sırada. "Tıpkı annen gibi." Pazar okulunda, ardından da dini ilmihallerde duymuş olduğum ve ancak yirmi yaşındayken gözümde somut bir anlam kazanan o muğlak bekâret kavramının dahi bahsi geçmiyordu.

1948 sonbaharında Amerika Birleşik Devletleri'nden dönmemi-

zin ardından, erkek erkeğe konuşmak için iki, bilemedin üç fırsat bulabildik; bunların her birinde de çizmeyi nasıl da aşmış olduğuma dair giderek artan bir suçluluk duygusuna kapıldım kendi payıma. Bir keresinde ona düş azmasının gerçekleştiğinin nasıl anlaşılacağını sordum. İlk cevabı, "Sabah anlarsın" oldu. Birçok farklı konuda olduğu gibi bu konuda da daha fazlasını sorup sormamakta kararsızdım ya, babam konuyu yine açıp "kendi kendini tatmin etme"nin şişirdikçe şişirdiği şerrinden (erkeğin "işlevi"ni yitirmesi, bu yozlaşma onu iyiden iyiye avcunun içine aldığında da "iktidarsızlık"tı bu şer) dem vurmayı sürdürünce kendimi daha fazla tutamadım. Bu kez, "Düş azması, geceleyin meydana gelen bir boşalmadır," dedi. Bunu bir kitaptan okurcasına söylemişti. "Yani tuvalete gitmek gibi mi?" diye sordum, işemek dememek uğruna herkesin zaman zaman başvurduğu örtmeceyi kullanarak (annemden sürekli sağlam bir fırça yememe neden olan "çişe gitmek" deyişi, o an çok daha riskli bir seçim olurdu; zaten onu, "yaramaz" olmaya özellikle çalıştığımda, dikbaşlılığımı ve uzlaşmazlığımı pekiştirecek bir davranış biçimi olarak, çoğunlukla "Donun görünüyor!" alayıyla birlikte kız kardeşlerime karşı kullanırdım).

"Az çok öyle ama, daha yoğundur ve pijamalarına yapışır," dedi bunun üzerine. Demek yatağımın bir metre uzağında dururken pijamayı sol elinin ucunda tutmasının nedeni buydu. "Bu pijamalarda hiçbir iz yok," diye çıkıştım bana tiksinti dolu çatık kaşlı bir bakışla. "Hem de hiç. Sana kendi kendini tatmin etmenin tehlikelerini anlatmadım mı yüz kere? Nedir derdin senin?" Bir an durdu, ben de bakışlarımı kaçamak bir biçimde anneme çevirdim. Böyle durumlarda çoğunlukla benim tarafımı tuttuğunu, beni anladığını içten içe bilirdim onun, ama asla saf değiştirmeye yanaşmaz, babamı yalnız bırakmazdı. Ama bu kez hiçbir destek hissetmiyordum onun tarafında. Yalnızca, "Evet Edward, ne yapıyorsun böyle sen?" dercesine, utanarak sorgulayan bir bakış vardı gözlerinde ve biraz da "Bu terbiyesizlikleri bizi üzmek için mi yapıyorsun?" bakışı.

Öylesine anlatılmaz bir korkuya, suçluluk duygusuna ve utanca kapılmış, o anda kendimi öylesine savunmasız hissetmiştim ki bu sahneyi yaşamım boyunca bir daha aklımdan çıkaramadım. İşin can alıcı tarafı da bütün bu olumsuz hislerin, buz gibi suçlamalarıyla be-

ni yatağımın içinde sus pus eden, yenilgiye uğratan babamın etrafında kümelenmiş olmasıydı. Onun bilmediği bir şeyi itiraf edeceğim yoktu. Bir mazeretim de yoktu: Düş azması olmamıştı işte; son bir yıl içinde, uyanır uyanmaz endişe içinde yatağımı, giysilerimi inceleyip boşuna kanıt aramıştım. Bir mahvoluşun, belki de kelliğin eşiğindeydim çoktan. (Bir gün banyodan çıktığımda, normalde oldukça gür olan ıslak saçlarımda birkaç boşluk gördüğümde nasıl da korkmuştum. Babamın sürekli saçımı kestirmem için beni zorlamasındaki asıl niyetin de kendi kendimi tatmin edişimin etkilerini görmemi sağlayarak beni bundan caydırmak olduğundan kuşkulanıyordum. "Saçını baban gibi sık sık, kısacık kestir," derdi, "ki hep gür olsun, dökülmesin.") Sırrım —ne de olsa öyleydi— ortaya çıkmıştı. Düşünebildiğim tek şey o dehşetli ceza ânı geldiğinde kaçabileceğim hiçbir yerin olmamasıydı. O sırada duyduğum muğlak ve ezici kaygı nasılsa son derece somut bir tehdit niteliği de taşıyordu ve bir an için "Edward"ı bu tehdidi izleyecek nihai bir tükenişten kurtarma gayretiyle ona sımsıkı tutunduğumu hissettim.

"Hiçbir şey diyemiyorsun değil mi?" Hızlı bir soluk, ardından da doruk noktası. Pijamamın altını hiddetle, benim çileden çıkmış bir tiksinme olarak algıladığım bir duyguyla bana fırlattı. "Bu kadarı yeter. Düş azması olacak diyorsam olacak, işte o kadar!" Bu kesin emir beni öylesine dumura uğratmıştı ki —öyle ya, yalnızca istemekle olacak şey miydi bu?— yatağa gömüldükçe gömüldüm. Sonra, tam çıkacağını düşünürken, tekrar bana döndü.

"Kendi kendini tatının etmeyi nereden öğrendin sen?" Sanki bir mucize yoluyla kendimi aklama şansı tanımıyordu bana. İki hafta önce, yazın sonunda, okulun başlamasından hemen önce Maâdi Kulübü'ndeki soyunma odasında zaman öldürdüğümü hatırladım hemen. Babamın en gözde golf ve briç kulüplerinden biri olmasına rağmen benim pek az tanıdığım vardı burada. Bu yüzden de her zamanki utangaçlığımla mayomu giymeye gittiğimde, soyunma odasında biraz oyalanır, yeni bir arkadaş edinmeye ya da tanıdığım birini bulmaya bakardım. Yalnızlık hissim dinmek bilmiyordu. Ama o seferinde, havuzdan yeni çıkmış, üstlerinden hâlâ sular damlayan bir grup büyük oğlan dalmıştı içeri. Elebaşları, özgüvenden çatlayacak gür sesiyle uzun boylu, zayıf bir çocuk olan Ehab'dı. Ehab zen-

gindi, güvendeydi ve her zaman evindeymiş gibi rahattı. "Hadi Ehab, yapsana şunu," diye kışkırttı diğerleri. Onu daha önce görmüştüm, ama tanışıklığımız yoktu, çünkü babalarımız tanışmıyordu ve ben de birileriyle tanışabilmek için halen babamın önayak olmasına muhtaç durumdaydım. Ehab mayosunu indirdi, odadaki bir sıranın üzerine çıktı ve duvarın üzerinden havuz başındaki güneşlenme bölümünü dikizleyerek mastürbasyon yapmaya başladı. Birden kendimi, "Colette'in üzerine yap," derken duydum. Colette, daima siyah bir mayo giyen ve benim kişisel fantazilerimi süsleyen, yirmili yaşlarında yuvarlak hatlı bir kadındı. Kimse beni duymadı; kendimi bir budala gibi hissediyor, önüne geçilemez bir biçimde kızarıyordum. Ama kimsenin buna aldırdığı yoktu görünüşte. Hepimiz, penisini yavaşça sıvazlayan ve sonunda yine yavaşça boşalan Ehab'ı izliyorduk. Boşalır boşalmaz, vıcık vıcık parmaklarını kazandığı bir spor kupasını gösterir gibi arkadaşlarına uzatarak kendini beğenmişçe gülmeye başladı.

"Kulüpte öğrendim. Ehab yapıyordu," sözcükleri döküldü ağzımdan. Oysa ne Ehab'ın kim olduğuna, ne de ona ne maval okuduğuma aldırdığı vardı babamın. O anda anladım ki benden somut bir cevap filan beklediği de yoktu. Yalnızca retorik bir soruydu bu. Önemli olan benim suçlu olduğumdu. Ve o da artık bunu biliyordu. Üstelik günahlarımı, tek kelime etmemesine rağmen bu yaptıklarımı anlamakta güçlük çektiğini belli eden, dehşete kapılmış, neredeyse yıkılmış görünen annem de biliyordu artık.

Babam yaptığım açıklamayla ya da gelecekte kendimi nasıl değiştireceğime, nasıl düzelteceğime dair birkaç saniyelik beceriksiz kararlılık gösterimle fazla ilgilenmedi. Maskemi düşürmüştü ve onun gözünde kusurluydum artık. Kendime nasıl zarar verdiğimi biliyordu ve bu yüzden hem zayıf hem de hayatta güvenilmeyecek biri olduğuma kanaat getirmişti. Hepsi bu kadardı. Bana bardağı, yarış atını, kelliği ve delirmeyi, gereken her şeyi anlatmıştı oysa. Bu hayat derslerini hiç tekrarlamadıysa sekiz kez tekrarlamıştı ve şimdi elinden gelen ya bunları bir kez daha tekrarlamak ya da aklın yolunu seçip (bu deyişi çok severdi) bunları sabıka kaydıma bir güzel işlemek, ardından da çekip gitmekti. Böylece hem otoritesine hem de ahlaki değer yargılarına halel gelmemiş olurdu. Bu gizli terbiyesiz-

liğim yüzünden ne cezalandırıldım ne de bu konu bir daha kafama kakıldı. Yine de ucuz kurtulmuş olduğumu düşünmüyordum. O fazlasıyla dramatik sahneyle ete kemiğe bürünen bu son dirayetsizliğim, görünürde zaten yeterince tutarsız ve tepetaklak olan "Edward"a büyük bir darbe indiren yepyeni bir kusur olarak eklendi.

Kahire'de yaşadığımız uzun yıllar boyunca, koltuklarım kabartan sekiz milimetrelik bir Kodak kameranın (Mısır'ın görüp gördüğü ilk kameralardan biriydi bu) sahibi olmak hasebiyle babam, mutat göz hapsi talimlerini daha kamusal diyebileceğimiz bir alanda da sürdürme fırsatını buldu. "Edward"ı, "Edward"ın annesini, kuzenlerini, halalarını, dayılarını (asla ailenin dışındaki birini çekmezdi) oyun oynarlarken ya da dinlenirlerken, mutlu, ayakları yerden kesilmiş, dertlerinden azade görünürlerken film üstüne film harcayarak, tekrar tekrar çekmek onu kendinden geçiriyordu. Plastik kokan o yassı, dikdörtgen makine, içindeki karmaşık parçalarıyla, makaranın takılmasına, sarılmasına ve çıkartılmasına yarayan ve büyük sabır gerektiren alengirli geçitleriyle beni büyülüyordu. Ne annemin ne de babamın ellerine çabuk insanlar olduğunu söyleyemem ya (hüner gerektiren işlerde benim de eksikliğini çektiğim bir özellikti bu), babam kelimenin tam anlamıyla sakardı. Filmleri küçük makaralar halinde satın alır ve kameraya öyle beceriksizce takardı ki film mutlaka sıkışır ve yerine yenisini takmak icap ederdi. Yeni film geldiğinde eskisi öfkeyle makineden çekilip çıkartılır, kenara atılır, yeni film takılır ve böylece babam da filmini çekmeye koyulabilirdi. İki haftada bir, bir avuç dolusu filmi banyo ettirmek üzere Adil Paşa Caddesi'ndeki Kodak mağazasına yollanırdı; sekiz yaşımda, banyo edilecek filmlerden dört-beşini, otuz dakikalık kesintisiz bir gösterim elde etmesini sağlayacak daha büyük bir makaraya sardığında ben de ona eşlik ediyordum.

Ayda bir ya da iki kez bir merasim gibi, salon kepenklerimizi kapatıyor, her daim gıcır gıcır parlayan fiyakalı projektörümüzü küçük, modern sehpamızın üzerine kuruyor, üç ayak üstünde duran perdeyi yerine yerleştiriyorduk. Yeni mekanik aletin cila kokusu havada yayıladururken biz de ışıkları söndürüp, kendimizi kâh hayvanat bahçesinde, kâh bir çöl yolu pikniğinde, kâh piramitlerdeyken izlemek üzere odadaki geniş ve pofuduk koltuklara, kanepelere ra-

hatça gömülüyorduk. 1990'da, ölümünden altı ay sonra, annemin Beyrut'taki bir dolabının dibinden, her biri babamın kırtasiye dükkânındaki elemanlarına ve ciltçilerine yaptırdığı mavi beyaz kutulara özenle yerleştirilmiş halde duran büyücek bir makara yığını çıktı. Toplam otuz beş kadar makara vardı yanılmıyorsam; bunların içinde de 1939 ve 1952 yılları arasında çekilen ve bazıları babamın kargacık burgacık elyazısıyla "Kahire 1944", "Kudüs 1946", "Yûsuf'un Düğünü" gibi notlarla tasnif edilmiş yüz yirmi ayrı film. Tümünden de hâlâ o eski kokular, hatta yıllar öncesinde kalmış o film gösterimi gecelerinin atmosferi yayılıyordu. Onları New York'taki evime götürdüm. Birkaç yıl boyunca, eski yaşantımızın kim bilir hangi kısmını muhafaza ediyorlar diye arada bir beni meraklandırarak, ne idüğü belirsiz kahverengi bir mukavva kutunun içinde durup durduktan sonra hiç kullanılmadan aklımdan büsbütün çıktılar.

Onları gün yüzüne çıkaran da yine bir tesadüf oldu: *Kültür ve Emperyalizm* adlı kitabımın yazım aşamasıyla ilgili bir belgesel hazırlayan BBC yönetmeni iki genç, benden eski aile resimlerimizi istedi. Oldukça esrarengiz bir itkiyle, ne zamandır oracıkta bekleyen film kutusunu hatırlayıverdim o an. Filmler Londra'ya götürüldü ve orada videobantlara kaydedildi.

Beni hayal kırıklığına uğratan, filmlerin ne denli acemice çekilmiş olduklarından, sahnelerin ne kadar da titrek ve kusurlu olduğundan ya da klişe resimlerinin ya çok açık ya çok koyu çıkmış olmasından ziyade, yaşamlarımızın belirsizliğini ve güçlüğünü tam anlamıyla görmezden geliyor olmaları, bu yüzden fazlasıyla yapmacık ve kaskatı görünmeleri, dışarıda bıraktıkları onca öyküden kaynaklanan noksanlıklarıydı. Herkesin yüzündeki o gülümseme, annemin gerçek olamayacak denli neşeli, hatta yer yer neredeyse gürbüz görüntüleri (bense onu daha ince yapılı, daha hüzünlü biri olarak anımsıyorum) ne kadar yapay olduğumuzu açıkça gözler önüne seriyordu: sabit bir biçimde çocuklara ve çeşitli akrabalara dikilmiş olan kameranın odağına bir anlığına giren bir deve, bir bahçıvan, palmiye ağacı, piramit ya da fesli bir şoför de olmasa hayatta Mısır'a ve Arap topraklarına atfedemeyeceğiniz, kendine Avrupalı süsü vermeye kararlı bir aile. Eski tarihli filmler Rosy ile beni oyun oynarken gösteren karelerden oluşuyor: Onu tahterevallinin

bir ucuna oturtup koşa koşa karşı tarafa gidiyorum, onu bir indirip bir kaldırıyorum, derken birden durup bir koşu tekrar yanına gidiyorum ve saçının buklelerini öpüyorum. Bir de Aziz Osman'ın köşesinde, Cebeliye Caddesi'nde, aradan elli yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen çitleri görünürde hiç değişmemişe benzeyen Balıklı Bahçe'nin hemen yanında bulunan evimizin aşağısında çekilmiş koca bir seri var. Görünürde bir allahın kulunun olmadığı bomboş bir sokakta (bugün bu sokağın kaldırımları park etmiş arabalardan zor görünüyor, sokağın kendisi de sürekli sıkışık bir araç trafiğini sırtlıyor) Edward ile Rosy'yi görüyoruz, biri altı, biri de dört yaşında, kameranın yirmi beş metre kadar uzağında duran heyecanlı mı heyecanlı, miniminnacık iki şekil. Kameradan bizim görmediğimiz o işareti almak için beklerken yerlerinde zıplayıp duruyorlar, derken gülümsemek için şekilden şekle giren yüzleri gülünç bir yakınlıktan yakalanıyor kameraya.

Aynı sahne düzinelerce kez tekrarlanıyor: Zemâlik'te, Kudüs'te, hayvanat bahçesinde, çölde, kulüpte, Kahire'nin başka başka sokaklarında. Her zaman o aynı hevesli koşu, aynı mutlu yüzler, o aynı sonuçsuz son. Başlangıçta bunun fotoğraf makinesiyle kamera arasındaki farkı göstermenin en temel yöntemi olabileceğini düşündüm, ki hatıralarım da bunu doğruluyordu. On yaşındaki Edward'ın, büyük kuzenlerini kameranın önünde hiç kıpırdamaksızın dikilmekten ibaret olan bir poz için kandırmaya çalışmasını gösteren birkaç kare var. Görünürde aynı şeyleri sayısız kez tekrar etmekten ibaret olan bu filmler, önceden prova edilmiş sahneleri bıkmak usanmak bilmeden çekim yapan babamın karşısında canlandırdığımız bir çeşit danışıklı dövüşten başka bir şey değildi elbette; zaten babamın da başka türlü bir beklentisi olduğunu sanmıyorum. Filmlerinde hep önden görünmemizi isterdi. Çekilen karelerde hiç profil olmadığından, hiçbirimizin gafil avlanmış bir ifadeyle ya da önceden kestirilemez bir görüntüyle çıkması gibi bir tehlike söz konusu değildi. Yürüyüşe çıktığımızda ya da arabayla bir yere gittiğimizde kamera hep yanımızda olurdu. O, babam için, kendi eliyle yarattığı ve sonra da tacım giyip başına geçtiği muntazam aile krallığını zaptetmenin, güçlendirmenin yoluydu bir bakıma.

Yaşım büyüdükçe (on bir veya on iki yaşımda) babamın kame-

rasının önünde aynı şeyleri tekrar tekrar yapma merasiminin giderek daha sıkıcı bir hal almaya başladığını hissettiğimi hatırlıyorum. Kameranın getirdiği farkındalık bedenimin ağırlığından bir biçimde kurtulabilme dileğimle çakışıyordu. Aklımı uzun süre meşgul eden fantazilerimden biri —aynı zamanda on iki yaşımdayken yazdığım bir okul ödevimin de konusuydu bu— kaderinde istenmeyen değişimlere, biçim bozukluklarına, görünüşüne yönelik eleştirilere yer olmayacak mutlu bir kitap olmaktı. Kitap denen şey, hem biçem hem içerikte ifade bulan anlatımın, hiçbir şeye pabuç bırakmayacak bir sağlamlığın ve bütünlüklü bir dış görünüşün bulunmaz bir bileşiminden oluşuyordu benim gözümde. Elden ele, mekândan mekâna, zamandan zamana da geçirilsem, gerçek benliğimi (tabii kitap olarak) korumayı başarabilirdim —her ne kadar bir arabadan fırlatılıp atılma ya da bir çekmecenin dibinde unutulup gitme tehlikesi her zaman olsa da.

Babamın affetmeyen merceğine, nasıl olduysa, yaşamımızın birkaç tuhaf kesitinin takıldığı da olmuş ama. Başıboş bir alay çocuğun, bir gelinle damadın 1947 yılında Kudüs'teki evimizin merdivenlerinden inişlerinden ibaret olan düğün provalarını izlediği bir sahne var örneğin. Sanki babamın film kamerası, halam ve oğulları tarafından her ailevi olayda çağrılan Halîl Ra'd'ın üç ayaklı, örtülü ve kullanımı çok daha zahmetli fotoğraf makinesini yenmiş burada. Yapılı sayılabilecek ak saçlı bir adam olan Ra'd'ın, aile üyelerinin ve konukların oluşturduğu büyük grubu düzenlemesi saatlerini alırdı. Kılı kırk yaran titizliği ve resmini çektiği kişilerin düştüğü hali hiçe sayması yüzünden uzadıkça uzayan bu anlarda, ayakta dikilmeye böyle resmi vesilelerde katlanılması gereken bir çile gözüyle bakılır, kimse sesini çıkarmazdı. O sıralar kimse Ra'd'ın fotoğraflarının Filistinlilerin 1948 yılına kadar, ya da Velîd Hâlidî'nin deyişiyle "diasporaya sürülmelerine kadar" sürdükleri yaşantıya tanıklık edecek en zengin arşivi oluşturacağını bilmiyordu tabii. Babamın, belki Ra'd'ın titizlenmelerinin verdiği bıkkınlığın da etkisiyle daha ziyade harekete gönül vermesi de bu gayriresmi tarihçenin başka bir parçası olacaktı.

Sonra bir de Nebîha halamın kocası (aynı zamanda birinci dereceden kuzeni) Boulos enişteni, Ellen Bedr Sabra'yı, Münîr dayımı

ve karısı Latife'yi, kuzenim Albert'i çektiği sahneler vardı: Onları bir bir kaybetmiş olmanın anısıyla yüzlerinde sezinlediğim ömürsüzlükten bihaber, gülümseyerek bakıyorlar babamın kamerasına hepsi de; görüntülerinin o bulanık konturlarıyla, sanki yanlamasına, kameranın uzağına hareket eder gibi görünüyorlar, esrarengiz bir nedenle başka bir ritim hükmediyor yürüyüşlerine sanki.

Babam çekimlerini Ortadoğu güneşinin korkunç parlaklığında yapmak yerine daima kışın yaptığından olsa gerek, filmlerde kimse gündelik ya da hafif giysilerle boy göstermiyor. Kadınlar ağır satenlere ve yünlülere bürünmüşler, erkekler daima koyu renkli takım elbiseler, çocuklarsa kazaklar, şapkalar ve uzun çoraplar giyiyor. Bir tek annem nedense kolsuz, bazen de puanlı elbiselerle boy gösteriyor; yuvarlak hatlı kolları, büyüleyici gülümsemesiyle arada sırada, babamın vızıldayan kamerasıyla sürekli üstüne düşmesine, ilgisiyle onu boğmasına karşı, çocukluğumdan çok iyi hatırladığım tatlı dilli, güleryüzlü bir direnişe geçiyor. Asla fotoğrafının çekilmesine yanaşmayan anneannem ("Teta") bu kuralına sıkı sıkıya bağlı kalarak filmlerde hiç görünmüyor. Bu konuda neden böylesine katı olduğunu, neden çikolata yememeyi ilke haline getirdiğini, neden fincanına önce süt konmadıkça çayını içmeye yanaşmadığını, neden bütün kişisel eşyalarının (mendiller, mektup kâğıtları, pijamalar, kalemler, oyun kâğıtları vs.) kendi eliyle yaptığı ve çapraşık kanaviçelerle, nakış işi desenlerle süslediği bir bohçada "muhafaza" (onun deyişiydi bu) edilmesi gerektiğini halen hiç bilmiyorum. Ama Teta bunların böyle olması gerektiğine bir kez inanmış, babama yaşamının sonuna dek hiç ödün vermeksizin direnmişti.

Bense anneannemin tersine asla direnememiştim ona. Kendimi hem fiziksel hem de ahlaki anlamda bir fiyasko olarak görürken nasıl direnebilirdim ki zaten? Anne babaların çocuklarına örnek olması, ya da en azından çocuklarının hamurunu onları belli bir şekle şemaile sokmak uğruna yoğurup durmakla nereye varmak istediklerine, bu çabalarının ne zaman nerede biteceğine ilişkin somut bir fikirleri olması gerekmez mi? Onlarca saatlik o filmlerin içinde, "Edward"ın, o çocukluk benimin farklı bir yüzünü gösteren kayda değer tek bir sahne vardı yalnızca. Maâdi havuzunda çekilmiş bir sahne; büyük olasılıkla da haziran ayının bir pazar sabahında. Yüzenler-

den, tramplenden atlayanlardan, çocuklarını izleyen ebeveynlerden ve daha bir dolu insandan oluşan bir keşmekeşin görüş açısına böylesine curcunalı bir biçimde girmesi yüzünden besbelli dumura uğramış olan babam kamerasını bir oraya bir buraya, havaya, sonra tekrar yere çevirip duruyor hızla. Zaten yeterince curcunalı olan havuz, kameraya doğru o koşturmalarımızda alışageldiğimiz, önceden prova edilmiş düzen temrinlerini alaya alan, ışıktan, bedenlerden ve anlamsız mekân parçalarından (kaldırım, duvar, bulut) ibaret, baş döndürücü, sersemletici bir yamalı bohçaya dönüveriyor.

Bu hengâmenin arasında birden kendimi fark ediyorum: Belinde beyaz bir kemer olan iki parçalı koyu renk mayosu içinde küçük bir oğlan çocuğu, kendisinden katbekat iri bir alay bedenin arasından güçlükle sıyrılıp bir damla bile su sıçratmadan havuza atlıyor. Sanki babamı gafil avlamışım burada; bir anda yerimi tespit edince hemen beni izlemeye başlıyor kamera, ama kameranın odaklandığı yerin dışındaki bir yöne yüzüyorum anlaşılan. Kamera tekrar havuzun genel keşmekeşine dönüyor ve tam o sırada beklenmedik bir açıdan ikinci bir kez görünüyorum: Başım öne eğik, kollarım iki yana açılmış babama doğru koşuyorum. Ama koşmamla havuzda kaybolmam bir oluyor. Bir an görüntüye girmiş olsam bile, bu ikinci kez beni büsbütün ıskalamış babam.

Dişe dokunur bir tarafı olmayan bu kısacık film, üzerinden yarım yüzyılın geçtiği şu zamanda beni epey keyiflendiriyor: Babamın beklentilerinden ve tasarılarından, talimlerinden ve özlü sözlerinden; beni, kız kardeşlerimi, hatta annemi (tıpkı kamerasına her sarıldığında ona doğru koşmamızı bekleyen, gereksiz addettiği başka her şeyi de kesip atan o anlayışı gibi) kendince biçimlendirmesinden, yönlendirmesinden oluşan, benim de bir parçasını oluşturduğum bir hikâyenin önemli ayrıntılarını, anahatlarını derlemeye çalışıyorum. Asıl çelişki, onun yaşamımız boyunca bize inanılmaz ölçüde arka çıkmış olduğu gerçeğiydi: O kadar ki, hiçbirimizin bir gün olsun maddi anlamda bir sıkıntısı olmamış, dolaplarımız her daim erzakla dolup taşmıştı, olabilecek en iyi eğitimi almıştık, güzel giysiler giyiyorduk, evlerimiz kusursuz bir biçimde çekilip çevriliyordu, daima birinci mevkide yolculuk ediyorduk. O kadar ki, onu baskıcı bir kişilik olarak düşünmek o sıralar aklımın ucundan

dahi geçmemişti. O özlü sözleriyle sürekli baskı uyguluyordu bana oysa, filmlerinin o tuhaf bölük pörçüklüğünde, tekrarlarında, işine gelmeyen her şeyi kırpma eğiliminde de bir kez daha tanık oluyordum buna. Öte yandan, arada bir de olsa, o havuz sahnesindeki gibi, onun korkutucu gücünü atlatmayı başarabilmiş olmam, yıllar sonra, ancak kendi yoluma gittiğimde bilincine varabildiğim çok önemli bir şey söylüyor bana: "Edward", babasının Viktorya döneminden kalma ülkülerine boyun eğen, suçlu olmasına suçlu, ama bir o kadar da itaatkâr o evlattan ibaret değildi yalnız.

Babamın sert ve soğuk dış görünümünü biraz olsun çekilir, anlaşılır kılan annem olurdu çoğun. Sanki babam mermerden bir heykeldi de, annemin işi bu heykelin ağzına söyleyeceği sözleri dizmek, onu dillendirmekti. Çoğu zaman onun yüreğini açardı bana, babamın dışa vurmadığı duygularını dile getirir, gözümde neredeyse sevecen, şefkatli bir adama dönüşesiye kabuğundan çıkarırdı babamı. Annemin anlattığı adam, üzerimdeki iktidarını ölünceye dek işletmiş olan o insafsızca hoşgörüsüz adamdan öylesine farklıydı ki... "Arkadaşlarına 'oğlunu' anlatışını bir işitsen," derdi annem. "Seninle nasıl da gurur duyuyor." Yine de, ne doğrudan ilgisini çekmeyi ne de bana yardım eli uzatmasını sağlamayı başarabiliyordum. Beni, Kahire'deki Balıklı Bahçe'nin (Balıklı Bahçe'ye bizzat gitmiş olduğunu sanmıyorum babamın, orası daha çok anneme özel bir yer gibiydi) yakınlarında bir yürüyüşe götürdüğünde dört yaşımda ya vardım ya yoktum. Babam elleri arkasında kendince bir tempo tutturmuş yürürken ben de peşinden koşturuyor, ona yetişmeye çalışıyordum. Birden tökezleyip yere kapaklandım. Ellerim ve dizlerim fena halde sıyrılmış vaziyette öylece yatarken içgüdüsel olarak, "Baba... ne olur," diye seslenmem üzerine durdu, bana doğru döndü yavaşça. Birkaç saniye öylece durdu, sonra sırtını döndü ve tek kelime etmeden yürümeyi sürdürdü. Hepsi bu kadardı. Ölümü de böyle olmuştu; yüzü duvara çevrili, sessiz sedasız. Bundan daha fazlasını söylemek istediği bir an olmuş muydu acaba ömründe?

V

AMERİKALI BİR İŞADAMININ, AMERİKALILIĞA DAİR EN UFAK BİR his taşımayan oğlu olarak başlamıştım Kahire Amerikan Lisesi'ne (CSAC). 1946 sonbaharıydı; ilk gün korkum, güneşli bir Ekim sabahı beni Zemâlik'ten alıp cafcaflı gömlekleri, etekleri ve kısa pantolonlarıyla bana tamamen yabancı gelen, gürültücü, sıkılganlık nedir bilmeyen bir alay Amerikalı çocukla birlikte okula taşıyan Rum otobüs sürücüsünü Melia teyzemin okulunda çalıştığı zamanlardan tanıyor olmam sayesinde bir ölçüde hafiflemişti. Biraz teklifsiz biri olsa da kendisinden daima istisnai bir saygı görmüş olduğum sürücü beni hemen tanıdı. Bu kadar Amerikalıyı ömrümde bir arada görmemiştim. GPS'nin çoğu da Levanten olan İngiliz çocuklarının o gri üniformaları, bıyık altından çekine çekine fısıldaşmaları geride kalmıştı. Dickie, Derek, Jeremy gibi İngiliz isimler kadar Micheline, Nadia, Vivette türünden Franko-Arap isimler de tarihe karışmıştı. Devir, Marlese'in, Marlene'in, Annekje'nin, birkaç Marjie'nin, Nancy'nin, Ernst'ün, Chuck'm ve sürüsüne bereket Bob'un devriydi artık. Kimse de bana aldırmıyordu.

"Edward Sigheed" böylece yoklamaları atlatır oldu, ben de kısa süre içinde bir biçimde okula ayak uydurmayı başardım. Ama her sabah otobüse binip de o rengârenk tişörtleri, çizgili çorapları, ayaklardaki mokasenleri gördüğümde, kaskatı gri kısa pantolonum, tiril tiril beyaz gömleğim ve Avrupa işi bağcıklı ayakkabılarımla içimi kemiren bir panik duygusuna kapılıyordum. Sınıftaysa, içimdeki şaşkınlığı bastırarak, parlak olmasına parlak ama çoğunlukla kendi

bildiğini okuyan bir öğrenci kimliğine bürünüyordum; bir biçimde iş görse de geçiciliği su götürmeyen bir kimlikti bu. Öğle yemeği saati gelip çattığında, benim dışımda herkes özenle kesilmiş beyaz ekmeklere doldurulmuş fıstık ezmesinden ve marmelattan oluşan birörnek sandviçlerini paketlerden çıkartırken, Amerikalı bir çocuk olmama karşın kimsenin tatmayı istemediği, dahası merak dahi etmediği farklı bir yiyecek (Şamî ekmeğine doldurulmuş peynir ve İtalyan jambonuydu benimkisi) yiyor oluşuma hayıflanıyor, kimliğime ilişkin yeni kuşkulara gömülüyordum.

Bir akşam verandada otururken babam elini ceketinin cebine daldırıp bir çift çizgili çorap çıkardı ortaya. "Amerikalı bir havacı verdi," diye açıkladı. "Senin olsun, al bakalım." Sanki daha iyi günlere fırlatılmış bir kurtarma halatıydı bu hediye. Keyfim iyiden iyiye yerine gelerek ertesi gün giydim çorapları ve bir sonraki gün de. Ama otobüste kimseciklerin bendeki bu değişikliği fark ettiği yoktu, sonra da yıkanmaları gerekti zaten. Amerikalılık iddiamı inandırıcı kılacak elimdeki avcumdaki yegâne şey olan bir çift çorapla fena halde hüsrana uğrayarak boyumun ölçüsünü almış oldum böylece. Anneme, bana reçelli ve tereyağlı dikdörtgen sandviçler hazırlamasının ne kadar hoşuma gideceğini anlatmaya çalıştım sonra. Ama annem umursamaz bir edayla, "Tost ekmeğiyle reçel kahvaltıda yenir. Ben senin doğru dürüst beslenmeni istiyorum. Senin yemeğinin nesi varmış hem?" deyip işin içinden çıktı.

Savaş sonrasında, Kahire'nin yabancı azınlıklarına yeni katılmış olan Amerikan petrol şirketleri çalışanlarının, Amerikalı işadamlarının ve diplomatik personelin çocuklarına eğitim vermek amacıyla kurulmuş olan Kahire Amerikan Lisesi, Maâdi'nin batı yakasının dışma, Nil Nehri'nden yaklaşık bir buçuk kilometrelik mesafeye, tren istasyonuna paralel olacak şekilde konuşlanmıştı. Yalnızca ilkokul olarak hizmet veren GPS gibi, burası da büyük bir villayı bina edinmişti; ancak eski okulumdan farklı olarak, sekiz bin metrekarelik bir bahçeye, bir bahçıvan kulübesine ve villanın güney tarafında büyüklüğü bir futbol sahasının yarısına denk gelen ve okuldaki ilk yılım olan 1946-47 öğretim yılında (bu yıl Kudüs'te geçirdiğimiz uzun bir bahar dönemi yüzünden kesintiye uğramıştı) yarısı asfaltlanarak basketbol sahasına çevrilen toprak bir araziye sahipti. Öğ-

rencilerinin daha küçük yaşlarda çocuklardan oluşması nedeniyle GPS'deki açık hava etkinlikleri, çıtkırıldım bir basketbol çeşidi olan, daha çok da kız oyunu olarak kabul edilen netbol ve kendimi bildim bileli bana hem tuhaf (neden o kadar çok kurdele vardı, bu kurdelelerin anlamı neydi?) hem de ahmakça (bir çember oluşturup Mrs. Wilson'm el çırpmalarıyla fena halde kulak tırmalayan bir İngiliz *country* müziği eşliğinde dönüp durmak beden eğitimi anlayışıma pek uygun düşmüyordu zira) bir eğlence gibi gelen bahar bayramı danslarıyla sınırlı kalırdı. CSAC ise beni yalnızca basketbolla değil, beyzbolla da tanıştırdı. Babamın haklarında hiçbir şey bilmediği spor dallarıydı bunlar. Ermeni Houmentmen ve Yahudi Maccabeeler gibi yerel takımlarla müthiş Amerikan ordu takımlarının eşleştiği müsabakalar düzenleyen Kahire Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'nin fahri başkanı sıfatıyla babam bizi hayatında oynamadığı oyunların karşılaşmalarına götürürdü. Özellikle beyzbola, kısa sürede iyi bir atıcı ve vurucu olmayı başaracak ölçüde kendimi kaptırmıştım. Bu oyuna İngilizler gibi "*rounders*" demekte ısrarlı olan babam, allahtan oyunun kendisiyle de, Louisville Yumruğu olarak adlandırılan sopamla o ağır topa vuruşumu görmekle de fazla ilgilenmemişti.

Kahire'nin savaş sonrası döneminde hissettiğim ilk farklılık, çehresi enikonu değişmiş olan toplumsal dokuydu. Görünürdeki en büyük değişiklik, eski imparatorluğun yerini yeni imparatorluğa bırakmış ve İngilizlerin yerini savaştan galip çıkan Amerikalıların almış olmasıydı; babam da bu sayede daha iyi iş yapıyordu tabii. GPS törenlerinde, İngiliz iktidarının birer simgesi haline gelmiş Lady Baden-Powell ya da Roy Chapman-Andrews gibi isimler uğruna bir sürü kuru gürültü kopartılır, bu kişilerin Mısırlı ya da Arap kökenli meslektaşlarının kürsüye davet edilmesi yoluyla bir çeşit yerli-yabancı dengesi sağlanmasına hiç aldırış edilmezdi. Britanya saltanatını sürüyordu ne de olsa; hepimiz de bunu mutlak gerçek olarak kabul ediyorduk. Hatırımda kalmış ilk CSAC törenine, hem ünlü bir tarihçi hem de Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı üst düzey yetkililerinden olan Şefik Ghorbal'm davet edilmiş olması, katıksız sömürgeci yaklaşımla Amerikan yaklaşımı arasındaki farkı açıkça ortaya koyuyordu. Biz Amerikalılar Mısırlıların ortaklarıydık. Mısır

Parlamentosu'nun açılışı, Kral Faruk'un doğum günü gibi vesilelerde —doğal olarak GPS'nin hiç aldırış etmediği olaylardı bunlar— Mısırlıları konuşturmayacaktık da kimi konuşturacaktık? Oysa GPS'de, "Görkemli ve güzel olan her şey" görkemli ve güzel İngiltere demekti. Ama hepimize sözümona doğruyu gösteren uzaklardaki o çobanyıldızı tarihe karışmış, bu ilahi de repertuarımdan sonsuza dek silinip gitmişti. Amerikan yaklaşımının bir başka boyutu ise tüm çocukları Arapça öğrenmeye teşvik etmesiydi. "Sigheed"i Amerikan adıymış gibi yutturmaya bunca uğraştıktan sonra, Arapça dersinde hayatımın en kötü anlarını yaşamak zorunda kaldım bu yüzden. Sözümona gündelik Arapçayı (gerçekte ancak mutfak Arapçası olabilirdi o öğrendikleri) öğrenmelerini sağlamak üzere Amerikalı öğrencilerin önüne sürülen o saçma sapan formüllere ve kalıplara ayak uydurmak uğruna, anadilim olan bu dile yönelik kusursuz hâkimiyetimi gizlemek zorunda hissetmiştim kendimi nedense. Asla parmak kaldırmıyor, nadiren konuşuyor, çoğunlukla da sınıfın arkasında bir yerlerde büzülerek kendimi gizliyordum. Ama ne kadar gizlenmeye çalışırsam çalışayım, Cezire'de yeni açılmış olan bir lunaparktaki maceralarını anlatırken, adını Mısır'ın "Saida" adlı yeni havayolu şirketinden alan bir eğlence uçağının özellikle üzerinde duran genç ve güzel Arapça öğretmeninin maskemi düşürmesine engel olamadım. Dört öğrenciden oluşan küçücük sınıfta başka yer yokmuş gibi benim önümde dikilerek "Saida"ya bindiğinde duyduğu heyecanı, ismimin bunca zamandır Amerikan telaffuzunun azizliğine sığınarak binbir zahmetle örtbas etmeye çalıştığım Araplığını kafama kakmak istercesine o sözcüğü her fırsatta tekrarlayarak ballandıra ballandıra anlatmaya koyuldu. "Hayır Edward," diyordu üzerine basa basa, "Saida'yı denemediysen hiç eğlenmemişsin demektir. Ben Saida'ya kaç kere bindim biliyor musun? En azından dört kere. Ben eğlence diye Saida'ya derim. Saida tek kelimeyle müthiş." Sigheed masalını sen külahıma anlat, diyordu bana aslında: Sen Said'sin, tıpkı Saida'nın Said'i gibi. Bunu kastettiğini anlamamak için aptal olmak gerekirdi.

Bitkileri ve pencere önü saksılarıyla insanda daha çok bir oturma odası hissi yaratan ikinci kattaki bir altıncı sınıfa başlatıldım. Sınıf öğretmenimiz, hayatımın astığı astık kestiği kestik ilk sadisti

olan ve bana yönelik kararlı zulmüyle zaten yeterince sallantıda olan benlik duygumu iyiden iyiye yaralayan Miss Clark diye bir kadındı. Miss Clark insanın sinirini bozacak denli ölçülü, sessiz ve sakindi hep. Otuzlu yaşlarının ortalarındaydı ve yanılmıyorsam —yıllarca kafa yorduktan sonra kanaat getirmiştim buna— kuzeydoğulu bir WASP'tı.* O âlemin karnı tok, sırtı pek insancıklarının bütün özelliklerini kendisinde toplamıştı gerçekten de: Dürüsttü, dindardı, kendinden emindi ve çoğunlukla herkese tepeden bakar bir hali vardı. Benimle ne alıp veremediği olduğunu hiç bilemiyorum ya, olsa olsa bir düzine oğlandan ve kızdan ibaret olan sınıfta bana düşman kesilmesi için bir hafta on gün yetmişti.

Hele de o katı mı katı ve hiyerarşik İngiliz eğitim sisteminden sonra, Amerikan okulu her yönüyle gayriresmi geldi bana. GPS'de, birbirine tutturulmuş küçük sıralarda, askeri bir düzende oturuyorduk, oysa burada masalar ve sandalyeler sınıfın dört bir yanına dağılmış vaziyetteydi. Fransızca, Arapça ve resim dışındaki dersler Amerikalı kadın öğretmenler tarafından veriliyordu (yeni öğretmenlerin ağır makyajları, ben buradayım diyen giysileriyle, Mrs. Wilson ve ekibinin keselenmekten aşınmış makyajsız yüzleri ve edepli etek boyları arasında dağlar kadar fark vardı). Bir de, aynı zamanda hem beyzbol hem de basketbol antrenörümüz olan Mark Wannick vardı. Bir keresinde bizimle birlikte basketbol oynamak için Ohio State takımının parlak sarı üniformasını kuşanmıştı Wannick: Kahire ikindisinin kavurucu güneşinde, etrafımız sittinsenedir yapageldikleri üzere eşeklerini ve mandalarını güden *cellâbiye*'li** esmer köylülerin cirit attığı kahverengi tarlalarla çevrilmişken, renkleri insanın gözünü alan üniforması, kıllı kolları ve bacakları, asker tıraşlı saçları, siyah lastik ayakkabıları ve zarif mi zarif çerçevesiz gözlükleriyle olsa olsa gerçeküstü denebilecek bir görüntü çiziyordu Mr. Wannick.

Amerikan eğitim sistemini, büyüme çağındaki çocuklara cazip gelecek, onlara yabancılık çektirmeyecek şekilde tasarlanmış olan, en önemlisi de onların dilinden konuşan bir deneyim olarak yaşadım. GPS'nin karınca duası büyüklüğünde kitap harfleriyle basılmış

* White Anglo-Saxon Protestant (Beyaz Anglo-Sakson Protestan) –*ç.n.*

** Mısır'da erkeklerin giydiği, ayaklara kadar inen bir çeşit gömlek –*ç.n.*

birörnek ders kitaplarında tek bir resim bile olmaz, çekilmez yavanlıkta bir üslup kullanılır, örneğin tarih ve edebiyat konuları tek bir sayfanın dahi sonuna dek okunmasını imkânsız kılan bir gerçekçilikle ele alınırdı. Matematik derslerinde, yaşanmış deneyimler dünyasına asla metelik verilmezdi: Toplayacak, çıkartacak, bölecek, çarpacak bir yığın sayıyla, yetmezmiş gibi ezberlenecek bir sürü kural ve cetvelle (kerrat cetveli, ağırlık ve ölçü birimleri, uzaklık birimleri, metreler, yardalar, inçler vs.) baş başa bırakılırdık. Bunların tümü "hesap yapma" amacına hizmet ediyordu: güçlüğü bizim gözümüzde tekdüzeliğiyle doğru orantılı olan bir işlem. Kahire Amerikan Lisesi'nde, GPS'nin otobüs biletleri kadar ruhsuz kitaplarıyla taban tabana zıt olan "alıştırma kitapları" veriliyordu hepimize. Alıştırma kitaplarında sevimli, şakacı sorular, çizimler, hoşumuza gidebilecek, bizi eğlendirecek, hatta bazen içleri boyanabilecek resimler oluyordu. GPS'deki ders kitaplarına yazı yazmak bağışlanmayacak bir suçtu, oysa bu Amerikan ders kitaplarının birincil amacıydı.

En güzeli de Miss Clark'm her günün başında dağıttığı ders kitapçıklarıydı. Bu kitapçıklarda ele alman her bir konunun merkezinde, sizinle ilk sayfada tanıştırılan bir aile olurdu çoğunlukla: Mutlaka bir Abla, bir Anne, bir Baba, ayrıca yüzünde ya abartılı bir keder ya da abartılı bir neşe anlatımı olan toplu bir zenci kâhya kadın gibi başka aile üyeleri olurdu. Toplama, çıkartma işlemleri, yurttaşlık bilgileri ya da Amerikan tarihi (edebiyat ayrı olarak ele alınıyordu) bu aile üzerinden öğrenilirdi. Amaç, öğrenme sürecini bir çiftlikte, St. Louis'de ya da Los Angeles'ta geçirilebilecek sıradan bir gün kadar zahmetsiz kılmaktı. Amerikan tipi eczane-marketlere, nalburlara ya da ucuzluk mağazalarına ilişkin göndermeler kişisel olarak beni enikonu afallatsa da, St. Louis ya da Los Angeles gibi yerlerde bizzat yaşamış olan sınıf arkadaşlarımın hiçbiri için fazladan bir açıklama gerektirmiyordu. Oysa meşrubat makinelerini ve bunları kullanan tezgâhtarları (en çok bu ikisine takılmıştı aklım) ömründe görmemiş olan bende, bu göndermeler hiçbir kişisel deneyime karşılık gelmiyordu.

Bu yenilikleri "eğlenceli" bulmam gerekiyordu görünürde, nitekim bir ay boyunca gerçekten de öyle oldu. Ama ne Miss Clark'ın ne de kısa sürede kanlı bıçaklı düşman kesildiğim diğer öğrencile-

rin soluğu ensemden gitmiyordu. O ilk cicim ayı biter bitmez, GPS'nin çizgileri belli otoritesini, havada kalan yavan derslerini, hatta o müsamahasız kuralcılığını mumla arar oldum. CSAC'deki öğretmenler dayak tehditlerinde bulunmaz, asla şiddete başvurmazlardı; öte yandan gayet irikıyım olan ve güçlerini dayanıklılık sınavlarıyla, olmadı çimen dövüşleriyle birbirlerine kanıtlamaya can atan erkek öğrenciler arasındaki ilişkiler oldukça sert ve haşindi. Noel gelip çatıncaya dek okuldaki her bir günüm, beni ilkin servis otobüsünde kafamı nişan alan sayısız kola ve yumruğa, ardından da sınıfta Miss Clark'ın küçük düşürme ve azar faslına karşı siper almaya zorlayan ateşten bir gömlek olup çıktı.

İlk yılımda en küçük düştüğüm an, Maâdi'ye göre Nil'in karşı kıyısında kalan büyük bir şeker rafinerisini ziyaret ettiğimiz bir okul gezisinin —bu arada okul gezisi de benim için yepyeni bir kavramdı— ertesi gününe rastladı. Doğrusu, ilk yirmi dakikasından sonra gezi öylesine sıkıcı bir hal almıştı ki haklı olarak ilgimi yitirmiş bir vaziyette, rehberimizin olan biteni daha da sıkıcı kılan lafazanlığı —bir dakikalık bir açıklamanın yeteceği yerlerde yarım saat boyunca soluk almadan konuşması, araya bir dolu teknik safsata karıştırması, küçük dağları ben yarattım havası— eşliğinde grubun peşi sıra kazandan depoya, depodan kesim odasına sürüklenmekle kaldım kös kös. Fes takan orta yaşlı bir adam olan rehberimiz bu gezi için bakanlıklardan biri tarafından özel olarak görevlendirilmişti. Miss Clark da bizimle birlikteydi tabii. Ona pek aldırış etmemiştim ki bu büyük bir hataydı. Bir an görüş alanıma girdiğinde, onu bana bakıp başını sallarken (bu baş sallama bir onaylama mıydı, anlayışla karşılama mıydı, şekerkamışına, şekerkamışının tarihçesine ve yapısına, şekerin kimyasal bileşimine vs. ilişkin bilgi selinden duyduğu hoşnutluğu mu dile getiriyordu yoksa?) görmüş, yine de oralı olmamıştım. Bu gezi önceki İngiliz sömürge okulumun mantığına öylesine aykırı, öylesine zıt düşüyordu ki, otoriter İngilizlerle, Mısırlılara kendileri olmaları yönünde demokratik bir fırsat tanımaya daha hevesli görünen cömert Amerikalılar arasındaki farkı bile düşünemez olmuştum.

Ertesi gün her zamanki gibi sınıfa doluştuk. Alışılageldiği üzere sakin ve esrarengiz görünen Miss Clark, kürsünün arkasındaki yeri-

ni çoktan almıştı bile. "Dünkü gezimizden söz edelim biraz," diye lafa girdi ve hemen B. J.'ye döndü; tasarruflu dili ve işkadını tavırlarıyla kısa sürede sınıfın örnek öğrencisi haline gelmiş kısa saçlı bir kızdı bu. B. J. geziyle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme yaptı. Miss Clark, kendini pek iyi ifade edememekle birlikte sınıfın en güçlüsü olan Ernst Brandt'a döndü ardından: "Sen ne diyeceksin, Ernst?" B. J.'in çarpıcı anlatımına eklenebilecek pek bir şey yoktu aslına bakılırsa, Ernst de pek gayret göstermedi zaten. Bütün diyebildiği, "İyiydi," oldu. Bense Miss Clark'ın yırtıcı içgüdülerini bir kez daha azımsayarak kendi köşemde haylazca bir hayale dalınaya başlamış, "Dün hepiniz çok terbiyeliydiniz. Sizinle gurur duyuyorum," dediğinde, bu faslı kapatıp İngilizce ödevimize geçeceğini düşünmüştüm. Oysa lafın gerisi farklı geldi: "Tabii biriniz dışında. İbrahim Efendi'nin yararlı ve büyüleyici açıklamalarına kulak asmayan bir kişi. Sürekli gruptan geri kalan biri. Bütün gezi boyunca dalga geçen, makinelere ve kazanlara bir kez olsun bakmaya tenezzül etmeyen biri. Yalnızca tırnaklarım yemekle meşgul olan biri. İçinizden yalnızca biri bu sınıfı utandırdı." Bir an durduğunda, ben bile bu kişinin kim olduğunu merak ediyordum.

"Sen, Edward. Dünkü davranışın tam anlamıyla felaketti. Ömrümde aklı bu kadar havada, bu kadar düşüncesiz, bu kadar dikkatsiz, bu kadar şapşal bir öğrenci görmedim ben. Dünkü davranışın beni çileden çıkardı. Dün bütün gün seni izledim ve bu yaptığını haklı çıkarabilecek hiçbir mazeret bulamadım. Miss Willis'e (okul müdiresiydi) bu konuyu açacağım, ondan velini görüşmeye çağırmasını isteyeceğim." Nihayet durdu ve gizlemeye çalışmadığı bir hoşnutsuzlukla bakakaldı yüzüme. "Bu sınıftaki iyi öğrencilerden biri olsaydın," diye sürdürdü sonra, "o zaman belki bu davranışını affedebilirdim. Örneğin B. J. gibi bir öğrenci olsaydın. Ama sınıftaki en kötü öğrenci olduğun ortadayken, dünkü davranışını hiçbir şey affettiremez." Bunların tümünü de mutlak, bariz bir duygusuzlukla sıralamıştı.

Miss Clark beni özellikle, bile isteye hatta titizlikle çözmüş, sanki düşüncelerimi okuyarak kendimi görmek istemeyeceğim, istesem de beceremeyeceğim bir biçimde görmüştü beni; bu da yetmemiş, bulgularını dünya âleme duyurmuştu. Oturduğum yere çakıl-

mış kızardıkça kızarıyor, hem pişman hem güçlü görünmeye çalışıyor, gözleri çoktan üzerime dikilen sınıf arkadaşlarımın hepsinden ayrı ayrı nefret ediyordum. Herkesin haklı bir düşmanlıkla, merakla yüzüme baktığım hisseder gibi oluyordum. "Kim bu ya?" diye sorguluyor olmalıydılar. "Küçük bir Arap çocuğu değil mi? Amerikan çocukları için olan bir okulda ne işi var o zaman? Nereden gelmiş acaba?" Miss Clark da kürsüsünün üzerindeki kitaplarla, kalemlerle oynuyordu bu arada. Sonra hiçbir şey olmamış gibi dersimize döndük. Bana karşı biraz olsun yumuşamış olduğunu gösteren bir bakışını yakalarım umuduyla on dakika sonra gözlerine baktığımda her zamanki kayıtsızlığını koruyor, bağışlamaz gözlerle bakıyordu yüzüme.

Miss Clark'm hakkında söylediklerinin gücü, o güne dek evde olsun GPS'de olsun etrafımda ayrı ayrı dolanıp duran olumsuz ve eleştirel yargıların tümünü bir araya toplamasında yatıyordu. Beni, tıpkı kalıba dökülen jöle gibi, bütün kusurlarımla birlikte bir hamlede sevimsiz bir çelik tencereye boca edivermişti sanki. Miss Clark'ın yargılarından korunmamı sağlayacak, herkesin önünde rezil edilmemi engelleyecek bir mazimin olmadığım hissediyordum. Teşhir edilmekten daha çok nefret ettiğim bir şey varsa, o da felaketin aniden, bir cevap vermeme izin vermeksizin, o bilindik zayıflıklarıyla, günahlarıyla "Edward"ı, içimde var olduğuna inandığım, çoğunlukla da gerçek ve iyi yüzüm olarak gördüğüm (henüz mimlenmemiş, özgür, meraklı, hızlı, genç, duyarlı hatta sevimli bir yüzdü bu) öteki benliğimden ayırmama fırsat tanımaksızın üstüme çullanmasıydı. Bana kaçacak yer bırakmayan, bir kıymeti kalmamış, kaderine terk edilmiş, asla, evet asla doğru ya da haklı olmayan, tersine fazlasıyla yanlış ve kusurlu olan bu yersiz kimliğimi böyle tek vücut halinde karşımda gördükten sonra, bir daha böyle bir ayrım yapabilmem de mümkün değildi.

Giderek bu kimlikten nefret eder oldum, işe bakın ki ondan başka bir seçeneğim de yoktu. O denli tehlikeli biri olup çıkmıştım ki, kötü gidişatıma kızmaktan çok akıl sır erdirememişe benzeyen ak saçlı, kendi halinde yaşlıca bir Ortabatılı olan Miss Willis'e gönderildim kaçınılmaz olarak. Miss Clark bu görüşmede hazır bulunmadı; zaten onun varoluşumu toptan karalamaya yönelik yargılarıyla

Miss Willis'in iyi bir yurttaş olmanın —içinde yetiştiğim ve hepimizi olsa olsa itaatkâr ve yerini sorgulamayan birer tebaaya indirgeyen Britanya sömürgeciliği bağlamında insanın aklının ucundan dahi geçiremeyeceği bir kavramdı bu— erdemlerine ilişkin ipe sapa gelmez söylevi arasında bir bağlantı kurmak da mümkün değildi. Bunu beklendiği üzere veli görüşmesi izledi tabii; annemle babam hem Miss Clark'la hem de Miss Willis'le ayrı ayrı görüştüler. Oğlunun zayıf yönlerini daha önce kimsenin beceremediği bir ustalıkla kotarıp çekinmeden dile getiren Miss Clark'm hakkımdaki çarpıcı kanaati annemi derinden etkiledi. Hakkımda ne dediğini tam olarak bilmesem de, sarf ettiği sözler annemin bana çektiği nutuklarda yıllarca ama yıllarca yankılanıp durdu. Bir iş üzerinde yoğunlaşamama, kendimi hiçbir işe doğru düzgün verememe kusurum ve doğru olanı yapmaya ilişkin ezeli kabiliyetsizliğim ne zaman baş gösterse, "Miss Clark demişti zaten" nakaratıyla burun buruna geliyordum. Miss Clark'm hakkımdaki berbat düşünceleri amacım aşmış, elden ele dolaşan bir silah misali annemin eline kadar ulaşmıştı. Anneme pedagojik gerekçelerden çok sadistçe içgüdülerle bu yargılara varmışa benzeyen biriyle neden sorgusuz sualsiz böyle bir ittifaka giriştiğini sormak da hiç aklıma gelmemişti.

CSAC'de kendi çöplüğümde olduğumu hissetmem gerekirdi aslına bakılırsa, oysa kaderin cilvesi, kendimi burada GPS'de olduğumdan da yabancı hissetmeyi layık gördü bana. Aslında belli bir sıcaklık —aramızda gündelik olarak değiştokuş edilen "Günaydın" lar ve "Selam"lar GPS'nin hiç mi hiç nasiplenmediği bir zorunlu nezaket geleneğinden kaynaklanıyordu— vardı bir bakıma; bunun dışında, otobüste, sınıfta ve öğle yemeğinde kimin kimin yanına oturduğuna da büyük önem veriliyordu. Öte yandan oğlanlar arasında, yaş farkına veya konuma değil de, güce, dayanıklılığa, atletik başarılara dayanan gizli olmasına gizli ancak herkesçe oybirliğiyle kabul edilen bir hiyerarşi vardı. Okulun elebaşısı, kız kardeşi Paddy benden bir alt sınıfta olan Stan Henry adında bir dokuzuncu sınıf öğrencisiydi; Henryler Standard Oil petrol şirketi yöneticilerinden birinin çocuklarıydı. Stan bir-seksenin üzerindeki boyuyla etrafına özgüven ve zekâ saçan olağanüstü bir yüzücü ve çokyönlü bir atletti. Bahçeye çıktığımız teneffüslerde hepimizi etrafına toplayan o

keskin zekâsını, herkese yaka silktiren hazırcevaplığını adeta yalanlayan kişnercesine kahkahalar atmasıyla ünlüydü. Ona cüsse olarak rakip olabilecek tek kişi, bir keresinde ellerinden yakalayıp parmak boğumlarını sıkarak yere yatırdığı ve böylece ağzının payını verdiği Ernst Brandt'tı. Ernst ayağa kalktığında, gözlerinden akan yaş seliyle olduğu yerde taş kesilmişti. Stan'de "liderlik vasfı" da olduğundan (CSAC'de öğrendiğim bir sözcüktü bu) hepimizin onun saflarında yer alması uzun sürmemişti; ancak Stan her zamanki rakip tanımazlığıyla yerli yerinde dururken, safların tabanını oluşturan bizler arasında çok yoğun bir çekişme yaşanıyor, kimin kimden güçlü olduğu gün be gün değişiyordu.

Benim dur durak bilmez bir çekişme içinde olduğum iki oğlan vardı. Bunlardan biri Alex Miller (babası sefirdi yanılmıyorsam), diğeriyse babası Caltex'in Mısır şubesini temsil eden, Belçika asıllı bir Amerikalı olan Claude Brancart'tı. Her ikisinin de, on altı-on yedi yaşında kızlardan çok yetişkin birer kadına benzettiğim son derece çekici ablaları —esmer Amaryllis ve sarışın Monique— vardı. Amaryllis arada bir servis otobüsünde yanıma oturur, bana arkadaşça sayılmasa da her zaman sıcak davranırdı. Bir okul gezisi kapsamında gittiğimiz Maâdi havuzunda, onu bikiniyle gördüğümde neredeyse soluğum kesiliyordu; her türlü dış etkiden yalıtılmış hayatımda kadın vücudunu ilk kez bu denli kapsamlı olarak görüyor, bir yandan da çelişkili bir biçimde aramızdaki uçurumu daha da büyüttüğünü hissediyordum bunun. Monique'in biraz gizemli, hülyalı bir havası vardı; okulun bahçesinde hep o büyüleyiciliğiyle rüyadaymışçasına dolanırdı. Her iki kızın da, benimle ilişkileri arkadaşlık yerine görünürde belli bir amacı olmayan sonu gelmez boğuşmalarımızdaki, böbürlenme yarışlarımızdaki rekabete dayalı olan kardeşleriyle pek alakaları yok gibiydi. Bir seferinde Alex'le servis otobüsünde yumruklaşırken onun performansından nasıl etkilendiğimi hatırlıyorum: Koltuğumun diğer tarafından kafama ve karnıma sabırla, sistemli bir şekilde, hatta işi ağırdan alarak yumruk üzerine yumruk indiriyordu; ben de dövüşlerdeki mutat tezcanlılığım, Alex'e kıyasla da ölçüsüzlüğümle, Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'ndeki boks öğretmenim Seyid'den kaptığım çapraz yumrukları ve ani aparkütleri art arda savurarak tozunu atıyordum onun. Böyle-

sine anlamsız, böylesine şiddet dolu bir sahnenin bir dizi Muybridge fotoğrafı gibi hafızamda bunca zamandır kalabilmiş oluşu sahiden çok tuhaf. Peki ama insanlarla alıp veremediğim neydi o sıra? Böylesine şiddetli karşıtlıklara neden bu denli meyilli, bu denli teşneydim? Bu soruları halen kendime sorar dururum.

Bir kavganın birkaç öğretmen tarafından ayrılmadan on saniye bile sürmesinin imkânsız olduğu GPS'nin tersine CSAC'de, kavgaya ve oğlan çocuklarına özgü her türlü enerji boşaltma eylemine müsait bir zemin hazırlamak olarak adlandırılabilecek bambaşka bir anlayış hüküm sürüyordu. Bu yüzden olsa gerek, ne öğle teneffüsünde huzurlu bir an geçirdiğimi, ne de biriyle kurduğum samimiyetin tadım çıkarmaya fırsat bulabildiğimi bilirim.

Claude Brancart'la —neden, hiç bilemiyorum ama— sıkı rakiplerdik; ağız dalaşına girmeye, tükürük yarışı yapmaya, güreş tutmaya ya da kendilerine yakıştırdığımız işlerde gerçekte epey vasıfsız olan babalarımızı hayali tenis karşılaşmalarında, güreşlerde ya da kürek çekmede sidik yarışına sokmaya her an hazır ve nazırdık. Claude'la aramızdaki düşmanlığın doruk noktasına vardığı, ölümüne bir kavganın kaçınılmaz hale geldiği bir seferinde kendimizi toprak araziye dar atıp itişmeye, yumruklaşmaya girişmiş, en sonunda vücutlarımız birbirine düğümlenmiş bir halde birlikte yere kapaklanmıştık. Claude üstüme çıkmayı bir kez başardıktan sonra beni tamamen etkisiz hale getirerek yere mıhlamış ve canla başla dövüşerek nihayet "Pes" dedirtmişti bana.

Kavgamızı seyredenlerden Jean-Pierre Sabet adlı bir çocuk (Amerikalı olmadığı halde bir şekilde okula yazılmış olan, Maâdi'de oturan bir çocuktu bu) tam o sırada, "Hâlâ direniyor. Görmüyor musun bak? Bitmiş sayılmaz," demişti Claude'a beni göstererek. Jean-Pierre haklıydı: Bir anlamda yenilmiş hissediyordum kendimi, çünkü "Edward" pes etmiş, kendini bırakmıştı, kavgayı bileğinin hakkıyla kazanmış olan kişinin altında eziliyordu. Öte yandan tam da "Edward"ın kendinden geçtiği, Claude Brancart'ın tutsağı haline geldiği anda içimde yeni bir "ben" dirilmeye başlamıştı sanki; içimin ücra bir köşesinde durup durduğunu bildiğim ama nadiren ulaşabildiğim bir güçtü bu. Bedenim, Brancart'm ağırlığına boyun eğeceği, onun altında ezileceği yerde onu üstünden itmeye uğraşır oldu bir-

den. Önce kollarımı kurtardım, ardından göğsünü ve kafasını öyle bir yumruk yağmuruna tuttum ki beni bırakıp savunmaya geçmek zorunda kaldı, sonunda yanıma yuvarlanmasıyla birlikte ayağa kalkıp onu yumruklamayı sürdürdüm. Bir dakika içinde yanımızda biterek bizi ayıran Mr. Wannick, küçümser bir edayla, "Sizin alıp veremediğiniz neymiş bakalım?" diye bizi bir güzel azarladıktan sonra ikimizi de okul binasına geri yollamıştı.

Bu olaydan bir yıl önce, benzeri bir yenilme ve yeniden dirilme deneyimi yaşamıştım yine; bu deneyimlerin, "Edward" tarafından çoktan kabullenilmiş olan kuralları ve yasakları çiğnemeye yönelik aynı sağı solu belli olmaz iradenin ürünü olduğunu ancak şimdi fark ediyorum. Bir hafta sonu, Maadi'de oturmasına rağmen GPS'ye devam eden ufak tefek, çelimsiz bir oğlan olan Guy Mosseri'ye rastlamıştım Maadi havuzunda. Bir yakalamaca oyununa giriştik: Ben havuza atlayıp yüzecek, öteki taraftan çıkacak, sonra yine havuza atlayacak ve Guy beni yakalayıncaya dek bu döngüyü sürdürecektim. Havuzdaki insanların arasından kendime yol açarak canla başla yüzmeye koyuldum, Guy da yakın takipteydi. Ama çok geçmeden gücüm tükenmeye başladı, oysa Mosseri hiçbir yorgunluk belirtisi göstermeden amansızca peşimden gelmeye devam ediyordu. Üstüme çöreklenen yenilgi duygusuyla birlikte kovalamaca da giderek tatsızlaştı, basit bir oyun olmaktan çıktı gözümde. Rakibim arayı kapadıkça ben de yavaşlamaya başladım, "Edward"ın pes ettiğini gösteren bir işaretti bu. Ama birden bacaklarıma ve kollarıma dolan yepyeni bir enerjiyle, avcıyla av arasındaki ilişkinin aniden değişime uğraması karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Mosseri'den yeniden uzaklaşmaya başladım her nasılsa. Birkaç dakika sonra yüzmeyi sürdüremez oldu ve pes etti.

Tabii bu zafer anları oldukça enderdi. CSAC, "Edward"ı daha önce hiç düşünmediğim ölçüde kusurlu, pısırık, ne idüğü belirsiz bir yapı olarak görmeye zorluyordu beni. Öyle ki, içinde güç yerine ancak utanç ve dert üretmeye yarayan gizli bir Arap kimliğinin pusuya yattığı belalı bir Amerikalı olduğumu hisseder oldum son tahlilde. Buna karşılık, Stan Henry ve Alex Miller'ı, kaya gibi sağlam, ayakları yere basan, gıpta edilesi kimlikler olarak görüyordum. Jean-Pierre Sabet, Mâlik Eb'ul-İzz, hatta Mısırlı bir Yahudi olduğu su

götürmezken İspanyol pasaportu taşıyan Albert Coronel dahil herkes kendi olmayı başarabiliyordu; kimsenin saklayacak bir şeyi yoktu, hele Amerikalıymış gibi yapmaya hiç ihtiyaçları yoktu. Kahire Amerikan Lisesi'ndeki ikinci yılımda, Bob Simha adlı yeni bir çocuğun üst sınıflardan birine başlaması üzerine, kendim gibi birini bulduğumu sanarak heyecana kapıldım. Annemle babam Simha soyadının Araplar kadar Yahudiler tarafından da yaygın olarak kullanıldığını bana açıkladıkları halde, aramızda olduğuna kendimi inandırdığım gizli benzerliği bulup çıkarmaya kafayı taktım. Ama Bob, Halep'te ya da Bağdat'ta akrabaları olup olmadığına ilişkin sorularım karşısında şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kalarak "Yooo," diye karşılık verdi kibirli bir sabırsızlıkla. "Ben New Rochelle'liyim."* "Yemezler" deyişini de ondan öğrenmiştim.

Yapay, hatta ideolojik bir kimlikten başka bir şey olmayan "Edward" adı altında sürdüğüm yaşantıyla, Amerikalı bir işadamı olması sıfatıyla babamın savaş sonrasında artan servetinin getirisi olan refahın biçimlendirdiği ev hayatım arasındaki uçurumu okuldaki her günümde hissediyordum. 1946 yılından sonra babamla annem yılda en az iki kez Avrupa, sonraları da Asya ve Amerika seyahatlerine çıkar oldular. Hem tek erkek evlat olduğum için, hem de babamın dünyanın dört bir yanında kurduğu iş bağlantılarını sonuca bağlama yönündeki hırsında bir nebze olsun azalma olmadığından, babamın işlerine ilgi göstermem beklenir oldu benden. Temsilcisi (o sıralar "mümessil" deniyordu) olduğu bir yığın firma da böylece hayatımıza, evimize, hatta günlük konuşmalarımıza girmeye başladı. Bu firmaların, Aziz Osman Caddesi, No. 20, Kat 5 adresimizin yolunu bulmayan bir ürünü hemen hemen yok gibiydi: Sheaffer dolmakalemleri, Scripp mürekkepleri, Art Metal çelik eşyaları, Sebel masa ve sandalyeleri, Chubb kasaları, Royal daktiloları, Monroe hesap makineleri, Solingen'in paslanmaz çelikten makasları ve bıçakları, Ellam ve A. B. Dick ispirtolu teksir makineleri, Maruzen büro malzemeleri, Letts ajandaları, 3M selobantları, kopya makineleri ve boyaları, Dictaphone stenotipleri, bunlar yetmiyormuş gibi İngiliz damga makineleri, İsveç malı bir hesap makinesi, Amerikan

* New York, Long Island –*ç.n.*

malı bir otomatik daktilo ve maket yerküreleriyle meşhur Weber-Costello şirketinin en yeni ürünleriyle sarılmıştı etrafımız.

Bu firmaların yalnız ürünleriyle değil gezici satış temsilcileriyle de içli dışlıydık; hele Alex Kaldor adında, oldukça ağır bir şiveyle konuşan bir Macar (belki de Romendi bilemiyorum; ama karanlık geçmişinin o sıralar birçok kişinin aklını kurcaladığı kesin) satış temsilcisi vardı ki halen unutamam. Babamın kuşağından olduğunu tahmin ettiğim, dünyanın dört bir yanında birinci sınıf bir hayat süren bekâr bir Royal daktiloları satış temsilcisiydi bu. Yılda en az iki kere yolu Kahire'ye düşer, bu sırada içki içmek üzere mutlaka bize uğrar, annemle babamı ve on dört yaşıma geldiğimde beni akşam yemeklerine götürürdü. Kaldor hayatımda karşılaştığım ilk uslanmaz kinik olmasının yanı sıra beleşçinin biriydi. Yine de onun görünürdeki görmüş geçirmişliği (evlilik sayılmazsa tabii), kendisine tepeden bakarak konuşmaktan özel bir zevk duyduğu babam da dahil olmak üzere hiçbir şeyden etkilenmeyişi hoşuma gidiyordu. Şişman bir adamdı ve incecik dilimlenmiş kızarmış ekmeklere özel bir zaafı vardı. Sanırım onu büyüleyici bulmamın bir nedeni de konuşmasını, "çocuklara göre olmayan" filmlerini görmeme izin verilmeyen, ama yerel sinema salonlarındaki "gelecek program" kuşağı sayesinde az çok aşina olduğum Bela Lugosi'ye benzetmemdi.

Babam savaş sonrasında, ana bayiliğini yaptığı firmaların, tedarikçilerinin ve ortaklarının ofislerini, fabrikalarını düzenli olarak ziyaret etmeye başladı. Sürekli, yerel ana bayi sıfatıyla ürünlerini diğer küçük bayilere ve müşterilere satmasına olanak verecek ayrıcalıklı temsilcilikler alma peşinde koşuyor, bunda da başarılı oluyordu. Mısır'dan ayrıldığım zaman babamın şirketi çoktan, Ortadoğu'daki en büyük ofis malzemeleri ve kırtasiye firması haline gelmişti. Babamın rakip ürünleri kişisel düşmanıymış gibi görmesine yol açan hırsı bana da aynen bulaşmıştı. Olivetti, Roneo, Parker, Gestetner ve Adler gibi markaların babamın deyişiyle "bizim mallar"la nasıl boy ölçüşemeyeceğini neredeyse tutkuyla tartışıyorduk. Satış temsilcileri gibi, "dükkân"daki başlıca satış görevlileri ve müdürler de evimize girip çıkarlardı; ailece görüşüyor olmasak da, çalışanlarla kurulması beklenenden daha yakın bir ilişkimiz olduğu kesindi onlarla. Şimdi geçmişe bakıyorum da, çoğu epey uzun çalışmış ba-

bamın yanında — tabii Mr. Panikian adlı muhasebeciyi saymazsak. Yıllık ziyaretlerinden birinde, bizi piyanoyu parmakları yerine portakallarla çalan dişlek karısının musiki dehasına maruz bırakan bu adam 1946 yılında iki oğlunu da alarak Avustralya'ya yerleşmişti; halefinin dediklerine bakılırsa da, bu tebdili mekânla birlikte firmanın önemli bir miktar parası kayıplara karışmıştı.

Levanten azınlıklardan, Mısırlı Müslümanlardan ve Kıptilerden, 1948'den sonra ise (Nebîha halam tarafından işe aldırılan, babamın da hiç tereddütsüz kabul ettiği) sayıları giderek kabaran Filistinli mültecilerden oluşan tuhaf bir karışım oluşturan diğer tüm çalışanlar ise, deyim yerindeyse firmayla birlikte yıllandılar. Babamın akılcı bir örgütlenme oluşturma, daima geniş tuttuğu kadrosunun her bir çalışanını teşvik etme yolundaki görülmedik çabasının Ortadoğu'da eşi benzeri olmayan bir kurumsal yapılanma örneği olduğu gerçeğini sonraları ben de takdir etmişimdir. Babamın en kıdemli çalışanı ve aynı zamanda iflah olmaz bir geveze olan Rum Lampas, mağaza müdürüydü; Ermeni Peter, kopya ve teksir makinelerine bakıyordu; Hagop ile Nicola Slim hesap makinelerinin başındaydı; Leon Krişevski daktilolarla, Kıpti Sobhi mobilya kısmıyla, Ferîd Tobgy ise ajandalar ve dolmakalemlerle ilgileniyordu; Şimi tezgâhtardı; Ahmed ise kasaya bakıyordu. Her birinin emrinde de küçük bir tabur oluşturabilecek sayıda yardımcı vardı.

Babamın sokağın karşısında bulunan bürosunda ise bir kadın bir de erkek sekreter görev yapıyordu; Muhammed Ebû Avf adında bir Arap olan bu sonuncusu, her şeyi ince eleyip sık dokuyuşuyla, çok çalışmasına karşın yeteneksiz olduğundan mezun olmayı başaramamış bir öğrenciyi akla getiren, kısa boylu, gözlüklü, sabır taşı misali bir adamdı. Çocukluğumda babamın kadın sekreteri, arada bir evimize çaya gelen, ancak el-Alemeyn Savaşı'ndan sonra birdenbire ortadan kaybolan, şık giyimli, uyanık bir kadın olan Miss Anna Mandel'di. Babamın evlenmesinden (1932) bir yıl önce işe başlamıştı; çok küçük yaşlarımda babamın konuşmalarında sık sık "Miss Mandel" adının geçtiği hatırımdan çıkmamış. Sonradan öğrendim ki işten ayrılmasını isteyen annem olmuş; bana yıllar sonra oldukça da sakin bir edayla söylediğine göre Anna Mandel babamla evlenmek istiyormuş meğer. "Bir ilişkileri olmuş muydu?" diye sormuş-

tum bunun üzerine. "Kadına kalsa olurdu olmasına, ama olmadı tabii" şeklinde kısa ve öz bir cevap vermekle yetinmişti annem. Ama ben asla emin olamadım bundan. Annemin olur vermesi üzerine Miss Mandel'den kalan yeri dolduran yeni kadın sekreterlerin (bazen de erkek) çoğu ya fazlasıyla genç ve sakar ya da kilolu ve geçkin, bunlardan hiçbiri değilse hantal ve eli ağır oluyorlardı; kısacası hiçbirinin, belli belirsiz hatırladığım kadarıyla alımlı, özenli bir kadın olan Miss Mandel'le uzaktan yakından alakası yoktu.

Bürodaki diğer bölümler ise babamın emrinde çalışan küçük bir orduyu barındırıyordu: Bu bölümlerden biri, babamın, bir İngiliz muhasebe firmasında çalıştığı günlerden gözüne kestirip işe aldığı, sonradan şirkette babamdan sonraki en yetkili kişi haline gelen Esad Kevkebâni tarafından idare edilen muhasebe bölümüydü. Ne var ki şirketteki ikinci adam olması, bir şeyi hatırlayamadığında, para destelerini yanlış yere koyduğunda ya da paraları yanlış saydığında babamın kendisine halis bir mankafa muamelesi yapmasına engel olmuyordu. Esad'ın da, babam —ya da herkesin ona hitap ettiği şekliyle "Mr. Said"— tarafından yapılması emredilen incelikli muhasebe işlerini takip etmekle mükellef bir alt kadrosu vardı. Son olarak da, Lampas'ın yaşıtı olan Hıraç adlı bir Ermeni tarafından idare edilen onarım bölümü vardı. Bir gün bile deri önlüğü olmadan görmediğim Hıraç son derece ağzı sıkı bir adamdı; babam, oyuncaklarımız, annemin mutfak aletleri, mobilyalar dahil her şeyi tamir edebilecek bir dâhi olarak görürdü onu. Sattığı her makineyle birlikte yürürlüğe giren servis sözleşmesi formalitesini akıl etmesi sayesinde babam, onarım ve satış sonrası hizmetler alanında da başı çekiyordu. Bu sözleşme, başlangıçta ürünlerin fiyatlarını rakiplerinin aşağısına çekmesini sağlıyor, aradaki fark da müşterilerin aynı sözleşmeyi birkaç yıl boyunca satın almaya ikna edilmesiyle telafi ediliyordu. Hıraç'ın emrinde, altlarına motosikletler ya da bisikletler verilmiş, şehri bir uçtan bir uca arşınlayarak Standard Kırtasiye Şirketi —biz kısaca SSCo diyorduk— tarafından satılmış akla gelebilecek her şeye servis veren otuzdan fazla tamirci çalışıyordu.

İşyerimiz getir götür işlerine bakan, çay kahve yapan, hamallık ve temizlik işlerini götüren koca bir —babamın deyişiyle— "hizmetli" (Arapçada *fârişîn*) ordusunu da istihdam ediyordu; bunlar-

dan bazıları üç tekerlekli bisikletleri, sonraları da sevkiyat minibüsleriyle Kahire'nin dört bir yanını dolanıyorlardı. Günbegün büyüyen bu devasa krallığı, kızdığında yanına yaklaşılmayan, ama bunun dışında insaniyetli olan Dickensvari bir baba imgesi gibi mutlak bir egemenlikle idare ediyordu babam. İmparatorluğunun girdisini çıktısını herkesten iyi bilir, her şeyi bir bir aklında tutar, küstahlığa hayatta gelemez (kimseyle, aile üyeleriyle bile ilkeleri tartışmaz), hem idari hem de ticari anlamdaki işbilirliği, mahareti ve yanılmaz içgdüleriyle çalışanlarının sevgisini olmasa bile saygısını kazanmayı başarırdı. En büyük başarılarından biri de, karbon kâğıdı, kopya kalemi türünden birtakım tarihöncesi gereçlerin kullanıldığı, evrakların pencere pervazlarında, masa üstlerinde istiflenegeldiği Mısır bürokrasisini, daktiloyla, teksir makinesiyle, kopya makinesiyle ve dosya dolaplarıyla tanıştırarak baştan ayağa değiştirmesiydi. Ayrıca annemin de yardımlarıyla, aristokrat Amerikalı sahiplerini —John Barry Ryanlar— yakından tanıdığı Royal adına geliştirdiği, hatta deyim yerindeyse "icat ettiği" Arapça daktilo vardı bir de. Başka kimsede rastlamadığım iki müthiş yeteneğe sahipti babam: Bunlardan biri son derece karmaşık aritmetik işlemleri ışık hızıyla aklından yapabilmesi, diğeri ise işiyle ilgili her şeyin (ki binlerce şey vardı) alınma tarihini ve maliyetini şaşmaz bir biçimde hatırlamasıydı. Dosyalardan, kâğıtlardan kafalarını kaldıramayan Esad'dan, birkaç sekreterden ve kısım şeflerinden oluşan bir kalabalığın karşısında dikildiği masasının başında oturmuş, örneğin bir dosya sırtlığının, bir hesap makinesi modelinin ya da bin çeşit Sheaffer dolmakaleminin satın alınma ve pazarlama tarihçesini aklından, en ince ayrıntısına kadar anlatıverişini uzaktan izlemek bile insanı terletirdi.

Bütün bunlar onu sabırlı, hatta düşünceli bir patron yapmaya yetmiyordu belki, ama daima dürüst ve adil olduğuna inanıyorum kendi payıma. Hele Noel'de, Kurban Bayramı'nda ve Yahudilerin yılbaşı olan Roş Aşana'da herkese toplu olarak prim dağıtmaya dek vardırdığı cömertliği —ki çalışanlarına sunduğu sağlık sigortası ve emeklilik haklarının sözünü dahi etmiyorum— hiç mi hiç tartışılmazdı. Bu niteliklerinin hiçbiri o sıralar sözünü etmeye değecek bir etki yaratmamıştı bende: Halen sömürge ekonomisinin, toprak ağalığının, bazen büyük çaplı bazen küçük çaplı ama —arada bir başa-

rılı olmasına rağmen— daima örgütsüz olan bir işportacılık furyasının batağında can çekişen taşralı bir Üçüncü Dünya başkentinde kendini sıfırdan var etmiş bu olağanüstü iş dehasını takdir etmek zorunda bırakılışımla, bu zorundalık duygusunun altında ezilmekle boğuşuyordum daha çok. Babamın ne yazık ki su yüzüne çıkamamış, unutulmaya yüz tutmuş bu başarılarının ne denli sıradışı olduğunu ancak şimdi şimdi görebiliyorum. Sistemli ve kurumsal düşünebilme konusunda alışılmadık bir yeteneği olan, risk almaktan ya da uzun vadeli kâr uğruna masrafa girmekten asla korkmayan, reklam ve halkla ilişkiler kozlarından olabilecek en iyi şekilde yararlanan çağdaş bir kapitalistti o temelde; en önemlisi de, müşterilerin gereksinimlerini ve hedeflerini ortaya koyduktan sonra onları bu hedeflere taşıyacak ürünleri ve hizmetleri önlerine sürme stratejisiyle, müşteri çıkarlarını belirlemesi, bizzat biçimlendirmesiydi.

Buluşlarından bir diğeri de, her yıl sunduğu hizmetlere ve ürünlere ilişkin bir ürün kataloğu bastırmasıydı; kendi alanında bir örneği daha olmayan bir girişimdi bu Mısır'da. Kudüs'teki ortağı ve aynı zamanda kuzeni olan Boulos'un, söz konusu kataloğun getirdiği masraflar yüzünden kendisine çıkıştığından söz etmişti bana bir keresinde. Bu yüzden olsa gerek, işleri giderek büyüdüğünde katalog sevdasından vazgeçerek bunun yerine şirketin pazarladığı farklı ürünlerin her birinden hoşnut kalmış olan müşterilerin listesini bastırmaya başladı; bu da müşterilerin çok daha düşük bir maliyetle, onunla birlikte ve onun lehine iş görmesini sağlamış oluyordu bir bakıma. Böylece, oldukça da sıkıntılı darboğazlara rağmen işleri büyüdükçe büyüdü ve bu sayede de ailesine, kendine has bir yöntemle de olsa, katlanarak artan servet ve nüfuzunun getirdiği imkânların sefasını sürme olanağı sundu.

Amerika Birleşik Devletleri'ne taşındığım 1951 yılından önce annemle babam Kahire sosyetesine tam anlamıyla girmiş değillerdi henüz. Sahip oldukları servete rağmen arkadaş ve tanıdık çevreleri, aile işlerini gören bazı zanaatkârlarla ve akrabalarla sınırlıydı daha çok: Aile kuyumcumuz Isaac Goldenberg; atölyelerinde imal ettiği mobilyalarıyla evimizi olduğu kadar babamın işini de giderek artan bir çapta ihya eden sevimli, palabıyıklı marangoz İbrahim Usta; İbrahim Usta'nın damadı Mahmud (diğer damadı da babamın sekrete-

ri olan Muhammed Ebû Avf'tı); o sıralar babamın yanında çalışmaya başlamış olan en küçük dayım Emile; Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'nde çalışan geleceği parlak bir genç olan ve ondan bundan aldığı borçlarla açtığı spor mağazası iflas edince kendisine kefil olmak gafletinde bulunan babamın üzerine binlerce sterlinlik bir borç yıkan Murâd Asfûr; Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'nin genel sekreteri olmasının yanı sıra babamın önemli ortaklarından biri olan güleryüzlü Kıpti Necib Kilâde bunlardan bazılarıydı. Kilâde'nin kızı Isis'in inanılmaz bir alto sesi vardı ve Amerikan Misyon Kilisesi korosunda solistlik yapıyordu. Bu isimlere Melia teyze, Al amca ve kıkırdamaktan başka bir şey bilmeyen tuhaf karısı Emily, onların iki oğluyla bir kızı, bir de Kahire'ye çoğunlukla iş ve alışveriş amacıyla kısa ziyaretlerde bulunan tek tük Filistinli akrabalar eklenince annemle babamın arkadaş çevresi tamamlanmış oluyordu. Bu ahbaplar ve akrabalar belli zamanlarda ve günlerde (örneğin marangoz cumartesi sabahı kahvaltılarına) evimize yemeğe geldiklerinden onları en çok da sofra alışkanlıklarından tanır olmuştum: İbrahim Usta beyaz ekmeği ağzına koymuyor, sarımsağa bayılıyor, et yemektense *fûl* (bakla) yemeyi yeğliyordu örneğin. O sıralar en küçük, en yüzeysel ayrıntılara bile dikkat ediyor, hiçbir şeyi gözümden kaçırmıyordum; CSAC'deki o ilk yılımda Amerikan yaşam tarzıyla yerel yaşam tarzı arasındaki zıtlığı giderek artan bir yoğunlukla hissetmemden olsa gerek, bu gözlemciliğim zamanla daha da arttı. Amerikalılar neden renkli çoraplar giyiyordu da Mısırlılarla Araplar giymiyordu? Bizim tişörtlerimiz yoktu, oysa "onlar"ın vardı.

Miss Clark'ın bana duyduğu o nedensiz garez ve hakkımdaki olumsuz kanaatleri evde de peşimi bırakmıyordu. Bir şey üzerine yoğunlaşamayışıma, yaptığım şeyleri yeterince ciddiye almayışıma, amaçsızlığıma ve zayıf kişilikli oluşuma yönelik beylik sözlerle azarlanıp duruyordum sürekli: Ama salt sese indirgeyerek direnmeyi öğrendiğim bu ihtarlar bir kulağımdan girip ötekinden çıkmakla kalıyordu. Lionel elektrikli trenim gibi (babamın 1946'da Amerika'dan getirdiği bu oyuncağın kurulması fazlasıyla zahmetli ve karışıktı, yemek masasının üstünün tamamen boşaltılması dışında, vagonlar arasındaki kurulmak bilmez bağlantıları yapmak için elektrikten anlayan birinin yardımını da gerektiriyordu), annemle

babamın onayından geçen sayılı oyuncak dışındaki her türlü eğlence izne tabi olduğundan insan istese de zevk alamıyordu bunlardan. Haftada iki —daha sonra üç— radyo programı dinlememe izin veriliyordu: Bunların ikisi de pazar öğleden sonraları ve çarşamba akşamları yayınlanan Çocuk Kuşağı programlarıydı; savaş sırasında İngilizken savaş sonrasında birdenbire Mısırlı olup çıkan korkunç derecede yapmacık bir alay "cici" teyze ve amcanın (hepsi de İngilizlere öykünen sevimsiz mi sevimsiz bir aksanla konuşuyordu ve Lu'lu' teyze, Fuâd amca gibi iğrenç isimleri oluyordu) söyleşmelerinden ibaretti bu programlar. Bunlara sonradan eklenen üçüncü program ise her pazar 13:15'te BBC'de yayınlanan "Opera Geceleri"ydi; başından sonuna dek dinleyebildiğim ilk opera olan, Smetana'nın *Satılmış Nişanlı*'sı da bu programda çalınmıştı. *Satılmış Nişanlı* yayınlandığında tamamen kendimden geçmiş bir halde, bir yandan Çek düğün şenliklerinin nasıl olabileceğini umutsuzca hayal etmeye çalışıyor, bir yandan da radyo dalgalarıyla bana ulaşan, tek kelimesini anlamadığım bu sözlerin bana hissettirdiği büyük zevkin ne anlama geldiğini kavramaya uğraşıyordum.

Müzik, bir taraftan klavye hâkimiyetimi bir türlü istenen noktaya getiremeyen Bürgmüller, Czerny ve Hanon metotlarının esaretinde umarsızca tekrarlanan iç sıkıcı, kâbus misali piyano egzersizlerine, bir taraftan da müthiş seslerin ve görüntülerin gelişigüzel kotarılmış, parıltılı dünyasına karşılık geliyordu hayatımda. Bu dünya yalnızca dinlediğim parçalardan oluşmuyor, annemlerin kitaplığında bulunan, Gustave Kobbé'nin *A'dan Z'ye Opera*'smda ve Ernest Newman'ın *Opera Geceleri* kitabında gördüğüm portrelerin ve fotoğrafların imgelemimde renklenerek can bulmalarıyla, orkestra üyelerinin çalmaya başlamadan önce enstrümanlarını akort etmesine (radyo programlarında duyup hayran olduğum bir şeydi bu) ilişkin hayali sahnelerle de süsleniyordu. Bir araya gelişinde belli bir sistem ya da tutarlılık olmayan plak arşivimiz bana Jeanette MacDonald'dan ve Nelson Eddy'den, Richard Strauss'tan, Paderewski'den, Paul Robeson'dan ve Bach'tan, dahası Mozart'ın Alleluia'sını söyleyen Deanne Durbin gibi birtakım antika sanatçılardan ibaret tuhaf bir potpuri sunuyordu. Müzik denen o mahrem deneyime kendimi gitgide kaptırdıkça, bir dolu siyah kravatla, çıplak omuzlu ka-

dınlarla dolup taşan devasa bir tiyatro salonu gelir oldu gözlerimin önüne (babam o gizli Mason locası toplantılarına gittiği geceler daima smokinini giyerdi; annem de Kahire opera ve balesine toplu bilet almaya başladıklarında, gösterilere göğüslerinin dolgunluğunu ve omuzlarının beyazlığını ortaya çıkaran gece elbiseleri giyerek gitmeyi âdet edinmişti); üstelik yalnız görmekle kalmıyor sesini de işitiyordum bu salonun. Kısıtlı olanaklarımla edinmeyi başardığım bilgi kırıntıları, tuhaf bir biçimde işleyen hayal gücümün çarpıklığıyla birleştiğinde, bazen MGM filmlerindeki gibi orkestralı (o günler maestro José Iturbi'nin altın çağıydı ne de olsa; ucunda parlayan kırmızı ışığıyla şef değneğini gösterişli bir şekilde sağdan sola soldan sağa savurarak bu şöhretinin hakkını da veriyordu doğrusu Iturbi), bazen de Kobbé ve Newman kitaplarında keşfettiğim tahrik edici fotoğraflarda ancak ucundan gösterilen opera sahneleriyle bezenmiş, şatafatlı bir cinsel teşhirden ve olabilecek en parlak müzikli gösteriden ibaret bir gala geliveriyordu gözlerimin önüne. Hele Ljuba Welitsch'in mayodan bozma bir kostüm içindeki Salomé fotoğrafı imgelemimi öyle bir avcuna almıştı ki, akıl sır ermez dili, dehşetengiz entrikaları, dizginsiz duyguları ve baş döndürücü müziğiyle son derece heyecanlı, erotik bir dünya olarak düşünür olmuştum operayı.

Wagner yıllar yılı, beni kendine adeta bir mıknatıs gibi çeken büyük bir gizem olarak kaldı. Bir yüzünde "Hagen'm Seyri" diğer yüzünde ise "Hagen'm Çağrısı" yazan esrarengiz bir 78'lik on yaşlarımda, *Nibelungen Halkası*'yla tanıştırmıştı beni. 1958'deki ilk Beyrut seyahatimde canlı olarak izleme fırsatım oldu *Halka*'yı. *Hagen*, insanın içine işleyen böğürtüleri, gürlemeleri ve hırlamalarıyla mızraklı canilerin, korkunç yeminlerin, hunharlığın alıp yürüdüğü yabancı, sisli bir dünyayı sesiyle kusursuz bir biçimde yansıtan İngiliz bir sanatçı tarafından icra ediliyordu; bu dünya Amerikalı çocukların yapay dünyasından ve ebeveyn sultasındaki ev hayatından alabildiğine uzaktı. Kesin olarak bildiğim tek bir şey varsa o da şu: Nasıl olup da bir araya geldiği konusunda ser verip sır vermeyen, değişik ekolleri, dönemleri, yeni türleriyle Batı müziği tarihçesinin nasıl biçimlendiği konusunda hiçbir ipucu da vermeyen o karmakarışık plak koleksiyonunun bana sağladığı rastlantısal ve ucu bucağı

görünmeyen hareket alanı olmasaydı, kısır piyano egzersizlerinin, "çocuklar için" olan piyano parçalarının ve —heyhat— resmi olarak bağımlı olduğum iyi niyetli öğretmenlerin sığ sularında boğulup giderdim.

CSAC'ye devam ettiğim yıllarda, haftalık dersleri, alaycı baş sofracımız Ahmed'in hürmetkâr bir edayla önüne koyduğu kahvesini höpürdetmekten ve beraberindeki keke yumulmaktan fırsat buldukça bağırarak verdiği komutlara —*bir ki ha bir ki, forte, piano, staccato*— ayak uydurmaktaki kabiliyetsizliğim üzerine kurulu sevimsiz karşılaşmalardan ibaret olan Miss Ceridciyan diye bir kadının (nazik ve sabırlı eski öğretmenim Leylâ Birbary'nm yerine gelmişti) öğrencisi olmuştum (benden sonra Jean ve Rosy de aynı kaderi paylaşmıştı). Cherry'nin —ona kısaca böyle diyorduk— tek başarısı beni tembel ve beş para etmez bir piyanist olduğuma ikna etmek oldu; oysa elimdeki kitapların ve plakların bana sunduğu kısıtlı olanaklara rağmen operadaki olay örgüsü üzerine epeyce şey bilen, Edwin Fischer, Wilhelm Kempff gibi konser piyanistleriyle Bronislaw Huberman (bu sonuncusunu George Szell ile birlikte yaptığı Beethoven'ın Keman Konçertosu kaydından biliyordum) gibi virtüözlerden birkaçını tanıyan, ileride vereceğim konserlere ilişkin enikonu hayalleri olan bir çocuktum.

Kırklı yılların sonlarında, aslen Süveyş Kanalı'nın açılışı şerefine 1869 yılında Hıdiv İsmail tarafından inşa edilmiş olan Kahire Opera Evi'nde sahnelenen operalara ya da o zamanki adıyla "*saison lyrique italienne*" gösterilerine gitmeye başlamıştım nihayet. Annemle babamın sezonluk olarak aldığı toplu biletler, bugün dahi göz kamaştırıcılıkları, büyüleyicilikleriyle dans dendiğinde aklıma ilk gelen isimler olan unutulmaz Jean Babilée ve Nathalie Phillipart tarafından yönetilen Fransız Champs-Elysées bale grubunun gösterilerini de kapsıyordu. Jean Babilée ve Nathalie Phillipart kadar etkilendiğim bir başka isim daha varsa o da bütün filmlerini gördüğüm Cyd Charisse idi: Dans denen şey, ancak sahnedeki ya da perdedeki kişi üzerinden gizlice yaşanabilecek görkemli bir cinsel deneyimdi benim gözümde. Kahire o sıralar, kültürel yaşantısı, babamın da işi dolayısıyla içlerinden bazılarını tanıdığı Avrupalıların egemenliğinde olan uluslararası bir şehirdi bilebildiğim kadarıyla. Bu şehrin

gerçek heyecanını tadabilmekten hep uzak kaldığımı hissetmekle beraber, Kahire'nin bana verdikleri için (ki genellikle "sanat" başlığı altına giriyordu bunlar) yine de müteşekkirdim. 1949 yılına dek devam ettiğim CSAC, dokuzuncu sınıfa geldiğimde giderek çaptan düştü ve gözümde eski çekiciliğini yitirdi; entelektüel anlamda kısırlaşan, kendi içine kapandıkça kapanan, eskisine kıyasla daha tutucu, daha renksiz, daha durgun ve heyecansız bir yer olup çıktı. Kış aylarında operaya gitmek; farklı bestecilerle, repertuarlarla, virtüözlerle, değişik geleneklerle beslenen müzik bilgimin inanılmaz ölçüde artması anlamına geliyordu. Amerikalı meşhur "ezgi hafiyesi" Sigmund Spaeth'in kitaplarının ve "dünyanın en güzel müziklerinin ardındaki sırlar" diye adlandırdığı beş para etmez hikâyelerinin yanı sıra "büyük bestekârlar"la ilgili bir dolu çocuk kitabını inatla, bıkmadan usanmadan okuyuşum da o yıllara rastlar. Bir tek Wagner erişilmezliğini korumayı sürdürmüştü: "*Saison lyrique*" kapsamında İtalyanca olarak dinlediğim *Lohengrin*'in, akıl sır erdirilmez olay örgüsüyle, bir türlü bitmek bilmeyen ikinci perdesinin edebi çapraşıklığıyla ve genelindeki umutsuzluk ve kaybolmuşluk havasıyla aklımı karıştırdığını, beni hayal kırıklığına uğrattığını anımsıyorum. Napolili o tıknaz Lohengrin kafamdaki asalet ve şövalye ruhu imgesinin tam tersi çıkarak yarı yolda bırakmıştı beni doğrusu.

Canlı izlediğim ilk opera, Giordano'nun on iki yaşımda gördüğüm *André Chenier*'siydi. Sonuna kadar şarkı mı söyleyecekler yoksa arada konuşmalar da olacak mı diye sorduğumu anımsıyorum babama (Nelson Eddy-Jeanette MacDonald filmleri ve plakları vardı aklımda bu soruyu sorarken). "Sonuna kadar şarkı söyleyecekler," diye terslenmişti babam. Ancak sorumun gerçek cevabını birkaç hafta sonra Diana Sineması'nda geçirdiğimiz dayanılmaz bir gecenin sonunda almıştım: Başlaması dokuz buçuğu bulan, hiç ara verilmeksizin geceyarısından epey sonra sona eren bir Ümmü Gülsüm konseriydi bu; kadının sakız gibi uzayan tek perdeden melankolisi, dermansız hüznüyle benim için bir kâbusa dönüşen tekdüze icrası, geçmek bilmez bir mide spazmıyla kıvranan birinin ağlanıp sızlanmasını andırıyordu daha çok. Şarkısının tek kelimesini anlamadığım gibi, koca orkestranın hep aynı telden giden ve kendi payıma son derece çekilmez ve sıkıcı bulduğum tıngırtısı eşliğinde önü-

müze boca ettiği o duygu selinde de bir biçim veya usul bulamamıştım. *André Chenier*'de ise, dramatik anlamda bir hareketlilik ve insanı saran bir olay örgüsü vardı hiç değilse. Bizde 78'liği bulunan "*Nemico della patria*" aryasını, oldukça da sabırsızlıkla beklememe rağmen oyun akışı içinde ayırt etmeyi başaramadım. Napoli'deki San Carlo operasıyla Roma operasından gelme sanatçılardan oluşan kumpanyanın değişmez isimlerinden olan Gino Bechi, daha sonra odamın mahremiyetinde kâh sıçrayarak kâh yerlerde kayarak taklit etmeye çalıştığım müthiş bir Gerard oyunu çıkarıyordu. Opera kişilerinin neden şarkı söylemek zorunda olduğunu halen anlayabilmiş olmamakla birlikte, Kahire sahnesinde gördüğüm ilk andan itibaren bu gizemin büyüsüne fena halde kendimi kaptırmıştım.

Önemli müzik keşiflerimin tümünü, en ince ayrıntısına varıncaya dek hatırlıyorum her nasılsa: Çoğu da yalnızken, annemin ve Cherry gibi öğretmenlerin piyanoyla bağdaştıragеldikleri insanı canından bezdiren koşulların uzağında olmuştu. Müzik hakkındaki hislerimle bizzat çaldığım müzik arasındaki kopukluk, beni dönemleri veya tarzları konusunda fazlaca bir şey bilmediğim birçok orkestra parçasının yanı sıra, sözsüz müzik ve vokal müzik parçalarını da öncelikle aklımda tutup ardından içimden çalarak yinelemeye ittiğinden hafızamı önemli ölçüde keskinleştirmişe benziyor. Müziği "canlı" dinleyememenin sıkıntısını ezelden beri çektiğimden, bu keyfin, bulunmazlığı ölçüsünde artan değerini gayet iyi biliyor, böylè dinletilere gidebilmek uğruna her yolu deniyordum. On üç yaşımda *Sevil Berberi*'ni ilk kez izlediğimde olduğum yerde büyülenip kalmış, ardından anlaşılmaz bir hüzne kapılmıştım. Bu hüznüm, tanık olduğum bu gösteriyi —Rossini'nin o coşkun neşesini ve cüretkârlığını, Tito Gobbi'nin zekâsını ve otoritesini, Ettore Bastianini'nin şakayla karışık bir ciddiyetle seslendirdiği "*La Calunnia*"sım— yakın bir gelecekte yeniden görmemin ihtimaller dahilinde olmadığının farkında oluşumdan ileri geliyordu; "Opera Geceleri"nde çalınabilecek birkaç *Sevil Berberi* aryasına (ki nedense bir süre hiç arya çalmaz oldular) bel bağlayabilirdim çok çok. Ama bundan tam bir yıl sonra Noel vaktinde, her zamanki uyanıklığım ve tabii iflah olmaz merakımla annemlerin odasını karıştırırken Noel armağanı olarak plak alacağımdan kuşkulanır oldum. Noel gecesi,

sabaha karşı saat dört sularında kapkaranlık salonumuza süzüldüm ve annemin tavanarasmdan indirdiği ve üzerinde yer kalmamacasına süsleyip püsleyerek her yılki köşesine koyduğu yapma Noel ağacının tuhaf yeşil rengine doğru parmak uçlarımda ilerledim. Ağacın dibinde sekiz plaklık bir *Sevil Berberi* albümü bekliyordu beni. Sanatçılar arasında Riccardo Stracciari, Dino Borgioli, Mercedes Capsir, Salvatore Baccaloni gibi isimler de vardı. Paketi dikkatle açtıktan sonra, kapıları kilitleyip, pikabın sesini iyice kısarak sabahın gelişiyle giderek aydınlanan o loş odada plakları dinlemeye koyuldum sabırsızlıkla. Sahnede izlemiş olduğum bir gösteriyi yapayalnızken, üstelik kendi evimin ayrıcalıklı çatısı altında dinleyebilmek zevklerin en büyüğü, o gece rüya görmemiş olduğumun bir kanıtıydı sanki; yine de yarı bilinçli olarak, birkaç saatten fazla süremeyeceğimi gayet iyi bildiğim bir sessizlik ve öznellikle sarmalanmış bu ayrıcalığın beni tuzağına düşürmüş olduğunu hissetmekten de kendimi alamıyordum.

Müzik alanında kendi kendimi yetiştirmemde en büyük hocam Beethoven olmuştu. Piyanist olarak sonatlarını çalmaya hazır olmadığım söylenedursun (durmadan Mozart sürülüyordu önüme), sürekli gizli gizli "Pathétique" sonatını çalmaya uğraşırdım, hatta bu uğurda notadan çalmayı iyiden iyiye öğrenmiş, bu anlamda neredeyse kendi kendimi aşmıştım. Hanon ve Czerny egzersizlerimden kaytardığım için azar üstüne azar işitiyor, yine de annemin her an üzerimde olan gözlerine aldırmadan plaklar arasında kendimi kaybederek Mendelssohn, Fauré, Handel gibi bestekârlara ait "yetişkin" parçalarının notalarını gizlice çıkarmaya çalışıyordum piyanonun başında. Saatlerce uğraşmak zorunda bırakıldığım o çerçöp egzersizler uğruna özellikle çalışma planımın dışında bırakılmış gibi geliyorlardı bunlar bana.

Bir keresinde, şaşmaz bir metronom gibi çalışan kafasını devekuşu misali notalara gömme âdetinde olan Hans Hickman adlı bir şef tarafından yönetilen Musica Viva orkestrasının bir konserini dinlemek üzere Ewart Salonu'na götürülmüştüm (Kahire Amerikan Üniversitesi'nde bulunan bu oditoryum, benzerleri içindeki en büyük salondu ve o sıralar —bugün de olduğu gibi— önemli konserler için kullanılırdı). Beethoven'ın yanılmıyorsam Birinci ya da

İkinci Konçertosunu çalan solist, dekanın eşi, aynı zamanda CSAC'den sınıf arkadaşım Kathy'nin de annesi olan Muriel Howard'dı. Babam, Dekan Worth Howard'm (Worth adı yalnızca sağlam tınısıyla bile koskoca Amerika kıtasma tek başına bedel olan bir isimdi benim gözümde) yakın arkadaşıydı ve konser bitiminde annemle beni, dekanın ve konçertoyu peşinden atlı koşturuyormuş gibi bir solukta çalıp bitiren niyeyse mahcup eşinin yanına götürmekte ısrar etti. "Bravo," dedi babam ve hemen kendisine arka çıkması için anneme döndü. Annem "Harikaydı," der demez bir şeyler söylemem için gözdağı verircesine bana döndü. O anda tam anlamıyla nutkum tutulmuştu, utancımdan yerin dibine geçerek öylece bakakaldım kadına. "Gördün mü bak," dedi annem zaferli bir edayla, güya benimle konuşuyordu ama gözleri de Muriel'deydi, "gamları çalışmak ne kadar önemliymiş, Edward. Gamlar ve Hanon. Öyle değil mi Mrs. Howard?" Kadıncağızın baş sallamasından, gam egzersizlerinin o anda konuşmak istediği son konu olduğu açıkça anlaşılıyordu.

Öte yandan Beethoven'ın Dokuzuncu Senfonisinin Stokowski şefliğindeki kaydı, özgürlük kavramına getirdiği o eşsiz yorumuyla (koro Schiller'in *An die Freude*'sini İngilizce olarak söylüyordu — "Neşe! Ey tanrıların kıvılcımı, güneşi, cennet bahçelerinden koşup gelen güzel kız"),* başındaki açık beşlilerin tekinsiz gizemiyle, orkestranın gamdan gama kusursuzca atlayarak zorlu figürasyonların altından son derece sıradan bir iş yaparcasına kalkmasıyla (belki öyle değildi ama bana öyle geliyordu ve bu yüzden de hasedimden çatlayacak gibi oluyordum) ayaklarımı gerçek anlamda yerden kesiyordu. Bir yandan müziği dinliyor, bir yandan da duyduklarımı aklımda, acemi parmaklarımın hayatta gerçek seslere dönüştüremeyeceği hayali parmak konumlarına çeviriyordum. Kapağında yazılana bakılırsa adı *Yedi Tül Dansı* olan müziği ya da Chopin'in Fa Diyez Noktürnünü ve Do Diyez Minör Valsini içeren Paderewski kayıtlarını, piyanoda gelinip gelinebilecek en üst nokta olarak ve dolayısıyla da fena halde güdük piyanistliğimin taban tabana zıddı olarak görüyordum.

Ergenlik yıllarımın en görkemli müzik şölenleri, Avusturyalı şef

* Friedrich Schiller. Çeviri: Prof. Dr. Burhanettin Batıman –*ç.n.*

Clemens Krauss'un Viyana filarmoni orkestrasıyla, Alman şef Wilhelm Furtwängler'in ise Berlin filarmoni orkestrasıyla, sırasıyla 1950 ve 1951 yıllarında Kahire'de verdikleri konserlerdi. Her iki konserin de pazar ikindisindeki gösterimlerine götürülmeme, üstelik de Krauss konserine *Donna Diana* uvertürü ve Strauss'un *Pizzicato Polkası* gibi, insanın hevesini kursağında bırakan bir sürü oyalama parçası doldurulmuş olmasına rağmen, o muhteşem ses, sahnenin oturaklılığı, hatta o Alman isimlerinin büyüsü (sözgelimi Wiener Philharmoniker) ayağımı kelimenin tam anlamıyla yerden kesmişti. Konser Rivoli sinemasında olmuştu (Krauss ve Furtwängler'in, ortalığı yıkarcasına titreten ve abartılı neon ışıklarla aydınlatılan sinema orgu ve Gerald Peal adlı İngiliz org virtüözüyle —o heybetli alet üzerine, bir akrobasi gösterisi yaparcasına kâh aşağıdan kâh yukarıdan hamle edişleri doğrusu beni sonu gelmez Ketelby yorumlarından ve uysal Latin dans ritimlerinden çok daha fazla eğlendiren pancar suratlı bir şovmendi bu— fazlasıyla şatafatlı bir sinema salonu olan bu yeri neden Ewart oditoryumuna yeğlediğini hâlâ anlayabilmiş değilim). Ömrümde bu çapta bir virtüözlük görmemiş biri olarak nasıl büyük bir coşkuya kapıldığımı, iki kısacık saatten ibaret bu deneyim biraz daha sürsün, aldığım keyif hiç bitmesin diye nasıl uğraşıp didindiğimi hiç unutmam. Tabii uğraşıp didiniyorum demekle, çoğunlukla müziği aklımda tutmaya çabalamaktan, aynı orkestranın ve şefin konserde dinlediğim parçalarını içeren ve ne yazık ki bir çocuk olarak alım gücümü katbekat aşan plaklarını arayıp bulamamaktan, bazen de kendi kendime hayali bir orkestrayı yönetmekten başka bir şeyi kastediyor değilim. Bu bulunmaz keyif anlarının çabucak gelip geçmesi benim için tam anlamıyla bir yıkım oluyor, aynı deneyimi bir kez daha yaşayabilmek, hoş bir rüyadan ibaret olmadığını kendime kanıtlayabilmek uğruna kitaplara, makalelere, bana onlardan söz edecek, gerçek ve güzel olduklarını onaylayacak, içimde küllenmeye yüz tuttuğunu sandığım hisleri canlandıracak insanlara sarılarak heba ettiğim saatlerim beni kalırediyordu.

Krauss'tan bir yıl sonra yine bir pazar öğleden sonrasında, Rivoli sahnesinde Furtwängler vardı bu kez. Ömrümün ilk yirmi iki yılında tanık olduğum en inanılmaz müzik şöleni olarak tahtına kuru-

lan bu konser, 1958 yılında Beyrut'taki kapkara orkestra çukurundan yükselen *Das Rheingold*'un* giriş ölçülerini duyduğum âna kadar da hiçbir şeyin yamacına yaklaşamadığı bir deneyim olarak kalmayı sürdürdü. Beethoven'ın Beşinci Senfonisinin olduğu plakların üzerindeki kırmızı HMV etiketlerinde gördüğüm ismi dışında, Furtwängler hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Öte yandan en az beş yıl boyunca en sevdiğim yorum olarak gönlüme taht kurmuş olan Furtwängler kaydı, gözümde diğer bütün müzik parçalarına değer biçerken başvurduğum bir mihenk taşı, ayaklı Stewart-Warner radyogramofonumuzdan sanki doğrudan doğruya benimle söyleşmek için süzülüp gelen, kelimelerle anlatılmaz bir gücün doruk noktasıydı. Başlangıçta bu gücün kaynağı Furtwängler'in adıydı bizzat; bu adı sık sık kendi kendime tekrarlıyor (tek kelime Almanca bilmiyordum tabii) onu enikonu yapılı, görülmedik ölçüde zarif biri olarak hayal ediyor, Beethoven'ın müziğini bizzat Furtwängler'i düşünerek yazmış olduğunu hissetmekten kendimi alamıyordum. Kuzenlerimden biri Beşinci Senfoni'nin özünde "Kader kapımıza dayandı" gibisinden bir düstur olduğunu iddia etme gafletinde bulunduğunda, dediklerine biraz olsun tahammül göstermeyi dahi başaramadan bir güzel ağzının payını verdiğimi hatırlıyorum çocukcağızın. Furtwängler sayesinde, bu parçanın öyle bir anlayış gütmediğini içgüdüsel olarak da olsa sezinliyordum. Biraz sabrımın tükenmesinden, biraz da beni kelimelere sığmayacak ölçüde derinden etkileyen bu müzikte gerçekte ne bulduğumu dile getirmekteki acizimden olsa gerek, "Müzik müziktir" diye kestirip atmıştım.

Konserlere gittiğimizde hep aynı balkon koltuklarında otururduk; o günlerde bu koltuklar, babamın "daha yüksek sınıftan" diye adlandırdığı insanların—şimdi düşünüyorum da, sönük bir işadamı izlenimi bırakmaktan öteye gidemeyen Krauss da bunlardan biri olsa gerekti— tekelindeydi görünürde. Furtwängler'in programının, tıpkı dış görünüşü gibi, Krauss'unkinden çok daha göz doldurucu olduğunu söylememe gerek yok kuşkusuz. Schubert'in Bitmeyen Senfonisini, Mozart'ın Sol Minör Senfonisini ve Beethoven'ın Beşinci Senfonisini içeriyordu repertuarı. Benim götürülmediğim ak-

* Wagner, *Nibelungen Halkası*'ndan –*ç.n.*

şarı programında ise Çaykovski'nin Altmcı Senfonisi ve Bruckner'in Yedinci Senfonisi vardı. Annemler, kim bilir belki de şu ne idüğü belirsiz "Bruckner" yüzünden, ancak birinci programın bana uygun olduğuna karar verip işin içinden çıkmışlardı her zamanki gibi. Furtwängler'in haşmetli bir kelle taçlanan iskelet misali ince uzun vücudu, o hantal görüntüsü bende tam beklediğim izlenimi uyandırmıştı: Beethoven'ın müziği için kendimce vazgeçilmez bulduğum bedensel dönüşümü simgeleyen bir çilekeş, başka bir âlemden gelmiş bir müzisyen duruyordu işte karşımda. Krauss'ta tanık olduğum o taşkın değnek devinimlerinin tersine, Furtwängler'in, omuzları ve beceriksiz kollarıyla müziğe yön vermek haricinde değneğini (ki hatırladığım kadarıyla oldukça küçük bir şeydi bu) pek kullanmadığını fark ederek şaşırmıştım. Nota sehpası da kullanmadığından sayfa çevirme faslı ve sonraki sayfa bulununcaya dek Hans Hickman (Kahire'nin klasik orkestra şefiydi bu) usulü afra tafralı tempo tutmalar da yoktu. Bunların yerini müziğin, önü alınamazcasına, baştan aşağı sürükleyici ve doyurucu bir ivmeyle dallanıp budaklanışı; Cherry'nin derslerinde beni mahveden "hatalar" olmaksızın, plağı değiştirmek için ara vermeye gerek kalmaksızın, Beethoven'ınkinden başka hiçbir ses duyulmaksızın, daha önce hiç görmediğim, bilmediğim bir biçimde yaşama doğruluşu almıştı. Böylesi bir deneyimin değme plakların dahi yanına yaklaşamayacağı, bulunmazlığı tam da bundan gelen bir haz olduğunu sezinliyor, bu yüzden konser bittiğinde duyduğum tatlı hüznün önüne geçemiyordum. Öte yandan, bu hazzı yeniden yakalamanın tek yolunun gramofonumdan ya da kusurlu belleğimden geçtiğinin de pekâlâ farkındaydım. Sonraları Furtwängler'in Beşinci Senfoni yorumunu çaldığımda, müzikten yine keyif almakla birlikte konser salonunda tadını çıkardığım o doyumu bulamadım: Gerçek, taklidini tahtından indirmişti bir kez. Yine de tekrar tekrar dinlediğim, özellikle sevdiğim bir plak olmayı sürdürdü Beşinci Senfoni.

Sonradan Furtwängler hakkında daha fazla bir şeyler öğrenme çabalarım, ergenlik yıllarımın Kahire manzarası yüzünden fena halde duvara tosladı. Savaş sonrası Kahiresinde muzaffer İngilizlerin, Fransızların ve Amerikalıların kültürel kurumlarına rakip çıkacak bir Alman camiası yoktu. Onun hakkında bir şeyler bulurum umu-

duyla ne kadar gazete —*Ahram, Egyptian Gazette, Progrès Egyptien*— ne kadar dergi —*Rûz'el-Yûsuf* ve *el-Hilâl*— varsa hepsinin altını üstüne getirdim, ama nafile. Ortalık *Photoplay* ve *Silver Screen* gibi Amerikan sinema dergilerinden geçilmiyordu; Janet Leigh ve Tony Curtis hakkında ortalıkta istemeyeceğiniz kadar çok şey varken, benim ilgimi çeken tuhaf (arkadaşlarıma kalırsa tuhaf tabii) kişiler üzerine dişe dokunur tek bir şey bulmak bile mümkün değildi. Savaş sona ermiş olmasına rağmen Almanya sınırları içinde (yani Furtwängler'in mühim bir şahsiyet olarak kendini gösterdiği asıl yerde) yaşananlara dair herhangi bir belge bulmanın yolu yoktu. 1950 yılında, on beşinci doğum günümde annemle babam Percy Scholes'un Oxford Müzik Ansiklopedisi'ni armağan etmişlerdi bana. Bugün halen elimin altında olan bu ansiklopedinin minnacık bir yer kaplayan Furtwängler maddesi altında ("1886 doğumlu Alman orkestra şefi; bkz. 'Almanya ve Avusturya'") Üçüncü Reich dönemindeki müzik arenasını ve Furtwängler'in *Ressam Mathis* davasıyla* olan ilgisini suya sabuna dokunmadan, oldukça genel bir biçimde ele alan yavan bir açıklama vardı. Bu da, ne Furtwängler'in savaş sonrasında neden bu denli tartışmalı bir kişilik olarak görüldüğünü, ne de yaşamında çok önemli bir yer tuttuğunu anladığım etik ve işbirlikçilik konularını aydınlatmaya yetmiyordu tabii.

Furtwängler'e duyduğum hayranlığın enikonu sınırlı bir deneyim olarak kalmasının başlıca nedenlerinden biri, zamanın gerçekte ilkel ve sınırlayıcı bir şey olduğuna ilişkin duygumdu. Zaman oldum olası aleyhime işleyen bir şeydi sanki; sabah uyandığımda, önümde uzanan günü yaşanılası bir şey olarak düşünmeye yeltenebildiğim o kısacık süre dışında, serbestçe eğlenmeme, hatta düşünmeme dahi fırsat bırakmayan programların, görevlerin, ödevlerin kapanına kısılmış buluyordum kendimi. İlk saatim —silik görünümlü bir Tissot— on bir ya da on iki yaşımda armağan edilmişti bana; birkaç gün boyunca, akrebin hareket ettiğini nasıl olup da fark edemediğime kendim de şaşıp kalarak saplantılı bir şekilde gözümü

* Nazi yönetimince hain ilan edilmiş besteci Paul Hindemith'e ait olan bu eserin Furtwängler idaresindeki Berlin Operası'nda sahnelenmesi Adolf Hitler ve Hermann Göring tarafından yasaklanınca, Furtwängler Berlin Operası'ndaki görevinden ayrılmış ve Hindemith'i savunan bir gazete makalesi yazmıştır –*ç.n.*

ondan ayıramamış, ya durduysa diye endişelenip durmuştum. Bir ara gerçekte yeni olmadığından kuşkulandım saatimin, nedense yıpranmış bir hali vardı çünkü. Ama annemle babam saatin yeni olduğu, yüzünün hafifçe sararmış olmasının (portakal rengine çalan bir soluk sarıydı bu) modelin özelliğinden geldiği konusunda beni temin etmiş, konu da böylece kapanmıştı. Ama saate kafamı takmıştım bir kere. İlk iş olarak onu CSAC'deki okul arkadaşlarımın kollarındaki saatlerle karşılaştırdım; benim ait olmadığım bir Amerika'yı simgeleyen Miki Fare'li, Temel Reis'li modeller dışındakiler doğrusu benimkinden beter göründü gözüme. Sonra onu nasıl takacağımı denemeye koyuldum: Ters yüz etmeyi denedim, gömleğimin kolu üzerine takmayı denedim, altına takmayı denedim, sıkı takmayı denedim, gevşek takmayı denedim, gevşetip bileğimin üzerine doğru düşürmeyi denedim, sağ koluma takmayı denedim ve sonunda sol kolda karar kıldım. Böylece nihai yurduna kavuşmuş olan saatim, giyim kuşamımın yerli yerinde ve eksiksiz olduğu duygusunu pekiştiren bir moral kaynağı olmayı sürdürdü yıllar boyunca.

Ne var ki saat, görevlerimden, sorumluluklarımdan geri kalmış olduğum, bir şeyleri savsakladığım duygusunu hemen her anlamda pekiştiren o engelsiz ilerleyişiyle beni durmaksızın şaşırtmaya devam etti. Ömrümde uykuculuğun uzağından yakınından geçmiş olmasam da, sabahın köründe kulağıma dayanan kalk borusunun şaşmaz dakikliğini, yataktan kalkar kalkmaz içimi burmaya başlayan o acele etme zorunluluğunu gayet iyi hatırlıyorum. Ne azıcık tembellik etmeye ne de oyalanmaya vakit vardı; halbuki ben her ikisine de teşneydim. Bu yüzden de zaman yitirdiğimi bile bile, o kaçınılmaz *son ânın* gelip çatmasından önceki sayılı dakikalarımda kendime olabildiğince fazla sayıda mazeret yaratarak (gizlice kitap okumak, camdan dışarı bakınak, bir kalemtıraş ya da bir önceki gün giydiğim gömlek gibi gereksiz bir şeyi aramak) elimdeki süreyi uzatmaya çabalamak gibi bir alışkanlık edindim; yaşamımın ilerleyen yıllarına da taşıdığım bu alışkanlık, zamana kendimce direnmemi sağlıyordu. Hâlâ vaktim olduğunu gösterdiği zamanlarda olduğu üzere ara sıra bana iyiliği dokunmuyor değildi saatimin; ama bunun dışında, annemle babamın, öğretmenlerin ve savsaklanamayacak görevlerin dayattığı bir düzenin saflarında yer alarak bir gözcü gibi hayatı ba-

na dar etmeye yarıyordu daha çok.

Ergenlik öncesi yıllarımda, bir şeyleri yetiştirmem için belirlenmiş bir dolu "son gün"den ibaret olan, bir yandan belirsizce hoş bir yandan da tatsız bulduğum bir zaman kavramının kıskacındaydım; halen de aşabilmiş değilim bu tutukluluk halini. Gün içinde yapılması gereken işler şimdiye kıyasla çok daha erken saatlerde başlardı o zamanlarda. Sabahın altı buçuğu (çok sıkışıksam bu altı olurdu; "Bunu bitirmek için altıda kalkmam lazım" cümlesi halen dilimden düşmez) kalkma vaktiydi; yedi buçuk gündelik koşuşturmanın başlama düdüğüydü, bu düdüğün sesini duymamla birlikte, yatma saati gelip çatıncaya dek okulun, kilisenin, özel derslerin, ev ödevlerinin, piyano çalışmalarının ve sporun buyruğuna girmiş saatlerin ve yarım saatlerin sıkıyönetiminde buluverirdim kendimi. Günün belirli işlere ayrılmış sürelerden oluştuğu duygusunu üstümden atabilmek bir yana dursun, giderek daha yoğun bir biçimde hissediyorum şimdilerde. Saat on bire geldiğinde (bu sözcükleri yazdığım şu anda saat on biri yirmi geçiyor), sabahın yeterince iş yapılmadan geçip gitmiş olduğunu kafama kakan bir suçluluk duygusu kaplayıverir içimi yine. Akşam dokuz ise halen "geç saati" temsil eder: günün sonuna yaklaştığı, yatma hazırlıkları yapılmaya başlanan, artık herhangi bir işe el atmanın yanlış olacağı, yorgunluk ve başarısızlık hissinin çöktüğü, doğru zamanın yavaş yavaş geride kaldığı, kelimenin her anlamıyla geç kalmışlığa işaret eden bir saat.

Saatim bütün bunların altında yatan ana temanın baş bestekârıydı, asayişin şu ya da bu şekilde berkemal olmasını sağlayan adsız bir disiplin odağıydı sanki. Boş zaman hepten bulunmaz bir şeydi. Sabahın erken saatleri geçtiği halde hâlâ pijamalarımla ya da sabahlığımla duruyor olmamın babamı nasıl da çileden çıkardığını dün gibi hatırlıyorum; hele terliklerimin ayağımda olması dünyanın sonu demekti. Halen, üstümde sabahlığımla tembellik etmek nedir bilmem: Zamanı boşa harcamanın verdiği suçluluk duygusu ve tembelliğin ayıp olduğu hissi beni bundan alıkoyar. O sıralar bu sıkıyönetimin kıskacından kurtulmanın bir çaresi olarak başvurduğum hastalık mazereti (bazen hasta numarası yapıyor, bazen de hastalığımı abartıyordum), okula gidemediğim günleri tadına doyulmaz kılıyordu. Parmağımda, dizimde veya kolumda gereksiz bir sargı be-

zi oldu mu bir madalya kazanmışım gibi mutlu olmam, yaralı ya da hasta olmayı özellikle isteyişim beni ailenin alay konusu yapardı eskiden. Şimdiyse kaderin cilvesine bakın ki amansız, melun bir lösemiyle savaşırken kafamı kuma gömerek hastalığı aklımdan çıkarmaya çabalıyorum. Elli yıl önce öğrendiğim ve görünüşte kusursuzca özümsediğim bir düzeni olabildiğince —artık ne kadar olabilirse— sürdürüyor, yine çalışıyor, yine saatin geç olduğunu hissediyor, her an son teslim tarihlerinin soluğunu ensemde duyuyor, yine yeterince iş halledememiş olduğum hissine kapılıyorum. Ama bir yandan da, görevlerden ve son teslim tarihlerinden oluşan bu döngü bir yolunu bulup beni düze çıkarabilir mi diye de düşünmeden edemiyorum. Oysa hastalığım kimsenin ruhu duymadan, içten içe ilerlemeyi sürdürüyor — gerçekte kalan günlerimi saydığını, ömrümü sonsuza dek yaşanmamış kalacak zamanların değişmez dilimlerine kusursuzca böldüğünü hiç anlayamadığım ilk kol saatimin ilan ettiği zamandan çok daha sinsice, çok daha haince hem de.

VI

KUDÜSLÜ EN BÜYÜK KUZENLERİMDEN YÛSUF VE GEORGE'UN "Tarihimizdeki en kara gün" saydıkları Balfour Bildirgesi'nden bir önceki gün olan 1 Kasım 1947'de —ki aynı zamanda on ikinci doğum günümdü bu tarih— nasıl da yasa gömüldüklerini hatırlıyorum. Bu hallerine akıl sır erdirememekle birlikte konuştukları konunun son derece vahim bir şey olması gerektiğini anlamıştım. Doğum günü pastamın bulunduğu masanın etrafında toplanmış olan kuzenlerim ve annemler, siyonistler ve İngilizlerle olan ihtilafımız gibi karmaşık bir sorundan o an için haberdar edilmememin daha uygun düşeceğini varsaymışlardı belki de.

Annem, babam, kız kardeşlerim ve ben 1947 yılının büyük kısmını, aynı yılın aralık ayında bir daha dönmemek üzere terk ettiğimiz Filistin'de geçirmiştik. Bu yüzden Kahire Amerikan Lisesi'nde birkaç ay kaybetmiş ve Kudüs'teki St. George Okulu'na yazılmıştım.

Kapıya dayanmış olan krizin belirtileri etrafımızı iyiden iyiye sarmıştı. Şehir İngiliz ordusu tarafından bölgelere ayrılmış, dört bir yan araçların, yayaların ve bisikletçilerin geçmek zorunda olduğu polis kontrol noktalarıyla donatılmıştı. Ailemdeki yetişkinlerin tümü, girmeye izinli oldukları bölge ya da bölgelerin belirtildiği yol tezkereleri taşıyorlardı yanlarında. Babamın ve Yûsuf'un yol tezkereleri birkaç bölgede birden (A, B, C ve D bölgelerinde) geçiyordu; diğerleri ise bir, olsa olsa iki bölgeyle sınırlıydı. Bense on iki yaşın-

dan küçük olmam nedeniyle yol tezkeresi kullanmak zorunda olmadığımdan kuzenim Albert ve Robert'la şehirde istediğim gibi dolaşabiliyordum. Kurşuni ve donuk Kudüs, dönemin siyasal olaylarının yanı sıra çeşitli Hıristiyan cemaatlerinin kendi içlerindeki anlaşmazlıkların, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki dinsel çekişmelerin iyiden iyiye gerginleştirdiği bir şehirdi. Bir keresinde Yahudilere ait bir sinema salonu olan Regent'a gitmemiz yüzünden Nebîha halamdan sıkı bir fırça yemiştik ("Niye Yahudilerin yerine gidiyorsunuz bakayım? Rex neyinize yetmiyor sizin?" diye bağırmıştı biraz cırtlak bir sesle; "Onlar bizim sinemalarımıza geliyor mu sanki?"); aslında orada yeniden film izlemek için içten içe yanıp tutuşuyor olmakla birlikte, bir daha asla Regent'a gitmedik. Okuldaki ve evdeki tüm gündelik konuşmalarımız Arapçaydı; İngilizce konuşmanın teşvik edildiği Kahire yaşantımızın aksine Kudüs'teki ailemizin bir aidiyeti vardı ve anadilimiz her alanda, hatta Hollywood filmlerinden söz ederken dahi ağır basıyordu: Böylece Tarzan "Tarazan", Laurel ile Hardy ise "*el Buns ve'r-Râfi'* " ("Sıskayla Şişko") olup çıkmıştı.

Her sabah, çoğunlukla da ikiz kuzenlerim Robert ve Albert'la birlikte St. George Okulu'na gidiyordum. Oldum olası her şeyde elebaşı olan Albert hem takım kaptanıydı hem de okulun yıldızıydı; atletik olmanın uzağından yakınından geçmediği gibi okulu dolduran yüzlerce oğlandan da belirgin hiçbir farkı olmayan ikiz kardeşi Robert'ın bir sınıf ilerisindeydi üstelik. Bense iki kuzenimin okuduğu lisenin karşısındaki hazırlık okulunun yedinci sınıfına devam eden küçük öğrencilerdendim. St. George ömrümde gittiğim ilk erkek okulu olmasından başka, Kahire'de parasını bastırıp okuyan bir yabancı sıfatıyla devam ettiğim okullardan çok daha derin bir bağ kurmayı başarabildiğim ilk öğrenim kurumuydu aynı zamanda. Bishop Gobat'ta öğrenim gören Esad (Al) amcamı saymazsak, babam ve büyükbabam da dahil olmak üzere ailemdeki bütün erkekler bu okulda okumuştu. İlk birkaç günümde, kızların ve kadın öğretmenlerin yokluğunun okulu olduğundan daha çekilmez kıldığını, Kahire'de gördüğüm kurumlardan daha kaba saba, daha şiddete yönelik, nezaketten fazlasıyla uzak bir yer haline getirdiğini düşünsem de kendimi tam anlamıyla evimde hissetmem fazla uzun sür-

medi. Okul hayatımda ilk ve son kez olarak benim gibi olan oğlanların arasındaydım. Sınıfımdaki neredeyse bütün çocuklarla ailece tanışıyorduk; okula başlamamdan haftalar sonra bile annemle babam, halalarım, teyzelerim ve Yûsuf, bana örneğin sınıfımdaki "Saffûrî'lerin oğlu" hakkında sorular soruyor ya da anne babasıyla, olmadı teyzeleri ya da amcalarıyla ahbap oldukları Dicânî veya Cemâl sülalesinden bir sınıf arkadaşımla ilgili gündelik, onu iyi tanıdıklarım gösteren yorumlarda bulunuyorlardı.

Hali tavrıyla Albert'ı andıran ve Anglikan kilisesi papazının oğlu olan Michel Marmoura ile babamın okula devam ettiği sıralarda henüz bir delikanlı olan Kudüslü Ermeni Bay Boyaciyan dışındaki öğretmenlerin çoğu İngilizdi. Okuldaki tek kadın, ara sıra İngilizce öğretmenimizin yerini dolduran Miss Fenton'dı. Mavi bluzunun altına giydiği lacivert eteği ve sandaletleriyle incecik bir kadın olan siyah saçlı Miss Fenton'ı inanılmayacak ölçüde çekici buluyordum. Oğlanların ve erkek öğretmenlerin kendimi içinde bulduğum o hırgürlü dünyasından başımı kaldıracak zaman bulamadığımdan onunla pek muhabbetim olamıyordu gerçi. Yine de benim için, ilkokulumuzun kemerleri altından süzülürken ya da öğretmenler odasının camından bir anlığına göründüğünde zarif varlığıyla içimi özel bir hazla dolduran romantik bir kişilik olarak varolmayı sürdürdü. Yıllar sonra onun şair James Fenton'm teyzesi olduğunu öğrendim. Dış görünümü ve kekelemesi yüzünden okulun alay konusu olan, ne zaman adı anılsa bunu sadistçe kahkaha tufanları izleyen topal bir İngiliz olan Mr. Sugg ise Miss Fenton'm tam anlamıyla zıt kutbuydu. Tanıdığım ilk uyumsuz İngiliz öğretim üyesi olan bu adam çalıştığı okulun (belki de fazlasıyla) karmaşık gerçekliğinden de, bir şeyler öğretmeye çabalayıp çoğunlukla bir sonuç alamadığı öğrencilerinden de kopuk gibiydi görünürde. Sugg'ın sinek vızıltısını andıran coğrafya derslerini ne sınıf ne de ben ciddiye alıyor, anlattıklarını bir nebze olsun umursamıyorduk. Kaskatı yakası ve üstünden çıkarmadığı bej takım elbisesiyle, Tuna'lardan, Thames'lerden, Apeninler'den ve Antarktika'nın ıssız bölgelerinden oluşan başka bir dünyaya aitti o; bunların hiçbiri de, kendilerinden başka hiçbir şeyi umursamamaya kararlı, kayıtsız oğlanların kılını kıpırdatmıyordu.

Çoğunluğunu Hıristiyanların ve Müslümanların oluşturduğu sınıf arkadaşlarının yarısı yatılı yarısı da sabahçı öğrencilerden oluşuyordu. Matematik dersine giren Michel Marmoura'nın yaşamı da, 1948 yılının getireceği yıkımın ve sürgünlüğün eşiğindeydi. Çoğu öğrencinin aynı zamanda aile dostu olmasının (ayrıca beni vaftiz etmiş olan başrahibin de oğluydu) verdiği huzursuzluğa rağmen, kesirlerle ilgili temel bilgileri oldukça başarılı bir biçimde öğretmeyi beceren yumuşak başlı, fazlasıyla zeki bir öğretmendi Marmoura. Yıllar içinde, Madison'da, Wisconsin'de, Princeton'da ve şu anda yaşamakta olduğu Toronto'da da tekrar tekrar karşılaştım kendisiyle; paramparça edilmiş geçmişinin acısını içinden atmayı başaramamış görebildiğim kadarıyla. St. George, akademik anlamda daha başka bir iz bırakmamış bende: Vasat bir öğretimden, kararsız bir atmosferden ve şimdi elli yıl öncesine dönüp baktığımda, ülke kimliği geri dönüşü olmayan bir değişimden geçerken amaçsız mı amaçsız bir alışıldık düzeni sürdürme adına beyhude bir çabadan ibaretmiş gibi geliyor bana bu okul. On iki yaşıma geldiğimde, fazlasıyla uzun boylu ve yaşından büyük gösteren bir çocuk olarak artık benim de yol tezkeresi taşımam gerekiyordu; dikenli tellerle çevrili barikatlarda dikilen asabi İngiliz askerleri okul çantamı kontrol ediyor, o düşmanca, yabancı bakışlarıyla olası bir bela kaynağıymışım gibi beni tepeden tırnağa süzerek yol tezkeremi kuşkulu gözlerle inceliyorlardı.

Bu tezkere gidebileceğim yerleri yalnızca okulumun bulunduğu bölgeyle sınırlasa da halamlara ait olan ve kuzenlerimin kullanmaya izinli oldukları açık yeşil Studebaker'la Telbiye'nin dört bir yanında geziniyor, Robert ve Albert'm ne kadar arkadaşı varsa hepsinin evlerine serbestçe girip çıkıyorduk. Yalnız başımayken evin tam batısında kalan küçük meydanın orada bisiklete biniyordum. Evin ardındaki tepenin az ilerisinde İngiliz ordusuna bağlı bir tören bandosu amansız öğle güneşinin altında bana mısın demeden prova yapıyordu; hafta sonları kayaların ardına gizlenerek onları izlediğimi anımsıyorum: O anlaşılmaz bağırtılarının, sıcaktan handiyse eriyip gidecek kara asfaltı döven tabanı demirli, koskoca kara asker botlarının ve tekinsizce tınlayan o yabanıl borazanlarının çağrısı beni olduğum yere mıhlardı. Albert'm ezberden İngilizce şiirler okuma ko-

nusunda özel bir yeteneği vardı; hem İngilizce öğretmenini hem de sevdiği şiirin galeyana gelmiş anlatıcısını sarakaya alarak gözlerini devire devire, "Yarım fersah, yarım fersah, yarım fersah daha / Akın etti altı yüz atlı ölüm vadisinin bağrına" diye başlayıverir, sesini yükseltirken sağ elini de yavaşça kaldırarak ortalığı inletmeyi sürdürürdü: "Cevap vermek değil vazifeleri / Neden diye sormak değil vazifeleri / İtaat edip ölüme gitmek tek bildikleri / Ölüm vadisine akın etti altı yüz süvari." Kendimi şiire öyle bir kaptırırdım ki, bizim de görev duygusundan başka hiçbir şey düşünmeden ileri atılan soylu askerler olmamız gerektiği fikrine kapılırdım. Derken Albert'ın sesi daha da yükselirdi: "Şaşırıp kaldı onlara bütün dünya / Saygı duy onların taarruzuna / Hürmetle an Süvari Alayını / Altı yüz soylu atlı."* Bu şiirin aslını astarını yıllar sonrasına dek öğrenemedimse de zaman içinde onu ezberledim ve kuzenimle birlikte sesli olarak okur oldum; bunu yaparken şiirin sözlerinin insanın sorgulama, hissetme yetilerini etkisiz hale getirdiğini düşündüğümü de anımsıyorum. "Neden diye sormak değil vazifeleri" dizesi, kendi payıma henüz doğrudan deneyimlemediğim, ama yirmi yıl sonra Kahire'nin kavurucu güneşinde Cemal Abdünnâsır'a alkışlarla tezahürat eden Mısırlı kitleleri izlediğim sırada aklıma gelerek beni tesiri altına alacak bir tavrın tüyler ürpertecek ölçüde isabetli bir habercisiymiş meğer.

Nebîha halamın ailesinin tüm fertlerinin Kudüs'ten sırayla sürülmesi yüzünden, 1948 baharının başında kala kala en büyük kuzenim Yûsuf kalmıştı Filistin'de. Telbiye bölgesi tamamen Haganah'ın** eline düştüğünden o da oradaki evini terk ederek, Batı Kudüs'ün komşu bölgelerinden olan Yukarı Bakaa'da daha küçük bir eve yerleşmişti. Ancak mart aymda Yûsuf da bu son kalesini bir daha geri dönmemek üzere ardında bırakmak zorunda kaldı. Kudüs'te geçirdiğim ilk günden son güne dek Telbiye, Katamon, Yukarı ve Aşağı Bakaa'yla ilgili olarak belirgin bir biçimde hatırlayabildiğim

* İngiliz saray şairi Alfred Lord Tennyson'ın "The Charge of the Light Brigade" adlı şiiri –*ç.n.*

** Yahudi yerleşimlerinin Arap saldırılarına karşı korunması amacıyla kurulan ve sonradan İsrail Savunma Kuvvetleri'nin çekirdeğini oluşturan Yahudi kolluk kuvvetleri –*ç.n.*

şey, bu bölgeleri çoğuyla ailece tanıştığımız, aşina isimleri —Salame, Dıcânî, Evâd, Hidr, Badûr, David, Cemal, Baramki, Şammas, Tannûs, Kubeyn— halen kulağımda çınlayan ve tümü hayatlarının geri kalanını mülteci olarak sürdüren Filistinlilerin ve yalnızca onların mesken tuttuğuydu. Batı Kudüs'ün en azından bu bölgelerinde yeni Yahudi yerleşimcilere hiç rastlamadığımdan bugün Batı Kudüs'e ilişkin bir şeyler duyduğumda çocukluğumun uğrak yerleri olan Arap kesimleri gelir aklıma hep. Doğduğum, yaşadığım ve kendimi evimde hissettiğim bir şehrin hele de bu bölgelerinin Polonyalı, Alman ve Amerikalı göçmenlerin eline geçtiğini, Kudüs'ü adeta fethettiklerini ve Filistinlilere hiç yaşam hakkı tanımaksızın (Filistinliler şehrin hiç aşina olmadığım doğusuna hapsedilmişti görünüşe bakılırsa) onu kendi hükümranlıklarının emsalsiz bir simgesine dönüştürdüklerini kabullenmek bana halen zor geliyor. Eski sakinleri 1948 ortalarında sonsuza dek sürgün edilmiş bulunan Batı Kudüs bugün tamamen Yahudileşti.

Ailemin ve benim o günlerden bildiğimiz Kudüs, Kahire'den daha küçük, daha sade ve görünürde daha düzenli bir şehirdi. Manda yönetimini ellerinde tutan İngilizler 1948'de, ailemin Filistin'i dönmemek üzere terk etmesinden yaklaşık altı ay sonra aniden çekilmişlerdi. Öncedense her tarafta İngiliz askerleri vardı (Kahire'den çoğu çoktan çıkmıştı) ve derli toplu evleri, düzenli trafiği, bitmek bilmez çay saatleriyle şehir fazlasıyla İngiliz bir mekân izlenimi bırakıyordu. Bu mekânın sakinleri de kendi ailem ve aile dostlarımız örneğinde olduğu gibi İngiliz ekolünde yetişmiş Araplardı zaten. Ne manda yönetimi denen şeyin ne de ismi paraların ve pulların üzerine basılı olan Filistin hükümetinin gerçekte ne demeye geldiği konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Tek bildiğim, Kahire'yle kıyaslandığında Kudüs'ün çok daha albenili bir yer olduğuydu; Kahire'nin dört bir yanını saran ihtişam ve zenginlikten —gösterişli evler, pahalı mağazalar, büyük arabalar ve sokaklara sığmayan gürültülü kalabalıklar— yoksundu belki, ama yine de daha albeniliydi. Nadir de olsa birkaç Ortodoks Yahudi görmüşlüğüm vardı Kudüs'te; Mea Şarim'in içine olmasa da oldukça yakınına gittiğimde, siyah kostümlü, şapkalı, paltolu Ortodoks Yahudilerin insanı hayrete düşürecek ölçüde farklı varlıklarını, içime sindirmekten de

anlamaktan da uzak bir halde, merakla karışık bir soğuklukla karşıladığımı anımsıyorum. Yine de Kudüs'ün temelde Filistinlilerden oluşan nüfusu Kahire nüfusuna göre çok daha homojendi.

Sınıfımda bir çocuk vardı ki, her şeyiyle dün gibi hatırımdadır. Babası su tesisatçısı olan David Ezra, yanılmıyorsam ilkokul yedinci sınıftaki yegâne Yahudi öğrenciydi (okulda onun dışında birkaç Yahudi öğrenci daha vardı). David'in o sınıftaki varlığı, hele de Filistin'de ve kendi yaşamımda sonradan meydana gelen değişimleri göz önüne aldığımda, beni hayrete düşüren bir gerçeklik olarak zihnimi meşgul eder halen. Sağlam yapılı, siyah saçlı bir oğlandı David, benimle İngilizce konuşurdu. Sınıftaki diğer öğrencilerden ayrı durur, onlardan daha kapalı, daha bağımsız görünürdü sanki, kimseden yardım istemezdi. Bunların tümü de beni ona çeken niteliklerdi. GPS'den veya Kahire'deki kulüpten tanıdığım Levanten Yahudilere benzemediği gözümden kaçmasa da Yahudiliğinin bizim için ne anlama geldiği konusunda yine de pek bir fikrim yoktu; tek hatırladığım aramızda oluşunun bana hiç de tuhaf gelmediğiydi. Geniş omuzları ve güçlü bacaklarının yanı sıra, yarışlardaki hırsıyla da beni kendisine hayran bırakan kusursuz bir atletti. Öğleden sonraları küçük gruplar halinde (bu şekilde kontrol noktalarından daha kolay geçebiliyorduk) eve dönüş yoluna koyulduğumuzda bizimle yürümezdi. Ezra'yı son gördüğümde, biz üç-dört kişilik bir grup halinde Telbiye'ye doğru ağır ağır yürürken o yolun karşısında durmuş benim olduğum tarafa bakıyordu. Annemle babamın Noel' den hemen önce aniden Kahire'ye dönmemizin daha iyi olacağını kararlaştırmaları üzerine Ezra'yla birdenbire kopan bağım, hem Filistinli Araplarla Yahudiler arasında yükselen, sözler de kavramlar da yetersiz kaldığından tartışılmaksızın sineye çekilen aşılması imkânsız uçurumu, hem de ortak tarihçemize o andan itibaren dayatılan korkunç sessizliği simgeler oldu gözümde.

Kudüs üzerine çöken sonbaharın uzayıp gidişiyle birlikte biz de giderek, kuzenlerden, amcalardan, halalardan, teyzelerden oluşan dar aile çemberinin içine çekilir olduk. Bir sefer, dayım Münîr Mûsâ'nın Sefad'dan sonra taşındığı Yafa'daki yeni evine gittik. Kumlu kasvetli bir sokak üzerindeki bu ev, beni onca eğlendiren mağaramsı Sefad evinin albenisinden ve esrarından büsbütün yoksundu. Bu-

raya yeni taşınmış olduklarından dayım ve ailesinin hiç arkadaşları da yok gibiydi. Kudüs'te ise babamın ikinci dereceden kuzeni olan Şefik Mansûr amca, belirgin Alman aksanından kurtulamamış olmakla birlikte dudak uçuklatacak ölçüde kusursuz bir Arapça konuşan Stutgartlı karısı Lore teyze ve çocukları Nebil ve Erica Randa' yla görüşüyorduk sık sık. Şefik, Genç Hıristiyan Erkekler Birliği' nin Küçükler Şubesi başkanıydı, karısı Lore da ona yardımcı oluyordu. Evimizden birkaç blok ötede olan Genç Hıristiyan Erkekler Birliği çatısında spor, el sanatları, dil ve ev ekonomisi kurslarını yürütmekten ibaret işine, yaptığı her şeye olduğu gibi dört elle sarılan coşkulu bir adamdı Şefik.

Kudüs'te geçirdiğim son yıllarımda Genç Hıristiyan Erkekler Birliği, fazlasıyla iç sıkıcı ve anlaşılmaz bulduğum ayinlerinden pek hazzetmediğim kiliseden çok daha etkili bir sosyal kurum haline geldi benim için. Kapalı havuzu, tenis sahaları ve görkemli bir çanın süslediği bir kulesi vardı; bilinçsiz bir sahiplenmeyle bunların tümünü "bize" ait varsayıyordum. Ailemdeki herkesin birlikle şu ya da bu şekilde bir ilişkisi vardı; ya kurslarından birine katılıyor, ya tesislerinden yararlanıyor (kuzenim George'un güneşli bir öğleden sonra orada tenis oynayışı halen gözlerimin önündedir) ya da yönetim kurulunda yer alıyorlardı. Ne var ki Genç Hıristiyan Erkekler Birliği, İsrailli Kudüs'ün bir parçası haline geldi ve 1948 yılının başlarında birliğin sağladığı bir bursla Amerika Birleşik Devletleri'ne giden Şefik amca ve ailesi bir daha asla geri dönemedi. Chicago'da bir süre elleri kolları bağlı halde kalakaldıktan sonra Wisconsin taşrasının bunaltıcı koşullarında yaşamaya başladılar. Küçükler Şubesi'nin o faal, şen şakrak başkanı, Chicago Genç Hıristiyan Erkekler Birliği'nde bir süreliğine güvenlik görevlisi olarak çalıştıktan sonra Lions Kulüpleri'nin örgütleyicisi sıfatıyla kuzey Wisconsin yollarına düştü. Filistin'de olup bitenlere, Amerika'da geçirdiği ilk yıllarına yönelik öfkesi bir nebze olsun dinmediyse de Amerika yaşantısından iyi kötü hoşnutluk, hatta keyif duymayı diğer akrabalarımın çoğundan çok daha âlâ bir biçimde başardı sonunda. Gelgelelim, hayatının iki ayrı yarısını uzlaştırmayı asla başaramadı.

Gerçekte kim olduğunu yıllar sonrasına dek öğrenememekle birlikte Kudüs'teki ilk yıllarımda beni enikonu büyüleyen renkli mi

renkli bir kişilik vardı. Babamın tavla oynamaktaki doymak bilmez iştahı, daima koyu renkli takım elbiseler giyen, fildişi ağızlığına geçirdiği sigaraların birini söndürüp diğerini yakan, başının üzerinde kümelenen duman bulutu yüzünden iyiye alamet olmayan bir sıklıkta öksürüp duran başı sarıklı, pala bıyıklı, yaşlı başlı bir adam tarafından dindirilirdi çoğun. Bu adam babamın kuzeni ve St. George' da üst sınıfların Arapça öğretmeni olan Halil Beidas'tı. Onu okulda hiç görmediğimden, St. George'la olan bağlantısını ancak kırk yıl sonra, kuzenim Yûsuf, Beidas'm kendi Arapça öğretmeni olduğundan söz ettiğinde öğrenmiştim. Beidas hakkında yine sonradan öğrendiğim diğer bir gerçek ise, bir zamanlar Filistin Kırtasiye'de çalışan, babamın sağdıçlığım da yapmış olan, Arap Bankası'nda kısa bir süre çalıştıktan sonra mülteci olarak Beyrut'a sığınan ve on yıl içinde Lübnan'ın en zengin işadamlarından biri haline gelen Yûsuf Beidas adlı bir adamın babası olduğuydu. Oğul Beidas, havayolu şirketlerinde, tersanelerde, gayrimenkullerde (ki bunlara Rockefeller Merkezi'ndeki bir bina da dahildi) büyük miktarlarda hisseleri bulunan Intra Bankası'nın sahibiydi. Lübnan'daki bu nüfuzu, iflasına ve Intra'nın çöküşü olan 1966 yılına dek sürdü. Bundan birkaç yıl sonra da Luzern'de yardıma muhtaç bir halde kanserden öldü; son günlerinde ondan kısa bir süre önce İsviçre'ye yerleşmiş bulunan Nebîha halam bakmıştı kendisine. Beidas'm dudak uçuklatan yükselişi ve çöküşü kimilerince yetmişli yılların korkunç Lübnan-Filistin savaşlarının habercisi sayıldıysa da, bana sorarsanız daha nice yaşantıyı doğal yörüngesinden çıkaran 1948 yılı olaylarının bir simgesinden başka bir şey değildi.

Öte yandan yıllar sonra Halil Beidas hakkında keşfettiklerim, onun basit bir Arapça öğretmeninden çok öte bir şahsiyet olduğunu gösterir nitelikteydi: İlkin Kudüs Rus Sömürge Okulu'nda eğitim görmüş (el-Moskoviya adlı bu okul günümüzde özellikle Filistinlileri hedef alan bir sorgu ve gözaltı merkezi), ardından Rus Ortodoks Kilisesi'nin himayesinde eğitimini doğrudan doğruya Rusya'da sürdürmüştü. Yüzyıl başlarında Filistin'e döndüğünde bu kez Nasıra'da bulunan el-Moskoviya'da —ki günümüzde burası yine bir İsrail karakoludur— süregelmekte olan *nedve*'de yani edebiyat seminerinde katılımcı olarak boy göstermişti. Dostoyevski'den Berda-

yev'e varıncaya dek tüm 19. yüzyıl Rus Hıristiyan kültürel nasyonalistlerinden aldığı yepyeni fikirlerle nihayet Kudüs'e dönmüş ve burada bir romancı ve edebiyat eleştirmeni olarak tanınmaya, hatta ünlenmeye başlamıştı. Yirmili ve otuzlu yıllarda, özellikle de ülkeye göç etmekte olan siyonist yerleşimcilerle mücadelesi bağlamında bir Filistin ulusal kimliğinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştu. Beidas'ın Filistin nezdindeki gerçek önemini anlamanın uzağından yakınından geçmeyişim, onu sigara öksürüğü illetine tutulmuş antika bir ihtiyar olarak görmekle kalışım bir çocuk olarak siyasi durumumuzdan ne denli bihaber olduğumun, bu anlamda nasıl bir cahilliğe itildiğimin bir göstergesidir. Birkaç yıl sonra, babamla giriştikleri hararetli tavla muhabbetlerindeki keyifli, şen şakrak adam ülkesinin elden gidişini görmeden göçüp gitmişti. Çocukları gibi mülteci olmak zorunda kalmamıştı en azından.

Bugün beni asıl kahreden şey, ailemizin ve dostlarımızın 1948 yılında başlayan, ülkeden ülkeye, şehirden şehre durmaksızın sürüklenmelerine neden olan sürgünlükleridir; o sıralar olayların iç yüzünü hiç bilmeyen, dünyadan habersiz bir tanığıydım bu sürgünlük halinin. On iki buçuk yaşında bir oğlan olarak, Filistin'den tanıdığım, orta sınıf sıradan insanlar olarak bildiğim kişilerin Kahire'de, yüzlerine ve yaşantılarına sinen hüznü, yokluğu görüyordum görmesine; yine de başlarına gelen felaketin gerçek yüzünü bir türlü kavrayamıyor, hikâyenin farklı parçalarını Filistin'de gerçekte neler olup bittiğini anlamamı sağlayacak şekilde bir araya getirmeyi başaramıyordum. Kuzenim Yûsuf'un ikizi Evelyn hep beraber yemek masasının başında toplandığımız bir Kahire akşamında, ilk duyduğumda adı doğrusu bana hiçbir şey ifade etmemiş olan Kavukçu adlı birine duyduğu inançtan söz etmişti hararetli bir dille. Babam (tabii kuzenimin söz ettiği kişinin kim olduğunu anlamak için ona dönmüştüm) biraz kuşkucu, hatta neredeyse saygısız bir yaklaşımla adamı "Arap generalin teki" olarak tanımlamakla yetinse de, Evelyn "Kavukçu gelince onlara günlerini gösterecek" diyordu da başka bir şey demiyordu. Nebîha halam Deyir Yasin* gibi olayların dehşetini anlatmaya koyulduğunda —"...çırçıplak kızlar kamyonların arkasında kamplarının içinden geçiriliyor"— başı önüne düşüyor, sesine yaslı bir eda yerleşiyordu. Bu sözleriyle, sadece

masum sivillerin korkunç bir soğukkanlılıkla katledilmesinden duyduğu dehşeti değil, çıplak bedenleri erkeklerin nazarına maruz kalan kadınların utancını da dile getirdiğini düşünürdüm. Ve o sıralar bu nazarın kimlerin gözlerinden geldiğini hiç düşünmüyor, hayal dahi edemiyordum.

Sonraları geniş ailemizin Kahire'deki münasebetleri belli bir resmiyet sayesinde her zamanki olağanlığıyla sürüp gitti; yine de daha önce ilişkilerimizde olmayan kimi çatlakları, ufak tefek uyuşmazlıkları ve dil sürçmelerini sezinlemiyor değildim. Hepimiz asla geri dönemeyeceğimizi düşündüğümüz Filistin'den umudu kesmiş, adını neredeyse hiç anmaz olduğumuz bu yeri sessizce, içimiz yanarak özlemekle yetiniyorduk. Kudüs'te babaerkil bir iktidar ve zenginlik abidesi olan babamın kuzeni Sibîr Şammas'ın Kahire'de, daima aynı takım elbise ve yeşil bir süveterle boy gösteren, ağırlığını eğri bastonuna verdiği iriyarı, atıl vücudunu koltuğuna yavaşça, binbir zahmetle yerleştirmeyi başardıktan sonra burada sessizce oturup kalakalan çok daha ihtiyar ve kırılgan bir adam olup çıktığını fark edecek yaştaydım. Biri Süveyş Kanalı Bölgesi'nde diğeri ise Kahire'de sekreter olarak çalışan evlenmemiş kızları Alice ve Tina birbirinden çekici genç kadınlardı. Kendilerini içinde buluverdikleri güvensizliği Mısırlılara, İngilizlere, Rumlara, Yahudilere ve Ermenilere yönelik kabadayılık gösterileriyle dışavuran gürültücü ve kavgacı iki oğlunu da pek seviyordum. Anneleri Olga ise ödenecek faturaların, doğru düzgün bir ev bulma derdinin, iş arama çilesinin yarattığı darboğazla daha bir acılaşan yüksek perdeden sesiyle sürekli her şeye sızlanıp duran bir kadıncağız olup çıkmıştı. Heliopolis'teki çok katlı, asansörü olmayan, sıvaları enikonu kalkmış, perişan bir apartmanda bulunan dairelerinde ziyaret ediyorduk onları. Dairenin boşluğu, her köşesine sinmiş terk edilmişlik kokusu karşısında nasıl da dehşete düştüğümü anımsıyorum.

Annem bu insanların başına gelenler hakkında tek kelime etmiyordu. Babama ise sormuyordum; kökünden ters giden bir şeyler

* 9 Mayıs 1948'de İsrailli İrgun çetelerinin Deyir Yasin köyünü basarak, kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar da dahil olmak üzere tam 254 kişiyi öldürdükleri tarihi katliam –*ç.n.*

olduğunu sezinlemekle birlikte kelime dağarcığım böylesi bir soru sormama elvermiyordu. Yalnız bir seferinde babam her zamanki ser verip sır vermezliğiyle Sibîr ve ailesi için, "Her şeylerini kaybettiler" diye bir yorumda bulunarak Filistin'deki genel duruma biraz olsun açıklık getirmiş, neden sonra, "Biz de her şeyimizi kaybettik," diye eklemişti. İşinde, evimizde, Kahire'deki yaşam tarzımızda bir değişiklik görmediğimden kafam karışarak neyi kaybettiğimizi sormak zorunda hissettim kendimi. Ağzından çıkan tek kelime, "Filistin'i" oldu. Filistin'den hiçbir zaman fazla hazzetmemişti belki; yine de kısa ve özlü bu tuhaf itirafı, geçmişe böylesine çarçabuk set çekişi, tam da ona özgü bir kaçıştı. "Geçmiş geri getirilemez. Şu anla ve gelecekle meşgul olmak akıllı adama yeter de artar bile," derdi sık sık; ardından da ışık hızıyla "Lord Bacon" diye ekler, böylelikle tartışmak istemediği bir konuyu bu son sözün mührüyle kapatmış olurdu. Etkileri şimdiki zamandan bir an olsun el çekmeyen bir geçmişe böylesine kaskatı bir stoacı tutumla sırt çevirebilmesi beni oldum olası hayrete düşürmüştür. Asla ağlamaz, uç durumlarda hissettiğini tahmin ettiğim duyguları göstermezdi. Kardeşi Esad'ın Yafa'daki cenaze töreninde ağlayıp ağlamadığım anneme neredeyse yalvarırcasına sorduğumu bilirim. "Hayır," diye direnmişti annem, "koyu renkli güneş gözlüğü takmıştı, yüzü de epey kırmızı görünüyordu. Ama ağlamadı." Sulugözlülük zayıf yanlarımdan biri olduğundan bunu gıpta edilesi bir güç olarak görmüştüm.

1947 Aralığının ortalarından kısa bir süre sonra dayılarımdan ikisi Mısır'a yerleşti. En küçük dayım Emile, Delta'nın sevimsiz olmasına sevimsiz ama büyük taşra şehirlerinden olan Tanta'da, anneannemin uzak akrabalarından biri olan ve tek gözündeki korsan bandı ve yarı kaçık halleriyle hepimizi tedirgin eden Malvina Fares'in sahibi olduğu bir cam fabrikasında çalışıyordu. Annemden birkaç yaş büyük olan Alif dayım ise dört çocuklu, evli bir adamdı. Devasa yapbozların başında saatlerini harcamaktan, kişisel kütüphanesini tasnif edip durmaktan ve müzik dinlemekten başka bir şey bilmeyen, yumuşak başlı, hımbılca bir adamdı. Nablus'tayken Arap Bankası'nda dirsek çürüttükten sonra, önce Kahire'deki, ardından da İskenderiye'deki UNESCO'da çalışmıştı. Bağdat'tan Beyrut'a taşınmasının ardından seksen beş yaşına geldiği şimdilerde, 1948'in,

Irak ve Mısır darbelerinin, son olarak da Lübnan İç Savaşı'nın bir kurbanı olarak Seattle'da yaşıyor. Alif dayımın da karısı Selvâ'nın da her hallerinden dizginlenmiş bir öfkenin yanı sıra daha önce benzerine rastlamadığım, insanda handiyse acıma duygusu uyandıracak bir bezginlik yayılıyordu.

Emile'in bir türlü hale yola koyamadığı hayatı, arkası kesilmeyen iş kurma girişimleri, evleri, insafsız çalışma koşullarına ilişkin şikâyetleri ve sıkıntıları bizim görünürde durağan ve sorunsuz yaşantımızın fildişi kulesinde de çatlaklar oluşturuyordu. Filistin'in düşmesinden sonra Mısır'da ayakta kalma savaşı veren, ümitsiz bir bekâr gibi gelirdi bana Emile. Mısırlı Müslüman bir karısı ve iki kızı olduğunu ve bu gerçeğin çocukluğumuz boyunca bizden gizlendiğini ise ancak yıllar sonra öğrenebilmiştim. O sıralar Filistin'den nadiren açıkça söz edilirdi, yine de babamın tek tük yorumları bir toplumun felaketlerle dolu çöküşünü, bir ülkenin ortadan kayboluşunu dile getirmeye yetiyordu. Bir keresinde Şammaslardan söz ederken yılda on fıçı zeytinyağı tükettiklerini söylemişti babam. "Bizim ülkemizde bir zenginlik göstergesidir bu," diyordu. Zeytinyağının bunca bol olduğu yerde zeytinlikler ve verimli topraklar da olsa gerekti. Şimdiyse bunların tümü elden gitmişti.

Yafa'daki eski zenginlikleriyle, kutu gibi evde, son derece güç koşullarda yaşamak zorunda kalışları arasındaki korkunç tezatla anılagelen Zemâlik komşularımız Mira ve Sâmi Halebi vardı bir de. Kızlarını üstüne titreyerek büyütmüş olan varlıklı ve seçkin bir aileden geliyordu Mira anladığıma göre; Fransızcası da vardı (bizim çevremizde alışılmadık bir durumdu bu ve kuşkusuz iyi okullarda eğitim görmüş olduğunun, eskiden Fransa'ya gönlünce seyahat edebildiğinin göstergesiydi). Annemle babamın konuşmalarında sürekli, "sefil oldu", "başı darda", "dertleri bitmek bilmiyor" gibisinden yorumlarla anılsa da Mira'nın Eyüp Peygamber sabrıyla perçinlenen doğal asaleti hepimizin ağzını açık bırakıyordu. Başka aileler de vardı tabii; bir kısmının annelerine, babalarına evimizde olsun babamın şirketinde olsun iş imkânları sağlamaya gayret ediyorduk. Örneğin sıradan bir Hıristiyan mülteci olan Marika, Anglikan olmamız nedeniyle aksatmadan gittiğimiz, son derece İngilizvari bir kurum olan All Saints Katedrali'ndeki Arapça ayinlere katılmaya ha-

lam tarafından ikna edilmiş, ardından da annemin şahsi yardımcısı olmuştu.

Ama Filistin felaketini bize asıl unutturmayan kişi kuşkusuz Nebîha halamdı. Her cuma günü öğle yemeğine bizim eve gelir (kıpır kıpır halleriyle, artık iyiden iyiye ihtiyarlamış, eski canlılığını büyük ölçüde yitirmiş olan Melia teyzeyi de gölgede bırakırdı), Şubra'daki mülteci ailelerini ziyaret etmekle, onlar için oturma ve çalışma izni koparabilmek uğruna taş gibi duygusuz hükümet yetkililerinin başının etini yemekle, mültecilere para yardımı sağlayabilmek için bir hayır kurumundan diğerine yorulmaksızın koşuşturmakla geçen bir haftasının çilelerini anlatırdı bize.

Annemle babamın, kuşaklar boyu yaşamlarımızı kıskacına alan, tanıdığımız bildiğimiz hemen herkesi etkilemiş olan, dünyamızı böylesine altüst eden Filistin meselesini, az buz değil yitirilen koskoca bir yurdun acısını bu denli içlerine atmalarının, tartışmaktan, hatta üzerinde konuşmaktan dahi kaçınmalarının izahını bir türlü bulamıyorum. Mısır'daki (daha çok da Lübnan'daki) yaşantıları onlara yeni bir ufuk açmış olsa da, doğdukları ve büyüdükleri yerdi Filistin. Kız kardeşlerimle ben, "kötü insanlar"dan, annemin deyişiyle "küçük akıllarımız"ı çelecek her türlü dış etkiden tam anlamıyla yalıtılmış bir çocukluk yaşamıştık. Ama Filistin meselesinin hasıraltı edilmesi, oldum olası kuşkuyla yaklaştıkları siyasetten nefret eden, Mısır'da kendilerini siyasetle ilgilenmek şöyle dursun aleni bir tartışmaya dahi giremeyecek denli diken üstünde hisseden annemle babamın siyasetten büsbütün arınma saplantılarının bir parçası olarak yaşamlarımızdaki yerini aldı. Siyaset bizi değil, hep başkalarını ilgilendiriyordu sanki. Yirmi yıl sonra siyasetle ilgilenmeye başladığımda annem de babam da buna kesin bir dille karşı çıkmışlardı. "Mahvına sebep olacak bu," diyordu annem. Babamsa, "Sen edebiyat profesörüsün, kendi işine bak," diyordu. Ölümünden birkaç saat önce babamın bana söylediği son sözler şunlar oldu: "Siyonistlerin sana yapacaklarından korkuyorum. Kendine mukayyet ol." Babamın ve çocukları olmamız sıfatıyla bizim, gümrük kontrollerinden, göçmenlik bürosu görevlilerinin kıskacından elimizi kolumuzu sallaya sallaya geçişimiz, savaş ve savaş sonrası yıllarında bizler kadar şanslı ve ayrıcalıklı olamayanların göğüslemek zorun-

da oldukları güçlüklerin yanında çocuk oyuncağı gibi kalıyor, birer muska misali taşıdığımız Amerikan pasaportlarımız bizleri Filistin üzerinden oynanan siyasi oyunlardan sakınıyordu. Gelin görün ki annemin Amerikan pasaportu yoktu.

Filistin'in düşmesinin ardından babam anneme, artık nasıl olursa olsun bir Amerikan belgesi almak uğruna yaşamının sonuna dek çabaladıysa da başarılı olamadı. Dulluğunda aynı çabayı sürdüren annem de babamınkinden farklı bir sonuç alamadı. Çok geçmeden özel bir geçiş kartıyla değiştirilen Filistin pasaportuyla kalakalan annem neredeyse gülünç bir utanç vesilesi gibi yolculuk ederdi bizle. Babamın, annemin kâğıdını bizim şık yeşil Amerikan pasaportlarımızın altına saklayarak görevliyi gafil avlamaya yönelik beyhude çabalarını kendi ağızlarından defalarca dinlemiştik. Tabii asla başarıya ulaşamamıştı. Sıra annemin belgesine geldiğinde onayına başvurulmak üzere çağrılan daha yüksek rütbeli görevli, ciddi bakışları ve ihtiyatlı tavrıyla annemle babamı kenara çeker, onlara gerekli açıklamaları yapar, nasihat üstüne nasihat verir, hatta uyarılarda bulunur, kız kardeşlerimle ben de olan bitene anlam veremeyerek bir köşede sıkıntıdan patlardık. Nihayet pasaport kontrolünden geçebildiğimizde, annemin utanç verici bir belgeyle doğrulanan bu aykırı durumunun iç yüzünde, adına vatansızlık denen o müşterek kâbusun yattığını açıklamaya ise gerek duymazlardı bana. İster Lübnan'da, ister Yunanistan'da, ister Amerika Birleşik Devletleri'nde olalım, annemin uyruk sorunu birkaç saat içinde unutulup gidecek ve gündelik yaşam kaldığı yerden devam edecekti nasılsa.

1948'in ardından Zemâlik'e, bizim evin üç apartman ilerisine yerleşen Nebîha halam, canını dişine takarak Mısır'daki Filistinli mültecilerin yararına hayır işleri yapmaya koyuldu bir başına. Protestan kiliselerine bağlı olan, aralarında Kilise Misyonerleri Cemaati'nin (CMS), Anglikan ve Presbiteryen misyonerlerin de bulunduğu İngilizce konuşan hayır kurumları ve misyonerlerle temasa geçmekle başladı işe. Gözünde en acil olan konular çocuklar ve sağlık sorunlarıydı. Daha sonra erkek, bazen de kadın mültecilere arkadaşlarının, tanıdıklarının ve akrabalarının evlerinde ya da işyerlerinde iş imkânları yaratmaya çalıştı. Nebîha halama ilişkin en canlı hatıram, bitkin bir ifade ve acıklı, sızlanan bir ses tonuyla mültecilerinin

(biz de onlardan Nebîha halanın mültecileri diye söz eder olmuştuk) çektiği sefaleti, daha da kötüsü mültecilere bir aydan daha uzun süreli oturma izni vermeye yanaşmayan Mısır hükümetinden taviz koparma çabalarının çilesini anlatışıdır bize. Mısır hükümetinin, savunmasız, evsiz, çoğunlukla da felaket yoksul olan Filistinlilere karşı sürdürdüğü bu yıldırma politikası halamda bir saplantı haline gelmişti. Bundan başka bir şeyden söz etmiyor; çocuk dizanterisi ve lösemi hastalıklarına, bir göz odada yaşayan on kişilik ailelere, erkeklerinden ayrı düşen kadınlara, yokluk içinde büyüyen, dilencilik yapan çocuklara (en çok da bu çileden çıkarıyordu onu), hepatit, şiştozom, karaciğer ve akciğer hastalıkları gibi çaresi olmayan illetlerin pençesine düşmüş adamlara ilişkin yürek parçalayıcı haberlerinin ardı arkası kesilmiyordu. En az on yıllık bir süre boyunca da bunları her hafta bize tekrar tekrar anlatmayı sürdürdü.

En yakın sırdaşı ve dostu, ağabeyi olan babamdı. Annemle olan ilişkisi ise sevgi değilse de ("Babanla evlendiğimizde beni kıskanıyordu" diyordu annem) bir nezaket çerçevesinde kalmıştı hep. Babamın yaşamında vazgeçilmez olan bu iki kadının evlilik yoluyla akraba olup çıktıktan sonra işbirliğine, misafirperverliğe, paylaşmaya elveren bir anlaşma yaptıkları açıktı aralarında, ancak samimiyet görünüşe göre bu anlaşmaya dahil edilmemişti. Halamla benim aramda ise, onun neredeyse utanmama neden olan sevgi gösterileriyle dışavurduğu, benimse onu görmenin, konuşmasını dinlemenin, onu işbaşında izlemenin bulunmaz bir deneyim olduğuna dair hislerimde dışavurulan özel bir bağ vardı (aynı zamanda da vaftiz annemdi halam).

Filistin'i, ıstırap içindeki mültecilerle, halamın yaşamına soktuğu o Ötekilerle birlikte hisseder olduğum bir öfkenin ve dehşetin ardındaki tarihçe ve neden olarak algılamama da ilk Nebîha halam önayak olmuştur. İnsanın geri dönebileceği bir yerinin yurdunun olmayışının, ulusal iktidarın ya da kurumların güvencesinden yoksun olmanın, geçmişe dönüp bakınca acıdan, yararsız bir pişmanlıktan başka bir şey görememenin, şimdiki zamanın ise her yeni günle birlikte insanın sırtına daha büyük bir ağırlıkla çullanan iş bulma gailesinden, yoksulluktan, açlıktan ve aşağılanmadan başka bir anlam taşımaz oluşunun getirdiği perişanlığı görmemi sağlayan da yine oy-

du. Halamın gerek konuşmaları gerekse yakından izlediğim hummalı çabaları, tüm bunlara ilişkin son derece canlı bir resim oluşturmuştu kafamda. Halamın hali vakti yerinde sayılırdı; bir arabası, güne onunla birlikte sabah sekizde başlayan, ikide onu öğle yemeği için evine götüren, saat dörtte tekrar alıp akşamın sekizine, dokuzuna dek ona eşlik etmeyi sürdüren fazlasıyla sabırlı bir şoförü vardı — koyu renk takım elbisesi, beyaz gömleği, koyu renk kıravatı ve kırmızı fesiyle (1952 darbesiyle birlikte, orta sınıf kökenli saygın Mısırlı erkekler tarafından yıllar yılı giyilen sarığın yerini fes almıştı) iki dirhem bir çekirdek giyinen İbrahim Usta'ydı bu. Evler, muayenehaneler, okullar ve devlet kuruluşları gündelik uğrak yerleri arasındaydı.

Cuma günleri dışarı çıkmaz, bir yardımsever ve hami olarak ününü duymuş olan insanları evinde kabul ederdi. Ziyaretine gittiğim bir cuma günü kapısına dahi güçbela ulaşabildiğimde nasıl da şaşırmıştım. Fuâdu'l-Evvel Caddesi'nin araç trafiğinin en yoğun olduğu gürültülü kavşaklarından birinde, bir apartmanın ikinci katında oturuyordu; apartmanın bir köşesinde bir Shell benzinliği, giriş katında ise, dükkâm bu katı boydan boya işgal eden meşhur Rum bakkal Vasilakis vardı. Vasilakis'in dükkânı, gün boyu arabaları dışarıda bekleyen müşterilerle dolup taşar, trafiği felç eden bu durum öfkeli korna seslerinin dinmek bilmez kakofonisini iyice ayyuka çıkaran kulak tırmalayıcı bağırtılardan, nahoş tehditlerden oluşan bir curcuna yaratırdı. Halam her nasılsa bu felaket şamatayı umursamaz, evinde geçirdiği nadir boş zamanlarında kendini bir tatil köyündeymişçesine huzurlu hissetmeyi başarırdı. Akşam trafiğinin gürültüsünden söz ederken "gazino gibi" derdi ve gazino da onun gözünde nedense kumar oynanan yer değil de her daim huzurlu ve serin olan hayali bir kır kahvesiydi. Oturduğu binaya girmeye çalıştığım gün ise sokağın kulağı sağır eden gürültüsüne, girişten kapısına uzanan merdivenleri tıklım tıklım doldurmuş düzinelerce Filistinlinin bağırışları, hatta feryatları eklenmişti bir de; bu kalabalık karşısında neye uğradığını şaşıran aksi mi aksi Sudanlı kapıcı çileden çıkıp çareyi asansörün şalterini indirmekte bulmuştu tabii. Halam dilek sahiplerini tek tek kabul etmekte direttiğinden koca gün boyunca kapısındaki kalabalık, hacminden ya da içeri girmekteki

tez canlılığından bir şey kaybetmiyordu. Gelin görün ki, itişip kakışan bu insan deryası bir sıradan başka da her şeye benziyordu.

Misafir odasına kendimi atmayı başardığımda, düz arkalıklı bir sandalyede oturmuş orta yaşlı bir kadını dinlerken buldum halamı. Önünde bir masa ya da kâğıt kalem yoktu; yüzü gözyaşlarından yol yol olmuş kadının anlattığı yoksulluk ve hastalık dolu sefalet hikâyesi halamı iyice gayrete getirmişe benziyordu. "Sana o hapları bırakmanı söylemiştim," dedi aksi bir sesle, "seni uyutmaktan başka işe yaramıyorlar. Sen benim dediğimi yap, haplardan uzak duracağına, düzenli olarak çamaşır işleri alacağına söz verirsen kiliseden beş pound daha ayırırım sana." Kadın itiraz yollu bir şeyler söyleyecek oldu, ama halam kesin bir tavırla konuyu kapattı. "Hepsi bu kadar. Evine git, kocana da söyle bu hafta Doktor Haddâd'ı tekrar görsün. Ben reçetenin icabına bakarım. Ama mutlaka görünsün doktora." Kadın dışarı yollanmış, peşinde iki çocuğuyla başka bir kadın girmişti içeri.

Orada hiç sesimi çıkarmadan iki saat boyunca oturup bu hüzünlü geçit töreninin aralıksız olarak sürmesini izledim. Halam arada bir su içmek için mutfağa gitmek dışında yerinden kımıldamıyor; bir ümitsiz vakadan diğerine soğukkanlılıkla geçiyor; durmadan para dağıtıyor; sağlık sorunlarının, bürokratik engellerin aşılması için yol gösteriyor; çocukların, bu yardıma muhtaç, dünyadan habersiz kimsesiz çocukları kabul etmeleri için bir biçimde ikna ettiği okullara, kadınların hizmetçilik, sekreterlik gibi işlere, erkeklerinse hamallık, kuryelik, gece bekçiliği, fabrika işçiliği, hastane nöbetçiliği gibi işlere yerleştirilmesine yardım ediyordu. Ta on üç buçuk yaşımdayken şahit olduğum düzinelerce ayrıntıyı, yüzleri, dokunaklı kısacık konuşmaları, halamın dediğim dedik tavsiyelerini halen hatırlarım hatırlamasına ya, bu hazin manzaranın, halamı ve kendi ailemi de aynı biçimde sarsmış olan bir siyasi durumun, bir savaşın doğrudan sonucu olduğunu kavrayabildiğimi sanmıyorum o sıralarda. Filistinli olmanın yarattığı acıların üstesinden gelmeye çalışmanın ne demek olduğunu o zaman öğrendim; halam aracılığıyla kavradığım, yardım, ilgi ve maddi destek bekleyen o mültecilerin sefaleti ve acziyle, uyandırdıkları öfkeyle ete kemiğe bürünen bir kimlikti bu.

O günlere ilişkin aklımdan çıkmayan genel manzara, ardı arkası

kesilmeyen acil sağlık sorunları silsilesiyle bütünleşmiş en çok da. Halamın, görünürde kendisini destekleyen bir devlet dairesi veya kurum olmaksızın sorumluluğunu üzerine aldığı bu insanlar için yaptıklarının hekimlere özgü koşulsuz özveriden geri kalır yanı yoktu bence; hastalarıyla baş başa kalmış bir hekimdi o ve onlara yardım eli uzatmak için inanılmaz bir disiplinle, görülmedik bir görev bilinciyle çalışıyordu. Filistinli mültecilerin birçoğu ise, vatanlarıyla birlikte sağlıklarını da kaybetmiş gibiydiler. Hem devrim öncesi hem de devrim sonrası Mısır hükümetleri siyonist düşmanı safdışı bırakmaya ne kadar ant içse, Filistin'e olan desteklerini ne kadar ilan etse de, sığındıkları bu yeni ülke mültecileri doyurmak şöyle dursun gitgide daha çok tüketiyordu. Bu durumu duyurmaya çalışan radyo yayınlarını da, büsbütün sağırlaşmış bir kitlenin dikkatini bu soruna çekmeye çabalayan muhalif gazetelerin Arapça, Fransızca ve İngilizce manşetlerini de unutmam mümkün değil. Öte yandan o sıralar beni asıl ilgilendiren, genel durumdan çok ayrıntılardı, yollarını yitirmiş sağlıksız insanların yaşadığı bariz mutsuzluktu ve bu mutsuzluğu ortadan kaldırmanın tek çaresi, miniminnacık orta yaşlı bir kadına kararlılığını, azmini bir an olsun yitirmeden her türlü engelle savaşma gücünü veren o bağımsız düşünme, elini taşın altına sokma cesaretiydi. Halam siyasi görüşünü benim yanımda telaffuz etmezdi bile: Çünkü bunun sırası değildi. Asıl önemli olan Filistin halkının çektiği acının en ham, neredeyse hayvani haliydi ve halam da gece gündüz demeden kendini bu acıyı dindirmeye adamıştı. Asla nutuk atmaz, insanları kendi tarafına çekmeye çalışmazdı: Kimselerden yardım almadan, bir başına, kendi bildiğince, tamamen kendi iradesiyle çalışmaktı bütün yaptığı. Bu yardım çalışmalarına girişmesinden üç-dört yıl sonra, kişisel sekreteri olarak tanıtılan şüpheli bir genç adam çıktı ortaya, ama halam kısa sürede ondan kurtuldu ve bir kez daha tek başına kaldı. Kimse onun hızına yetişemiyordu görünüşe göre.

Halamın tıbbi anlamda destek aldığı insanların başında aile doktorumuz Wadie Baz Haddâd geliyordu; kısa boylu, sağlam yapılı, ak saçlı bir adam olan Doktor Haddâd aslen Kudüslü olmakla birlikte Beyrut'taki tıp okulunu bitirip hekim çıktığı andan itibaren Kahire'nin en yoksul kesimlerinden biri olan Şubra'da yaşamıştı. 1948

Ağustosunda vefat etmesi üzerine, oğlu Ferîd derhal babasının yerini aldı. Yolun karşısında bir eczanesi olan ve Nebîha halamın kol kanat gerdiği Filistinli mültecilere çok sayıda ilacı ya bedava olarak ya da bedavaya yakın bir fiyatla temin eden, Wadie'nin erkek kardeşi Kamil'i de arkasına almıştı halam. O döneme ilişkin tarihi belgelerin hiçbirinde anılmasa da, insan ötesi bir özveriyle sürdürdüğü hayırseverliğiyle, annemle Nebîha halamın dediklerine bakılırsa da teşhis koymadaki dehasıyla Kahire'nin yoksullarına inanılmaz ölçüde emeği geçmişti Doktor Wadie'nin. Doktor aynı zamanda CMS Hastanesi'yle de (eskiden Maadi yolunda, Kasru'l-Ayni'nin hemen sonrasında bulunan bu kurum devlet tarafından işletilen devasa bir tıp okulu ve hastane kompleksiydi) bağlantılı olduğundan halam onun sayesinde hastaların bazen ücretsiz olarak bazen de cüzi bedeller karşılığında hastaneye yatırılmasını da sağlamıştı anladığıma göre. Çelik ameliyat iğnelerini ve cam deri-altı şırıngalarını, her zaman cebinde taşıdığı küçük portatif ispirto lambasının üzerine koyduğu metal bir kutu içinde kaynatırkenki o ciddiyeti halen gözümün önüne gelir doktorun. İçimizden biri hastalandığında daima eve gelir, hızla reçetesini yazıp tavsiyelerini aktarır, kendisine ikram edilen kahveden veya limonatadan bir yudum bile almadan gidiverirdi. Faturasını göndermeyi de reddeder ya da babamın deyişiyle "unuturdu" hep.

Doktor Haddâd sürekli bir koşuşturmaca halinde her tarafa birden yetişen bir adamdı. Kendisine telefonla nadiren ulaşılabilse de tıpkı halam gibi haftanın iki-üç günü ikindi saatlerinde evinde olduğu herkesçe bilinirdi; eviyle muayenehanesi de bir olduğundan kapısında randevu almadan gelivermiş düzinelerce insan —hepsi de yoksul Mısırlılardı bunların— bekleşirdi daima. Suskunca bir adam olduğundan havadan sudan konuşmaktan pek hazzetmez, hiçbir yerde de buna meydan verecek denli uzun kalmazdı. İsveçli-Alman sıska bir kadın olan karısı Ida, günümüzün İsa çılgınlarının ilk mahsullerindendi. Doktor Haddâd'a görünmek için sabırsızlanan, çoğu da fakir fukara takımından hastaların bekleyişlerini fırsat bilir, bu süre içinde onlara Meryem Ana'yı, Yusuf'u ve bebek İsa'yı anlatırdı. Herkesin Frida teyze ya da Bayan Frida olarak tanıdığı, yerel bir okulda müdirelik yapan ihtiyar bir Lübnanlı mülteci olan Frida Kur-

ban, Bayan Haddâd'ı oldukça yakından tanıyor, bu yarı kaçık geçkin İsveçlinin Şubra sakinlerinin (ki tamamı Müslümandı) birçoğunu Hıristiyan olmaya ikna etme girişimlerini bize bıkıp usanmak bilmeden tekrar tekrar anlatıyordu. Ida, Şubralı fakir Müslümanları sokakta yürürken yollarından çevirip evine davet etmiş, ışıkların hepsini söndürüp, Kutsal Aile, günahlardan arınma ve Hıristiyan öğretisi minvalinde uzayıp giden bir dia gösterisiyle onlara ikramlarda bulunmuş. Bu esnada, geçkin İsveçlinin onlardan yana bakmadığını fark eden sıkıntıdan patlamış, şaşkına dönmüş yabancılar da yükte hafif pahada ağır ne bulurlarsa —vazo, halı, kutu, artık ellerine ne geçerse— bir güzel yüklenip Doktor Haddâd'ın mütevazı salonundan çıkmışlar. Zavallı doktorcuk hastadan hastaya koşturadursun, karısının coşkun vaazını vermekle meşgul olduğu o bir saat içinde salonları büsbütün soyulup soğana çevrilmiş.

Babamın bu altın kalpli doktorun ölüm haberini bildiren telgrafı alışı, 1948 yazının sonlarına, ilk Amerika Birleşik Devletleri seyahatimize rastlamıştı. Doktor ailesini tam anlamıyla beş kuruşsuz bırakmıştı, dünyadan habersiz Ida zaten hiçbir şey yapacak halde değildi ve doktorun en büyük oğlu Ferîd de o sıralar komünistlikten hapisteydi. O yüzden telgrafta, cenazenin kaldırılması için para göndermesi de rica ediliyordu babamdan. Hapse girmesinden hemen önce hekim çıkmış olan Ferîd birkaç ay sonra salıverildi ve işlerini yoluna koyar koymaz da babasının izinden giderek teyzemin sağlık alanındaki yardımcısı oldu. Tıpkı babası gibi kendini unuturcasına bir özveriyle çalışıyor, paraya pula, işinde yükselmeye bir nebze olsun aldırış etmiyordu. Babasından tek farkı fazlasıyla siyasi bir kişilik olması ve hapisteki ölümüne dek (1959 yılının sonlarındaydı bu) öyle kalmasıydı. Halamla kusursuz bir ilişkisi vardı. Halam Filistinli hastaları Ferîd'e yönlendiriyor, o da onlara ücretsiz olarak bakıyor, her geçen gün tanık olduğu ıstıraplar karşısında görünüşte hiç sarsılmıyor, hatta daha da güçleniyordu. Kırk yıl sonra öğrendim ki komünist partiden arkadaşları dahi, bu insancıllığından olduğu kadar yaşamı boyunca elden bırakmadığı efendiliğinden temelli, kendisine bir aziz gözüyle bakıyordu.

Lisedeki son yıllarım olan 1950'li yıllarda Ferîd'le (o da benim gibi İngiliz sömürge okullarından çıkmaydı) epeyce görüşüp ko-

nuştum; ne var ki sıra siyasi görüşlerinden ya da hekimliği dışındaki yaşantısından söz etmeye geldiğinde fazlasıyla ağzı sıkı bir adam olup çıkıyordu. On yıllık bir süre içinde yaptığımız onca sohbette Filistin'in adı dahi anılmadı. Benden on iki, bilemedin on beş yaş kadar büyük olsa gerekti. Karısı Ada'yla genç yaşında evlenmiş, iki (veya belki üç) oğul sahibi olmuştu ve ailesiyle orta sınıfa hitap eden muayenehanesinin bulunduğu Heliopolis'teki ev yaşantısıyla Şubra'daki eski muayenehanesi ve CMS Hastanesi etrafında dönen gönüllü hayırseverlik yaşantısını, dahası giderek yoğunlaşan yasaklı siyasi etkinliklerini bir biçimde birbirinden ayırmayı başarıyordu. Hem asker tıraşlı Amerikalı bir üniversite öğrencisi hem de Filistinli yoksulların durumuyla ilgilenen, İngiliz sömürge okullarından yetişme üst sınıftan bir kentsoylu Arap gibi görünmeyi başardığım —artık nasıl oluyorsa— on sekiz yaşlarımda, Princeton'a devam eden bir birinci sınıf öğrencisiyken, Ferîd'i yaptığı işle siyasi yaşantısının kendisi için ne "anlam" ifade ettiği yolunda sorgulamaya kalkıştığımda bana nasıl da hoşnutlukla gülümsediğini anımsıyorum. "Bir gün birlikte kahve içer, bunu tartışırız," demişti kapıya doğru giderken. Asla iki arkadaş gibi buluşamamış olsak da, kendi kendimi eğitme sürecimde Arap tarihi ve siyaseti konusundaki bilgilerim arttıkça, Abdünnâsır döneminin ilk yıllarına damgasını vuran kargaşanın ve ortalığı kasıp kavuran milliyetçilik dalgasının bir kurbanı olarak Ferîd'in neler yaşadığım az çok tahmin edebilir hale geldim. Bir eylem adamı, komünist partinin sadık bir üyesi, babasının izinden giden bir hekim ve tartışamadığımız, hatta doğum yerimiz gibi kaçınılmaz gerçekler sayılmazsa adım bile anamadığımız bir toplumsal ve milli davanın partizanıydı.

1958 yılında hem kendi ailesi hem de benim ailem tarafından partiyi bırakması için giderek artan bir baskıya maruz bırakıldığından hiç haberim yoktu; diğer taraftan aynı şekilde bastıran parti ise doğuracağı kişisel sonuçlar ne olursa olsun dava uğruna daha fazlasını yapması için ağırlığını koyuyordu. 1959 Aralığının sonlarında bir gün, emniyette sorgulanmak üzere Heliopolis'teki evinden götürüldüğünde ben üniversite eğitimime devam etmek için Amerika'da bulunuyordum. Bundan iki hafta sonra karısı Ada allak bullak bir halde, doğru dürüst giyinmeye dahi fırsat bulamadan feryat figan

Heliopolis Anglikan Kilisesi'ne dalarak haftalık Arapça ayini bölmüş. "Kapıya geldiler ve Ferîd'i mahalledeki karakoldan almamı söylediler. Onu salıverdiklerini sandım önce, ama oraya gittiğimde girişteki adam yanıma üç-dört adam daha alıp gelmemi söyledi bana. Neden diye sorduğumda, adamlara Ferîd'in tabutunu taşıttıracağımı söyledi yalnızca." Daha fazla konuşamayacak kadar perişan bir halde olduğundan cemaatten birinin eşliğinde evine götürülmüş Ada; bu arada kuzenim Yûsuf da yanına üç kişi alarak arabayla karakola gitmiş. Karakoldan Abassiye'deki ıssız bir mezarlığa gönderilmişler. Oraya gittiklerinde memurun tekini, yanı başında gömlekli iki asker olduğu halde, bir ucu mezara çoktan indirilmiş, tahtadan, ucuz yollu bir tabutun başını beklerken bulmuşlar. "Cenazeyi toprağa verebilirsiniz, ama önce birinizin şu makbuzu imzalaması gerekiyor. Tabutu açmanız ya da soru sormanız yasak." Ferîd'in yasa boğulan allak bullak olmuş Filistinli arkadaşları kendilerine söyleneni yapmışlar ve ardından askerler kürekleriyle işe girişerek çabucak çukuru örtmüşler. "Artık gidin," diye terslenmiş memur, bizimkilerin arkadaşlarının tabutunu açmasına meydan vermemek için.

Ferîd'in yaşamı ve ölümü, üzerinden kırk yıl geçmiş olmasına rağmen yaşamım boyunca içimi kemirmeyi sürdürdü; üstelik bu kırk yılın bir kısmında henüz olayların farkında değildim ve etkin bir siyasal mücadele içine girmemiştim. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamam nedeniyle, Ferîd'in tanıdıklarıyla şu da bu biçimde ilişkisi olmuş olabilecek toplumsal ve siyasi çevrelerden tamamen kopuktum, yine de yıllarıma mal olsa dahi tutuklandıktan sonra başıma tam olarak ne geldiğini öğrenmeyi bir kez kafaya koydum. 1973 yılında Paris'teyken oradaki Filistinli bir siyasi temsilci, Ferîd'in hapiste dövülerek öldürüldüğünü iddia eden Mısırlı iki eski komünistle tanıştırdı beni. Ne var ki bu iddialarına rağmen olaya kişisel olarak tanık olmamışlardı. Kendilerine sorsanız "kaynakları sağlam"dı: dönemin o ahmak Üçüncü Dünya kasıntılığının, ketumluğunun ve kibrinin kanıtı olan bir tabir. Yirmi yıl sonra, Kahire'de, bu hatırat üzerinde yeni yeni çalışmaya başladığım bir sırada dostum Mona Anis, Ferîd'in yakın dostlarından olan Ebû Seyf adında ihtiyar bir Kıpti ve karısı "Tante Alice" ile tanıştırdı beni. Meğer Ebû Seyf, Ferîd'in parti içinde doğrudan emir aldığı bir üst merciy-

miş. Daha sonra Mona'yla birlikte, emekliye ayrılalı beri Bulak'ın ilerisindeki kasvetli zemin kat dairelerinde tıkılıp kalmış bu yaşlı çifti görmeye gittik. Romen tarzındaki geniş apartmanları orada unutulup gitsinler diye yapılmıştı sanki. Özenle bir araya getirilmiş eşyalara ve Tante Alice'in pastalarına ve çayına rağmen içerisi karanlık, tozlu ve sıcaktı.

Ferîd'in karısıyla oğullarının Avustralya'ya göçmeden önce herhangi bir adres bırakıp bırakmadıklarını, eski dostlarıyla görüşüp görüşmediklerini sordum onlara. İkisi de hayır dedi; o hüzünlü halleriyle Ferîd'in ölümüyle birlikte defterin de kapandığını söylemek istiyorlardı sanki. Alice genç çiftin özenle saklanmış bir fotoğrafını çıkardı ortaya (Ferîd şık bir takım, balıketine kaçan güzel Ada ise beyaz bir tafta elbise giymişti); bu sayede, çiftin bir zamanlar tadını çıkardığı evliliklerinin ömürsüz huzuruna dalıp gittik bir süre. Ardından, belki de bu davaya duyduğum derin ilginin bir karşılığı olarak, bunca yıl gözlerden uzak kalmış bu fotoğrafı bana armağan ettiler ve Ebû Seyf, Ferîd'in hikâyesini anlatmaya koyuldu: "Doğruca hapse götürüldü —gördüm onu— ve hepimiz gibi o da çırçıplak soyuldu. Etrafımızı saran gardiyanlar tarafından sopalarla, bastonlarla dövüldük sonra. Hoşgeldin merasimi diyorlardı buna. Ferîd'i doğruca sorguya aldılar, daha içeri girmeden çok kötü yaralıydı zaten, neye uğradığını şaşırmış gibiydi, fena halde titriyordu. Ona sen Rus hekimi misin diye sordular —hepimiz solcuyduk ve çeşitli komünist toplulukların üyesiydik; Ferîd'le benimki İşçiler ve Köylüler' di— o da 'Hayır, ben Arap hekimiyim' diye karşılık verdi. Sorgu memuru küfürler yağdırarak Ferîd'in başına vurmaya başladı. On saniye kadar sonra her şey bitmişti. Ferîd cansız olarak yere yığıldı."

Ferîd'in babasının Filistinli olduğunu bilip bilmediklerini sormak ise ancak Ebû Seyflerin evinden çıktıktan sonra gelmişti aklıma. Ama çok geçti artık. Onların gözünde öncelikle bir yoldaş, Hıristiyan azınlığın sıradan bir üyesi (tıpkı onlar gibi) olduğunu tahmin edebiliyordum yine de. Belki Şamî olduğunu bile düşünmüşlerdi. Öte yandan Mısır Komünist Hareketi'nin çok sayıdaki Yahudi üyesi göz önüne alındığında, Ferîd'in hareketin bölünmesine neden olabilecek kökenlerinden bahsetmekten enikonu kaçınmış olduğunu tahmin etmek de güç değildi. Hayattayken onunla bir kez olsun

Filistin meselesini tartışamamış oluşum ise gençlik yıllarımda bu meselenin siyasi boyutunun nasıl da örtbas edildiğinin başka bir örneğidir.

Ancak Filistin meselesinin böylesine sessizliğe gömülmesinin, kendi ailem tarafından neredeyse hepten yok sayılmasının aynı derecede esrarengiz olmakla birlikte daha da sorunlu bir diğer boyutu, babamla iş ortaklarının —yani kuzenlerimin ve Nebîha halamın— giderek sarpa saran anlaşmazlıklarında kendini gösterdi. İkinci oğlu George ve gelini Huda, Filistin'in düşmesinden birkaç ay önce, 1948 ortalarında gelmişlerdi Kahire'ye. Kısa süre sonra Yûsuf ile karısı Aida'nın da Amman üzerinden Kahire'ye göçmeleriyle birlikte, iki genç adamla babam arasında görmezden gelinemeyecek bir gerilim oluştu. Artık dönebileceğimiz bir Kudüs olmadığından aile olarak her zamankinden çok kenetlenmiştik birbirimize. Ama asıl sorun aile işinin patronunun kim olduğuydu ve bu konuda ikiye bölünen ailenin iki tarafının da farklı bir hikâyesi, dolayısıyla farklı bir yorumu vardı. Vakanüvis ve baş yorumcu sıfatıyla olayların iç yüzünü bana anlatansa annem olmuştu. "Bu işi Boulos amcanın (babamın birinci dereceden kuzeni ve kız kardeşinin kocası) 1910 yıllarında Kudüs'te kurduğu doğrudur doğru olmasına," diyordu annem. "Ama baban 1920'de Amerika'dan gelinceye dek daha çok kitap ve kırtasiye malzemeleri satan ufak çaplı bir dükkândan ibaretti şirket. Wadie kuzeninin Filistin Kırtasiye Şirketi'ne bir miktar para koydu" —kimse tam olarak ne kadar koyduğunu bilmiyordu, çünkü annemin de hep dediği gibi babam asla bu tür işlerin kaydını kuydunu tutmazdı— "ve iki kuzen kısa sürede eşit hisselerle ortak oldular." Ancak, Amerika'dan getirdiği yeni fikirlerle daha cesur atılımlar yapılmasına önayak olan, böylelikle işi büyüten ve beklenmedik bir zenginliğe taşıyan bizzat babam olmuş anneme kalırsa.

Filistin ona fazlasıyla küçük geldiğinden, ticari anlamda yapabileceklerini sınırladığından olsa gerek, birkaç yıl sonra Kahire'ye taşınmış babam ve burada Royal daktiloları, Sheaffer dolmakalemleri, Art Metal mobilya, Monroe hesap makineleri gibi çocukluğumdan bu yana aşina olduğum markaların mümesilliklerini alarak Standard Kırtasiye'yi kurmuş. Kahire'deki şirketin satışları kısa süre içinde patlayarak Filistin'e fark atmış. Büyük kuzenlerim ve an-

layabildiğim kadarıyla Nebîha halam, bu süre içinde de (1929-40) işi asıl idare eden ortağın Boulos olduğunu iddia etmişlerdi sonradan. Boulos'un elyazısıyla Kahire'deki babama yazdığı yüzlerce mektubu da kanıt olarak göstermişlerdi buna. Kendi payıma bu mektuplardan yalnızca birini görebilmiştim; çünkü Cizvitleri andıran bir titizlikle her şeyi harfi harfine kâğıda döken, en küçük ayrıntının bile hesabını tutan kuzeninin tersine babam işin kendisiyle fazlasıyla meşgul olduğundan hiçbir şeyin kaydını tutmayı umursamazdı. Kuzenlerim bu bol nasihatli uzun mektupların karbon kopyalarını saklamışlardı; bu sayede de, 1948 sonrasının iyiden iyiye kızışmış ortamında kendisine, her hareketi, işini gereğince idare etmesini bilen, daha yaşlı ve daha tecrübeli bir asıl patron tarafından (hem de uzak bir mesafeden) denetlenmesi gereken ikinci sınıf bir müdür gözüyle bakıldığını babamın kafasına kakma fırsatı geçmiş oldu ellerine.

Bu çirkin kavganın içine, belki biraz da halamın kışkırtmasıyla —ki halam bütün olanlara rağmen ağabeyinin en yakın dostu olmayı sürdürüyordu bir biçimde— itilmiş olan George ve Yûsuf böylece, babamın işyerinde kriz üstüne kriz yaratır oldular. Annem bu olayları çoğu zaman imalı sözlerle, bilerek yarım yamalak anlattığından bizler gerçekte olup bitenlerin olsa olsa yüzde birini öğrenebiliyorduk. Anlatılmaya, tahlil edilmeye, değerlendirilmeye değmeyecek bir şey olarak gördüğü geçmişle, kısmen Baconcılığmdan, kısmen suya sabuna dokunmak istemeyişinden, kısmen de kendini ifade etmekte güçlük çektiğinden dolayı hesaplaşmaya bir türlü yanaşmayan babam ise yeğenlerinin bu kışkırtmaları karşısında duyduğu büyük öfke ve şaşkınlıktan yalnızca karısına söz edebiliyordu. Sürekli olarak faaliyet alanı anlamında fazla açılmak, işi iyiden iyiye tüccarlığa —kuzenlerim bu sözcüğe nahoş, küçük düşürücü bir anlam yüklüyorlardı— vurmak, iki genç adamın şirket içinde daha fazla sorumluluk almasını engellemek gibi şeylerden sorumlu tutuluyordu anladığıma göre. Bir keresinde, hiç kuşkusuz sözümona büyük düşünen yeğenlerinin tüccarlığı, satıcılığı kötülemelerine göndermede bulunarak, "Satış yapmayacaksak, tüccarlık yapmayacaksak başka ne yapacağız?" diye sorduğunu anımsıyorum bana. Kahire'ye gelişinden kısa bir süre sonra Yûsuf'a İskenderiye şube-

sinin sorumluluğu verilmiş, ancak kuzenim taşra olarak nitelendirdiği bu şehirde geçirdiği birkaç mutsuz aydan sonra gerisingeri başkente dönmüştü. Bu meyanda, ailenin tamamına özgü tuhaf bir suskunluk ve şekilcilikle, bizim evde ya da babamın himayesi altında düzenlenen aile günlerinde, öğle yemeklerinde, akşam yemeklerinde ve piknıklerde, ortada bir şey yokmuşçasına bir araya gelmeye devam ediyorduk ve bu buluşmalarda her iki taraf da ne yapıp edip söz konusu gerilimi biz çocuklara hissettirmemeyi başarıyordu.

1951 yılında kendi payıma Amerika sürgünlüğüm olarak nitelendirdiğim üniversite eğitimim için Kahire'den ayrıldığımda, ailemizin Kahire cephesiyle Kudüs cephesi arasındaki iş ilişkisi tamiri imkânsız bir biçimde zedelenmişti. O sıralar bu uyuşmazlığın altında yatan asıl nedenin Filistin'in elden gidişi olduğunu hissediyordum ya, ne ben ne de ailemden başka biri bunun nedenini nasılını açıklamayı başarabiliyorduk. Mısır'da yaşayan, doğdukları yere dönme şansından büsbütün yoksun olan yabancılar olarak derinlere kök salmış bir uyumsuzluğun acısını çekiyorduk hepimiz. Mısır'ın ve Arap dünyasının değişen siyasi manzarası karşısındaki savunmasızlığımız arttıkça, pasaport, oturma izni, kimlik kartı, vatandaşlık ve uyruk gibi sözcükleri gündelik konuşmalarımızda giderek daha sık kullanır olduk. Krallığın da gücünü ve saygınlığını yitirmeye başladığı 1948, 1949 ve 1950 yıllarında Mısır'daki İngiliz etkinliği büyük ölçüde azaldı. Temmuz 1952 Hür Subaylar Darbesi'yle birlikte, Mısır toplumunun büyük çoğunluğu tarafından hoş karşılanmayacak zengin ve yabancı bir aile olarak yaşamsal çıkarlarımız da doğrudan tehdit altına girmiş oldu. Hem gençlikleri, hem Arapçayı daha iyi bilmeleri, hem de —en azından başlangıçta— yeni gelişmelere ayak uydurmaya istekli oluşları yüzünden, kuzenlerimin başlangıçta Mısır'da babam kadar yabancı kalmadıklarını düşünüyorum kendi payıma. Bu da aralarında zaten var olan gerginliği daha da artırıyordu. Babam kendi çocuklarına bu konuyla ilgili tek kelime etmese de, bize akşam yemeğine geldiği geceler piyanoda Chopin'in Mi Bemol Grande Valse Brilliante'ını ve Schubert'in Asker Marşı'nı çalan, gözlükleri ve o halim selim yaradılışıyla oldum olası bir profesöre benzettiğim kuzenim George'la işi küfürleşmeye kadar vardırdıklarını bizzat annemin ağzından duymuştum. İnanıl-

maz ölçüde heyecan verici bir haberdi bu; benim dışımda birinin babamın küfürlerine hedef olmasının verdiği tatmin duygusuyla, babamın nihayet kendisinden güçlü bir rakibin eline düştüğüne dair gerçekdışı bir umut arasında sıkışıp kalmıştım.

Anlaşmazlıklar karar verme yetkisinin paylaşılamamasından patlak veriyordu hep. Aile işinin ipleri, kuzenlerimin iddia ettiği gibi büsbütün Kudüs tarafının elinde olmamıştı aslına bakılırsa ve hal böyleyken geçmişin deşilmeye devam edilmesi —hele de istisnai ulusal kökenleri yüzünden fazlasıyla diken üstünde olan ailemizin (halam, halamın çocukları ve biz yedimiz) ister istemez daha içli dışlı olduğu bir zamanda— babamı (ve aym şekilde Yûsuf'u da) giderek saldırgan biri haline getiriyordu görünürde. Babamın geçmişi, parası (artık babamla para konusunu konuşmaktan enikonu çekinir olmuştum, buna mecbur kaldığımda da suçluluk duygusundan gelen bir utançla lafı ağzımın içinde gevelemekten öteye gidemiyordum), Filistin meselesi ve giderek suyu ısınan aile içi anlaşmazlıklar gibi konuların tıpkı cinsellik gibi boyumu aşan konular olarak varsayıldığının, bu konular hakkında fikir beyan etmek şöyle dursun, konuşmamın bile dünyanın sonu sayıldığının bilincindeydim.

Annem, babamın Boulos'un ta Kudüs'ten patronluk taslayan mektuplarına cevap vermemekle ne kadar büyük bir hata yaptığına, "babacığımın" fazlasıyla titiz bir adam olmasına rağmen mektupları saklamaya dahi tenezzül etmeyişine hayıflanıyordu durmadan. Haksız da sayılmazdı; zira babamın bu ihmali yüzünden kozları elinde tutan Yûsuf bir kâğıt parçasıyla babamı istediği gibi taciz ediyor, onu sürekli köşeye sıkıştırıyor, soluduğumuz hava dahi imalarla, söze dökülmeyen suçlamalar ve karşı suçlamalarla ağırlaşıyordu. İş öylesine dallanıp budaklandı ki, halamın önünde söyleyeceğimiz şeylere dikkat etmemiz, onlardan gelecek öğle yemeği davetlerini kabul etmememiz konusunda uyarılır olduk sonunda. Derken aile içi anlaşmazlıkların ayyuka çıkması ve siyasi durumun giderek kötüleşmesiyle birlikte 1948 baharının sonlarına doğru babam, sırasıyla beş ve iki yaşlarında olan kız kardeşlerim Joyce ve Grace dışında hep beraber Amerika'ya gideceğimizi ilan etti aniden. Bunun yaşamımızda ne denli büyük bir dönüm noktası olduğunu tam manasıyla kavrayamamıştım o zaman.

O ilkbahar, okulun sahnelediği bir müzikal yüzünden CSAC' deki okul arkadaşlarımla her zamankinden de çok içli dışlı olmuştum, üstelik nasıl olduysa oyunda bana da bir rol vermişlerdi (muhtemelen esmer olduğum için, diye düşünmüştüm). Chopin'in Mallorca'da George Sand'le birlikte geçirdiği günlerin Amerikanvari vıcık vıcık bir duygusallıkla öykülendiği bu oyunun adı *Büyülü Ada*'ydı. Oyundaki aşk teması, hoş tenor sesinin yanı sıra sivilcelerden görünmeyen bir yüzü olan Amerikalı öğrenci Bob Fawcett tarafından canlandırılan zevk düşkünü ve gıpta edilecek ölçüde parlak Chopin'e gönlünü kaptıran genç bir kızları olan İspanyol ailenin varlığıyla güçlendirilmişti (Gomez Baba'yı ben oynuyordum, Gomez Ana'yı ise onuncu sınıf öğrencilerinden Margaret Osborn oynuyordu).

"Okul etkinliği" kapsamında bir tiyatro oyununun sahnelenmesi benim için yepyeni bir şeydi. GPS'de de tiyatro oyunlarının sahnelendiği olurdu ya, burada oyunla ilgili güç gerektiren bütün işler hizmetkârların sırtına yıkılır, içerik bir öğretmenin sıkı denetimine tabi tutulur, öğrencilerse (yetenekli Micheline Lindell dahi) küçük dağları ben yarattım edasıyla ortada salınan dediğim dedik bir yönetmen tarafından birer piyon gibi kullanılırdı. *Büyülü Ada*'da ise daha küçük öğrencilere bile, kulis işlerinden önemsiz rollere varıncaya dek birer sorumluluk verilmişti; dekoru hazırlayan marangozlar ve ressamlar, suflörler ve koro üyeleri hep öğrencilerdi. Yirmi altı yaşında, dişlek, kıpır kıpır bir İngilizce öğretmeni, aynı zamanda da çokyönlü etkinlikler sorumlusu olan Miss Ketchum nezaret ediyordu çalışmalarımıza (biraz gevşek bir öğretmen olduğundan nezaret sözcüğü ağır bile kaçıyor aslında). Bir keresinde "tecavüz" sözcüğünün ne anlama geldiğini oldukça da yüksek bir sesle kendisine sorarak "etüt odası"nın (etüt saati okul gününün İngiliz okullarında bulunmayan bir parçasıydı) sessizliğini nasıl da deldiğimi utanarak anımsıyorum. Miss Ketchum, kendisinden yaşça büyük olan sinir küpü Miss Guille'ı da çoğunlukla yanına takarak bize *Büyülü Ada*'nın ipe sapa gelmez repliklerini belletti. Etrafa mahcup gülücükler saçan Conchita'nın yaşlı babası olarak rolüm, kızımın Chopin'i kafasından atmasını, ilgisini —eskiden olduğu gibi— yarı ahmak bir köylü çocuğu olan Juan'a yöneltmesini sağlamaktan ibaret-

ti. Kahramanlar arasında geçen kısa sahneleri, Chopin'in *Berceuse*'ünün, "Askeri" Polonezi'nin, *Mi Bemol Valse Brilliante*'ının ve *Büyülü Ada*'da ateşli olmasına ateşli ama biraz tuhaf bir aşk düeti olup çıkan Cenaze Marşı'ndaki Re Bemol melodisinin iç sıkıcı bir biçimde basitleştirilerek (tabii kişisel görüşümdü bu) handiyse ilahi havasına sokulmuş uyarlamalarının bozuk plak misali çalınmasından ibaret olan bir müzik "numarası" izliyordu.

Oyundaki rolümü fazlasıyla utanç verici buluyordum: On iki buçuk yaşında bir çocuk olarak, yaşını başım almış bir adamı, bir babayı, kocayı, bir İspanyolu, hele de arka planda canına okunmuş, sulandırılmış o Chopin uyarlamaları varken canlandırmak —oyuna hâkim olan Amerikan yoldaşlığı duygusunu saymıyorum bile— benim için dünyanın sonundan farksızdı; bütün bunlar bir araya gelince, *Büyülü Ada* öncesinde zaten yeterince yoğun bir biçimde duyumsadığım yabancılık, yersizlik hislerim iyiden iyiye kemikleşti. İşte yakında yapacağımız yolculuk tam da bu hengâmenin ortasında ilan edilmiş, ben de bu haberi bana biraz olsun aldırış etmeyen oyun arkadaşlarıma utana sıkıla bildirmiştim. Annemle babam iki kez sahnelenmesi kararlaştırılan oyunun ikinci gösterimine geldi. Babam kendime şimdiden bir eş bulmamdan fazlasıyla etkilenmiş olduğunu belirtti kutlama niyetine. Bu dedikleri öylesine canımı sıkmış, beni öylesine utandırmıştı ki annemin her zamanki şefkat dolu sıcaklığıyla beni kucaklaması dahi yüzümü güldürmeye yetmedi. Panç içip her zamanki resmiyetlerinden sıyrılmış şen şakrak öğretmenlerle dostça sohbetlere dalmış olan diğer veliler ve oyuncularla birlikte ayakta dikilerek bir süre oyalandık. Bir tek o korkunç Miss Clark, her zamanki yanına yaklaşılmaz ciddiyetini koruyor, koyu kestane rengi saçları tehditkâr bir topuz halinde tepesinde toplanmış olarak diğer öğretmenlerden uzakta sigarasını tellendirip içki içiyordu. Babamın gözleri ise, öğle sohbetlerinin gözde konuları arasında olan Amerikan "elçilik heyeti"nin başındaki "orta elçi"yi arıyordu boşuna (Amerikan elçiliği henüz kurulmamıştı: Kahire'de giderek azalan varlıklarına rağmen İngilizler hâlâ daha nüfuzluydu).

Bunların tümü İskenderiye'den hareket etmemizden bir gün önceydi. Ertesi gün, annem önde, Rosemarie, Jean ve ben arkasında, güneşin cayır cayır yaktığı, kalabalıktan göz gözü görmeyen İsken-

deriye rıhtımından İtalyan yolcu gemisi *Saturnia*'ya bindik alelacele. Çok sayıdaki deri valizimizi yüklenmiş yerli hamallardan oluşan küçük bir orduya kısa emirler yağdırıp bahşişler dağıtan babam da hemen arkamızdan geliyordu. Okul arkadaşlarımdan İtalyan yolcu gemileri hakkında bir şeyler duymuştum duymasına ya, böylesine yabancı, böylesine devasa, böylesine tuhaf bir şeyi hayatımda ilk kez görüyordum. Konuşulan dilden, süvariler ile kamarotların parlak üniformalarına, ayna gibi ışıldayan sofra takımlarına, sınırsızca faydalanabileceğimiz Batı mutfağından şık küçük lombozları ve kibarca uğuldayan pervaneleriyle özenle tasarlanmış kamaralara varıncaya dek her şey ama her şey beni büyülemişti. Geminin o azametli yavaşlığıyla demir almasını izlemek üzere yeniden güverteye çıktığımızda babam CSAC'ye başlamamdan sonra dilinden düşmez olan yarı sevecen yarı alaylı "Eddy oğlan" seslenişiyle hiç vakit kaybetmeden "karının da gemide" olduğunu bildirivermişti bana. Bu iyi haberin beni utançtan yerin dibine geçireceğini adı gibi biliyor, gözlerinden muziplik okunuyordu. Annemle babamın ilişkisinde ve onların evli tanışları arasındaki ilişkilerde tanık olduğum bilindik yoldaşlığı haricinde "karı"nın ne olduğu konusunda en ufak bir fikrim yoktu; yine de sahne eşi Margaret Osborn *Saturnia*'da boy gösterivermiş gülünç Gomez Baba olarak, bu sözcükte alttan alta bir müstehcenlik sezinlemekten de kendimi alamıyordum.

Onu yalnızca bir kere, merdivenlerde yanımdan geçerken gördüm, ama ne selamlaştık ne de birbirimizi tanıdığımızı belli eden bir hareket yaptık. Babamın sürekli bana onu soruşu aramızdaki mesafeyi daha da artırdı. Kız kardeşlerim ve ben bu yolculuğu aslında babamın tedavi olması için yaptığımızı hiç bilmiyorduk; babam hastalığı konusunda bize tek kelime etmiyordu, öte yandan annem her zamanki "küçük kafalarınızı yormaya değer bir şey değil bu" edalarıyla, gitmeyi tasarladıkları ünlü bir Amerikan doktoruna esrarengiz bir atıfta bulunmuştu. Bundan sonra da *Saturnia*'da asıl yolculuk nedenimizden bir daha söz açılmadı. Babam bol bol briç oynuyor, akşam ve öğle yemeklerinde birinci mevkinin ferah yemek salonunda, arada bir de saat on birde ana güvertede verilen çorba servisinde bize katılıyordu. Gemide bulunduğum süre içinde babamın sağlığından endişe duyduğum anları (bu anlar beni 1942 ya-

zının o sıkıntılı Ramallah günlerine geri götürüyordu sanki), kendini tatmin etmenin tehlikelerine dair aniden bastıran nutuklarını, giderek kötüye giden duruşuma, savurganlığıma yönelik alaycı takılmalarını gemideki lüks hayatın insana kendini unutturan keyifli saatleriyle telafi eder oldum. Disk kaydırmaca ve masa tenisi oyunlarına, hemen her akşam yapılan tombala çekilişlerine katıldım; nedense, insanı kucaklayan, bütünüyle uysal, dişil bir varlık olarak algıladığım *Saturnia*'nın sunduğu cömert olanaklardan sonuna dek faydalanıp geminin her köşesine uzun keşif gezileri düzenledim.

Bu yolculuğun bir diğer sevindirici yanı da ağır hava şartlarına ve deniz tutmasına dayanıklı olduğumu keşfetmem oldu. Gemimiz Messina Boğazı'nın amansızca kabaran dalgalarında yalpa vururken ailemin bütün fertleri kamaralarından burunlarını dahi dışarı uzatamayacak denli berbat bir durumda olduğu halde ben, boş salonların, barların, oyun salonlarının ve güvertelerin tenhalığında bir başıma keyif çatıyordum. Bir yığın Amerikan dergisi, her akşam izleyebileceğim filmler, boş balo salonlarına müzik çalan minyatür bir dans müziği orkestrası ve birbirlerinden ayırt edilemezlikleriyle kendi ne idüğü belirsizliğimin kusursuzca örtüştüğünü düşündüğüm, beni güzelce doyuran ve eğlendiren düzinelerce beyaz üniformalı İtalyan hizmetkâr emrimdeydi.

Saturnia, Atina, Napoli, Cenova, Marsilya ve Cebelitarık limanlarına uğradı. Cebelitarık dışındaki bütün limanlarda karaya çıktık, savaşın harabeye çevirdiği bu kasvetli şehirlerde birkaç saatliğine arabayla dolaştırıldık, gemiye dönüp yolculuğumuza kaldığımız yerden devam etmeden önce yerel lokantaların birinde özelliksiz öğle yemekleri yedik. Biraz olsun yüzümüzü güldüren tek şehir, "çocuklara göre değil" sınıfına sokulan mozaiklere bakmamızın yasaklandığı üstünkörü Pompei ziyaretimizin ardından limanın yakınlarında spagettiden oluşan bir öğle yemeği yeme fırsatını bulduğumuz Napoli'ydi; üstelik oturduğumuz yerden sandalcının tekinin babamın en sevdiği parçalardan biri olan Caruso'nun "Santa Lucia" sını söylediğini de işitebiliyorduk. Ama gün boyu süren bu gezintilerin asıl unutamadığım tarafı, ailemizin kendi içine kapalı küçük bir grup, yepyeni, yabancı yerlerin üzerine sarkıtılmışa benzer bir çeşit zeplin olduğuna dair hissimdi; bu yabancı şehirlerin içinde ne

kadar gezinirsek gezinelim kendi küçük dünyamızdan çıkamıyor, ayağımıza serilen yeni dünyaları hepten teğet geçiyorduk.

New York'a vardığımızda, annemin Filistin'in düşmesinden sonra baş gösteren vatansızlık hali bir kez daha aciliyet kazandı. En büyük güçlük, annemin sağlam bir Amerikan pasaportu edinebilmesi için Amerika'da ikamet etmek zorunda oluşuydu ki buna kesinlikle karşı çıkıyordu. New York'ta kapısını aşındırdığımız her kurum, her avukatlık bürosu bize uzun süreli ikametin şart olduğunu söylüyordu. Her ikisi de anlaşılır bir biçimde buna karşı olan annemle babam, izleyen yedi-sekiz yıl boyunca, iki yıllık zorunlu ikamet şartını bertaraf edecek başka bir yol bulma arayışlarını, azimlerini bir nebze olsun yitirmeden sürdürdüler.

Kaderin cilvesine bakın ki annemin beyhude vatandaşlık arayışı Mısır'daki Lübnan büyükelçisinin de müdahalesiyle 1956 yılında Lübnan vatandaşlığına kabul edilmesiyle son buldu. Bu tarihten 1990'daki ölümüne dek de doğum yerinin her nasılsa Nasıra yerine Kahire olarak değiştirilmiş olduğu Lübnan pasaportuyla seyahat etti annem. Yirmi yıl sonra baş gösterecek Lübnan İç Savaşı'nın tohumlarının çoktan atılmış olduğu ellili yıllarda dahi Mısır kökenli olmanın Filistinli olmaya yeğ tutulduğunu, hiç değilse daha güvenli sayıldığını çıkarıyordum bundan. Gelin görün ki yetmişli yılların sonlarında, babamın ölümünün üzerinden neredeyse on yıl geçmişken, önceden işleri kolaylaştırır gibi görünen o Lübnan pasaportu, Avrupa ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik vize başvurularında ve göçmen kuyruklarında annemin karşısına büyük güçlükler çıkararak ona fena halde ayak bağı olmaya başladı: Lübnanlı olmak birdenbire potansiyel terörist olmakla eş tutulur olmuş, böyle şeyleri oldum olası gururuna yediremeyen annemin hesapları ters teperek onu eskisini hiç mi hiç aratmayan bir sabıkalı uyruk sorunuyla baş başa bırakmıştı. Bunun üzerine bir kez daha Amerikan vatandaşlığına geçebilmesi için araştırmalar yapmaya koyulduk — Birinci Dünya Savaşı'nda çarpışmış bir eski tüfeğin dulu ve beş Amerikan vatandaşının annesi sıfatıyla bu şerefe fazlasıyla layıktı ne de olsa— ve bir kez daha Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet etmesi gerektiği yanıtını aldık. Tabii annem yine bunu reddederek Beyrut'taki telefonsuz, elektriksiz, susuz yaşantısının bitmeyen çi-

lelerini New York veya Washington'da bulabileceği lükse yeğ tutmayı sürdürdü. Ardından 1983 yılında göğüs kanseri yüzünden Beyrutlu bir cerrah tarafından ameliyat edilmesine karşın kanserinin yeniden nüksetmesiyle bir darbe daha yedi. Yolun sonuna geldiğini biliyordu belki ya, bana söylediğine göre yan etkilerinden korktuğundan kemoterapiye de yanaşmıyordu. 1987 yılında Maryland Chevy Chase'te kendisine bir daire aldı ve sürekli yenilediği turist vizeleriyle burada giderek daha uzun sürelerle kalmaya başladı. Sevmesine sevdiği, ama bütün tavsiyelerini inatla kulakardı ettiği doktoruna da düzenli olarak görünüyordu bu arada. 1990 yılının mart ayında kendisi bilincini yitirmiş bir haldeyken bu vizelerden birinin süresi dolduğunda, annemle birlikte yaşayan ve kendini ona bakmaya adamış olan kız kardeşim Grace bir anda, son günlerini yaşayan annemin sınırdışı edilme duruşmalarında buldu kendini. Seksenine merdiven dayamış komadaki bir kadını sınırdışı etmeye çalışmaları yüzünden Göçmenlik ve Kabul Bürosu'nu enikonu topa tutan hiddetli bir yargıç sayesinde dava nihayet düştü neyse ki.

İşe bakın ki, Amerika'da kısa süre için bile olsa ikamet etmeye yaşamı boyunca yanaşmayan annem, her zaman uzak durmaya uğraştığı, temelde hiç sevmediği, ama önce kocası, ardından çocukları, son olarak da hastalığı yüzünden kaçınılmaz olarak mahkûm olduğu o ülkede ölüp o ülkenin toprağına verildi sonunda. Bunların tümü, 1948 Temmuzunun başlarında *Saturnia* ile New York limanına girişimizle birlikte başlamıştı. Filistin düşmüştü, yaşamlarımızın akışı ruhumuz duymadan bizi Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru sürüklüyor, annem de ben de Yeni Dünya'da bizi yiyip bitirecek bir yaşam ve kanser sürecine, sonun başlangıcına giriyorduk böylece. New York'taki İtalyan Gemicilik İşletmeleri rıhtımına varışımızı da, ilk kez ayak bastığımız bu hepten yabancı, yeni toprağın ufukta beliren silüeti karşısındaki ilk duygularımı da pek anımsamıyorum doğrusu. Tek hatırladığım, o koskoca birinci mevki lobisinin, gümrük müfettişlerine ve Amerika'ya giriş yapacak yolculardan oluşan hatırı sayılır kalabalığa —ki ilk ve son olarak böyle topluca bir araya geliyorlardı— ayrılmış masa ve sandalyelerle tıkış tıkış doldurularak şekilsiz bir yere dönüştürülmesinin yol açtığı kasvetli hüzündü.

Kuzeye sürüklenmemize yol açan rüzgâr ve sis yüzünden kendimizi umulmadık bir biçimde Kuzey Amerika'da bulmamızın ne denli beklenmedik olduğunu, babamın dediğine bakılırsa nasıl bir hayal kırıklığı yarattığını ise tam tersine dün gibi hatırlıyorum: New York'a varışımızdan iki-üç gün önce, sabahın erken saatleriydi, gemi Halifax limanına girerken ikimiz güverteye çıkmıştık. Sisten göz gözü görmüyordu, pruvanın birkaç metre ötesini dahi zar zor seçebiliyorduk ve uzaklarda bir yerlerde yaslı bir çan çalıyordu. Kaptan köprüsünün yakınlarında bir yere, mecburen izlediğimiz rotanın haritası asılmıştı. Nova Scotia'ya doğru çizdiğimiz eğrinin güney istikametinde olan asıl rotamızı nasıl da teğet geçtiğini görebiliyorum buradan. Düşlerimi onca süslemiş olan batıya giriyorduk işte — gerçi burası ne Hollywood ne de New York şehrinin o masalsı kanyonlarıydı: Burası nasıl bir yer olduğunu *Saturnia*'nın güvertesinden anlamanın imkânsız olduğu, büsbütün sessiz ve ıssız küçük bir kasabaydı.

New York'taki adresimiz, Kırk İkinci Doğu Caddesi'ndeki saat gibi işleyen, çağdaş Commodore Oteli olacaktı. Park Avenue 2'deki ve Otuz Dördüncü Cadde'deki Royal daktiloları bürolarına yakın olduğundan babam 1946 yılında da bu otelde kalmıştı. Asansör görevlilerinin giydiği beyaz eldivenler de, otuz beşinci kata neredeyse ışık hızında çıkmamızı sağlayan asansörlerin kendileri de ağzımızı açık bırakmıştı. Soğuk su sebili ise hepten şaşkınlığa gark etmişti bizi ("Wadie," diyordu annem, "neden bunlardan Kahire'deki eve de almıyoruz ki? İnsanın yaşamım kolaylaştırıyor bunlar." Annemle benim aptalca bulduğu sorularımızı yanıtlamama âdetini yaşamı boyunca sürdürmüş olan babam yine öyle yaptı.) Cetvelle çizilmiş gibi dümdüz uzayıp giden caddeler, yüksek binalardan oluşan cangıl, gürültülü ama hızlı metrolar, New York yayalarının genel aldırmazlıkları ve kabalıkları, kısacası her şey yılankavi sokakları ile Kahire'nin telaşsız, belki çok daha düzensiz ama insana gözdağı vermeyen tarzıyla tezat oluşturuyordu. New York'ta kimsenin bize aldırış ettiği yoktu, aldırış ettiklerinde de anneme kalırsa aksanlarımızın ve genelde fazlaca şık giyimli oluşumuzun gözlerine batmasından, tepeden bakan bir edayla yol yordam öğretiyorlardı. Kırk İkinci Cadde'deki Horn ve Hardart otomatik büfesine beşinci gidi-

şimizde, iki kez musluğun altına bardak koymayı unuttuğumda, iki kez yayıkaltı sütü normal süt sanarak bardağıma doldurduğumda, iki kez de parasını ödediğim bardağı tezgâhın üzerinde öylece unutarak çekip gittiğimde, kısacası sürekli süt musluğunun başına gitmeme rağmen bir türlü muradıma eremeyişim karşısında şahsen ben de aynı hisse kapılmıştım doğrusu.

Bir hafta boyunca Metropolitan Müzesi, Hayden Yıldızevi, St. Patrick Katedrali, Central Park gibi turistik yerleri dolaştık. Gördüğümüz bu yerler içinde bir tek Radio City Konser Salonu'ndan etkilendim kendi payıma; bunun da nedeni insanın üstüne üstüne gelen sahne gösterileri değil, Jane Powell'ın, George Brent'in, Carmen Miranda'nın ve Lauritz Melchior'un başrollerini paylaştığı *Judy ile Bir Randevu* filmiydi. Amerika'dan beklediğim şey tam da bu cafcaflı Technicolor dünyasıydı. O baştan çıkarıcı karanlıkta kadife koltuğumun içine gömülerek dış dünyayı (babamın eylül ayında geçirmek zorunda olduğu ameliyata ve ameliyat gününe kadarki dört-beş haftalık sürede çocuklarla yapacak bir şeyler bulma zorunluluğuna dair haberlerle sorunlu bir dönemece girmiş olan dışarıdaki Amerika'yı) bir anda unutuverdim. *Parents* dergisinin Vanderbilt Caddesi'ndeki bürosuna yaptığımız uzun ziyarette annemin biri erkekler diğeri de kızlar için olan iki ayrı kamp kataloğunu enine boyuna incelediğini hatırlıyorum. Nihayet içlerinden ikisinde (benim için Maine'deki Maranacook kampında, Rosy ve Jean içinse yine Maine'deki Moymadayo kampında) karar kılınmış, yerlerimiz telefonla ayrılmış, Best and Co.'da yaptığımız etraflı bir alışverişle, hepimiz gerekli kamp malzemeleriyle donatılmıştık. Bundan bir gün sonra maaile, Grand Central'dan Portland'a giden Boston & Maine yataklı trenine binmiştik bile.

Ertesi sabahki varışımıza ilişkin söyleyebileceğim fazla bir şey yok: Tek anımsayabildiğim bütün bedenimi hissizleştiren tatsız bir mecalsizlik duyduğumdu. Ömrümde ilk kez annemle babamdan uzun süreliğine ayrı kalacaktım. Onların güven telkin eden giyim tarzlarını, aksanlarını ve vücut dillerini beni buradan yani Portland'dan kampa birkaç kilometre mesafedeki Winthrop kasabasına götürmek üzere bekleyen Mr. Heilman'm ve samimi olmasına samimi olmakla birlikte kendimi büsbütün tuhaf hissetmeme neden olan

A. B. Dole'un (herkesin A. B. dediği kamp muaviniydi bu) keten giysileri ve beyaz ayakkabılarıyla karşılaştırıyordum. Neye uğradığımı bile anlayamadan kamp görevlilerine teslim edildim. Annemin verdiği bir öpücük ve kısa bir sarılma, babamın "İyi şanslar evlat" diyerek ayıboğan misali bir kucaklamayla beni göğsünde sıkıştırmasıyla değiştokuş tamamlanıvermişti. Ben steyşın vagon arabanın arkasında, onlar önde olduğu halde kesin bir sessizlik içinde yola koyulduk.

Maranacook'ta kaldığım bir aylık süre içinde annemlerden olsa olsa iki mektup bir de Chicago'dan atılmış bir kartpostal aldım. Yaşıtım olan altı çocuk ve on yedi yaşındaki danışmanımız Jim Murray'le paylaştığım bir kulübede kalıyor, el becerilerinden, binicilikten, yüzmeden, at nalı oyunlarından, beyzboldan ve kano gezintilerinden oluşan ardı arkası kesilmeyen etkinlikler silsilesiyle Kahire'deki yaşantımın nefes aldırmayan temposunu hiç de aratmayan günlük programın keyifli akıntısına kapılmış gidiyordum. Diğer "vasat" kampçıların çoğundan daha uzun boylu ve daha güçlü kuvvetli olduğumdan yüzme ve beyzbol takımlarının en büyük kozu olarak ünlenmem fazla uzun sürmedi. "Kahire mucizesi Ed Said" diyorlardı bana. Oda arkadaşlarımdan, kendi halinde bir çocuk olan New Yorklu John Page ve her gece yatağını ıslattığından kamp görevlilerinin çarşaf yetiştirmekte güçlük çektiği aşırı duygusal, ürkek ve fazlasıyla geveze bir oğlan olan Tom Messer kalmış aklımda bir tek. Yabancı, güvensiz ve iğreti kimliğimi bana bir kez daha hatırlatarak boyumun ölçüsünü almamı sağlayan incir çekirdiğini doldurmayan o olay olmasaydı kamp hayatım oldukça tekdüze bir deneyim olarak geçip gidecekti aslına bakılırsa.

Bazı akşamlar sandallara doluşup Maranacook Gölü'nün tam ortasındaki bir adaya gidiyor, burada piknik yapıp kamp ateşinin etrafını sararak birbirimize hikâyeler anlatıyor, şarkılar söylüyorduk. Bir yanda bulutların, diğer yanda ayaza kesen havanın ve rutubetin gölge vurduğu o gecenin daha başından kasvetli, tatsız bir hali vardı. Kamp arkadaşlarımla birlikte ortalıkta gezinerek ateşlerin yakılmasını, şekerlemelerin ve sosislerin kızartılmasını beklerken kendimi yapayalnız ve amaçsız hissediyor, içimi kemiren binbir soruyla boğuşuyordum. Neredeydim ben? Kim olduğumla, Kahire'deki bir

Amerikan okulunda geçirdiğim üç yıldan sonra ne olup çıktığımla en ufak bir ilişkisi bile olmayan bu Amerikan vahasında ne işim vardı? Bir sosisten, dört şekerlemeden, bir parça da patates salatasından ibaret olan akşam yemeği tatsız tuzsuz bir şeydi. Yiyecekler pay edildikten sonra herkes sahil tarafında kümeleşti. Bir süre daldan dala atlanarak şarkılar söylendi, ardından da yaşça büyük danışmanlardan biri (bana Hollywood kovboy filmlerindeki kötü Kızılderilileri hatırlatan, saçları yer yer beyazlamış iriyarı orta yaşlı bir adamdı bu), uyuyan bir adamın kulağından girip beynini yiyip bitiren bir kırmızı karınca sürüsüyle ilgili bir hikâye anlatmaya koyuldu.

Anlatıcının etrafını saranların oluşturdukları ürkütücü çemberden huzursuzca uzaklaştım ve akşam yemeğinden artakalan, için için usulca parlamaya devam eden kor ateşe doğru yöneldim. Masanın üzerinde birkaç sosis daha kalmıştı, karnım aç olduğundan içlerinden birini mideye indirmekte bir sakınca görmedim, ama bunu yaparken de kimsenin beni görmemesi için etrafa kaçamak bakışlar atmayı ihmal etmedim. Gerisingeri kampa yollandığımızda Murray beni kulübenin dışına çağırarak kendisini göle kadar takip etmemi istedi. "Bak, seni o sosisi aşırırken gördüm," diye girdi söze. Kelimelerle anlatılmayacak bir utanç içinde öylece donup kalmışken lafını sürdürdü: "Bu yaptığın son derece sinsi bir hareketti. Hepimiz birer sosis yedik. Hırsızlık yapıp sonra da öylece işin içinden çıkabileceğini mi sandın yoksa?" Birkaç saniyeliğine sustu. Karanlıkta yüzünü göremiyordum ya, öfkeli, onaylamaz, hatta belki de nefret dolu bir ifadeye büründüğünden hiç kuşkum yoktu. "Kendine çekidüzen vermez, diğer çocuklar gibi terbiyeni takınmazsan Dole ve Heilman'a seni eve göndermelerini söyleyeceğim. Burada böyle davranışlara göz yumacak değiliz."

Bir anda bir uçurumun eşiğinden baş aşağı sallandırılmış bir halde buldum kendimi, binbir özür dilemeye, ipe sapa gelmez mazaretler gevelemeye, beni göndermemeleri için yalvarıp yakarmaya koyuldum. Bir gönderilsem başımın fena halde belaya gireceğini biliyordum. Annemin gözyaşları ve insanı paramparça eden o öfkesi gözlerimin önüne gelir gibi oldu; babamın beni dövmek için odasına çağırdığını gözümünün önüne getirdim. O anda annemle babamın nerede olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu ama Portland'a ge-

lip beni aldıklarını, bunu izleyen işkence dolu birkaç günü, nasıl yerin dibine geçirileceğimi, çarptırılacağım korkunç cezayı ve suçluluk duygularımın, her zamanki huzursuzluğumun nasıl ikiye katlanacağını hayal edebiliyordum.

Ama Murray başkaca bir şey söylemeden gecenin içinde kaybolup gitti ve rutubetli, rahatsız yatağıma dönmekten başka çarem kalmadı. Bundan yıllar sonra Stendhal okurken bu davranış bozukluğunun oldukça benzer bir örneğini bir papazın dosdoğru bakışlarını üzerinde hissedince bayılıveren Julien Sorel'de de görüp tanımıştım. Miss Clark'm ve Murray'nin beni kapı dışarı etmek istedikleri dünyaya büsbütün yabancı bir yüzkarası olduğumu hissediyordum. Uyruğum, geçmişim, gerçek kökenlerim ve geçmişte yapıp ettiklerim, bunların tümü sorunumun temelini oluşturuyordu. Hangi okula gidersem gideyim, hangi gruba girersem gireyim, hangi duruma düşersem düşeyim geçmişten gelen ve yakamı bırakmayan bu hayaletleri defetmenin uygun bir yolunu bulamıyordum bir türlü.

Böylece Amerika'da kendime temiz bir sayfa açarak, gizleyecek hiçbir şeyi olmayan sıradan biri gibi yaşamaya, sorulmadığı sürece de ailemden ya da kökenlerimden söz etmemeye, söz etsem bile fazla ayrıntıya girmemeye karar verdim. Yani başkaları gibi olabildiğince arada kaynayıp gidecek, adsız sansız biri olarak sürdürecektim yaşantımı. Topluma gösterdiğim yüzüm, dış benliğim olan "Edward" (ya da yakında herkesin bana sesleneceği biçimiyle "Said") ile iç dünyamın başıbozuk, sorumsuz, hayal peşinde koşan mahrem başkalaşımları arasındaki gedik giderek büyüyor, belirginleşiyordu. İç dünyamın çalkantılarının zamanla daha da sıklaşacağını, bunları denetim altında tutmanın giderek imkânsızlaşacağını o sıralar kestirmem mümkün değildi.

Artık kamptan da kamp arkadaşlarımdan da keyif almaz olduğumdan Maranacook'taki kalan zamanım oldukça tekdüze geçti. Ne Murray bir daha benimle konuştu ne de ben onunla. Yalnız son bir olay, benim gözümde anlamını da zevkini de yitirerek manasız bir işkenceye dönüşmüş olan bu kamp yazının tuhaflığına tüy dikti. Issız Maine ormanlarında bir gölden diğerine taşınmaktan ve çamur renginde gölleri çevreleyen sıcaktan kavrulmuş topraklar boyunca kürek çekerek kat edeceğimiz uzun mu uzun bir güzergâhtan ibaret

olan, gece boyunca sürecek bir kano gezisi düzenlenmişti benim yaş grubum için. Benim olduğum kanoda arkada ben, öndeyse kamp arkadaşlarımdan biri kürek çekiyordu. Uzun tuhaf bir Çek soyadı olan danışman Andy ise, parlak kırmızı renkteki mayosu, mokasenleri ve piposuyla ikimizin arasındaki boşluğa sere serpe uzanmış bir halde, saatlerdir içeriğini ve adını çözemediğim bir kitabı okumaya dalmıştı. Kitabı yalnız okumakla kalsaydı bir şey değildi ya, sol işaret parmağıyla takip ederek çabucak okuyup bitirdiği her sayfayı sistemli bir şekilde kitaptan yırtarak bir güzel dertop ediyor, ardından da umursamazca göle fırlatıyordu. Bir an Andy'nin yıkıcı okuma alışkanlığından arda kalan ve suyun üzerinde öylece süzülen kâğıt zayiatının peşinden bakakalarak buna bir anlam vermeye çalıştım. Mantıklı, en azından akla yakın bir açıklama (tabii kitabı kendisinden sonra kimsenin okumasını istemeyişi dışında) bulmayı başaramayınca bu davranışın Amerikan yaşam tarzının hikmetinden sual olunmaz bir tarafı olduğuna hükmettim çaresiz. Ne olursa olsun, sonradan bu olayın iç yüzünde geride bir iz bırakmama, tarihi olmayan, geri dönüşü olanaksız kılan bir yaşam sürme arzusunun yattığını düşündüğümü anımsıyorum. O günden tam yirmi iki yıl sonra kampın olduğunu düşündüğüm yere arabamla gittim: Maineli bekçinin dediklerine bakılırsa önce bir motele, ardından emekliler için bir çeşit tatil kampına dönüştürüldükten sonra öylece kaderine bırakılan mekândan geriye kala kala bir tek terk edilmiş kulübeler kalmıştı. Maranacook kampı diye bir yeri ise ömründe duymamıştı bekçi.

Ağustosun son iki haftasını ve eylülün ilk iki haftasını New York'ta geçirdik. Babamın Columbia Presbiteryen Hastanesi'nin Harkness Koğuşu'nda kaldığı süre boyunca annemle ben hastanenin yakınlarındaki bir pansiyona yerleştik. İki kız kardeşim ise Al amcamın dul karısı Emily ve çocukları Abe (Abie), Charlie ve Dorothy ile birlikte kalıyordu. Yengemin çocukları benden birkaç yaş büyüktü ve hepsi de işleri uğruna Manhattan'la Queens arasında mekik dokumakla meşguldü; Abie bir bankada, Charlie Kırk İkinci Cadde'deki Foster dolmakalemleri mağazasında, Dorothy ise Wall Street bölgesindeki Donnelley Şirketi'nde (telefon rehberi basan bir matbaaydı bu) çalışıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ne sırf ba-

bamın böbrek ameliyatı yüzünden geldiğimizi gayet iyi bilmeme rağmen onu sokmaya hazırlandığımız bu ameliyatın riskleri ve korkutucu boyutu ancak bir önceki gece kafama dank edebildi. Bu, babamın çocukluğum boyunca geçirdiği ikinci sağlık kriziydi ya, ömrümde ilk kez babamın ölebileceği, onsuz bir hayat sürmek zorunda kalabileceğim olasılığının bilincine varıyordum. Bundan on üç yıl sonra baş gösteren üçüncü kriz içlerinde en kötüsüydü, ama 1948' deki, elimin ayağımın iyiden iyiye birbirine dolanmasına, içimin bin türlü kaygıyla dolmasına, babam uğruna acı çekmeme neden olmuş, gelecekte beni içine düşürebileceği çaresizlik ve yalnızlıkla elimi kolumu bağlamıştı.

Annemle babam, o sıralar Columbia Presbiteryen Hastanesi'nde nöroloji uzmanı olarak görev yapan yetenekli Lübnanlı genç bir stajyer hekim olan Fuâd Sabra'yı Yirmi İkinci Cadde'deki Cedars of Lebanon lokantasına akşam yemeğine davet etmişlerdi. Ameliyattan iki gece önceydi ve bu yüzden Fuâd yemekten sonra annemle babamı, ameliyatı yapacak olan ünlü John Latimer'ın da asistanı olan Fred adlı Avustralyalı bir üroloji uzmanı stajyer doktor arkadaşıyla buluşturmayı uygun görmüştü. Fred, daha çok da çaylaklığından gelen bir hevesle ameliyat sırasında ters gidebilecek her şeyi, ortaya çıkabilecek tüm komplikasyonları —enfeksiyonlar, kalp komplikasyonları, kan yetmezlikleri— bir bir sayıp dökmeyi kendine iş edindi. Fred'in sunduğu bu tablo, kendisini bekleyen zorlu ameliyatı tam da ondan beklenecek şekilde endişe verici olmasına endişe verici ancak yine de gerekli addeden babamın gözünü korkuturken annemle benim bu ameliyatın ne pahasına olursa olsun iptal edilmesi, hiç değilse ertelenmesi gerektiğine kanaat getirmemizi sağladı. Zavallı Fuâd da bütün akşam boyunca arkadaşının çenesini kapamaya, hiç değilse o önüne geçilmez kendini gösterme tutkusunu dizginlemeye çalışıp durduysa da bir sonuç alamadı. Yıllar sonra, Fuâd Lübnan'a geri dönüp annemin en küçük kuzeni Ellen Bedr'le evlendiğinde ve Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin önde gelen bir profesörü ve nöroloji uzmanı olarak ünlendiğinde, Fred'le geçirilen o akşam, bir ameliyattan önce yapılmaması gereken her şeyi özetleyen bir ders ve babamla Fuâd'ın kahkahalara boğularak gönüllerince alaya aldıkları bir anı olarak sohbetlerdeki yerini aldı.

Ameliyat her şeye rağmen başarılı oldu. Böbrekte tümör değil yalnızca bir kist vardı, ama yine de babamın belinin arkasından karnına kadar gelen kocaman bir ameliyat izini de arkasında bırakarak alınması gerekti. Babam iki hafta boyunca Harkness Koğuşu'nda yattı, annem de ufak tefek İngiliz bir erkek hastabakıcı tuttu onun için. Hastabakıcı tekerlekli iskemlesindeki babamı dışarıya hava almaya çıkardığında ben de onlara eşlik ediyor, bunun dışında annem babamın yatağının başucunda saatlerce otururken bitişikteki bekleme odasında sessiz bir gözlemci olarak kalmaktan öteye gidemiyordum. Kısa bir süre için de olsa ciddiyeti su götürmez bir durumla çarpıcı bir biçimde yüzleşmemi sağlayan olay geride kalmış, yerini babamın sağlığının ve iyileşmesinin gözetildiği ameliyat sonrası döneme bırakmış, ardından da tıpkı Filistin'in düşmesi gibi yaşam akışının telaşlı temposu içinde büsbütün kaynayıp gitmişti. Çok geçmeden babamla hastabakıcının kısa cümlelerden oluşan sohbetlerini tekerlekli sandalyenin yanı başında yürüyerek dışarıdan izleyen bir seyirci haline geldim. Daha sonra Wadie'nin "nekahet" (benim için yepyeni bir sözcüktü bu, babamsa onu oldukça büyük bir keyifle telaffuz ediyordu) dönemini geçirmesi için bir aylığına lüks Essex Evi'ndeki bir süit daireye yerleştik ve burada babam Monroe'dan, Royal Daktiloları'ndan ve Sheaffer Dolmakalemleri'nden gelen ziyaretçilerini kabul etmeye başladı. Herhangi bir katkıda bulunamayacağımı bile bile benim de bu toplantılarda "hazır" bulunmamda ayak diretiyor, bense ilgimi çeken ya da yapmaya değer bir şey bulamadığımdan çoğunlukla hayallere dalıyordum.

Rüzgârdan nem kapan kapıcılardan birinin bizi Central Park'ta gezmenin tehlikeleri konusunda uyarması üzerine, ailevi sorumluluklarımdan yakayı sıyırabildiğim her an düzenli olmasına düzenli ama bir o kadar da hareketli (hele de Maranacook'tan sonra) New York caddelerinde soluğu alır oldum. Yayaların arasına karışıyor, dört bir yanda mantar gibi biten dükkânların, tiyatro salonlarının, sinema girişlerinin, haber filmleri gösteren minnacık sinemaların, dudak uçuklatacak denli fazla sayıdaki yeni arabanın ve otobüsün, metroların olağanüstü keşmekeşinin, yeraltı mazgallarından süzülen buharın, yetkin ve yardımsever polislerin (annemlerin dediğine göre Kahire'deki polisler çiftçilikten gelme delikanlılarmış, zaten

görevli oldukları caddelerin adını dahi bilmeyişlerinin başka türlü bir açıklaması da olamazdı) ayartıcılığına sığınıyordum. New York'un o muazzam uçsuz bucaksızlığı, insanı hiçbir kıymeti olmayan bir atom parçacığına indirgeyen, göğü delecekmişçesine yüksek adsız binaları beni bütün bunlar karşısında ne gibi bir değerim olabileceğini sorgulamaya itiyor, esamisi dahi okunmayacak varlığım ömrümde ilk kez olarak tekinsiz, anlık bir özgürlük duygusuna kapılmamı sağlıyordu.

Filistin ise New York yaşantımızda üstü kapalı, sezilmesi handiyse olanaksız bir biçimde, bir anlığına belirip ardından çabucak kayboluveriyordu. Başkan Truman'm siyonizme arka çıkan söylemini ilk kez o yaz, sabahın erken saatlerinde Essex Evi'nde gazeteleri karıştıran babamdan duymuştum. O günden sonra da Truman'm adı doğaüstü kötücül bir güç olup çıktı gözümde; üç kuşak boyunca yaşayan her Filistinli gibi ben de onu Filistin'in siyonistlerin eline altın tepside sunulmasındaki gözardı edilemeyecek rolü yüzünden suçladığımdan, halen de böyle hissederim Truman hakkında. Kahire'ye dönmemizden bir saat sonra yaşlıca mülteci akrabalarımdan biri biraz da suçlar bir edayla, "Şu sizin Torman'a ne demeli hele? Ona nasıl katlanıyorsunuz? Baksanıza, sonumuzu getirdi adam!" diye çıkışmıştı bana (Arapçada *tor* sözcüğü "boğa" anlamına gelir ve taş kalpli, kötü insanları nitelemek için kullanılır). Dayılarımdan biri de Rockefeller Merkezi'ndeki gençlerin, "Bir dolar bağışla, bir Arap öldür" yazılı pankartlar altında para topladığım anlatmıştı bana. New York'a hiç gitmemişti, ama benden ısrarla bu hikâyeyi doğrulamamı bekliyor, ben de tabii ki doğrulayamıyordum.

Bundan birkaç yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne geri dönüp o zamandan beri de orada yaşadığımdan, Amerika'nın İsrail'le olan ilişkisi konusunda, bir yandan onu halis muhlis bir siyonist iktidar olarak tanımlarken diğer yandan kendi çocuklarını Amerikan üniversitelerine yollamakta, Amerikan şirketleriyle çalışmakta bir sakınca görmeyen, böyle yapmakla içine düştükleri çelişkiyi kabul etmeye yanaşmayan Filistinli çağdaşlarıma göre çok daha fazla bocaladığımı söyleyebilirim. 1967 yılma dek Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'e verdiği desteği, Amerika'da kariyer yapan, Yahudi arkadaşları ve meslektaşları olan bir Amerikalı olduğum gerçe-

ğinden bir biçimde ayrı tutmayı başardım kafamda. İçinde büyüdüğüm Filistin'in geçmişte kalışı, ailemin Filistin'in önemi konusundaki suskunluğu, ardından anavatanımızın yıllar yılı yaşamlarımızdan silinip gidişi, annemin bu konudan duyduğu, gizlemeye gerek görmediği rahatsızlık ve zamanla saldırganca bir havaya bürünen Filistin ve siyaset karşıtlığı ve nihayet on bir yıllık Amerikan eğitimim süresince Filistinliler ile hiçbir temasımın olmayışı, Amerika'daki ilk yıllarımda uzak anılarda kalmış bir Filistin'in, dinmek bilmeyen bir hüznün ve olanları kavramaktan uzak öfkenin fersah fersah uzağında kalmama olanak tanıdı. Truman'dan her zaman nefret ettim, ama bu nefretim Eisenhower'm 1956 yılında İsrail'e karşı koyduğu kararlı tavra duyduğum şaşkınlıkla karışık hayranlıkla dengeleniyordu. Eleanor Roosevelt ise Yahudi devletine hararetli bir biçimde arka çıkmasıyla beni kendisinden iğrendirmişti; o öve öve bitirilemeyen, neredeyse reklam malzemesi haline getirilen sözümona insancıllığının birazını olsun bizim mültecilerimize göstermeyişini asla affedememiştim. Aynı şey içtenlikle takdir ettiğim, ancak 1967 savaşı sırasında İsrail'in kazandığı zaferi öylesine coşkuyla karşılamasına bir türlü akıl sır erdiremediğim (ve tabii bağışlamadığım) Martin Luther King için de geçerliydi.

Annemlerin düzenli olarak göndermede bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasi durumun Kahire yaşantımıza bir biçimde girmesi de 1948 yılında yaptığımız o yolculuğun bir sonucu olmalı diye düşünüyorum. Kısmen annemlerin de katıldığı bir etkinlikte hazır bulunmak üzere Kahire'de boy göstermesinden, kısmen de annemin *Ladies' Home* dergisine abone olması sayesinde arada bir kaleme aldığı Arap taraftarı yazılarını okuyabilmesinden, Dorothy Thompson bizim için önemli bir yazar olup çıktı. Kendi payıma yazdıklarını okumamış olsam da kendisinden beğeniyle söz edildiğini anımsıyorum. Her ikisi de sözünü esirgemeyen anti-siyonist Yahudi yazarlar olan Elmer Berger'den ve Alfred Lilienthal'dan da yine takdirle söz ediliyordu. Ama bunların tümü de uzak ve bölük pörçük anılardı. Midtown civarındaki bütün köşe başlarını tutmuş olan, Van Heusen formaları ve beyzbol topları satın alabileceğiniz Davega mağazaları, ya da kız kardeşlerimle benim kamp giysileriyle donatıldığımız Beşinci Cadde'deki Best and Co. mağazası

veya annemin öğle yemeklerinde ve öğleden sonraları kahve içmek istediğinde tercih ettiği Schrafft kafelerine ilişkin anılarım çok daha canlı, çok daha yakındı.

Mısır'a, Amerikan İhracat Hattı'nın tek mevkili *Excalibur* gemisiyle döndük. *Saturnia*'ya göre daha küçük ve daha donanımsız bir gemiydi bu. Altlı üstlü ranzalarla doldurulduğundan oturacak bir yeri dahi olmayan kamaraları basit ve çıplak görünüyor, fazla ışık almadıklarından çoğunlukla da loş oluyordu. New York'tan eylül sonunda demir almamızın üzerinden bir-iki gün geçmişti ki, ameliyat yarası yeni yeni iyileşmeye başlayan babamın ve annemle kız kardeşlerimin her zamanki sızlanmalar ve deniz tutması şikâyetleriyle yataklarına çakılmalarına neden olan şiddetli bir tropik fırtınaya yakalandık. Üç buçuk gün boyunca neredeyse büsbütün yalnızdım; geminin sürekli yalpa vurup durması ne midemi ne de ruh halimi bir nebze olsun bozmayı başarabilmişti yine. Öte yandan böyle bir zamanda *Saturnia*'ya kıyasla çok daha katı kuralları olan bir gemide yalnız olmak, kütüphaneden ya da lobiden uğuldayan güvertelere çıkmamın yasaklanması ve sandviçle sütten oluşan yemeklerimi barda, hüzünlü ve bunalmış bir hali olan barmenle baş başa yemem anlamına geliyordu. İskenderiye yolculuğumuzun dingin bir tekdüzelikte geçen son günlerinde, Amerika Birleşik Devletleri, asıl yolculuğumuza devam etmeden önce bir süreliğine uğradığımız yol üstündeki bir durağa dönüştü giderek gözümüzde. Asıl yolculuğumuz ise Kahire ve ilerleyen zamanlarda da Lübnan'a olacaktı.

Yitirilmiş bir vatan olarak Filistin'den, CSAC'deki son günlerimde bir daha da pek söz açılmadı. Tabii Joe Louis ve Jersey Joe Walcott hakkındaki oldukça hararetli bir boks tartışmasının hemen ardından arkadaşım Albert Coronel'in küçümser bir tavırla "altıya karşı bir" derken aslında neden söz ettiğinin aniden kafama dank etmesi sayılmazsa... Filistin'in, İngilizlerle birlikte (ve onlardan sonra) gelen ve bizden kat kat güçlü, çok daha örgütlü ve çok daha ileride olan Avrupalılar tarafından elimizden alındığına o zamana dek içten içe inandığımdan bu yaklaşım beni hepten dumura uğratmıştı. Filistin meselesinin, hele de Albert gibi biri tarafından —o da benim gibi bir süre GPS'ye devam ettikten sonra, ailesi (ki İspanyol pasaportlu bir Yahudi ailesiydi) 1948 sonrasının düşmanca Arap orta-

mında çocuklarını bekleyen tehlikeleri gördüğünden CSAC'ye geçmişti ve ablası Colette'le birlikte çok da yakın bir arkadaşımdı— yeni bir Yahudi karşıtlığı vakası olarak değerlendirilebilmesi beni serseme çevirmişti. Bir yandan sanki kafam durmuşçasına o altı ülkenin aslında kaçak dövüşmüş, zorbalık etmiş olduğu konusunda Albert'a katılmadan edemiyor, diğer yandan da ondan bir anda, anlaşılmaz bir biçimde uzaklaştığımı hissediyordum. Bu konuşmanın yarattığı soğuk duş etkisini halen hatırlarım. Asıl sorunum Filistin'e ilişkin hislerimde ikiye bölünmüş oluşumdu; o sıralar acısını çektiğim bu gerçeğinse artık denemekten vazgeçtiğim çok yakın bir zamana dek bir türlü üstesinden gelemeyecek, iç yüzünü asla tam anlamıyla kavrayamayacaktım. Şimdi dahi Filistin'e ilişkin karışık duygularım —kendi hayatım da dahil olmak üzere paramparça olmuş sayısız hayata gölge düşüren yürek paralayıcı, üzücü yitişi ve onulmaz hasreti ile ülke olarak *onlarda* (tabii ki bizde değil) uyandırdığı hayranlık— bana acı vermeyi, elden ayaktan düşüren bir yalnızlık hissiyle beni köşeye sıkıştırmayı, her nasılsa önemli ve tehditkâr bir havaya bürünen incir çekirdeğini doldurmayacak şeylerin saldırıları karşısında savunmasız bırakmayı sürdürür.

CSAC'deki son öğrenim yılım olan, dokuzuncu sınıf öğrencisi olduğum 1948-49 dönemi, hem eğitim hem de arkadaşlık anlamında hüzünlü bir boşlukla geçti. Takriben dört sınıf arkadaşım ve yalnızca bir sınıf öğretmenim vardı. Keyfi kaçtığımda korkutucu çarpıntılar geçiren yaşlıca bir kadın olan Miss Breeze adındaki bu öğretmen biyoloji, matematik, İngilizce ve tarih derslerini veriyor, öğretimden çok eğlence amacıyla ders programına alınmışa benzeyen Fransızca ve Arapça dersleriyse silik Mısırlı öğretmenler tarafından veriliyordu. Okulda onuncu sınıf olmadığından, ertesi yıl, Miss Breeze'in annemlere yazdığı bir mektupta ifade ettiği şekliyle söylemek gerekirse beni "kamçılayacak" bir okula gitmem kararlaştırıldı. Çok geçmeden kendimi Heliopolis'teki İngiliz Okulu'nun giriş sınavında buluverdim böylece. Aslında hiç de ilginç olmayan sorular, İngiltere'nin yemyeşil çayırlarıyla ilgili bilgilerimin beklenen düzeyin nasıl da altında olduğunu görmeme yaradı yalnızca: CSAC'de geçirdiğim yıllar görünüşe göre bu diğer kültürdeki gelişimimde pek faydalı olmamıştı. Böylece İngiliz Okulu'nun bana pek değerli

ve misafirperverlikten yoksun görünen sınırlarının dışına, (sorun çıkarmadan beni kabul eden) Victoria Koleji'nin hepten erkek egemenliğindeki şamatalı ortamına katıldım. Yabancılığım ve farklı oluşum, çalışkan ve sevilen öğrenci kavramına parlak birer örnek teşkil eden, sürüsüne bereket arkadaşları çaylarda ve doğumgünü partilerinde sık sık evimizde boy gösteren kız kardeşlerimin tersine, beni İngiliz Okulu'nun o seçkin ayrıcalığından kapı dışarı etmişti.

O son ilkbaharda, gerçek bir kurum olmaktan giderek uzaklaşıp her yere eli uzanan o anlaşılmaz Miss Breeze tarafından binbir yaygarayla idare edilen tek derslikli bir okul binasını andırmaya başlayan CSAC'den tam anlamıyla bıkmış usanmıştım. Eski öğrencilerin —Stan Henry, Dutch von Schilling ve kız kardeşi, Bob Simha, Margaret Osborn, Jeanne Badeau— hepsi okuldan ayrılmış, takma adı Bela olan Miss Breeze gibi, başka kimsenin iş vermeyeceği epeyce yaşlı öğretmenler dışında iler tutar yanı olan öğretmen de kalmamıştı.

Aynı dönemde, Maspero Caddesi'ndeki All Saints Kilisesi'nde aldığım din dersleri de ihmale gelmez ahlaki ve ruhani gelişimimin icabına bakıyordu. Kilisenin kendisi, Nil Nehri'ne bakan ve İngiliz ordusunun o zamanlarki Kasru'n-Nîl kışlasının (şimdiki Hilton Oteli bölgesi) biraz kuzeyinde kalan büyük bir binalar topluluğunun bir parçasıydı. Araçlar katedralin ana kapılarına, girişteki muazzam meydanı çevreleyen gösterişli araba yolundan geçerek ulaşabiliyor, mekânın kendisi o sıralar Mısır'daki İngiliz varlığının alametifarikası olup çıkmış anıtsal bir iktidarı ve su katılmamış bir özgüveni yansıtıyordu. Katedralin her iki yanı, tümü İngiliz olmak üzere bir piskopos, bir başdiyakoz ve pederlerden oluşan yatılı personele ait lojmanların ve yazıhanelerin bulunduğu ek binalarla çevrelenmişti. 1980'lerin sonlarında Nil üzerine bir üstgeçit inşa edildiğinde bu binaların tümü tarihe karıştı.

Ancak onca din görevlisi arasında, bana hem Anglikan Kilisesi İlmihali'ni hem de İncil'in —özellikle de Yuhanna İncili'nin— coşkun metinlerini sevmeyi öğreten (halen çoğu da ezberimdedir), annemle babamın bana herkesin gıptayla baktığı bir çeşit aziz olarak tanıttığı Peder Fedden ve unvanı itibarıyla katedralin başında bulunan Piskopos Allen oldu. Fedden diğerlerine göre daha candan ve

insancıl biri gibi görünse de önünde sonunda aramıza bir mesafe koyan beyaz adam-Arap ayrımını her zaman hissediyordum; belki biraz da onun bir iktidar mercii olmasından ve söz konusu dilin benim değil *onun* dili olmasından kaynaklanıyordu bu. Haftalık din derslerinde nelerden söz ettiğimizi hiç hatırlamıyorum doğrusu. Ama "başlangıçta Söz vardı" diye okumaya giriştiğinde, bize Havarilerin İnancı'nı ("Üçüncü gün ölümden dirildi, cennete yükseldi ve Tanrı'nın, Kadiri Mutlak Rabbin sağ yanına oturdu") ya da Teslis'i anlatmaya koyulduğunda Fedden'in yüzünde beliriveren o içtenlikli ciddiyeti unutmam mümkün değil. O günlerden kalan *İlmihal* kitabımı hâlâ saklarım; gerçi artık bu kitabın sayfalarını, gözden geçirilmiş yeni basımın —ya da şimdilerde adı her ne ise— ne kadar yavan bir dille tercüme edildiğini görmek için çeviriyorum.

Din derslerini benden sekiz-dokuz yaş büyük olan, Amerikan Üniversitesi'ne devam eden ve psikolojiye duyduğu ilgi yüzünden nasılsa kendini Anglikan Kilisesi'nin şefkatli kolları arasında bulivermiş olan Jimmy Beşâî adında gözlüklü bir Kıpti'yle birlikte alıyordum. Jimmy ile Peder Fedden arada bir, Hıristiyanlığın Beşâî'ye kalırsa daha "deneysel" (o sıralar bilmediğim ve anlamını dersten çıktığımızda sabırla bana anlattığı bir sözcüktü bu) bir hale getirilebilecek ve inanca ya da sağgörüye daha az bel bağlaması sağlanabilecek noktaları üzerine hararetli tartışmalara dalarlar, bu tartışmaların tümü de Fedden'in gizemin, heyecanın ve açıklanamaz olayların vazgeçilmezliğini sabırsızca savunmasıyla son bulurdu. Kendi payıma Fedden'in inancını takdir etmekle kalıyor, ama tam anlamıyla kabul etmiyordum; çünkü orada oluşum tamamen ailemin orada olmamı istemesindendi, yoksa Tanrı beni gayrete filan getirmiş değildi.

Piskopos Allen'ın nadiren boy gösterdiği zamanlarsa kasvetli ve şevk kırıcıydı. Eskiden Oxford'da öğretmen veya itibarlı bir dini şahsiyet olan bu adam zaman içinde yükselerek Başpiskopos Geoffrey Allen —Mısır, Sudan ve şimdi adını hatırlayamadığım bir diğer ülkenin (belki de Etiyopya'dır) havalisinden sorumlu bulunan, gücü ve idari önemi tartışılmaz biri— olup çıkmıştı. Onu ne zaman görsem üzerinde en azından kırmızı cüppelerinden biri olur, herkese kibirli bir mesafeden, neredeyse aldırmazlıkla bakar, elçilikte ve daha dünyevi meselelerde söz sahibi oluşundan gelen gücü her hareke-

tinden hissedilirdi. Kendini fazlasıyla önemseyen bu halleriyle, daha çok dinin özüne önem veren Fedden ile taban tabana zıt bir görüntü çizerdi. İkisini birlikte gördüğümde, Allen'ın kendinden düşük bir mevkide bulunan diyakozunu hiç umursamadığı iyice ortaya çıkardı. Bizi sözlü yoklamadan geçirdiğinde ("Dini ayinlerin anlamına bir göz atalım şimdi," diye başlardı örneğin söze) çayını bir an olsun elinden bırakmadan gözlerini sabırsızlıkla, merakla üzerimizde gezdirirdi. Öte yandan ne kadar dinsel metin varsa hepsini ezberden bildiği ve I. James ve Hooker'a ilişkin Fedden'in savunmalarında duymaya alışık olmadığımız somut gerçeklikleri en ince ayrıntısına varıncaya dek sayıp dökebildiği de ortadaydı. Bu tartışmaların tümü de firavunlardan Kral Faruk'a uzanan kendi köklü ve yoğun tarihi asla ağza alınmayan bir ülkede olup bitiyordu.

1949 Temmuzunun başlarında bir pazar günü kiliseye kabul edilerek ilk komünyonuma katıldım; katedralin görkemli yan kolunda yanı başımda duran kişi ise vaftiz annem olan Nebîha halamdı. Fedden de oradaydı ama handiyse doğulu bir ihtişam —mumlar, makamlı dualar, haçlar, piskopos asaları, cemaatin de katılımıyla söylenen ilahiler, kilise orgu, kilise korosu, dini büyükbaşların resmi geçit yapıp salonu terk etmeleri ve daha önemsiz din adamlarının oluşturduğu sıralar— içinde gerçekleştirilen törene başkanlık eden Piskopos Allen'm yanında gölgede kalmıştı. Bunca şaşaa, bunca kalabalık benimle Jimmy Beşâî içindi. Hem azizlerin hem de sıradan katılımcıların eşliğinde komünyona böylece kabul edildikten sonra kendimi daha farklı hissetmeye çalıştım ama nafile: Onların arasında eğreti durduğumdan başka bir şey hissetmeyi başaramadım. Olayların iç yüzünü kavramaya yönelik bir sağgörüye kavuşacağıma ve Anglikan Tanrı'yı daha iyi idrak edeceğime ilişkin umutlarım hayal olmaktan öteye gidemedi. Sıcak ve bulutsuz Kahire havası, Nebîha halamın ufacık başına kondurduğu ve bedenini görünmez hale getiren fazlasıyla büyük şapkası, ikimiz katedral meydanında dikilirken hemen önümüzde her zamanki gibi dinginlikle akıp giden Nil Nehri, kısacası her şey ama her şey tıpkı benim gibi tamamen eskisinin aynıydı. Sanırım CSAC'den ayrılmam ve ekim ayında Victoria Koleji'ne başlayacak olmam yüzünden kendimi içinde bulduğum tuhaf belirsizlik ortamından beni çekip çıkaracak bir şeylerin

arayışı içindeydim bilmeksizin, oysa böyle bir şeyin ufukta göründüğü yoktu.

O sıra annemle babam arasındaki gidip gelmelerim çok daha kaygı verici bir yörüngeye oturmuştu: Babam benden giderek uzaklaşıyor, bir yandan da daha da talepkâr olmaya başlıyordu sanki; suikast haberleri ve ortadan kaybolan insanlara ilişkin raporlar o dönemin Kahiresini iyiden iyiye çalkalandırıyordu ve bir sonraki yıl on beş yaşıma basacak olmama rağmen eve geç gelmemem, seyyar satıcılardan bir şey yememem, tramvayda veya otobüste insanlara fazla yakın oturmamam, kısacası vaktimin çoğunu evde geçirmem yolunda beni uyaran annemin sesindeki evham azalacağına daha da artmış gibiydi. Oysa canlanmış bir cinsel açlık, beni Kahire'de yapmak istediğim şeylere dair gitgide çılgınlaşan hayallerin kucağına itiyordu. Nebîha halamın Filistinliler uğruna gösterdiği çabalar biraz yatışır gibi görünse de halen hayatımızın değişmez bir parçası olarak yerini koruyordu. Oğullarıyla ağabeyi (yani babam) arasındaki gerginliğe rağmen cuma günleri öğle yemeğine bize gelmeye devam ediyor, (o sıcak ve bulutsuz pazar gününde, ayin sonrasında bana uzattığı, üzerine adımın baş harflerinin kazınmış olduğu, halen taktığım altın yüzükte simgesel ifadesini bulduğu üzere) din derslerimle de eskisi gibi ilgileniyordu.

VII

BABAMIN BUNALIM GEÇİRDİĞİ YAZIN ERTESİ YILI OLAN 1943 YILINdan başlayarak, tam yirmi yedi yaz boyunca temmuz, ağustos ve eylül aylarının büyük kısmını Lübnan'da bir dağ köyü olan, babamın taparcasına sevdiği, anneminse dediğine göre nefret ettiği (oysa öz ailesi Bedrler aslen buralıydı) Dûru'ş-Şiveyr'de (kelime anlamı "Şiveyr civarları"dır) geçirir olduk. Dûr, Lübnan'ın ortasındaki üç küçük dağın sırtından kıvrılarak gelen eğimli daracık bir yolun üzerine sıra sıra dizilmiş evlerden ve otellerden ibaret olan bir sayfiye yeriydi. Şiveyr ise, Dûr'un kayda değer tek kamusal alanı olan meydandan veya *saha*'dan başlayıp, Rum Ortodoks Kilisesi'nin yanından birden aşağı doğru meyleden ve kıvrıla büküle kat ettiği vadinin tam kalbine, yani "papazın pınarı"na (Aynu'l-Kassis) inen oldukça dik bir yokuş boyunca uzanan küçük bir kasabaydı. Yaz mevsiminde Dûr'a hizmet veren dükkâncılar ve işçiler de toptan Hıristiyan olan bu kasabadan geliyorlardı. Eskiden bu insanların, geçmek bilmez karanlık ve karlı kış boyunca evlerinden çıkmadığını sanırdım çocuk aklımla. Daima kapkara güneş gözlükleri giyen, nuh nebiden kalmışa benzer siyah şemsiyesini hayatta yanından eksik etmeyen, pembe yüzlü, gür bıyıklı bir beyefendi olan, fazlasıyla kocamış büyük amcası Faris Bedr dışında annemin bütün akrabaları Beyrut'ta yaşıyor, orada çalışıyor ve Dûr'a ancak yaz mevsiminde geliyordu.

Dûr'da geçirdiğimiz ilk yaz olan 1943 yazında, kasabanın tek "büyük" oteli olan Kasûf'ta kaldık. Otel meydandan çıkıp doğu yönünde üç kilometre boyunca ilerleyerek bir sonraki kasaba olan Bo-

is de Boulogne'a doğru uzanan yolun sonundaki dağlık bir burun üzerine oldukça mağrur ve azametli bir edayla kurulmuştu. Çıkmakla bitmeyecek, dudak uçuklatıcı merdivenleri, tırabzanları, hem kasabaya hem de vadiye hükmeden taştan heybetiyle Kasûf'un bir şatodan ilham alınarak inşa edildiği açıkça belli oluyordu. Kırmızı şarap ve kırmızı sirkeyle ilk kez Kasûf'un resmi yemek salonunda tanışmış, rulet ve bakara salonunu da ömrümde ilk kez burada görmüştüm. Otel Mısır'dan gelen varlıklı Lübnanlı Süryanilerle (Şavam) dolup taşıyor gibiydi; Kahire'nin bunaltıcı yaz sıcağıyla kıyaslandığında Dûr'un güneşli ve nispeten kuru iklimini, ılık gündüzlerini ve serin, sisli öğleden sonralarıyla akşamlarını tahminimce bulunmaz bir nimet sayan bizim sınıfımızdan insanlardı bunlar. Ve tıpkı bizim gibi, vakitlerinin çoğunu Kasûf'un sekilerinde gezinerek geçiriyor, arada bir de hız yapan bir araba veya otobüs tarafından ezilme tehlikesini göze alarak, kaldırımları olmayan, her iki yanı dik bayırlarla sarılmış o yegâne yola çıkmaya cesaret ediyorlardı. Kasûf'la meydan arasında tek bir dükkân bile yoktu ve mesafenin uzunluğu sebebiyle kimsenin aklından kasabaya şöyle bir yürüyüş yapma fikri geçmiyordu. Bu yüzden biz de diğer çocuklar, onların dadıları ve anne babalarıyla otel sınırları içinde kalıyorduk genellikle. Annem o yaz Joyce'a hamileydi ve vaktinin büyük çoğunluğunu odasında geçiriyordu. O sıra iyiden iyiye iflah olmaz bir briç tiryakisi olup çıkmış babamsa sabah saatlerinin büyük kısmını, öğleden sonralarını ve haftada en az üç kez de akşamlarını oyun salonlarından ya birine ya ötekine kapanmış halde geçiriyordu.

1944 yılından itibaren, annemle babamın ilkbahar başında okulların kapanmasıyla başlayan yaz dönemini nasıl geçirmeyi düşündüklerini kaba hatlarıyla da olsa kestirebilmeye başlamıştım. Mayıs sonu gelip çattığında yola çıkış günümüzün yaklaştığım —bana söylenmemesine rağmen— sezinleyebiliyordum. Önce hepimize yeni şortlar ve sandaletler alınır, bunu hep birlikte çektirdiğimiz "mühim" aile fotoğrafı faslının uzadıkça uzayan işkence dolu saatleri izlerdi. Fotoğraf hepten dilsiz olan ve bu nedenle de bizimle iletişimleri heyecanlı homurtular ve baş sallamalarla sınırlı kalan, evde kalmış iki kız kardeşin Shepheard Oteli'nden köşeyi döndüğünüzde karşınıza çıkan stüdyolarının boğucu sıcağında çekilirdi. Bu arada

Dr. Haddâd yıllık tifo aşımızı yapmak için bizi arar ve günün birinde salondaki ve diğer oturma odalarındaki mobilyalar pembe, beyaz ya da açık yeşil renkli çarşaflarla kaplanıverirdi. 1948 yılına dek, kararlaştırılan günde Aziz Osman Caddesi'ndeki apartmanımızın girişinde toplanır, bizi ve bizimle birlikte gelecek olan bir ya da iki hizmetçi kadınla aşçımızı Bâbu'l-Hadid İstasyonu'na götürecek iki arabalık kervanı (ailemiz kalabalıklaştıkça arabaların sayısı da doğal olarak üçe çıkmıştı) beklemeye koyulurduk. İstasyona vardığımızda Süveyş Kanalı kasabalarından İsmâiliye'ye ya da el-Kantara'ya giden yataklı trene biner, ardından gece boyunca sürecek Hayfa yolculuğumuz için Sina'ya geçerdik. Hayfa'ya varmamız ise bir sonraki günün öğle saatlerini bulurdu.

Tren yolculuğu kelimelerle anlatılamayacak denli romantik ve zevkli geçerdi. Cilalı ahşaptan bölme duvarlarına, cam kenarına kurulup geriye yatırabildiğim enfes koltuklara, alacakaranlıkta yakılan mavi abajurlu lambalara, Rum garsonlara ve bize ayrılmış olan üç ya da dört kompartımanın da bulunduğu koridorun bir ucunda oturan, akşam yemeğinden sonra üstteki yatakları açmak ve alttakileri hazırlamak üzere kompartımanımıza gelen, halinden tavrından belli belirsiz bir Fransızlık sezilen kondüktöre bayılıyordum. Oradan oraya savruldukça beyaz elbiseli sofracıları ve smokinli İtalyan ya da Ermeni vagon görevlisini de kendiyle birlikte bir sağa bir sola savuran trenin her sarsılışında çıngırdayıp duran gümüş yemek takımları ve incik boncuklu abajurlarıyla o şatafatlı, cicili bicili yemek vagonuna gitmeyi dört gözle beklerdim. Menüdeki başlangıç yemeği daima pilav olur, bunu bol soslu bir kuzu eti izler, ziyafetimiz küçük bir kâse içinde servis edilen fazla tatlı bir krem karamelle tamamlanırdı. Bunların tümü de babamın "rejimi" için büyük önem taşıyora benzeyen ıspanak, havuç, kereviz ve bezelye türünden sebzelerden oluşan ve ızgara tavuk ya da dana eti ve hafif hamur işleriyle biraz olsun çekilir bir hale gelen, insanı çileden çıkaracak denli sağlıklı mutfağımıza asla girmeyen yiyeceklerdi. Ranzanın üst kısmında yer alan ve üzerinde bozuk para sektirilebilecek denli gergin yapılmış yatağımın serin nevresimleri arasına süzüldüğümde özel okuma ışığını açar, bölme duvarında yer alan ve kişisel eşyalarımı ebeveyn saldırılarından eşine zor rastlanır bir gizlilikle

korumama olanak veren tuhaf küçük fileden kitabımı çıkartırdım. Uykuya çok geç teslim olurdum, çöl şafağı ise tam tersine çok erken bir saatte sökerdi. O yarı karanlık çölün ıssızlığının hüznü, içimde duyduğum dinginliği ikiye katlar, pencereden görülen o değişmeyen manzara ve herkes uykudayken tadını çıkardığım mutlak yalnızlık, hiçbir şeyi doğru yapamamamın neden olduğu baskılardan ve bitmek tükenmek bilmez kaygılarımdan sıyrılabilmemi sağlardı.

Hayfa'ya vardığımızda el-Alemeyn şirketine bağlı, iki adet yedi kişilik taksi tarafından karşılanırdık. Bu taksiler bizi ya bir haftalığına Kudüs'e götürür ya da kuzeybatı yolunu izleyerek Filistin sınırlarından çıkarıp Akko üzerinden Lübnan sınırında bulunan Nakura kasabasına, oradan birkaç kilometre sonra ise es-Safarand adlı balıkçı köyüne götürürdü. Es-Safarand'da deniz kıyısındaki bir restoranda mola verir, balığın babamın ağzına layık bir şekilde ağır ağır pişmesini beklerken saatler geçmiş gibi hissettikten sonra nihayet yemeğimizi yer, böylece Sur ve Saida yönünde uzanan bomboş yollar boyunca kuzeye doğru ilerlemeye devam edebilirdik. Beyrut'ta hiç durmadan Dûr-Bikifâye kavşağına saptığımızda ise yolun birdenbire yükselmesiyle birlikte kendimizi Antelias'm ve altımızda bütün esrarengizliğiyle parıldayan koyu mavi Akdeniz'in üzerinde buluverirdik.

İlk zamanlarda sert dönemeçlerle kıvrıla büküle ilerleyen dik Bikifâye yoluna tırmanmaya koyulduğumuzda, etrafta görülen araba sayısında da çoğunlukla bir azalma olurdu. Dûr'un hemen aşağısındaki büyük kasaba olan Bikifâye'yi, meşhur şeftalilerinden ve görülmedik bir renk cümbüşü sergileyen kocaman oyuncakçı dükkânı "Kaiser Amer"den biliyordum. Cemâil ailesinin de bu kasabayı mesken tuttuğunu ise çok sonraları, ancak 1970'li yıllarda öğrenebildim. 1936 Olimpiyatları'nda gördüğü Alman faşistlerinden etkilenen Pierre Cemâil, *Phalanges Libanaises* (Lübnan Falanjistleri) adlı aşırı sağ görüşteki Marunî partisinin kurucusu ve iki Lübnan başkanının babasıydı. Oğullarından Beşîr'in 1982 yılında bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine, İsrail taraftarı yardakçılarının Sabra ve Şatila mülteci kamplarında gerçekleştirdiği katliamlar patlak vermiş, diğer oğlu Emin ise yolsuzlukların ve dirayetsizliğin alıp yürüdüğü bir iktidar sürmüştü. Sakinlerinin Filistin'e karşı güttüğü bu çılgınca

düşmanlığı öğrendiğim andan itibaren Bikifâye de gözümden düştü; yirmi yıldır ne Dûr'un ne de Bikifâye'nin yöresine uğramadım.

Bikifâye'nin yukarısında yol giderek dikleşip korkutucu bir hal alır, araç sayısı iyiden iyiye azalır, etraftaki manzara ise aman vermez bayırlarını tıkabasa yüklü iki arabamızla güçbela tırmandığımız tepelerden dalga dalga yayılan ikindi sisinde kaybolup giderdi çoğunlukla. Dâr adlı küçük varoşu ardımızda bırakarak nihayet Dûr' un içine girmeyi başardığımızda, bu yerin oldum olası bana telkin ettiği kötü hislere eklenen bir keder kaplardı içimi.

Paradan yana sıkıntısı olmamasına rağmen bana hiç değilse bin kere söylemiş olduğu üzere gayrimenkul yatırımlarına kuşkuyla yaklaşan ve bu yüzden de ömrünün Filistin dışında geçen kısmım kiralık evlerde tüketen babamın aklına uyarak yaz boyunca kiralık, mobilyasız bir Dûr evinde kalırdık. Annemle babamın öngördüğü yaz tatili anlayışının önemli bir koşulu olan bu kiralık evler lüksün uzağından yakınından geçmedikleri gibi, olabildiğince sade, süssüz ve donanımsız olurdu. 1944 Haziranında tam kapıdan girdiğimiz sırada bir kamyon dolusu ahşap mobilya da kiralık evimize taşmıyordu. Babamın ta Beyrut'tan sipariş ettiği bu "seçme" mobilyalar, oralarından buralarından kıymıkları fırlamış, ciladan yana hak getiren, uyduruk mu uyduruk tahta dolaplardan, masalardan ve sandalyelerden ibaretti görebildiğim kadarıyla. Bu çirkin ve bayağı mobilyalar, 1946 yılında, etkileyici bir düzlüğün ortasında yükselen kare biçimindeki büyük bir binanın ikinci katını satın almamıza dek (sonraki yirmi dört yıl boyunca yazlık evimiz olarak kalacaktı bu daire) Dûr'da kiraladığımız ne kadar ev varsa hepsine ardımız sıra taşındı. Yedi yatağımızın yedisinin de alelacele beyaza boyanmış, durmadan boyası dökülen birörnek metal karyolaları ve ortaçağdan kalma bir işkence odasından gelmişe benzeyen korkunç yayları vardı. Salondaki eşyalar, annemin Kahire'den getirdiği örtümsü bir şeyle kapladığı bir çift divandan ibaretti, divanların arkasındaki duvara da bir-iki minder atılmıştı. Duvarlarda tek bir resim dahi yoktu.

Babam tarafından fazla şehir işi veya fazla lüks olarak fişlenen bütün keyiflerden arınmış, basit, konfordan olabildiğince uzak bir köy yaşantısı sürmemizdi amaçlanan. 1949 yılma dek radyodan dahi mahrum kaldık. Serin 1949 Ağustosunun ikindi sularında BBC'

nin Richard Strauss'un ölüm haberini verdikten sonra hışırdayarak usulca yayını kesişini kendime ait ilk küçük radyomdan dinleyişim dün gibi aklımdadır. Kahire'ye döndüğümüzde tek ciltlik müzik ansiklopedisinde adının yanına bu tarihi kaydetmiştim sonra. Yazlık evimize telefonun girmesi 1954'ü bulmuş, araba ise bundan iki yıl sonra gelmişti. Bizimle yazlığa gelmeye mecbur tutulmayan kadın yardımcımız Ensaf, ardından da kız kardeşi Suâd dışındaki hizmetçilerimiz ve aşçımız Hassan (köyde herkes ondan el-abd, yani "siyahi köle" olarak söz ediyordu aşağılarcasına) tam beş yıl boyunca bizimle birlikte Dûr işkencesine katlanmak zorunda kaldılar. Babam nihayet anneme ev işlerinde köyden birilerinin yardımcı olmasına razı gelince, çamaşır ve ekmek pişirme işleri ihtiyarlıktan her tarafı kırışmış Umm Necm diye bir kocakarıya, genel temizlik ve mutfak işleri ise her yıl değişen daha genç kadınlara havale edilir oldu. Elektriğe ve sıcak suya güven olmadığından, banyo yapmak için devasa kazanımızda ya da sobada saatlerce odun yakılmasını beklemek gerekiyordu. 1953'te annemin üstelemesi üzerine benim için bir klavsen kiralandı, ne var ki alet salona fazla şehirli bir hava verir korkusuyla kona kona benim odama konuldu. Hem ağır olduklarından hem de nereye konacakları bir sorun teşkil ettiğinden evde Kahire'den cımbızla seçerek getirdiğimiz sınırlı sayıda kitap vardı ancak. Dûr'daki tek kitabevi garajdan bozma bir yeri mesken tutmuş olan bir Stematazky şubesiydi; kitabevinin tek çalışanı, açık sandaletler giyen ve siyah çerçeveli kocaman bir gözlük takan, belli belirsiz de olsa bir rahibi andıran bilge halli bir adamdı; eli kolu, yığınla çizgi romanla, sinema dergileriyle, bir de oldum olası hazzetmediğim ucuz ciltli cinayet romanlarıyla dolu olurdu hep. İlk zamanlar, annemin akrabalarının evlerinin altını üstüne getirerek kitap aranırdım durmadan, sonraları ise kitaplarımı Beyrut'tan alabilmeye başladım. Kahire'de okumaya pek az zaman bulabildiğimden bana sunduğu sınırsız boş vakit sayesinde gözümde değerli bir soluklanma süresi olup çıkan Dûr tatilleri, kitap dünyasına daha da derinlemesine dalmamı sağlıyordu.

Babam içinse Dûr, Kahire'deki iş dünyasından ve bu dünyanın akla getirebileceği her şeyden —arabalardan, çalışanlardan, telefonlardan, iş kıyafetlerinden, evraklardan ve şehirden— olabildiğince

uzak olmak anlamına geliyordu. Dinlenmek, dinlenmek ve yine dinlenmek. Dinlenme anlayışı da sabahları Salwa Oteli'ndeki, öğleden sonraları da Cirque Kafe'deki briç masasının başında saatlerce oturmak ya da balkonda köyden bir ahbabıyla veya Beyrut'tan, Kudüs'ten, hatta Kahire'den gelen bir arkadaşıyla tavla oynamaktı. Annem ısrar etmese sabahın erken saatlerinden yatıncaya dek sırtından çıkarmadığı yeşil ya da vişne çürüğü gömleğini, bolluktan sarkan bej pantolonunu, ahı gitmiş vahı kalmış kahverengi ayakkabılarını (bunlara şapkasıyla bastonunu da eklemek lazım) değiştireceği de yoktu. Sabahları okunacak gazete de olmadığından kalkar kalmaz ilk işi tembel tembel kasabaya yollanarak Şiveyr'in en geniş ailesinden gelen, orta yaşlı, albenili ve tatlı dilli Nicola Touma'yı ziyaret etmek olurdu. Touma'nm bakkal dükkânı meyve sebzeden tutun da tuvalet kâğıdına, sabuna, yağa ve baharatlara varıncaya dek akla gelebilecek her türlü malla tıka basa dolu olurdu. Yaptığımız alışverişlerde asla nakit para ödemez, bunun yerine bana o sıralar çok gizemli gelen "Hesaba yaz" tabirini kullanırdık. Söz konusu hesap her on beş günde bir annemin eline geçtiğinde ise annem "Ama ne düzenbaz! Ben bunları aldığımızı hiç hatırlamıyorum" yollu bir yaygara koparırdı şaşmaz olarak.

Normal koşullarda kendisine kazık atılmasına hiç gelemeyen babamsa Nicola'nın hesaba ne yazdığına bir nebze olsun aldırmazdı; ne de olsa aralarında sıkı bir muhabbet vardı bakkalla. Nicola'nın dükkânının arkasındaki masanın başına geçer, elinde bir fincan Türk kahvesiyle mallara kayıtsızca göz gezdirir, ardından şundan beş kilo, bundan dört kilo, iki karpuz, beş kavanoz reçel, bir kilo incir (ki nadiren bulunurdu), bir buçuk kilo peynir diye kafasına göre sipariş verir, üç tekerli bisikletinin sepeti babamın satın aldıklarıyla tıka basa dolan zayıf bir çırak da artık binemediği bisikletini evimize giden fazlasıyla dik bayır boyunca arkadan itmek zorunda kalarak bunları evimize taşırdı. Nicola'nın dükkânından çıktıktan sonra babam Edmund Halabi'nin üç kapı yandaki ABC dükkânına yollanır ve burada da hiçbirimizin ihtiyacı olmayan torbalar dolusu tuvalet malzemesi sipariş etmeye devam ederdi. Sonraki durakları ise, babamın hovardaca siparişleri her biri için kuşkusuz günün satışı olan kasap, kahveci ve eczane olurdu. Nihayet kendini bir briç

masasına atar, öğle yemeği saati gelinceye dek de yerinden kımıldamazdı. Bu arada elinin altında ne bir telefon, ne de bir ulaşım aracı olan ve çocuklarıyla baş başa kalan annem de ardı arkası gelmeyen çıraklara kapıyı açıp durur, her torba yığını karşısında sinirleri daha da boşanarak ağlanıp dururdu. Alınan şeylerin çoğu geri gönderilir, öğle yemeği için boy gösteren babam da annemin insafsızca giriştiği mutat bağırıp çağırma faslıyla burun buruna gelirdi. Her şeye rağmen sert tavuğunu ya da çok pişmiş etini yerken hiç oralı olmaz, arada bir sesini yükseltip anneme kısa cevaplar yetiştirmekle yetinirdi. Bir öğle uykusu çektikten sonra biraz daha briç oynamak üzere kendini dışarı atar, dükkândan dükkâna dalarak yaptığı tembelce alışveriş faslı da ertesi günün doğuşuyla birlikte kaçınılmaz olarak kaldığı yerden devam ederdi.

Kahire'de bir baba, bir talim terbiye müdürü ve dediğim dedik bir aile reisi olan babam Dûr'u bu yorucu görevlerinden uzaklaşma fırsatı olarak görüyordu. Yakınımızdaki evlerde oturan kendi yaşıtım oğlanlarla kurduğum kısa ömürlü, gelip geçici yaz arkadaşlıkları dışında yazlıktaki tek yoldaşım da annemdi bu yüzden. Ona da kala kala evi çekip çevirme sorumluluğu kalıyor, Kahire'de görmeye alıştığı desteği Dûr'da bulamadığından bu da stresli bir iş olup çıkıyordu. İlk yıllarda yazlıkta telefonumuzun, arabamızın ve şoförümüzün olmayışı bizi her türlü sosyal temastan soyutluyor, eli kolu çaresizce bağlı kalan annem de buna fena halde içerliyordu. Ama elinden kendisine biçilmiş olan bu role boyun eğmekten başka bir şey gelmediğinden babama itiraz edemiyor, babamdan kendisine birtakım olanakları sağlamasını isteyemiyordu. Kız kardeşlerimin en küçüğü Grace 1946 Martında, Joyce henüz iki buçuk yaşındayken dünyaya geldi; annem de büyük çocukları yetmiyormuş gibi iki de bebekle uğraşmak zorunda kaldı böylece.

1946 annem açısından son derece çetin bir yıl oldu. Babam işleri yüzünden Amerika'ya gitmeye karar vermişti (Filistin'e geri dönmek üzere Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrıldığı 1920 yılından sonraki ilk Amerika seyahatiydi bu). Dûr'a varıp ilkel ve sevimsiz evimize alelacele yerleşmemizden iki hafta sonra o zahmetli karayolunu gerisingeri teperek Kudüs üzerinden Mısır'a gitti ve Kahire'ye varır varmaz da New York'a aktarmasız giden ilk TWA uçağına atladı.

İki aylık yokluğu (bu süre içinde arada bir mektup yazıyor, daha çok da kartpostal gönderiyordu) annemin elini ayağını iyiden iyiye birbirine dolaştırmıştı. Her günkü başlıca amacı beni evden çıkartmak ve havai kız kardeşlerimden münıkün olduğunca uzun süreliğine uzak tutmaktı. Bunun için de, on buçuk yaşında bir çocuk olarak haliyle nefret ettiğim bir dolu "ayak işi" (ikimiz de bu isimle anıyorduk bu işleri) bulup çıkarıyordu bana. Sabah sekiz buçuk sularında Nicola'nın bakkal dükkânına, kasaba ve fırına gönderilirdim. Etrafta in cin top oynardı; birkaç parmağı eksik, kır saçlı, kaba saba bir adam olan, kareli gömleğinin üzerine pis bir önlük takan ve kilisenin kapısında küçük bacasından duman tüten el arabasıyla yer fıstığı satan Ebû Bahbûha bile henüz ortaya çıkmamış olur, üstünden çıkarmadığı haki giysileri ve gözünden eksik etmediği kapkara güneş gözlüğüyle ihtiyar Ebû Feys kiraladığı antika bisikletleri parlatıp kilisenin yanı başında dizmeye yeni yeni başlıyor olurdu. Bisiklet kiralamama izin verilmesi için bir yıl daha beklemem gerekecek, babam bunu "lüzumsuz" bir iş olarak nitelemekten yine de vazgeçmeyecekti. Beyrut'a giden sabah yolcuları çoktan meydana inip taksilerini çevirmiş olduğundan, Necîb Ferrâr'ın halen Dûr taksisi olarak hizmet veren 1963 model Ford'u dışında araba da olmazdı ortalıkta. Birkaç esnaftan, dükkânın birindeki kayısılara ve bir başkasının önünde asılı duran çiğ ete uçuşan vızır vızır sinek ve arı sürülerinden, bir de benden başka kimse olmazdı dışarıda.

Bir saat kadar sonra elimde yalnızca birkaç somun ekmekle eve dönerdim. Eve girer girmez annem muslukçuyu bulup getirmem ve su sızdıran mutfak musluğunu tamir ettirmem için yeniden dışarı yollardı beni. Bakkal siparişleri geldiğinde ise iyileriyle değiştirilmek üzere iade edilmesi gereken iki domates, üç patlıcan, dört limon ve on erik çıkardı mutlaka. "Baban adama o kadar yüz verdi ki, ne bulursa sokuşturabileceğini sanıyor bize. Çok kızdığımı söyle ona Edward!" Muhabbetini ve tatlı dilini görünüşe göre en iyi müşterisi olan babam dışındaki herkesten esirgeyen iyi Nicola'ya olumsuz bir şeyler söylemek zorunda olma düşüncesi beni enikonu tedirgin ettiğinden, bu üçüncü iş için kasabaya inmem daha da uzun sürerdi. Sorunlu zerzevatı tezgâhının üzerine yığdığımda hesap defterinden başını bile kaldırmadan, "Nesi varmış bunların?" diye sorar-

dı soğuk bir sesle. Doğru sözcükleri bulmaya çabalar, en sonunda dilim dolaşarak içinde "annem" lafı geçen abuk sabuk bir şeyler geveleyiverirdim. "Bırak oraya, sonra bakarım ben" şeklindeki karşılığından getirdiklerimi hemen değiştirmek gibi bir niyetinin olmadığı açıkça anlaşılırdı. Bu noktada iki seçenek kalıyordu bana: Ya eve eli boş dönecek ve bakkala yeniden yollanacaktım ya da o cılız özgüvenimle bir sonuç alamayacağımı bile bile üsteleyip şahin gözlü bakkalı kızdırmayı göze alacaktım. Bir gün beklenmedik parlaklığıyla beni halen şaşırtan başka bir fikir geldi aklıma: Hiçbir şey yokmuş gibi Nicola'ya dönüp kararlı bir sesle, "Peynirli turşulu bir sandviç alabilir miyim lütfen?" dedim asıl konudan kaçınarak. Bakkal istediğimi hazırlaması için yardımcılarından birine gönülsüzce el etti. Elimdeki nefis şeyle çıkıp gitmeden ukala bir edayla, "Hesaba yazın lütfen," diye de ekledim.

Nicola gün içerisinde annemin beğenmediği sebzeleri değiştirir, benim içinse yeni yeni ayak işleri icat edilirdi; öyle ki günbatımına kalmadan kolumu kıpırdatamaz hale gelir, yatağa gitmeden önce elimde bir romanla bulduğum ilk yere yığılmaktan başka bir şey yapamaz olurdum. Ama bu bitkinlik hali annemle arama girdiğini hissettiğim soğukluğun verdiği huzursuzluğun yanında hiçti. Aramızdaki samimiyet giderek kabuk değiştiriyor, aklımda son derece tatsız bir anı olarak kalmış başka bir sahneden de anlaşılacağı üzere farklı temellere dayalı bir ilişkiye dönüşüyordu. Hafta içi sıcak bir gün, Kahire'den gelen Eugenie Ferâcellah diye bir arkadaşına kahverengi kesekâğıdına sarılmış bir elektrikli ütü götürmem için beni ta Kasûf Oteli'ne göndermişti annem. Bir buçuk saat sonra eve dönebildim, yol boyunca peşimi bırakmayan o sevimsiz mi sevimsiz manzara eşliğindeki uzun yürüyüş yüzünden yorgunluktan kımıldayacak halim kalmamış, dilim damağıma yapışmıştı. Kestirme bir yol yoktu, soluklanabilecek bir gölgelik yoktu, doğu yönünde uzanan o daracık, bitmek bilmez yol boyunca ne bir pınar, ne benim dışımda bir yaya, ne de bir kafe veya bir lokanta vardı; hepten çorak, dimdik bir bayırdan ibaretti teptiğim yol. Babam o yıl ısrarla takmamı istediği haki renkli bir koloni şapkası almıştı bana; hatırladığıma göre, Kahire'nin Ezbeki Mahallesi'nde bulunan bir erkek giyim mağazası olan Avierino'dan kendisine şık bir hasır şapka aldığı sırada

tezgâhtarın biri önermişti bunu babama benim için. Gülünç şey yol boyunca kafamı sıktıkça sıkmış, iç kısmı da bu arada terden iğrenç bir biçimde sırılsıklam olmuştu; ağırca olduğundan elimde taşımayı da göze alamamış, yol boyunca bir de ona katlanmak zorunda kalmıştım. Dûr'un tek sokağından evimize çıkan uzun, tozlu merdivenleri yorgun argın tırmandığım sırada balkonda annemi gördüm; gri renkli, şekilsiz bir ev kıyafeti giymişti, makyajsızdı, saçları o yıllarda takmayı âdet edindiği başörtüsüne sarılmıştı. Bana el sallayışının eve dönüşüme yönelik bir karşılama gösterisi olduğunu düşünerek sevinecek oldum, oysa kendimden pek de emin bir biçimde balkona uzanan son basamakları çıkarken beni durdurmaya, dikkatimi çekmeye uğraşıyordu aslında. Sağ elinde siyah bir kablo vardı: "Hayatım," dedi bana İngilizce olarak, her zaman iyiye işaret etmezdi İngilizce konuşması, "ütünün kablosunu vermeyi unutmuşum sana. Eugenie ne düşünmüştür kim bilir? Lütfen hemen Kasûf'a götür bunu e mi..." O anda nasıl bir moral çöküntüsüne uğradığımı, nasıl bir bitkinlik duyduğumu size anlatamam.

Örneğin Shakespeare okumalarımızdaki, beni cesaretlendiren eski yakınlığımız birdenbire bambaşka bir çehreye bürünmüştü sanki; Dûr aylarında annem arada bir de olsa eski muhabbetimizin sürdüğünü hissettirecek ipuçları vermekten geri kalmasa da aramızda bir şeylerin değiştiği su götürmezdi. Yazlık evimizde yırtık pırtık Arapça bir ilahi kitabı dışında "Aile Şarkıları" diye bir kitap vardı bir de; daha çok İngiliz şarkılarını içeren, Kudüs'ten ya da Kahire'den getirmiş olacağımız bir derlemeydi bu. Şarkıların bazılarını söyleyebilecek kadar nota okuyabildiğimden kitaptaki "The Minstrel Boy" ya da "John Peel" gibi parçaları alçak sesle kendi kendime mırıldanır ya da söylerdim sık sık; sesimi odasından duyan annem de sevgi dolu övgü sözleriyle, normalde özelliksiz olmaktan öteye gitmeyecek can sıkıcı bir günün çehresini bir anda değiştirir, onu anlık bir mutluluğa dönüştürürdü. Yemek odasının da bulunduğu yüksek tavanlı kocaman salonun mutfak tarafında kalan tek oda olan odam, yazlık evimizin bana hissettirdiği geçit vermez soyutlanmışlık duygusunu ikiye katlıyor, alt kattaki küçük bahçemizde bulunan pinpon masasından, kroket takımından ve babamın köy yaşantımızın bir parçası olarak istemeye istemeye gönül indirdiği gı-

cırtılı bir salıncaktan ibaret hoşluklarına rağmen Dûr'dan alttan alta yayılan olumsuz enerjinin simgesi olarak yer ediyordu aklımda.

Şimdi o yıllara geri dönüp baktığımda annemin benden uzaklaşmasıyla birlikte kapıldığım endişelerin iç yüzünü daha iyi anlıyorum: Onunla tekrar bağ kurma ihtiyacım —kulağa ne kadar çelişkili gelse de— kendisinin bizzat önüme diktiği engellerle körükleniyordu. Komutlarını harfiyen yerine getirmek zorunda olduğum bir angaryacıbaşı olup çıkmıştı. Yine de sırtıma yüklediği o görevler sırasında ve sonrasında bana biraz olsun sıcaklık göstermesi veya içtenlikle teşekkür etmesi karşısında içine düştüğüm boşluk beni şaşkına çeviriyordu. İlişkimizin düşünsel paylaşım boyutu Dûr'da geçici olarak silinip gitmiş, yerini beni ayak altından uzaklaştırmaya yönelik angarya işler silsilesine bırakmıştı. Yıllar sonra çocukken yaramazlıkta nasıl da üstüme olmadığına dair hikâyeler anlatacak, beni başından savmak için aptalca, ancak arada sırada gerçek bir amaca hizmet eden işler icat etmek zorunda kaldığından dem vuracaktı.

Annemle babamın bir amacı da yaz boyunca beni Kahire'nin sözde tensel zevklerinden (sözde diyorum çünkü bunları ne görmüşlüğüm ne de yaşamışlığım var) uzak tutmak, baştan çıkarıcı odakların olmadığı ve asla da olamayacağı bir yere sürüklemek olsa gerekti. Dûr'da geçirdiğim bu ilk yıllardan tanıdığım bir ya da iki kız da hep kız kardeşlerimin arkadaşlarıydı ve hiçbirinin beni fark ettiği yoktu. 1946 Temmuzunun sonlarına doğru Filistin'den gelen ve ablasından daha maceraperest tabiatlı olduğu su götürmeyen en küçük dayım bizi Kafe Nasr'da bir kabare gösterisine ya da o zaman denildiği biçimiyle söylemek gerekirse bir *numéro* izlemeye götürmeyi önerdi. Kafe Nasr denen yer, meydanın yüz metre kadar ilerisinde karşılıklı olarak bulunan iki aykırı mekândan —diğeri de Kafe Hâviye'ydi— biriydi. Her iki mekân da birer aile işletmesiydi; Nasr, İlyas Nasr ve tek bacağı flebitten fena halde şişmiş olan orta yaşlı çekici bir kalık olan kız kardeşi tarafından, Hâviye ise İskender ve Nicola Hâviye kardeşler tarafından işletiliyordu. İki mekân arasında görünürde ölümcül bir rekabet hüküm sürüyordu.

Ancak Nasr, duvarları süsleyen reklam afişlerinde "uluslararası" varyete aktrisleri olarak takdim edilen, şöyle bir dönüp baktığımda vücutlarını cömertçe sergileyen sahne kostümlerinden öte

bir çekicilikleri de olmayan, çoğunluğu cambazlardan ve dansçılardan ibaret bir alay oyuncuyu mekânına doldurarak müşteri sayısını ikiye katlamayı başarmıştı. O akşam dans pistinin ikinci sırasındaki küçük bir masanın etrafına doluşmuştuk; gecenin gösterisi soyadları kulağa Macarca gibi gelen George ve Adele adlı bir akrobat çiftti. George kırklı yaşlarının ortalarında kısa boylu, kaslı bir adam, Adele ise ondan ancak biraz daha genç görünen, bikiniden bozma el kadar kostümüyle, en çok da vücudunu tıpkı onun gibi olanaksız biçimlere sokabilmesiyle bana Koringa'yı anımsatan bir sarışındı. Afişlerde akşam dokuzda başlayacağı ilan edilen *soirée*, gösteri öncesinde daha fazla içki ısmarlamaları için müşterileri doldurușa getirmeleri yönünde besbelli kesin talimatlar almış olan garsonlar tarafından koparılan bir yığın yalandan yaygara ve tezgâhlanmış heyecan furyalarından sonra ancak on biri biraz geçe başlayabildi. Hepimiz için yorucu bir hal almaya başlayan bu bekleyiş, göz kamaştırıcı gülümsemeleri sayesinde kulaklarına varan ağızlarındaki altın dişlerini tek tek sayabildiğimiz iki yıldızın trampetten yükselen tremolo eşliğinde upuzun gümüş renkli pelerinlere bürünmüş olarak sahnede belirmeleriyle son buldu. Son numara gelip çatıncaya dek, birkaç tehlikeli hareket dışında pek maceraya girmeyişleri karşısında —adam kadını başının üzerine kaldırıyor, kadın köprü kuruyor, adam kadım kollarının altında çeviriyor— nasıl da hayal kırıklığına uğradığımı bugün dahi hatırlıyorum. Neyse ki Ermeni bando şefinin bizi ne denli tehlikeli olduğu konusunda uyardıktan sonra kesin bir sessizlik talep ederek başlattığı son numara durumu kurtardı. Sessizlik sağlanınca bir yerlerden kısa bir sırık getirildi ve George sırığın üstüne binen Adele'i başının üzerine kaldırdı; derken sırığı yavaşça başının etrafında döndürmeye başladı ve sırığın bir tarafına bayrak gibi yapışıp kalmış olan Adele sonunda vücudu sırığa tamamen doksan derece açıda olduğu halde havada sallanmaya başladı. Gözlerimizin önünde öylece olup biten bu numaraya Ermeni maestronun lüzumsuz ölçüde abartılı olduğunu hatırladığım yorumları da eşlik ediyordu. Korkusuz ikilinin bu son numarasına hayran kalmış bir halde ancak geceyarısı sularında eve yollandık; yalnız, annemin izlediğimiz gösteriyi onaylamadığını belli eden bir sessizliğe gömülmüş olduğunu anımsıyorum yol boyunca. Çıplaklık önce kaşla-

rını çatmasına, ardından da saklamaya gerek duymadığı bir hoşnutsuzlukla sinirli sinirli cık cık cık etmesine neden olurdu daima.

Şimdi şimdi anlıyorum ki haftalık gösterilerine daha çok müşteri çekmek uğruna birbiriyle kıyasıya çekişip duran Hâviye ile Nasr arasındaki en iyi *numéro* savaşı gibi ipe sapa gelmez bir olaym gözüme olduğundan daha cazip gelmesinin asıl nedeni, Dûr yazlarının ilk yıllardaki o ölesiye durgunluğu, olaysızlığıydı. Annem sabahları kahveye, öğleden sonralarıysa çaya gelen misafirlerini ağırladığında, âdet yerini bulsun diye misafirlerle el sıkışmaya çağrıldıktan sonra gerisingeri odama ya da bir ayak işine yollandığım zamanlar duyduğum kayıtsızlığı anımsıyorum. Bu ziyaretlerin törensi, debdebeli bir resmiyeti olurdu nedense. Misafirliğe geleceklerini genelde bir gün önceden gönderdikleri bir haberciyle bildirirlerdi, ama hiç habersiz geldikleri de olurdu. Neticede her aile bir biçimde bağlantılı olduğu başka bir aile tarafından —dişçinin, bir kuzenin kuzeninin, yörenin önde gelenlerinin, Protestan rahibinin ailesi vs.— yaz boyunca en az bir kez ziyaret edilirdi. Sabahsa on bir sularında gelirler, aile reisi ve diğer erkekler önde kadınlar da sessizce peşlerinde olduğu halde —kural olarak kimse yalnız gelmezdi— tek sıra halinde evimize uzanan kayalık patikayı aşarlar, ardından taş merdivenlerimizi tırmanırlardı. Çok geçmeden kahve ikramına geçilir, bunu da çikolata ya da annemin tarifini Marie Nassar'dan almış olduğu, iki sıradan bisküvi arasına sıkıştırılmış tadımlık Türk lokumundan oluşan tatlı izlerdi. Bunlar özel ikramdan sayılırdı. Kısa süre sonra demirhindi veya dut şerbetleriyle dolu bardaklar ortaya çıkar, misafirlere sigara tutulurdu. Bir saat sonra misafirler gitmek üzere ayağa kalkarlar, annem de âdetten sayılan "Bu kadar çabuk mu? Daha yeni gelmiştiniz" faslını geçmeyi ihmal etmezdi. Beyrut'taki işlerinden henüz dönmüş olan erkeklerin oluşturduğu, dört buçukta gelen ikindi konuklarına ise çay ikram edilirdi.

Öte yandan bu ziyaretlerin gereksiz yere bağlayıcı bir tarafı da vardı: Yalnızca annemin günlerce evde oturup misafir kabul etmek zorunda kalmasından değil, kendisinin de benzer ziyaretlerde bulunmak zorunda oluşundan ileri geliyordu bu. Sanki birileri bir yerlerde bütün bu komşu ziyaretlerinin ayrıntılı bir çetelesini tutuyor, sözgelimi Bayan Haddâd'ı evimizde ağırlamış olmamıza rağmen

kendisini ziyaret etmediğimizi bir kenara yazıveriyordu. O yıllarda Kahire'deki hayatımız, bütün gürültü patırtısına rağmen yine de Dûr'dakinden daha mahrem sayılırdı; gerçi orada da annemin Dirlik ya da Gindy ailesi gibi birkaç aileyi, toplumsal ödev olarak adlandırılabilecek bir çeşit duyguyla önemsediği, onlara gereğince mukabele etmekten geri kalmadığı gözümden kaçmıyordu. Ancak Dûr'da neyin yapılıp neyin yapılmadığını, "insanlar"ın ne dediğini, ne diyebileceklerini, onların gözüne nasıl göründüğümüzü iyiden iyiye saplantı haline getirmişe benziyordu annem. Bu tür meseleleri yaşlandıkça daha da gözünde büyütüp giderek kendi canının istediği şeyleri yapamaz hale geldi. Başkalarınca belirlenen birtakım âdetlere uymayı bir zorunluluk olarak görüyor, Dûr örneğinde olduğu gibi bundan açıkça nefret etse de başka türlüsünü yapmak elinden gelmiyordu.

Ama o yaz, özellikle de uzun iş seyahatinden dönmüş olmasına rağmen gözü briçten başka hiçbir şeyi görmeyen babam yüzünden kendini her zamankinden çok eve kapatılmış hissediyordu. Annemin, gündüz saatlerindeki briç arkadaşlarından hiç mi hiç hazzetmeyişi —asla evimizde boy göstermeyen bu arkadaşları arasında taksi şoförlerinden tutun da kuru temizlemecilere varıncaya dek, kasaba kahvelerinde rastlanabilecek her tür adam vardı— akşamleyin evimizde düzenlenen briç partileri için daha saygın ahbaplar edinmeye yöneltti babamı. Emile Nassar ile kuzeni Fâiz'in yanı sıra Enis Nasif ve Frida teyzenin Beyrutlu kuzeni Salim Kurban gibi yeni ahbaplar da bu toplantıların müdavimlerindendi. Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde Arapça profesörü olan kellifelli Enis Makdisî'nin de geldiği olurdu arada bir; profesörün evi bizim evin hemen yukarısındaydı. Sonradan kız kardeşim Jean'le evlenecek olan Alfred Nassar'ın yaşıtı ve arkadaşı olan en küçük oğlu Samir'le de bu evde tanışmıştım. Annem de aklına estikçe kanasta veya konken öğrenerek arada bir onlara katılmaya çabalardı; ne var ki o kadar iddialı olmasa da ciddi bir briç oyuncusu olup çıkması babamın ölümünden sonra olacaktı.

Babamın 1946 Ağustosunun sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nden döndüğü gün, olmadık bir nedenden dolayı son derece tatsız geçti. Gelmeden önce Best'ten hepimize kıyafetler alabilmek

için anneme mektup yazarak ondan beden ölçülerimizi inç olarak istemişti. Kara yoluyla Beyrut'a geçmek üzere Kahire'ye vardığında devasa iki bavul dolusu giyecek çoktan Kahire'ye sevk edilmişti bile. Annemle ben öğleden sonra Beyrut'un şehir merkezindeki Alemeyn otobüs terminalinde karşıladık onu, sonra da hep beraber arabayla Dûr'un yolunu tuttuk. Beni kucakladıktan sonraki ilk işi, "Maşallah epey şişmanlamışsın," demek oldu. Şaşırmış bir ifadeyle yüzüne baktığımı görünce de ekledi: "Belin otuz dört inç olmuş. Best'teki tezgâhtarlar da çok şaştı buna." Annemin mezurası metrikti ve görünüşe bakılırsa, babam annemin verdiği ölçüleri inçe çevirmek için tamamen uyduruk bir yönteme başvurmuştu. İki ay sonra Kahire'ye gidip de bavulları açtığımızda, bana çok büyük geldiklerinden annemin atmak zorunda kaldığı en az altı tane ağır, kahverengi yün şort gördüğümü hatırlıyorum (zaten Kahire sıcağında giyilmeleri de inkânsızdı). Bavulu dolduran diğer giysileri de tıpkı Nicola'nın dükkânından meyve sebze alır gibi niceliğe de niteliğe de fazla dikkat etmeden gelişigüzel satın almış olduğundan büyük çoğunluğu ya atıldı ya da birilerine verildi. Bir sonraki yıl üzerimde tanıdık bir şeyler gördüğünde, "Bunu sana Best'ten mi almıştım?" diye sorup durmuş, aldıklarını asla giymemiş olmakla birlikte ben de evet anlamında başımı sallamıştım her seferinde.

"Git ormanda oyna," dediklerini anımsıyorum annemle babamın; sanki o çarpık çurpuk çam ağaçları ve dikenli çalılıklar eğlenceli mi eğlenceli, hatta öğretici faaliyetlerle dolu doğal bir oyun alanıydı. Dev atsinekleriyle ve ürkütücü yaban arılarıyla kaynayan bu manzara, eğlenceli olmak şöyle dursun, fazlasıyla tatsız ve sıcak bir çöl gibi geliyordu bana oysa. Dûr'un ve ağaçlıklı havalisinin bunca üstüme gelmesinin asıl nedeni etrafta su namına hiçbir şeyin olmamasıydı belki de: Doğaya soluk aldıracak ne bir dere, ne bir göl, ne bir nehir, ne de bir yüzme havuzu vardı ortalıkta. Bu da ancak arada bir serinleyen dağ havasından insanı boğan bir sıkıntının yayılmasına neden oluyordu ve ortamın şehir kirliliğinden arınmış olması dahi bu sıkıntıyı telafi etmeye yetmiyordu.

Yazın bu susuzluğundan ise Beyrut'a ve denize akın ettiğimiz yıllık temmuz sonu gezintimizde, o da ancak bir günlüğüne firar edebiliyorduk. Neşe dolu geçen bu uzun gün, Beyrut'un hemen gü-

neyinde yan yana uzanan Saint-Simon ve Saint-Michel kumsallarına yaptığımız bir saatlik taksi yolculuğuyla başlıyordu daima. Bütün sabahımızı dalgalı olmasına dalgalı, öte yandan oldukça sığ bir denizde yüzerek geçiriyor, bazen de dalgaların köpürttüğü coşkun Akdeniz suyunda önünde sonunda ters dönen kiralık bir *périssoire*'a —kano küreğiyle kullanılan, tekneli, normalden uzun bir çeşit sörf tahtasıydı bu— biniyorduk. O güzelim coşkunluğu ve serin köpürmesiyle yılın geri kalan kısmı boyunca aklımdan çıkmayacağını iyi bildiğim Akdeniz'e bir türlü doyamadığımı hissediyordum daima. İkisi de denize girmese de annem de babam da, günlerini öğle yemeğimizi yediğimiz sahil lokantasının bambu kamışından sayvanı altında geçirmekten mutlu görünüyorlardı. Arada bir Kahire'deki dostlarımıza, sözgelimi Dirlik ailesine bir telgraf çekip onları Baridûn'daki yazlıklarından günübirliğine gelip bize katılmaya ikna ediyorduk, annemle babam da bu sayede ikindi sularına dek yalnız kalmaktan kurtuluyorlardı hiç değilse. Bir gün Saint-Simon'da öğle yemeği yediğiniz bir sırada babam bize yakın bir masada oturan genç bir adamın üzerine saldıracakmışçasına fırlamıştı sandalyesinden. Annem feryat figan "Wadie yapma, dur lütfen," diye atılmış, bir yandan da onu böylesine çileden çıkarmış olan adamın peşine düşmesini engellemek için kocasının beyaz gömlekli, güçlü kollarına sıkı sıkı sarılmıştı. "O gözlerini oyarım senin," diye bağırmıştı babam güçbela yerine oturtulurken. Sonra bana dönüp eklemişti: "Kimse kız kardeşine bu şekilde bakamaz." Bu dediğini mantıksız bulduğumdan, "Birine bakmakta ne sakınca olabilir ki?" diye fikrimi beyan etmem üzerine, "Bakmak var, bakmak var," diye yapıştırıvermişti cevabı Loris Dirlik bilge bir edayla. Benim dışımdaki herkes söz konusu adamın hayali bir çizgiyi aşmış olduğu konusunda hemfikirdi görünüşe göre.

Bu gürültünün vesilesi olan kız kardeşim Jean olan bitenden habersiz görünüyor, bense o anda babamın sahiplenmeciliğiyle hayatta aşık atamayacağımı hissediyordum kendi payıma: Kavga çıkartamayacak kadar çekingen olmam bir yana, gerek lekelenmiş bir şerefin yol açması beklenen duygulanımlardan, gerekse bir kavga halinde elimin altında olması gereken kelime dağarcığından yana fena halde donanımsızdım. Birinin kız kardeşime yalnızca bakmasından

etkilenmeyecek denli de kayıtsızdım üstüne üstlük. Olay çabucak yatışsa da babamın dehşet içinde donup kalmama yol açan erkeklik gücüne karşı bundan böyle daha temkinli olmam gerektiğini düşünür olmuştum. Öyle ya, ya gözü bir gün bana çevrilseydi? Anneme olan hislerim ya da kadın akrabalarımızdan birine duyduğum gizli şehvet yüzünden neler çektirirdi bana kim bilir? Okulun ve Kahire'nin gündelik hayhuyunun sağladığı zırh olmasa, erkekçe zaaflarımı hiç yolu yok gizleyemez, her an yanardağ misali patlayıvermeye hazır olan bu adamın eline er ya da geç düşerdim kuşkusuz.

Üç buçuk sularında duşa sokulur ve giydirilir, Bedr kuzenlerden birinin evinde çayla çörek yemek üzere Ras Beyrut yoluna düşerdik. Son durağımız ise Babu İdris'te, şehrin tam göbeğindeki küçük bir pastane ve kafe olan *Patisserie Suisse* olurdu. Burada dilediğimizce *chocolat mou*, tepeleme dolu tabaklarda gelen dondurma ve çırpılmış krema yememize izin verilirdi. Güneşte fazla kalmaktan sersemlemiş, midemiz öğle yemeğinde, çay saatinde ve öğleden sonra yediğimiz yemekler ve tatlılarla tıka basa dolu bir halde, Dûr sınırlarından çıkıp kendimizi Akdeniz'in büyüsüne, o tuzlu, dalgalı, coşkun maviliğine kaptırdığımız biricik günün yorgunluğuyla, birkaç hafta daha yüreğimizi daraltmayı sürdürecek köyün o sıkıcı yoluna düşerdik nihayet. Nadir vesilelerle, yaz boyunca belki bir ya da iki kere babam döviz bozdurmaya Beyrut'a gider (çağdaş yaşamın diğer kolaylıklarından nasibini almamış olan Dûr bu anlamda da fena halde donanımsızdı, hatta bir bankası bile yoktu) şehir merkezinin o cafcaflı, terli, pis kokulu ve gürültülü kalabalığından öte bir yenilik vadetmeyen, kumsallarınsa yanına uğramayan bu gezisine beni de götürürdü yanında. İlk durağımız olan Banque de Syrie et du Liban'da (Suriye ve Lübnan Bankası) tiz, kadınsı sesi yapmacık bir kayıtsızlıkla taşıdığı ruhsuz gri pantolonuna ve beyaz gömleğine ters düşen hepten köse, haremağası kılıklı tuhaf genç adamı bulurduk önce. O günler işlerin sayfalarca uzayıp giden kredi mektuplarıyla yürüdüğü zamanlardı ve bu memur da söz konusu mektuptan makasla küçük bölümler keser, yarım düzine masa dolaşıp gerekli imzaları toplar, nihayet elinde kalın bir deste Lübnan pounduyla geri döner, lastik geçirdiği başparmağıyla paraları saydıktan sonra çelik bankonun altından kendini beğenmiş bir ifadeyle desteyi baba-

ma uzatırdı; babam da bütün desteyi baştan sayarak doğru meblağı alıp almadığını bir kez daha kontrol ederdi.

Bankada geçen bir buçuk saatin ardından, Dûr'da bulunmayan çeşitli erzakları ve ev eşyalarını —hasır sepetler, tabaklar, bardaklar, nevresim takımları, havlular, yirmi kiloluk çuvallarda satılan şeker ve pirinç— temin etmek üzere alışverişe gider, aldıklarımızı taşıtmak için ana tramvay hattının girişinde bekleşen şalvarlı, yalınayak hamallardan birini tutardık. Genelde en az yüz yirmi kilo çeken erzağımız hamalın kayışlardan birini alnından geçirerek yastıkla desteklenmiş sırtına vurduğu derin küfesine dikkatle yüklenirdi; ben de bu arada küfenin ağırlıktan patlayıvermesinden korkardım. Müşterilerinin çoğunluğu görünürde erkeklerden oluşan curcunalı Automatique Kafe'de bir mola verirdik ekseriyetle; kafenin cafcaflı yer fayansları, içeriyi tıklım tıklım dolduran tezgâhtarlardan, alışverişe gelmiş insanlardan, banka çalışanlarından görünmez hale gelirdi. Ben külah dondurmamı, babamsa küçük bir fincanda gelen kahvesini bitirdikten sonra, çıplak ayaklarıyla yanıbaşımızda ağır ağır yürüyen hamalla birlikte tekrar yola düzülür, dağ kasabamıza dönmek için Place des Canons'un bir ucundaki Dûru'ş-Şiveyr taksi durağına yollanırdık. İnsanı bunaltan yapış yapış sıcak, havasızlık, sohbetine her zamanki gibi doyum olmayan babamın "müthiş" yol arkadaşlığıyla ikiye katlanan bir can sıkıntısı ve onun dizinin dibinde durmak dışında yapacak hiçbir şeyin olmayışı kalmış o günlerden hatırımda sadece.

Yazlık apartmanımızın zemin katında oturan Nassar ailesiyle komşuluk etmeye başladık sonraları. Nassarlar bizim olmadığımız her şeydi. Aile reisleri, merkezi Londra'da bulunan Gresham Sigorta Şirketi'nin temsilcisi olmak sıfatıyla nefes almaksızın işinden söz eden, briç arkadaşlarını, takside yanına düşen bir yolcuyu ya da misafirleri sürekli Gresham'dan sigortalatmaya uğraşan ve bu yüzden arkasından Lord Gresham olarak söz edilen Emile Nassar'dı. Emile, Beyrut'taki işine gitmek için sabahın kör karanlığında yola çıkar, öğleden sonra dönüp geç bir öğle yemeği yer, öğle uykusunu çeker, briç oynardı. Babamın tersine daima takım elbiseyle dolaşırdı; evini ise kışlık evinin bir kopyası olarak düzenlemiş, enikonu dayatıp döşetmişti. Nassarların evinde gerçek anlamda mobilya vardı; tele-

fonları, plakçalarları ve radyoları (pikap diyorlardı buna) yerli yerindeydi; pencerelerde perdeler, yerlerde halılar vardı. Bizim bir üst katta yediğimiz, adeta rahip sofrasını andıran kasvetli akşam yemeklerinin tersine (babamın ayak direttiği konforsuz yaz tatili anlayışına koşut, daima soğuk ve faydalı yiyeceklerden —peynir çeşitleri, zeytin, çay, birkaç çeşit meyve ve çiğ sebze ve *irşalle* denen kurupastalar— oluşurdu bu yemekler) salonlarının orta yerindeki süslü püslü, ağır yemek masası günde iki kez pişen sıcak yemeklerle donatılırdı. Nassarların yaşantısının uygarlık anlamında çok daha cazip olduğu su götürmezdi.

Oğulları Raja, Alfred ve Münîr benden sırasıyla on, altı ve üç yaş kadar büyüktü. "Gerçek" anneleri genç yaşında ölmüş, babaları, çocuklarla olan ilişkisini bir türlü tam olarak anlayamadığım şen şakrak bir frankofon hanım olan Marie'yle evlenmekte bulmuştu çareyi. Bu, ömrümde şahit olduğum ilk yıkılmış —ya da daha doğru söylemek gerekirse parçalanmış— aileydi. Bir ailenin temel yapısı bakımından bizimkinden farklı olabileceği o güne kadar aklımın ucundan geçmemişti ve boşanmayı da tıpkı büyük kız kardeşlerim gibi halen, aşırı süslenip püslenme ve suçla bağdaştırıyordum kafamda (elinden düşmeyen sigarası ve kızıl saçlarıyla Kahire'deki sokağımızda gördüğümüz "boşanmış kadın" da buna kusursuz bir örnek teşkil ediyordu haliyle). Raja ve Alfred Marie'ye *Tante* diye hitap ediyordu; ama babası evlendiğinde henüz çok küçük olan Münîr ona *Mama* diyordu. Bir de Emile'in Marie'den olan küçük kızı Vedâd vardı ki Münîr ona kız kardeş, büyük oğlanlar ise yeğen gözüyle bakıyordu.

Onları ne denli sevsem, görmeden edemesem de Nassarların yanında kendimi asla tam anlamıyla rahat hissetmediğim de bir gerçekti; bunun bir nedeni benden çok farklı olmalarıydı kuşkusuz. Tabii annemle babamın onların evinde fazla kalmamam için başımın etini yiyip durmaları da gözardı edilemezdi; annem onlara rahatsızlık vermemden çekiniyordu dediğine bakılırsa. Bu yüzden ne zaman evlerine gitsem, kimse bana baş belası muamelesi yapmasa da onları rahatsız ediyormuşum, onlara yük oluyormuşum gibi gelirdi bana. Sonra sonra anladım ki annemle babamın bu göz korkutucu nasihatleri, bizi kendi kapalı aile çemberimizin içinde tutmak için-

miş. Marie Nassar veya Münîr beni nefis bir akşam yemeği için evlerine davet ettiğinde içimi kaplayan heyecan bir tedirginlik duygusuyla gölgelenir, orada bulunmamın yanlış bir şey olduğunu hissetmekten kendimi alamazdım. Nassarlardaki akşam yemeklerinde bol salata, kalan yemeklerin değerlendirilmesiyle yapılmış birazcık kibbe veya kuru fasulye, tepeleme pilav ve sürüsüne bereket tatlı olurdu. Bunların tümünü de zevkten dört köşe bir halde mideye indirirdim. Böyle bir yemeğin ardından eve çıktığımda annem şaşmaz bir biçimde yüzünü ekşitir, nasihat faslına koyulurdu. "Akşam akşam bu kadar ağır yemekler yenmez. Hazımsızlıktan uyuyamayacaksın," derdi sözgelimi. Gerçekten de uyuyamazdım tabii.

Kırklarda ve ellili yılların başında Münîr ve erkek kardeşleri ya işe gittiklerinden veya en çok da Münîr'in yaptığı gibi anne babalarının yokluğunda Beyrut'un ve kendilerine kalmış evin tadım çıkarmayı yeğlediklerinden hafta arası yazlığa pek uğramaz oldular ne yazık ki. Öte yandan kütüphanelerini cömertçe bana açıyor, kitaplarını dilediğimce ödünç almama izin veriyorlardı. Lise yıllarımda, Beyrut'taki okulunu ve sonraları gittiği üniversiteyi nasıl da sevdiğini anlata anlata bitiremeyen, benim kendimi hepten bir yabancı gibi hissettiğim okulum için telaffuz etmemin dahi olanaksız olduğu övgü dolu sözler sarf eden Münîr Nassar'la daha çok yakınlaştım. Havaleli tartışmalarımızda Münîr tarafından ortaya atılan karmaşık konular —sözgelimi yaşamın, sanatın ve müziğin anlamı— bana entelektüel anlamda katkıda bulunmakla birlikte, aramızda gerçek bir yakınlığın oluşmasını engelliyordu. Böylesi ikimizin de işine geliyordu bana kalırsa. Birlikte konuştuklarımız fazla ölçülü biçili, gereğinden fazla ciddi konulardı belki; ama Münîr ve en yakın arkadaşı Nicola Saab çalışmaktan başlarını kaldıramayan tıp öğrencileri olduklarından bu tartışmalar bazı yaşamsal çelişkileri görmemi sağlıyor, bu çelişkileri bastırmak üzere tasarlanmışa benzeyen Dûr yaşantısını sorgulamama olanak veriyordu hiç değilse. Başlıca konumuz, hakkında hiçbir şey bilmediğim "felsefe"ydi. Münîr'in, misyoner inanç yerine edebiyat ve sosyal bilimlerin mahsulü olan Dick Yorkey ve Richard Scott adlı iki Amerikalıdan fazlaca etkilenmiş oluşu başlangıçta savunmaya geçerek tepki verdiğim, ancak sonraları şaşırtıcı bir hevesle balıklama daldığım yepyeni en-

telektüel ufuklar açmıştı önümde. Kant'ı, Hegel'i ve Platon'u da ilk kez bu tartışmalarda duymuş ve tıpkı Furtwängler'i ilk kez duyduktan sonra deli gibi kayıtlarını dinlemeye giriştiğim zamanki gibi, Münîr'den ödünç aldığım büyük Batı filozofları derlemesinin içine gömülmüştüm.

Dûr'daki sözümona dinlencemizin cansızlığını ve bize dayattığı tekdüzeliği kıran bu türden mütevazı, hatta belli belirsiz sayılabilecek soluklanmalar bende giderek daha da yoğunlaşan bir karmaşıklık hissi uyandırdı: bir sonuca bağlanmamış, uzlaşmaz, hatta son tahlilde özümsenmemiş, sadece kendine hizmet eden, başka amacı olmayan bir karmaşıklık. Yaşamımın annemle babam tarafından tasarlanan ana temalarından biri, her şeyin babamın itibar ettiği ve gözde özdeyişlerinde somutlaştırdığı kalıpların içine sıkıştırılmak zorunda oluşuydu: "Kriket oyna", "Ne borç ver, ne borç al", "Annene göz kulak ol", "Kız kardeşlerini kolla", "Elinden gelenin en iyisini yap". "Edward" bunlar üzerinde yükselmek zorundaydı. Yalnız annem arada bir beni bu sınırların ötesini keşfetmeye yüreklendiren bazı girişimlerde bulunuyor, ama her zamanki tutarsızlığıyla bunları açıkça sahiplenmeye de asla yanaşmıyordu. Babamın terbiye reçeteleri kendisine ters geldiğinde dahi "Babanla ben düşündük ki" biçiminde başlayan cümlelerle onun arkasında duruyordu çoğunlukla. Ancak sırtıma yüklediği budalaca görevlere ve her şeyi olduğundan hafife alan basmakalıp sözlerine rağmen aramızda, beni müziğe, edebiyata, sanata ve farklı deneyimlere heveslendiren, söze dökülmemiş bir anlaşma olduğu da su götürmezdi. On beş yaşımda, anneme Münîr ve arkadaşlarından duyup okuduğum *Budala*'dan söz ettiğimi anımsıyorum. Mışkin'in saf iyiliğinden epey etkilenmiş olan bir Dostoyevski okuru olarak *Suç ve Ceza*'yı da okumamı tavsiye etmişti hemen ve ben de fazla beklemeden yine Münîr'den ödünç alarak bu kitabı okumuştum.

Dûr'un insanı hayattan bezdiren sınırları ötesinde beni bekleyen o karmaşıklık hissini, 1951 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gidişimden sonra giderek daha yoğun bir biçimde yaşamaya başladım. Ancak bu hissin tohumları aslında en tasasız olduğum zamanda, sıcak ve genel bir hoşnutsuzluk dışında görünürde zihnimi meşgul eden hiçbir şey olmaksızın yazlık beldemizin o kasvetli sokak-

larını arşınladığım bir sırada ekilmişti nasıl olduysa. Yavaş yavaş çeşitli tanıdıklardan kitap ödünç almanın yollarını buldum; on dört-on beş yaşıma geldiğimde farklı kitaplar, farklı düşünceler arasında, yaşımdan beklenmeyecek rahatlıkla bağlantılar kurabiliyordum artık. Sözgelimi Dostoyevski'nin, Balzac'm yapıtlarında büyük şehrin oynadığı rol üzerine kafa yoruyor, sevdiğim kitaplarda karşıma çıkan çeşitli roman kişileri (tefeciler, suçlular, öğrenciler) arasındaki benzerlikleri, karşıtlıkları buluyor, onları Dûr'dan ya da Kahire'den tanıdığım, bildiğim insanlarla kıyaslıyordum. Tanrı vergisi en büyük yeteneğim olan görsel hafızam kitaplardaki çeşitli bölümleri olduğu gibi hatırlamamı, kitap önümde açık duruyormuşçasına görmemi sağlıyor, böylece hayalimde farklı farklı sahneler, kişiler canlandırabiliyor, bildiğim roman kişilerini ait oldukları kurgudan çıkarıp onlara yepyeni hayali yaşantılar yükleyebiliyordum. Bir sürü ayrıntı üzerinden birbirlerine bağladığım ve sonsuza dek uzayıp gittiklerini hayal ettiğim çeşitli biçemsel örneklemeleri, cümleleri, kelime gruplarım bulup çıkardığım bu anlar içimi mutlulukla dolduruyordu. O yaşlarda olayları bütün olarak kavramaktan ya da gerçekte ne anlama geldiklerini bilmekten uzak olsam da, orada olduklarını fark ediyor, karmaşık işleyişlerini hissedebiliyor, sözgelimi Albay Fâiz Nassar ile yeğeni Hani arasındaki, Bedr ailesiyle belli bir çeşit eşya arasındaki, kız kardeşlerimle benim aramdaki, okullarımız, öğretmenlerimiz, dostlarımız, düşmanlarımız, giysilerimiz, kurşunkalemlerimiz, mürekkepli kalemlerimiz, kâğıtlarımız ve kitaplarımız arasındaki ilişkileri son derece ayrıntılı bir biçimde kavrayabiliyordum.

Kafamda sürekli yeni baştan kurduğum olaylar keyfekeder yüzeysel gerçeklikle, birbirlerine bağlı güzel parçalardan —düşünceler, edebiyat ve müzik parçaları, tarih, kişisel anılar, gündelik gözlemler— oluşan başka bir hayata ilişkin daha derin bir bilinç düzeyi arasında geçiyordu. Bunları besleyen de, oluşumuna ailemin, öğretmenlerimin ve akıl hocalarımın katkıda bulunduğu "Edward" değil, içimde gizlediğim, "Edward"dan bağımsız olarak okuyabilen, düşünebilen, hatta yazabilen daha başına buyruk, daha mahrem öteki benliğimdi. "Karmaşıklık" derken kendine özgü bir tutarlılığı olan bir çeşit genel tefekkürden ve kendi üzerine derinlemesine düşün-

mekten söz ediyorum, ki bir zamandır bu süreci hayata geçirmeyi beceremiyorum. "Edward"ın görünürde çuvalladığı zamanlarda bana güç veren apayrı, mahrem bir şeydi bu. Annem, Bedr "soğukluğu" denen bir şeyden dem vururdu sık sık; kuzenlerinin, amcalarının ve teyzelerinin bazılarından yayılan bir çeşit mesafe, duygularını, düşüncelerini kendine saklama haliydi bu. Kalıtımsal özelliklerden bahsedildiği çok olurdu ("Sende Bedr kamburu var" ya da "Sen de dayılarına çekmişsin, ticaret kafası yok sende, zekân başka yönde işliyor" gibisinden şeyler söylerdi annem). Bense kendi mesafeli oluşumu ve uzakta duruşumu "Edward"a başkaldıran öteki benliğimi koruyacak bir savunma mekanizması geliştirme ihtiyacıma bağlıyordum. Hayatımın büyük kısmında, yaşadığım kayıplardan, üzüntülerden, istikrarsızlıklardan ve başarısızlıklardan etkilenmez görünen bu buzdağı misali mesafeli duruşuma karşı çelişkili duygular beslemiş, nefret ettiğim ölçüde minnettar da kalmışımdır ona.

Bu yaz tatillerinden birinde, iç dünyamın henüz adı konmamış olmakla birlikte giderek ivme kazanan kabuk değiştirme sürecine cuk oturan iki yeni arkadaş girdi hayatıma. Annemin sınıf arkadaşlarından birinin en büyük oğlu olan John Racy, tıpkı benim gibi İngilizceyi alışılmadık bir akıcılıkla konuşuyor, müzikten hoşlanıyordu, üstüne üstlük oyunlarda ve zanaatkârlıkta da doğuştan yetenekliydi. Racy ailesi 1947 yazını Medawar Oteli'nin ilerisinde kalan, meydanın solundan çıkılan bir evde geçiriyordu. Evleriyle bizim ev arasında en az bir buçuk kilometre vardı. John'un (benden dört-beş yaş büyük olsa gerekti) ölçülüp tartılmış, binbir özenle kurulmuş İngilizce cümlelerinden, o olağanüstü soğukkanlılığından etkilenmiştim. Kitaplardan, müzikten (Beethoven'ın Claudio Arrau tarafından icra edilen Mi Bemol Piyano Sonatı "La Chasse"la beni tanıştıran da o olmuştur), oynamayı yaşamım boyunca beceremediğim ve Johnny'nin kendini kaptırıp anlatmaya koyulduğu zamanlar sayılmazsa özel olarak da sevmediğim bir oyun olan satrancın inceliklerinden, bir de Stefan Zweig'ın *Satranç* adlı kitabından söz ederdi bana. Mest olmuş bir halde konuşmasını dinlerken evet ya da hayır demek veya Johnny'ye sorular sorarak onu daha çok konuşturmak dışında bir şey yaptığımı sanmıyorum. Yıllar sonra annesi Sümeyye, Dûr'a gelmez olduklarında kendisine üzüntülü bir halde "Johnny nerede

ama? Özledim onu" deyişimi hatırlatırdı bana her fırsatta (Johnny psikiyatr olmuş, Amerikalı bir hemşireyle evlenmiş, önce Rochester'da —hatta 1956 yılında Rochester'daki Strong Memorial Hastanesi'nde ziyaret etmiştim onu— daha sonra Arizona'da yaşamıştı ve bundan sonra da izini kaybetmiştim). Fazlasıyla tek taraflı olduğundan belki arkadaşlık denemezdi buna, yine de Johnny'nin bana Dûr'da kırk yıl arasam bulamayacağım zengin bir dünyanın kapılarını araladığı da su götürmezdi.

Yine Dûr'daki ilk yıllarımızda tanıştığım diğer arkadaşım ise Remzi Zeyn'di. Remzi'nin Bahai dinine mensup olan babası Zeyn Zeyn Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde tarih profesörüydü ve Dûr'a pek uğramadığından onu ancak yılda iki kez Kahire'ye geldiğinde görebiliyorduk. Doğuştan yetenekli bir masalcı olan Profesör Zeyn hayatımda gezdiğim ilk müze olan Kahire Balmumu Müzesi'ne benimle birlikte gelmiş, çağdaş Mısır tarihinden sahnelerin sergilendiği ayrıntılı balmumu tablolar sayılmazsa, mezarlığı aratmayan bir sessizliğe gömülmüş olan bomboş odalar boyunca bir an susmaksızın Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Bonapart, İsmail Paşa, Orabi Ayaklanması ve Denşâvi olayı üzerine sürükleyici hikâyeler anlatmıştı bana. On altı yaşımdan sonra onu pek görmez oldum, ama 1975-90 arasındaki Lübnan İç Savaşı'nda lafım esirgemeden Müslüman ve Filistin karşıtlığına soyunduğunu, seksenli yıllar boyunca ise doksan yaşında yapayalnız bir halde ölüp gidene dek evinden çıkmayı reddettiğini biliyorum.

Remzi, tıpkı benim gibi yalnız bir çocuktu; ama annesiyle babası koca taştan evimizin otuz-kırk metre ilerisinde, çoban kulübesini andıran tahtadan, yeşil bir kulübe yapmışlardı ona. Ömrümde böyle bir ev görmemiş olsam da, o evcil tavşanları, kapısının önünde durup duran bir meşe dalından yaptığı, hedefi şaşmayan küçük sapanıyla tam da yerinde olmak isteyeceğim kişi olarak yerleşmişti hafızama; Dûr'un çorak ortamında dahi mutlu ve huzurlu olmayı başaran bir doğa çocuğuydu o. Yazlığın çekilmezliğine umulmadık, felsefi bir boyut katıyordu. Tıpkı Johnny'ninki gibi, Remzi'nin de Dûr macerası fazlasıyla kısa sürdü, yazlar birbiri üzerine uzayıp giderken özlemle andığım çok değerli bir arkadaşlık olarak kaldı. Çocukluğumun sonraki yıllarında ne Johnny ile ne de Remzi ile irtibatımı

devam ettirebildim, sonra her ikisi de yaşamımdan silinip gitti.

Babam 1946 yazının ortalarında Amerika Birleşik Devletleri'nden döndüğünde, yokluğunu telafi etmek istercesine bizi ailece Lübnan'ın dört bir yanında gezdirmeye koyuldu. Yedi kişilik pembe bir taksisi olan Cemîl Yared'le ahbaplık etmeye başlamıştı o sıra; işte herkesin dikkatini çeken bu lenduha arabayla Hamana çağlayanlarına, Suneen tepelerine, bizi enikonu hayal kırıklığına uğratan kuzeydeki sedir ormanlarına, Ayn Zalta'ya, Kasrvân'a, Kadişa mağarasına ve Beyteddin'e gittik. Bu geziler Dûr'dan günübirlik de olsa kurtulmamızı sağlamaları yönünden bulunmaz olmasına bulunmaz fırsatlardı ya, gittiğimiz yer neresi olursa olsun üç ila altı saatimizin yolda geçmesine, vardığımız yerde üstelik Yared'in seçtiği bir lokantada yenen öğle yemeğine, sonra da gerisingeri Dûr'a yollanmamıza gerçek bir piknik demeye bin şahit isterdi. O sıralar altı yaşında olan kız kardeşim Jean'ı araba tuttuğunun meydana çıkması da işin cabasıydı; kardeşimin bu rahatsızlığı, yolculuğumuzun bir eğlence olmaktan çıkmasına ve her zamanki kayıtsızlığını koruyan babam hariç hepimiz açısından berbat olmasına yetiyordu çoğu zaman. Yemekler neredeyse her zaman tıpatıp aynıydı, ama yöresel lezzetlerin arada teselli verdiği de oluyordu. Ayn Zalta'daki kaynak suyu karpuzu çatlatacak denli soğuktu sözgelimi. Yapılmamış yatağından ve boşaltılmamış çöp kutularından anlaşıldığı kadarıyla Halil Cibran'ın kendisinden sonra ellenmemiş evinde on beş dakika boyunca amaçsızca dolandığımız Bişerye'deki yerel lokantada yediğimiz ızgara tavuklarınsa üzerine yoktu. İşin ilginci, onca yer gezmemize rağmen kimsenin görünürde harita kullanmamasıydı; aslına bakılırsa kullanmak isteseler bile böyle bir harita yoktu. Cemîl çoğunlukla kafasına göre bir istikamet tutturuyordu, bu yüzden sık sık durup yol tarifi almak zorunda kalıyorduk. O günlerde Lübnan'da ne reklam panoları, ne yol tabelaları ne de turistlere yönelik danışma masaları vardı. Raifoon'a vardığımızda yepyeni bir ülkeye girmiş gibi hissetmiştik kendimizi; insanlar her şeyimizi tepeden tırnağa inceliyor, babamın Mısır'la Filistin lehçesini birbirine katarak konuştuğu tarzancayı sökmeye çalışıyor, annemse arka koltuktan yaptığı yorumlarla babamın dil konusundaki beceriksizliğiyle inceden inceye dalga geçiyordu: "Bu insanların *hâlke* (Filistin Arapça-

sında "şimdi") ya da *bedr* (Mısır Arapçasında "erken") gibi sözcükleri anlayacağını mı sanıyor yoksa?" O pembe, heyula gibi arabadan indiğimizde, ailece dünyayı gezmeye çıkmış, okyanuslar aşarak oraya varmış pasaklı, antika gezginlerden olduğumuzu düşünmüş olacak insanlar; yüzümüze nasıl tuhaf baktıklarını, bizden nasıl abartılı bir biçimde kaçındıklarını anlatmam mümkün değil. Yerel halktan farklı giyinme ilkemi ilkin bu geziler esnasında benimsemiş, hayatım boyunca nereye gidersem gideyim uygulamıştım.

Öte yandan her allahın günü üşenmeyip böyle yolculuklara kalkışmamız bir yana, onca yer gezmiş olmamıza rağmen genelde Lübnan hakkında, özelde ise gittiğimiz yerler hakkında bu denli az şey öğrenebilmiş olmamız halen hayrete düşürür beni. Bundaki en büyük pay, Lübnan hakkında bildikleri bölük pörçük, kulaktan dolma bilgilerle, çok çok da boğazına düşkünlüğüyle sınırlı kalan şoförümüzdeydi kuşkusuz. Bir yerde duracaksak, "Buranın üzümlerinin üzerine yoktur" ya da "Buranın cevizlerinden yemezseniz çok şey kaybedersiniz" yollu yorumlar yapardı ancak. Tarihsel bilgi anlamında aktarabilecekleri bir elin parmağını geçmediğinden biz de, sözgelimi "Ayn Zalta'nın deniz seviyesinden yüksekliği Dûr'unkinden azdır" yollu coğrafi "gerçekler"le yetinmek zorunda kalıyorduk. Arada bir annemlerle bir garson ya da bir otel görevlisi arasında geçen bir konuşmadan, bulunduğumuz köyün Marunî, Ortodoks veya Dürzi köyü olduğunu çıkarırdım; ne var ki Lübnan'ın ilkin ellili yılların ortalarında farkına vardığım din ve mezhep hizipleşmesi o sıralar henüz su yüzüne çıkmamıştı.

Anne tarafından akrabamız olan Bedrlerin Protestan oluşlarından ileri gelen özel durumları giderek ayrıksı bir hal aldı; ancak Katolik mezhebiyle sonradan baş gösteren tuhaf ilişkileri ellili yılların sonlarından başlayarak yetmişli yıllar boyunca somutluk kazanacaktı. Aslen kuzeydoğuda orta büyüklükte bir kasaba olan Kinşârâlı olan Bedrler Şiveyr'e iki yüz yıl önce yerleşmişlerdi; büyük büyük dedem Yusef Bedr, ilkin güneydeki Merciyûn'da (bu bölge şimdi İsrail işgali altındadır), ardından Beyrut'ta rahiplik yapmıştı. Amerikalı misyoner Henry Jessup'un *Fifty-three Years in Syria* (Suriye'de Elli Üç Yıl) adlı anı kitabında, takriben 1880 yıllarında Lübnan'daki ilk "yerli" Protestan rahip olarak söz ediliyor kendisinden. Filis-

tin'deki Protestan biraderleriyle birlikte Bedrler, Lübnan'daki Amerikalı Protestan misyonerlerle yakın ilişkilerini sürdürmüşler; ancak Müslüman bir dünyada Hıristiyan olmaktan yana başları dertte olduğundan, bu durumlarına ilişkin savaşçı bir tutum takınmaya dek de vardırmışlar işi. Annemin birinci dereceden kuzenleri ve dayıları Amerikan Üniversitesi'nde (eski Suriye Protestan Koleji) öğrenim görmüşlerdi; zaten oldukça sofu olmaları yetmezmiş gibi, sık sık Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmeleri, lisansüstü öğrenimlerini orada tamamlamaları ve bana kalırsa İslam'ın ahlaksız ve yoz bir din olduğuna ilişkin Amerikan görüşlerini savunan kimselerle dirsek temasına girerek onlarla fazlaca özdeşleşmeleri yüzünden kendilerini Protestanlığa giderek daha çok kaptırmışlardı.

Yine de bu İslam düşmanlığının ilk işaretleri, Dûr'daki aile toplantılarının mutlu ortamında alttan alta da olsa kendini sezdirmeye başlamıştı. En yoğun tezahürleri ise Kudüs'un ruhani ortamında dahi abartılı sayılacak sorgusuz sualsiz bir Hıristiyanlık aşkıydı. Lübnan'da "Edward Said" olarak Hıristiyan muamelesi görecektim, oysa bugün dahi, her iki tarafa da ağır kayıplar verdiren o uzun iç çatışmanın ardından sözümona İslam tehdidi altındaki bir Hıristiyanlık fikriyle özdeşleşebilmekten uzak olduğumu itiraf etmem gerekir. Ne var ki, annemin ayrı zamanda yakın arkadaşları ve eski sınıf arkadaşları olan birinci dereceden kuzenleri Eva ile Lily'nin, bütün Araplara ve bir inanç olarak Arapçılığa hafiften şüpheyle yaklaşır görünmesi hepten şaşkınlığa düşürmüştü beni; çünkü dillerinden kültürlerine, eğitimlerinden sevdikleri müziğe, aile geleneklerine sıkı sıkıya bağlı oluşlarından olaylarla baş etme yöntemlerine varıncaya kadar her şeyleri bizimkinden çok daha katıksız bir Araplık yansıtıyordu bana kalırsa. Sonraları bu saldırgan Hıristiyan ideolojisinin fazlasıyla mantıksız ve kabul edilmesi güç olduğunu düşünür oldum. Kısacası, ne ben ne de kendi ailemden başka biri, Müslümanlara —özellikle de *dinlerinden dolayı*— bir düşmanlık gütmenin uzağından yakınından geçmedik.

Her şeye rağmen 1940'larda ve 1950'li yılların başlarında annemin Lübnanlı akrabalarıyla olan ilişkilerimiz yaşantımıza hoş bir renk katıyordu. Teta Münîre'nin ve Melia teyzenin kardeşi olan Habib dayı, birkaç yılını karısı ve çocuklarıyla birlikte, İngiliz sivil bü-

rokrasisinde görev yaptığı Sudan'da geçirmiş olan yumuşak başlı, her şeyi hafiften alaycı bir bakışla değerlendiren bir beyefendiydi. Karısı Hannah, tıpkı kocası gibi herkes tarafından beğenilen ve sevilen, adamakıllı yetenekli ve kıvrak zekâlı bir kadındı. Annemin birinci dereceden kuzeni olan tek çocukları Fuâd ise ailece paylaşamadığımız en gözde akrabamızdı. Gerçek anlamda arkadaşım olmak için yaşı fazla büyük olmasına rağmen Fuâd'la yine de yakın bir ilişkimiz oldu: 1950'lerde birlikte çiftli tenis oynuyorduk ve girişkenliği, kadınlara şövalye ruhuyla yaklaşması, dost canlısı oluşu ve kendiyle dalga geçmeyi de ihmal etmeyen alaycı mizah anlayışı her fırsatta beni etkiliyordu. Annemin diğer üç kuzenini ise yazları Dûr'a tatile geldiklerinde ara ara görüyorduk: Lily ve kocası Albert (ki o da annemin kuzeniydi); kuzenlerin en küçüğü olan Ellen ve Wadad'ın erkek kardeşi, aynı zamanda da Columbia Presbiteryen Hastanesi maceramızdan arkadaşımız olan kocası Fuâd Sabra; sonra en büyük kuzen Eva ve Dûr'da fikirlerimin gelişiminde ve yaşamımda oldukça büyük bir rol oynayacak filozof ve diplomat kocası Charles Malik'ti bunlar.

Lübnan'da Bedrlerle keyfini sürdüğümüz sorunsuz, dostane birliktelik kısa süre içinde hastalıklar, ölümler, yolculuklar, anlaşmazlıklar ve büyük mesafelerle gölgelenecek olsa da, kırklı ve ellili yıllar boyunca Dûr'daki gündelik hayatımızın sıkıcılığını ve genel yavanlığını renklendirmeyi sürdürdü. İhtiyar büyük dayım Habib'in evine misafirliğe gitmek, çikolata, bir bardak limonata ve büyük dayımın Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Hartum'da sürdüğü hayata dair ilginç hikâyeler dinlemek demekti. Bedrlerden birileri öğle ya da akşam yemeğine bize geldiğinde ise bir nevi bayram havasının hâkim olduğu yemek masası enfes yetişkin yiyecekleriyle enikonu donatılır, yazın cansızlığı eğlencenin önüne dikilen duvarlar yıkılmışçasına kırılıverirdi. Anneme biyopsi yapılarak göğüs kanseri olmadığının belirlendiği 1947 yılında, bu iyi haber babamın Bikfaya yakınlarında bulunan ünlü bir pınar olan Aynu'n-Na's'taki lokantada verdiği mükellef bir öğle yemeğinde ailece kutlanmıştı. Gencinden yaşlısına bütün Bedrler davet edilmişti. Lübnan'ı bekleyen toplumsal patlamalardan ve 1948'den önceki son mutlu aile toplantımızdı belki de bu. Herkes arak içiyor, birkaç kişi de nargile

tüttürüyordu ve dört kişiyi tamamlayan babam bir köşede briç masası kurdurmayı bile başarmıştı. Na's bahçesindeki o uzun zincirli, derin oturaklı salıncakların Dûr'daki salıncakları solda sıfır bırakan havalanmaları ise biz çocuklara yetiyor da artıyordu bile.

Yanılmıyorsam aynı yıl içinde, briç arkadaşlarından birinin sağaltıcı etkilerinden söz etmesi üzerine babam çulluk avıyla ilgilenmeye karar vermişti. Bir akşam bir elinde ince siyah bir Fransız tüfeği, bir kutu hartuç, öbür elinde de bir avcı kemeriyle döndü eve briçten. "İnsanı rahatlatıyormuş diyorlar," dediğini hatırlıyorum heyesle. Ertesi gün sabahın erken saatinde ettiğimiz kahvaltının hemen ardından dokuz milimetrelik tüfeğini omzuna astı, kemerini beline bağladı ve evden çıkıp gitti. Bu tür yerleri mesken tuttuğu ve son derece lezzetli olduğu söylenen, büyücek, semiz bir kuşun peşine düşmek üzere bizim evden yüz iki yüz metre uzaklıktaki bir incirliğe yollanmıştı. Bir-iki saat sonra eli boş bir halde eve döndü, kir pas içindeki giysilerini onları aratmayacak denli pejmürde başka giysilerle değiştirdi. "Bahçıvanlardan birinin dediğine bakılırsa iki şey yapmam gerekiyormuş. Birincisi saat altı sularında gelmek, diğeri ise kuşları aramak için yürümek yerine bir ağacın altında sessizce oturup beklemekmiş," dedikten sonra arkasını dönüp her zamanki gündelik programını sürdürmek üzere *saha*'ya gitti. Ertesi sabah, nöbeti sırasında rahatından olmanın ya da aylaklık etmenin manası olmadığını düşündüğünden olsa gerek, yanma annemin portakal renkli oturma odası minderlerinden birini, bir de kitap alarak erkenden yola koyuldu. Sanırım bir hafta boyunca aynı sahne her gün tekrarlandı ve her seferinde de ateş edecek fırsatı bile bulamadan eli boş döndü. İlk iki-üç gün birkaç dakikasını tüfeğinin bakımına ayırıyor, namluyu benzine batırdığı uzun yeşil keçeli bir fırçayla temizliyordu; ancak kırk yılın başında ateş edecek diye bu zahmete girişmenin anlamı olmadığı ortaya çıkınca bundan da vazgeçti. Nihayet on gün sonra elinde altı kadar semiz küçük kuşla içeri girdiğinde, annem gizlemeye gerek duymadığı tiksintinin de etkisiyle ölü hayvanları hemen onun elinden alıp mutfağa koştu. Onları öğle yemeğinde yedik; kurbağa boyunda, zor çiğnenen küçük yaratıklardı bunlar. Biraz ani olmakla birlikte şaşırtıcılığı su götürmeyen bu başarısıyla göğsümüzü öylesine kabartmıştı ki, yemeğin ardından kız kardeşlerim,

annem ve ben bir kahramanmış gibi babamın etrafını kuşattık. Biz bu inanılmaz yiğitliği nerede ve nasıl gösterdiğini anlatması için üstelemikçe, verdiği yanıtlar da kısalmaya başladı; bitmek bilmez sorularımızın ısrarı karşısında sersemlemiş gibiydi. Sonunda çareyi odasına sıvışmakta bularak bizden yakasını sıyırdı. Sonra sonra kuşları sıcak paranın altı ölü kuştan daha kullanışlı olduğuna kanaat getirmiş olan genç bir avcıdan satın aldığını itiraf etti anneme.

Babamın kısa süren avcılık macerası da böylece kesin olarak son buldu ve tüfek bana verildi. Evimizin arkasındaki koruluğa dalmayı göze aldığım ilk yıl, en büyük sorunum nişan almak üzere tek gözümü kapatamamaktı. Neyse ki anneannem nişan alırken sol gözümün üzerine çekebileceğim mendilden bozma bir göz bağı yaptı bana; ama göz bağım bağlamak o kadar zaman alıyordu ki, ben nişan deliğinden bakana dek kuş çoktan havalanmış oluyordu. Saatler boyunca, göz bağımı bağlayıp sol yanağımı kaldırarak gözümü kısma çalışmaları yaptığımı hatırlıyorum. Annemin bu hevesime istemeye istemeye gönül indirdiği (bunu beni ayak altından uzak tutacak işlerin bir uzantısı olarak görüyordu), babamınsa arada bir başıyla onayladığı beş yıl boyunca da bu temel düzeyin ötesine geçemedim zaten. Kendimi usta bir avcı saymasam da hiç olmazsa birkaç kuşla eve dönebilmem babamdan daha başarılı olduğumu gösteriyordu. Zamanla evin yakınındaki koruluk arazinin girdisini çıktısını öğrendim ya, son tahlilde avcılığı ruhsuz ve sıkıcı bulmuştum. Bir keresinde kız kardeşim Jean'i de benimle gelmeye kandırdım; o bile bu işten benden çok hoşlanmışa benziyordu.

Yaz tatilindeki ilk zihin cimnastiği fırsatı, 1949 yılında, sonbaharda başlayacağım Victoria Koleji'ne hazırlık mahiyetinde özel ders alarak geometrideki açıklarımı kapatmam istendiğinde boy gösterdi. Bu iş için babamın briç kafadarlarından biri ayarlandı ve haftada üç sabah saat dokuzda, iki saatlik geometri dersim için öğretmenimin Ayne'l-Kasis'e giden yol üzerindeki evine yürümeye başladım. Doğduğu köye dönmeden önce uzun yıllar Irak'ta çalışmış emekli bir mühendis olan Bay Aziz Nasr oldukça sevimli bir adamdı; üstelik yanlış hatırlamıyorsam akrobatları izlediğimiz kafenin sahiplerinin de kuzeniydi ki bu da onu gözümde cazip kılmaya yetiyordu. Ders anlatırken yaptığı ufak tefek, keskin el kol hareketleri ve ders

sırasında çizdiği şema ve şekillerin inanılmaz düzgünlüğü beni geometrinin sağlam mantığından daha çok büyülüyordu. Babam, benim için Oxford ve Cambridge'de kullanılan geometri kitabının — CSAC ders kitaplarında görmeye alıştığım sevimli resimlerden büsbütün yoksun, insanı yıldıracak ölçüde ciddi görünümlü kalın gri bir kitaptı bu— bir nüshasını almıştı ve Bay Nasr da bu kitabın korkunç sayfalarını bir bir işlemeye koyulmuştu. Haftada iki kez yaptığı yazılı sınavlarda kitabın yazarlarının hazırlamış olduğu sıradan problemler ve sorular yerine kendisinin özel olarak hazırladığı ve "ek sorular" olarak adlandırdığı soruları sormak gibi anlaşılmaz bir sevdası vardı; son derece zor olan bu şaşırtmacalı soruların içinden çıkabileceğimi varsayıyordu kendince, oysa bunu nadiren başarabiliyordum. Çoğu zaman akıntıya kürek çekmekle kalıyor, öğretmenim beyhude çabalarıma göz gezdirirken sessizce bekliyordum; sonra birden sabırsız bir edayla utanç kaynağı sayfayı defterimden koparıveriyor ve problemi bence son derece de zarif bir biçimde temiz bir sayfada çözüyordu. On hafta kadar böyle devam ettikten sonra annemle babama istikrarsız gelişimimle ilgili bir rapor yazdı; raporunda zeki olduğumu vurguladığı kadar derse yeterince kendimi vermeyişimden, elimden geleni yapmaktaki isteksizliğimden de dem vuruyordu. Bu rapor (ki o "ek" sorulardan söz etmeyişi bence büyük bir haksızlıktı) babamın, o zamana kadar en az yüz kere duyduğum meşhur "Asla elinden geleni yapmıyorsun Edward" fırçasına bir kez daha nail olmamı sağlamıştı. Anneminse, başlamak üzere olduğum ve öncekine göre daha ciddi ve zorlu olması beklenen yeni okulumda başarılı olma ihtimalime yönelik fikirleri çok daha dokunaklıydı. İşi neredeyse bir ölüm kalım meselesine dönüştürerek, "Senin sonun ne olacak Edward? Hep böyle başarısız olup kötüye mi gideceksin? Miss Clark'm dediklerini ne çabuk unuttun. Seni nasıl da çözmüş kadın baksana. Ne zaman iyiye gideceksin sen?" deyip duruyordu.

Dûr'da geçirdiğimiz yaz tatilleri süresince kimileyin oldukça çirkin sayılabilecek davranışlarda bulunduğumu inkâr edecek değilim; bunların çoğu, "Pijamalarını giyip doğruca yatağa gidiyorsun, kitap okuduğunu görmeyeyim" teranesini işitmemin ardından sevimsiz odamda beni bekleyen zorunlu yalnızlık mahkûmiyetinin bir sonu-

cuydu. Saatlerce yatağa mıhlandığım bir seferinde, yanı başımda, davetkâr bir beyazlıkla durup duran duvarı, hedefi on ikiden vuran küçük füzeleri andıran bir tükürük yağmuruna tutuşum halen gözümün önündedir. Tabii annemi öfkeden delirtmekten başka bir işe yaramamıştı bu marifetim. Uzun yaz günleri boyunca sevgi, şefkat gördüğüm anlar bir elin parmağını geçmezdi. Büyük kız kardeşlerim Jean ve Rosy ile ilişkim de çoğunlukla gergin ve çekişmeliydi; birbirimize yakınlık gösterme, hatta birbirimizle bir şekilde geçinme alışkanlığımızı yavaş yavaş yitirdiğimiz duygusuna kapılıyordum.

Kardeşlerimle aramızda çıkan sorunlar söz konusu olduğunda, annem, öldüğü güne dek hep iki taraflı oynamış, sorunlarımızı kendi aramızda halletmemizi teşvik etmek yerine kendisini araya sokmamız yolunda bizi yüreklendirmiştir. Şahsen onun yörüngesinde olduğumun da, bu yörüngeye özellikle girmeye çalıştığımın da bilincinde değildim; tek bildiğim birimiz gözüne girmeyi başardığında, diğerlerinin otomatik olarak dışlandığıydı. "Neden Rosy gibi biraz daha çalışkan olmayı denemiyorsun?" derdi sözgelimi; ya da tam tersine, "Sendeki müzik yeteneği kız kardeşlerinin hiçbirinde yok." Jean'in mizah anlayışı Rosy'ninkinden iyiydi; Rosy Jean'den daha güçlüydü; Edward evde terbiyesini takınmayı bilmiyordu. Annemin yarattığı söylenceler etrafında, onun bizlere yakıştırdığı rolleri oynayarak yaşıyorduk. Kendisine açtığım samimi, çoğun şikâyetçi duygularımın ne kadarını sır olarak sakladığından, ne kadarını babama veya kız kardeşlerime yetiştirdiğinden halen emin değilim. Söylediklerimi sonradan bana karşı kullanacağını gayet iyi bilsem de ona açılmaya ihtiyacım vardı. Onunla yakınlaşmaya, sevgisini bana yöneltmesini sağlamaya çabalayıp duruyordum yine de. Dûr' da bir an bile yakamı bırakmıyordu ve şimdi bana öyle geliyor ki, bütün o endişeleri, ayrıntıları bıkmaz usanmaz bir biçimde kafasına takışı, soğukkanlılığını bir an olsun koruyamayışı, sürekli kendini bin parçaya ayırarak dikkatini bir şeye sürekli olarak verememesi, herhangi bir şey üzerinde yoğunlaşamaması olduğu gibi bana bulaşmış. Annemin beni kendisine çeken duyarlı, çarpıcı bir zekâsı vardı; ne var ki bu zekâsını gizleyerek babamın otoritesine boyun eğmekten başka çaresi olmayan âciz biriymiş gibi gösterme eğilimindeydi kendisini. Yarım kalan Fransızca, sosyal bilimler ve steno eğitimini

tamamlamak üzere dönem dönem yeniden çabalamaya koyulmasını takdir ettiğimi anımsıyorum; oysa babamın kâğıt oynama hastalığına onca yıl güçbela katlandıktan sonra ciddi bir biçimde üzerine eğildiği tek şey briç oldu ve babamın ölümünden sonra kendisi de bir briç tiryakisi olup çıktı.

Annemin kendini haksız yere yalnızlığa itilmiş hissetmesi yüzünden depreşen, nihayet tıpkı fıldır fıldır dönen bir yığın tabağı bir yığın sırığın üzerinde tutmaya uğraşan bir hokkabaz gibi önüne çıkan her şeyle delice, ancak beyhude bir çabayla baş etmek zorunda kalan noksan bir insan olup çıkmasına neden olan bu durumu en iyi tarif eden tabir "Dûr sendromu" olurdu. Ancak hepimizi durmadan kendi çıkarları doğrultusunda parmağında oynatmasına rağmen beni gerçek manada anladığından bir an bile kuşku duymadım onun. Sonuçta, tanışlarımız arasında annemin haklarında fazla bir şey bilmediği kimselere merak sarmakta buldum çareyi içgüdüsel olarak; başka yaşamları, başka hikâyeleri keşfetmek, annemin baskısına alternatif oluşturmanın bir yolu oldu benim için. Böylece Doktor Fâiz Nassar ve son derece ilginç bulduğum koket ve tasasız bir kadın olan ikinci karısı Fina, egzotik birikimleriyle Dûr'un can sıkıcı ufuklarından sıyrılmamı sağlayan en gözde kişiler arasına girdiler kısa sürede. Fina ve iki çocuğuyla, kırklı yılların başında Kahire'de tanışmıştık ilkin; o sıralar, sonradan vefat eden bir Mısırlıyla evliydi Fina. Kahire'de dul kalmış bir Şamî kadınıyken Fâiz'le tanışıp evlenmiş, Fâiz de onu ve iki çocuğunu Beyrut'a getirmişti. Doktor Fâiz'le tanışmamıza kendisinin kuzeni, bizimse alt kat komşumuz olan Emile Nassar önayak olmuştu; bense babamla briç ve tavla oynamak üzere düzenli olarak evimize girip çıkmaya başladığında bir bağ kurmuştum Fâiz'le.

Nassarlar çok geniş bir sülaleydi, öyle ki bu durum sofu Protestan gözlerime, boşanmış insanlardan ve üvey kardeşlerden oluşan hafiften karanlık bir kabile gibi görünmeye başlamalarına neden olmuştu. Çoğu Nassar gibi Fâiz de, ağır çekim hareketlerine ve konuşmasına yapay bir resmiyetin hâkim olduğu ufak tefek, gür bıyıkları bakımlı mı bakımlı, şişmanca bir adamdı. Başlangıçta kendisine "Doktor Fâiz" şeklinde hitap ediyorduk, ama babamla samimiyeti ilerletmelerinden kısa bir süre sonra Sudan'daki Mısır ordusun-

da albaylık yaptığı meydana çıkınca o günden itibaren babam kendisine "albayım" diyerek takılmaya başladı. Çok geçmeden bu lakap üzerine yapıştı. O ciddi çehresine rağmen ve bana çocuk değil yetişkin muamelesi yapması sayesinde, Dûr'da arkadaş gözüyle baktığım tek yetişkin adam olup çıkması uzun sürmedi. O düşünceli sessizlikleri, esrarlı suskunluğu beni büyülüyordu. En güzeli de Albay'ın, daima el üstünde tuttuğum Tarzan kitapları ve filmleri sayesinde biraz olsun fikir sahibi olduğum efsanevi Afrika'nın keskin kokularını burnumuza taşıyan, "yerli hamallarım" ve "ihtiyar yaban domuzu" gibi sömürge tabirlerini aralara serpiştirerek son derece şaşaalı bir İngilizceyle ballandıra ballandıra anlattığı av hikâyeleriyle evimizdeki briç partisini geciktirmekten özellikle zevk almasıydı. Yaşım ilerledikçe, sözgelimi "büyük kediler"e ilişkin bazı hikâyelerinin, başından geçmiş deneyimler olmaktan çok beni eğlendirmek için uydurulmuş masallar olduğunu sezmeye başlamıştım sanırım. Ama ne anlatırsa anlatsın ciddiyetini hiç kaybetmez, uzun, vakur duraklamalarla dinleyenlerini meraklandırmayı ihmal etmezdi. Çocuk yaşlarımda hikâyelerindeki boşlukların ve uzun duraklamaların, balta girmemiş ormanlarda geçen gerçek bir av macerasının gerilimini daha iyi canlandırabilmek adına özellikle kurgulandığı izlenimine kapılmıştım, ama ikimiz de yaşımızı aldıkça üzülerek fark ettim ki bunların asıl nedeni hafızasının ve aklının onu yarı yolda bırakmaya başlamasıydı.

Sonraları akrabalarından biri, belki de sırf kötülük olsun diye, Albay'ın Sudanlı siyah bir kapaması olduğunu, askerken de astığım astık kestiğim kestik sertliğiyle ün saldığını anlatmıştı bana. Söz konusu sertliğin kişiliğinin bir parçası olduğu su götürmezdi ya, benim gözümde daha çok vakur gizeminin bir parçasıydı bu ve gizemin böylesi de bizimki gibi boşboğaz bir dünyada az bulunur bir şeydi doğrusu.

Albay'm arkadaşlığı annem tarafından yaratılan havaya panzehir oluyordu bir bakıma. Hem düzen, hem bilgi, hem de eğlence vadediyordu. Ne var ki yıllar geçtikçe, kısmen de yazın tamamını Dûr'da geçirmek üzere yazlık evler satın alan anne tarafından akrabalarımızın sayısı durmaksızın kabardığından evimiz giderek daha hareketli ve kalabalık bir yer haline gelmeye başladı. Böylece, iyice

ihtiyarlayan Albay'ı, Dûr'un asfaltsız, eğri büğrü kaldırımlarında ağır aksak yürürken görebilir olduk ancak. Artık kimseler tarafından giyilmez olan kırmızı sarığı başından eksik olmuyor, yakasının iliğinde görmeye alıştığımız küçük yeşil rozeti de her zamanki gibi yerli yerinde duruyordu.

Albay yavaş yavaş hayatımızdan çıkıyor gibiydi; benim gözümde apayrı olan yerini ise, giderek daha dünyevi bir mekâna dönüşen Dûr'da edindiğim, Albay'm yerini tutmasa da yaşça bana daha yakın olan genç arkadaşlar dolduruyordu. İlk delikanlılık yıllarımda, makaraların değiştirilmesi için her yirmi dakikada bir ara verilmesini gerektiren yegâne projektörü ve çatırtılarla, hışırtılarla, fazla ışık verilmiş karelerle dolu filmleriyle Cirque Kafe'nin hemen yanındaki eski Florida Sineması, nispeten daha yeni filmleri kesintisiz olarak gösterebilen, daha derli toplu ve daha rahat olan City Sinema salonuna bırakmıştı yerini. Üç kardeş sinemaya gidebilir, orada bir alay kuzenimize, o gün tenis sahasında karşılaştığımız birine ya da yanlarında Beyrutlu bir arkadaşlarını getirmiş olan Nassar kardeşlere rastlayabilirdik. Bir ya da iki bilardo salonunun, yeni bir tenis sahasının, örmelik yün ve havai fişekten vazgeçerek spor malzemeleri satmaya soyunan birkaç dükkânın açılması ve arabalı yazlıkçıların giderek fazlalaşması sayesinde alışıldık kasvetinden sıyrılıp canlanmaya başlayan kasabanın çehresi de gitgide değişiyordu.

Ne var ki ufukta beliren her bir yenilik, beni daldığım düşlerden uyandırıyor, Dûr'da aslında bir yabancı olduğum, ne yazlıkta ne de Lübnan'da evimde olduğum gerçeğini acımasızca yüzüme çarpıyordu. Güneşin görülmedik bir biçimde parladığı bir öğleden sonra, Münîr Nassar, Beyrut'tan okul arkadaşı ve aynı zamanda sınıfındaki en zeki çocuk olan Nicola Saab'la tanışmam için evine davet etti beni (o günden on yıl sonra, parlak bir tıp kariyerinin eşiğindeyken intihar etmişti Nicola). Dostluklarının birkaç yıllık bir mazisi vardı ve benim gibi üçüncü şahısları dışarıda bırakan, özellikle anlaşılmaz hale getirilmiş, duyulmadık tabirlerle dolu ortak bir dil geliştirmişlerdi aralarında. İkinci kez bir araya geldiğimizde ikisinin de yere göğe sığdıramadığı Brahms'la, benim tercihim olan Mozart'ın müziğini kıyasladığımızı, hangisinin daha üstün olduğuna ilişkin hararetli bir tartışmaya daldığımızı hatırlıyorum. O sıralar Mozart'

m Linz Senfonisini daha yeni keşfetmiş gerek berrak üslubu, gerekse pürüzsüz zarafetiyle bu bestenin müzikal ifadede ulaşılabilecek son nokta olduğuna kanaat getirmiştim. Düşüncelerimi dilim döndüğünce anlatmaya çalıştığımda, Mozart'ı "hafif" ve düşünsel anlamda yüzeysel bularak geçiştiren bu büyük oğlanlar dediklerime burun kıvırmakla yetindiler. Öte yandan Brahms'ı, ne demeye geldiğini tam olarak anlayamadığım gibi o güne dek bir kez olsun telaffuz etmediğim "engin" sözcüğüyle göklere çıkarıyorlardı. Engin, derin, karanlık, kafa karıştırıcı, heyecan verici, mühim: İşte Brahms'm Birinci Senfonisi bu sözlerle niteleniyordu; söz konusu plak Nassarların pikabında çalındığında da bu görüşlerini doğrular nitelikte karşılıklı baş sallamalar, bakışmalar, heyecanlı el sıkışmalar geçti aralarında. Dedikleri hiçbir şeye verebilecek bir yanıtım yoktu. Brahms işi bilen ev sahiplerince onaylanmış bestekâr, Mozart ile bense pek itibar edilmeyen, yeterince ciddi bulunmayan yabancılardık. En sonunda Saab, kafa kafaya verilip özellikle tezgâhlanmışa benzeyen bu durumu telafi etmek istercesine bana dönmüş, ortamı yumuşatmak adına, "Ama Mozart da fevkaladedir tabii," demişti. Anlamını yine tam olarak kavrayamadığım bu tuhaf "fevkalade" sözcüğü, benim açımdan işleri daha da karıştırmaktan öteye gitmedi; sanki fevkalade olmak yüzeyselliğin varabileceği son noktaydı.

On beşime yaklaştığımda annemler Münîr Nassar'la birlikte Beyrut'a gitmeme izin verdiler. Münîr beni, suya ulaşana kadar insanın ayaklarını yakan beton kaplı, doğrusu oldukça da sevimsiz görünen üniversite plajına götürdü ve sınıf arkadaşlarıyla tanıştırdı. Arkadaşları başta beni dostça karşılasalar da, onlara ait olduğu ölçüde bana ait olmayan bir Arapça lehçesinde aralarında şakalaşmaya ve birbirlerine fıkralar anlatmaya koyulduklarında işin rengi değişti. Dilin iletişime bir engel oluşturduğunu hissettiğim ilk anlardan biriydi bu ömrümde; üstelik konuşulanları anlamıyor da değildim. Onlar Lübnan Arapçası konuşuyorlardı, benim dilim ise belli belirsiz Filistin lehçesine çalan Mısır Arapçasıydı. Onların Beyrut'u, hasbelkader Münîr'le birlikte oluşum dolayısıyla benimdi. Diğerleri hararetli bir sohbete dalarken ben uzakta durdum. Beyrut şehir merkezindeki Capitol Sinema Salonu'nda bir gündüz gösterimine gittik sonra; salonun serin karanlığı beni iyice görünmez kıldığında, ya-

nımda oturan iki delikanlının ulaştığı mertebeye acaba hiç ulaşabilecek miyim diye sordum kendi kendime. Sonraları anneme, onları sohbet ederken dinlediğimde kapıldığım yalnızlık duygusundan söz etmiştim. Annemse, "Ne konuştuklarını, neden seni aralarına almadıklarını sordun mu peki onlara?" diyerek üstüme gelmiş, çekingenliğim yüzünden kendimi daha beter hissetmemi, aym zamanda da hızır gibi yetişerek kendimi daha iyi hissetmemi sağlamıştı bu sözleriyle. Tabii ki sormamıştım ve böyle bir soruyu sormayı aklımın ucundan dahi geçiremiyordum.

Ellili yılların ortalarında nihayet Dûr'da bir araba ve telefon edinmiştik, o sıralar Princeton'a devam eden bir üniversite öğrencisiydim ve yaz tatillerimizle oldum olası bağdaştırageldiğim o tutsaklık ve sıkıntı hissi birdenbire silinip gitmişti. Dûr'daki gündelik yaşantı artık *saha* ve civarıyla sınırlı kalmıyor, on kilometre güneyimizde kalan Brumana kasabasına ve Kasûf Oteli'nin birkaç kilometre ilerisindeki Murûc'a dek uzanıyordu.

Bu yeni hareketli ortamın buluşma noktası ise tenis sahasıydı. Başlangıçta, talep edilen ufak ücreti ödemeye razı olan herkese kapılarını açık tutan Halaby tenis sahası vardı bir tek; tesis olarak pek bakımlı sayılmasa da, (bakkalımızın uzak bir akrabası olan) Sami Sawaya ve kırklı yaşlarında, dev irisi bir adam olan, aynı zamanda International Lisesi'nde ve Amerikan Üniversitesi Hazırlık Okulu'nda beden eğitimi öğretmenliği yapan Şevki Demmûs ile burada tanışmıştım.

Sami benden beş yaş kadar büyük, uzun boylu, sıska bir adamdı; vaktinin görünüşe bakılırsa tamamını Halaby sahasında geçirdiğinden ve tabiatı gereği girişken, cana yakın bir insan olduğundan benim için birkaç dostluk maçı ayarlamış, beni yazlığın, önceden alıştığım sıkıcı yalnızlığıyla uzaktan yakından alakası olmayan hareketli bir ortamın içine sokmuştu. Halaby tenis sahasında buluştuğumuz sabahların şamatası kalmış aklımda: Önce oynamak için sıra bekleyenler arasında bir ağız dalaşı kopar, bu sürtüşmelerdeki arabuluculuk rolünü ise sahayı kapmak isteyen farklı gruplara bağıra çağıra hakemlik yaparken koca kafası terden sırılsıklam olan, bıkmak usanmak bilmeksizin, sonsuz bir sabırla her şeyi alttan alan Şevki üstlenirdi daima. Bazen ağırbaşlı Sami ile aramızda, sahanın

iki ucundan bir süre heyecanlı bir biçimde atışmamıza neden olan, çoğunlukla da tatlıya bağlanan anlaşmazlıklar çıkardı. Arada bir de ilk kez orada tanıştığım genç kızlarla rasgele bir çiftler maçı yaptığımız olurdu. Genelde seyircilerin büyük çoğunluğunun gönlünü kazanmasıyla ünlü, yakışıklı kuzenim Fuâd Bedr'in başını çektiği Dûr takımının Trablusşam'dan veya Brummana'dan gelen IPC (Irak Petrol Şirketi) takımlarıyla bir dizi tekler, bazen de bir ya da iki çiftler maçı yaptığı spor şenlikleri vardı bir de.

Tenis sayesinde annemin göz hapsinden kurtulmuş, ailemden büsbütün bağımsız bir yaşam sürme olanağına kavuşmuştum Dûr'da nihayet. Geniş bir Müslüman aile olan Tabbaraların 1954 yılında güzel bir ev satın alıp yanı başına yaptırdıkları tenis sahasını, en önemli kozu yine Şevki Demmûs olan bir kulübe dönüştürmeleriyle birlikte sosyal hayatımızda da muazzam bir gelişme oldu. Tenis ya da masa tenisi oynamakla veya arkadaşlarla sohbet etmekle geçirilebilecek bir öğleden sonrası için yoldan geçen ("servis" denen) taksileri ve otobüsleri genelde bizi kulübe kadar götürmeye ikna edebiliyor olsak da kulüp, Kasûf'un en az bir kilometre ilerisinde olduğundan bir araba almak artık kaçınılmaz hale gelmişti.

Tabbara Kulübü'nün açılmasından kısa bir süre sonra, aslen Ayne's-Safsaflı (Şiveyr'in uydu kentiydi bu) olmakla birlikte Kahire'nin kuzeyindeki Tanta sanayi bölgesinde yaşayan, aynı bölgede birçok fabrikaya sahip Kârun gibi zengin, ünlü bir sabun fabrikatörü olan Nâif Paşa İmâd'm küçük kızları Eva ve Nelly ile tanıştım. İmâdlar Tabbara Kulübü'nün hemen karşısında, etrafı yüksek bir duvarla çevrilmiş, ilginç görünümlü yeşil kepenkleri olan saray yavrusu gibi bir malikânede oturuyorlardı. Çocuklarıyla yakın arkadaş olmama rağmen ne evlerine adım atmış ne de İmâd Paşa ile tanışmıştım. Eva, Nelly'den birkaç yaş, benden de yedi yaş büyüktü. Birkaç yaz boyunca sabahları tenis oynamaya gelen, öğle yemeği için evlerine giden ve öğleden sonra tenis, şamatalı bir kâğıt oyunu veya masa tenisi oynamak için tekrar kulüpte boy gösteren mutat arkadaş grubu içerisinde görüşmek dışında hiç yalnız kalmamış olmamıza rağmen, bekâr, zengin ve toplumsal anlamda çevresinden tamamıyla soyutlanmış bir kız olan Eva, gerçek anlamda yakınlaştığım ilk kadın oldu hayatımda.

VIII

1949 SONBAHARINDA, AŞAĞI YUKARI ON DÖRT YAŞIMDA VICTORIA Koleji'ne (VC) başladığımda Kahire'deki yaşantımın son iki yılına girdiğimi nereden bilebilirdim ki? İlk adım ya hiç bilinmediğinden ya da "E" olarak kısaltıldığından hayatımda ilk kez olarak yalnızca "Said"e indirgenivermiş, böylece bir garip "Said" olarak, kökenleri fazlasıyla karışık olan envai çeşit soyadından —Zeki, Salama, Mütevellian, Şalom— oluşmuş melez bir dünyanın içinde bulmuştum kendimi. Bu soyadlarının tümünü, ilgisiz olmaları bir yana son derece de iğreti duran birtakım önad baş harfleri izliyordu: Sözgelimi Salama, C. ya da Salama, A. veya önadının baş harflerini komik bir biçimde ters çevirerek ahenksiz bir lakap haline getirdiğimiz "Zeki A. A." veya "Zeki Ak Ak."

Okul başlamadan önce anneme doktor olmayı düşündüğümü söylediğimde, babamla kendisinin ilk muayenehanemi bana seve seve armağan edeceklerini söylemişti cevaben. Her ikimiz de söz konusu muayenehane Kahire'de açılacakmış havasında konuşuyorduk ya, "gelecek" hayallerimizi üzerine kurduğumuz Kahire'nin uzun vadedeki evimiz olamayacağının pekâlâ farkındaydık. Çoğunluğu tanınmış, seçkin ailelerden gelen, birbirinden güzel eşlere sahip adamların başına musallat olan esrarengiz suikastlere ve kaçırma olaylarına ilişkin haberler, gece pusularının yanı sıra uzun Avrupa tatilleriyle de ülkeyi sarsan açgözlü ve şehvet düşkünü bir kralın nüfuzuna işaret ediyordu. Dahası bu kral halen tam anlamıyla bağımsız olmayan, olsa olsa belini doğrultma sürecinde sayılabilecek

Mısır devletini yeni bir darboğaza sürükleyen 1948 Filistin savaşında olduğu gibi, Mısır ordusunu iş görmez silahlar ve beceriksiz mi beceriksiz generallerle amansız bir düşmanın önüne sürerek skandallarına durmadan yenilerini ekliyordu. Öte yandan Müslüman Kardeşler'in ani sivrilişleri, ne Mısırlı ne de Müslüman olan bizim gibileri tedirginliğe sürükleyen bir belirsizlik ortamı yaratıyordu. İngiliz güçlerinin yeniden müdahale ettiği Süveyş Kanalı Bölgesi'nde yabancılara karşı sürdürdükleri dur durak bilmez gerilla savaşı sayesinde kahraman ilan edilen fedailer (savaşta kendini feda etmeye hazır olmayı ifade eden bir İslam lakabı) ise Kahire'deki İngiliz hekimlerle, hemşirelerle, öğretmenlerle ve bürokratlarla gündelik ilişkilerimizin ve iş ilişkilerimizin eskisinden bin kat daha gerilimli bir hale girmesine yol açıyorlardı.

Bu gerilimi, sonraları coğrafya öğretmenim Mr. Hill'in dediğine göre Ortadoğu'nun Eton'ı olmaya oynayan Victoria Koleji'ne adımımı attığım ilk andan itibaren bütün şiddetiyle hissetmiştim. Lisenin öğretmen kadrosu, Arapça ve Fransızca öğretmenleri dışında tamamen İngilizlerden oluşuyordu; ancak GPS'nin tersine tek bir İngiliz öğrenci bile yoktu. Babam ilk gün beni arabasıyla okula götürmüş (lise, geçici olarak, Kahire'nin en kalabalık nüfuslu yarı Müslüman bölgelerinden biri olan Şubra'daki eski İtalyan Okulu'nun arazisini mesken tutmuştu ve Doktor Haddâd'ın muayenehanesine de epey yakındı), beni ön kapıda bırakıp her zamanki şen şakrak "İyi şanslar evlat" faslını geçtikten sonra şoförün kullandığı arabasıyla uzaklaşmıştı. Hayatımda ikinci kez olarak (ilki GPS'ydi tabii) bir okul hırkası, gri bir pantolon, mavi-gümüş çizgili okul kıravatı giyiyor, bir de kasket takıyordum. Bir VC öğrencisi olduğumu ilan eden bu üniforma (ki Avierino'dan alınmıştı) sekiz buçukta çalacak olan ders zili öncesinde kalabalık koridorlardaki hengâme içinde sınıfıma giden yolu bulmaya çalışırken berbat bir yalnızlık ve keskin bir belirsizlik duygusu uyandırıyordu içimde. Orta-beş sınıfına nasıl gideceğimi sormak üzere süklüm püklüm kapısına dikildiğim oda okul müdürünün odası çıkınca, içeridekilerden yardımsever bir hademe (*ferrâş*) beni önüne katarak koridorun biraz daha ilerisine götürmüş, oradan da bir ucunda ufak, iki odalı bir bina görünen kalabalık okul bahçesine çıkarmıştı. "İşte şurası," dedi. "Orta-beş Bi-

rinci Kısım, soldaki sınıf." Bir futbol maçının, güreşe tutuşmuş birkaç oğlanın, kızışmış bir misket oyununun ve anırırcasına kahkahalar atan bir alay büyük çocuğun arasından duraklayarak yürürken her şey üzerime üzerime gelir gibi oluyor, yalnızca benim yeni ve farklı göründüğüm bu yerin teklifsiz yabancılığında elimin ayağımın birbirine dolandığını hissediyordum.

Nihayet bulmayı başardığım sınıfta, yanı başında kocaman bir kaynak kitap olduğu halde sırasında hararetli hararetli bir şeyler yazmaya dalmış, oldukça ufak tefek bir oğlan vardı; başka bir köşede yan yana oturan iki oğlan sessizce bir şeyler okuyor, üç çocuk da ödevlerini karşılaştırıyordu. Yazmaya enikonu kendini kaptırmış olan çocuğa (bana "Şükri" olarak tanıtmıştı kendini, bu onun soyadıydı) utana sıkıla hangi konuyu çalıştığını sordum. "Yedek satır" demekle yetindi cevaben. Kendisine bunun ne olduğunu sorduğumda, okulda telefon rehberi, sözlük veya ansiklopedi gibi özellikle sıkıcı bir kitaptan beş yüz ya da bin satır yazdırmaktan ibaret tektip bir ceza geleneğinin olduğunu anlattı bana; bu sayfaları baştan yazarak yedeklemek sonradan yükünü hafifletecekti. İşte o anda bu okulun daha önce gittiğim tüm okullardan daha ciddi bir yer olduğunu anladım; üzerimdeki baskının daha çok, öğretmenlerinse daha sert olacağı, öğrencilerin daha hırslı ve daha zeki olduğu, genel ortamın çekişmelerle, cezalarla, kabadayılık taslayan öğrencilerle ve tehlikelerle kaynayan bir cadı kazanını andıracağı şimdiden besbelliydi. Ne evimin ne de ailemin beni bunlara hazırladığını hissediyordum en çok da: Gerçek anlamda bir başımaydım, önceden gittiğim bütün okullardan on misli büyük, gözümü korkutacak denli uçsuz bucaksız bu yerin kusursuzca işleyen çarklarına kapılıp gitmek üzere olan adsız, tuhaf bir çakıl tanesiydim.

Üst Okul'daki bütün sınıflar, Birinci ve İkinci Kısım olarak adlandırılan iki bölüme ayrılmıştı. Birinci Kısım nispeten daha parlak ve çalışkan öğrenciler için, İkinci Kısım ise Darwinci bir bakış açısıyla ikinci sınıf insan muamelesi görmeyi hak ettiklerine karar verilen daha zayıf, daha yavaş öğrenen öğrenciler içindi. Bu sınıf ayrımları Oxford ve Cambridge Okulları tarafından verilen denklik belgesine (yani lise diplomasına) ya da İkinci Kısım'daki altıncı sınıf öğrencilerini bekleyen yeterlilik sınavına yönelik bir hazırlık ni-

teliğindeydi; bu arada Birinci Kısım'daki altıncı sınıfın seçilmiş gençleri de üniversiteye giriş sınavları gibi daha büyük hedefler peşinde koşuyordu. Bu genç erkeklerin hepsi bana, yıldız atlet, öğrenci başkanı ve dâhi gibi görünüyordu ve okul geleneği uyarınca onlara "Başkanım" diye hitap ediyorduk; hırkalarına ve kasketlerine işlenmiş olan gümüş kaytanlar da bu unvanlarını daha inandırıcı kılmaya yarıyordu. Didi Bassano ve Michel Şalhûb adlı iki başkan önceleri bize fazlasıyla uzak şahsiyetlerdi; ancak zaman içinde, parlak zekâsıyla ve kendisinden küçük öğrencilerle baş ederken kullandığı aynı derecede parlak ve kendine özgü köşeye sıkıştırma yöntemleriyle özellikle de Şalhûb'la ne yazık ki fazlasıyla içli dışlı olmak zorunda kalacaktık.

Victoria Koleji'nde öğrenim gören bin kadar öğrenciye düzen duygusu aşılamak adına yetkililer, hepimizi "yurt" adı verilen gruplara ayırarak bize kaçacak delik bırakmayan imparatorluk ideolojisini daha uç bir biçimde dayatmanın yolunu da bulmuşlardı. Ben Kitchener Yurdu'ndaydım; diğer yurtlar da Cromer, Frobisher ve Drake'ti. Ancak Kahire'deki Victoria Koleji'nin ihtişamı, İskenderiye'deki asıl Victoria Koleji'nin yanında hiç kalıyordu. Otuz yıllık bir geçmişe sahip olan ve gerek eski mezunları (Ürdün Kralı Hüseyin mesela), gerekse öğretmenleri arasında çok daha etkileyici isimler bulunan bu okul, güzel binaları ve oyun sahalarıyla Akdeniz yazlarının doğal başkentine görkemli bir biçimde yayılıyordu. Savaş yılları sırasında, temelde bir yatılı okul olan İskenderiye şubesinden akın eden öğrenci fazlasını barındırmak üzere kiralanmış olan bizim Şubra kampüsümüz ise geçici bir araziydi. Öğrencilerin çoğu, İskenderiye öğrencilerine kıyasla daha orta halli ailelerden gelen ve anladığım kadarıyla daha başarısız olan Kahireli gündüzcülerden oluşuyordu. Derslikler ve tören salonu pis, karanlık ve sıkış tıkıştı. Okulun içi daimi bir toz bulutuyla kaplı olsa da dört tenis sahası ve birkaç da futbol sahasıyla açıkhava sporları bakımından benzerine hiç rastlamadığım ölçüde cömert olanaklar sunuyordu.

O ilk gün bir köşede dikilip dersin başlamasını beklerken, sıralar birbirleriyle çene çalan, her biri kitaplarla, kalemlerle ve defterlerle dolu koca koca çantalar taşıyan çocuklarla dolmaya başladı yavaş yavaş. Tek yeni öğrenci ben olduğumdan, yirmi beş sınıf arka-

daşımın yılların birlikteliğiyle pekiştirdikleri dostluklardan ve alışkanlıklardan olma sıkı fıkı saflarına giremeyeceğimi, aylarca yabancı olarak kalmaktan kurtulamayacağımı düşünsem de ilk günün sonunda kendimi evimde hissetmeye başlamıştım bile. Sınıf öğretmenimiz Mr. Keith Gatley, yüzünde çaprazlamasına boydan boya bir yara izi olan, kır saçlı, enine boyuna heybetli bir adamdı. Okuldaki diğer İngilizler gibi Gatley de ya savaş yüzünden Mısır'da çakılıp kalmış ya da kendi ülkesinde doğru düzgün bir iş bulamadığı için buralara sürüklenmiş olan Oxbridge* kökenli bir öğretmendi. Öğretmen kadrosunun büyük çoğunluğu bekârdı; öğrenciler arasında dolaşan dedikodulara bakılırsa da birçoğu bozuk ahlaklı eşcinsellerdi ve okuldaki geniş hizmetli kadrosunu, hatta bazen de küçük öğrencileri bu yasadışı emellerine alet etmekten çekinmiyorlardı. Rivayete göre Gatley'nin yüzündeki yara izi dolandırmaya teşebbüs ettiği bir pezevengin eseriydi ve öğrenciler arasındaki lakabı da "*el-Havel*" ya da "ibne"ydi. Bu söylentilerinin doğru olup olmadığını ise bilemiyordum haliyle.

Bu "elzem" bilgilerin büyük bir kısmını, "aşkın müziği" denince akıllarına gele gele mastürbasyon yapan bir elin ritmik sesi gelen arsız delikanlılar göz önüne alındığında fazlasıyla uygunsuz kaçan *On İkinci Gece*'ye ayrılmış ilk İngilizce dersinde öğrenmiştim. Bizden ilk sahneyi yüksek sesle okuyarak burada geçen dizeleri açıklamamızı isteyen Gatley, kulak tırmalayıcı bir kahkaha tufanından ve Illyria Dükü'nün söylediklerinin "klasik" karşılıkları olarak öne sürülen saçma sapan laflarla fena halde belden aşağı Arapça deyişlerden başka bir şey duymaya muvaffak olamadı. Sahnede geçen çift anlamlı kelimeler bağıra çağıra dile getirilen terbiyesizliklerle yorumlanıyor, gözleri uzağı seçemediğinden sınıfın büyük çoğunluğunun yaptığı el kol hareketlerini görmekten kurtulan Gatley de bu arada duyduğunu sandığı şeyleri belli belirsiz bir tevekkülle, başını uyuşuk uyuşuk sallayarak onaylıyordu.

Komik ve/veya sakat öğretmenlerimize ucube kılıklı, zalim ve otoriter İngilizler gözüyle bakan sınıf arkadaşlarımın zenci çeteleri-

* Örgütlenme biçimleri, eğitim gelenekleri ve saygınlıkları bakımından tek bir kurum olarak düşünülen Oxford ve Cambridge Üniversiteleri'ne verilen isim –*ç.n.*

ni aratmayacak bir dayanışmayla hep bir ağızdan kopardığı dur durak bilmez şamataya katılmamla birlikte, onca yıllık mazbut eğitimimin getirileri de birkaç saat içinde buharlaşıp gitti. Alabildiğine anlayışsız gözlerle baktığımız öğretmenlerin çoğunun, o tikleri, topallamaları ve spastik tepkileri fazlasıyla hak eden savaş malulleri olduğu görüşü hâkimdi öğrenciler arasında. Dersin sonlarına doğru Gatley, dar gömleğinden ve lekeli bol pantolonundan taşan o koca göbeğiyle birden doğruldu, uyuşukluğundan sıyrıldı ve işin dalgasında olduklarından yaklaşan felaketi görmeyi başaramayan iki konuşan öğrenciye doğru atıldı. Ömrümde böyle bir şey görmemiştim: Ağırsiklet bir adam dev gibi kollarıyla el kadar iki öğrencinin üzerine çılgınca çullanıyor, düşmemek için büyük çaba harcarken tekmeleri ve tokatları arada bir de olsa hedefi buluyor, çocuklarsa bir yandan "Yapmayın hocam, vurmayın hocam" diye avazları çıktığı kadar bağırırken bir yandan da çeviklikle öğretmenin sillelerini savuşturmaya çalışıyorlardı; bu arada sınıfın geri kalanı da olay mahallinin etrafını sarmış, iki suçlunun daha beter dayak yememesi için Gatley'nin dikkatini dağıtmaya çabalıyordu.

Gatley'nin dersinin hemen arkasından Marcus Hinds'ın kafamıza zorla bir şeyler sokmaya çalıştığı bir saatlik matematik dersi geliyordu. Gatley ne denli hantal ve soğukkanlıysa Hinds da bir o kadar dinç ve sinirliydi. Kendini bir çeşit dâhi olarak görüyor, zekâsının bariz keskinliğini, tembelliğe ve şapşalca akıl yürütmelere tahammülü olmayan iğneli bir dille tamamlıyordu. Cebir ve geometri en azından Gatley'nin bize "yabancı" gelmekten öteye gidemeyen şiirlerle ilgili duygusal zırvalamalarında bulunmayan bir kesinliğe sahip olduğundan sınıf da birkaç dakika içinde ciddiyetini takınıp çalışmaya koyuldu. Oysa Hinds'ın sessizliğinin Gatley'nin uyuşukluğundan daha amansız olduğunun ortaya çıkması uzun sürmedi. Özel olarak yaptırılmış ve kenarları iki buçuk santim kalınlığında tahtayla çevrelenmiş koca bir tahta silgisiyle dolaşan Hinds, sıra arkadaşına bir şeyler fısıldayan ya da bir cebir formülünü kavramayı beceremeyen —ki onun gözünde aynı derecede büyük bir suçtu bu— öğrencinin tepesinde biter ve başına, omuzlarına, ellerine bu can yakan silahıyla vurmaya koyulurdu. İlk dersteki talihsizliğim, sıra arkadaşım George Kardouche'a yanımızdaki üç kitaptan hangisini işleye-

ceğimizi sormak olmuştu: Daha neye uğradığımı anlayamadan Hinds tahta silgisini füze gibi kafama fırlatıvermişti; ta arka sıraya kadar gelip vurmaktan çok daha etkili bir yöntem olduğu su götürmezdi bunun. Kabahatim nispeten küçük olduğundan ve okula yeni başladığımdan, sol gözümü az farkla ıskalasa da yanağımda çirkin bir morluk oluşturmaya muvaffak olan bu kısa cezayla kurtuldum neyse ki. Kimse de Hinds'ın bu saldırısına tepki göstermediğinden dilimi tutarak acıyan yanağımı ovuşturmakla yetindim. İşte öğretmenlerle öğrenciler arasındaki sınırlar böyle çizilmişti.

Hayatımda ilk kez zaptedilmez bir öğrenci grubunun parçası olmuştum; İngiliz ya da Mısırlı olmadığım ölçüde Arap'tım artık. Bizlerle onlar, yani öğrencilerle öğretmenler arasında aşılması imkânsız bir uçurum vardı. İthal malı öğretmen kadrosu, bizlere tatsız bir iş ya da her gün yeni baştan cezalandırılması gereken bir alay suçlu gözüyle bakıyordu.

Okul Elkitabı başlığını taşıyan küçük bir kitapçık bizi bir kalemde "yerli" kategorisine sokuyordu. I. Kural, son derece kesin bir ifadeyle, "Okulun resmi dili İngilizcedir. Başka dillerde konuşurken yakalanan öğrenciler ağır bir biçimde cezalandırılacaktır," diye buyuruyordu. Böylece Arapça bizim için bir sığınağa dönüştü: Öğretmenlerin, okul hiyerarşisinin ve kurallarının infaz memurları sıfatıyla bize patronluk taslayan öğrenci başkanlarının ve İngilizleştirilmiş büyük çocukların dünyasından kaçarak sığındığımız, kanunsuzlaştırılmış bir söylem gibiydi. Görünürde İngiliz iktidarının gülünç bir biçimde anlamsız, zalim bir simgesinden başka bir şey olmayan (ki şimdi bundan eskisinden de çok eminim) I. Kural'a bir başkaldırıolarak, daha az konuşacağımıza daha çok Arapça konuşuyorduk. CSAC'de bir zamanlar bildiğimi gizlemeye çalıştığım Arapçam, gururlu, isyankâr bir duruşa dönüşmüştü artık; Arapça konuşup yakalanmamanın verdiği tatmin hissinin, bazen daha da tehlikeli bir yol seçerek ders esnasında sorulan akademik bir soruya cevap verirken Arapça sözcükler kullanarak bir yandan da öğretmene saldırmanın tadını sonuna kadar çıkarıyorduk. Bazı öğretmenlerimiz bu tekniğe karşı fazlasıyla savunmasızdı; bunların başında da bir bombardıman saldırısının kurbanı olduğundan şüphelendiğimiz, üstü başı dökülen, talihsiz tarih öğretmenimiz Mr. Maundrell geli-

yordu. Anlattıklarına karnı son derece tok olan aldırmaz bir sınıfın önünde mırıl mırıl sesiyle Tudor krallarından ve Elizabeth dönemi âdetlerinden bir yığın veciz sözle dem vururken arada sırada bir çeşit ürpermeyle uyuşukluğundan sıyrılır, ardından monoloğuna kaldığı yerden devam ederdi. Sınıfa bir soru yönelttiğinde öğrencilerden biri son derece efendi bir ifadeyle Arapça bir küfür savurarak ("*kus ummek*, hocam") cevap vermeye koyulur, sonra da ilk dediği ağzından gayriihtiyari çıkmışçasına bu küfre asıl anlamıyla ("ananın ...") uzaktan yakından alakası olmayan İngilizce bir karşılık ("demek istiyorum ki hocam...") uydurup lafı çevirirdi. Sınıf bu manevraya gülmekten katılarak tezahürat edince de Mr. Maundrell korku ve şaşkınlıkla gerilerdi. Bununla kalmayıp, her cümlesinin son sözcüğünü hep bir ağızdan tekrar ederek "son kelime" oyununu oynardık ona. Her zamanki sünepeliğiyle sözgelimi "Elizabeth döneminde kültür ve keşif alanında büyük ilerlemeler kaydedilmişti" diye söze başladığında, "kaydedilmişti" sözcüğünü koro halinde tekrarlar, sonraki altı cümle boyunca da bunu sürdürürdük. En sonunda Maundrell bir titreme ve öfke nöbetine tutularak sınıfa verip veriştirir, bu da bizi iyice zevke getirirdi. Ders yılının ortasına gelindiğinde artık bizimle iletişim kurmaktan ümidi kesmiş, kürsüsünde bir karış suratla oturup krala düzenlenen suikastle ve Cromwell devrimiyle ilgili tarihsel bilgileri geveler olmuştu ağzında.

Kısacası öğretmenleri kendi aramızda zayıf olanlar (Maundrell ve coğrafya öğretmeni Mr. Hill) ve dişli olanlar (Hinds ve bazen de Gatley) biçiminde sınıflandırıyorduk ve bu sınıflandırmanın öğretme becerileriyle uzaktan yakından alakası yoktu. İleri, orta ve başlangıç olmak üzere üç seviyeye ayrılmış olan Arapça dersleri ise Mısırlılardan oluşan küçük bir öğretmen kadrosu tarafından veriliyordu. Ne var ki okul içinde düpedüz ikinci sınıf vatandaş görüntüsü çizdiklerinden ve Kral Faruk'a düzülmüş korkunç derecede milliyetçi methiyeler ve mersiyelerle örneklenen Arap şiirini tanıma saçmalığı kimsenin umurunda olmadığından, bu öğretmenlerin biri hariç tümü öğrenciler tarafından küçümseniyordu görebildiğim kadarıyla. Orta Arapça dersime giren öğretmen, hepimizin Tevfik Efendi olarak tanıdığı Kıpti bir beydi; İleri Arapça dersini veren meslektaşı ise, bu dilin kutsallığına duyduğu derin bağlılık sayesinde sınıfının

sevgisini değilse de saygısını kazanmış olan Deb' Efendi'ydi. Tevfik Efendi kibarlık budalası bir adamdı ve eli her daim dardaydı. Ders yılının daha başından itibaren beni "özel ders" tuzağına düşürebileceği öğrencilerden biri olarak gözüne kestirmiş, bu uğurda annemin gözüne girmeyi başarmış, böylece haftada iki kez özel öğretmenim sıfatıyla evimize girer çıkar olmuştu. Bana dilbilgisinin inceliklerini belletmeye çalıştığı altı sonuçsuz girişimden sonra (bu girişimlerin tek yararı Arap edebiyatından tümüyle kopmamı sağlamaları olmuştu, öyle ki Arap edebiyatına yeniden zevkle ve hevesle sarılmam için yirmi yıldan fazla bir süre geçmesi gerekti) Tevfik Efendi'yle bir odaya kapanmış halde geçirdiğimiz saatlerde ders yapmak yerine kitaplar üzerine sohbet etmeyi yeğler olmuştuk. Sohbetimizin konusu olan bu kitaplar üzerinde çalışmaya yeltenmiyorduk, çünkü Tevfik Efendi'nin asıl derdi, baş hizmetkârımız Ahmed'in kendisine vakur bir biçimde ikram ettiği kahveyle kurabiyeleri mideye indirmek, parasını almak ve önceki kadar yararsız olacağı kuşku götürmez bir sonraki derste boy göstermek üzere çekip gitmekti sadece. Kahve ve kurabiye ikramına geçildiğinde Tevfik'in her seferinde takındığı o sözde tokgözlülüğü, Ahmed'le aramızda değişmez bir alay konusu olup çıkmıştı. Önce "Almayayım, teşekkürler. İkindi kahvemi az önce arkadaşlarla birlikte Groppi'de içtim zaten," diyerek o zamanlar çok moda olan bu şehir merkezi kafesinin müdavimi havalarına girer, ardından fazla üstelememize gerek bırakmadan ikramları kabul eder, kahvesini höpürdete höpürdete içmeye, kurabiyeleri keyifle mideye indirmeye koyulurdu.

Victoria Koleji o sıralar farkında olmadığım çarpık bir temel üzerinde yükseliyordu aslında. Öğrencilere, sömürge ülkesinin sözümona kaymak tabakasından gelen ve İngiliz yayılmacılığının öngördüğü usullerle öğrenim gören para makineleri gözüyle bakılıyordu. Sorun şuydu ki, bizler bu yayılmacılığın sonunun çoktan gelmiş olduğunun tam anlamıyla bilincinde değildik. İngiliz yaşam tarzını ve edebiyatını, krallık rejimini, Parlamento'yu, Hindistan'ı ve Afrika'yı, ne Mısır'da ne de başka bir yerde kullanabileceğimiz deyimleri, yaşam tarzımızı hiç mi hiç değiştiremeyecek âdetleri öğreniyorduk. Victoria Koleji'nde Arap olmak ve Arapça konuşmak suç sayılan eylemler olduğundan kendi dilimize, kendi tarihimize,

kültürümüze, kendi coğrafyamıza yönelik doğru düzgün bir eğitimden geçmiyorduk. İngiliz çocukları için tasarlanan sınavlara sokuluyor, her yeni sınıfla, her yeni yılla birlikte, bizi sıkıntıya soktuğu kadar ailelerimizi de üzen, baştan yanlış çizilmiş, daima erişilmesi imkânsız bir noktada duran hedeflerin peşinden koşmaya zorlanıyorduk. Bu okulun eski yaşantımla olan bağlarımı geri dönüşü olmayan bir biçimde kopardığını, annemle babamın başının altından çıkan Amerikalıcılık oynunun sona erdiğini, tehlikeli ve bize zarar vermeye muktedir bir sömürge iktidarıyla aşık atmak zorunda bırakılan ikinci sınıf insanlar olduğumuz gerçeğini aslında hepimizin içten içe hissettiğini yüreğimin derinliklerinde gayet iyi biliyordum. Mısır'da egemen olan bu dili ve kültürü öğrenmek zorunda kalışımız da bu gerçeği değiştirmeyecekti.

Yolun sonuna yaklaşan sömürge iktidarının canlı örneği, soyadından önce gelen bir dolu baş harfle oldum olası İngilizlerle bağdaştırageldiğim asalet hevesinin ve kendini başkalarından üstün görme sendromunun simgesi olan okul müdürümüz Mr. J. G. E. Price'tı. Babamla nereden tanıştıklarını bilmiyorum, ama bana başlangıçta gösterdiği yakınlığın bu tanışıklıkla bir alakası olsa gerekti. Kara fırça bıyıklı, kısa boylu, sağlam yapılı bir adam olan ve terrier cinsi siyah köpeğini okul bahçesinde gezdirirken sergilediği robotumsu yürüyüşünden bildiğimiz Price, okul sınırları içinde bizim uzağımızda kalan bir kişilikti. Bu kısmen öğretmenlere, öğrenci başkanlarına ve yurtlardan sorumlu öğretmenlere yeterince yetki verilmiş olmasından, kısmen de Price'ın görünürde giderek bozulan sağlığı yüzünden zayıf düşmesinden kaynaklanıyordu; bu sağlık sorunları, haftalarca herkesten gizlenerek kendini çalışma odasına kapattıktan sonra nihayet istifa etmesine neden olmuştu zaten.

Okulda geçirdiğim ilk ayın sonunda kötü bir şöhret edinmiş, okul düzenine başkaldırmada ve saygısızlıkta başı çeken diğer elebaşlarıyla yediği içtiği ayrı gitmeyen, sınıfta konuşan, sorulan sorulara her daim alaycı ve niyeti belirsiz cevaplar vermeye hazır olan fitneci bir baş belası konumuna yükselmiştim; bu tavrın İngilizlere bir başkaldırı olduğunu düşünüyordum. Oysa diğer yandan bir dolu başarısızlık kaygısıyla boğuşuyor, bir anda fazlasıyla erkekleşen bedenimden güvensizlik duyuyor, bastırılmış cinselliğimin cereme-

sini çekiyor, her şeyden çok da alay konusu olmanın ve başarısızlığa uğramanın sürekli korkusunu yaşıyordum. Okul programımız korkunç derecede yoğundu; sabah sekiz buçukta başlayıp beş buçuğa hatta altıya dek süren dersler yalnızca öğle teneffüsü ve spor faaliyetleriyle bölünüyordu. Bu zorlu günün ardından, sorumluluklarını bilen bir öğrenci gibi okul kırtasiyesinden satın almış olduğum küçük, kalın siyah not defterime not ettiğim ev ödevlerinden başımı kaldıramadığım akşam saatleri geliyordu. İngilizce, Fransızca, Arapça, Matematik, Tarih, Coğrafya, Fizik, Kimya ve Biyoloji olmak üzere dokuz dersten oluşan programımız bize çalışmaktan göz açtırmayacak denli zorluydu. Kısa süre içinde, ödevleri teslim tarihlerinde yetiştirmeyi ve sınavlarda beklenenleri vermeyi beceremeyeceğime ilişkin bin türlü endişeyle boğuşur olmuştum.

Ders yılının başlarında bir gün öğle teneffüsü sırasında taş atarken yakalanmış, elleri terden yapış yapış olan bir başkan tarafından, cezalandırılmak üzere Price'ın odasına götürülmüştüm derhal. Özensizce döşenmiş büyücek bir bekleme odasında, Price'm irikıyım Mısırlı sekreteri —ya da bizim bildiğimiz adıyla Mr. Lagnado— masalardan birinin başında bir şeyler daktilo etmekle meşguldü. Başkan sekreterin kulağına bir şeyler fısıldadı ve bir anda Lagnado'yla birlikte kendimi yan odada, Price'ın kocaman, üstü boş çalışma masasının önünde buldum. "Ne var Lagnado?" diye sordu hasta müdür asık bir suratla. "Bu çocuğun burada işi ne?" Ben olduğum yerde kalakalırken Lagnado müdürün masasının arkasına dolandı ve tıpkı başkanın kendisine yaptığı gibi, Price'ın kulağına bir şeyler fısıldadı. "Olacak iş değil," dedi Price sertçe. Buz gibi bir sesle "Camın önüne geç çocuk," diye emretti bana. "Eğil bakalım. Tamam, yeter. Haydi Lagnado." Göz ucuyla Price'm adamına uzun bir bambu kamış verdiğini, Price beni ensemden tutarken Lagnado'nun o dehşet görünümlü kırbacı kaldırarak eşine az rastlanır bir ustalıkla kaba etlerime altı kötek indirdiğini gördüm.

Fiziksel anlamda bu şerefe bizzat nail olamayacak denli güçsüz olduğundan Price bir Mısırlının yardımına başvurmuş, sessizce bir kenarda durup her darbeyle birlikte başını onaylarcasına sallamış, söz konusu Mısırlı da kendisine söyleneni tarafsız ve yetkin bir biçimde yerine getirmişti. "Bu kadarı yeter Said," dedi Price. "Şimdi

dışarı çık ve bir daha da terbiyesizlik yapma" sözleriyle bana veda etmeyi de ihmal etmedi. Özel odasından çıkarken, benden önce odadan süzülmüş olan ve hiçbir şey olmamış gibi masasının başına geçip yine daktilosunda bir şeyler yazmaya koyulan Lagnado'nun önünden geçtim. Duyduğum acı kâbus gibiydi. Zaten dev irisi bir adam olan Lagnado, belki patronunu memnun etmek istediğinden, belki de Avrupalılaştırılmış bir Doğulu Yahudi olarak bir Arabı aşağılama fırsatım en iyi biçimde değerlendirmeye çalıştığından (bir keresinde yemeğin suyuna ekmeğini batıran bir Ermeni öğrenciye, "*Ne mange pas comme les Arabes*"* derken duymuştum onu) gerçek anlamda gaddarca bir iş çıkarmıştı. Bense ancak savaş halinde olağan sayılabilecek bir tepki olduğunu hissetmiştim bunun. İçimi amansız bir öfke kaplamıştı. Onların yaşamını cehenneme çevirmeye, yakalanmadan, bir daha kendimi onlardan birinin eline düşürmeden, istediğimi tamamen kendi bildiğim yöntemlerle alacağıma yemin ettim o an.

Artık hiç abartısız bir okul dolusu suç ortağım ve müttefikim olmasına rağmen, annemle babamın kuralları ve sıkıyönetimi halen tıkır tıkır işlemeye devam ediyordu. Önceki yaz Dûru'ş-Şiveyr'de Aziz Nasr'dan aldığım geometri derslerinin faydasına inandıklarından mıdır, başka bir nedenden midir bilinmez ama, annemle babam Victoria Koleji'nin katı ders programına daha iyi uyum sağlamamın yolunun aldığım özel derslerin (bu derslere "fazladan dersler" diyorduk) sayısını ve çeşidini artırmaktan geçtiğine kani olmuşlardı bir kez. Matematiğe ve fen bilimlerine oldukça yatkın olmama rağmen, özellikle matematikte henüz babamla ve büyük kız kardeşlerimle boy ölçüşebilecek düzeye gelmediğimden hem matematik hem de fizik dersleri alıyordum. Matematik dersi için, büyük kuzenim George Said'in olağanüstü güzel karısı Huda Said gönüllü oldu. Fizik içinse babam Kahire Amerikan Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan Fuâd Etayim adında genç ve parlak bir Filistinli mülteciye kanca taktı. Huda ile derslerimiz kusursuz geçiyordu; daha çok müzikten konuşuyor, çabucak kavradığım cebirden yana ise pek fazla bir şey yapmıyorduk. Kuzenim Robert'ın Kahire Ameri-

* Fr. "Araplar gibi yeme" –*ç.n.*

kan Üniversitesi'nden arkadaşı olan Fuâd ise gazetecilik öğrenimi görüyordu ve bana öğrettiklerini ders esnasında benimle birlikte öğreniyormuş gibi bir hali vardı neredeyse. Isı hesaplarını çalışırken İngiliz ısı birimlerinin (şu BTU'lar) kullanımı üzerine kafa patlattığımız sıkıcı saatleri hâlâ hatırlarım. Ancak benim açımdan Fuâd'la geçirdiğim saatlerin iyi tarafı fizik kanunları değil, onunla birlikte Arap gazeteciliğinin çürümüşlüğünü tartıştığımız, *Ahram* ve *Ahbar* gazetelerinde yazan yazarların laf kalabalığına dayanan söylemlerinin ve iflas etmiş ideolojilerinin Fuâd'ın keskin zekâsı tarafından alaşağı edildiği sohbetlerdi.

Arkası gelmeyen dertlerim, okulda hissettiğim kaybolmuşluk ve şaşkınlık hali, beni her yerde köşeye sıkıştıran İngilizce konuşma dayatması ve diğer zorunluklar, yaptırımlardan ve cezalardan ibaret ortam, haşarılık etmenin yasak zevkleri dururken haftanın yedi günü sabahtan akşama kadar olabilecek en tatsız biçimde elimi kolumu bağlayan, üstelik hiçbir işe de yaramayan özel dersler, spor çalışmaları ve piyano dersleri cenderesinde sıkışıp kalmam konusunda içimi döktüğüm kişi Melia teyze oldu sonunda. Üstüme üstüme gelen bunca şey varken Melia teyze her nasılsa şıp diye işin içinden çıkmasını bildi. "Yapman gerekenlerin hepsini, derhal yapılacakmış gibi bir seferde düşünürsen kafayı yersin. Her şeyi sırasıyla, arkadan gelen işi düşünmeksizin yapmak gerekir," diye anlattı, zamana karşı aynı mücadeleyi kazanmış birinin güveniyle. "Bu da yükünü neredeyse tamamen hafifletecektir. Sen çok akıllısın, bunu başaracaksın." Melia teyzenin bu soğukkanlı, neredeyse duygusuz, ama bir biçimde şefkatli sözleri aklımdan hiç çıkmadı ve bin türlü zaman kısıtlamasının önüme dikildiği beklenmedik bunalım dönemlerinde, hiç sezdirmeden üstüme çökelenveren felaket anlarında şaşırtıcı bir biçimde işime yaradı. Onun serinkanlılığı ve otoritesi beni olumlu yönde etkiliyordu, ama ne yazık ki bu, baş başa yaptığımız son konuşmaydı: Amerikan Koleji'nden emekliye ayrılması yakındı ve hayatının son yolculuğu olacak Lübnan seyahatine çıktıktan sonra bambaşka biri olacaktı.

Melia teyzenin haklı çıkmasına şaşırdım desem yalan olur; haklı çıkmak bir yana geleceği okumuştu sanki. İki ay zarfında, evdeki tuhaf rol yapma oyunundan bir kaçış (gizli gizli kendimi tatmin etti-

ğim ortaya çıktıktan sonra annemle babam bana eskisinden de kuşkulu yaklaşmaya başlamışlar, gözlerini bir an olsun üstümden ayırmayarak her hareketimi takip eder, her saniyemi bin türlü meşgaleyle doldurur olmuşlardı), eve kıyasla daha baş edilebilir, hiç değilse daha zahmetsiz bir gerçeklik olarak gördüğüm okuluma gitmeyi iple çeker olmuştum. Orta-beş Birinci Kısım, hem toplumsal anlamda hem de öğrenim sürecimde karşı karşıya kaldığım en karmaşık durumdu kuşkusuz; beni kamçılayan zorlukları birçok yönden epey hoşuma da gitmişti. Öğretmenleri pek umursamıyordum: Aralarında sözünü etmeye değer birileri olmadığı gibi, hiçbirinin de belirgin bir yeteneği yoktu. Klasik müziğe görünürde sıradışı bir ilgi duyan ve arada bir boy gösterdiğim klasik müzik kulübünde dinletmek üzere Strauss'un *Yedi Tül Dansı*'nın bizdeki kaydını kendisine ödünç vermeye beni ikna eden (ben de annemle babamı ikna etmiştim) Mr. Whitman adında, oldukça titiz, yaşlıca bir öğretmen vardı bir tek. O da bir alt sınıfın dersine giriyordu. Bunun dışında sürekli tetikte bekleyen bir farkındalık halinde yaşıyordum; eski korkularım ve kaygılarım sabah sisi gibi yavaşça kalkarak toplumsal ve —ilkel bir düzeyde olsa da— siyasal ayrıntılara olabildiğince dikkat etmeyi gerektiren bir manzarayı gün yüzüne çıkarıyordu.

Kendi sınıfım birkaç gruba ve alt gruba bölünmüştü. Elebaşlarımızdan biri, ufak tefek ve sıska bir çocuk olan George Kardouche'tu. Son derece atletik ve bir o kadar da sivri dilli bir oğlan olan Kardouche herkes tarafından sevilirdi. O, Mustafa Hamdullah, Nebil Abdulmâlik ve ben aynı grupta olmamıza rağmen, girişkenliği ve büyük öğrencilerle rahatlıkla anlaşabilmesine elveren olgun tavırları sayesinde Kardouche'un birçok başka grupla da samimiyeti vardı. Onunla arka sırada yan yana oturuyorduk, Hamdullah ve bir ya da iki arkadaşımız da hemen ön sıramızda oturuyorlardı. Aralık ayının başlarında, Mr. Gatley'nin çekilmez derecede tekdüze derslerinden birinde Kardouche sırasının sol gözünde sigara söndürmeye çalışırken kazara küçük bir kâğıt yığınını tutuşturunca toptan kara listeye alınmıştık. Kardouche önce elleriyle sonra da çantasıyla alevleri söndürmeye çalışadursun, bir anda ikimiz de dalga dalga yükselen çirkin, kara bir dumanla çepeçevre sarılıvermiştik. Ön tarafta şişine şişine bir şeyler okuyan Gatley birden alışılmışın dışında bir

koku duyar gibi olmuş, kendisinden beklenmeyecek bir biçimde başını kitabından kaldırmış ve dumanaltı olmuş bir sıradan ibaret olan evlere şenlik bir manzarayla burun buruna gelmişti. En caydırıcı sesiyle "Kardouche!" diye gürledi Gatley. "Bu duman da neyin nesi? Hemen kes şunu çocuk!" Baltayı taşa vurmuş olduğu su götürmeyen suçlu bir yandan iki eliyle dumanı savuştururken bir yandan da öksürerek, nefesi kesilerek, gözlerini korumaya çalışarak cevabını yapıştırdı: "Duman mı dediniz hocam? Hangi duman?" Bunu demesiyle birlikte bütün sınıf hep bir ağızdan, "Hangi duman? Duman mı? Biz duman filan görmüyoruz!" diyerek eğlenceye katıldı. Öfkeden köpüren ve afallayan Gatley olayın daha fazla üstüne gitmemeye karar vererek ön sıralardaki uslu çocuklardan birkaçıyla okumasına kaldığı yerden devam etti. Oturduğumuz sıra kapıya yakın olduğundan, binbir tantana kopardıktan sonra (sıraları çekiyor, birbirimize kulak tırmalayıcı komutlar yağdırıyor, ortalığı birbirine katıyorduk ve Gatley de kasıtlı olarak yaptıklarımızı görmezlikten geliyordu) dışarıdan kum getirerek yangını söndürmeyi başardık sonunda.

Çoğunluğu Yahudi olan ve sınıfın en zeki öğrencileri arasında yer alan bir grup frankofon çocuk da vardı sınıfta. André Shalom, André Salama, Roger Sciutto; Walter Scott'a duyduğum derin ilgiyi paylaşan Joseph Mani ve şehir merkezinin en cafcaflı yerindeki Immobilia binasında oturan Claude Salama bunlardan bazılarıydı. Daha çok Arapça konuşan, çoğunluğu da batılılaşmamış olan Mısırlılar vardı sonra: Melevâni, A. A. Zeki, Nebil İyâd, Şükri, Usâme Abdülhak ve birkaç kişi daha. Bu farklı toplumsal grupların o sıralar zihnimi epeyce meşgul eden ve halen de beni büyüleyen yanı, hiçbirinin tamamen kapalı veya diğerlerini dışlayan bir yapıda olmamasıydı ki bu da envai çeşit kişilikten, konuşma biçiminden, geçmişten, dinden ve milliyetten olma karmakarışık bir dans manzarası çıkarıyordu ortaya.

Ailesinin Shepheard Oteli'nin içinde veya yakınında büyük bir kuyumcu dükkânı olan Vashi Pohomool adında Hintli bir çocuk katıldı sınıfımıza bir süre. Lübnanlı Gilbert Hûri; Arnavut kökenli babası aynı zamanda Kral Faruk'un da kuzeni olan yarı Amerikalı Ali Halim; Maadi'de oturan Bülent Mardin adında bir Türk çocuk; ba-

bası Kanadalı annesi ise Mısırlı olan Arthur Davidson; babası Kıpti annesi ise Hollandalı olan Samir Yûsuf ders yılının değişik zamanlarında aramıza katılan öğrencilerden bazılarıydı. Bütün bu kişilerin oluşturduğu, karmakarışık olduğu ölçüde heyecan verici sınıf, okulun İngilizliğine ve derslere neredeyse hiç aldırış etmiyordu ki okulda bulunma nedenlerimiz de bunlardı aslına bakılırsa.

Her yurdun kendi furtbol takımı vardı, ama ben bizim takımın sönük oyuncularındandım. Atletizmde, özellikle de koşuda daha başarılıydım. Mr. Hinds'ın acımasız göz hapsinde, hiçbir zaman parlak olmamakla birlikte iyi sayılabilecek bir 100 ve 200 metre koşucusu haline geldim. Hinds'a, okul yarışlarında dereceye girme şansım olup olmadığını sorduğumu hatırlıyorum büyük bir hevesle. "İki yüz metreyi kazanırsan şaşarım, ama yüz metreyi kazanırsan hiç şaşmam doğrusu," demişti bana. Tabii ikisini de kazanamadım. Hayatımdaki en hazin an, yüz metre yarışında, ayağımda şık, siyah koşu ayakkabılarım ve üzerimde de bana büyük gelen —anneme kalsa tastamam oturuyordu üstüme— yeni beyaz şortum olduğu halde başlama çizgisini geride bırakmamdan bir an sonra şortumun belimden düştüğünü hissettiğim andı. Bacaklarım kahramanca, ama ne yazık ki boşuna mücadele ederken şortumu ümitsizce belime çekmeye çabaladığım sırada Hinds'ın arkamdan seslendiğini duydum: "Şimdi şortunu boşver Said, koşmana bak." Koşmasına koştum tabii, ama daha bir metre gitmemle yüzüstü yere kapaklanmam bir oldu; allahın cezası şortum ayak bileklerime dolanmıştı ve zevkten dört köşe olmuş Cromer öğrencileri ağızlarına geleni söyleyerek beni yuhalıyorlardı.

Koşu kariyerim böylece sona ermiş olsa da teniste sebat etmeyi sürdürdüm; okul dışında, yüzme ve binicilikle de uğraşıyordum. Bir şampiyon veya yıldız olmadığım kesindi ya, özellikle teniste her an büyük bir çıkış yapmanın eşiğinde olduğumu hissediyor, ama babamın vücudumun kusurlarına ilişkin olarak aklıma düşürdüğü kuşkular ve tereddütler yüzünden bir türlü kendime güvenip düşlediğim atılımı yapamıyordum. Sözgelimi yüz kızartıcı bir yenilgiye uğradığım bir tenis maçının ardından, acaba şu kendi kendimi tatmin etme olayı sahiden de sağlığımı ve gücümü olumsuz yönde etkiliyor olabilir mi diye sık sık kendi kendime evhamlanıyordum. Bu

yetmiyormuş gibi, görülmedik ölçüde karmaşık kökenlerim, fiziksel anlamda (tabii sınıf arkadaşlarıma kıyasla) hem fazla gelişmiş hem de fazla güçlü kuvvetli oluşum ve müziğe ve edebiyata duyduğum gizli eğilimler yüzünden kendimi büsbütün anormal bulmam gibi bir sorun da vardı.

Öğrencilik hayatımın tutarsız gidişatına ilişkin tuhaf bir örnek, Victoria Koleji'ndeki ilk yılım olan 1950 baharında, bir fizik dersi esnasında baş göstermişti. Okulumuz tarafından kiralanan Şubra'daki eski İtalyan okulunda fen derslerinin yapılmasına elverişli laboratuvarlar olmadığından, haftada iki kez sınıfça bir otobüse doldurularak Bâbu'l-Hadîd İstasyonu civarında kalan, alt ve orta tabakanın çoğunlukta olduğu bir semt olan Fagallah'taki Kıpti Lisesi'ne taşınmak zorunda kalıyorduk. Burada, adını çıkaramadığım ve yarımakıllı olarak hatırladığım orta yaşlı bir öğretmen tarafından verilen kimya dersine giriyorduk önce. Konuştuğu İngilizceye İngilizce demeye bin şahit isteyen bu öğretmenin önemli noktaları açıklığa kavuştururken göğsünü uzun bir deney tüpüyle dövmek gibi bir alışkanlığı vardı nedense. Tepeden tırnağa bir beyefendi olan fizik öğretmenimiz Azmi Efendi ise buz gibi soğuk bir adamdı ve kendi payıma kavramakta hiç de güçlük çekmediğim mekanik, ışık, ağırlık ve benzeri fizik kanunlarının dünyasına son derece sistemli ve soğukkanlı bir biçimde sokuyordu bizi. Sınıf dayanışması denen şey, öğretmene —ki Mısırlı olmasına rağmen Azmi'ye kılık değiştirmiş bir tür İngiliz gözüyle bakılıyordu— aleni bir biçimde itaat edilmesine elvermediğinden, bir soru sorulduğunda ya da bir problem tartışıldığında cevabı bilsem dahi sessiz kalmayı yeğliyordum. Azmi, yarıyıl sınavlarımızın sonuçlarını açıkladığı gün bir elinin altında muntazam bir biçimde istiflenmiş kâğıtlarımızı dağıtmaya geçmeden önce uzunca bir nutuk atarak sınıfın felaket durumuna, genel seviye düşüklüğüne ve sınavda yapılan utanç verici dikkatsizliklere verip veriştirdi. Bir an durakladıktan sonra, "İçinizde fiziğin ne olduğunu bilen yalnızca bir öğrenci var ve o da kusursuz bir kâğıt vermiş. Bundan iyisi olamazdı, Said. Aşağı gel," diye noktaladı konuşmasını. Yüksek amfinin üst sıralarından birinde, yanımda oturan çocuk tarafından dürtüklendiğimi anımsıyorum. "Sana söylüyor," diyordu bana. Bir an sonra kendimi merdivenden aşağı sen-

Aile portresi, Kudüs, 1946-47 dolayları. Soldan sağa: Jean, Rosy, on bir yaşımdayken ben, Joyce ve bebek Grace.

GEZIRA PREPARATORY SCHOOL

JUNIOR DEPARTMENT

Name Edward Said Average Age of Form boys & girls

Report for term ending March 25th Form Transition Pastor

Subject	
Reading	Fair. Could do better with more effort (illegible)
Writing	Very fair (illegible)
Diction & Spelling	Very good. Is making satisfactory progress. (illegible)
English Grammar	
Poetry	Good. Shows interest (illegible)
Scripture	Very good (illegible)
Geography	Very good. Shows interest. (illegible)
Drawing	Very fair (illegible)
French	Very fair (illegible)
Arithmetic	Too careless and untidy (illegible)
History	Very good (illegible)
Drill – Rhythmics	Should try to hold himself better (illegible)
Handwork	
Nature Study	Good (illegible)

General conduct } Edward has settled down well and
Remarks } is making good progress. He must
try to concentrate more and be less
fidgety and restless. Mademoiselle Yanis

A.F. Bullen
Principal.

Next term begins: April 8th

Next term ends: June 17th

Aynı zamanda GPS'nin müdürü olan küskün şair Keith Bullen tarafından düzenlenmiş olan karnem.

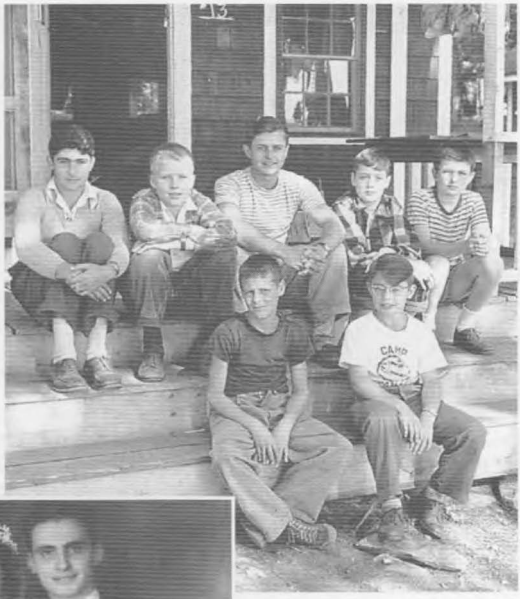

Kuzenim George Said'in düğün töreni sonrasında Kudüs'teki St. George Katedrali'nin önünde, 14 Nisan 1947. Ön sıra, soldan sağa: Albert, ben ve Robert. Arka sıra: Esad (Al) amcam, kuzen Yûsuf ve Wadie. Bir kamyon tarafından ezilen Al amcam, bu fotoğraftan iki hafta sonra öldü.

Annemin ağabeyi Alif Müsâ'nın düğün töreni, Hayfa, 1946. Anneannem Münîre'nin başında türban var ve damadın –oğlunun– hemen arkasında duruyor.

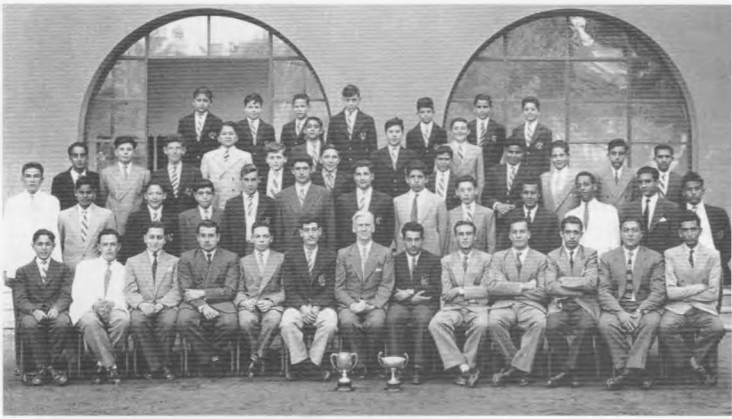

Maranacook Kampı'nda oda arkadaşlarım ve danışmanımız Jim Murray ile birlikte, Maine, 1948. Arka sırada, sol baştayım.

Doktor Ferid Haddâd ve Ada'nın nikâh fotoğrafı, 1949 dolayları, Kahire. Haddâd 1959'da hapisteyken öldürüldü.

Onuncu ve on birinci sınıfı okuduğum Victoria Lisesi'nde, toplu halde Kitchener Yurdu, 1950. Ben ikinci sırada, soldan altıncıyım. Yurt sorumlusu ve sınıf öğretmenimiz Keith Gatley ön sıranın ortasında oturuyor.

VICTORIA COLLEGE

CAIRO

UPPER SCHOOL

Report for SUMMER Term 1951. Name E. Said

Form U. V Av. Age of Form 15.9 Age 15.4

SUBJECT	POSITION IN CLASS: SET.	TERM	EXAM.	NUMBER OF BOYS	REMARKS
ENGLISH		A	2	24	Has an excellent knowledge and command of English.
HISTORY		B	3	9	Very good.
EGYPT. HISTORY					
GEOGRAPHY		C+	6	20	Good.
FRENCH	IV.	D+	20	36	Feeble.
ARABIC					
MATHEMATICS		C-	9	12	Has caught up.
PHYSICS		B-	5	31	Satisfactory
CHEMISTRY		C	16	21	Adv. a dR M.
BIOLOGY		A	3	22	U. 6. M
GENERAL SCIENCE					
DICTION					
DRAWING					
MUSIC					

ABSENT MORNING 20 Times LATE / Times

AFTERNOON

HOUSEMASTER A very keen boy. M.

HEADMASTER Satisfactory progress. CH. Griffiths

Next Term begins on 5 OCT 1951

Boarders return on the previous day.

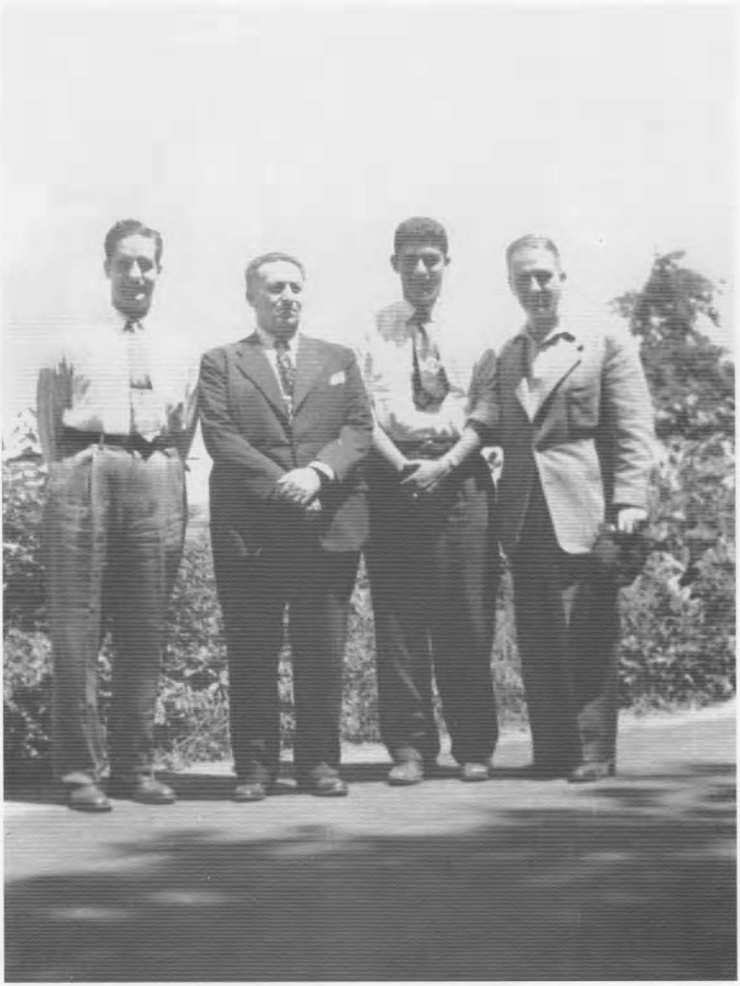
Victoria Lisesi'nden aldığım 1951 tarihli bir karne. Notlar kısmında, "kusursuz İngilizce bilgisi ve hâkimiyeti" ibaresinin altında, aynı yılın şubat ayında beni iki haftalığına okuldan uzaklaştıran Mr. Griffiths'in imzası var.

Jamaica'daki Howard Johnson'ın önünde. New York, Mart 1951.

Babamla Mount Hermon mezuniyetimde, Haziran 1953.

Mezuniyet sonrası New England gezimizde; babam ve birkaç Noel'i Jackson Heights'taki evlerinde geçirdiğim kuzenlerimle (Charlie en solda, Abie ise en sağda).

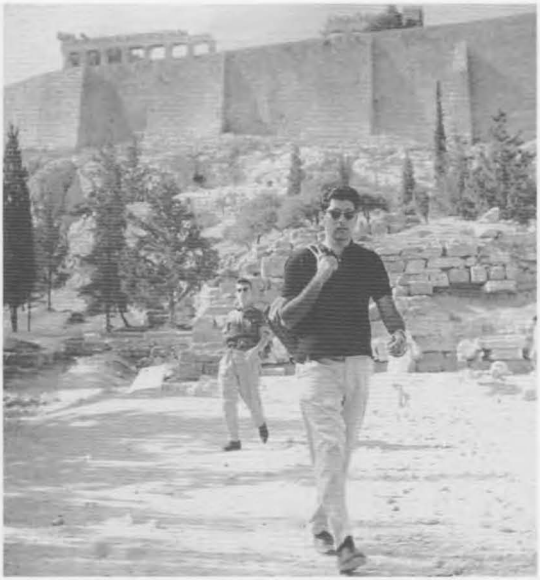

Annemle babamın yirmi beşinci evlilik yıldönümleri anısına çekilmiş bir aile fotoğrafı, Kahire, Aralık 1957. Ön sıra: Joyce, Hilda, Wadie ve Grace. Arka sıra: Ben, Rosy ve Jean.

Paine Salonu'ndaki bir resitalde piyanoda Afif Bulos'a eşlik ederken, Harvard, 1959.

Harvard'da yükseklisans öğrencisiyken bir yaz. Atina'daki Akropol'de, 1960.

1946 yılından 1969'a dek Dûru'ş-Şiveyr'de oturduğumuz kiralık evin 1980'deki görünümü. İç savaş sırasında oluşan füze deliği en büyük yatak odasına isabet etmiş.

delerken buldum, Azmi'nin yanına gittim, "kusursuz" sınav kâğıdımı aldım ve yeniden yerime tırmandım.

Bu olay sınıf arkadaşlarımı da, doğrusunu söylemek gerekirse beni de hiç mi hiç etkilememişti; iyiden iyiye kanıksadığımız baş belalığımız daha çok gururumuzu okşuyordu sanki. Fizikten aldığım sınıf geçme notum da eminim, parlak olmaktan ziyade idare eder denebilecek bir B olmaktan öteye gidememişti. Zekâmla sıvrilebileceğim her türlü fırsattan uzaklaşmayı sürdürdüm böylece. Zekâ, bilgi namına neyim varsa hepsi, öğretmenlerin, öğrenci başkanlarının ve zorba öğrencilerin ellerinden kurtulma, evdeki ölümcül özel ders programını ve okuldaki uzun mu uzun günleri sağ salim atlatma yolunda verdiğim yeterince karmaşık mücadele uğruna güme gidiyordu. Michel Şalhûb'un (sonradan Ömer Şerif adıyla ünlendi) Bayan Hardcastle'ı, Gilbert de Botton'un da (sonradan ünlü bir uluslararası sermayedar olmuştu) Kate'i canlandırdığı *Yanlışlıklar Gecesi* temsilini izleme fırsatını kaçırmamıştım ama. Samir Yûsuf ve Arthur Davidson sayesinde sırasıyla Mısır popüler kültürüyle ve porno neşriyatlarla tanıştım ardından. Ancak kültürel veya öğretici olan her türlü şeye metanetle direnmeme karşın, ergenliğim boyunca oldukça çekingen ve cinsel anlamda aç bir çocuk olmaktan kurtulamadım.

Arthur Davidson, her halinden bayağılık akan, iğrenç kâğıtlara basılmış pornografik kitaplarını genelde bizimle paylaşırdı; okurun taleplerini bekletmeden karşılamak uğruna olsa gerek, aceleci bir üslupla yazılmış olan bu kitaplar dilsel maharetten yana ne denli fakirse cinselliğe ilişkin canlı betimlemelerden yana da o denli zengin olurdu. Sonraları, birileri birleşme halindeki kadınların ve adamların bulunduğu adi, kötü baskılı birtakım fotoğraflar sızdırdı ortalığa: Bu fotoğrafların tümünden buram buram bayağı şehvet kokusu yayılıyordu; ama çevremizde kız namına kimsecikler olmadığından, bu yalan yanlış, sadistçe yazıları ve resimleri hayalimizde allayıp pullayarak kadınları baştan çıkarma dili olduğunu sandığımız bir jargon olarak kafamıza yerleştirdik. "Beyaz et istiyorum" ya da "Arzudan ıpıslak olmuştu" türünden deyişler bir anda kahkahalara boğulmamıza, alaylı tezahüratlar koparmamıza yetiyordu; oysa bunlar, en azından beni bir an sonra ani bir hoşnutsuzluğa ve nefsimi kı-

ran bir bıkkınlığa itiyordu. Zamanla kendi kendime de pornografik yazın üretebildiğimi keşfettim. Her şeyi bilen ve her şeye kadir olan anlatıcı sıfatıyla, muzır metinlerimin kişilerini, çoğunlukla aile dostlarımız, hatta akrabalarımız arasından seçtiğim çeşitli yetişkin kadınlardan oluşturuyordum. Kendimi daha beter bir duruma düşüreceğimi az çok tahmin etmeme rağmen, evdeki marifetlerim yüzünden üzerime yapışan —ya da benim öyle sandığım— sapıklık damgasını ve şaibeleri doğrularcasına bunları balkonlardan birindeki odun yığının arasına veya giyilmeyen bir hırkanın cebine saklıyordum üstüne üstlük. Annemin her yeri karıştırma sevdası bile, aleyhime işleyecek bu yapıtları değişik değişik yerlere saklamaktan alıkoymuyordu beni. Öyle ki, "Bu mektubu kazara buldum" veya "Ahmed odanı temizlerken bu kâğıdı bulmuş" sözlerini hemen her hafta işitir olmuştum. Bazen de kâğıdı bir yere sakladığımı tamamen unutuyor veya okulda bir ders sırasında birden hatırlayıp, artık bir şey yapamayacağımı bile bile çaresizce paniğe kapılıyordum. Asıl istediğim, bir biçimde yakalanmak, günahlarımla yüzleşmekti sanırım; cinsellik anlamında her türlü hamleyi imkânsız kılan ailemin bana ayak bağı olmadığı sahici bir dünyada sahici maceralar yaşayabilmek için onları böyle safdışı bırakabilirdim ancak. Ancak annemle babam bir-iki sefer maskemi düşürdüklerini, suçumu açıkça gösteren yazıları okumuş olduklarını ima ettiler ya da ima eder gibi oldularsa da bu yüzleşme asla gerçekleşmedi. Bu da kendimi daha kötü hissetmeme, daha alıngan, daha huzursuz olmama neden oldu.

Sinema, konserler ve kabareler dışında, bu bastırılmış arzularımı boşaltabileceğim pek bir yer yoktu. 1950'nin sıcak bir bahar akşamında Samir Yûsuf, bugünkü Giza Sheraton Oteli'nin bulunduğu yerin hemen aşağısındaki küçük bir dalgakıranda konuşlanmış olan Badia açık hava gazinosunda bize bir masa bulmayı başarmıştı. İşte bu gazino, ömrüm boyunca görüp gördüğüm en erotik sahneyi seyretme zevkine eriştiğim yer oldu. Gecenin yıldızı, o günlerin en müthiş dansçısı olan Tahia Carioca'ydı. Sandalyede oturmuş vaziyette şarkı söyleyen Abdulaziz Mahmûd'un etrafında bir yılan kıvraklığıyla dolanan, salınan, daireler çizen Tahia'nın kusursuz dengesi, kalçaları, bacakları, göğüsleri, gerek incelikten zerre kadar nasiplenmemiş erotik metinlerimde kurduğum, gerekse o güne dek

hayal ettiğim her şeyden bin kat daha etkileyici, bin kat daha şehvani bir görsel şölendi adeta. Tahia'mn yüzünde gördüğüm gülümseme, dünya dursa bana mısın demeyecek bir hazzın anlatımıydı; ağzı, neredeyse iffet taslayan bir karşı koyuştan ve alaydan meydana gelen bir esrimeyle hafifçe açılmıştı. Bizi kıskıvrak avcuna alan bu çelişki karşısında olduğumuz yerde kalakalmıştık; duyduğumuz arzudan dizlerimizin bağı çözülmüş, gerilimden felç olmuş bir halde sandalyelerimize yapışmıştık. Yaklaşık kırk beş dakika dans etti. Usul dönüşlerden ve geçişlerden ibaret, uzun, kesintisiz bir kompozisyondu bu; dansla uyum içinde alevlenip sönen müzik, şarkının nakaratından ve bayağı sözlerinden çok Tahia'nın o ışıltılı, ölesiye şehvetli salınışlarıyla anlam kazanıyordu.

Bu denli yoğun olmasa da benzer bir görsel doyum sağlayan bir diğer izlence de müzikallerdi. Bu dalda en gözde oyuncum Cyd Charisse'ti, onun arkasından Vera Ellen, onun arkasından da Ann Miller geliyordu. Şiirsellikten nasiplenmemiş Kahire'nin yamacına dahi uğramadığı bir masal dünyasından fırlamışa benzeyen Hollywood dansçılarıydı hepsi de. Yıllar sonra Charisse, *New York Times*'a verdiği bir röportajda, *İpek Çoraplar* gibi müzikallerin, o dönemin sansürcüleri tarafından yasaklanmış olan cinselliği insanlara sunmanın bir yöntemi olarak kullanıldığını söylemişti: Her şeyden el etek çekmeye zorlanmış, kafası karışık bir ergen olarak delice bir tutkuyla izlediğim bu filmler esnasında kapıldığım his tam da buydu. Okul arkadaşlarımla birlikte her fırsatta kaçamak yaparak vaktimizi Rita Hayworth'ı, Jane Russel'ı, hatta yıldızı sönmeye yüz tutmuş Betty Grable'ı izlemekle geçiriyor, sırf kadın göbeği göreceğiz diye kendimizi paralıyor, yine de muradımıza eremiyorduk; çünkü meşhur Hays yönetmeliği* uyarınca göbek, tahrik edici görüntü olarak fişlenmişti.

Öte yandan hiçbir aktör hayallerimizi süsleyen tenis yıldızlarının yanına yaklaşamıyordu. Yılda iki kez Kahire'de boy gösteren yabancı oyuncular —Jaroslav Drobny, Eric Sturgess, Budge Patty,

* 1930 yılında film yapımcıları tarafından hazırlanarak uygulamaya sokulmuş olan, filmlerde gösterilmeye uygun olmayan sahnelerin belirlenmesine yönelik bir sansür ve ahlak yönetmeliği –*ç.n.*

emsalsiz Baron Gottfried von Cramm, Adrian Quist— kısa sürede sınıfça benimsediğimiz kahramanlar olup çıktılar. Bu yıldızların lüks seyahatlerle geçen zengin, eğlence dolu yaşamları üzerine hayaller kuruyorduk. Nicola Pietrangeli, Hoad ve Rosewell ve Tony Mottram, gündelik gerçekliğimizin kıyısına uğramayan bir zarafet dünyasını temsil ediyordu gözümüzde.

Beşimiz de çocukluktan çıkmış olduğumuzdan olsa gerek, ev yaşantımız eski rahip hayatı çizgisinden ve klostrofobikliğinden biraz olsun sıyrılmış gibiydi. Annemlerin sosyal yaşantısı ise azımsanamayacak ölçüde canlanmıştı. Etrafımız yepyeni bir arkadaş çevresiyle sarılmaya başlamıştı; ilerleyen yaşın, siyasal sorunların ve ekonomik çalkantıların herkesi sonsuza dek dört bir yana savurduğu altmışlı yılların başına dek de bu çevre yerli yerinde kalacaktı.

En samimi dostlarımız, önceden Lübnan'da da görüşmemize karşın annemle babamın Kahire'de iyice sıkı fıkı olduğu Dirliklerdi. Annemin en yakın arkadaşı olan Renée Dirlik zeki, hazırcevap bir kadındı; kocası Loris ise aşçılıkta ve binicilikte kimsenin eline su dökemediği, yol arkadaşlığına da doyum olmayan alaylı bir eczacıydı. Fransız okullarına devam ettiklerinden ve kendi arkadaş grupları olduğundan, büyük çocuklarını —aşağı yukarı benimle yaşıt olan André ile kız kardeşi Claude— pek görmüyorduk. Halen büyük bir keyifle andığım Dirliklerin bize misafir gelişleri, hem başka zamanlar etrafımızı saran fazlasıyla donuk Filistin ortamından, hem de babamın giderek çığrından çıkan briç sevdası uğruna saatlerce (tabii bana öyle geliyordu) bir arada olduğu oyun arkadaşlarından (sözgelimi Mösyö Ferâcellah, Mösyö Şûki, Mösyö Sabri) sonra bulunmaz bir değişiklik oluyor, evimizde bambaşka bir hava estiriyor, bu günleri adeta felekten çalınmış günlere dönüştürüyordu. Melia teyzenin eski öğrencilerinden olan Renée Dirlik, yarı Lübnanlı yarı Mısırlı bir babanın ve Ermeni bir annenin kızıydı. Loris de Ermeni ve Türktü. Karı koca, Fransızcayı olduğu kadar İngilizceyi de mükemmel bir biçimde konuşan (Arapçaları için aynı şeyi söyleyemeyeceğim) kozmopolit insanlardı. Onlarda ya da bizde yediğimiz akşam yemekleri, operaya gittiğimiz akşamlar, Kursaal veya Estoril restoranlarında arada bir yenen yemekler, İskenderiye gezilerimiz gençliğimin en keyifli hatıraları arasındadır.

Ama tıpkı bizim gibi onlar da, bir süredir cazibesini kaybetmeye başlayan Kahire'nin keşmekeşinde yitip gitmeye mahkûmmuş meğer. Mısır sınırlarında hepimiz *Şavam*'dık*; özümüze sinmiş bir yitikliği, özenle kotarılan yemek partilerinden, modaya uygun restoranlara, operaya, baleye, konserlere gitmelerden ibaret bir hayal dünyasına, unutkanlığa sığınarak bir an için hasıraltı eden melez Levanten yaratıklardık olsa olsa. Kırklı yılların sonlarına gelindiğinde artık yalnızca *Şavam* değil *havagât* olarak da anılır olmuştuk; yabancılara biçilmiş bu saygın unvan, Müslüman Mısırlıların ağzına düştüğünde belli belirsiz bir düşmanlığı da anıştırıyordu daima. Doğuştan Mısırlı gibi konuşmama, hatta öyle göründüğümü düşünmeme rağmen bir şeyler beni ele verir gibiydi. Arap da olsam onların gözünde yalnızca bir yabancı olduğumu içten içe bilmeme rağmen, beni bu şekilde dışlayan imalara içerliyordum. Kahire'deki toplumsal hayata dahil olma konusunda Dirlikler bizden de beter durumdaydı; görgüleri ve konuştukları diller bakımından Avrupalı olan Loris ve çocuklar için özellikle geçerliydi bu. Yine de bunun ceremesini çekiyora benzemiyorlardı. İşin doğrusu André'ye, onu Avrupa'nın ve Asya'mn dört bir yanını cebinde üç kuruş parayla otostop yaparak gezmeye sürükleyen, bir kazanç sağlamasa da hiç değilse dönüşte ona anlatacak bir şeyler çıkaran o vurdumduymazlığına ve yol yordam bilmesine içten içe gıpta ediyordum. Annemin beni hayatta daha girişken olmaya yüreklendirmek üzere her fırsatta dile getirdiği sıfatla ifade etmek gerekirse, fazlasıyla *débrouillard* yani girişken biriydi André. *Havaga* yakıştırmasını kabullenmiş gibiydi; oysa ben, kısmen giderek benimser olduğum Filistinli kimliğim (Nebîha hala sağolsun) bu aşağılayıcı yaftayı kendine yediremediğinden, kısmen de başkalarının toprağına çöreklenmiş bir çeşit sömürgeci türevinden çok daha karmaşık ve otantik biri olduğuma ilişkin farkındalığım bu yakıştırmayı reddettiğinden fena halde güceniyordum buna.

İkinci kuşaktan Şamî Mısırlı olan Kemal ve Filistin kökenli eşi Elsie Mirşak da dostlarımız arasındaydı. Her ikisi de babamdan da-

* Mısır'da yaşayan Yahudi, Ermeni ve Suriye kökenli Lübnanlı azınlıklara verilen ortak isim –*ç.n.*

ha gençti (hoş, bütün arkadaşları babamdan daha gençti), daha moderndi ve gece kulüplerine ve restoranlara gitme gibi eğlencelere daha açıktı. Aramızdaki yaş farkına rağmen Kemal'le oldukça samimi bir ilişkimiz vardı; hele de cinsel açlığımı sezinleyip, on yedi-on sekiz yaşlarımdayken —o sıralar Amerika Birleşik Devletleri maceram başlamış olmasına rağmen yaz tatillerinde, bazen de Noel tatilinde düzenli olarak ailemin yanına geliyordum— beni evli kadınlarla ilişkiye girmeye teşvik etmeye başladığında aramızdan iyiden iyiye su sızmaz olmuştu. Evli kadınlara gelince, onlarla ilişkiye girme düşüncesi bile aklımı başımdan almaya yetiyordu ya, ortada öyle bir aday, bende de öyle bir özgüven olmadığından asla öyle bir teşebbüste bulunamadım. Sonra George ve Emma (Kemal'in kuzeni) Fahûm vardı bir de. George inanılmaz ölçüde atletik, ince dudaklı, esmer, oldukça zarif sayılabilecek bir adamdı. Korkunç zengin bir toprak sahibi olan kayınpederi Elias Mirşak ile ortak olarak atıldığı, çoğunlukla tarıma yönelik sanayi makinelerinin ithalatı ve satışı işinde de son derece başarılıydı. Otuzlu yıllarda Beyrut'taki lise hayatında George, kısa mesafe, orta mesafe ve uzun atlama rekorları olan yıldız bir koşucu ve atlet olmuş, bu spor kariyeri altmışlı yıllara kadar da sürmüştü. Teniste de son derece iddialı ve hırslıydı; öyle ki oyuncu olarak ustalığı ve kendinden fazla emin oluşu, babamı, benim namıma kendisine meydan okumaya kışkırtmıştı. Ne var ki okulda ya da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitede bir yıl boyunca idman yapıp her seferinde onu yenebilecek düzeye geldiğime kanaat getirsem de, George her karşılaşmamızda beni hiç zorlanmadan yenerek rezil etmeyi başarıyordu. Babamın beni bu duruma sokmasına içerlemekle birlikte kendim de onunla karşılaşma isteğine karşı koyamıyor, George'un Milli Kulüp'teki özel tenis kortunda kırk beş dakika süresince zaferimi izlemek üzere etrafımıza toplanan top toplayıcılarla ve tenis hocalarıyla gamsızca gevezelik ettiği her maçtan sonra da kendimden utanır oluyordum.

Emma ise o sıralar, zenginliğine rağmen havalara girmeyen, sosyetik yapmacıklıklardan kaçman, hoş, girişken bir kadındı ve öyle de kaldı. Kız kardeşleri Reine, Yvette ve Odette hayat dolu Şavam erkekleriyle evliydiler ve tıpkı George ve Emma gibi onların da bir dolu kızları vardı; bu kızlardan birkaçıyla, sözgelimi Amira ve Lin-

da ile, nezaket sınırları içinde kalan cilveleşmelerden öteye gitmeyen arkadaşlıklar da kurmuştum. Ancak Amira'nın da Linda'nın da genç yaşlarında evlenip gitmeleri, o sıralar hevesimin fena halde kursağımda kalmasına neden olmuştu.

Aile dostlarımıza sonradan eklenen bir diğer çift de Fransızca dışındaki hiçbir dilde doğru düzgün iletişim kurmayı beceremeyen François ve Madeleine Ghorra'ydı (diğer bütün tanışlarımız İngiliz ve Amerikan okullarında eğitim görmüşlerdi). Madeleine çok dindar bir kadındı. François da Madeleine de bana bütünüyle yabancı gelen, ancak onlara misafirliğe gittiğimizde bir ucundan görme şansına eriştiğim başka dünyalara —Madeleine Suriye-Lübnan yüksek burjuvazisindendi sözgelimi— ait olduğundan olsa gerek, Ghorraları tuhaf bir biçimde büyüleyici buluyordum doğrusunu söylemek gerekirse. Bir keresinde, unvanları papa tarafından onaylanmış Zogheib ve Çedid ailesiyle tanıştığımı hatırlıyorum evlerinde. Bu karşılaşmadan yaklaşık on yıl sonra, Nâsır yönetiminin altın çağını yaşadığı yıllarda, kimi ailelerin böyle unvanları kuşaklar boyu ellerinde tutmaları yersiz olduğu ölçüde gülünç bir gerçeklik olarak aklıma takılacaktı. Oysa daha önceleri, Proust'un bir hikâyesinden fırlamış birtakım kahramanlar gibiydi gözümde bu insanlar; şüphesiz bunun en büyük nedeni de, hiçbirinin Mısır'la ya da Mısır'a özgü şeylerle bir bağları olduğu havasını yaratmamasıydı. Paris'e gitmişliğim yoktu ya, Ghorralar ve dostları sayesinde gitmiş kadar oldum diyebilirim. *R*'leri yuvarlayan, uydurma yapılarla dolu, orasına burasına Arapça sözcükler ve "*ya'ni*" veya "*yallah*" gibi deyişler serpiştirilmiş olan ağır aksanlı bir Levanten Fransızcası konuşmaları da bu hissimi değiştirmiyordu doğrusu.

Okulun dışında tuhaf mı tuhaf bir yaşam sürüyor, yakışıksız, manasız bir lüks içinde yüzüyorduk. Yakınlığımız olan ailelerin hepsi, şoförlerden, bahçıvanlardan, hizmetçi kadınlardan, çamaşırcı kadınlardan ve ütücülerden oluşan, bir kısmı herkesçe tanınan bir hizmetli ordusu barındırıyordu. "Bizim" Ahmed'imiz, Dirliklerin Hassan'ı, Fahûrnların Muhammed'i varlıklarıyla yaşamlarımızda bir çeşit büyülü güce tekabül ediyorlardı neredeyse; konuşmalarımıza, bahçemiz ya da evimiz gibi gündelik yaşantımızın ayrılmaz birer parçası olarak giriyor ve tıpkı Tolstoy romanlarındaki emektar hiz-

metkârlar gibi bize ait oldukları hissini uyandırıyorlardı. Yetiştirilme tarzımız hizmetçilerle fazla içli dışlı olmamamızı gerektiriyordu ki bu, onlarla konuşmamak, şakalaşmamak demekti. Oysa ben bu kuralı delmek için içimde karşı konulmaz bir istek duyuyordum. Annemle babamın onaylamaz bakışlarına rağmen Ahmed'le güreşe tutuşmamız, Hassan'la hayatın ve dinin anlamını deşen sohbetler edişimiz, Aziz'le otomobillerden ve sürücülerden söz edişimiz halen hatırımdadır. Onların uzun mesai saatleri süresince açığa vurulmasına göz yumulmayan bir enerjiyi denetim altında tutmak zorunda oluşlarıyla kendi durumum arasında koşutluk kuruyor, bu bakımdan onlarla aynı kaderi paylaştığımı hissediyordum. Ne olursa olsun, onlarla konuşmak, birlikte olduğumuz süre içinde beni mutlu kılan bir özgürlük ve rahatlama duygusu —hayali bir şeydi bu tabii— veriyordu bana.

İstisnasız hepimiz yiyecek alışverişlerimizi Groppi'den yapıyor, bu zarif çay salonu içinde bulunan mezecinin besbelli Rum veya Mısırlı personeliyle rahat rahat Arapça konuşup anlaşmak dururken —ki öyle yapsak daha iyi anlaşacağımıza hiç şüphe yoktu— taş taş üstünde bırakmayan bir Fransızca konuşmakta ısrar ediyorduk. Annemin alışveriş esnasında Arapça konuşmasından gurur duyuyordum, çünkü onca tanışımız içinde bu dili iyi bilen, eğitimini almış olan ve Fransızca konuşmanın insanı daha itibarlı (hatta belki de en itibarlı) kıldığına ilişkin yaygın kanaate rağmen kullanmaktan da gocunur görünmeyen tek insan oydu. Fransızcayı GPS'den ve Victoria Koleji'nden ve tabii kulüpten çat pat biliyor, kusursuz bir biçimde anlıyor olsam da gündelik hayatta kullanacak kadar güvenemiyordum kendime. Böylece esas dilim İngilizce olarak belirlenmiş olmasına rağmen, bu dili kullanabileceğim doğal ya da ulusal bir konumdan yoksun olmak gibi tuhaf bir duruma düşmüş buldum kendimi. Üstelik Victoria Koleji'nde verilen Fransızca dersleri de en az Arapça dersleri kadar eften püftendi. On dört yaşlarımda, bu üç dil fazlasıyla hassas bir konu olup çıktı gözümde. Arapça hem yasaktı hem de ayaktakımına yakıştırılıyordu; Fransızca daima benim değil "başkaları"nın diliydi; İngilizce serbest olmasına serbestti ama nefret edilen İngilizlerin dili olduğundan makbul değildi.

O zamandan bu yana, zihnimde bu üç olasılık arasında otomatik

olarak geçiş yaparken dillerin bu son derece karmaşık işleyişi beni daima büyülemiştir. İngilizce konuşurken söylediğim şeyin Arapça ya da Fransızca karşılığı da eşzamanlı olarak aklıma gelir ve çoğunlukla ağzımdan çıkıverir; aynı biçimde, Arapça konuşurken de dediklerimin Fransızca ve İngilizce karşılıklarım aranır, bunları bir küfeye yük yükler gibi sözlerimin üzerine bindiriveririm. Yine de ağzımdan çıkmış olmaları bir işe yaradıkları anlamına gelmez, daha çok ayak bağı olduklarını söyleyebilirim konuşmama. Ancak şimdi şimdi, altmışımı devirdikten sonra kendimi bu anlamda biraz daha rahat hissediyor, aklımda sürekli olarak çeviri yapmak yerine bu dilleri, neredeyse anadilim gibi —asla o denli akıcı olmasa da— birbirlerinden ayrı tutarak konuşmayı veya yazmayı başarabiliyorum. Ancak şimdi, eğitimim ve sürgün yıllarımın etkisiyle soğuduğum Arap dilinden tat almayı başarabiliyorum.

Hem Victoria Koleji hem de babamın 1949 yılının sonlarına doğru üye olduğu Tevfikiye Kulübü, Fransızcamı kullanma olanaklarımı artırmıştı. Cezire Kulübü'nün İngilizliğinin tersine, Rum, Fransız, İtalyan, Müslüman, Ermeni, Lübnanlı, Çerkez ve Yahudi üyelerden olma kafa karıştırıcı bir Levanten karışımını çatısı altında barındıran Tevfikiye'nin bu çeşitliliği, Zemâlik'in hemen doğusunda, Nil'in karşı kıyısında yer alan ve işçi sınıfının çoğunlukta olduğu bir sanayi bölgesi olan Embaba'da Cezire Kulübü'ne göre daha küçük bir yere doluşmuştu. Burada Cezire'deki gibi polo, at yarışı, futbol, kriket ya da bovling sahaları veya *squash* salonu olmasa da yaklaşık yirmi tane tenis sahası, tatminkâr büyüklükte bir yüzme havuzu ve tabii briç salonu vardı. Victoria Koleji'ndeki arkadaşlarımdan bazıları da —Claude ve André Salama, Settonlar, Muhammed Azab, Albert Coronel, Staffy Salem— kulübe üyeydi. Kulüp sınırları içinde, bir an rahat yüzü görmeyen ve canları çıkarılan müstahdeme sarf edilen emirler dışında Arapça namına tek kelime işitilmediğinden, ardı arkası kesilmeyen bütün Fransızca gevezelikler, dost sohbetlerini süsleyen Fransızca nasihatler ve her çeşit beylik söz olduğu gibi yer etti bende. Bu sayede beni yıllar yılı idare edebilecek, her duruma uyabilecek, kimileyin faydalı, kimileyin müstehcen, kimileyin de Arapça ve İngilizce kırıntılarıyla karışmış kapsamlı bir temel Fransızca deyişleri cephaneliği edinmiş oldum

kendime: *Figure-toi. Ferme ta gueule. Je rentre en ville. Va te faire pendre. Crétin. Je suis esquinté. Je crève...** bunlardan yalnızca birkaçıydı. Yine de şortlar ve fazlasıyla kısalmış mayolarla dolanan bu kadınların ve adamların sorunsuzca kaynaştığı, görünürdeki neşeli havanın ve gürültülü eğlence ortamının gerisinde, Mısır'ın yeni çehresine yönelik bir azınlık huzursuzluğunun filizlenmeye başladığını da sezinliyordum. Ve Mısır'ın yeni çehresinde de, yabancı konukseverliğinin, hele de ne Araplıkla ne Müslümanlıkla bağdaşan, öte yandan Şark'ın lükslerinden, hizmetinden ve dünyevi zevklerinden ödün vermeye yanaşmadığından pek Avrupai de sayılmayacak dışadönük bir hayatın dışarıdan müdahaleye uğramaksızın nispeten özgürce yaşandığı Tevfikiye gibi kurtarılmış bölgelere yönelik hoşgörünün hiç mi hiç yeri yoktu. Kulüp sınırları içinde duyduğum yegâne Arapça, ağır beyaz *cellâbiye*'lerinin içinde terden sırılsıklam olmuş bir halde, kalabalık *piscine*'in (artık ben de havuza böyle der olmuştum) başında dans eden ve masa tenisi oynayan kusursuzca bronzlaşmış Coco Hâkim gibi yüzücülere ve arkadaşlarına sürahiler dolusu *shandy* ve *riz financière* (anneme bu yemeği evde yapması için yalvarmış ama yine de kabul ettirememiştim) siparişleri yetiştirmek için koşuşturup duran Nübyeli sofracılara yağdırılan emirlerden ibaretti.

Huzursuzluk: geçici, kısa soluklu, süreksiz bir his; güzel havasının, benzersiz konforunun ve en önemlisi de yerlilerinin köle itaatkârlığının tadını çıkaran yabancıları bağrına basan, bir zamanlar onların gözünde uçsuz bucaksız, alabildiğine lüks ve şehvetli bir cennet parçası olan Mısır'a bir biçimde düşman gözlerle bakan bir his. Ellili yılların ortalarında, Princeton'da öğrenci olduğum sıralarda, *Times* gazetesi aile dostumuz Leyla Ebû Fâzıl'ın (Leyla babamın eski tenis partneri Halim'in kızıydı) çalıştığı USIA merkezi ve Metro benzeri Amerikan bağlantılı Kahire sinemalarını ve kütüphanelerini havaya uçurmayı hedefleyen İsrail planıyla ilgili bir haber yayımlamıştı; yeni Nâsır hükümetiyle Amerika arasındaki ilişkileri germeyi amaçlayan ve Lavon Olayı** olarak anılan bu planın kulis

* Fr. Sırasıyla: Düşün ki. Çeneni kapa. Şehre dönüyorum. Git kendini as. Salak. Yorgunluktan geberiyorum. Ölüyorum (yorgunluktan) –*ç.n.*

çalışmaları, bir kısmını Tevfikiye'deki havuz başı eğlencelerinden anımsadığım Kahire Yahudi cemaati mensupları tarafından yürütülüyordu. Bu olay o zamanlara ilişkin anılarımın tarafsızlığım etkilemiş olabilir ya, o sıralar içimi kemiren kötü histe gerçek payı olduğundan, Şavamlardan, Yahudilerden, Ermenilerden ve diğer azınlıklardan oluşan cemaatimizi bekleyen sonun Tevfikiye'nin ağır olmasına ağır ama her nasılsa keyifli havasında tetikte beklediğinden eminim. Derken bu cemaatin üyeleri yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başladı; bir kısmı İsrail'e, Avrupa'ya, küçük bir kısmı da Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Kimi ailelerin olacakları sezinleyerek Kahire'yi böylece terk etmesiyle birlikte de Levanten cemaatlerinin yürekler acısı dağılışı, daha doğrusu kopuşu başlamış oldu; Süveyş ve 1967 Savaşları yüzünden geride kalanlar da çok geçmeden beş kuruşsuz bir halde ülkeyi terk etmeye zorlanacaktı zaten.

Victoria Koleji'ndeki ve aile çevremizdeki dostlarımızın siyasetle uzaktan yakından alakası yoktu. Halen, hazcılığın, İngiliz eğitiminin ve lüks kültürünün aldatıcılığına kapılmış gidiyorduk ve Arap milliyetçiliği, Nâsırcılık ve Marksizm gibi söylemler henüz hayatımıza girmemişti. Kahire hiçbir zaman o zamankinden daha kozmopolit olmamıştı. Annemlerin seri biletleri sayesinde, İtalyan opera sezonunu, Champs-Elysées Balesi'ni ve Comédie Française'i izlemiş, Rivoli'de Krauss'u ve Furtwängler'i, Ewart Salonu'nda Kempff'i ve Cortot'yu dinlemiştik. Okulda düzenli olarak Tarzan, Conan Doyle ve Dumas serilerini değiştokuş ederek gerçekdışı İngiliz müfredatım aratmayan bir yaşam sürüyorduk. Gatley'nin büyük bir ciddiyetle bize *Micah Clark*'ı okuttuğu sıralarda, Hamdullah'la ben de kâh Mycroft, kâh Lestrade, kâh Moriarty rolüne bürünerek Holmes maceralarının tadını çıkarıyorduk. Ardından Wodehouse'u ve Jeeves'i keşfettik ama bize zengin bir dünyanın kapılarını aralayan asıl Tarzan romanları oldu. Birimiz birimize, "Cildin yılan Histah'ınki kadar pürüzsüz maaşallah" diye takıldığında, "Tantor'unkinden*** iyi olduğu kesin" diye karşılık veriyorduk. Arthur

** Dönemin İsrail Savunma Bakanı Pinhas Lavon'a atfedilen ve bakanın istifasıyla son bulan başarısız operasyon (1954) –*ç.n.*

*** Tarzan'ın fili –*ç.n.*

Davidson'la birlikte her fırsatta Kaptan Marvel'ın dünyasını enine boyuna tartışıyor, Mary Marvel'la karşılaşsak onu seksi bulur muyduk gibisinden mühim meselelere kafa yoruyorduk. Arthur'a kalırsa "kesinlikle hayır"dı bu sorunun yanıtı, çünkü cinsel organı muhakkak demirden (*kussaha hadid*) filan yapılmış olurdu. Harika Kadın kesinlikle çok daha çekici olurdu. Kendi ailelerimizden çok Marvel ailesinden söz ediyor, onların karışık soyağacım ve akrabalarını konuşup duruyorduk. İçin için çizgi roman kahramanları gibi olmalarını dilediğimiz ailelerimizi böylece unutmaktan da fazlasıyla mutluyduk sanırım. "Boys Own", "Billy Bunter", "George Formby" ve "Sexton Blake" gibi İngiliz çizgi romanları ise bizi zevkten dört köşe ediyordu. Bunter'ın karmakarışık ve sadist okuluyla, "Boys Own"daki onurlu ve korkusuz Avustralyalı kafadarlar arasında, Victoria Koleji'yle uzaktan yakından alakası olmayan cennetten çıkma bir âlemin hayalini kuruyordum.

Arada bir, okulun katı disiplin anlayışının ete kemiğe bürünmüş hali olan Başkan Şalhûb'a başkaldırma fırsatını da kaçırmıyordum. Sınıfımızın bir okul maçını izlemek üzere, üniforma mecburiyeti olmaksızın futbol sahasına sürüklendiği bir seferinde, hırpani ve pasaklı görüntümüz yüzünden halen süslü püslü okul üniformaları içinde iki dirhem bir çekirdek salman üst sınıfların küçümseyen bakışlarına hedef olmuştuk. Şalhûb, hayal kırıklığı yaratacak ölçüde kılıksız bir şeref kıtasını teftiş eden bir kral edasıyla sıraların arasında gezinmeye koyuldu; o kurumlu yürüyüşünden buram buram yayılan duygusuzluk ve tiksinti, yüzünden apaçık okunuyordu. İliğine takıştırdığı koca karanfili, ayna gibi parlatılmış siyah ayakkabıları ve şeritleri parlayan kıravatıyla, kibirli başkan tiplemesinin başarılı bir örneğiydi. Derken Hamdullah, oldukça da yüksek bir sesle, "Ne kadar da yakışıklısınız böyle Başkan Şalhûb" diye laf attı Şalhûb'a. Bunu demesiyle birlikte, öfkeden mosmor kesilen Şalhûb olduğu yerde durdu ve Hamdullah'la bana sıradan çıkıp onu izlememizi emretti. Suçumuz belliydi: Krala ihanet etmiştik.

Bizi sıcaktan kavrulan kapalı yüzme havuzunun ilerisindeki çalışma odasına götürdü ve yüzüme iki tokat patlattıktan sonra zavallı Hamdullah'ın kolunu bükmeye koyuldu. Kırılma noktasına gelen kolundaki baskı ve acı arttıkça, Hamdullah ıstırap içinde inlemeye

başladı. "Bunu neden yapıyorsunuz, Başkan?" sorusuna Şalhûb, o kusursuz İngilizcesiyle kesin bir yanıt verdi: "Doğrusunu söylemek gerekirse, hoşuma gidiyor." Hamdullah'ın kolu kırılmadı ve Şalhûb da sonunda bu yorucu eğlenceden sıkıldı. "Maça geri dönüyorsunuz," diye emretti bize, "sizden bir daha tek kelime işitmeyeyim."

Okulun son günü, ders yılının bitişini kutladığımız törende, İngiliz kodamanlarından oluşan küçük bir heyetin yanı başında boy gösterdiğinde kendisini uzaktan seyretmek dışında bir daha da Şalhûb'u gördüğümü hatırlamıyorum. Söz konusu heyette dışişleri bakanlığının yüksek mevkide bir bürokratı olan, nedense büyük saygı gören ve gözümüze gözümüze soktuğu bu önemini kendi payıma asla tam anlamıyla takdir etmeyi başaramadığım Roy Chapman-Andrews da bulunuyordu. Bu tür törenlerde, ne amaçla orada bulunduğu tam olarak belli olmayan, olsa da bizim üzerimize vazife olmayan böyle "yüce" şahsiyetlerin, varlıklarıyla biz zavallı yerlilere lütufta bulunduğunu derhal fark etmemiz beklenirdi bizden. Yaptığı bana kalırsa yalakalıktan başka bir şey olmayan Şalhûb kürsüye çıkmış, böylesine harika bir İngiliz eğitimi alabilmekle ve Chapman-Andrews'u okulumuzda ağırlamakla hepimizin ne kadar da talihli olduğuna dair "övgü" sözleri sarf ediyor, İngilizlere yağ üstüne yağ çekiyordu. Chapman-Andrews ve okul şerefine, tabii Şalhûb'un başı çektiği bir dizi tezahürat yapıldı (bu arada yapışık ikizi Bassano da her zamanki gibi Şalhûb'un yanı başında dikiliyordu) ve sonra salondan çıktık. Şalhûb'un adını bir daha duyduğumda aradan on yıl geçmişti; o artık Ömer Şerif'ti: 1962'de David Lean'ın *Arabistanlı Lawrence* filmiyle Amerika'da çıkış yapmış olan bir film yıldızı ve Fatin Hamâme'nin kocası.

Annemle babam okuldaki gamsızlığımı, iyi gidişatımı sürdürme konusundaki genel dirayetsizliğimi, derslerimi savsaklayışımı, yarıyıl ve sınıf atlama sınavları kapıya dayandığında çalışmak yerine, dersten aklımdan kalanlara ve zekâma güvenişimi kendilerine sürekli dert ediyorlar, sonumun iyi olmayacağına ilişkin bin türlü endişeyle boğuşuyorlardı. Bense apayrı bir havadaydım; öyle ki 1950 yılı ilkbaharında okulu astığım bir gün, gelecek kaygılarım yüzünden bir zamanlar geceleri gözüme uyku girmediğini düşününce gülmekten kendimi alamamıştım.

O sıralar, aile kavramına —ki buna hem kendi ailem hem de diğer aileler dahildi— yönelik hislerimde bir çarpıklık olduğuna dair bir duyguya kapıldım. Annemle babama genel anlamda bağımlı oluşum ve anneme olan düşkünlüğüm, ona duyduğum bezdirici, sonsuz, bir bakıma buruk sevgi sayılmazsa, ne kardeşlerime ne de geniş ailemin diğer fertlerine —ki "ailemiz" sıfatıyla her biri hem babam hem de dedikleri kadarıyla kız kardeşlerim için her şeyden önce geliyordu— karşı kan bağından doğması beklenen ve çevremdeki herkeste tanık olduğum temel ve değişmez sevgiyi, bağlılığı pek duymadığımı fark ederek şaşırdığım anların sayısı giderek artıyordu. İçimdeki mesafeliliğin ve müşkülpesentliğin hayatım boyunca değiştirmeyi ya da yumuşatmayı başaramadığım başka bir yüzüydü bu. Sözgelimi, babama söyledikleri ve yaptıkları onca şeye rağmen kuzenlerimi yine de seviyordum ve bu sevgi, bizim lehimize ya da —mesela babamla kavga ettikleri zaman— aleyhimize davranmalarından veya "aile" tarafından dayatılan belli birtakım duygulardan da kaynaklanmıyordu. Aynı şey, babama vefasızlık etmesi yüzünden bir süre annemi kızdıran Nebîha halam için de geçerliydi.

Böylece ailemin bana giderek daha az arka çıktığını hisseder oldum; önceden arkamda olduklarım, ancak bir noktada her nasılsa desteklerini yitirdiğimi ve annemle aramızdaki eziyetli, eziyetli olduğu ölçüde de sağaltıcı, ikimiz tarafından da körüklenen ve yine her ikimiz tarafından yıllar yılı oluruna bırakılan sevgi-nefret ilişkisi sayılmazsa, bir daha da geri kazanamadığımı düşünüyordum. Okuldaki yüzeysel yaşantımla, dinlediğim müzikten, okuduğum kitaplardan ve hayallerimle iç içe geçen anılardan beslenen duygularla ve coşkularla yaşatıp üzerine titrediğim, karmaşık, en önemlisi de kendini ifade etmekten âciz içsel yaşantım arasındaki handiyse kesin ayrılığın farkına ilk kez Victoria Koleji'nde okuduğum sıralarda varmaya başladım. Bilinçaltımda Edward'ın iki yüzünün bir gün bütünleşeceğine dair bir inanç taşısam da, iki benliğim arasında olması gereken bütünlük ve bu benliklerin birbirlerine özgürlük tanıması yolundaki beklentilerim süresiz olarak ertelenmek zorundaydı sanki. George, Mustafa, Samir, Andy, Billy, Arthur ve Claude'la birlikte, öğretmenleri canlarından bezdiren ve okul müfredatını aşağı-

layan kılıksız bir çeşit serseri çetesi olup çıktık. Arada bir sinemada ya da Tevfikiye Kulübü'nde de buluşmakla birlikte, oturduğumuz yerler birbirine çok uzak olduğundan daha çok okulda takılıyorduk. Yaşımız henüz kafelerde sürtmeye elvermiyordu; esrar ise hem az bulunan hem de zor elde edilen bir keyif olduğundan, biz de yarı bilinçsiz haldeki ot bağımlılarının birbirleriyle konuşma biçimi olduğunu sandığımız, daha çok bayağı bir hazırcevaplıktan ibaret olan *tahşiş*'in ilkel zevkleriyle yetinmek zorunda kalıyorduk. Bu soytarılıklarımızın neredeyse tamamının, kendi acizimizin ve genel aptallığımızın edilgen bir şekilde kabullenilmesinden başka bir şey olmadığını ise söylemeye bile gerek görmüyorum.

Böylece teneffüslerde, dalaşacak birini gözümüze kestirme peşinde, okul yemekhanesindeki pastanenin yanı başında takılır olduk. Okul ortamı kişisel gelişimimizi sorgulamamızı sağlayacak ahlaki ya da entelektüel bir çerçeve çizmekten uzaktı (en azından bu çerçeve algılanabilir düzeyde değildi). Hepimizin daha okula adım atmadan çoktan yargılanmış olduğu, bu yargılama sonucunda yeterince "iyi" bulunmadığımız ya da çok daha kökten bir karalamayla, İngiliz olmayan, beyefendi hiç olmayan, bir şeyler öğrenebileceği düşünülmeyen ikinci sınıf insan malzemesi hükmü yediğimiz hissine kapılıyordum sık sık. Benim açımdan bu, tuhaf bir biçimde rahatlatıcıydı, çünkü nihayet daha iyi olmak için uğraşmaksızın veya daha çok çalışmaksızın neysem o olabiliyordum. Çaba göstermenin bir anlamı yoktu. Sonuç, altan alta huzursuzluk yaratan gayriihtiyari çekincelerin ya da ahlak ilkelerinin bulunmadığı şaşırtıcı ölçüde gamsız bir yaşantı oldu. Victoria Koleji'nde geçirdiğim onca yıl içinde ne öğretmenlerle ne de kendimden büyük öğrencilerle kişisel tek bir sohbete girdiğimi hatırlamam. Öğrenci olmak dışında bir kişisel yaşantım yoktu. Gerisi ise maziydi.

Dirlikler sık sık evimize girip çıkıyorlardı ve "dışarıda" yemek ya da çay içmek konusunda onlar kadar rahat olmamak için ortada hiçbir sebep göremiyordum. Eğlence ve keyif için yaşıyorlardı ve eğlence de keyif de, katı tutumlarından ve mutlak resmiyetlerinden ödün vermeyen kendi ailemde ender rastlanan unsurlardı. André çoktan bir maceraperest olup çıkmıştı; bacakları Kızıldeniz'deki mercan kayalıklarında edindiği yaraların izleriyle doluydu. Loris daima

iyi giyimli ve zarifti (yalnızca çatalını ve bıçağını kullanarak, tavuğunun bütün etlerini, adeta bir ameliyat yaparcasına kemiklerden nasıl da ustalıkla sıyırdığı hepimizin dikkatini çekmişti). Renée ise bir espri patlatmaya ya da pikniğe veya açık hava sinemasına gitme teklifinde bulunmaya her daim hazır ve nazırdı. Kasru'n-Nil Caddesi'nin güzel bir yerinde bulunan ve Loris'le erkek kardeşine babalarından kalmış olan aile eczanesinin ilgisizlikten zarar etmeye başladığına ilişkin dedikodular yüzünden ehlikeyif yaşantılarından ödün vermek zorunda kaldıkları doğruydu doğru olmasına, ama bu durum birlikte geçirdiğimiz zamanların neşesine asla gölge düşürmemişti. Bu mutluluk tablosu, ellili yılların sonlarında iflas ederek eczanesini kaybeden Loris'in Kongo'da Birleşmiş Milletler memuru olarak çalışmaya başlamasına dek sürdü. Loris, 1962 yazında Kongo'da ani ve yapayalnız bir ölüme kurban giderek herkesi yasa boğdu.

Bahar sonlarında, ne zamandır beklenen yeni okul binasının inşaatı tamamlandı. Paranın nereden geldiğini halen bilemiyorum ama, yeni kampüsümüz Şubra'daki bakımsız, sıkış tıkış, elden düşme binanın yanında hiçbir masraftan kaçınılmadan inşa edilmiş bir saray gibi kalıyordu. Daha ziyade yabancıların çoğunlukta olduğu, seçkin bir şehirdışı bölgesi olarak kalmayı sürdüren, hem Maadi Kulübü'nden, hem de sessiz sakin şehir merkezine ve tren istasyonuna çok daha yakın olan CSAC'den bildiğim Maadi'nin çöl tarafında kalıyordu. Bir anda, şaşırtıcı olaylara gebe olan (ki gerçekten de son derece şaşırtıcı olaylar oldu) ve yerine getirmemiz beklenen yeni taleplerle dolu yepyeni bir çığır açıldığını sezinledim önümüzde (çığırın ne demek olduğunu bilmiyordum gerçi). Hatırladığım kadarıyla kendimi bir birey olarak değerlendirmekten çok, insanın içini ferahlatan güvenli bir yörüngede dönüp dolaşıra benzeyen (en azından benim gözümde) birtakım nesnelerden, deyişlerden, hatta sözlerden oluşan, dar olmasına dar ancak kolektif bir çerçevede tanımlıyordum halen. Bir sınıf —orta-beş— olarak bizi birbirimize bağlayan şeyin aile ya da toplumsal sınıf bağlarına hiç mi hiç dayanmadığı gerçeği beni bugün dahi etkiler. Bir kere en başta, Şubra'da giderek kimse tarafından umursanmaz olan kıyafet mecburiyeti —okul şapkası, kıravatlar, okul ceketleri— vardı. Görünüşü kurtarmaya yarayan pembe kaplı "ödev defterleri", deriden veya

tahtadan kalem kutuları, yaygaracı sokak satıcıları tarafından pazarlanan ve çok revaçta olan ucuz bir Parker taklidinin de (mandalında marka niyetine, "P.Arker" yazıyordu; alay konusu olan uyduruk markalarda Japon ürünleri başı çekiyordu o günlerde) aralarında olduğu envai çeşit dolmakalem (o sıralar henüz tükenmezkalem yoktu) ve Victoria Koleji'nin mavi müsvedde defterleri vardı sonra. Konuların son derece cazip, sevimli bir dilde işlendiği (Morton, Shelley'ye 18 öğrencinin katılacağı okul gezisi için kendi payı olan 12,23 doları öder. Okul gezisine katılacak öğrenci sayısı 15 olsaydı Morton'un Shelley'ye ödeyeceği ücret ne kadar olurdu?) CSAC ders kitaplarımn tersine, fizik, tarih ve matematik gibi konuların had safhada renksiz ve kişiliksiz bir üslupta işlendiği en az bir düzine ders kitabını, iki ya da üç edebiyat kitabını, o öğretim yılı için öngörülmüş Shakespeare eserlerinden oluşan derlemeyi, C. S. Forester'ın bir edebiyat alt-türü sayılabilecek *Komodor*'unu, kurmaca olmayan "klasik" düzyazı metinlerini (sözgelimi Macaulay'in makalelerini) ve olsa olsa iç karartıcı akademik şiirler olarak nitelendirilebilecek Gray ve Cowper şiirlerini de unutmamak gerekir. Bunların çoğu da, iç yüzünde yer alan isim kartına siyah veya mavi dolmakalemle soyadlarımızı (ilk adlarımız olmazdı) özenle yazdığımız iki tokalı birörnek kahverengi deriden okul çantalarının içine tıkıştırılırdı.

İşin asıl heyecan verici olan kısmı ise değiştokuş edebileceğimiz bir yığın oyuncak ve öteberiydi ki bunlar arasında özellikle akikten olanları revaçta olan misketler, çakılar (revaçta olmalarına rağmen bulundurulmaları yasaktı), masa tenisi raketleri, bileklikler, minyatür oyuncaklar (BBC'de sık sık kulağıma çalınan ve ne olduğu konusunda hiçbir fikrimin olmadığı "Greenwich Ortalama Saati"nin ne anlama geldiği üzerine tutuştuğum akıl almaz bahis sonucunda şans eseri kazanmış olduğum kırmızı Humber arabayı halen saklarım), cep tarakları, yerel imalat ürünü olan Chabrawichi kolonyaları, kauçuk bantlar, anahtarlık görevi gören zincirler, uçları klipsli, parlak kapaklı yeni kalemler, kalemtıraşlar ve silgiler (ben silgiye İngilizler gibi *rubber* dedikçe babam her seferinde bıkmak usanmak bilmeden *eraser* diyerek düzeltiyordu beni), sapanlar, tel ve kâğıtla kaplı küçük, yuvarlak havai fişek topları (revaçta olmasına rağmen yine yasaklı listesinde yer alan oyuncaklardandı bunlar), görüp gö-

rebileceğiniz en iğrenç, en pis, en itici kâğıtların üzerine berbat bir baskıyla basılmış olan ve insanın nefsini kabartmaktan çok söndüren (gerçi biz bağıra çağıra, arsızca tahrik olur gibi yapardık bunları okurken), İngilizce demeye bin şahit isteyen bir dilde, üstelik son derece bayağı ve mekanik bir üslupta yazılmış olan çeşitli pornografik kitaplar ve yüzlerine yapıştırdıkları sözümona utangaç gülümsemelerle çiftleşen adamlarla kadınları gösteren bulanık fotoğraflar vardı. Bunları bulup elden ele dolaştıran işgüzar çocuğa, "Fotoğraftakiler evinizdeki hizmetçiler mi yoksa Davidson?" diye sorduğunu hatırlıyorum birimizin. Tabii sonradan, fotoğrafları bir park bekçisinden satın almış olduğu çıkmıştı ortaya.

Derslerden alman notlardan, sınıf geçme veya sınıfta kalma meselesinden başka konusu olmayan öğretmenlerin ardı arkası kesilmeyen vaazlarına rağmen, öğrenim hayatımız pek rekabetçi sayılmazdı. Şahsen okuldaki durumumun anlatılmaya değer bir yanı olduğunu söyleyemeyeceğim: Bir iyi bir kötü, sağı solu belli olmayan, arada bir kusursuz kâğıtlar vermekle birlikte çoğunlukla ancak geçer not veya geçer nottan bir-iki puan fazlasını alabilecek kadar başarılı bir öğrenciydim. Yıllar sonra edebiyat eleştirmeni olarak isim yaptığımda, bir sınıf arkadaşımın diğerine sarf ettiği, "Bu Said bizim Said mi yahu? Adamın bizden hiçbir farkı yoktu halbuki. Nasıl bu kadar ünlü olabildi, hiç aklım almıyor" şeklindeki yorumu, halen görüştüğüm bir diğer arkadaşım sayesinde benim kulağıma kadar gelmişti. O sıralar havasını soluduğumuz düşünsel ya da entelektüel ortamın, ciddi veya akademik anlamda zihinle hiçbir ilişkisinin olmaması beni halen şaşırtır. Tıpkı yanımızdan eksik etmediğimiz, değiştokuş edip durduğumuz öteberi gibi, kolektif dilimiz ve düşünce biçimimiz de çizgi romanlardan, filmlerden, tefrika romanlardan, reklamlardan ve sokak düzeyinde kalmaktan öteye geçemeyen, ne aile terbiyesinden, ne dinden, ne de eğitimden zerre kadar nasiplenmemiş bir popüler kültürden kotardığımız bayağı mı bayağı, son derece sığ âlemlerin egemenliğindeydi. Duyarlıktan ve nispeten "yüksek" bir kültürden yana yegâne olumlu etki ise, gayet iyi hatırladığım üzere azizlik mertebesine yükselmiş Fransız kadınlarına dair dini içerikli iki filmden geliyordu. Bu kadınlar Lourdes'lu Bernadette ve Jeanne d'Arc ya da başka bir deyişle Jennifer Jones ve saç-

ları kısacık kesilmiş Ingrid Bergman'dı. Bernadette filmini nedense ikinci ya da üçüncü gösteriminde, Rum bir aile olan Raissylerin sahip olduğu Diana Sineması'nda izlemiştim. İmâdu'd-Din Caddesi'nin pek revaçta olmayan öteki ucunda yer alan ve daha çok vasat filmlerin gösterildiği bu salonda film seyretmenin keyfi, bir Metro Sineması'nın ya da bütün Ortadoğu'da bir sinema orguna (bu org göz kamaştırıcı bir biçimde de ışıklandırılmıştı üstüne üstlük) sahip olan yegâne sinema salonu olan Rivoli Sineması'nın uyandırdığı heyecanın yanına yaklaşamıyordu tabii. Diana'mn temel farkı, Ümmü Gülsüm'ün uzadıkça uzayan iç bayıltıcı konserlerini verdiği sıkıcı bir mekân olmanın yanı sıra, hayır kurumlarının bağış toplama amaçlı etkinliklerine de ev sahipliği yapması (Filistinli mülteciler için para toplamak uğruna bıkmak usanmak bilmeden çalışan Nebîha halam da bağış toplamaya yönelik bir film gösterimi için bu salonu kiralamıştı bir keresinde. Gösterilen film, hayatımda gördüğüm ilk ve son Shirley Temple filmi olan *Küçük Albay*'dı ve gerek ırkçı yaklaşımları, gerekse vıcık vıcık bir duygu sömürüsüyle dolu o yapmacık çocuksuluğu ve sözde ahlakçılığıyla halen nefret ettiğim bir film olarak kafama kazındı) ve bir de pek cazip olmayan Hollywood filmlerini göstermesiydi. Bunlar içinden özellikle Amerikanvari Jeanne D'arc ve Bernadette filmleri beni derinden etkiledi ve içimde anlaşılması zor bir şeye karşı büyük ama epey de muğlak bir heves uyandırarak, çoğunu annemle babamın dinibütün kitaplıklarında bulduğum edebi ve tarihsel kaynaklara yönelmeme neden oldu. Önce Franz Werfel'in *Bernadette'in Ezgisi* ve *Musa Dağ'da Kırk Gün* adlı kitaplarını, arkadan da Chesterton (yoksa Hilaire Belloc muydu?) ve Harold Lamb gibi yazarların Orléans Bakiresi* üzerine yazdıklarını okudum.

1950 sonbaharında bir gün, okul servisi bizi her zamankinden daha erken bir saatte alarak Kahire'nin göbeğinde bulunan ve mesafe olarak Şubra'dan iki misli uzak olan Maadi'ye doğru götürmeye koyuldu. İnşaatı halen süren yeni okulumuzun uzaktan belirişi hepimizin içini hatırı sayılır bir umutla doldurmuştu. Üç büyük bina aynı yılın ekim ayında tamamlanarak kullanıma açıldı. Tümü de dörtgen,

* Jeanne D'arc –*ç.n.*

modernist yapılardı, üst üste sıralanan iki uzun pencerenin bulunduğu sınıf binamız da diğer binalar gibi görkemli payandalar üzerinde yükseliyordu. Yolun karşısında bir yemekhane, spor salonu, yatılı öğrenciler için bir yurt, bir revir ve revire dik açıda da öğretmenlere ait olan bina vardı. Sınıfımızın bulunduğu binanın hemen bitişiğinde okul müdürlüğünün yer aldığı kare biçimli ek bir bina bulunuyordu. Sınırları içinde birkaç oyun ve atletizm sahası, tenis sahaları ve okul çölün hemen yanı başına konuşlanmış olduğundan seyisleriyle birlikte eksiksiz bir ahır ve binicilik parkuru da bulunan okul arazisi koskocamandı. Hem benim hem de görünüşe göre herkesin şimdiye dek gördüğü en güzel okuldu kuşkusuz. Otobüsten, yeni bir başlangıca yelken açıyor olduğumuzu hissederek indik.

Ne var ki yeni okulumuzun sandığımız kadar değişmediğini anlamamız beş dakikadan uzun sürmedi. Boncuk gözlü, papyonlu, kabak kafalı Mr. Griffiths artık hem trigonometri, hesap ve uzay geometrisi konularını içeren "ek matematik" dersimize girecek hem de bize müdürcülük oynayacaktı. İşte bu Griffiths ileriki günlerimin en büyük belası olacak, bana reva gördüğü yargısız infaz Victoria Koleji'nden ayrılmamdan yıllar sonra dahi peşimi bırakmayacaktı.

Yeni kampüsümüz yalnızca görkemli görünmekle kalmıyor, bir İngiliz kurumu olarak üstünlüğünü dünya âleme ilan etmek isteyen bir gösteriş ve kibir abidesi gibi yükseliyordu. Başka değişiklikler de vardı. Heliopolis'teki İngiliz Okulu'na geçiş yaparak bizi yarı yolda bırakan George Kardouche'un kaynaştırıcı etkisinin yokluğunda, eski arkadaş çevremiz ister istemez bölünmüş, her birimiz başka başka gruplara dağılmıştık.

Hem yeni İngilizce öğretmenimiz hem de sınıf öğretmenimiz olan Mr. Lowe, sürekli azarlar bir tonda konuşan zayıf ve yetersiz bir öğretmendi. Yeni sınıflarımızda karatahtanın hemen arkasında, öğretmenlerin tebeşirlerini, ders kitaplarını ve diğer gereçleri sakladıkları bir depo vardı. Karatahtanın sol tarafındaki kapı kilitliydi ve karatahtanın hemen altında depodan sınıfa bakan sürgülü bir pencere vardı. İşte Lowe'u bu depoya kilitleyip, tahtaya "Bakması 5 kuruş" yazdıktan sonra talihsiz İngiliz beyimizi özel kafesinde seyretmeleri için öğrencileri buraya toplamak benim fikrimdi. Üstelik marifetime tüy dikercesine "İngilizimizi doğal ortamında görün"

diye çığırtkanlık yapmayı da ihmal etmemiştim. Hem Lowe'un bağırtılarına hem de bizim kopardığımız yaygaraya gelen bir öğrenci başkanının bu maskaralığa dur demesi fazla sürmedi tabii. Derhal Griffiths'e rapor edildim. Ertesi gün matematik dersi boyunca müdür, belirgin bir hoşnutsuzluk parıltısıyla yanan gözleriyle bana dik dik bakıp durdu. Sözümona sınıfın geneline hitaben, "Dün ortalığı birbirine katmışsınız duyduğuma göre," derken de dosdoğru benim yüzüme bakıyordu. Bu olaydan haftalar sonra Griffiths annemle babama biraz da üzülerek ve tabii "dost acı söyler" edalarıyla, bunca zamandır beni okuldan atmamasının tek nedeninin zeki bir öğrenci olmam olduğunu söyleyecekti. Bir öğretmenin parlak bir öğrenciyi kendi otoritesinin önündeki bir engel olarak görmesi bana ironik geliyor şimdi.

Küçüklüğü sayesinde diğer sınıflarla yakın ilişkide bulunmamıza olanak veren Şubra kampüsünün tersine, yeni okul arazimiz uçsuz bucaksız bir alana yayılıyordu. Okuldaki düzeni korumaya ilişkin yetkilerin öğretmenler ve okul idaresi dışında herkese gelişigüzel havale edildiği Şubra'nın kim kime dum duma ortamından sonra herhalde en büyük yenilik, öğretmenlerin koridorlarda nöbet tutmaya başlamalarıydı. Bu işi o kadar abartmışlardı ki, yeni kampüsün kullanışlı olmaktan, daha nitelikli bir eğitim ortamı sağlamaktan çok öğrencileri göz hapsinde tutmak üzere tasarlanmış olduğu hissine kapılır oldum giderek. Bu yeni okulda kendimi sürekli diken üstünde hissetmeye başlamamsa bir aydan uzun sürmedi: Büyük öğrenciler koridorlarda yolumuzu kesiyor, üstümüze saldırıp ağızlarına geleni söylüyor, bizi itip kakıyorlardı. Bunlar içinde özellikle en az yüz otuz kilo çeken irikıyım bir yağ tulumu olan Billy Fevzi'nin bana karşı nedensiz bir garezi vardı ve teneffüs saatlerimin büyük kısmı ondan kaçmaya çalışmakla geçiyordu. Ama Fevzi o devasa cüssesiyle koca bir koridoru bile kaplayabildiğinden bir türlü elinden kurtulmayı başaramıyordum. Bir keresinde o koca ellerinden biriyle beni ensemden kıskıvrak yakalamış, Arapça olarak "Said, gözüm üzerinde, bilmiş ol. Adımlarına dikkat et. Bana kurnazlık yapmaya kalkma sakın," dedikten sonra İngilizce olarak "Ve sakın ola bir densizliğini görmeyeyim," diye de eklemişti. Yalnız öğretmenler değil, (hem yaşça hem de cüsse itibarıyla) büyük öğ-

renciler de, görünüşe bakılırsa en ölümcül günahlar arasında sayılan kurnazlık ve densizlikle suçlayıp duruyorlardı bizi.

Başkan Billy beni tehdit edip duran, her fırsatta bana eziyet eden büyük öğrencilerin tek örneği değil, en kötüsüydü yalnızca; diğerlerinin ise isimlerini bile bilmezdim: Tamamı Arapça konuşan, fena halde ödümü koparan lekeli ciltli ve besili düşman güçlerinden başka bir şey değillerdi gözümde. Şalhûb'dan boş kalan yeri doldurarak okulun gayriresmi düzen bekçiliğine soyunmuş olan ve öğretmenlerin açıkça göz yumduğu bu grup nedense bana fena halde takmıştı üstelik. Genelde başı beladan kurtulmayan, hazırcevap bir çocuk ve parlak bir öğrenci olarak biliniyordum. Bu yüzden de sınav zamanı gelip çattığında kendi ödevlerimi tamamlamak için delicesine çırpınıp dururken, benden İngilizce dönem ödevlerini hazırlamamı isteyen bu dev yaratıkların birkaçı tarafından kuşatılıyordum sürekli. Önüme atılan yem, "Hadi ama Said, bir kere de iyiliğini görelim" oluyordu. Çok daha etkili olan yöntem ise, "Yap şunu, yoksa ananı bellerim senin"di. Böylece ben de her seferinde dönem ödevlerini yapıyordum. Korkaklık ve itaat bu gibi durumlarda bir yaşam biçimiydi.

Aynı yıl Noel'de, annemle birlikte trenle Yukarı Mısır'a gitmemiz, sessizlikleri ve o marazi ıssızlıklarıyla Eski Mısır'dan ebediyen tiksinmeme neden olan Krallar Vadisi, Karnak ve diğer turistik bölgelerde birkaç günlük bir geziye çıkmamız kararlaştırıldı. Okulun ve büyük şehrin keşmekeşini geride bırakıp soluklanma fırsatı bulduğumuz dört-beş günümüz tam anlamıyla muhteşem geçti. Zaten annemle baş başa geçireceğim son uzun süre de bu olacaktı. Uzun kış ikindilerinde ve akşamlarında, her türlü gerginliği ve tartışmayı kafamızdan atarak kendimizi zamanın akışına bırakıyor, içimizi kemiren planlar, halledilmesi gereken işler veya son teslim tarihleri gibi kaygılar duymaksızın birbirimize kitaplar okuyorduk. Annem o sıralar allah vergisi girişkenliğinin giderek daha çok farkına varmaya başladığından, birlikte tadını çıkardığımız huzur dolu, öğretici ve tasasız zamanlar, gereğinden fazla bir sıklıkta annemin insanlarla kaynaşma, hiç değilse aynı otelde kalan Amerikalı tanışlarıyla vakit geçirme dürtüsüyle sekteye uğruyordu. Bu durum karşısında kapıldığım öfkeyi ve kıskançlığı asla unutamasam da, Vic-

toria Koleji'ndeki gündelik yaşantının çok yakında beni yiyip bitirecek ve yuvamdan, ailemden kelimenin tam anlamıyla sonsuza dek uzaklaştıracak çilesinden beni böylesine kusursuz bir biçimde azat ederek bir çeşit dokunulmazlık sağlayan o günlerin bana bahşettiği ömre bedel anıları da hiçbir şeye değişmem.

Luksor ve Asuan: Fırtınadan önceki sessizlik. Şubat ayının başlarında bir perşembe günü Mr. Lowe Shakespeare kitaplarımızı çıkartmamızı istedi bizden. "Ne olur Scott yapalım hocam," diye tutturduk koro halinde. Ama Lowe Shakespeare işlemekte ayak diremeye karar verdi ve bu kararında ne denli ciddi olduğunu anlatmak için de kendisinden beklenmeyecek bir saldırganlıkla ön taraftaki sıraların arasına dalarak kendisine gösterilen direnişin kahramanlarından önüne gelene rasgele vurmaya başladı. Bunun, görünürde bizleri Shakespeare sonelerini okumaya ikna etmek olan amacıyla pek de bağdaşmayan fevri bir irade gösterisi olduğuna hiç şüphe yoktu. Dört bir yanını ayaklanmış, isyankâr bir sınıfla çevrilmiş bulan Lowe Filistin Tapmağı'ndaki Samson misali, kime vurduğunu, nasıl yol aldığını (tabii yol alıyor denebilirse) dahi anlayamadan önüne gelene tekme tokat girişmeye başladı. Derken birden öne atıldı ve en yakınındaki çocuğu dev irisi kollarıyla kıskıvrak yakalayıverdi. Bir anda kendimi kıpkırmızı kesilmiş yüzü terden sırılsıklam olmuş olan Lowe'un terli kollarında buldum; yağ tulumu gövdesiyle üzerime öylesine abanıyordu ki bir an kâğıt gibi ezileceğimi sandım. "Nihayet seni elime geçirdim Said," diye tısladı dişlerinin arasından, "şimdi sana öyle bir ders vereceğim ki hayatın boyunca unutamayacaksın." Beni dövmek için kollarını doğrultmaya çalıştıysa da ağza alınmayacak Arapça küfürler savurarak üzerine çullanan ve kollarına sarılan üç-dört öğrenci ondan evvel davrandı. "Kesin şunu!" diye bağırdı, "hemen bırakın beni!" Kurtarıcılarını, Lowe'un çatlak otoritesinin bu beklenmedik infiali karşısında afallayarak geri çekildiler. Kendimi zor bela elinden kurtarmıştım ki tekrar yakama yapıştı, beni kapıya doğru sürükledi, bir güzel dışarı attıktan sonra kapıyı arkamdan çarptı.

Otuz metre ilerideki odasından ters ters bana bakmakta olan Griffiths'le bir an göz göze geldik, ama müdür ifadesiz bir yüzle beni süzmek dışında ne bir şey dedi, ne de bir şey yaptı. Ertesi sabah

matematik dersinin bitişini haber veren teneffüs zili çaldığında, Griffiths yerlerimizden kıpırdamamızı söyledi bize. "Evet, Said," dedi kayıtsız bir sesle, benim oturmakta olduğum ikinci sıraya dönerek, "dün öğleden sonra yine bir densizlik yapmışsın duyduğuma göre, öyle mi?" Sınıftan postalanmış olduğumu gördüğüne göre cevabı zaten biliyordu. Ben de bir şey demedim. "NEDEN CEVAP VERMİYORSUN BE ÇOCUK?" diye haykırdı birden, ilk kez bizim önümüzde kontrolünü kaybederek. "Evet efendim," dedim kaçamak bir sesle. "Burada böyle şeylere göz yumacak değiliz. Bunu biliyorsun değil mi?" Yine kaçamak bir cevap: "Biliyorum efendim." Bunun üzerine, son derece sıradan bir şey söylüyormuşçasına, "O halde en iyisi gitmen olacak." Bunu derken aklından ne geçtiğini tam olarak anlayamadığımdan, "Gideyim mi efendim? Şimdi mi?" diyebildim ancak. "Defol Said. Nereye gidersen git ama git. Hemen."

Herkes buz gibi bir sessizlik içinde yerlerine çakılıp kalmışken şaşkınlıktan afallamış bir halde, içimi ürperten bir kararsızlıkla paçavraya dönmüş çantamı toplamaya koyuldum. Yan gözle arkadaşım Hamdullah'a baktım, ama utanarak gözlerini yere çevirdi. Tecrit edilmiş, fişlenmiş, olduğum yere mıhlanıp kalmış, bir zamanlar içinde olduğum bütün çevrelerin dışına atılmış bulmuştum kendimi bir anda. Okulda artık istenmiyordum, eve gitmeye korkuyordum, cebimde beş kuruş yoktu ve yakın geleceğe yönelik planlarımı üzerine kurabileceğim tek şey bir tren biletiydi. Griffiths gamsızca kürsüsünde oturmuş gitmemi beklerken, kendimi tuhaf bir biçimde görünmez hissederek her nasılsa sınıftan çıkmayı başardım. Kanalları işi ağırdan alarak geçişim, suyun yosun kaplı yüzeyine aylak aylak bir-iki taş fırlatışım, bir sonraki kanala geldiğimde aynı şeyi baştan yapışım sayılmazsa, tren istasyonuna kadarki üç kilometrelik yolu nasıl yürüdüğümü hiç hatırlamıyorum. Babu'l-Luk'ta, Midan İsmâiliye civarında, Kasru'n-Nil köprüsünün karşı yakasında, Mağribi Bahçeleri'nin ve Cezire Kulübü yarış pistinin etrafında, Balıklı Bahçe'nin ilerisinde oyalana oyalana eve gitmem neredeyse öğlenin bir buçuğunu buldu. Tren istasyonundan beş kilometre çeken bu yürüyüş boyunca kasıtlı olarak, kopmak üzere olan kızılca kıyameti düşünmemek için elimden geleni yapıyordum. O anda sanki orada olmadığım, gerçeklikten büsbütün koptuğum, her zamanki ayak

bağlarımdan, sorumluluklarımdan ve çekincelerimden kurtulmuş olduğum duygusuna kapılıyor, gerçek anlamda ütopik, açıklanamaz bir duygulanım yaşıyordum. Ömrümde hiç bu denli tehlikeli bir biçimde özgür, bu denli amaçsız hissetmemiştim kendimi. Onca yıl zaman çizelgelerinin, ev işlerinin, ayak işlerinin, okul ödevlerinin cenderesinde sıkışıp kalmış olan ben, ilk kez hiçbir amacım olmaksızın yalnızca evimin olduğu yönde yürüyordum ve tek bildiğim önünde sonunda oraya gitmek zorunda olduğumdu.

Kendi anahtarlarım olmadığından kapı zilimizi çalmak zorunda kaldım. Karşımda bir hizmetçi görmeyi beklerken —normalde kapıya bakmak hizmetçilerin işiydi— kapıyı annem açtı nedense. "Edward," dedi şaşırmış bir edayla ve şaşkınlığı kısa sürede yerini korkuya bıraktı. "Burada ne işin var? Bir şey mi oldu? Hasta mısın?" Dilim tutulmuş, allak bullak olmuş bir halde annem tarafından içeri alındım ve hem meraktan hem de öfkeden asılmış bir yüz ifadesiyle beklemekte olan babamın yanına götürüldüm. Tek kelime etmeme fırsat vermeden, bir ön kırbaçlama faslı için beni yatak odalarına götürdü babam.

Aramızda tek kelime geçmedi. Odama gittim; duyduğum bedensel acıyı katmerleyen derin bir yalnızlık ve terk edilmişlik duygusuyla bir anda gözyaşlarına boğuldum. İki hafta boyunca perişan bir hayalet gibi evde tıkılı kalarak oğullarının kaderini görüşmek için Griffiths'in keyfini beklemekte bir sakınca görmeyen allak bullak olmuş, hiddetten köpüren bir anneyle babanın beni kitap okumaktan, müzik dinlemekten, arkadaşlarla görüşmekten, kısacası her türlü zevkten men edişlerine göğüs gerdim. Nihayet beklenen randevudan döndüklerinde, yorumlarını sıralayan her zamanki gibi yalnızca annem oldu ve söylediklerinin hepsi özünde, Griffiths'in benim nasıl da "işe yaramaz" biri olduğuma ilişkin mutat görüşünü destekleyen şeylerdi. Ancak anlaşılan, Griffiths bu kez şikâyetlerine bir yenisini eklemiş, kesin olarak okuldan atılamayacak kadar "zeki" bir öğrenci olduğumu, zaten öyle olmasam beni atmakta hiç tereddüt etmeyeceğini de söylemişti annemlere. Annem, tıpkı Griffiths gibi, giderek kuşku duymadığım yegâne özelliğim olmaya başlayan zekâmı iflah olmazlığımın, kemikleşmiş habisliğimin, hiçbiri değilse de söz dinlemez tabiatımın bir alameti olarak görür, sırf bu yüzden

zeki oluşuma içerler gibiydi. Bu seferlik beni okuldan nahoş bir biçimde atılmanın eşiğinden döndürmüş olsa da zekâm ona kalırsa iyi bir öğrenci olmam yolunda bana engel teşkil ediyordu. Griffiths okula dönebileceğimi, ancak bir daha en ufak densizliğime göz yumulmayacağını söylemişti.

Griffiths ayrıca, İngiliz eğitim sistemi çerçevesindeki öğrencilik hayatımın geleceğinin belirsiz olduğunu da açık bir dille ifade etmiş, okulda kalmaya ve GCE diplomamı (İngiliz okulları mezunlarına verilen lise diplomasıydı bu) alarak Oxford'a veya Cambridge'e (kendi de Cambridge mezunuydu) başvurmaya karar versem bile bana vereceği tavsiye mektubunun muğlak olmaktan öteye gitmeyeceğini ima etmişti. Ben hiçbir şeyden habersiz Victoria Koleji'ne geri döndüğümde, babam çoktan Amerika Birleşik Devletleri'ne gidişimi planlamaya koyulmuştu kuşkusuz. Mısır'dan neden ayrılmak zorunda olduğuma ilişkin olarak bana anlatılan resmi hikâye ise başkaydı: Babam sayesinde kâğıt üzerinde Amerikan vatandaşı olarak görünmekle birlikte orada doğmamış olduğumdan, anlaşılmaz bir göçmenlik kanunu gereği vatandaşlığımın geçerlik kazanması için yirmi bir yaşıma gelmeden en az beş yıl süreyle Amerika'da ikamet etmek zorunda olduğum söyleniyordu. 1951 Kasımında on altı yaşıma basacağımdan, bu ikamet artık kaçınılmaz hale gelmişti.

Beni Mount Hermon ve ardından Princeton gibi katı kurallı erkek okullarına göndererek yalnız mastürbasyon alışkanlığımın önünü almakla kalmayıp, insanı elden ayaktan kesen belirsizlikleri ve her şeyi unutturan tesellisiyle annem tarafından temsil edilen o gelgitli aşırı duygusallık dünyasından da koruyacağım düşünüyordu sanırım babam.

1951 ilkbaharında, tam da babamın planları doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri'ne gitme hazırlıklarına koyulduğum sırada, uzun zamandır kayıp olan amcam David'den bir kartpostal aldık aniden. Amcam, iflah olmaz kadın düşkünlüğü yüzünden 1929 yılında babam tarafından Mısır'dan ayrılmaya zorlanmış, Brezilya'ya sürülmüş, sonra da hepten ortadan kaybolmuştu. Kocaman, kargacık burgacık çocuksu bir yazıyla yazılmış olan kart Lourdes'dan geliyordu ve "İyileştim, sizi görmeye geliyorum" diyordu. Kartın üzerinden bir hafta geçmişti ki, bu kez uçuş sefer sayısını ve Kahire'ye

varacağı tarihi bildiren bir telgraf aldık amcamdan. David, babamın daha esmer, daha kanlı canlı ve daha ufak tefek, Latin bıyıklı haliydi; Wadie'nin ikinci kişiliğiyle kötü bir taklidinin bir karışımıydı adeta. Kadınlar, özellikle de evli kadınlar üzerinde karşı konulmaz bir cazibesi olduğu söyleniyordu. Babamın onu Mısır'dan uzaklaştırmasının öncelikli gerekçesi de evli kadınlar üzerindeki bu cazibesiydi zaten. Amerikan İngilizcesinden ödünç aldığı otuz-kırk kadar deyişle ("Hey Bill, bir akşam Bahia'da ne biçim para götürdüm görecektin") süslediği, taş üstünde taş bırakmayan, kırık dökük bir eski Arapça, bir de anlaşılmaz bir nevi Portekizce konuşuyordu. Gerek ağabeyi Wadie, gerek ablası Nebîha, gerek biz çocuklar, gerekse zarafeti de elden bırakmayan amcamın beceriksiz ama sevimli asılma girişimlerinden birkaç kez nasibini alan annem, kısacası hepimiz David'in o coşkulu, gamsız hallerine bayılmıştık. Kahire'de bizim evde kalarak geçirdiği bir ay süresince, üç kardeş baş başa oturup yıllar önce Kudüs'te yaşadıkları çocukluk günlerini anabilsinler diye babamı işten biraz olsun kaytarmaya ikna etmek dışında pek bir şey de yapmadı. Babamda üstü kapalı bir biçimde öteden beri sezinlediğim (ama hiç tanık olmadığım) Dostoyevski derinliği, David'de apaçık görülüyordu: Melankolikti, konuşkandı, mutluluktan uçmaktan bunalımların en derininde dibe vurmaya varıncaya dek her türlü aşırı ruh haline teşneydi. Söz konusu derinlik, ağırbaşlılığı elden bırakmayan ağabeyi ve ablasıyla olan ilişkisini de kuşatmakla birlikte, asla gerçek anlamda bu ilişkinin özünde var olmamıştı.

Amcamın tam olarak ne iş yaptığını asla öğrenemedim. Kâh elmas madenlerinden, kâh tıpkı babası gibi yetenekli bir tur rehberi oluşundan söz ediliyordu. Kumar oynuyor, içiyor, bol bol çapkınlık yapıyor, Brezilya'nın sayfiye yerlerinde kafasına göre takılıyordu. Bize yarı kıymetli taşlarla dolu deri bir kese armağan etmişti bir seferinde. Taşların maddi değeri büyük değildi belki; yine de o parıltılı dökümlerinin cömertliğinde ve çeşitliliğinde bütün bir kıtanın hikâyesi gizliydi sanki. Onunla yakın ahbap olup çıktık. Neden bilemiyorum ama bana "*ya dini*" ("dinim") diye hitap ediyordu. Yıllar sonra fark ettim ki, o egzotik, başıboş, gizemli kişiliğiyle benim gözümde Conrad'ın bir tecessümüydü; bir Kurtz,* gizli bir benlik,** babamın İngiliz beyefendiliğine karşı bir Cunningham Graham'dı.

Brezilya'ya geri dönerek bir kez daha ortadan kayboldu sonra. 1967 Eylülünde New York'ta bir saatliğine görüştüm kendisiyle; görevi tam neydi bilemiyorum ama Brezilya milli futbol takımıyla ülkeden ülkeye geziyordu. 1973 baharında Nebîha halam vefatının hemen öncesinde, kanserden erimiş bitmiş bir haldeyken onu görmeye gittiğinde, evinde bir çeşit hayat arkadaşı —Adela'ydı adı— ve evlat edinilmiş olması muhtemel özürlü bir çocukla karşılaşmıştı. Dört bir yana dağılmış haldeki ailesinin enkazıyla hayata sarılmaya çabalayan Nebîha halamın son günleri, Vergilius'u aratmayacak bir keder içinde geçti. Eski cesur mazisinin anıları dahi, Amman'daki altüst olmuş yaşantısında belini doğrultmasına fayda etmedi. Nisan başında, Kemâl Nâsır'm Beyrut'ta İsrail suikastine kurban gittiği aynı gün o da vefat etti. David'de olsun, Nebîha halamda olsun, babamda olsun hayat namına tanık olduğum şey, arapsaçına dönmüş bir ayrılıklar, sürgünlükler ve kısa süreli geri dönüşler silsilesinden ibaretti. Bu açıdan baktığımda, babamın ailesini iyi yaşatmaya yönelik çabaları uğruna, gizli ve önüne geçilmez bir korumacılıkla bilinçli bir Viktorya dönemi kararlığınının umutsuz karışımını kendi kişiliğinde birleştirmeye yönelik inadını anlayabiliyorum. Babamın inancını ayakta tutan şey, yaşamı boyunca her fırsatta tekrarladığı son derece basit bir pedagoji ilkesiydi. "Bir şey eğitimine katkıda bulunuyorsa, yap," derdi bana. Ömrüm boyunca bu "bir şey"in ne olduğunu kavramaya uğraştım; bu kitap da bu yolda verilmiş uğraşın bir çetelesinden başka bir şey değildir. Ve bana bıraktığı mirasın, mutlak ve tartışılmaz bir çatışkı içinde değiştirilemez biçimde birbirine bağlı olan, bütünüyle anlayamasam da artık kabullenmeye başladığım bir gizem olarak kalmayı sürdüren iki yüzünü —birbirine açılan baskı ve serbest bırakmayı— ölümünden ancak onlarca yıl sonra görmeyi başarabiliyorum.

1956'daki Süveyş Savaşı'ndan sonra Victoria Koleji kamulaştırıldı ve adı Victory Lisesi olarak değiştirildi. Vereceğim bir konferans nedeniyle ailemle birlikte Mısır'da bulunduğumuz 1989 yılın-

* Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* adlı romanındaki kahraman –*ç.n.*

** Joseph Conrad'ın "The Secret Sharer" adlı öyküsünde kaptanla Leggatt arasındaki ilişkiye bir gönderme –*ç.n.*

da, bir zamanlar atıldığım okulu karıma ve çocuklarıma göstermenin eğlenceli olabileceğini düşündüğüm âna dek de Victoria Koleji'yle bir daha hiçbir bağlantım olmadı. Mart ayının ortalarında bir cuma günü arabamızla Maadi'ye yollanarak, eski okul servisinin izlediği güzergâhtan okula gittik. Okulla çöl arasında bir zamanlar bir çeşit sınır oluşturan, öbür yakasında bomboş çölün kilometreler boyu uzayıp gittiği toprak parçasının insanlarla, orada burada asılı çamaşırlarla, arabalarla, otobüslerle ve hayvanlarla tıklım tıkış dolu bir meskun bölge haline getirilmiş olması fena halde canımı sıktı. Okul cuma tatili yüzünden kapalıydı ama kapıcıyı buna rağmen bizi içeri almaya ikna ettim. Gözüme hatırladığımdan çok daha küçük görünen eski sınıfımda, oturduğum sırayı, Griffiths'in ipimi çeken sözleri sarf ederken oturduğu kürsüyü, zavallı ihtiyar Mr. Lowe'u kilitlediğimiz küçük odayı aileme gösterdim.

Tam o sırada, çok kızgın görünen tesettürlü bir kadın odaya dalarak orada ne aradığımızı sordu bize. Kızım Neclâ'nın "Cazibeni kullan" tavsiyesine uyarak ona durumu açıklamaya çalıştıysam da para etmedi. Okula izinsiz girmiş, bir bakıma haneye tecavüz suçu işlemiştik ve okul müdürü sıfatıyla bizden derhal okuldan çıkmamızı talep ediyordu. Bize milliyetçi bir düşmanlık ve geçit vermez bir kararlılıkla dik dik bakarak, ortamı yumuşatmak umuduyla uzattığım elimi sıkmayı da reddetti. Bu bariz zorbalığından biraz da gözümüz korkarak çaresiz kös kös dışarı çıktık. Böylece ben de artık Mısır'ın Müslümanlara özel bir çeşit dini mabet olup çıkmış olan bir zamanlarki Eton'ından, tam otuz sekiz yıl sonra bir kez daha atılmayı başarmış oldum.

IX

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE YAŞAMAK ÜZERE ORTADOĞU'dan ayrılışımdan tam kırk yıl sonra, 1991 yılının eylül ayı başlarında, Filistinli entelektüelleri ve toplumsal eylemcileri Madrid Barış Konferansı arifesinde bir araya getirmeyi hedeflediğim bir seminer için Londra'da bulunuyordum. Filistin liderinin Körfez Savaşı'nda Saddam Hüseyin'e verdiği vahim destek, barış görüşmeleri arifesinde elimizi fena halde zayıflatmıştı. Seminerin amacı, bir ulus olarak özerklik kazanma yolunda kaydettiğimiz aşamanın seyrini hızlandıracak ortak temaların ifade edilmesiydi. Batı Şeria'dan, Gazze'den, farklı Arap ülkelerindeki Filistin diasporasmdan, Avrupa'dan ve Kuzey Amerika'dan, kısacası dünyanın dört bir yanına dağılmış bulunan Filistin dünyasından geliyorduk hepimiz. Seminerden çıka çıka koca bir hayal kırıklığı çıktı ne yazık ki. Dilimize doladığımız beylik görüşlerin durmaksızın tekrarlandığı, kolektif bir hedefe odaklanma yönündeki beceriksizliğimizin, kendimizden başka görünürde hiç kimseyi dinlemeye tahammül gösteremeyişimizin bir kez daha ortaya çıktığı bu buluşma, Filistin'in Oslo'da alacağı büyük yaranın uğursuz bir provası olmaktan öteye gidemedi.

Münazaranın yarısında planladığımız üzere ara verdiğimizde, yıllık kontrol kapsamında yaptırdığım kan tahlili sonuçlarının iyi çıkıp çıkmadığını öğrenmek için New York'ta bulunan eşim Meryem'i aradım. Beni asıl endişelendiren kolesterolümdü ama eşim kolesterolden yana bir sorun olmadığım söyledikten sonra biraz da tereddütle, "Charles Hazzi [aile doktorumuz ve dostumuz] döndü-

günde seninle konuşmak istiyor," diye ekledi. Sesinden yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu hissederek Charles'ı muayenehanesinden aradım hemen. "Meraklanacak bir şey yok," dedi, "New York'a döndüğünde konuşuruz." Sorunun ne olduğunu bir türlü söylemeye yanaşmaması karşısında sabrım taşarak patladım: "Bir şey varsa bana söylemek zorundasın Charles. Ben çocuk değilim, bunu bilmeye hakkım var." Bin dereden su getirdikten sonra —ciddi bir şey değil, bir hematoloğun rahatlıkla halledebileceği bir şey bu, zaten kronik bir rahatsızlık— kronik lenf kanseri olduğumu söyledi bana. Dediğini duymasına duymuştum ya, bu teşhisin ne anlama geldiğini bütünüyle hazmetmem bir haftamı aldı. Hastalığın semptomlarını göstermesem de, gelişmiş teşhis tekniklerinin uygulandığı New York'taki büyük kanser merkezlerinden birine giderek ilk bulguların doğruluğunu teyit ettirmem gerekiyordu. Duygusuz bir hekimin gayet yerinde bir ifadeyle Demokles'in Kılıcı biçiminde nitelediği bu durumun beni nasıl derinden sarsmış olduğunu anlamam için bir ay, 1992 Haziranından bu yana gözetiminde olduğum olağanüstü doktor Kanti Rai'yi buluncaya dek ise bir altı ay daha geçmesi gerekti.

Teşhisin konulmasından bir ay sonra, ölümünün üzerinden bir buçuk yıl geçmiş olan anneme bir mektup yazarken buldum kendimi. 1951'de Kahire'den ayrılmamla birlikte alışkanlık haline getirdiğimiz bir şeydi bu: Onunla dertleşmek için duyduğum önüne geçilmez arzu yüzünden, ölmüş olduğu gerçeğini bile göremez hale gelmiştim her nasılsa. Yazdığım cümlenin yarısında annemin hayatta olmadığının ayırdına vararak, biraz ne yapacağımı bilmez halde, biraz da halimden utanarak bu tuhaf teşebbüsten vazgeçtim neyse ki. Hissettiklerimi söze, kâğıda dökmeye yönelik belli belirsiz bir arzu kımıldanır gibiydi içimde; ama kanserin hayatıma soktuğu sinir bozukluğu ve bin türlü endişeyle boğuşmakla öylesine meşguldüm ki, bununla uğraşamadım bile. 1993 yılındaki bu dönem esnasında, belirgin bir korku duymaksızın bundan sonra daha kısa ve daha zorlu olacağını kestirmeye başladığım hayatımda birkaç değişiklik yapmayı düşündüm. Öğrenciyken yaşadığım ve sevdiğim bir yer olan Boston'a geri dönme fikrine kapıldım bir ara; ama New York'a kıyasla sessiz bir yer olan bu şehri, içten içe ölecek bir yer bulma düşüncesiyle seçtiğimi fark ederek bu fikirden vazgeçtim.

Yaşanmışlıkların geçmişe dağılmış parçalarına ya da artık orada olmayan insanlara geri dönme çabası: Hastalığımın giderek daha çetin bir hal alan seyrine karşı sağlam bir dayanak oluşturan işte bunlardı. 1992'de, kırk yıllık bir aradan sonra ilk kez, karım ve çocuklarımla Filistin'e gittim; Filistin'i ilk görüşleri olacaktı bu. 1993 Temmuzunda, bu kez yalnız başıma, yaşamımın eski uğrak yerlerini gezmeye yönelik gazetecilik serüvenimin bir ayağı olarak belirlediğim Kahire'ye gittim. Bütün bu süre içinde, herhangi bir tedavi görmeksizin, bir noktada kaçınılmaz olarak kemoterapiye ihtiyaç duyacağımı arada bir bana anımsatan Dr. Rai tarafından gözetim altında tutuluyordum. 1994 Martında tedaviye başladığımda, ömrümün son demine olmasa bile, en azından —tıpkı Cennet Bahçesi'ni terk eden Âdem ile Havva gibi— eski yaşantıma geri dönmenin imkânsız olduğu bir dönemece girmiş olduğumu biliyordum. 1994 Mayısında bu kitap üzerinde çalışmaya başladım.

Bu ayrıntıların önemi, bu kitabın zamansal seyrinin, hastalığımın seyrine, evrelerine, iniş çıkışlarına ve değişimlerine nasıl bire bir bağlı olduğunu hem kendime hem de okurlarıma anlatmalarından geliyor. Gücümü yitirdikçe, tedavinin yan etkisi olan nöbetlerin ve vücudumdaki enfeksiyonların sayısı arttıkça, bedensel ve duygusal hayatım giderek kötüleşen sağlık durumumun getirdiği kaygılarla ve acılarla boğuşmakla geçerken, düzyazı aracılığıyla kendime ait bir var etme, kurma alanı sağlayan bu kitaba daha çok sarılır oldum. Yazmak da hastalıkla savaşmak da ayrıntılı süreçlerden oluşuyordu: Yazmak sözden söze atlamaksa, bir hastalığın acısını çekmek de sizi bir evreden diğerine sürükleyen sonsuz sayıda küçük aşamadan geçmektir. Yaptığım diğer işlerde —denemeler, konferanslar, üniversite hocalığı, gazetecilik— hastalığın önünde gitmeyi, teslim tarihleriyle ve başlangıç, orta ve son aşamalarından oluşan döngülerle ona neredeyse hükmedebilmeyi başarırken, bu hatıratı tedavi süreçlerinin, hastanede kaldığım zamanların, fiziksel ve zihinsel acıların güdümünde, nasıl ve ne zaman, ne süreyle ve nerede yazacağımı onların tayin etmesine izin vererek yazdım. Elyazısı müsveddelerimi gittiğim her yere yanımda götürdüğümden ve otellerde ya da arkadaşlarının evlerinde kalışımdan yararlanarak çalışabildiğimden, yaptığım seyahatler bu anlamda üretken dönemler

oldu. Bu nedenle de, içine ne koyacağımı kesin olarak tasarlamış olmama rağmen, bir bölümü bitirmek için nadiren acele ediyordum. Hastalığıma dair izlerin çoğunun çocukluk ve gençlik yıllarıma ait bu hikâyenin dışında bırakılmış olmasına rağmen tuhaftır ki, bu hatıratın yazılışı ile hastalığımın evreleri tıpatıp aynı seyri izledi. Bu hayat çetelesiyle (başından beri tedavisinin olmadığını bildiğim) bir hastalığın süregiden seyrinin, bu açıdan bakıldığında tek ve aynı şey olduğu söylenebilir — aynı ama kasıtlı olarak farklı...

Bu ilişki dallanıp budaklandıkça benim için giderek daha önemli olmaya, bu arada belleğim de —ki geri getirilmesinin olanaksızlığı her halinden belli olan çok uzaklarda kalmış bir geçmişe yoğunlaşarak düşünmek ve handiyse arkeolojik bir kazıya girişmek dışında hiçbir dayanağı yoktu—çoğunlukla aceleci ve talepkâr baskınlarını daha büyük bir konukseverlik ve cömertlikle karşılamaya başladı. Hastalığın meşakkatlerine ve gençliğimi yaşadığım yerleri terk etmiş oluşumun getirdiği kısıtlamalara karşın, tıpkı şairin dediği gibi "Ve bu korulukta / bu küçük narenciye korusunda fark ettim / beni yatıştıran birçok şeyi" diyebilirim ben de. Altmışlı yılların başına dek, geçmişimi, özellikle de farklı nedenlerden dolayı hepten ulaşılmaz olmuş Kahire ve Kudüs günlerimi düşünmeye dahi tahammül edemediğim uzun bir dönem yaşadım. Kudüs'ün ulaşılmazlığı, Filistin'in yerini İsrail'in almış olmasındandı. Kahire ise, talihin kötü oyunlarından biri sonucu, yasal nedenlerle kapılarını bana kapatmıştı. 1960 ve 1975 arasındaki on beş yıl boyunca Mısır'a gidememiş olduğumdan, zaman içinde giderek güçleşen bir eyleme dönüşen uykuya dalmanın bir yolu olarak oradaki yaşantımın erken dönem anılarını serpiştirdim anlatıma (büyük ölçüde kırpılmış, New York yaşantımda hissettiğim amansız yabancılaşmanın aksine sıcaklık ve huzur yayan bir havayla dolu anılardı bunlar). Zaman çocukluk, gençlik yıllarımda etrafımı saran mutluluk halesini sarartıp soldurmuş, o yılların gözüme daha karmaşık ve zor bir dönem olarak görünmesine yol açmıştı; dolayısıyla o dönemi kavramak için hayallerle dolu uyuşukluklardan kaçınmam, her an tetikte ve uyanık olmam gerekiyordu. Bu kitabın çok temel bir bakımdan bir uykusuzluktan, yalnızca uyanıklığın sessizliğinden, özellikle de benim durumum göz önüne alındığında uykunun yerini tutmuş olan

bilinçli bir anımsama ve aktarma ihtiyacından ibaret olduğunu dahi düşündüğüm oldu aslında. Yalnız uykunun değil, tatillerin ve dinlenmenin, orta ve üst tabakanın "boş zaman" kavramım dolduran ve on yıl kadar önce bilinçsizce sırt çevirdiğim her şeyin yerini tutmuştu. Hastalığımla baş etme biçimi olarak verdiğim başlıca tepkilerden biri olan bu kitap, yalnız yeni bir uyanık kalma yöntemi olarak değil, profesyonel ve siyasi hayatımdan olabildiğince uzaklaşmamı sağlayan bir proje olarak da beni kamçılayan yepyeni bir hevese dönüştü.

Hikâyemde belirleyici olan alt izlekler, annemle babamın inşa etmeye çabaladıkları, benim de arada bir "Edward" olarak sözünü ettiğim benliğe ait olan, çoğu zaman ustalıkla kuşanıp kullandığım toplumsal özelliklerin altında uzun bir zaman gömülü kalarak kendini gizlemiş olan ikinci bir benliğin belirişi ve giderek artan sayıdaki göçlerin çocukluk yıllarımdan itibaren yaşamımı nasıl allak bullak ettiğiydi. Bunca yıl boyunca beni sürekli hareket halinde tutan ülkeden ülkeye, şehirden şehre, evden eve, dilden dile, ortamdan ortama sürüklenişlerden daha acı olabilecek hiçbir şey bilmediğim gibi, başka hiçbir şey de hayatımı nedense onsuz da yapamadığım ve sürekli peşinden koşup durduğum bu göçerlikten daha iyi özetleyemezdi bana sorarsanız. On üç yıl önce *After the Last Sky* (Son Gökyüzünden Sonra) adlı kitabımda, yolculuğa çıktığımda yanıma hep gereğinden fazla şey alma alışkanlığında olduğumu, şehir merkezine giderken bile çantamı hem boyutları hem de sayıları bakımından gezimin süresiyle hiç bağdaşmayacak bir yığın ıvır zıvırla doldurmadan edemediğimi yazmıştım. Bunun altında yatan nedene inmeye çalıştığımda, içimde gizli ama asla silinmeyen bir geri dönmeme korkusu olduğu sonucuna vardım. Ve artık biliyorum ki bu korkuya rağmen bir yere gitmek için yoktan bahaneler uydurarak bu korkumu kendim, bilerek ve isteyerek körüklüyorum. Yolculuğa çıkma arzusu da geri dönmeme korkusu da öyle görünüyor ki yaşam akışımda elzem olan unsurlar ve özellikle hastalığım süresince her ikisini de giderek artan bir yoğunlukta hisseder oldum. Şöyle diyorum kendime: Bu yolculuğa şimdi çıkmazsan, devingenliğini kendine kanıtlamaz da meydanı yitip gitme korkuna bırakırsan, evcimen yaşantının alışıldık ritmini şimdi bozmazsan, bunu yakın bir gelecekte

bir daha yapamayacağına kesin gözüyle bakabilirsin. Yolculuğun o tedirgin karamsarlığını (Flaubert'in deyişiyle *la mélancolie des paquebots*, Almancada *Bahnhofsstimmung**) bir yandan geride kalanlara gıpta ederek yaşayan biriyimdir üstüne üstlük: Yüzlerine, yolculuğun, daha doğrusu zorunlu bir devingenliğin gölgesi düşmemiş olarak bulurum onları geri geldiğimde. Aileleriyle birlikte mutludurlar, rahat giysiler, bir de yağmurluk çekmişlerdir sırtlarına, görmek isteyen herkes için orada, yerli yerindedirler. Kişiye gitme ihtiyacım hissettiren, bildiği ve avuntu bulduğu her şeyden onu uzaklaştırıveren, o yoğun ve tekrar tekrar bastıran, beklendik sürgünlük hissinin yanı sıra, gidenin kazandığı görünmezliğe, orada olmayışına ve kim bilir belki de özleniyor oluşuna dair bir şeylerdir. Bir birikimin sonucu olmakla birlikte tamamen kişinin kendi kendine yarattığı bir mantık, bir kapılıp gitme sürecidir bu. Ne olursa olsun işin en korkutucu yanı, gitmenin terk edilmenin ta kendisi olduğu gerçeğidir; giden siz olsanız bile böyledir bu.

1951 yazında öğrenimime Amerika Birleşik Devletleri'nde devam etmek üzere Mısır'dan ayrıldım ve Lübnan'da iki hafta, Paris ve Londra'da üç hafta kaldıktan sonra, Southampton'dan New York'a giden *Nieuw Amsterdam* gemisiyle yaptığım bir haftalık yolculuk sonrasında Amerika'ya vardım. Lise ve üniversite eğitimini ve lisansüstü derecelerimi içeren toplam on bir yıllık öğrenim sürecinin ardından yaşamımın geri kalanını geçireceğim yerdi burası. Bu yeni yaşantımda yıllar yılı sürüncemede kalan bir ayrılık ve geri dönüş (tabii yalnızca yaz tatillerinde) deneyimini çileye dönüştüren şey, kendisini terk etmemi bir yandan kaçınılmaz bir yazgı, bir yandan da zalimliklerin en büyüğü sayarak ("Herkesin evladı dizinin dibindeyken sen burada yoksun") her fırsatta kafama kakan annemle aramdaki karmaşık ilişkiydi kuşkusuz. Her yıl yaz sonunda Amerika'ya geri dönmek yarama tuz basıyor, ondan ilk ayrılışımda duyduğum acıyı yeniden yaşamama yol açıyordu ki bu, gözümün çaresizce arkada kalması, dinmek bilmez bir üzüntü, hayal kırıklığı ve mutsuzluk duymak demekti. Bugün dahi aynı acıyı tekrar yaşadı-

* Sırasıyla Fr. "yolcu gemilerinin melankolisi"; Alm. "tren garı haletiruhiyesi" –*ç.n.*

ğım, başka bir yerde —ki bu başka yer anneme daha yakın olmak, onun onayını almak, onun sonsuzca bağışlayıcı, fedakâr ve cömert anaç sevgisiyle sarılıp sarmalanmış olmak şeklinde tanımlanıyordu— olmayı yeğleme hissine yeniden kapıldığım anlar olur: İçimde bir sürgünlük, bir ihraç hali, zoraki bir yer değiştirme biçiminde yer etmiş olan *burası*, ne annemin olmamı istediği ne de benim olmak istediğim yerdi çünkü. Yine de annemin beni yanında istemesi her zaman olduğu gibi biraz da koşullara bağlı bir şeydi, çünkü yalnız kendi kafasında yarattığı Edward'a uygun düşecek biçimde davranmam yetmiyor, her şeyimle onun olmamı da gerektiriyordu; oysa kendisi o anki ruh haline bağlı olarak benim olabilirdi de olmayabilirdi de.

Bütün olup bitenlerden sonra, 1950-51 öğretim yılını telafi etmek üzere Victoria Koleji'ne döndüğümde, Griffiths hiç vakit kaybetmeden okulda bulunuşumun bir çeşit şartlı tahliye olduğu konusunda uyardı beni. Bu da bütün öğretmenlerin gözünün üzerimde olması, ölçüyü kaçırır gibi olduğum anda "durumumun sallantıda" olduğunun ve "ayağımı denk almam" gerektiğinin bana anımsatılması anlamına geliyordu. Bu durum elimi kolumu bağladığından okul içinde sürekli diken üstünde yaşıyor, sınıf arkadaşlarımın bazılarının sataşmalarına ve alaylarına karşı açık bir hedef haline geliyordum. Önceden samimi olduğum kimi sınıf arkadaşlarım ise yanıma dahi uğramaz olmuşlardı. Bana eskisi gibi davrananlardan geriye kala kala Mustafa Hamdullah, Billy Abdûlmelik ve Andy Sharon'dan başka kimse kalmadığından, kısıtlı bir arkadaş çevresiyle yetinmek zorunda kalıyor, bu yüzden de kendimi dışlanmış ve tedirgin hissediyordum. Bu dönemde, annemin yakınlığını her zamankinden de çok arar olmuştum; annem de o doğaüstü sezgi gücüyle düpedüz içimi okuyarak fena halde ihtiyaç duyduğum benzersiz şefkati ve yakınlığıyla sarmalıyordu beni.

Aynı yılın baharında Victoria Koleji'nin suyunun iyice ısındığını kanıtlayan bir olay bizi birbirimize daha da yakınlaştırdı. Ama önce, yalnızca "konçertolar"dan hoşlandığım iddia eden babamın lütfen icabet buyurarak bizimle izlediği Furtwängler konserlerinden söz etmeli (Berlin Filarmoni Orkestrası'nın repertuarında konçerto bulunmuyordu). Beethoven'ın Beşinci Senfonisinin *adagio*

bölümündeki sevdiğim kısım çalınırken, sonra son bölüm köprüsüne sıra geldiğinde, muhabbet ve anlayışın annemden başka kimsenin bana veremeyeceği (hele de okulda hepten istenmeyen kişi damgası yediğim o berbat dönemde) o özel harmanını bir kez daha hissederek anneme döndüğümü, bazen de onu dürttüğümü anımsıyorum. Pazar günkü konserin ertesi günü öğle teneffüsü sırasında birkaç arkadaş ana bahçenin kenarında toplanarak gülle atma yarışması yapmaya koyulduk. Yaptığımız her atışı mesafeye göre puanlıyor, yarışmaya dahil olan altı kişi arasında ciddi bir sıralama yapmaya çalışıyorduk. Sıra bana geldiğinde, kardeşi Arthur ne kadar sessiz ve içine kapanıksa kendi de bir o kadar gürültücü ve belalı olan Gilbert Davidson'ın başını çektiği üç büyük öğrenci tepemize dikilerek Davidson'ın atış yapmasına izin vermemizi istediler. "Hayır," dedim kesin bir dille, "şu anda sıra bende. İstiyorsa benden sonra atsın." Bunu dememle birlikte zaten pembe olan yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilen Davidson, "Seni salak herif, ver şunu hemen," diyerek üzerime atıldı ve sol elimde tuttuğum koca gülleyi almaya çalıştı. Ama gülleyi hepten ıskalayan eli gömleğime yapıştı, bir feveranla gömleğimi yırtarak düğmelerimi kopardı, kumaşı parçaladı ve bu beklenmedik müdahalesinin öfke dolu şiddetiyle dengemi bozmayı başardı. Sendeleyerek gülleyi elimden düşürdüm ve tam Davidson'ın başıma koca bir yumruk savurduğu, ama artık hepten kontrolden çıkmış olan öfkesi yüzünden beni ıskaladığı an ona döndüm. O anda verilebilecek en soğukkanlı tepki olarak anımsadığım ani bir kararlılıkla bütün gücümle savurduğum yumruğum Davidson'ın burnunun ortasına isabet etti ve çocuğun burnundan kanlar fışkırmaya başladı. Sırtüstü yere düşmesiyle birlikte etrafını saran arkadaşları tarafından kaldırıldı ve iyileşir iyileşmez ilk iş olarak beni de annemi de öldüreceğine dair tehditler savurmaya başladı. Sınıf arkadaşlarım tarafından apar topar ondan uzaklaştırıldım ve ders zilinin çalmasıyla paçayı kurtarmış oldum.

Aynı gün öğleden sonra, olay hakkında tutulacak tıbbi rapor için revire uğramam istendi bendi. Bu işle görevlendirilmiş olan yaşlıca İskoçyalı hemşire elime baktıktan sonra, "Demirden bir yumruğun varmış," diyebildi ancak. Bu arada eve götürülmüş olan Davidson bir hafta sonra okula döndüğünde, o anki tedirginliğimle fazlasıyla

ciddiye aldığım envai çeşit çirkin tehdit savurarak yolumu keser oldu. Griffiths ise umutsuz bir vaka olduğum yolunda küçümseyici ve umarsız bir şeyler söylemekle yetindi. "Senin olduğun yerde bela da eksik olmuyor Said, öyle değil mi?" gibisinden bir şeydi sanırım dediği. Herhangi bir disiplin cezasına çarptırılmadım. Ama Davidson'ın beni öldüreceğinden, kendi öldüremese bile bunun için fedailerini başıma musallat edeceğinden o kadar emindim ki olaydan sonra bir ay boyunca evden dışarı çıkmaksızın annemin koruyuculuğuna sığındım.

Kahire'de geçirdiğim o son haftalarda annemden gördüğüm sonsuz şefkatin anısı içimden ömrüm boyunca silinmediği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk yıllarımda da tek teselli kaynağım olacaktı. Onun yüreklendirmesi sayesinde, Kahire çevremizdeki kimsenin fikir sahibi olmadığı alanlara yöneliyor, beni hem okulun budalaca ahlak derslerinin hem de toplumsal yaşantımızın içi boş telaşının alabildiğine ötesine götüren kitaplarla ve müziklerle tanışıyordum. İnzivaya çekildiğim haftalarda bana okumam için vermiş olduğu birkaç Rus romanında, fırtınalı olmasma fırtınalı ama önünde sonunda kendine yeten, gündelik gerçekliğin getirdiği kaygılara karşı zırh oluşturan bir dünya keşfetmiştim. Sözgelimi *Karamazov Kardeşler*'in sayfalarında, o sıralar hemen her gün patlak veren olaylarla, karşılıklı suçlamalarla, bağırış çağırış sahneleriyle, çalışanlarla veya onlar yüzünden edilen kavgalarla suyu iyiden iyiye ısınmaya başlayan, babam, yeğeni ve halam arasındaki ailevi çekişmeye dair bir açımlama bulduğumu düşünür olmuştum. İçinde büyüdüğümüz Şamî çevrede kurduğumuz dostlukların samimiyetine rağmen, tanışlarımızın babam hakkında yaptıkları yorumlarda ya da babamın doğrudan yüzüne söyledikleri sözlerde alttan alta bir alay bulunduğunun ayırdma varmaya da başlamıştım. Ne olursa olsun İngilizceden vazgeçmeye yanaşmayışı (annem Fransızcayı iyiden iyiye ilerletmiş, Emma Fahûm ve Reine Diyâb'la *ma chère, j'etais etonnée** gibi deyişlerle hiç zorlanmadan sohbet eder olmuştu), işini gereğinden fazla ciddiye alması, elmalı turta ve krep tarzı Amerikan yiyeceklerine olan anlamsız düşkünlüğü ve spor giyim tarzı (tatil

* Fr. "canım"; "Şaşkınlıktan dilimi yutuyordum" –*ç.n.*

günlerinde giydiği eski gömlekler ve eprimiş pantolon paçaları dahil) babamın alay konusu olan başlıca yönlerini oluşturuyordu.

Kahire'deki son günlerimi düşündüğümde, annemin beni el üstünde tutuşunun bana verdiği keyiften, huzur duygusundan başka bir şey gelmiyor aklıma. Annem besbelli yaklaşan gidişimi düşünerek bu son günlerimizi her ikimiz için de olabildiğince özel kılmaya çalışıyor, bu arada bizi bekleyen korkunç ayrılıktan habersiz olan ben de bir zamanlarki delicesine yoğun programımdan kurtulmuş olmanın tadını çıkararak günümü gün ediyordum. Ne Tevfik Efendi vardı artık ne de Fuâd Etayim; binicilik dersleri bitmişti, piyano dersleri bırakılmıştı, Murâd'ın jimnastik salonunda çektiğim işkence sona ermişti. Öğleden sonra okuldan eve geldiğimde annemi Balıklı Bahçe'ye bakan balkonda otururken buluyordum çoğunlukla; önce gülsuyu çeşnili bir bardak limonata ikram ediyor, beni yanı başına oturtuyor, koluyla sarmaladıktan sonra eski günleri, "Edwardo Bianco"nun o büyümüş de küçülmüş hallerini anmaya koyuluyor, yaşamını nasıl tümüyle bana adamış olduğunu anlatıyordu. Birlikte Beethoven senfonilerini, özellikle de bize en anlamlı gelen Dokuzuncu Senfoni'yi dinliyorduk. Babamdan "babamız" şeklinde söz etmesi yüzünden onunla olan ilişkisi konusunda kafamın karıştığını da anımsıyorum; yine de birimize baba, birimize de eş olan kişi için ikimizin de aynı sözcüğü kullanıyor olması hoşuma gitmiyor da değildi. Bunların tümü beni Amerika yolundan döndürmek, babamın planlarından caydırmak yolundaki son çabalarıydı belki de; Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmeme başından beri karşı çıkmış, gitmemin ardından da orada oluşumdan esef duyduğunu her fırsatta babamın yüzüne vurmuştu çünkü. Öte yandan aramızda hiçbir şeyin bozamayacağı bir çeşit kutsal ittifak doğuran bu ikindi saatleri, başka kadınlarla farklı türden bir sevgiyi geliştirmeye, büyütmeye, olgunlaştırmaya çabalayan bir erkek olarak hayatımın ilerleyen yıllarında enikonu hazin sonuçlar doğuracaktı. Annemin hayatımda hakkı olmayan bir yeri işgal ettiği söylenemezdi gerçi; asıl sorun, bu yeri yaşamının geri kalanında, hatta sık sık hissettiğim üzere, ölümünden sonra da kaplamayı sürdürmesiydi.

Amerika Birleşik Devletleri yolculuğuna çıkmadan önceki sohbetlerimizin bir çeşit veda töreni niteliğinde olduğunu ise ancak

şimdi şimdi anlıyorum. "Hadi son bir kere Groppi'ye çay içmeye gidelim" veya "Gitmeden önce bir kez daha Kursaal'a yemeğe gidelim ister misin?" derdi annem bana. Ama ben gittikten sonra baş başa kalacağı dört kız kardeşimle kendisi için yaptığı düzenlemeleri de içeren bu veda töreninin büyük kısmı annemin kafasının karmaşık işleyişinin bir ürünüydü. Lübnan'dan başlayacak olan yolculuğumuzun ilk ayağı için eşyalarımızı toparlamaya giriştiğimiz o son haftada, bana karşı inanılmaz ölçüde verici bir tavır takınır olmuştu. Anneme kalırsa bu vericilik karşılık beklemeyen bir sevginin yansımaydı; oysa kısıtlayıcı bir ev hayatı döngüsünde kendini ifade etmenin, sesini duyurmanın, kendini gerçekleştirmenin bir yolunu bulmaya çabalamaktan başka bir şey olmayan bu yaklaşımında en büyük rolü oynayan, sonradan anladığıma göre, o gelişkin egosu olmuştu yine. Kendini ifade edebilmek, sesini duyurabilmek, kendini gerçekleştirmek: Hiçbir zaman açıkça söyleyemese de sanırım annemin en derin gereksinimleriydi bunlar. Ben onun tek erkek evladıydım ve iletişim anlamında tıpkı onun gibi doğuştan yetenekli olmamdan başka, onun müziğe ve sözcüklere duyduğu tutkuyu da aynen paylaşıyordum. Böylece babamın çoğunlukla sessiz kalmayı yeğleyen o eğilmez, o demirden iradesine karşı sürdürdüğü mücadelede ben onun kendini ifade etme, kendini gerçekleştirme aracı olup çıktım. Beni ölesiye korkutan, sevgisini birden geri çekivermesi de, benim yokluğuma verdiği tepkiden başka bir şey değildi. 1951'den 1990 yılındaki vefatına dek annemle farklı kıtalarda yaşamamıza rağmen, bütün arkadaşları içinde bir tek kendisinin evlat hasretine —özellikle de benimkine— katlanmak zorunda olduğu gerçeğine esef etmekten bir an bile vazgeçmedi annem. Sayısız gidişlerimin bu birincisine ve en çetinine sonunda razı gelmiş olsa da ben, onu terk etmiş olmaktan dolayı suçluluk duyuyordum kendi payıma.

1951 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göçmemin vahameti bugün dahi beni hayrete düşürür. Amerika'ya gelmemiş olsaydım yaşamımın nasıl bir seyir izleyeceğini ancak hayal meyal kestirebiliyorum. Amerika'ya gelmekle her şeye sıfırdan başlıyor olduğumu, daha önceden öğrenmiş olduklarımı bir ölçüde unutmam gerektiğini, her şeyi yeni baştan öğrenmek zorunda olduğumu, bu yolun doğaçlama yapmaktan, kendini yeni baştan yaratmaktan, çabalayıp ça-

balayıp sonra duvara toslamaktan, denemekten ve yanılmaktan, pes etmekten, sonra da şaşırtıcı, çoğunlukla da acı veren biçimlerde yeniden başlamaktan geçtiğini biliyordum. Kulağa ne denli saçma gelirse gelsin, bunca zaman sonra dahi halen evimden uzakta olduğumu hissederim. İçimde Arap dünyasında kalmış veya Avrupa'da yaşamış, eğitimime Avrupa'da devam etmiş olsaydım şimdikinden "daha iyi" bir yaşantım olur muydu gibi bir ukde olmamakla birlikte, halen bir ölçüde pişman olduğumu söyleyebilirim. Zamanın uçup gittiğini, giderek azaldığını hissettiğim şu sıralarda bu hatırat, yaşamımda belirleyici olmuş olan o gidiş ve ayrılma deneyimlerinin yeniden canlandırılmasından başka bir şey değil bir bakıma. Otuz yedi yıllık mazime rağmen New York'ta kendimi halen iğreti hissediyor olduğum gerçeği de, göçümün avantajlarından çok, içimi giderek daha fazla kemiren o yolunu yitirmişlik duygusunu pekiştiriyor aslına bakılırsa.

1951'in haziran sonunda Lübnan'a giderek Dûr'da iki hafta geçirdik. Derken temmuzun on beşinde annem, babam ve ben Beyrut Havaalanı'ndan (o zamanlarki adıyla Halde'den) kalkan bir Pan-American Stratocruiser uçağıyla Paris yolunu tuttuk. Uçağımızın Paris'e indiği andan yataklı trenle Londra yoluna koyulduğumuz âna dek ufacık birer aralık dışında gözlerimi neredeyse tamamen kapatan arpacık illetinden başımı kaldıramadım. Bu da kendi bildik dünyamdan her anlamda kopuşumu izleyen o sürükleniş ve belirsizlik hissini, ne yaptığımı, nereye gidiyor olduğumu pek bilememe duygusunu daha da artırdı.

Savoy Oteli'nin inanılmaz derecede şatafatlı süitlerinden birinde kaldığımız Londra'ya varışımızdan bir-iki saat sonra, kuzenim Albert'ı kimya mühendisliği dalında öğrenim görmekte olduğu Birmingham'dan yanımıza çağırdık ve o da oteldeki lüks odamıza yerleşti. Bzimle birlikteyken son derece şen şakrak, hayranlık uyandıracak denli tasasız görünüyor, babamla kardeşleri arasındaki gerilimden büsbütün habersizmiş gibi davranıyordu. Ömrümün ilk balık-patates kızartmasını bana tattıran, birlikte Battersea Lunaparkı'na gittiğimiz, kız ve heyecan arayışı içinde sayısız bara girip çıktığımız Albert'la geçirdiğim saatler boyunca suçluluk duymaksızın, yalnızlık çekmeksizin hayatın tadını çıkarma sanatını kapmaya ça-

lıştım ondan. Hayatımın yirmi yılından sonra, yakın akrabalarım içinde benzemeyi dilediğim yegâne kişiydi Albert; öyleydi çünkü benim olmadığım her şeyi temsil ediyordu. Dimdik bir duruşu vardı, müthiş bir futbolcu ve koşucuydu, kadınlar üzerinde görünürde şaşmaz bir cazibesi vardı ve parlak bir öğrenci olmasının yanı sıra doğuştan lider vasıflıydı. Londra, yolculuğumuzun en keyifli bölümü olmuştu kuşkusuz. Albert'ın gidişiyle birlikte, ondan bana bulaşan o canlılık da buharlaşıp gitti ve bir kez daha yolculuğun o huzursuz kasvetine gömülmüş buldum kendimi.

Southampton'dan, *Saturnia*'mn daha büyük ve daha lüks bir kopyası olan *Nieuw Amsterdam* gemisine bindik. Şaşaalı akşam ve öğle yemekleriyle, her akşam seyrettiğimiz filmlerle ve annemle babamın görmezden gelinmesi olanaksız varlığıyla dolu denizaşırı New York yolculuğumuz olaysız geçti. Yolculuk boyunca, "Amerika'dan da Amerikalılardan da nefret ediyorum," dedi annem. "Burada ne işimiz var allah aşkına Wadie? Bu deli saçması iş ne demeye geliyor? Çocuğu oraya götürmemiz şart mı yani? Asla geri dönmeyeceğini sen de biliyorsun. Bindiğimiz dalı kesiyoruz bile bile." Annem yolculuk boyunca huysuz ve üzgündü; babamsa kreplerinin, kahvesinin ve dondurmalı elmalı turtasının tadını çıkarıyor, hem Amerika'yı yeniden göreceği için hem de —artık ben de orada olacağıma göre— Amerika'da bir ev alma düşüncesiyle için için heyecanlanıyordu. Bense, ne nereye gittiğim ne de orada ne kadar kalacağım konusunda bir anlaşma sağlayabilmiş olan annemle babamın çatışan ruh hallerinden uzak durmaya gayret ediyor, akşam yemekleri dışında onlardan olabildiğince kaçınmaya bakıyordum.

Buğulu, tatsız bir biçimde bulutlu ve karanlık bir New York'a varmamızla birlikte, annem ilk iş olarak babamı Washington'daki kuzeni Eva Malik'i görmeye gitmemiz konusunda ikna etti. Mayflower Oteli'ne girişimizi yapalı çok çok bir saat olmuştu ki Eva, kocasına tahsis edilmiş olan siyah elçilik limuziniyle otelin kapısında belirdi ve itirazlarımıza hiç kulak asmaksızın bizi ve havaleli yükümüzü makam otomobiline doldurarak güzelce dayanıp döşenmiş elçilik binasına sürükleyiverdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde tam yetkili Lübnan elçisi sıfatıyla bulunan Charles Malik bir Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere San Francisco'da bulunduğun-

dan, turistik gezilere ve dinlenmeye ayırdığımız birkaç gün boyunca Eva teyze bütünüyle bize kaldı. Sonraları, yatılı okulda okuduğum sırada eşiyle birlikte velim olmakta ısrar eden de yine Eva teyzem olmuştu. Tatillerimi Lübnan elçilik konutunun, biraz da Kahire'de geride bırakmış olduğum tarza benzettiğim ihtişamıyla çevrelenmiş olarak geçirebileceğim düşüncesiyle, annem kadar benim de seve seve kabul ettiğim bir teklifti bu. Babamsa, sonradan iç yüzünü öğreneceğim nedenler yüzünden bu konuda çekimser kalmıştı. Yine de hem annemin hem de babamın, çok geçmeden gereğinden fazla uzadığını düşündükleri bu misafirlikten huzursuz olmaya başladıkları da gözümden kaçmıyordu. Koca konutta yapayalnız olduğundan ve ev işleriyle ilgili herhangi bir yükümlülüğü de bulunmadığından kendisine böylece eşlik etmemizden bariz bir biçimde hoşnut görünen Eva'ya da bu huzursuzluklarını her fırsatta dile getiriyorlardı. İkisi de Araplara özgü düşünme biçimleriyle, birine "yük" olmayı —ki bu bir yerde üç, bilemedin dört günden fazla kalmak demekti— kabalık sayıyordu. Bu yüzden de misafirliğimiz süresince her gece ev sahiplerimizi yemeğe götürüyorlar, konuta kucak dolusu çiçek ve çikolatayla dönüyorlar, böylece hiç değilse daha "hafif" bir yük olmaya gayret ediyorlardı.

National Geographic'in son sayılarından birinde Madison'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin "en güzel" şehri ifadesiyle övülmesinin babamı enikonu tatmin etmesi üzerine, aniden Wisconsin yolunda bulduk kendimizi. Bu güzel şehirde iki gün kalarak bizi şatafatlı evlerin birinden diğerine çekiştiren emlakçıların peşinde sürüklendik. İstisnasız her girdiğimiz evde yaşadığımızı hayal ediyor, farazi eşyaları farazi köşelere yerleştirip duruyorduk üçümüz de: "Şurası annenin masası olur," diyordu babam eski püskü bir briç masasının doldurduğu sahipsiz bir köşeyi işaret ederek. "Piyanoyu şöyle koyabiliriz," diyordu annem, zaman geçtikçe hevesini gözle görülür bir biçimde yitirmeye başlayarak. Bu uğurda gün içinde toparladığımız kucak dolusu broşür ve kartvizit aynı gece babam tarafından otelin çöp tenekesine umursamazca boca ediliyordu. Madison'daki ev avımızın tutarsız ve tekinsiz bir tarafı olduğu kesindi ya, annem de ben de bu oyunda babamı yalnız bırakmıyorduk. Kendi payıma Madison'm babamın aklındaki hangi hayali tasarıya karşılık

geldiğini bir türlü kestiremiyordum. Aklıma gelip gelen tek şey babamın da benim gibi Amerika'ya göçüp buraya yerleşmeyi düşündüğüydü; oysa Mısır'daki ve Lübnan'daki kurulu düzeni, her gün daha da iyiye giden işleri ve dolu dolu yaşamı düşünüldüğünde bu da pek mümkün görünmüyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yirmi yaş daha genç olmuş olsa Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmekte bir an bile tereddüt etmeyeceğini kendi ağzından da annemin ağzından da çok işitmiştim. Madison'a gittiğimizde babam elli altısını çoktan devirmişti; ama Amerika Birleşik Devletleri'ne olan bu ilgisinin, biraz sözde kalan bir vatanseverlikten, biraz ailesinin gözünden uzakta olmanın getirdiği dinçlik duygusundan, biraz da bana hayatımın en büyük fırsatını sunuyor olduğunu, üzerimden bir türlü atamadığım o somurtkanlığımın ve geleceğe dönük yalnız kalma korkumun zamanla geçeceğini hissettirme arzusundan kaynaklandığım tahmin edebiliyorum. Aklında annesinin onu geri dönmesi için sıkboğaz edişinin yarattığı pişmanlıkla —ki annemin yolculuğumuzun hemen öncesinde bana karşı aldığı tutum da bundan farklı değildi ona sorarsanız— yer etmiş olan aşırı duygusallıktan oldum olası ilke olarak nefret ederdi.

New York'a, Milwaukee Demiryolları'na ait bir trenle, ardından da Midway Havaalanı'ndan bindiğimiz bir TWA uçağıyla döndük. İşçi Bayramı'nın hemen ertesi günü, kendimizi Grand Central tren istasyonundan Mount Hermon'a giden trenin içinde bulmuştuk bile. White River bağlantılı trenle yaptığımız uzun yolculuğun aklımda kalan tek kısmı, bizi birkaç kilometre mesafedeki okula götürecek taksinin tek başına beklediği, her şeyiyle fazlasıyla taşralı bir görüntü çizen küçücük Massachusetts istasyonuna varışımızdı. Annemlerin New York trenine yetişmesi gerektiğinden vedalaşmak için bir saatten az zamanımız vardı. Kalacağım odayı bulduktan, annemle babam da okul müdürüyle kısa bir görüşme yaptıktan sonra annem eşyalarımı yerleştirmeme ve yatağımı yapmama (meçhul oda arkadaşım enikonu yerleşmişti bile) yardım etmek üzere on beş dakika daha kaldı benimle. Acele bir vedalaşmanın ardından beni, adının Crossley Hall olduğunu sonradan öğrendiğim o dev yatakhanenin girişinde boğazım düğümlenmiş bir halde bırakarak gözden kayboldular sonra. Bir anda kendimi içinde bulduğum ve Mount Hermon'

da geçireceğim bir öğretim yılı boyunca da katlanmak zorunda olduğumu gayet iyi bildiğim o boşluk hissi ne denli dayanılmaz olursa olsun, vakit kaybetmeden odama dönmek zorunda olduğumu, odaya sinmiş varlığının, kokusunun, ellerinin değdiği yerlerin, kim bilir belki de bırakmış olabileceği bir mesajın izini sürerek annemin anısını bir biçimde geri getirmek zorunda olduğumu biliyordum.

Odama döndüğümde, benim yaşlarımda, sarışın, mavi gözlü bir çocuk bekliyordu beni içeride. Cana yakın bir tavırla, "Selam. Adım Bob Salisbury. Oda arkadaşınım," deyip annemin kaybolmaya yüz tutmuş halesini biraz olsun geri getirme fırsatından beni böylece yoksun bıraktığında, okula varmış olduğumu bu kez kesin bir biçimde anlamış oldum.

Aslen Vaiz Dwight L. Moody tarafından 19. yüzyıl sonunda kurulmuş olan Mount Hermon, Victoria Koleji'nden daha büyük bir okuldu. Northfield Kız Yüksekokulu'nun erkek kısmıydı ve bu iki kurum, Connecticut Nehri'nin karşılıklı iki yakasında yaklaşık bin hektarlık bir alana yayılmıştı. İdari anlamda bağlantılı olmakla birlikte gerçekte apayrı kurumlar olan iki okul, dokuz buçuk kilometrelik bir yol, bir de köprüyle birbirine bağlanıyordu. Northfield'in tersine, civarında herhangi bir kasaba veya köy bulunmayan Mount Hermon tamamen kendi içine kapalı, kendi yağıyla kavrulan bir kurumdu. Bekâr öğretmenler yatakhanede öğrencilerle birlikte kalıyordu; evli ve çocuklu öğretmenlere ise kampüsün dört bir yanına dağılmış bulunan küçük evler tahsis edilmişti. Kartpostallık manzara resimleri ölçüt alınacaksa kuşkusuz güzel sayılacak; yemyeşil, tepelik arazisiyle kusursuz biçimde korunmuş bir New England köşesi olan okul bana, hepten yabancılaştırıcı, metruk bir yer gibi gelmişti nedense. Doğanın sunduğu güzellikler o sıralar bana pek bir şey ifade etmiyordu; hele de Mount Hermon'da iyiden iyiye silik ve geri planda görünüyorlardı.

Viktorya çağı mimari özelliklerini yansıtan Crossley Hall kampüsteki en büyük binaydı ve gerek uzunluğu gerekse araziye tepeden bakan yüksekliğiyle bir yatakhane olmak yerine pekâlâ bir fabrika da olabilirdi. Salisbury'yle paylaştığımız oda binanın ikinci katındaydı; yan yana sıralanan ve bölme duvarları bulunmayan tuvaletler ve duşlar ise bodrum katındaydı. "Emeğin değeri"ni telkin

eden düsturlarıyla Başkan Mao'nun küçük kırmızı kitabını önceden muştulayan Moody kuralları gereği, her öğrenci haftada on ila on iki saat amelelik yapmak zorundaydı. Benim işim, dört başka çocukla birlikte patateslerin üzerinde filizlenmiş olan tomurcukları ayıklamaktı. Her akşam yemeği için gereken patates miktarı düşünüldüğünde bu iş sağlam bir saat kırk beş dakika çekiyor, bu süre içinde şarkı söylememiz ve birbirimize takılmamız sayılmazsa kendimizi tamamen işimize veriyor, durmaksızın çalışıyorduk. Kahvaltının ardından saat yediyi çeyrek geçe başlayan ve ilk dersten hemen önce saat dokuzda sona eren bu işçilik serüvenimize, bize sürekli güdülmesi gereken, itaatsiz ve tabii işe yaramaz bir avuç er gözüyle bakan kısa boylu, tıknaz, orta yaşlı bir astsubay eskisi olan Eddy Benny nezaret ediyordu.

Gündelik programımız insafsızca ağır olmanın yam sıra fazlasıyla uzun ve tekdüzeydi; şehirden de uzak olduğumuzdan Kahire' de alışageldiğim kentsel kaçamakların hiçbirine olanak vermiyordu. Mount Hermon sınırları dahilinde, günde yalnızca birkaç saat açık olan, diş macunu, kartpostal, pul, şekerleme gibi şeylerin yanı sıra sınırlı sayıda kitabın bulunduğu bir dükkân, bir de postane vardı. Dersler öğlene kadar devam ediyordu. Her yemekten önce şükran duası ediliyor, öğle yemeğinin ardından spor etkinlikleriyle ve kulüp toplantılarıyla ilgili duyurular yapılıyordu. Saat birden itibaren spor etkinlikleri için iki saat serbest bırakılıyorduk.

Öğleden sonraki dersler dörtten altıya kadar sürüyordu. Sosyal etkinliklere ayrılmış olan kısa teneffüsün hemen ardından akşam yemeği faslı geliyordu. Yemekten sonra, saat sekizden itibaren iki saat on beş dakika boyunca, ders çalışmak üzere kat görevlilerinin nezaretinde odalarımıza çekiliyorduk (daha doğrusu kilitleniyorduk). Kat görevlileri, yaşça büyük olmalarından ya da derslerde gösterdikleri başarılardan değil de adına "liderlik" denen şeyle —ilk olarak Mount Hermon'da duyduğum bir sözcüktü bu— ilgili esrarengiz nedenlerden bu konuma getirilmiş öğrencilerdi. Çalışma saati süresince konuşmak yasaktı. Onu çeyrek geçe, dişlerimizi fırçalamak ve diğer ihtiyaçlarımızı gidermek için on beş dakikalığına tuvalete gitmemize izin veriliyor, ardından ışıklar söndürülüyor ve sessizlik başlıyordu.

Her öğrenciye bir yarıyılda iki cumartesi günü, o da öğleden sonra olmak üzere, Greenfield'e gitme izni veriliyordu; okula aşağı yukarı on beş kilometre uzaklıkta küçük, zavallı bir kasabaydı burası. Kalan zamanlarda ise, okul takımlarıyla gidilen spor gezileri sayılmazsa, üç ay boyunca Mount Hermon'm o boğucu, klostrofobik cenderesinde sıkışıp kalıyorduk. Telefonla görüşme imkânı neredeyse yok gibi bir şeydi. Annemle babam Kahire'ye dönmeden önce yalnızca bir kere beni New York'tan telefonla aramışlar, onda da Dr. Rubendall'la düşünüp taşındıklarını ve lise son sınıfını tekrar etmemin daha iyi olacağına karar verdiklerini söylemişlerdi. Telefona babam çıkmış, "Önümüzdeki bahar mezun olsan çok çok on altı yaşında olacaksın. Üniversite için erken olur. O yüzden iki yıl daha orada [okulun adını çoğunlukla çıkaramazdı] okuyacaksın. Hadi şanslısın yine!" deyivermişti şen şakrak bir edayla. "Keşke zamanında bu imkânlara ben de sahip olsaydım." Alay ettiği filan yoktu; bunları içtenlikle söylüyordu. Yine de hayata atılırken dişini tırnağına takarak mücadele etmiş biri olarak bana böylesine ayrıcalıklı bir yaşamı altın tabakta sunuyor oluşuna alttan altta içerlediğini de hissediyordum. Daha birkaç hafta önce Londra'da Albert'la beni hiçbir masraftan kaçınmayarak en pahalı odalara yerleştirmişken, süslü püslü restoranlara, her akşam bir tiyatroya (ki bunların içinde başrollerini Alfred Drake ile Patricia Morison'm paylaştığı, hayatımın en unutulmaz müzikali olan *Öp Beni Kate* ve Savoy Tiyatrosu'nda izlediğim Martyn Green'li nefis *H.M.S Pinafore* da vardı) o da olmazsa konsere götürürken, bir tiyatro programı almak için altı peni vermeme çıkışması karşısında yaşadığım şoku unutmuş değildim. "Parayı böylece savurabildiğine göre babanın zengin olduğunu filan sanıyorsun herhalde!" diye azarlamıştı beni. Bana arka çıkar, içimi biraz olsun rahatlatır umuduyla anneme döndüğümde, "Bu günlere gelinceye kadar çok çalışmak zorunda kalmış, ondan böyle yapıyor," gibisinden bir açıklama yapmıştı. Böylece diyecek söz bulamaksızın utancımla baş başa kalmış, altı peni için koparılan kızılca kıyametle lüks otellere ve restoranlara çuval dolusu para akıtmanın nasıl olup da bağdaştığını soramamıştım bile.

"Hoşçakal bir tanem. Canın sıkıldığında yalnız kalmamaya çalış," diyerek bitirmişti annem konuşmayı alelacele. "Birilerini bulup

onlarla otur." Sesi rahatsız edici bir biçimde titremeye başlamıştı. "Beni de düşün olur mu, seni ne çok özlediğimi düşün." Etrafımı saran boşluk gitgide büyüyordu. "Baban gitmemiz gerektiğini söylüyor. Seni seviyorum bir tanem." Hepsi bu. Neden bunca uzağa, allahın unuttuğu bu berbat yere gönderildiğimi sorduğumu anımsıyorum kendi kendime o sessizlikte. Ama telefona cevap verebilmem için Crossley'deki ufacık dairesine beni kabul eden Fransızca öğretmeni Mr. Fred Mc Veigh'in New England aksanlı kuru sesi bu düşünceleri bir anda uzağa püskürttü. "Tamam mı?" diye sordu Mc Veigh, işin bittiyse lütfen artık odana dön dercesine. Burada, uzayıp giden manidar konuşmalar yerine ancak kısa ve öz ifade biçimlerine, "lafı ağzında dolaştırıp durma da söyleyeceğini söyle" tarzındaki sözel değiştokuşlara göz yumulacağını ve bunların da görebildiğim kadarıyla en az geride bıraktığımı sandığım iletişim biçimleri kadar şifreli ve karmaşık olduğunu nihayet anlayarak aynen öyle yaptım ben de.

Bir gün sonra tenis antrenörü ve İngilizce öğretmeni Mr. Edmund Alexander'ı görmek üzere yola koyuldum. "Ned" Alexander, Hermon'da Dr. Rubendall dışındaki tek Kahire bağlantımdı. Yakın bir aile dostumuz, aynı zamanda da Ned'in eski sınıf arkadaşı olan Freddie Malûf söz etmişti ondan bana. Beyaz yünden bir tenis süveteri giymiş ufak tefek, yapılı, esmer bir adam olan Alexander beni gördüğüne hiç de sevinmişe benzemiyordu. Beyaz tahtadan büyük evinin araba yoluna park edilmiş açık kahverengi bir steyşın arabanın iki yanından birbirimize bakakaldık. "Ne vardı?" diye sordu tersçe. Hevesle, "Ben Kahireliyim" dedim. "Freddie Malûf size bir merhaba dememi söylemişti." O sert, adeta köselemsi yüz ifadesinde en ufak bir yumuşama olmadı. "Ha, Freddie Malûf" demekle yetindi ve bundan öte bir yorumda da bulunmadı. Ortak anadilimizin daha verimli bir anlaşma yolu açacağını düşünerek hiç pes etmeden Arapçaya döndüm. Oysa tam tersi bir etki yarattı bu. Alexander cümlemin yarısında lafımı keserek sağ elini kaldırdı, "Olmadı kardeşim," dedi —ki İngilizcede bile fazlasıyla Arap kalan bir hitap biçimiydi bu bana kalırsa— "burada Arapça konuşmak yok. O sayfayı kapattım ben. Burada hepimiz Amerikalıyız." ("Artık Amerika'dayız ve Amerikalılar gibi konuşmak, onlar gibi davranmak zorundayız" demek dururken Araplara özgü bir tabir daha.)

Düşündüğümden daha kötüydü. Tek istediğim beni evime bağlayacak arkadaşça bir tanışlık; etrafımı kuşattığını hissettiğim o devasa yalnızlık ve ayrılık çemberini kıracak bir değişiklikti. Alexander ise bana yalnızca soğuk davranmakla kalmamış, bir çeşit muhalif olarak çıkmıştı karşıma. Beni derhal küçükler takımı aday oyuncular listesine dahil etmişti ki bu, asil oyuncular listesini yeni gelenlerden koruyan haftalar dolusu eleme maçı demekti. Kasım ayının başında ilk karlarla birlikte maçlar da sona erdiğinde küçükler takımındaki yerimi (bence haksızlıktı ya) sağlamlaştırmıştım. Bundan sonra, bir yıl boyunca, steyşın vagon arabasıyla olabildiğince Amerikalı olmaya çalışarak karısıyla birlikte (o da okulun çiftçisinin kızıydı) kampüsü arşınlarken gördüğüm Alexander'la başkaca bir alışverişim olmadı. Artık küçükler takımının İngiliz antrenörü, aynı zamanda da Amerikan tarihi öğretmeni olan Hugh Silk'in sorumluluğu altındaydım. Silk'in sözümona "antrenörlüğü", İngiliz karşıtlığı namına içimde kalan kısa fitili yeni baştan ateşlemişti. Silk liste başı olmaya hak kazanmama rağmen beni ikinci sırada tutuyor, bunu da bir keresinde azarlarcasına yüzüme vurduğu üzere, bir numara olmaya uygun olmayışımla açıklıyordu. Aşırıya kaçan el kol hareketlerim, mimiklerim, ardı arkası kesilmeyen şikâyetlerim, saatimin saatime uymaması ve durduk yerde parlayıvermelerim ona, kendi deyişiyle "yeterince sakin" olmadığımı gösteriyordu.

Alexander'ın tutumu, babamın Amerika Birleşik Devletleri'nde insanın Araplardan uzak durması gerektiğine ilişkin korkutucu gözleminin ne denli sağgörülü olduğunu göstermeye yetiyordu da artıyordu. "Senin için kıllarını kıpırdatmazlar, aksine insanı sürekli aşağı çekmeye çalışırlar," derdi babam; bunu derken iki elini önüne uzatır, sonra da neredeyse yere kadar indirirdi. "Sürekli insana köstek olurlar. Arap kültürünün iyi yanlarını benimsemedikleri gibi, aralarında en ufak bir dayanışma da göstermezler." Bu iddiasına hiçbir zaman bir örnek vermemişti ya, elleriyle yaptığı o hareket ve sözlerindeki kesinlik bunun başka türlü olamayacağını, bu durumun asla istisna kabul etmeyeceğini düşündürüyordu. Hem Alexander'ın o bayağı tanışma girizgâhıma verdiği tepki, hem de Silk'in aba altından sopa gösteren yaklaşımları, Mısır okullarında olsun Filistin okullarında olsun, çoğunlukla amansızca üstüme gelen İngiliz ikti-

darıyla cebelleştiğim yıllarda yaşadığım manevi baskının çok daha kurnazca bir biçimi olarak kendini gösterdi. Orada hiç değilse, *onların* düşman olduğunu bilirdik. Hermon'da ise geçerli olan "ortak ya da paylaşılan değerler", öğrenciye yönelik ilgi ve özen, liderlik ve iyi vatandaşlık gibi manevi değerlerin önemsenmesi, cesaret verici sözler, nasihat çekmeler; savaşın gündelik hayatın değişmez bir parçası olduğu, yetkililerin bu gerçeği hafifletmeye yönelik bir girişimde bulunmadığı, bulunsalar bile biz öğrenciler tarafından kabul görmediği Victoria Koleji'nde hayalini bile kuramayacağım bir titizlikle, enine boyuna ölçülüp biçilerek sahibine teslim edilen övgülerdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde yargılanmak sürekli bir durumdu. Ne var ki yargı, tümü de en nihayetinde öğretmenlerin hikmetinden sual olunmaz ahlak anlayışlarından süzülerek usulca devşirilen yuvarlak laflardan ve deyişlerden olma tüylü bir kılıfın altına gizlenmişti bu kez.

Notlar, puanlar ya da spor zaferleri gibi nispeten nesnel göstergelere bakılacak olursa hakkım gibi görünen konumlar ve roller için sürekli yetersiz bulunan biri olarak, neden ya da hangi ölçütlerle yargılandığımızın da asla tam anlamıyla çözülemeyecek bir muamma olduğunu öğrendim çok geçmeden. Mount Hermon'da okuduğum süre içinde istenen niteliklere sahip olmama rağmen bir kez olsun kat görevlisi ya da küme başkanı seçilmedim, öğrenci kuruluna alınmadım; ders yılı sonundaki açılış ya da veda konuşmasını (veda konuşmasını yapan öğrenci resmi olarak sınıf birincisi, açılış konuşmasını yapan öğrenci ise sınıf ikincisi sayılırdı) yapan kişi olmadım. Neden böyle olduğunu da anlayabilmiş değilim. Ne var ki kısa süre içinde iktidara karşı tetikte olmam gerektiğini, onların olmamı istediği kişi olmak yerine, kendi olduğum kişiyi susturma ya da yolundan caydırma çabaları olarak algıladığım yaklaşımların cesaretimi kırmaması için bir düzenek ya da itki geliştirmem gerektiğini fark ettim. İşte bu süreç içinde, gücünü iyi niyetle hareket eden ve haklılığından şüphe edilemez bir ahlak memuru sıfatıyla tamamen kendi ideolojik özimgesinden alan bir iktidarın dönekliğini ve ikiyüzlülüğünü gözler önüne sermeye yönelik hayat boyu sürecek bir mücadeleye de kollarımı sıvamış oldum. Böylesi bir iktidarın haksızlığı, bana kalırsa, kendi yargılama ölçütlerini dilediğince değiştirebilme

ayrıcalığından ileri geliyordu temelde. Bir gün mükemmel olabilir, ertesi gün tıpatıp aym biçimde davranmış olduğunuz halde suçlu ilan edilebilirdiniz. Sözgelimi Silk ve Alexander, rakiplerimize "İyi vuruştu!" gibi şeyler söylememeyi öğretmişlerdi bize. "Ellerine hiçbir koz vermeyin, onları asla pohpohlamaym; bırakın rakibiniz fazladan yorulsun." Hal böyleyken, bir keresinde Williston Akademisi'yle oynadığımız başa baş giden bir oyun sırasında kenara alınarak *güya* bana daha yakın olan bir topu rakibime toplattığım için azar işittiğimi de anımsıyorum. Bu kez de "Bir adım da sen atsan ölmezsin herhalde," diye çıkışarak beni, yargılarının kaygan zemininde sinirden için için köpürmeye mahkûm etmişlerdi. Ancak Mount Hermon'daki büyük ölçüde ikiyüzlü iktidarla yüzleşmem sırasında içimde gelişen, geçmişteki "Edward"la uzaktan yakından alakası olmayan, tersine gücünü yüzeyin altındaki başka bir ben'in yavaş yavaş şekillenen kimliğinden alan, yeni keşfedilmiş bir irade oldu.

Sıla hasretiyle perçinlenmiş yitikliğim içinde, Hermon'daki gündelik gidişatın üstesinden gelmede, annemden her hafta aldığım mektuplardaki nasihatler sayılmazsa tamamen kendi başıma olduğumu kesin olarak anladım çok geçmeden. Dersler anlamında işler nispeten daha kolay, hatta bazen gerçekten de eğlenceliydi. Victoria Koleji'nde elimizde sunum açısından fukara mı fukara, bütünlükten yoksun bir ham malzemeden başka bir şey yokken, Mount Hermon'da bizden istenenlerin büyük kısmı eldeki malzemenin anlaşılmasını kolaylaştıran, fazlasıyla ayrıntılı bir öğretim anlayışıyla hazır olarak önümüze geliyordu. Örneğin cevval ve dilbaz İngilizce öğretmenimiz (aynı zamanda golf hocası) Mr. Jack Baldwin, oyun kişilerinin kişilik tahlilleri, onları harekete geçiren güdüler, oyunda başvurulan diksiyonlar, oyundaki yazın dili ve olay örgüsü üzerinde bir ay boyunca olabilecek en ayrıntılı biçimde durarak *Macbeth*'i okumamızda ve çözümlememizde bize yol göstermişti. Belli bir mantık sırasıyla aşama aşama, gerektiğinde alt gruplara ayrılarak ele alınan bu konu başlıkları en sonunda, her biri oyunun anlamını özetleyen bir ya da iki paragrafla açılan bir defter dolusu kısa denemeye dönüşmüştü. Önceki okullarımda karşılaştığım yöntemlerden bin kat daha akılcı ve özenli olan bu sistemin, hele de bizden beklenen tek şeyin sınırları fazlasıyla dar çizilmiş olan birtakım "doğru" cevapları ver-

memizden ibaret olduğu Anglo-Mısır tarzı yazın metni incelemelerine kıyasla beni çok daha fazla cezbettiğini ve kamçıladığını söyleyebilirim.

Ders yılının ilk haftalarında Baldwin, görünürde fazlasıyla kısır bir konu olan "Kibrit Çakmak" üzerine bir deneme yazmamızı istedi bizden. Hiç üşenmeden kütüphaneye giderek kibrit denen şeyin aslını astarını öğrenebilmek için bulabildiğim bütün ansiklopedileri, kimya kitaplarını ve sanayi tarihi kitaplarını karıştırdım. Ardından bulduklarımı iyi kötü düzenli bir biçimde özetleyerek kâğıda döktüm ve oluşturduğum derlemeden enikonu gurur duyarak Baldwin'e teslim ettim. Baldwin ödevimi eline alır almaz ofis saatleri içinde —Victoria Koleji'ndeki öğretmenlerin, ofis saatleri şöyle dursun, ofisleri bile olmadığından bu da yepyeni bir kavramdı benim açımdan— kendisini görmemi istedi benden. Baldwin'in odası, duvarları kartpostallarla kaplı, keyifli, küçük bir yerdi. İkimiz de yan yana duran yumuşacık iki koltuğa yerleştikten sonra Baldwin ilk iş olarak yaptığım araştırmadan dolayı beni kutladı. Neden sonra, "Ama sence kibrit çakma eylemini ele almanın daha ilginç yolları olamaz mı?" diye soruverdi. "Ya o kibriti çakan kişi bir ormanı yakmaya ya da bir mağarada mum yakmaya ya da mecazi olarak söylüyorum, yerçekimi gibi bir gizemi aydınlatmaya çalışıyorsa? Düşünsene tıpkı Newton gibi..." Hayatımda kelimenin tam anlamıyla ilk kez olarak bir öğretmen anında ve heyecanla kendimi kaptırdığım bir konu açıyordu benim için. Yıllar yılı şekilciliğe dayalı bir öğrenim sürecinde, eleştirel yetenekleri ya da yaratıcılığı değil de tamamen ezber gücünü ölçmek üzere tasarlanmış standart bir müfredatı ve kalıplaşmış bir sınav anlayışını tatmin edecek eksiksiz ve doğru cevaplar verilebilsin diye bastırılmış, boğulmuş olan bir şey uyanmıştı o anda; entelektüel keşfin (ve tabii kendi kendini keşfetmenin) o karmaşık süreci o günden itibaren bir daha da kesintiye uğramadı. Asla evim diyebileceğim bir yere sahip olmayışım ya da en azından Mount Hermon'da bulunduğum süre içinde hemen her bakımdan yersiz yurtsuz olduğum gerçeği, beni toplumsal değilse de entelektüel aidiyetimi bulmaya itmişti.

Kütüphanenin zemin katındaki Okuma Odası, çoğunlukla çekilmez bir hal alan gündelik koşuşturmadan bir kaçış oluyordu benim

için. Bu odada bir pikaptan başka (33'lük plaklar o sıralar yeni çıkmıştı), birkaç raf dolusu roman, makale ve çeviri metin bulunuyordu. *Figaro'nun Düğünü*'nün von Karajan şefliğindeki, Erich Kunz'lu, Elisabeth Schwarzkopf'lu, George London'lı ve Irmgaard Seefried'li üç plaklık ağır yorumunu burada tekrar tekrar dinliyordum. Kahire'deki yaşantımı sarmalayan Anglo-Mısır dünyasına koşut, eksiksiz bir dünyayı gözler önüne serdiklerinden hatırı sayılır bir heyecanla içlerine gömüldüğüm ciltler dolusu Amerikan edebiyatı klasiklerinin bir kısmını da (Cooper'm *The Leatherstocking Tales*'i, Twain'in seyahatleri ve romanları, Hawthorne ve Poe öyküleri) yine bu odada okudum.

Yine de en büyük aşamayı, okul programında dinle birlikte en çok ağırlık verilen etkinlikler arasında sayılan müzikte kaydettim. Kilise korosu seçmelerine katıldım ve hem koroya hem de tamamen laik bir üçlü olan vokal grubuna seçilmeyi başardım. Haftada dört kez (pazar ayini dahil olmak üzere) katılmak zorunda olduğumuz kilise ayinlerinin başında ve sonunda, Carleton L'Hommedieu adında bir orgcu, çoğunlukla Bach'tan, arada bir de John Knowles Paine ve George Chadwick gibi ikinci sınıf Amerikalı bestecilerden zorlu parçalar çalıyordu. Sabahın erken saatlerine rastlayan bu ayinlerin birinde, bir anda L'Hommy'nin —herkes arkasından böyle derdi ona— yanında, bana piyano dersi vermesini rica ederken buldum kendimi. Victoria Koleji'nde boşa geçirdiğim yıllar piyano kariyerime büyük bir darbe vurmuştu ya, hem dinlediğim plaklar hem de L'Hommy'nin çalışı içimde yeniden piyanoya başlama hevesi uyandırmıştı.

L'Hommy yaklaşık bir yetmiş boyunda, ekose desenli papyonlara ve çizgili gömleklere düşkün, iskelet gibi zayıf bir adamdı; her daim iki dirhem bir çekirdek dolaşırdı (onu papyonsuz veya şortla görmek mümkün değildi). Telaşlı, kırıtık bir yürüyüşü vardı, küçük adımlarla yürürken görülmedik ölçüde ince ve zarif elleri de çoğunlukla iki yana açılmış olurdu (tıpkı bir tavşan gibi). Oysa klavyenin başına oturduğunda kendinden son derece emin, hatta otoriter bir adam olup çıkardı. Beni ciddiye aldığı, öğretmenim olarak bana karşı daima sabırlı olduğu için kendisine çok şey borçlu olduğuma kuşku yok. Tek sorun L'Hommy'nin, öğrencisini sürekli olarak diz-

ginleyen, temkini elden bırakmayan, çoğunlukla da ukala öğretmen tiplemesinin bütün özelliklerini kendinde toplamış olmasıydı. Öğretmenliğindeki bu kusura rağmen, benzersiz virtüözlüğü ve müzik tarihi bilgisi içimi hevesle doldurmaya yetiyordu. Çok geçmeden müzik, yaşantımdaki diğer her şeyin önüne geçen bir bilgiye ve deneyime dönüştü: Müzik dinliyor, piyano çalıyor, hayatımda ilk kez olarak müzik üzerine yazılmış eserleri sistemli biçimde okuyordum (en büyük kaynağım da kütüphanedeki Grove Müzik ve Müzisyenler sözlüğüydü); o gün bugündür de bu tutkumdan vazgeçmiş değilim. Öte yandan bu noktaya gelebilmem için de, şimdi şimdi anlıyorum ki, L'Hommedieu gibi biri olmalıymış hayatımda: tepki göstereceğim, müzikteki ustalığı kendisine çalışım hakkında "ölçülü biçili" (ama pek de coşkulu olmayan) bir yargıda bulunma hakkını veren biri. L'Hommedieu ile aynı fikirde olduğumuz nadirdi ya, hiç değilse beni sürekli dürtükleyerek yönlendirecek, sözgelimi ona Bach'ın Sol Minor İngiliz Süiti'nin gavotunu çalarken tonu birazcık yumuşatmam üzerine "İşte böyle Ed! Çok iyiydi. Yalnız açılıştaki o güvensizliği de halledersen daha iyi olacak" gibi fazlasıyla kibar yorumlarıyla teşvik edecek zorlu bir angaryacıbaşı vardı başımda. Buğulu bir pazar ikindisinde pencereler açık olduğu halde, öğretmenimin kusur addettiği ufak tefek şeyleri düzeltmek üzere bir süre kılı kırk yararak gavotu çalıştıktan sonra sürekli durarak çalmaktan vazgeçtiğimi, parçayı baştan sona tutkuyla, içimde hissettiğim şekilde çaldığımı anımsıyorum. O sırada, L'Hommy ile yaşlıca bir İngilizce öğretmeni olan Mr. Mirtz tam da benim penceremin önünden geçmiş, çalışımı besbelli duymuş, beni de görmüşlerdi. Mirtz, "Eline sağlık Ed, harikaydı," demişti hemen teklifsizce. Bu görüşe pek katılmadığı belli olan L'Hommy ise "Hı hı," demekle yetinmişti. Daha da şevklenerek çalmayı sürdürdüm. Bir sonraki dersimizde Bach'ı nedense birden bırakıp Haydn'ın çıngırtılı, önemsiz bir Do Majör Sonat'ını çalışmaya başladığımızı hiç unutmam. "Büyük İngiliz piyanist Solomon bu parçayı son resitalinde çalmıştı," diye açıklamıştı L'Hommy. Benim Rubenstein'ıma karşı onun da Solomon'u vardı görünüşe bakılırsa.

Altı yüz öğrencilik yatılı okulda, yıpratıcı bir hırgür içinde geçen gündelik yaşantım yine de tatsız, kimileyin de dayanılmazdı. Bir za-

manlar Victoria Koleji'nde arkadaş edinmemi kolaylaştıran kültürel ortak payda Hermon'da hiç yoktu. İki yıl boyunca oda arkadaşım olan Bob Salisbury ile (ki benden bir sınıf küçüktü), yüzeysel değiştokuşlar dışında asla yakınlaşmamıştık. Amerikalıların derinlikten, samimiyetten yoksun olduklarını hissediyordum kendi payıma; samimiyetten yana sahip oldukları olsa olsa yüzeysel bir şakacılık ve takım arkadaşlarına özgü, şişirme bir ortak coşkuydu ve bunlar beni asla tatmin etmiyordu. Amerikalı okul arkadaşlarımda eksikliğini duyduğum şeyin, diğer diller, en çok da benim açımdan İngilizcenin yanı sıra bir düşünme, hissetme ve yaşama dili olan Arapça olduğunu hissediyordum sürekli. Onları duygusal anlamda güdük buluyor, tavırlarını ve tepkilerini ortaya koymakla pek ilgilenmedikleri hissine kapılıyordum. Aynı televizyonun, aynı giysilerin, filmlerdeki, gazetelerdeki, mizah dergilerindeki vs. ideolojik birörnekliğin, gündelik yaşamın alengirli ilişkilerini belleğe yer olmayan, düşünceden yoksun bir asgari düzeye indirgediği Amerikan yaşam tarzının o inanılmaz homojenleştirme gücünden ileri geliyordu bu da. Bense anılarımın çokluğundan handiyse beli bükülmüş biri gibi hissediyordum kendimi. Bundan olacak, Mount Hermon'daki en iyi arkadaşlarım fazlasıyla alaycı bir Alman öğrenci olan Gottfried Brieger ve sosyal anlamda sarsak olmakla birlikte entelektüel anlamda ilginç bir tip olan Neil Sheehan gibi yeni göçmenler oldu.

Okulda hüküm süren D. L. Moody efsanesi burayı hak ettiği gibi birinci sınıf bir kurum olmaktan çıkarıyordu. Hele o "emeğin değeri" safsatası hepten abuk sabuk geliyordu bana. Adamın akıl almaz önemi herkesçe sorgusuz sualsiz kabul edilmiş gibiydi. Bir şarlatan tarafından kitle halinde hipnotize edilmiş ateşli bir kalabalıkla ilk karşılaşmamdı bu. Kitle halinde diyorum, çünkü Brieger'la benim dışımda ne bir öğretmen ne de bir öğrenci Moody'nin ne denli takdire şayan bir şahsiyet olduğu konusunda en ufak bir kuşku dile getirmeye yanaşmıyordu. Benim dışımdaki tek Moody karşıtı olan Jeff Brieger beni Okuma Odası'nın bir köşesinde yakalamış, Moody'yi azizleştiren ve okumamız beklenen bir yığın çalışmadan birini işaret ederek, "*Mais, c'est dégoûtant*,"* demişti bir keresinde.

Aynı şey din için de geçerliydi. Pazar ayini de, çarşamba akşamı ayini de, perşembe günkü öğle vaazı da, tüyler ürpertici derecede so-

fu, mezhep farklarını hiçe sayan (ki en çok da bu toptancı anlayıştan nefret ediyordum) bin türlü vaaz, nasihat ve ahlak dersiyle dolu korkunç toplantılardı. Sıradan gözlemler Moody usulü kaskatı bir Hıristiyanlık görüşüne çevrilip önümüze sürülüyor, "fayda" ve "emek" gibi sözcükler hayatlarımıza sözümona "ahlaki bir amaç" bahşeden, sürekli tekrar edilmesi, bir dua gibi mırıldanılması gereken sihirli anlamlar kazanıveriyorlardı. Victoria Koleji'nde böyle bir şey yoktu; Mount Hermon'da ise gırtlağımıza kadar gömülmüştük buna. Burada dayak da yoktu, kabadayılık taslayan üst sınıf öğrencileri de. Hepimiz Mount Hermon oğlanlarıydık: Moody'nin ve sadık çömezi Ira Shankey'nin peşinden yürüyen altı yüz yoldaştık.

Giyim kuşam yine bir sorun olup çıkmıştı. Herkes fitilli kadife pantolon, kot pantolon, kaban ve bot giyiyordu. Oysa babam Londra'da beni Savoy'un hemen yanındaki Thirty Shilling Tailors adlı Dickensvari bir mağazaya götürüp çok koyu renkli bir takım elbise almıştı bana. Victoria Koleji'nden kalma gri pantolonlarım, bir spor ceketim, birkaç da frak gömleğim vardı. Bunların tümü de bir pul koleksiyonu, aile fotoğraflarından oluşan iki albüm ve annemden gelen, her birini özenle sakladığım, giderek büyüyen bir mektup yığınıyla birlikte iki devasa bej deri bavula tıkılmıştı. Daha uygun bir gardırop düzmek üzere izin almak için annemlere mektup yazmak zorunda kaldım. Nihayet ekim ayında üst baş itibarıyla, hemen hemen —ama tam da değil— herkes gibiydim. Akademik sisteme uyum sağlamam içinse bir ay daha gerekti. Şaşırtıcı bir şekilde, kasım sonları gelip çattığında entelektüel başarımla sınıf arkadaşlarımın ağızlarını açık bırakır hale gelmiştim. Bu başarımın nedenini nasılını kendim de halen bilemiyorum doğrusu. Annemin canımı sıkmama ve yalnız kalmama nasihatini tutmaya çalışmama rağmen canım da sıkılıyordu, yalnızdım da. Üstelik Mavi Bulut'taki (okuldaki sigara ve bilardo odasıydı bu) bitmek bilmez erkek muhabbetlerinden de, Crossley veya çeşitli spor takımları etrafında dönen küçük gruplaşmalardan da bütünüyle dışlanmış vaziyetteydim. Yine Kahire'de olmak istiyordum. Kahire ile New England arasındaki saat farkını hesaplayıp duruyor (başucu saatimi Kahire saatine ayarlıyordum),

* Fr. "Ne kadar iğrenç değil mi!" –*ç.n.*

okul yemeklerini (haftayı pazartesi günleri çıkan soslu kuşbaşı tavukla açan, pazar akşamı çıkan söğüş et ve patates salatasıyla kapayan iştah kaçırıcı bir perhizdi bu) yerken Kahire'de ailece yediğimiz yemekleri arıyor, en çok da her mektubuyla içimdeki terk edilmişlik ve ayrılık yarasını deşen annemi özlüyordum. Bazen koca bavullarımdan birini yatağın altından çekip albümleri ya da mektupları karıştırmaya dalıyor, sessizce ağlamaya başlıyor, sonra babamın "Hadi ama evlat, muhallebi çocuğu musun sen? Dik dur bakayım, dik dur," deyişini aklıma getiriyordum hemencecik.

Temelde ılık ve kuru bir iklimden geldiğimden, mevsimlerin değişimini tuhaf bir durum olarak algılıyor, kışa dönen sonbaharı dehşetle izliyordum. İlk kez 1 Kasım 1951'de, on altıncı doğum günümde gördüğüm kardan duyduğum tiksintiyi hiçbir zaman üzerimden atamadım. O günden beri de ne yaparsam yapayım kardan bir tat alamıyor, karlı günlerde beğenilecek bir taraf bulamıyorum. Kar benim için bir çeşit ölümü ifade ediyordu o sıralar. Ama asıl acısını çektiğim şey Mount Hermon'ın sosyal kısırlığıydı. Hayatımın tamamı, ikisi de zengin, kalabalık ve tarih tortusu yoğun metropoller olan Kudüs ve Kahire'de geçmişken birden el değmemiş ormanlar, elma bahçeleri, Connecticut Nehri vadisi ve tarihlerinden sıyrılmış birtakım tepeler dışında her şeyden mahrum olarak bulmuştum kendimi. En yakındaki kasaba olan Greenfield de uzun yıllar Orta Amerika'nın zorunlu ıssızlığını simgeledi benim için.

Öte yandan bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda öğretmen ve öğrenci, bir de edebiyat ve müzik gibi konular, okulda olmaktan, belli belirsiz bir suçluluk duygusuyla karışık da olsa büyük zevk aldığım anlar da yaşatmadı değil bana. Yıllar yılları kovaladıkça annem sürekli "Seni ne kadar özlediğimi, ne kadar sevdiğimi unutma; senin yokluğunda gözüme her şey bomboş görünüyor," deyip duruyor, yanımda olmadığı sürece kendimi iyi hissedemeyeceğim, hissetmemem gerektiği duygusunu uyandırıyordu bende. O yanımda olmadığında sevdiğim bir şeyi yapmanın büyük bir ihanet olduğu hissine kapılıyordum. Bu da bende Amerika günlerimin gelip geçici olduğu gibi bir yanılsama yaratıyor, yılın dörtte üçünü Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirmeme karşın yerleşik düzeni Amerika'yla değil de daima Kahire'yle bağdaştırmama neden oluyordu.

Okul çatısı altında özendirilen sosyal hayat ise, nehrin karşı yakasından dokuz buçuk kilometre ötede bulunan Northfield Kız Yüksekokulu etrafında dönüyordu. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerle futbol maçlarına, sinemaya ya da dansa gitmelerine yalnızca cumartesi günleri izin veriliyordu; ne ki inanılmaz ölçüde utangaç, cinsel anlamda da deneyimsiz bir çaylak olduğumdan, el ele tutuşan, cilveleşen, öpüşen, çoğun da birbirlerinin orasını burasını mıncıklayan çiftlere imrenerek bakmaktan öteye geçemiyordum şahsen. Kahire'de zinanın (fena halde bastırılmış cinselliğim, aklımın oynaşma eylemini bu şekilde algılamasına neden oluyordu) alenen tasvip edilişi gibi bir şeyi ne duymuş ne de görmüş biri olarak bu manzara bana Çin kadar yabancı geliyordu. Northfield'den hiç kimseyi de tanımadığımdan Brieger ve bir-iki başka umutsuz vakayla birlikte cumartesi günlerinin saplar listesindeki değişmez yerimi koruyordum. Nihayet bir-iki kızla tanıştırıldığımda da nadiren ikinci bir buluşma oluyordu. Kızlara yönelik girişimlerimden iyi kötü bir sonuç almam ikinci ve son yılımda oldu ancak.

1951 yılı aralık ayının başlarında, ne kadar hayıflansam da, Brieger dışındaki herkesin dilinde "Ed Said" olarak Amerikalılaştırılmıştım bile. Geçmişimin gitgide benden uzaklaştığını, tekdüze gündüzlerimizi ve gecelerimizi biçimlendiren Amerikan davranış kalıplarının cenderesinde yavaşça ama kaçınılmaz olarak solduğunu hissettiğim bir zamanda, Brieger'ın dizginlenemez alaycılığı ve çokdilli nüktedanlığı gün geçtikçe daha da değerli oluyordu gözümde. Eski arkadaşlarımdan, Beyrut'ta büyüyen Tony Glockler bile değişim rüzgârına kapılıp gitmişti. Eskiden aramızda Arapça ve Fransızca konuşurken Glockler çok geçmeden benimle yalnızca İngilizce konuşur olmuş, sonunda yollarımız hepten ayrılmıştı. Tek bir yakın arkadaştan bile yoksun bir halde düşe kalka yoluma devam ediyor, sınıf arkadaşlarımın birçoğu üzerinde son derece başarılı olmuşa benzeyen Amerikan tektipleştirme ve sürüleştirme harekâtına direnen bir anlayış geliştirmeye, bu anlayışa tutunmaya çabalıyor, bunda da gün geçtikçe daha da başarılı oluyordum.

Ayakta kalmamı sağlayan şey Kahire'ye duyduğum özlem değildi; Arap olmayan çocuk, Amerikalı olmayan Amerikalı, İngilizlere İngilizce okuyup yazarak meydan okuyan savaşçı, bir yanda iti-

lip kakılan bir yanda üzerine titrenen evlat olarak Kahire'de öteden beri hissetmiş olduğum iğretiliğin anısı unutamayacağım ölçüde yakındı henüz. Bir özlem değildi ayakta kalmamı sağlayan: Yüzme havuzunda elli tur yüzdüğüm sırada, kollarımın kurşundan birer ağırlık gibi kopup dibe çökeceğini, soluğumun ha kesildiğini ha kesileceğini, çaresizce çırptığım bacaklarımın daha da ağırlaşarak arkamdan sürüklendiğini hissederken içimde sezinlediğim yepyeni, bağımsız bir gücün filizlenişiydi; o halime rağmen, Baldwin'in dersi için "Amontillado'nun Fıçısı"m bir radyo oyununa nasıl dönüştüreceğimi düşünmemi sağlayan bir itkiydi (oyundaki konuşmaları, sesi ve müziği —müzik olarak *Eine Kleine Nachtmusik*'in üçüncü bölümünü düşünüyordum, fıçıya hapsedilmiş haldeki zavallı kahramanın giderek zayıflayan sesine tezat olarak arka planda o zarif dans ritmini duymasını istiyordum dinleyicimin— bizzat ben düzenlemiştim). Buna ister bağımsız güç deyin, ister vücuda gelen irade: Ödev üzerine ödev yetişirirken ya da ardı arkası gelmeyen teslim tarihlerinin elinde oyuncak olurken çıtını dahi çıkarmayan o edilgen "Ed Said" olmayı reddedişimin başlangıcıydı bu.

Okuldakilerin çoğu Şükran Günü için —babam kendi deyişiyle "geleneksel nedenler"le her Şükran Günü'nde bize hindi ziyafeti çekse de benim için halen pek bir şey ifade etmeyen bir gündür bu— evlerine gitmişlerdi. Üç haftalık Noel tatili içinse, babam en büyük ağabeyinin New York'taki oğulları Abie ve Charlie'yle görüşmüş, Noel'i, Esad'm 1947'deki vefatından kısa bir süre sonra dul anneleri Emily ve teyzeleri Dorothy ile Queens'e taşınmış olan kuzenlerimin evinde geçirmemi ayarlamıştı. Tatilimi Washington'da geçirmek zorunda kalmayacaktım hiç değilse.

Kuzenim Abie benden on yaş kadar büyük, sarı saçlı, cana yakın, açık görüşlü, nazik bir adamdı; cömertliğiyle, ailesine bağlılığıyla, saflığıyla en çok babama benziyordu anneme kalırsa. Al amcamın ailesinde Emily —Emily Yafalı bir Said'di— tarafından gelen bir çeşit rahatsızlık vardı ve görünüşe bakılırsa Abie dışındaki herkes de bu kalıtsal rahatsızlıktan nasibini almıştı. Rahatsızlık dedikleri de, bir çeşit akli dengesizliğin yanı sıra durup dururken koyverilen ve zihinsel özürlülerinkini andıran sinir bozucu bir kahkahaydı.

Kuzenlerimin Jackson Heights, 7242 Elli Birinci Yol'daki evleri, civar sokakları sıra sıra, biteviye dolduran birörnek binalardan birinin ikinci katındaydı. Devasa bavullarımla bir de ben gelince (bavullarımı pekâlâ okulda da bırakabilirdim ya, bütün eşyalarımı almadan bir yerden bir yere gitmeyi saplantılı bir biçimde ve kesinlikle reddediyordum), zaten küçük olan dairenin içinde neredeyse adım atacak yer kalmamıştı. Beni evlerine kabul etmek yengemle çocukları açısından bir işkence olmuş olmalı diye tahmin ediyorum; yine de, haklarını teslim edeyim, asla kendilerine yük olduğumu hissettirmediler bana.

Sırasıyla bir bankada ve bir sigorta acentasında düzenli birer iş bulmuş olan Abie ve Charlie kardeşler, New York Üniversitesi'nin gece okulunda ticaret okuyorlardı aynı zamanda. Dorothy halen, ulusal telefon rehberlerinin basımını yapan devasa Reuben Donnelley matbaasında sekreter olarak çalışıyordu. Üçü de sabah yedi buçuk sularında evden çıkmış oluyor, akşam sekize ya da dokuza kadar da dönmüyorlardı. Emily sabahın büyük bir kısmında, sürekli kendi kendine Arapça konuşup bir yandan da esrarengiz kahkahalar koyvererek evin içinde bir aşağı bir yukarı dolanıyor, yatakları yapıyor (uyanır uyanmaz yaptığım benim yatağım hariç), giysileri topluyor, bir sürü takırtı, şangırtı ve gümbürtü çıkararak mutfakta ve yemek odasında bir şeylerle oyalanıyor, bütün bunları da belirli bir sistem ya da sıra olmaksızın rasgele yapıyordu. Etrafındaki sesleri pek duymuyor gibiydi, bu yüzden de radyoyu açıp korkunç bir sohbet ve müzik programına ayarlamasına rağmen, genelde istasyonu değiştirip WQXR'ye getirebiliyordum. Şansıma, bu züppe istasyonda da (en sevdiğim program saat dokuz buçuktaki "Sıradışı Piyanistler"di) Barney ve Rogers Peet reklamlarından geçilmiyordu. Bunlar da arada bir Emily'nin kulağına takılıyor, o da reklam müziğine eşlik etmeye başlıyor, reklam bittikten sonra bile ne yaptığının kesinlikle farkında olmaksızın şarkıyı söylemeyi sürdürüyordu: "Barney'de paranız cebinizde kalır, Barney'de paranız cebinizde kalır..." Saat on sularında bana bir şey yemek isteyip istemediğimi sorardı. Bir şey yiyebilmek için bu soruyu beklemek zorundaydım, çünkü buzdolabının ya da ekmekliğin yanına yalnız başıma yaklaşmayı göze alamıyordum: İster yatakları yapıyor olsun, ister banyo-

da bir işle meşgul olsun, mutfağa girdiğimi duyar duymaz Emily her seferinde elindeki işi bir anda bırakıp *querencia*'sına* koşan bir boğa gibi mutfağa fırlayıveriyordu. Çok geçmeden anladım ki Emily mutfağına özen göstermekle kalmıyor, sanki içeride bir gömü saklıyormuşçasına ona muhafızlık da ediyordu.

Öğle sularında, kendisi yokken evde yalnız kalamayacağımı söylemenin kibar bir yolu olarak dışarı çıkacağını haber verirdi bana. Ben de çoğun Woodside otobüsüyle Jackson Heights metro istasyonuna gider, buradan da Times Meydanı'mn yolunu tutardım. Nedick'in Yeri'nde, bir sosisliden ve portakal suyundan oluşan mutat öğle yemeğimi yedikten sonra etrafta dolanmaya başlardım. Başlıca uğrak yerlerim haber filmleri gösterimleri yapan sinema salonları ve tekrar gösterimler, arada bir de Ripley'nin İster İnan İster İnanma müzesiydi. Ciddi müzeler, kütüphaneler, kısacası insanın kendisini geliştirebileceği ve eğitebileceği yerler pek gözümde yoktu anlaşılan. Bunun yerine, Dorothy'den aldığım tüyo doğrultusunda, bilgi yarışmalarının canlı yayınlarına izleyici olarak katılıp karşılığında bedava sinema biletleri kazanma işine merak salmıştım. Böylece Rockefeller Merkezi'ndeki bilgi yarışması çekimlerine katılıyor, akşama doğru Jackson Heights yolunu tutmadan önce biraz daha haber filmi (o günlerde gündemdeki son olaylara dair kısa film gösterimlerini gün boyu izleyebilirdiniz) ve tekrar gösterim izliyordum. Noel günü Kahire'den gelen telefon, annemle babamın âdetten sayılan hatır sorma faslı için kuzenlerimi ve Emily'yi ahizeye istemesi yüzünden hevesimi kursağımda bıraksa da, annemin "Mutlu Noeller bir tanem" diyen sıcacık sesini işittiğimde hissettiğim anlık ama benzersiz mutluluk her şeyi gözümden silerdi. Sonra telefon kapanır, her şey biterdi.

Abie'nin Mason locası etkinlikleriyle meşgul olmadığı hafta sonu akşamlarında genelde birlikte bir şeyler yapıyorduk. Kuzenlerim Brooklyn Bay Ridge'deki bir Arap Protestan kilisesine mensuptu (kilise metroyla iki saat çekiyor, birkaç da aktarma yapmak gerekiyordu). Bir de dernek binasına sahip olan bu kilise, o günlerde "Su-

* Bir boğa güreşi terimi. Arenada boğanın kendini güvende hissettiği yer anlamına gelir –*ç.n.*

riye" cemaati olarak anılan Arap kökenli Amerikalıları ayın çatı altında topluyor, akşam yemeği ve danstan oluşan *haflés* etkinliğiyle cemaatin kibbe ve humus sayesinde kaynaşmasını sağlıyordu. Bir akşam diğer kuzenlerimin gelmemesi üzerine derneğe Abie ile birlikte gitmiştik. Arap kökenli Amerikalıların özellikle de yaşlı olanlarını, kafayı ticaretle bozmuş, halı, bakkaliye ve eşya satmaktan başka bir şey düşünmeyen tipler olarak gördüğümden şahsen istemeye istemeye eşlik etmiştim Abie'ye. Poconos'ta* yazlıkları olan, birbirinden tuhaf, handiyse Swiftvari yaratıklardı hepsi de. İngilizce cümlelerinin orasına burasına 1920'lerden kalma Arapça sözcükler sokuşturuyor, koyu vatanseverliklerini her fırsatta dile getirerek Amerikancılık taslıyorlardı. "Sam Amca" tabiri dillerinden düşmüyor, sözgelimi İsrail'den söz edecekleri yerde, daha çok "komünizm tehdidi"nden söz ediyorlardı (Filistinli bir genç için bunun nasıl bir düş kırıklığı olduğunu tahmin edersiniz). Kadınlar rüküş, köylerinden ayrılıp Brooklyn'de çakılı kaldıkları için de mutsuzdular. Kızları ise ağızlarından sakız eksik olmayan, süslü püslü, cırtlak sesli moda maymunlarıydı.

Bazen de Abie'yle birlikte cumartesi geceleri Atlantic Caddesi'nde oynayan Arap filmlerine giderdik. Filmler geceyarısı gösterildiğinden, Queens'e geri dönmemiz sabaha karşı dördü bulur, yorgunluktan ikimizin de kıpırdayacak hali kalmazdı. Gerçi kendi adıma konuşmam gerekirse, Naime Akif, Samia Cemal gibi büyüleyici aktrisleri ya da Tahiya Carioca'nın dansını, İsmail Yasîn'in o koca dişleri arasından, ahmakça olmasına ahmakça ama yine de sevimli esprilerinden birini patlatmasını izlemek insana her şeyi unutturuyordu. Bu yıldızların konuşmalarındaki Kahire esintisi tangır tungur yol alan trende içimizi ne denli nostaljiyle doldursa da, aynı yolu üç kez kat ettikten sonra, Atlantic Caddesi'ne bir kere daha gitmeyi gözümüz yememişti doğrusu.

Yine böyle bir tatil sırasında Bay Ridge'e yalnız başıma gitmiş, Sâlime teyze ile Emin Bedr amcama misafir olmuştum. Sâlime teyze kırklı yaşlarında, hayat dolu, zeki, alımlı ve su götürmez bir biçimde şehvetli bir kadındı. Emin amca ise —Faris Bedr'in karde-

* Apalaş Dağı sırtlarında bir sayfiye yeri –*ç.n.*

şiydi ve en az elli senedir Amerika'daydı— yetmişli yaşlarının ortalarında, titiz mi titiz, her daim iki dirhem bir çekirdek giyinen (ömrüm boyunca öyle jilet gibi ütülenmiş pantolon katları, öyle tiril tiril gömlekler görmemiştim) emekli bir nevresim ve havlu satıcısıydı. Sâlime'nin, kocasıyla arasındaki yaş farkını belirginleştirmek istercesine abarttıkça abarttığı konuşkanlığı ve münasebetsizlikleri beni fena halde eğlendiriyor, Queens'deki misafirliğimle keskin bir tezat oluşturuyordu. Dahası, Sâlime'nin evliliği dolayısıyla annemin ailesine girmiş oluşunu, bilinçaltımda babanın ailesinin renkli olmaktan fersah fersah uzak Said huysuzluğuna karşı bir panzehir olarak düşünmekten de kendimi alamıyordum.

Sâlime ile, iki yardımcısıyla birlikte sabahın erken saatlerinden akşama kadar hiç durmadan çalıştığı Dördüncü Cadde'deki iç giyim dükkânında buluşuyordum. Annem de Eva Malik de, bildiğim kadarıyla Mrs. Beder'in Sutyen ve Korse Mağazası adlı bu dükkânın müşterileri arasındaydı ya, her ikisi de Sâlime'nin bariz bir biçimde istismar ettiği çalışanlarından yakınıp durmasını hem gülünç hem de yakışıksız buluyordu. "Zamdan başka bir şey bilmezler, bir de sekiz saat çalışmak isterler. Sizce ben sekiz saat mi çalışıyorum? *Havdi* —dağ Lübnancasında "bunlar"— komünist fikirler" deyip durur, ama sonunda ben de kızların tarafını tutmaya başlamayayım diye bir yandan da fazla ileri gitmemeye çalışırdı. "Sen yufka yüreklinin tekisin," derdi bana dudaklarında bir tebessümle. "Babanın mangal yüreği lazım sana." Ama ne akşam yemeği için yaptığı o nefis, bol kepçe yemekler, ne bana özel olarak ayırdığı oda ve rahat mı rahat yatak, ne de "benim ihtiyar" dediği kocasıyla tatlı atışmaları, dükkânının satışlarını artırmaktaki yaratıcılığı kadar fethetmemişti gönlümü. Vitrinin orta yerine, iri göğüslerine cart pembe sutyenlerinden birini geçirdiği başsız, bacaksız bir manken koymuştu. Mankenin iki memesinin altında, "BERABERKEN BAŞIMIZ DİK, BÖLÜNÜRSEK BOYNUMUZ BÜKÜK" cümlesinin okunduğu alaylı bir levha vardı. Bu teşhirden pek hoşlanmamışa benzeyen Emin amcamın arkasından da, "Ben işimi başkasından mı öğreneceğim? Neymiş efendim, bu manken Emin amcanı rezil etmişmiş, eh benim de çok umurumdaydı. Dükkâna geldiği var da sanki! Korse teşhirim hazır olsun da, asıl onu görsün o!" diye söyleniyordu Sâlime.

Ertesi sabah o işine, ben de Jackson Heights'a doğru yola koyulmadan yolluk çantama bir kavanoz turşu, bir kap yeşil zeytin, kendi eliyle yaptığı, bir koca torba dolusu da ıspanaklı börek tıkıştırdı. "Sizinkilere selam söylersin benden," dedi. "Özellikle de Abie'ye. İyi koca olur ondan." Bundan birkaç yıl sonra, Bay Ridge'in Suriyeli ağırbaşlı yeni sakinleri arasında fena halde uygunsuz kaçan doğal ve değiştirilemez, ele avuca sığmaz bir dişi, bir çeşit Bathlı Kadın olarak görmeye başladım onu. Eşine az rastlanır o enerjisi ve mizah anlayışı, hafızası çoğu zaman gidip gelen emekli bir kadın olarak Florida'da yaşamakta olduğu bugünlere dek baki kalan bir bağ oluşturmuştu aramızda.

Mount Hermon'da içine gömüldüğüm mutlak yalnızlık, ocak ayının başlarında okula dönmemden üç hafta sonra daha da artmış gibiydi. Ortalığı kasıp kavuran yeni ve korkunç bir tipi yüzünden mezara gömülmüşüz gibi bir hisse kapılmıştım; kar kalınlığı hemen her yerde üç metreyi bulmuş, ağaçlar kar yığınlarının ağırlığı altında eğilmişti. Sıcaklık eksi on yedi derecede seyrederken parlak bir güneş, kalkmaya hiç de niyeti olmayan o beyaz örtüyü neredeyse korkunç bir ışıkla aydınlatıyordu. Başımda bir şapka bile olmadan yatakhaneden sınıfa, sınıftan spor salonuna, spor salonundan yemekhaneye gidiyor, öğleden sonra, gözlüklü, ufacık tefecik bir adam olan Paul Bowman'ın verdiği kimya dersinden çıkarken alacağım habere büsbütün hazırlıksız bir halde dört bir yanımı kuşattığını hissettiğim o hapislik ve eli kolu bağlanmışlık duygusuna ağız dolusu küfür savuruyordum. Sınıftan çıktığımda, müdürün odasından gönderilmiş bir öğrenci kapıda beni bekliyordu. "Dr. Rubendall hemen seni görmek istiyor," dedi bana. Mount Hermon'daki genel hal ve gidişatımda kimsenin bir kusur bulamayacağını tahmin etmekle birlikte, müdürün odasına doğru giderken acaba yine ne yaptım diye düşünmekten de kendimi alamıyordum. Oysa burada ne çeteler, ne nefret edilen öğretmenler, ne de geçici politik tavır almalar vardı. Rubendall ise biraz Kahire'de basketbol antrenörlüğü yaptığı günlerden özlemle söz etmesinden, biraz da bir doksanlık boyu, iriyarı ama zarif görüntüsü ve karşı konulmaz cazibesiyle çevresine, diğer öğretmenlerin omuzlarını çökerten Moody mirasıyla pek bağdaşmayan bir gü-

ven yaymasından olsa gerek, okuldaki en nazik, en tatlı kişiydi benim gözümde. Her ikisinin de geçmişinde Kahire olmasına rağmen o ters Ned Alexander'la ortak bir noktası olabileceğini aklım hiç kesmiyordu. Rubendall'ın kalabalık içinden beni ayırt etmesi her zaman mutlu ederdi beni. "Nasıl gidiyor Ed?" diye sorardı Amerikalılaştırılmış yeni adımı kullanarak. "Umarım Hermon'da mutlusundur. Annenlere ve Kahire'ye selamlar. Bir akşam eve de uğra, beklerim." Tabii hiç gitmemiştim evine. Adamın içten gelen nezaketinin ve cana yakınlığının, beni okulun alışıldık kasvetli havasından adamakıllı sıyırdığı su götürmezdi ya, Hermon'da geçirdiğim iki yıl süresince Rubendall'ın evine ilk kez o gün adım atacaktım.

Rubendall beni sıcak bir biçimde karşıladı. "Kahire'den az önce haber aldım, Ed. Ailen iyiymiş, merak etme. Gelen haberler, tabii bilebildiğimiz kadarıyla, oldukça korkutucu, ama herkes iyiymiş." Neden bahsettiğini anlamamış, yine de korkmuştum, daha açık konuşmasını istedim ondan. "Kahire'de bazı isyanlar çıkmış, şehrin büyük bir kısmı yakılıp yıkılmış, bu işin arkasında kim olduğunu da bilen yok. Saat yedide bana gel, televizyon ne gösterecek bakalım." Ben de gittim tabii ki, ama parazitten bir şey anlaşılmıyordu. Görüp görebildiğim, büyük bir kalabalığa ve alevler içindeki binalara ait bölük pörçük görüntüler, arada bir de Kral Faruk'un yüz altmış kiloluk bir karikatür olup çıkmadan epey önce çekilmiş kirli bir fotoğrafı altında sıralanan bazı bürokratlara, generallere ve politikacılara ait bulanık fotoğraflardı. Pazartesi akşamıydı, yangın iki gün önce çıkmıştı ve babam bir yolunu bulup telefonla Rubendall'a ulaşmayı başarmıştı demek.

Bu görülmedik kargaşada annemle babamın başına gelmiş olabilecekler kadar, geriye dönecek hiçbir şeyimin kalmayacağı olasılığından da gerçek anlamda korkmuştum. Bir şeylerin geri dönüşü olmayan bir biçimde değiştiğini biliyordum. Rubendall'm evindeki televizyonda —kahverengi kocaman televizyon sehpasının tam karşısına geçip oturduğumda Rubendall'la karısı koruyucu bir biçimde her iki yanımda durmuşlardı— yaklaşık yirmi saniye süren afallatıcı yıkım başka bir yerden geliyor, çocukluğumun aşina Kahire manzarası içinde barındıkları aklımın ucundan dahi geçmeyecek birileri tarafından gerçekleştiriliyordu. Peki kimdi bunlar? "Bi-

linmeyen güçler" mi? Öfkeli insanlar ımı? Yabancı casuslar mı? Önümde gördüğüm bu şeyin nedenlerini ne hayal ne de telaffuz edebiliyordum. Ertesi gün Crossley dinlenme salonunda salı günkü *Boston Globe* gazetesini okurken, Kara Cumartesi'de meydana gelen büyük yıkımın ayrıntılarını veren üç sayfalık bir haberde babamın adını görerek afalladım.

Varoluşumuz ilk kez bu denli nesnel bir biçim alıyor, bu denli kırılgan bir kesinlik kazanıyordu gözümde. "Mâlike Ferîde Caddesi'ne doğru ilerleyen kalabalık," diye başlıyordu haber, "William A. Said adlı bir Amerikan vatandaşına ait Standart Kırtasiye Şirketi'ni kundakladıktan sonra, Kahire'nin seçkin İngiliz kurumlarından biri olan İngiliz Binicilik Kulübü'nü de yerle bir etti..." Haberde adı geçen diğer tanıdık yerler, müzik kitaplarımı ve plaklarımı satın aldığım Papazian'ın Müzik Mağazası, Kodak, Salon Vert ve Gattegno'ydu. Tümü de çağdaş sömürge şehrinin tam göbeğinde bulunan, lüks ve tabii ki yabancılara ait mekânlardı. Kalabalık, Nil Nehri üzerinden bizim oturduğumuz yer olan Zemâlik'e uzanan Kasru'n-Nil köprüsünün tam girişinde bir avuç adamıyla direnen cesur bir komiser (ki bu gayretinin karşılığı görevden alınmak olmuştu) tarafından durdurulmuştu nihayet. O komiser orada olmasaydı... Olup biten her şeyi anlamam mümkün olmasa da annemden on gün kadar sonra gelen mektup bazı boşlukları doldurmuştu. Önemli olan, iş merkezlerimizin her ikisinin de (B şubesi de yerle bir edilmişti) birer moloz yığınına dönmüş olmasıydı. Bir ay sonra elime geçen fotoğraflarda, eriyerek sürrealist biçimler almış birkaç Sebel masa ve sandalyenin etrafına saçılmış daktilo ve Ellams teksir makinesi parçalarının, kömür haline gelmiş bol miktarda kâğıdın ve yangını besbelli sıyrıksız atlatmış olan bir Chubb kasanın (ki bu görüntü sonraları babam tarafından reklam olarak kullanılacaktı) dışında her şey tanınmaz haldeydi. Annemin mektubunda üzülerek değindiğine göre halamla kuzenlerim, üstelik de böyle bir zamanda babama şirketten ayrılmaya karar verdiklerini söylemişler, babam da bunun üzerine maddi birikimlerinin tümünü (bu birikimin kaynağını da hiçbir zaman tam olarak anlayabilmiş değilim) seferber ederek onların hisselerini satın almış ve tamamen batmış bir şirketin patronu olarak bir başına kalakalmıştı. "Hadi bakalım Lampas," diye seslenişi-

ni yazmıştı annem babamın eski müdürüne, "kollarımızı sıvayalım ve yeniden başlayalım" — üzerinden kırk yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen bu cümle kafama kazınmış. Gerçekten de yeniden başlamışlar: Birkaç sadık yardımcıyla birlikte enkazı kaldırmışlar, herkese işlerin her zamanki gibi babamın yolun karşısındaki sağlam bürosundan idare edileceğini duyurmuşlar, gereken banka kredilerini almayı başarıp alelacele toplanan bir hükümet kurulu tarafından zarara karşılık kendilerine ödenen küçük tazminatı da kredilerin üzerine koyarak şirketi, bu kez çok daha büyük ve lüks bir ölçekte yeniden yapılandırmaya girişmişler. Haziran ayında yaz tatili için eve döndüğümde, Müslüman Kardeşler tarafından çıkarıldığı anlaşılan 26 Ocak 1952 yangınından kalan tek iz, babamın kasanın arkasına ve kendi bürosuna çerçeveleterek astırdığı bir dizi yangın sonrası fotoğrafıydı.

Babamın handiyse insanüstü denebilecek bu toparlanışına halen şaşarım. Yangından önceki günlerini aradığına dair ağzından tek söz işitmediğim gibi, kaybının büyüklüğünden ya da olayın kendisi için nasıl bir felaket olduğundan yakındığım da bir kez olsun duymadım. Daktiloyla yazılmış mektupları ayda iki kez, hiçbir şey olmamış gibi, gün dahi sektirmeden elime ulaşıyordu yine. Tek değişiklik, Avrupalı ve Amerikalı tedarikçilerine sipariş ettiği, kendi deyişiyle "mallar"ın geldiğine ve SSCo'ya ivedilikle ulaştırıldığına ilişkin haberlerdi. Biraz da bu insanüstü gücünün iç yüzünü anlayabilmek için olsa gerek, babamın besbelli birilerine dikte edilerek daktiloya çekilmiş ve "Saygılarımla, W. A. Said" olarak imzalanmış olan bu resmi mektuplarının kafamı karıştırdığını, bana neden hiçbir zaman şahsi bir mektup yazmadığını bir türlü "anlayamadığımı" yazdım anneme. Üzerindeki baskılar beni kaygılandırıyordu; hayatımdaki varlığının sürekliliğine ve kesinliğine ilişkin insani bir kanıt görmek istiyordum ondan. Derken iki hafta sonra, "Sevgili Edward," diye başlayan, kargacık burgacık bir yazıyla yazılmış bir mektup aldım babamdan. "Annen daktilo edilmiş mektuplarımı sevmediğini söyledi, ama tahmin edebileceğin gibi fazlasıyla yoğunum. Neyse, al sana elyazısıyla yazılmış bir mektup. Saygılarımla, W. A. Said" diyordu bu kez. Bu mektubu en az yirmi yıl sakladım, çünkü babamı ve onun bana karşı olan tavrını kusursuz bir biçimde

anlatıyordu bana kalırsa. Babam, duygularla bunları ifade etmenin asla aynı olamayacağına, birinin asla diğerinin yerine geçemeyeceğine, geçiyorsa da ya duygularda, ya ifadede ya da her ikisinde birden bariz bir terslik olduğuna inanıyordu sanki. Böylece düşüncelerini her zamanki gibi kendisine saklayarak enerjisini, beni çıldırtan o sessizliğiyle ya da ketum üslubuyla kol kanat gerdiği işine akıtmayı sürdürdü.

Yaşamı boyunca mal mülk ve para meselelerinde özellikle sakıngan olmaya dikkat eden babam birdenbire büyük bir borcun altına girerek işini yeniden kurmak zorunda kalınca, yükümlülüklerinin ağırlığı konusunda kişiliğine ters düşecek ölçüde konuşkan biri olup çıkmıştı. "Gırtlağıma kadar borçlara battığımı görmüyor musunuz?" deyip dururdu bize her fırsatta bıkkın bir edayla. Söz konusu borcun sıradan bir meblağ olmadığının altını çizmek için "borç" sözcüğünü özellikle çoğul olarak kullanırdı. Babama vekaleten işin başında durduğum bir yaz ikindisinde, onun çalışma odasında otururken geçmiş mali yıla ilişkin muhasebe raporunu öylesine karıştırmaya başladığım âna dek, üç-dört yıl boyunca bu "borçlar" kelimenin tam anlamıyla başımıza (aile olarak hepimizin başına) bela oldu ve bize bir gün dahi rahat bir soluk aldırmadı. Rapora baktığımda üç ayda bir şirketin kâr hanesine yazılan binlerce sterlini görerek afalladım. Bu konuyu kendisine açtığımda, büyük bir küçümsemeyle yüzüme baktı babam. "Saçmalamayı kes Edward," dedi. "Bir gün gelir bilançonun nasıl okunması gerektiğini sen de öğrenirsin belki. Ama o gün gelinceye dek işi bana bırak da derslerinle meşgul ol sen." Ne var ki ellili yılların ortalarında annemle babamın giderek daha sık aralıklarla daha büyük davetler vermeye başladıklarını, güzel şeyler satın aldıklarını, Aziz Osman Caddesi'ndeki evden çıkarak yanı başında elçilik lojmanları bulunan daha büyük ve daha lüks bir eve geçtiklerini görmemek de mümkün değildi. Bütün bunlara rağmen, babamın "gırtlağına kadar borca batmış" olma şikâyetlerinin ardı arkası kesilmedi.

1952 yılı baharının başlarında, artık elimi kolumu bağlayan yalnızlık duygumu —annemi, odamı, Kahire'nin zarafetini oluşturan aşina sesleri ve nesneleri özlemeyi— askıya almış, ayaklarını yere daha sağlam basan, daha duygusuz bir kimliği ön plana çıkarmış-

tım. Kırk yıl sonra, lösemi teşhisinin konması üzerine kendimi, önümdeki acı dolu günlere ve ölüme ilişkin amansız düşüncelerin pençesine enikonu düşmüş bir halde bulduğumda da buna çok benzeyen bir süreç yaşadım. En büyük kaygım, düşününce ne denli çok sevdiğimi fark ettiğim ailemden ve bir bina gibi inşa ettiğim hayatımdan ayrılmanın ne kadar korkunç olacağıydı. Ancak bu tatsız senaryonun bilincimin orta yerinde beni felce uğratan bir engel olarak dikildiğini anladıktan sonradır ki, onu anahatlarıyla kavramayı başarabildim; bu da içinde bulunduğum durum hakkında öncelikle kestirimde bulunabilmemi ve nihayet sınırlarımı keşfetmemi sağladı. Çok geçmeden beni hepten elden ayaktan düşüren bu engeli, tamamen kafamdan atamasam da hiç değilse bilincimin merkezinden çekebildiğimi fark ettim; bunu bir kez başarınca da bazen çok kısa süreliğine olmakla birlikte, sözgelimi bir uğraştan, müzikten veya özel bir dost görüşmesinden alman keyif gibi çok daha somut şeylere odaklanabilir oldum. Durumumu ilk öğrendiğimde hastalığa ve ölüme karşı duyduğum o keskin savunmasızlık hissini üzerimden atabilmiş değilim, ama —tıpkı delikanlılık yıllarımdaki o sürgünde olduğu gibi— gün içindeki bütün saatleri ve etkinlikleri (hastalığım konusundaki takıntım da dahil olmak üzere) hepten geçici şeyler olarak görmenin bir yolunu buldum. Bu açıdan baktığımda, hangi etkinliklere daha sıkı sarılmam gerektiğini, neleri yapacağımı, nelerden keyif alacağımı kestirebiliyorum. Mount Hermon'da duyduğum hoşnutsuzluğu ve huzursuzluğu hiçbir zaman üzerimden atamadımsa da bunların üzerimdeki etkisini en aza indirgemeyi öğrendim ve bir bakıma kendimi unuturcasına, keyif alabildiğimi fark ettiğim etkinliklere balıklama daldım.

Bu etkinliklerin tümü değilse de çoğu entelektüeldi. İlk yılımda, bizleri dindar insanlar yapmayı hedefleyen saçma sapan bir derse (kuşkusuz Dr. Moody'nin parlak buluşlarından biriydi bu) girme zorunluluğumuz vardı. Bu derste, kiliseye kabulüm sırasında zaten enine boyuna okumuş olduğum metinler tekrar edilmekle kalınmıyor, Eski Ahit'in, her şeyi sözcük anlamına indirgeyen, olup olabilecek en bağnaz tefsiri yapılıyordu. Metinlerin her birimize teker teker okutulduğu yetmiyormuş gibi, içeriklerini de hayal gücünü hepten rafa kaldırarak, salt kelime anlamlarıyla tekrar tekrar açıklayıp

duruyorduk. Amos, Hoşea, İşaya ve Mika kitapları bu sayede kafama kazınmış oldu. Sicilim o kadar iyi olmasaydı, son yılımda bu kez Yeni Ahit'i hatmetmek üzere yine aym öğretmenin (Chester gibi bir şeydi adı) eline düşmem işten değildi. Allahtan bunun yerine, şişmanlığı, kızıl saçları ve her bakımdan iyi bir adam oluşu nedeniyle herkesçe Tonton Peder olarak bilinen okul papazı ve yardımcı yüzme antrenörü Peder Whyte'ın verdiği seçmeli İncil IV dersini alabildim. Henüz on yedi yaşında olmama rağmen pederin açık fikirliliği ve dogmacılığı reddeden yaklaşımı sayesinde, Platon ve Aristoteles'ten başlayıp Aydınlanma Çağı'na ve Kierkegaard'a uzanan nefis bir klasik felsefe dersi görmüş oldum.

Elimden geleni ardıma koymamama rağmen okulda sporcu kimliğimle pek varlık gösteremedim. Yüzme ve tenis takımlarına girmeme, çeşitli müsabakalarda derece almama, maçlar kazanmama rağmen, gerçek rekabet beni bedenen hasta ediyordu çoğunlukla. İlk yılımda, ilkbahardaki bir öğle yemeği sırasında son sınıf öğrencilerinden biri (öğrenci kurulu başkanı ve futbol takımı kaptanı Dale Conley) masadan masaya dolaşıp her tabağın altına küçük kâğıt parçaları sıkıştırıyordu. Benim kâğıdımda "157 kişi içinde 14." yazıyordu. Bu, sınıf başarı sıralamasıydı ve hayal bile edemeyeceğim ölçüde iyi bir derece elde etmiştim görünüşe göre. Son yılımda sıralamadaki konumum birincilikle ikincilik arasında değişecekti; yine de bu başarım, yazın sonunda okula geri dönmem gereken günün arifesini, annemlerin yazlık evlerinin yatak odasındaki derme çatma yatakta gece boyunca beni okula geri göndermemeleri için yalvararak geçirmeme engel olmamıştı. Ertesi sabah tansökümünde kaçınılmaz ayrılık gelip çattı ve mutlak bir sessizlik içinde Beyrut'a doğru yola koyulduk. Okula dönmemle çamaşırhanede gömlekleri ütülemek gibi iğrenç mi iğrenç bir işi üzerime yıkmaları bir oldu; neyse ki bu yüzden kopardığım küçük çaplı yaygara üzerine, biraz da akademik başarım sayesinde kütüphanede göstermelik bir işe alındım.

Aklımda üniversite başvurularından başka bir şeyin olmadığı ikinci yılımın ortasına geldiğimde, Kahire'ye hiç değilse yakın bir gelecekte dönmemin söz konusu olmadığının da bilincindeydim artık. Kahire'de İngiliz Okulu'na devam eden kız kardeşlerime imre-

niyor, bir arada ve evde oluşlarının rahatlığına, belirsizlikten azade yaşantılarının getirdiği dört başı mamur o güven duygusuna —tabii benim fikrimdi bu— gıpta ediyordum; oysa ben, yaz tatillerindeki kısa süreli geri dönüşlerim sayılmazsa bu tür avuntulardan büsbütün mahrum kalacaktım. Hür Subaylar Devrimi Temmuz 1952'de gerçekleşmişti ya, ağzından düşürmediği piposuyla bir amca figürünü andıran General Muhammed Nakib'i —kral İtalya'ya sürülmüştü— gördükçe, tıpkı annemle babam ve onların ahbapları gibi ben de yeni siyasal manzaranın eskisinden pek de farklı olmadığı izlenimine kapılıyordum. Daha genç ve daha ciddi adamlar iktidar olacak, yozlaşma sona erecekti olsa olsa; bundan öte bir değişiklik olacağı da yoktu. Hatırı sayılır kazançlarıyla inanılmaz ölçüde lüks hayatlar süren küçük Şavam cemaatimiz —Dirlikler, Ghorralar, Mirşaklar, Fahûmlar— hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam ediyorlardı. Haziranda ve temmuzun ilk yarısında Kahire'de geçirdiğimiz birkaç haftadan sonra o uzun, iç karartıcı Dûr tatilimiz için her zamanki gibi yola koyulduk. Kahire'ye varmamla birlikte kendimi içinde bulduğum Mısır günlerini, izdüşümden yoksun, handiyse gerçekdışı bir deneyim olarak yaşadım yaz boyunca; oysa Amerika'daki hayatım, Kahire'yle, ailemle, annemin her an emrime amade kıldığı eski, bildik alışkanlıklarla ve maddi rahatlıklarla ilişkisi olmayan, daha sağlam, daha bağımsız bir gerçeklik kazanıyordu giderek.

1953 yılının güneşli bir bahar günü, tenis antrenmanı sırasında kortun dışından heyecanla bana seslenen Bob Salisbury'yi gördüm. Postaneden geliyordu ve üniversite başvurularının yanıtlarının geldiğini duymuştu. Bir koşu postaneye gittiğimde hem Princeton'a hem de Harvard'a kabul edilmiş olduğumu öğrendim. Princeton'a kabul edilmiş olmamda bir tuhaflık yoktu; oysa Harvard'a hiç gitmemiştim ve okula ziyaretçi olarak gelen Harvard öğrenci kabul sorumlusu Skiddy von Stade'in o yapmacık beyefendi halleri sayılmazsa ne menem bir yer olabileceği konusunda da hiçbir fikrim yoktu. L'Hommy'nin von Stade'i, "Long Islandlı bir polo oyuncusu" olarak teşhis etmiş olması da cabasıydı. Kabul mektuplarımla korta geri döndüğümde Ned Alexander, "İyi işte. Artık Harvard'ın Birinci Sınıflar takımında oynarsın," dedi. Bir anda, olabilecek en tuhaf ve —şimdi düşünüyorum da— sudan gerekçelerle, Mount

Hermon'a başlamamdan bir yaz önce annem ve babamla gezmiş olduğum Princeton'a gitmeye karar verdim. Dûru'ş-Şiveyr'den komşumuz olan ahbaplarımızı ziyaret etmek üzere New York'tan gitmiştik Princeton'a. Onları bir kez daha ziyaret etmek için herhangi bir girişimde bulunmamış olmama rağmen, yediğimiz tabuleyle ve dolmalarla şenlenen o güzelim öğleden sonranın anısı, evlerini çevreleyen yemyeşil manzara, beni tamamen düşsel nedenlerle de olsa Princeton'a çekmeye yetmişti. Huzur dolu, yüzeysel hayaller kurarak onu gözümde büyüttükçe büyütüyor, Mount Hermon'ın tam tersi olarak canlandırıyordum kafamda: New England'dan uzak, serbest, cennetten çıkma bir yer, Amerika Birleşik Devletleri sınırlarında bir Kahire yansıması olarak düşlüyordum Princeton'ı.

Bir ay sonra, babamın büyük bir maddi külfet altına girerek mezuniyetim için Kahire'den geleceğini öğrendim. Mezuniyetimden hemen sonra Abie ve Charlie, babam ve ben kuzenlerimin 51 model Ford'uyla bir New England gezisi yapacaktık. Bu gezi benim mezuniyet hediyemdi.

Hermon'daki son haftalarımda, iki yıl süresince yaptığım her şeyde sivrilmiş olmama rağmen bir çeşit ucube, herkes tarafından soyutlanmış bir garip oğlan olarak kalmaktan kurtulamadığımı düşünür oldum. Hem yüzmede hem de teniste önemli müsabakalar kazanmama, dereceler almama, son derece parlak bir öğrenci olmama, gözardı edilemeyecek bir piyanist olup çıkmama karşın okul genelinde kabul görmemi sağlayacak o ahlaki mertebeye —bunu tanımlayacak başka bir sözcük gelmiyor aklıma— ulaşmaktan âcizdim görünüşe göre. Sıradışı bir geçmişe sahip olan, kafası iyi çalışan biri olarak biliniyordum; yine de okulun ortak yaşamının bir parçası değildim tam anlamıyla. Eksik olan bir şey vardı ve bu da, sonradan öğreneceğime göre, adma "doğru tavır" denen şeydi.

Dale Conley gibi ya da kendi sınıfımdan örnek vermek gerekirse Gordie Robb ve Fred Fisher gibi, kimsenin gözüne batmayan, sözgelimi Brieger ve benim tersime hiçbir aykırı yanı olmayan öğrenciler vardı: Kimseyi gücendirmiyorlardı, herkes tarafından seviliyorlardı, asla birini incitecek ya da birine ters düşecek şeyler söylememek konusunda olağanüstü bir yetenekleri vardı ve bende kusursuz bir biçimde uyumlu oldukları izlenimi bırakıyorlardı. Okul-

daki her tür itibarlı işin ve konumun (takım kaptanlığı, öğrenci kurulu üyeliği, kat sorumluluğu, yemekhanede masa başkanlığı) doğal adaylarıydılar uzun lafın kısası. Bunun, üstün zekâlı oluşlarıyla ya da ortalamanın ne kadar üzerinde olursa olsun sıradışı sayılamayacak akademik başarılarıyla bir ilgisi yoktu. Yine de bir çeşit "seçilmişliğe", bende besbelli eksik olan bir haleye sahip oldukları su götürmezdi. Öte yandan ne öğretmenlerin gözde öğrencileriydiler, ne de bu konumlarını, benim geldiğim dünyada hiç de şaşırtıcı sayılmayacak ailevi bir asalete ya da zenginliğe yormak mümkündü.

Mezuniyetime tam bir hafta kala Fred Fisher kapımızı çaldı: Öğrenci kurulu üyesi, Crossley'de kat görevlisi, aynı zamanda da yüzme takımından arkadaşım olan Fred okulun en başarılı öğrencilerinden biriydi. Salisbury ile ben dönem ödevlerimizi bitirmeye çalışıyorduk hatırladığım kadarıyla. Mezun olmak için gün sayıyor olmama karşın halen mutat oda hapsi faslından kurtulabilmiş değildim; oysa Fisher kat görevlisi sıfatıyla yatakhanede istediği gibi at koşturuyordu. "N'aber hocam?" dedi bana; o sıralar revaçta olan dostane hitap biçimlerinden biriydi bu. "Sen sınıf birincisi ya da ikincisi olmamış mıydın? Ortalamana göre yani."

"Evet, Ray Byrne'le başa baş gidiyoruz," diye yanıtladım. "Şu anda o birinci sanırım, ama emin de değilim. Niye sordun?"

O sırada yatağıma oturmuş olan Fisher bariz bir biçimde huzursuz olmuş gibiydi. "Ben sınıf altmcılığından ya da yedinciliğinden öteye geçemedim hiç, ama az önce mezuniyet töreninde açılış konuşmasını benim yapacağımı söylediler. Kapanış konuşmasını da Byrne yapıyormuş. Bir anlam veremedim. Ne oldu ki acaba?" Fisher'ın kendisine verilen bu beklenmedik şeref payesi karşısındaki şaşkınlığı samimiydi, ama ben tam anlamıyla yıldırım çarpmışa dönmüştüm. Kendini bir anda böylece kutsanmış buluveren Fred'e bir cevap veremedim. O da az sonra yüzünde bana kalırsa tedirgin, hatta afallamış bir ifade olduğu halde odadan çıktı. Hak etmiş olmama rağmen bu onura layık görülmediğim duygusu içimi kemiriyordu ya, asıl böylesi bir onura layık görülmemin yersiz olacağını, işin doğrusunun aslında bu olduğunu düşünmekten de kendimi alamıyordum. Duygularım incinmişti; ne yapılan haksızlığı kabul etmek geliyordu elimden, ne de en nihayetinde geçerli nedenleri de olabi-

lecek bu karara itiraz etmek ya da onu anlayabilmek. Fisher'ın tersine ben ne bir liderdim, ne iyi bir vatandaştım, ne dindardım, ne de her yönüyle takdir edilen biriydim. Ne yaparsam yapayım yabancı olarak kalmaya mahkûm olduğumu anladım o anda.

Dünyanın çalkantılı bir dönüşüm sürecinden geçmekte olan bir ucundan geldiğim gerçeğinin beni kişisel olarak iğreti ve yabancı kılan her şeyin simgesi olup çıktığını hissetmem de yine bu döneme rastladı. Mount Hermon temelde beyaz bir okuldu: Sayıları bir elin parmağını geçmeyecek siyah öğrencilerin çoğu yetenekli atletlerdi; bir de oldukça parlak bir müzisyen ve entelektüel olan Randy Peyton vardı. Bunun dışında fakülte tamamen beyazdı (ya da Alexander örneğindeki gibi beyazcılık oynuyordu). Fisher'la aramızda geçen o mezuniyet konuşmasına dek ırksal kökenimle ilgili bir bilinç geliştirmeksizin kendimi renksiz saymıştım; oysa o olay, tam da Arap dünyasındaki siyasal gelişmelerin Amerikan hayatında giderek daha büyük bir rol oynamaya başladığı bir dönemde kendimi marjinal, yabancı, soyutlanmış ve damgalanmış biri olarak görmeye itmişti beni. O sıkıcı mezuniyet töreni boyunca başımdaki kep ve üzerimdeki cüppeyle, düşmanlığa dönmesi an meselesi olan bir kayıtsızlıkla izledim onları: Bu *onların* günüydü, benim değil. Teselli olsun diye verildiğinden kuşku duymadığım beklenmedik bir biyoloji ödülü kazanmam da bu düşüncemi değiştirmedi. Kendi payıma hayal kırıklığından başka bir şey yaratmayacağını düşündüğüm bir şeyi izlemek için ta Kahire'den gelmiş olan babam koltukları kabarmış bir halde oturuyor, şakacılığı da elden bırakmıyordu. Annem olmayınca (kız kardeşlerimle evde kalmak zorunda kalmıştı), görülmedik ölçüde konuşkan ve cana yakın biri olup çıkmıştı her nasılsa. Annemin girişkenliğinin eksikliğini çekmek bir yana, onsuz açıldıkça açılmış, Brieger'ın Hahneman Tıp Okulu'nda profesör olan Alman babasıyla eğlenceli dakikalar geçirmişti.

Babamın bu şen şakrak halinin sırrı, beni nihayet başımda kepimle bir vatandaşa dönüştürmüş olan okuldan duyduğu memnuniyetti sanırım. Mezuniyet töreni sonrasında bahçede düzenlenen partide kahverengi ambalaj kâğıdına sarılmış büyük, yuvarlak bir paket taşıyordu elinde. Olağanüstü cazibesiyle herkesi peşine takan Rubendall'ı gördüğünde hepten içi içine sığmaz oldu. Rubendall

babama tepeden bakarak ikimize birden gülümsedi. "Ta Kahire'den gelmiş olmanız ne kadar hoş. Bayan Said'in sizinle gelememiş olmasına çok üzüldüm. Ed'in bu kadar başarılı olması sizce de harika değil mi?" Bu noktada babam panç kadehini tutmam için bana uzattı ve her zamanki tez canlılığı ve özensizliğiyle ambalaj kâğıdını yırtarak kocaman, kabartmalı bir gümüş tabak çıkardı ortaya; annemle birlikte Kahire pazarlarından birindeki bir gümüşçüye özel olarak ısmarlamış olmalıydı bunu. En kibar tavrını takınarak tabağı, durumundan hiç de şikâyetçi görünmeyen Rubendall'a enikonu gösterişli bir biçimde uzattı. "Eşim ve ben, Edward için yaptıklarınız karşısında duyduğumuz müteşekkir minnettarlığın bir göstergesi olarak bunu size vermek istedik." Duraklama. "Müteşekkir minnettarlığımızla." Hem armağanına hem de onu takdim ederken sarf ettiği sözlere damgasını vuran o savurganlık ve tuhaflık karşısında duyduğum utanç, Rubendall ve meslektaşlarına açılış ya da kapanış konuşmasını yapma görevi için kim bilir nasıl da uygunsuz görünmüş olduğum düşüncesiyle ikiye katlanıyordu.

Babam ve ben, Abie ve Charlie (arabayı çoğunlukla o kullanıyordu) ile birlikte bir hafta boyunca Keene, New Hampshire ve Boston gibi yerleri gezdik. Bütün masraflar tabii ki babamın cebinden çıktı; aklı sıra iki genç adama, harcadıkları zamanın ve emeğin karşılığını veriyordu böylece. Kahire'ye ve eve dönmek için sabırsızlanıyordum. Motellerde ve yatakhanelerde kalmaktan bezmiştim. New York'ta, Stanhope Oteli'nin lüksü içinde geçirdiğimiz iki haftadan sonra bile, iki yıl önce geride bırakmış olduğum Kahire'ye dönme arzum karşı konulamayacak denli güçlüydü.

X

YAZIN KAHİRE'YE DÖNMEK AYNI ZAMANDA DÛR'A DA DÖNMEK DEmekti ve Princeton öğrencisi olduğum günlerde Dûr artık, orada oluşuna bel bağladığım Eva İmâd'dan başka bir şey getirmez olmuştu aklıma. Lübnan'da birkaç yıl sonra olacaklar—1958 İç Savaşı, yetmişli ve seksenli yılların Filistin meselesi, 1975'te patlak veren ve on yedi yıl süren o korkunç İç Savaş, 1982'deki İsrail işgali—göz önüne alındığında, her yıl şaşmaz bir biçimde Dûr'da geçirdiğimiz o yaz tatilleri, kopmayı bekleyen fırtınadan önceki uzun soluklu bir çeşit düştü sanki. Eva'yı tanımamdan sonra, bu düşün merkezine sonsuz bir yavaşlıkla serpilen aşkımız yerleşmişti. O sıralar yapıp ettiğim hiçbir şey, onu görmekten, pazar günleri hariç günlerin büyük bir kısmını onunla geçirmekten alıkoyamıyor gibiydi beni.

Sezilemez bir biçimde, usul usul kapılmıştık birbirimize: Her zaman birlikte tenis oynuyor, yan yana oturuyor, kâğıt oyunlarında eş oluyor, birbirimize küçük sırlarımızı açıyorduk. Muhafazakâr bir Arap ailenin yetiştirdiği bir genç kız olarak Eva ketum ve ölçülüydü; ellili yılların ortalarında onun yaşıtı olan kadınlar nasıl olması gerekiyorsa öyleydi kısacası. Eğitimi ortaokuldan sonra bitmişti ve o sıralar ben fark etmemiş olsam da, geleceğe ilişkin başka bir düşüncesi olmaksızın evlenmeyi bekliyordu; kendisine bundan farklı bir seçeneğin sunulduğu da yoktu. Eva'ya ömrümde tanıdığım hiçbir kadına kapılmadığım gibi kapılmış ve bağlanmış olduğumu bilmeme rağmen, ne onunla ilgili düşlerimde ne de düşüncelerimde ortak geleceğimize yer vardı henüz. Üç-dört yaz sonra ondan gide-

rek daha çok hoşlanıyor, yine de sıradan bir arkadaşlık ilişkisinin ötesine geçebilecek bir eylemde bulunamıyor, bir söz olsun söyleyemiyordum.

Aramızda fiziksel, hatta sözel bir şey geçmeksizin ona böylesine yakın olmaktan yasak bir haz duyuyordum. Onu görmeden bir gün bile geçiremeyeceğimi hissediyor, her anımı yanı başında, beni, benim onu umursadığım gibi umursadığını gösteren, belli belirsiz de olsa bir işaret arayarak geçiriyordum. Birbirimize olan bağlılığımızı kendi aramızda dile getirmemiş olmamız, bunun, fazlasıyla gündelik yorumlarla da olsa başkalarınca fark edilmesini engellememişti ama. Sözgelimi Nelly "Eva'yla Edward'ın tenis oyunları bitti mi?" diye sorabilir, sinemaya gittiğimizde biri "Siz Eva ile buraya oturun" diyebilir, "Eva yeni raketini gördü mü?" gibi bir şey söyleyebilirdi. Ailelerimizin arkadaşlığımızdan haberi yoktu. Yılın dokuz ayını ayrı geçirsek de —o Tanta'da ben Princeton'da— Dûr'a döndüğümüzde ilişkimiz sanki bir gün önce ayrılmışız gibi kaldığı yerden devam ederdi. Arada bir samimi olmasına samimi, yine de arkadaşlık çizgisini aşmayan mektuplar yazardık birbirimize; ondan gelen mektubu haftalarca cebimde taşır, böylece ona daha yakın olduğumu hayal ederdim.

Eva'nın er ya da geç annemin kulağına gitmesi kaçınılmazdı. İlişkimizden haberdar olması üzerine babamın Eva'nın yaşıyla ilgili ileri geri konuştuktan sonra —"Senin en verimli çağında o altmış yaşında olacak, gerisini sen düşün artık"— sözümona gözümü korkutacak o beylik sözlerinden birini yumurtladığını anımsıyorum: "Bekârken herkes seni davet eder, ama evlendiğinde kimse yüzüne bakmaz." Babamın ne düşündüğünü biliyordum hiç değilse, oysa annem tam anlamıyla kapalı kutuydu. Başlangıçta oldukça ihtiyatlı yaklaşmıştı ilişkimize; Eva'ya ve benim ona olan hislerime ilişkin tarafsız bir çeşit merak duyduğu söylenebilirdi olsa olsa. Neden sonra, tavrı giderek sertleşti ve "Eva da gelmiştir tabii, değil mi?" gibi sorularla belli belirsiz bir meydan okumaya dönüştü. Nihayet "Sizin gibi gençler arasında bu kadar zaman geçirmesine annesi babası bir şey demiyor mu bu kızın? Bu şekilde koca bulamayacağını görmüyorlar mı?" tarzı yorumlarla Eva'nın adabımuaşeret sınırlarını aştığına ilişkin kişisel görüşünü açıkça dile getirir oldu.

Her şeyin kaplumbağa hızıyla geliştiği üç yılı aşkın bir süreç sonunda Eva'yla ilişkimiz nihayet resmiyet kazandığında, annemle Eva hakkında konuşmaktan, onun kendi kendine gelin güvey olarak çıkardığı sonuçlara geçiştirerek dahi olsa cevap yetiştirmekten kaçınmam gerektiğini de az çok biliyordum artık. Eva'nm yaşının, sürdüğü yaşamın hem farklı hem de büyük ölçüde avare oluşunun, dininin (Rum Ortodoks'tu) ve frankofonluğunun annemi korkuttuğu bariz bir biçimde ortadaydı; yine de süregelen bu ilişkime karşı çıkmaya kesin bir biçimde kararlı olduğunu düşünmemiştim açıkçası.

1956 yazında, ben yirmi, Eva ise neredeyse yirmi yedi yaşındayken, Tabbara Kulübü Beyrut'a bir plaj gezisi düzenledi. Bu gezi on yıl önce ailece gittiğimiz gezilerden çok farklıydı; ne ebeveynler ne de dikkatle uyulması gereken zaman kısıtlamaları vardı bu kez. O yılki gezi kapsamında, denize tepeden bakan bir yamaca konuşlanmış olan bir restoran-gece kulübüne bağlı California tarzı, böbrek biçiminde bir havuz olan Eden Roc Havuzu, hemen yanındaki "Güvercin Kaya" ve Eden Roc'un hemen aşağısındaki kayaların üzerine inşa edilmiş olan, hareketli bir kafesi, çok sayıda güneşlenme yeri, bir de barı bulunan yeni bir plaj olan Sporting Kulübü vardı. "Sporting" adıyla bilinen plajda denizin karanın içine dek sokulduğu birkaç koy vardı ve denizin fazla dalgalı olmadığı zamanlarda buradan kayık kiralayıp Güvercin Kaya'ya ve biraz ilerideki serin mağaralara gitmek mümkündü. Çarşaf gibi denize, göz kamaştırıcı biçimde parlayan güneşe, her şeyiyle insana dinginlik veren olağanüstü bir sükûnetle önümüze serilen bu manzaraya daha fazla karşı koyamayarak Eva'ya kayık kiralamayı teklif ettim. Sporting'e ayrılmış sahil şeridinden uzaklaşıp baş başa kalmayı görünürde her ikimizin de istediği bir anda bizi meraklı gözlerden uzak tutacak büyük kayalara doğru çaprazlamasına kürek çekerken Eva da karşımda oturuyordu.

Tek parça mayosuyla o güne dek hiç olmadığı kadar çekici görünüyordu. Esmer teni pürüzsüzdü, omuzları kusursuz bir yuvarlaklıktaydı, bacakları zarif ve biçimliydi ve yüzü, klasik anlamda güzel olmamakla birlikte, kendi payıma karşı konulmaz bulduğum hayat dolu bir duyarlığı yansıtıyordu. Sarp bir burnun sundurmasında, ilk kez olarak sarıldık birbirimize. Bu kucaklaşmayla birlikte, bastırdığım duygular olduğu gibi zincirlerinden boşandı: Birbirimize ilanı

aşk ettik; derken, günlerce tek kelime yazamadıktan sonra birden kafalarında bir şimşek çakıveren yazarlar gibi, birbirimizden uzak durduğumuz yıllarda hissettiklerimizi, bunca zaman dile getiremediğimiz arzularımızı açtık birbirimize. Tutkumun gücü şaşkına çevirmişti beni. Aynı gün öğleden sonra Dûr'a döndük ve akşam bu kez arkadaş grubumuzun geri kalanıyla birlikte City Sineması'nda buluştuk; karanlıkta yan yana oturarak fısıl fısıl konuştuk, birbirimize tekrar tekrar ateşli bir biçimde ilanı aşk ettik.

Sinemadan çıktığımızda, herkesin bize baktığını hissederek olabildiğince sıradan bir biçimde vedalaştık ve Eva Nelly'yle döndü evine. Ertesi gün okula dönmek üzere yola çıkmış olacak, onu dokuz ay boyunca bir daha göremeyecektim. Sabah olup da kız kardeşim Rosy ile birlikte arabaya bindiğimde korkunç bir ağrı saplandı mideme. Doktor ertesi gün beni muayene ettiğinde midemin hassas olduğunu, başka da bir bulgu olmadığını söyledi. Hastalığım yüzünden okula bir hafta geç başlayacağıma ilişkin bir doktor raporu düzenlenerek Princeton'a gönderildi. Beni bu hale koyan aşk mıydı bilemiyorum, kesin olarak bildiğim tek şey Eva'dan o kadar çabuk ayrılmayı istemediğimdi.

Onunla geçirdiğim asıl son gecede Eva'yı evine bırakıp eve döndüğümde, annemi salonda yolumu gözlerken buldum. Salonun eski çıplaklığı, yüzüne bakılır cinsten birkaç koltuk, yerdeki İran halıları ve annemin Beyrutlu bir resim tacirinden aldığı Lübnan manzaralarıyla biraz olsun kapanmıştı. Annem, Dûr'un tenha ve karanlık sokaklarında dolaşmamın kendisini korkuttuğundan, ertesi gün yirmi dört saatlik New York yolculuğum için erkenden kalkmam gerekirken böylesine gecikmem yüzünden endişelendiğinden dem vurdu. Nerede olduğumla ilgili olarak beni sorguya çekerken sesinde beklenmedik ölçüde soğuk bir tını vardı. Olağan günlerde yaptıklarımı kendisiyle paylaşmaktan fazlasıyla mutlu olacakken, o anda hem kendimi hem de Eva'yı korumak adına sorularına, bir-iki kelimeyle geçiştirerek, gönülsüzce cevap verir buldum kendimi. O eski savunmasızlığım, sanki istenmedik başka bir yaşamdan gelmişçesine geri dönmüştü yine. "Onu öpmüşsündür kesin, yoksa yanılıyor muyum?" diye sorguladı annem, ilk aşkın heyecanını bir anda suçluluk duygusuna ve tedirginliğe çevirerek.

Konuşmasında, cinsel ilişki ya da cinsellik konuları ne zaman gündeme gelse duymaya alışkın olduğum o belirgin hoşnutsuzluk tınısı vardı yine. Bunun, üzerine vazife olmadığını söylerek çıkıştım anneme; oysa içimi kemiren tuhaf bir his bunun annemi pekâlâ da ilgilendirdiğini söylüyordu ve bu hissi görmezden gelmeye çalışmak boşunaydı. Annemin o âna dek uykuda olan karşıt duyguları zincirinden boşanmıştı bir kere. Bana duyduğu sevgi, başka her türlü duygusal bağı üzerimdeki hâkimiyetini eksilten bir güç olarak görmesi anlamına geliyordu. Üstelik cinsellikten enikonu tiksinmesine rağmen insanların *mutlaka* evlenmeleri gerektiğine ilişkin görüşlerinde de fazlasıyla gelenekseldi.

Eva'ya duyduğum aşk iki yıl daha sürdü ve bu süre içinde neredeyse bir çocuk inadıyla, onun açısından ilişkimizin doğal sonucunun evlilik olduğunu kabullenmeye bir türlü yanaşmadım. 1957'de Princeton'dan mezun olduğumda, en az iki arkadaşı evliliği ciddi bir biçimde düşünmem konusunda beni ikna etmeye çalıştı. Lisansüstü öğrenimim için Harvard'a gitmeden önceki senemi (1957-58) Mısır'da geçirmem söz konusuydu. Eva yeni dul kalmış kız kardeşiyle birlikte İskenderiye'de oturuyordu, ben de fırsat buldukça, babamın işlerini bahane ederek onu görmeye gidiyordum. İlişkimizin fiziksel boyutu tutkulu olmasına tutkulu olsa da henüz sonuna dek gitmemiştik, çünkü ikimiz de o sınırı bir kez geçtikten sonra her açıdan evli bir çiftten farksız olacağımızın bilincindeydik. Eva, oldum olası ondaki derin duyarlığa ve sevgiye yorduğum bir sakınganlıkla, böylesine bir sorumluluk altına girmemi istemediğini söyleyerek beni dizginliyordu. Karşılıklı tutkumuz ve İskenderiye'deki temkinli buluşmalarımız sürdükçe, Eva'nın gücüne, zekâsına ve fiziksel cazibesine duyduğum hayranlık da giderek arttı. Belki bir entelektüel değildi, ama okuduğum, keşfettiğim şeyler hakkında konuştuğumda inanılmaz bir sabır ve ilgiyle dinliyordu beni. Eva, ilgimin ve yakınlığımın kendisinden bu diğer kadına kaymış olduğunu çoktan sezmiş olan annemin yerini almış, yeni dinleyicim ve sırdaşım olmuştu.

Harvard'a gittiğimde, lisansüstü öğrencisi olarak benim sürdüğüm yaşamla Tanta'da veya İskenderiye'de ailesinin evlenmemiş son kızı olarak onun sürdüğü yaşam arasındaki farkların ve büyük

mesafelerin aramıza soktuğu ayrılık yüzünden giderek daha az görüşür olduk. Evlenmememiz halinde Eva'nın hayatının nasıl bir çıkmaza gireceğini kavradıkça mutluluğum da azalıyordu. Diğer yandan, ailesi hayatı ona dar ediyor, sanat tarihi ve İtalyanca dersleri aldığı Roma'da yalnızca birkaç aylığına soluk almasına istemeyerek de olsa göz yummak dışında Eva'nın her hareketini kısıtlıyordu. Mısır yolculuklarından birinde Eva, biraz da çaresizlikten Kahire'ye gidip annemle görüşmeye, evliliğimiz için nihayet onun onayını almaya karar verdiğini söyledi bana. Evlilik meselesindeki kararsızlığımın üstesinden gelmenin tek yolu buydu Eva'ya kalırsa. Annemi ziyarete gittiğinde ben Harvard'daydım. Annem candan bir şekilde karşılamış onu. Ama Eva'nm, annemin ve kız kardeşlerimden birinin sonradan bana anlattıklarına bakılırsa niyeti başkaymış. Kendi payıma, annemin o günkü dilbazlığına şaşırmak bir yana, ancak şapka çıkarabiliyorum.

Bana duyduğu aşkı dile getirdikten sonra Eva, annemin kendisine herhangi bir itirazı olup olmadığını sorarak girmiş konuya. O ölçülü, her zamanki gibi mütevazı tutumuyla derdini olabilecek en akla yakın, en ikna edici biçimde anlatmış. Annem Eva'nın anlattıklarını sabırla, üstelik kendisine sorarsanız anlayışla karşılayarak dinlemiş. Sonra cevap vermiş: "Sizinle açık konuşmama darılmazsınız herhalde. Bence her bakımdan üstün nitelikli, harika bir insansınız siz. Sorun siz değilsiniz; Edward. Siz ondan çok daha iyisine layıksınız: Şimdilik yalnızca bir üniversite diploması var elinde ve bundan sonra ne yapacağı konusunda çok kararsız. Ama ister daha yıllar yılı sürebilecek öğrenimine devam etmeye karar versin isterse her zamanki gibi vakit öldürmeye, bırakın bir eş ve aile geçindirmeyi, henüz kendisini idame edecek durumda değil." Eva hemen araya girerek ikimize fazlasıyla yetecek kadar parası olduğunu söylemiş, ama annem bunu duymazlıktan gelmeyi seçmiş. "Siz elinden her şey gelen olgun bir kadınsınız, dolu dolu bir yaşam var önünüzde. Edward benim oğlumdur, tabii ki onu çok seviyorum, ama ona tarafsız bir gözle bakmak da anne olarak benim görevim. Onu çok iyi tanırım. Henüz yeterince olgun değil, kendini hiçbir şeye tam olarak verememe huyunu, savrukluğunu yakından bilen biri olarak, akıbetinin nasıl olacağım kara kara düşündüğümü, hatta bu konuda

fazlasıyla endişelendiğimi söylemem gerekir size. Önünde sonunda bir şeyler yapacağından ne kadar emin de olsam, onun gibi birine böylesine umut bağlamanıza seyirci kalmaya vicdanım elvermez. Neden geleceğinizi onun gibi sonunun ne olacağı belirsiz biri uğruna çöpe atasınız ki? Benim sözüme güvenirseniz eğer Eva, siz bundan çok daha iyisine layıksınız."

Anneme bu dedikleri yüzünden serzenişte bulunurken gözlemleri içinde beni en derinden yaralayanın hangisi olduğunu dahi bilemiyor, söylediklerinin hangi birine daha çok üzülmem, hangi birine sevinmem gerektiğini kestiremiyordum. Hünerini konuşturmuş, Eva'nın işini bozmayı başarmıştı; öyle ki oraya sözümona kendini savunmaya gelmiş olan Eva bir anda, annemi oğlunun meziyetleri konusunda ikna etmeye çalışırken bulmuştu kendini. Annemin, sırf beni sevdiği için, geçmişte ve şimdi ne olduğumu ve ne olarak kalacağımı bir tek kendisinin bilebileceği konusundaki çıldırtan ısrarı beni çileden çıkarıyordu. Her fırsatta dediğim dedik bir edayla, "Ben kendi oğlumu bilmez miyim," der, o onaylamazlığı ve sonumun ne olacağını çok iyi bildiğine ilişkin ısrarıyla —uzun vadede hayal kırıklığı yaratacağıma inanıyordu— beni bir çırpıda damgalar, işin içinden çıkardı. Bana ilişkin bu belirlenimci kanaatini değiştirmeye çalışmak da boşunaydı. Ondan beklediğim merhamet değil, değişmiş olabileceğimi kabul etmesi, oğlunun sayımı yapılıp bitirilmiş iyi ve kötü huylarının ilk —ve kuşkusuz en yetkin— vakanüvisiymişçesine inanmayı sürdürdüğü, dingin bir özgüven ve mutlak bir keyifle bağlı kaldığı bu görüşlerini değiştirmesiydi.

Annemin Eva'nın evlilik planlarını böylece altüst etmesi, tedirgin edici bir biçimde de olsa içimi biraz olsun ferahlatmıştı bir yandan. Onun gizli başarısı, beni kolumdan çekerek yeniden kendi yörüngesine oturtmak, doyurucu olmaktan ne denli uzak, ne denli tuhaf da olsa kendi sevgisinin tadını çıkarmama izin vermek, aynı zamanda Eva'yla olan ilişkime yeni ve daha gerçekçi bir gözle bakmamı sağlamak olmuştu. Neden şimdiden bir ailenin sorumluluğunu (evlilik annem tarafından "sonsuza dek" katlanılması gereken ciddi ve zevksiz bir iş olarak tasvir ediliyordu) üzerime alacaktım ki? Eva'yla iki arkadaş gibi görüşmeye devam etsek ne çıkardı ki? Annemin Eva'ya verdiği nasihatler, beni evliliğin o korkunç ciddiyetin-

den kurtaracak, en önemlisi de annemin benimle olan ilişkisinin ön planda kalmasına engel olmayacak evlilikdışı bir ilişkiye girmeme alttan altta çanak tutmaktan başka bir şey değildi aslına bakılırsa.

Birkaç yıl sonra yine Dûr'da, annem Mısır'ın günlük gazetelerinden biri olan *el-Ahram*'dan kestiği bir ilanı tutuşturdu elime: Eva kuzeniyle nişanlanmıştı. O anda, Eva'nın da benim de bir başkasıyla olduğumu ve onunla evlenmeyi tasarladığımı —ki Eva'nın nişan haberini okuduğum aynı hafta içinde evlendim gerçekten de— muhtemelen duymuş olduğu düştü aklıma. İlk evliliğimin kısa soluklu ve mutsuz bir deneyim olması da, sonraki kırk yıl boyunca bir daha görmediğim Eva'ya layık olmadığım duygusunu katmerlemekten başka bir işe yaramamamıştı ama.

Eva'yla hepten görüşmez olduğumuz 1961 yazı gelip çattığında, temmuz ortalarında babamın ayak bileğinin biraz yukarısındaki, yaraya dönüşmüş bir et benini aldırmak üzere küçük bir operasyon geçirmesi gerekti. Geçmiş yıllarda bu sorunu için Mısır'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Lübnan'da çeşitli hekimlere görünmüştü görünmesine ya, bir tek Ferîd Haddâd kendisini başından beri uyarmış, hiç değilse iki kere beni aldırması için babama baskı yapmıştı. Bu ameliyata hiç niyetli olmayan babam Haddâd'ın sözünü dinlemeyerek doktor doktor dolaşmayı sürdürmüş, ancak yarası iltihaplanınca, canını da iyice yakmaya başlayınca Beyrut'a giderek Amerikan Üniversitesi Hastanesi'nde onu aldırmaya ikna olmuştu. O sıralar yirmi beş yaşındaydım ve Harvard'daki lisansüstü eğitimimin son demlerindeydim. Bu küçük operasyonu geçirdiği aynı hafta içinde babam dermataloğundan, yapılan biyopsi sonucunda bacağında metastatik dönüşüm safhasına çoktan girmiş bulunan habis bir tümör saptadıkları haberini almıştı. Bir sonraki hafta, ailesini Dûr'dan tanıdığımız genç ama tanınmış bir genel cerrah olan Sami Ubeyd büyük çaplı bir eksizyon operasyonu yaparak babamın bacağında, yürüyüşünde kalıcı bir aksamaya neden olacak dev bir delik açmış, ayrıca vücudunun daha üst kısımlarına yayılmış olan lenf düğümlerini de temizlemişti.

Münîr Nassar o sıralar kardiyoloji bölümünde çalışıyordu; bir ikindi vakti, ameliyattan önce yapılan biyopsinin hemen sonrasında, ikimiz de Dûr'daki yazlık evimizin yanı başında, çiçek açmış kiraz

ağacının bir kenarında dururken, Münîr söz konusu tümörün mahiyetini ve hastalığın bundan sonra izleyeceği muhtemel seyri ciddi bir yüzle anlattı bana. Öncelikle bu teşhisin doğruluğundan emin olmak istiyordum ve ne yazık ki istediğim teyidi almakta gecikmedim. Ama asıl bilmek istediğim, bunun babamın sonu olup olmayacağıydı. O sıralar entelektüel dünyamda derin izler bırakmış olan iç karartıcı ve zorlu birçok yazarın yanı sıra Conrad, Vico ve Heidegger okumaya boğazıma dek gömülmüş olmama karşın babamın ameliyatına ilişkin kötü habere, radyasyon tedavisine ve bu süreç içinde çıkabilecek komplikasyonlara karşı inanılmaz ölçüde savunmasız hissediyordum kendimi. On yaşında bir çocukken Kahire Tarım Müzesi'nde insan bedenini tanınmaz hale getiren fil hastalığı, şiztozom, piyan gibi hastalıkların balmumundan yapılmış canlandırmalarının bulunduğu camekânlara saatlerce baktığım sıralarda filizlendiğini düşündüğüm aynı hastalıklı merakla, bütün bunların sonunda babamın hayatta kalma şansının olup olmadığını sordum nihayet Münîr'e. Yanıt vermedi. "Ölecek mi söylesene?" diye üsteledim. Neden sonra sesi pesleşmiş, yüzü bir anda çöken karanlıkta gölgelenmiş olan Münîr ağır ağır konuştu: "Büyük olasılıkla evet."

1942-48 yıllarında, babamın hastalığı yüzünden içim içimi kemirse de, hastalığın vahametini —neyse ki— tam olarak kavrayabilmiş değildim. O sıralar ölüm bir yana, insanı elden ayaktan kesen, yıllarca süründüren bir hastalığın dahi ne demek olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. O ilk iki ameliyatında babamı korunaklı bir mesafeden izlediğimi anımsıyorum; endişeli olmasına endişeliydim, ama durumu gerçek anlamda algılamaktan da bir o kadar uzaktım. Neden sonra, kafamın içine doluşan bir dizi hayal ürünü sahnede kanserin bedenini nasıl tüyler ürpertici bir biçimde istila ettiğini, organlarını nasıl yavaş yavaş kemirdiğini, beyninin, gözlerinin, kulaklarının, boğazının handiyse soluduğu havayı zehirleyen bu korkunç illetin pençesinde nasıl bin parçaya ayrıldığını görür oldum. Yaşantımı ayakta tutan ve besleyen, binbir özenle inşa edilmiş destekler birden yerle bir olmuş, beni kapkaranlık bir boşlukta tek başıma bırakmış gibiydi sanki. Ona başka bir gözle bakabilmekten beni yıllar yılı alıkoymuş olan o talepkâr ve ezici varlığından bunca nefret etmeme karşın, en çok da onunla aramızdaki dolaysız fiziksel

bağın büsbütün kopacağından, beni savunmasız, dünyaya karşı süngüsü düşmüş bir halde bırakacağından korkuyordum. Onsuz ben ne yapardım? Geri dönüşü olmayacak bir biçimde bağlanmış olduğum, bilinçaltımda kendime örnek aldığımı yeni yeni fark ettiğim o sonsuz özgüvenli iktidar ve sarsılmaz irade bileşiminin yerini ne tutabilirdi ki?

Zincirlerimi kırma fırsatına bu denli yakınlaştığım bir noktada, neden babamın ölümünü böylesine korkunç, böylesine istenmeyen bir felaket olarak görüyordum peki? "Ama belki ameliyatı atlatıp bir süre yaşabilir, değil mi?" diye sordum Münîr'e adeta yalvarırcasına. Uzunca bir süre sessiz kaldıktan sonra, "Ne demek istediğini anlıyorum. Ameliyattan sonra bir süre hayatta kalır mı diye soruyorsan, cevap evet. Ama melanom ölümcül bir şeydir, kanserin en kötü çeşidi diyebilirim sana, bu yüzden de uzun vadeli bir tahmin yürütmek gerekirse" —bir kez daha durakladı— "pek şansının olmadığını söylemek zorundayım." Ona bir anda sırtımı dönüp tek başıma omuzladığını bunguluğumu hafifletecek biri çıkar gelir umuduyla, karanlık, terk edilmiş evimizin merdivenlerini tırmanmaya koyuldum.

Sonradan fark ettim ki kanser, onlarla yaşamanın bütün güçlüğüne rağmen ailemin dokunulmaz mahremiyetine yönelik geri dönüşü olmayan ilk müdahaleydi. Üç kız kardeşim de benimle benzer duygular içindeydi. "Hastalığın tüyler ürpertici dehşeti" demişti Rosy bir keresinde bana büyük bir acıyla. Havaalanına gelip babamın hayatının tehlikede olduğunu öğrendiğinde Joyce fenalaşarak yürek parçalayıcı bir endişe nöbeti geçirdi. İçimizde metanetini korumayı başarabilen tek kişi Jean'di görünürde: Babamın hastanede geçirdiği üç ay boyunca olağanüstü bir cesaret örneği vererek başından bir an bile ayrılmadı onun; o cesaret bende yoktu.

Lenf düğümlerinin ve tümörün kalan kısmının temizlenmesi için geçirdiği ikinci ameliyat sonrasında olup bitenler, ameliyatın çektirdiği ıstırabı da çileyi de gölgede bırakacak denli dramatikti. Ameliyatı izleyen süreçte babam yavaş yavaş iyileşiyor, her geçen gün biraz daha toparlanmış görünüyordu. İyileşmesinin en büyük alameti de her sabah on sularında kapıya dayanan ufak tefek neşeli bir berberdi. Babam iyiceyse, berberin kendisini tıraş etmesine izin ve-

riyordu; kendini iyi hissetmediğinde berber tek kelime etmeden çekip gidiyordu. Biri hastanede olduğunda, Arap dünyasında âdet olduğu üzere ailenin tüm fertleri sabahtan akşama kadar ona refakat ederler. Babamın odası da hastayı ziyaret etmekten çok ailemizin yanında olduklarını göstermek için gelen ve bunun karşılığında çikolata ya da bisküvi ikramıyla ödüllendirilen ardı arkası kesilmeyen bir ziyaretçi akınına uğruyordu. Dûr'da oturmamıza rağmen ta Beyrut'taki hastaneye her sabah dokuz sularında geliyor, akşama kadar da orada kalıyorduk. Durumu fazlasıyla ciddi olduğundan babamın yirmi dört saat hastabakıcı gözetiminde olması gerekiyordu; bu işi de iki ihtiyar Ermeni kızkurusu üstlenmişti. Bunlardan Miss Arevian, babamın on yıl sonraki ölümüne dek ailemizin yakın dostları arasında yer aldı.

1961 yazında babam en az altı kere ölümün eşiğinden döndü. Böyle durumlarda akşam sekiz sularında hastaneden ayrılır, ertesi gün sabahın üçünde çalan bir telefonla Dûr'da uykumuzdan uyandırılırdık: "Hemen gelin," derdi bir ses, "can çekişiyor." Kendimizi apar topar bir taksiye atar, gün ağarırken hastaneye geldiğimizde onu ya bilincini yitirmiş bir halde ya da komada bulurduk. Akla gelebilecek ne kadar komplikasyon varsa hepsi de gelmiş gibiydi başına. Bir gün ölümcül bir idrar yolu iltihabı çıkarıyor, sonra mucizevi bir biçimde iyileşiyor, derken bu sefer de ağır bir mide kanaması geçiriveriyordu. İki gün sonra yine yatağında doğruluyor, ufak tefek berberi onu tıraş ederken havadan sudan konuşuyordu. Böyle günlerde müthiş bir özgürlük hissi duyuyor, ona iyi geceler dileyip Dûr'a geri dönmeden önce kumsala, hatta sinemaya dahi gitmeyi göze alabiliyordum. İki gün sonra, yine sabaha karşı telefon çalıyor, hastaneye vardığımda bu kez doktorun teki babamın dört dakika boyunca tıbben ölü kaldığını söylüyordu — kalbi öylece duruvermiş, o sırada odasının yakınında bulunan Alex Zekeriya adında genç bir stajyer yetişip onu hayata döndürmüş. Ancak bu olay, bünyesinde son derece vahim kalıcı hasarlar bıraktığından babam bir hafta boyunca ölmekle, huzursuz yarı bilinçli bir yaşama hali arasında gidip gelmişti.

İki gün daha bir şeylerle pençeleştikten sonra bir kez daha hiçbir şey olmamışçasına tıraş ettiriyordu kendini. Despot tavırları geri

gelmişti. "Wadia Makdisi'nin öğle yemeğine gideceksin," dedi bana bir gün sert bir dille. "Benim vekilim olarak," diye de ekledi, aklı sıra geçerli bir neden öne sürmek için. Yemeğe gitmedim ve gitmediğimi annemden duyduğu andan itibaren gün boyunca yattığı yerden bana surat astı. Bu olayı diline dolayarak sanki ona bir terbiyesizlik yapmışım ya da meydan okumuşum gibi en az iki hafta boyunca temcit pilavı gibi önüme sürdü. Ben yirmi beş yaşında bir çocuktum, o da katı bir babaydı sanki. Dönüp dolaşıp ısrarla aynı konuya gelmek gibi tuhaf bir huy edinmişti; her seferinde de tıpatıp aynı soruları soruyor, aynı yorumları yapıyor, ancak kendi kafasında belirlediği esrarengiz bir sınır aşıldığında yeteri kadar üstelemiş olduğuna (ya da konunun yeteri kadar gündemde kaldığına) kanaat getirerek halinden memnun bir edayla konuyu kapatıyordu. Sorunun istediği biçimde hallolduğuna ikna olunca "*Halâs*" diyordu: "Bu iş buraya kadar, konu kapandı." Sonraları hastalığı sırasında kız kardeşlerimden biri ağır psikolojik depresyon emareleri göstermeye başladığında sürekli, "Neden böyle yapıyor? İyi birer anne baba olamadık mı ona?" diye sorup durmuştu. Kız kardeşim beş yıl boyunca, bunalımdan bunalıma, doktordan doktora sürüklenip bir türlü toparlanmayı başaramazken babam da aynı soruları evirip çevirip tekrar tekrar sormayı sürdürdü. Babamın, aşina olmadığı sözcükleri telaffuz etmedeki müzmin —hatta o sıralar efsaneleşmiş— beceriksizliği, "pisipisi" veya "pispis" ya da "kiyatris", olmadı "pisişeyci" olarak söylediği "psikiyatrist" sözcüğünde enfes bir biçimde ayyuka çıkmıştı. Ama kız kardeşim biraz toparlanmayı başardığında, babam da bu mevzunun hallolduğuna kanaat getirdiğinde soruların arkası birdenbire kesildi: "*Halâs*," dedi bana, "*irtahnâ*."* Böylece kafamızı dinleyebildik.

Ameliyat sonrası komplikasyonları ağustos ayı boyunca aynen devam etti. Yine mide problemleriyle, idrar yolu iltihaplanmalarıyla, yataktan düşme krizleriyle, geceyarısı telefonlarıyla, sarsıntılarla boğuşup durduk. Babamın yaşamı bizim ortaklaşa ördüğümüz bir pamuk ipliğine bağlıydı sanki. Askerlik şubemle sağlık muayenesi için kararlaştırdığımız tarih, 1960'taki Berlin Duvarı krizinden beri

* Ar. "dinlenebiliriz" –*ç.n.*

üç kez ertelenmişti ve yetkililer beklenmedik bir biçimde üslup değiştirerek askerliğimi daha fazla tecil ettiremeyeceğimi bildirdiler. Böylece ben de ağustos sonunda askere gitmek üzere hazırlanmaya koyuldum. Babam son sekiz haftada başına gelen onca şeyden sonra zayıf düşmüş olmakla birlikte, sorunlarının büyük bir kısmını mucizevi bir biçimde geride bırakmış gibiydi. Sabahın kör karanlığında yola çıkmam gereken günün bir önceki akşamı Dûr'a döndüğümü, valizlerimi topladığımı, kasabadan birkaç çeşit kuruyemiş ve ceviz aldıktan sonra evimize misafirliğe gelmiş olan Nassarlarla bir süre vakit geçirip on bir sularında yatağa girdiğimi anımsıyorum. Babamın seyahat edebilecek kadar iyileşip iyileşmediğinden emin olmadığımdan dem vurduğumda o geceki konuklar arasında bulunan meşhur Albay Fâiz Nassar her zamanki ağır aksak konuşmasına bu kez sesinde bir titreme de eklenmiş olarak söze girmiş, dokunaklı bir edayla, "Geçen hafta baban komadayken, yanında kimsenin bulunmadığı bir an odasına girdim, yere böylece kapanarak" —lafının burasında kollarını çok yavaş bir biçimde başının üzerine kaldırdı, sonra yine aynı yavaşlıkta aşağı indirdi— "Wadie'yi kurtarması için Allah'a dua ettim. Dualarım kabul oldu sanırım," dedikten sonra son yıllarında görmeye alıştığımız o buzdan sessizliğe gömülmüştü yeniden.

Yola çıkacağım sabahın üçünde yine hastaneden gelen acil bir telefonla uykumuzdan uyandırılarak apar topar Beyrut'a gittik. Telefon kapandıktan sonra, açık duran valizimin başında, babamın hastalığının bu iniş çıkışları yüzünden sersemlemiş, bitap düşmüş bir halde kalakaldığımı, elimden yerdeki valize öylece bakmaktan başka bir şey gelmediğini, gitsem mi kalsam mı bir türlü karar veremediğimi hatırlıyorum. Allahtan Münîr Nassar'ın karısı Leylâ ve diplomalı bir hastabakıcı imdadıma koşarak yolculuk hazırlıklarımı tamamlamam için beni arkamdan dürtüklemiş, kitaplarımla valizlerimi arabaya yerleştirmeme yardım etmiş, havaalanına gitmeden hastaneye kısa bir ziyarette bulunmamın yeterli olacağına beni ikna etmişlerdi. Görülmedik ölçüde aydınlık ve serin bir geceydi, gökyüzü binlerce uzak yıldızla ışıl ışıldı. O kasvetli Dûr manzarası bizim sorunlarımıza, açmazlarımıza kayıtsızdı. Hepimiz sanki uyuşturulmuş gibi, kaskatı bir sessizliği paylaşıyorduk: Üzerimize üzerimize

gelen, bizi hastaneye gidip gelmek dışında hiçbir şey yapamaz hale getiren bu korkunç krizlerin sonu hiç gelmeyecekti sanki; ömrümüzün kalan kısmı, babamın ölüm kalını savaşı verdiği, bir an pes ettiği, sonra yeniden savaşmayı sürdürdüğü, yüreklerimize korku salan o "Tapline" koğuşuna (bu koğuşta bulunan az sayıda odanın demirbaşlarının ve klima donanımının sağlanması için hastaneye bağışta bulunan Trans Arabia Pipeline şirketinden geliyordu bu isim) taşınmakla geçecekti. İçeri girdiğimde babam yarı koma halindeydi ve beni tanımadı. Doktorlarından birkaçı —nadir görülen komplikasyonlar dalında kırdığı akla zarar rekor sayesinde artık ünlü bir vaka olmuştu babam— durumunu görmek için odaya girdi. "Babanızın literatüre geçeceğine artık kesin gözüyle bakabilirsiniz," dedi içlerinden biri takdir dolu bir edayla.

Büsbütün uyuşmuş, hissizleşmiş bir halde havaalanının yolunu tuttum. Bu umutsuzluk batağından çıkabilmemiz için yapabildiğim yegâne şey, annemi ünlü bir İngiliz cerrah olan Sir Rodney Maingott'u acil bir konsültasyon için Londra'dan getirtmeye ikna etmek oldu. Burunlarından kıl aldırmayan birkaç Lübnanlı doktor bu fikirden pek hoşlanmamış olsa da ("Birkaç gün sonra çıkageldiğinde babanız nasıl olsa iyileşmiş olacak ve bu da her zaman olduğu gibi bizim değil Beyaz Adam'ın başarısı sayılacak") annemle ben kararımızı vermiştik bir kere. Aynı sabahın ilerleyen saatlerinde ben Avrupa semalarındayken, Maingott da Beyrut'a gelmeyi kabul etmişti; tastamam bin gine artı masraflar olarak belirlenen ücreti nakit olarak ödenecekti. Otuz altı saat sonra Beyrut'a vardığında, aynen tahmin edildiği üzere, babam çoktan iyileşmiş, büyük doktora da meşhur St. George Oteli'nin dört başı mamur lüksü içinde güneşli bir hafta sonunun tadını çıkarmaktan başkaca bir iş düşmemişti. Ta Cambridge'den babamın neredeyse tamamen iyileşmesini, benim de içimde büyüyen tümörler olduğuna, tıpkı onun gibi acı çekeceğime ilişkin giderek artan bir korkuyla adım adım izledim. Kendi kendime teşhis etmiş olduğum çeşitli doku büyümeleri ve yumrular Harvard Sağlık Servisi hekimlerinin her muayenede gözle görülür bir bıkkınlıkla geçiştirdikleri semptomlardı. Babamla aramızda olduğunu hissettiğim bağın kahredici derinliği beni allak bullak ediyordu.

Zayıf düşmüş, kolları, özellikle de bacakları incecik kalmış, yüzü ne kadar olsa çökmüş, üflesen yıkılacak hale gelmiş olan babam, kimselerin sağ çıkmasını beklemediği onca travmayı atlattıktan sonra, yeniden sigara, puro ve pipo içmeye başlamaya, eskisinden de çok briç oynamaya ve lüks seyahatlerin tadını çıkarmaya karar vermişti. Çoğun ininde saklı kalan diğer dağınık kişiliğim uygun zamanı kollayıp babamın ezici varlığının fazlaca gölge düşüremeyeceği kendi çıkar yollarını arayadursun, ben, "Edward"ın sindirileceği ve hırpalanacağı o alışıldık baskı ve alttan alta direniş döngüsüne bir an önce dönebilmek umuduyla babamın yeniden iyi olmasını dört gözle bekliyordum. Öte yandan ne denli tatsız olursa olsun babamın gücünün ve saf varlığının bana günü gününe uymayan, çalkantılı bir dünyada içselleştirdiğim tutunacak bir dal sağladığını ve bu türden bir manevi destek için artık doğrudan babama güvenmemin olanaklı olmadığını da biliyordum. Hastalığının vahameti hem onun faniliğinin hem de kendi faniliğimin erken bir habercisi olmuş, dahası babamın bir ev, bir yuva, başlıca ayakları Kahire, Dûr ve Filistin'den oluşan bir mesken olarak önümüze serdiği Ortadoğu bölgesinin de benzer bir süreksizlik ve yeryüzünden silinme tehdidi altında olduğunu göstermişti bana. Ölümünden yirmi yıl sonra, babamın bana karşı aldığı tavra ilişkin şikâyetlerim üzerine odaklanan bir psikanaliz seansının ortasında, bir tür aydınlanma ânı yaşayarak bir anda yıllar yılı aramıza girmiş olan o boğucu çatışma yüzünden her ikimiz için keder ve pişmanlık gözyaşları dökerken buldum kendimi: Onun o tahakküm edici külhanbeyi tavırlarının ve duygularını dile getirmedeki güdüklüğünün benim kendime acımamla ve sürekli savunmada olmamla birleşerek bizi birbirimizden böylesine uzaklaştırmış olmasıydı beni kahreden. Kendimi daha fazla tutamamıştım, çünkü bunca yıl boyunca babamın kendini, mizacının ve yetişme biçiminin aslında hiç de elvermediği bir biçimde ifade etmek için çırpınıp durmuş olduğunu görmeye başlamıştım birden. Belki Oedipus kompleksiyle ona set çeken ben olmuştum, belki annem çelişik duyguları istediği tarafa çekmekteki maharetiyle elini kolunu bağlamıştı onun. Ama bunlardan hangisi doğru olursa olsun, babamla aramızdaki uçurum yıllar yılı aşılamayan bir sessizlikle mühürlenmişti ve terapistimin muayenehanesinde gözyaşları içinde

yüzleştiğim gerçek buydu. Bütün beceriksizliğiyle, tek oğluna gösterdiği hoyrat olmasına hoyrat ama inkâr edilemez özenle babamı başka bir gözle, bir anlamda günahlarından arınmış olarak görmemi sağlamıştı bu yüzleşme.

Babamın yaşamının son on yılma yayılan o uzun çöküş dönemi, Ortadoğu'yu sallayan değişim sarsıntılarının Dûr'daki küçük evrenimizde de hissedilir olduğu, yaşadığımız dünyayı geri dönüşsüzce değiştirdiği bir sırada Lübnan maceramızda bir dönemin kapanışının da habercisi oldu. Mısır Devrimi'nin (Temmuz 1952) ilk dönemlerinde halen Kahire'de oturuyor olsak da Cemal Abdünnâsır'ın halkı için yaptığını iddia ettiği şeylerin ruhu ve söylemi, gününü gün etmeye bakan babam dışında hepimizin içine işlemişti. Özellikle annem Nâsır milliyetçiliğinin ateşli bir destekçisi olup çıkmıştı. Üstelik bu hayranlığını başka yer kalmamış gibi Dûr'da, komşu ziyaretlerinin veya bizzat ev sahipliği ettiği günlerin o geleneksel tekdüzeliğinin orta yerinde, dinleyicilerini ürküten son derece abartılı bir söylemle ve hararetle dile getiriyordu. Oysa Lübnan'daki siyasal dayanışma odakları —ki bu odaklar mezhepçi, entrikacı ve çoğun da görünmezdi— biz fark etmesek de Nâsır'm bir Arap süper kahramanı olarak yükselişine tepki göstermeye başlamıştı ve Dûr'daki küçük Hıristiyan çevremiz Nâsır'a, sanki Kahire'nin değil Mekke'nin bağrından çıkmış, yalnız İsrailli Yahudiler değil Hıristiyan Lübnanlılar için de şeytani emelleri olan bir Pan-İslamcı gözüyle bakar olmuştu.

1958 yazında Lübnan'da, görev süresini (anayasaya aykırı olarak) uzatmak isteyen Marunî başkan Camille Chamoun'un partizanlarıyla Kahire'de yayın yapan "Arapların Sesi" adlı radyo istasyonunun aşırı fanatik desteğini arkalarına almakta gecikmeyen, çoğunluğu Müslüman Arapçı partilerin partizanları arasında küçük çaplı bir iç savaş patlak verdi. 1943 yılından sonra Dûr'a gitmediğimiz ilk yazdı bu. Kasabanın girişindeki tepeler, Chamoun destekçilerinin "Batı yanlısı" saflarını sağlamlaştırmak üzere John Foster Dulles tarafından oraya gönderilmiş olan Amerikan birlikleriyle doluydu ve o günlerin gergin ortamında çıkarılan söylentiler Chamoun partizanlarının, sözümona, Moskovalı Marksist-Leninist ajanlara karşı savaşıyor olduğu yönündeydi. Lübnanlı akrabalarımız Bedr-

lerle aramızda olan kan bağına rağmen annemler de ben de Lübnan' da geçirdiğimiz yaz tatilleri sırasında, yakalarım bırakmadığını iddia ettikleri Müslüman-Hıristiyan düşmanlığını da, öylesine diken üstünde yaşamalarına yol açan Arap-Lübnanlı çatışmasını da hissetmediğimiz sonucuna varmıştık. Dahası, bizim de Hıristiyan olduğumuz gerçeği işleri iyiden iyiye karıştırıyor, hal böyleyken Pan-Arapçılık taslamamız ve önyargısız kalabilmemiz Lübnanlı akrabalarımız tarafından ihanet değilse de bir çeşit vefasızlık olarak algılanıyordu.

Bu çalkantılı, çoğunlukla da huzursuz edici gidişat ortalığı kasıp kavururken annemin inançlı, gerçek bir Nâsır partizanına dönüşmesi, doğal olarak da partizanlıktan yana kendisinden aşağı kalır yanı olmayan aşırı sağcı Hıristiyan saflarındaki kuzenleri ve dostlarıyla taban tabana zıt bir konuma düşmesi uzun sürmedi. Nâsır'ın sosyalist Pan-Arapçılığına ilişkin çoğunlukla da vaaz biçimdeki tezleriyle arada bir beni dahi çileden çıkarır olmuştu. En kötüsü de yine böyle bir söyleve giriştiği bir seferinde kuzenlerinden birinin, boş bulunduğu bir anda anneme, dediklerine metelik vermediğini yüzüne vuran küçümseme dolu bir bakış attığına tanık olmamdı. Annemin siyasetten enikonu yalıtılmış, ekmek elden su gölden bir yaşam sürerken böylesine hararetli konuşmalara girişmesi bir yanıyla bir çeşit sosyalleşme çabasıydı sanırım; yine de bu duruşu, bir hakkaniyet duygusunu ve azınlık sıfatıyla "bizlerin" çıkarlarından daha fazlasını düşünebilme duyarlığını da ortaya koyuyordu. "Burada önemli olan bizler değiliz," derdi hep. "Nâsır'm reformlarıyla hayatları değişen, hak ettikleri itibara kavuşan hamallar, şoförler, işçiler önemli olan." Kendi yetişme şekline ve ailesine karşı gelmek cesaret isteyen bir işti. 1958'den sonra Dûr eskisinden de beter bir yabancılık hissi yaratır oldu; dostlarımız eskisi kadar güvende değildi artık, geleceğin depremlerini hazırlayan fay hatları iyiden iyiye belirginleşmiş, bizim yabancılığımız da daha göze batar bir hal almıştı. 1962' de, biraz da babamın uzadıkça uzayan nekahet dönemi yüzünden annemler ve kız kardeşlerim Beyrut'ta mobilyalı bir eve yerleşmiş, Kahire'yi çocukluğumuzun kaybolmaya yüz tutan dünyasıyla birlikte geçmişe gömülmeye terk etmişlerdi bile.

Charles Malik'in muhalif ve karizmatik kimliği de yine bu dö-

nemde ön plana çıktı. Malik yalnızca Amerika Birleşik Devletleri Lübnan elçisi ya da annemin birinci dereceden kuzeni Eva'nın kocası değil, aynı zamanda Chamoun hükümetinin dışişleri bakanıydı, ki bu da onun Dulles'dan Amerikan birlikleri talep etme kararından doğrudan doğruya sorumlu bir konumda olduğu anlamına geliyordu. İriyarı olmamakla birlikte, her halinden fevkalade bir ciddiyet ve ağırlık yayılan bir adamdı ve bu özelliğini gerek öğretmenlik, gerek hariciyecilik, gerekse siyaset yaptığı yıllarda en iyi şekilde değerlendirmişti. Derinden gelen bir sesi, fark edilmemesi olanaksız bir özgüveni, her konuda dediğim dedik bir tavrı ve başlangıçta çekici bulduğum, neden sonra bana giderek rahatsız edici gelmeye başlayan fazlasıyla ezici bir kişiliği vardı. Yetmişli yıllara gelindiğinde —annemin (ve kendi karısının) Dûr'daki akraba ve dostlarının desteğiyle—Arap ve daha çok da Müslüman Ortadoğu'ya yönelik her türlü uç önyargının, ihtilafın ve uyuşmazlığın bir simgesi ve lafını esirgemez entelektüel sözcüsü olup çıkmıştı. 1940'lı yılların sonlarında Filistin'in Birleşmiş Milletler çatısındaki Arap temsilcisi sıfatıyla atıldığı siyaset macerasını, Lübnan İç Savaşı sırasında İsrail'le Hıristiyan Lübnan cephesi ittifakının Filistin karşıtı mimarı olarak sonlandırmıştı. Geriye dönüp de Malik'in entelektüel ve siyasal anlamda kat ettiği yola ve genç bir hayranı, yoldaşı, akrabası ve onunla aynı çevrelere girip çıkmış bir insan sıfatıyla bana ifade ettiği her şeye baktığımda, onu, son otuz yıl boyunca yeni baştan yaşadığım, pişmanlıkla ve sonsuz bir hayal kırıklığıyla tekrar tekrar tahlil ederek anlamaya çalıştığım bir örnek, hayatımın en tatsız dersi olarak görüyorum.

Malik'le ilk karşılaşmam, dul annesinin oturduğu savaş zamanı Kahiresindeydi. O sıralar Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde felsefe profesörüydü ve annemin kuzeni Eva'yla evliydi. Annemle babama oldukça düşkündü; ilk daktilosunu kendisine armağan eden kişinin babam olduğunu söylemişti bir keresinde bana. Tatillerini Nasıra'da, annemin evinde geçiren Eva, yabana atılmayacak denli ilginç, sevgi dolu ve çekici bir kadındı ve aramızdaki büyük yaş farkına rağmen onunla yakın arkadaş olmamız uzun sürmemişti. O sıralar Malik çiftinin saf, henüz taşralılıktan sıyrılamamış bir tarafı vardı; özellikle de dört başı mamur ve benim açımdan dudak uçuklatıcı bir

eğitim geçmişinin izlerini taşıyan tumturaklı bir Avrupa İngilizcesini o bariz kuzey Lübnan taşrası (Kura) aksanıyla birleştiren Charles Malik için geçerliydi bu. Otuzlu yıllarda Fribourg'da Heidegger'in, Harvard'da ise Whitehead'in öğrencisi olan Malik, gerek parlak zekâsıyla gerekse dini konulardaki istidadıyla daha o yıllarda "ilahi Charles" lakabını almıştı bile. Doğuştan Rum Ortodoks, kendi seçimiyle de Katolik'ti (akrabalık yoluyla Marunî'ydi aynı zamanda). Dinine sonuna kadar bağlı bir Protestan papazının torunu olan Eva, Charles'la evlenirken, annemin kuzenleri içindeki en yakın arkadaşı olan kız kardeşi Lily'yi de peşinden sürükleyerek Katolik olmuştu.

Lake Success'te Lübnan'ın Birleşmiş Milletler elçisi olduktan sonra, Malik Lübnan'ın Washington'daki orta elçiliğine ve nihayet Lübnan büyükelçiliğine getirildi. Eva'nın babası Habib ve çocuklarından bazıları yazlarını Dûr'da geçirmeye başlayınca Malik çifti de Dûr'da bir ev alarak her yıl ta Washington'dan birkaç haftalığına Dûr'a gelir oldu. Dûr'da bulunmaları çok hoşuma gidiyordu. Dûr'un o affetmez çoraklığında, evleri, Charles'ın sohbeti ve teyzemin bana olan bariz sevgisi, düşün dünyasına, inanç, ahlak ve insanlığın kaderi gibi derin konulara ve bir yığın yazara duyduğum açlığı körüklüyordu. "1930 yazıydı galiba," diye anlatmıştı Malik bana bir seferinde, "Nil Nehri'nin kıyısında oturup Hardy'nin, Meredith'in bütün kitaplarını sırayla devirmiştim. Aristoteles'in *Metafizik*'ini ve Aquinas'ın *Summa*'sını da okumuştum ama." Tanıdığım başka hiç kimse böyle şeylerden söz etmiyordu. On iki yaşımdayken, elinde koca bir ciltle verandasında oturmuş, puslu Şiveyr vadisine bakarken bulduğumu anımsıyorum Malik'i. "İoannis Hrisostomos," demişti kitabın kapağını göstererek, "gerçek anlamda incelikli, olağanüstü bir düşünür, Duns Scotus'u aratmaz." Kitaplar ve düşünceler üzerine yaptığı yorumlara sinmiş olan o tuhaf nüktedanlığı hissetmem de o döneme rastlamıştı. Birtakım yazar ve kitap isimlerini laf arasına serpiştirmek gibi (o günlerde canıma minnet olan) bir huyu vardı, ki sonradan bunları araştırıp okurdum; bazen de veciz sözler eder, yazar sıralamaları yapmaya girişir, indirgemeci sorular sorardı bana. "Kierkegaard'ın ne denli büyük bir düşünür olduğu su götürmez, ama gerçekten Tanrı'ya inanıyor muydu dersin?"; "Dostoyevs-

ki büyük bir romancıydı çünkü aynı zamanda büyük bir Hıristiyandı"; "Freud'u anlamak için Kırk İkinci Cadde'deki pornografi dükkânlarını dolaşman gerekir"; "Princeton, Harvardlı ikinci sınıf öğrencilerinin hafta sonlarını geçirdikleri bir şehir kulübüdür." Beni de toy buluyor, üniversite yıllarında Heidegger ve Whitehead ile birlikte yaptıkları karmaşık tartışmalar için fazlasıyla hazırlıksız olduğumu hissediyordu belki de. Yine de, bir çeşit tenezzülle karışık öğretmence bir yol gösterme ve öğretme arzusu da algılıyordum onda.

Nâsır devriminin ilk yıllarında Malik, herkesçe sevilen bu önderin reformlarına beslediğim hayranlığın gerekçelerini kendisine anlatmam için kışkırtmıştı beni. Söylediğim her şeyi dinledikten sonra hevesimi kırmak istercesine şöyle demişti: "Dediklerin ilginç tabii. Mısır'da kişi başına düşen yıllık gelir şu anda seksen dolar, Lübnan'da ise dokuz yüz dolar. Bu reformların hepsi başarılı olursa, her kaynak seferber edilirse, Mısır'da kişi başına düşen yıllık gelir olsa olsa ikiye katlanacak, o kadar." Charles amcadan —böyle hitap ediyorduk ona— dini inancın cazip yanlarını, şüphe edilemez hakikat, çürütülmesi olanaksız otorite arayışının ne demek olduğunu öğrendim. Yine ondan, uygarlıklar çatışması, Doğu ile Batı arasındaki savaş, komünizm, özgürlük, Hıristiyanlık ve diğer dinler hakkında bir dolu şey öğrendim. Bu konuları yalnızca Dûr'da bizlere anlatmakla kalmıyor, onları dünya kamuoyunun anlayabileceği bir dilde formüle etmekte de büyük bir rol oynuyordu. Eleanor Roosevelt ile birlikte İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi üzerinde çalışıyordu; Gromyko, Dulles, Trygve Lie, Rockefeller ve Eisenhower gibi isimler sohbetlerinin sıradan gündemini oluşturuyordu; ama onlar kadar Kant'tan, Fichte'den, Russell'dan, Plotinus'dan ve İsa'dan da söz ediyordu. İnanılmaz bir dil hâkimiyeti vardı. İngilizceyi, Arapçayı, Almancayı, Yunancayı ve Fransızcayı kusursuz birer silah gibi kullanıyordu, ki bunlardan ilk üçündeki yetkinliği gerçekten nadir görülen cinstendi. O kabarık, siyah saçlarıyla, delici bakışlarıyla, gaga burnu, enine geniş cüssesi, koca ayaklarıyla girdiği her odaya bir an dahi tereddüt etmeksizin, insanı felce uğratan sıkılganlık tuzağına bir an olsun düşmeksizin tahakküm ederdi. Kırklı yıllarda ve ellili yılların başlarında, Malik'in Tanrı'ya olan sarsılmaz inancı içimize umut salıyor, Tolstoy'un kendisiyle aynı dünyada yaşıyor olduğunu

bildiğinden daha huzurlu uyuduğunu söyleyen Gorki'yle benzer hisleri paylaşmamı sağlıyordu.

Malik uluslararası siyaset arenasında yükseldikçe yükseldi, ama geldiği konum ne olursa olsun o ve Eva daima Dûr'a geri döndüler: Bir çeşit *Heimat*, Heidegger'in sözünü ettiği o anayurt gibiydi onlar için bu köy. Malik açısından Dûr doğal bir Lübnan sadeliği de barındırıyordu bir yandan. Babama beslediği, süregelen bir hayranlık ve sevgi diyebileceğim duyguyu hep korudu: "Ömrümde onun kadar halis bir işadamı görmedim," demişti bana bir keresinde gözardı edilemez bir şaşkınlık ve alçakgönüllükle. "Dudak uçuklatıcı bir iş içgüdüsüne sahip." Sonraları, babamın gerçekten de kusursuz bir işadamı olduğunu ama bundan öte bir şey de olmadığını ima etmek istemiş olabileceğini düşündüm bu sözleriyle. Belki de ben yanlış anlamışımdır. Yıldızların göğü birer kıvılcım gibi aydınlattığı bir akşam yazlık evimizin balkonunda otururken Charles'la babam arasında dönen unutulmaz atışmanın tadı hâlâ damağımda. "Bu yıldızların dünyadan ne kadar uzakta olduklarını nasıl oluyor da hesaplayabiliyorlar?" diye sesli düşünmüştü babam (herhalde bilimadamlarını kastediyordu). "Ne dersin Charles?" "Çok kolay," demişti filozof, babamın biraz bozulmasına yol açan bir edayla. "Dünyada sabit bir nokta alıyorsun, açıyı belirliyorsun, sonra da mesafeyi hesaplıyorsun." Çocuk oyuncağı. Babam tatmin olmamıştı, o inanılmaz aritmetik kafası daha beter karışmış, heyecanlı bir itiraza girişmişti. "Hayır, hayır: Yani tam olarak nasıl hesaplıyorlar diye soruyorum. Belirledikleri açı hangi açı? Hangi noktayı alıyorlar? Eminim bu kadar kolay değildir." Herkes sus pus olmuştu; sanki babam hiç görülmedik bir şekilde otoriteye meydan okumuştu bu sözleriyle. Malik'in yüzünde bir şaşkınlık, sevimsiz bir sabırsızlık anlatımı gördüm; bu küçük işadamının ne menem şey olduğunu kestirmeye çalışır gibiydi sanki. Ama babamın samimi merakıyla bir türlü akıl sır erdiremediği yanıtı veremediği de ortadaydı. Yüksekten atmaya çalışmanın anlamı yoktu. İyisi mi konuyu değiştirip Berdayev'den söz açmaktı. On beş yıl sonra, babamın cenaze töreninin sabahı saygılarını sunmak üzere Beyrut'taki evimize geldi. Törene katılamayacaktı. "Öğlen papanın elçisiyle çok önemli bir toplantım var," dedi bana açıklama niyetine.

Ama giderek daha siyasi bir şahsiyet haline geldiğinde, onu ne Hıristiyan bir Lübnan ne de tamamen Amerikan saflarında yer alan Arap Lübnan fikrini (tabii bu ancak bir fikir olabilirdi, çünkü Lübnan çokdinli bir ülkeydi) hazmedemeyenlere karşı önyargılı bir tutum izlemeye ve küskünlük duymaya iten de, bir zamanlar insanları din değiştirmeye sürükleyecek denli derinden etkilemeyi başarmış olan o ruhani karizması olmuştu. Üniversitedeki ilk zamanlarında muhteşem bir öğretmen ve okutman olsa gerekti. Baldızı Lily, Harvard'dan Beyrut'a döndüğünde hakikat, ideal, güzellik ve iyi kavramlarına ilişkin entelektüel tartışmaların seyrini nasıl bir başına değiştirdiğini anlatmıştı bize. Kırklı yıllarda, işadamı olma hayalleriyle yola çıkan birinci dereceden kuzenim George da Malik'in öğrencisi olmuş, tam on yıl sonra nedense her şeyden vazgeçerek Katolik olmayı seçmiş, Malik'in benzer fikirleri paylaşan birkaç çömeziyle birlikte kendilerini ileride Müslüman dünyaya dönerek insanları İsa yoluna çevirmek üzere hazırlayan dindar adamlardan ve kadınlardan oluşan bir koloni kurmak için Fribourg'a gitmişti. Bu yüce misyonlarını yazık ki gerçekleştiremeden halen İsviçre'de yaşayıp giden bu insanların tümü de, hedefleri —İncil diliyle ifade etmek gerekirse— bu dünyanın ötesinde kalan bir entelektüel sıfatıyla Malik'in insanları ne derece derinden etkileyebilmiş olduğunun canlı tanıklarıdır. Önüme sürdüğü yeni bakış açılarıyla, düşüncelerle, en çok da kendini adamış olduğu ahlaki-felsefi soruşturmayı sahiplenişindeki vakarla —ki bu gerek öğrencilik hayatımda gerekse çevremde fazlasıyla eksikliğini çektiğim bir duruştu— beni de aynı biçimde etkilemişti. Malik'in Dûr'daki gayriresmi varlığı, onunla görünürde akrabalık çerçevesinde kurduğumuz ilişki, o güne dek hayatımda entelektüel yönüyle sivrilen bir öğretmen olmadığı gerçeğini fark etmemi sağlamıştı. Bu sağaltıcı etki ne zaman sona erdi peki? Bir zamanlar açıklık, cesaret ve özgün düşünce temelleri üzerinde yükselen bu ilişki ne ara yerini bütün bunlarla taban tabana zıt bir karşıtlığa bıraktı?

O sinsi, en nihayetinde sahte kırsal büyüsüyle Dûr'un hepimizi bir yanılsamaya ittiğini; çoraklığın böylesinin, gerçekte yapay müdahalelerle canlı tutulan bu sade köy yaşantısının bir Hıristiyan ittifakını zorunlu kıldığı gibi bir safsataya inanmamıza yol açtığını; bu

anlamda Dûr'un yerlilerinin ve sonradan da Malik'in uç noktalarda gezinen siyasi görüşlerinde bir biçimde payı olduğunu düşündüğüm zamanlar oldu. Öte yandan bir sayfiye yeri olarak yaz ayları boyunca telkin ettiği o mahmur "dünyadan uzaklaşma" vaadi de kendi Araplığının inkârından başka bir şey değildi bana kalırsa. Sömürge döneminin üzerinden yıllar geçmişken, etrafımızda olup bitenlere gözlerimizi yumarak Avrupa'daki sayfiye kasabaları gibi şekillendirilmiş yapay bir yaşam sürebileceğimize, bunun mümkün olduğuna inandırmıştık kendimizi topluca. Annemle babam Kahire'deki kozamızın bir benzerini Lübnan dağlarında örmeye çalışmıştı. Tarihin çoktan paramparça ettiği Filistinli-Arap-Hıristiyan-Amerikalı mozaiğinin kırık parçaları olmaktan ibaret fazlasıyla özel durumumuz düşünüldüğünde kim bu yüzden suçlayabilirdi ki onları? Bu kırık parçaları bir ölçüde bir arada tutan tek şey babamın işindeki başarısıydı, ki o da yarı düşsel, rahat olmasına rahat ancak tümden savunmasız, marjinal bir yaşam sürmemize yarıyordu olsa olsa. Kraliyet sonrasında Mısır'ı kasıp kavuran kargaşalar ülkeyi gözümüzün önünde harabeye çevirirken, bunların etkilerini Dûr da dahil olmak üzere gittiğimiz her yere taşıyıp durduk. Hıristiyan Lübnan'ın Arap milliyetçiliğinin dümen suyuna girmesini reddedişiyle, Soğuk Savaş'a Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında katılma kararıyla, Nâsır'ın kitleleri peşinden sürükleyen nidalarını hazmedip göklere çıkarmaktansa uzlaşmaz bir tutum benimseyip savaşmayı yeğ tutuşuyla Malik, burada direnişimizin ilk simgesi oldu.

Arap dünyasının 1967'de uğradığı bozgunun şokunu, aynı uğursuz yıl aralık ayının sonlarında arabayla Charles amcayla Eva teyzenin Rabiyé'deki —Beyrut'un kuzeydoğusunda kalan bir yamaca konuşlanmış bir banliyö— görkemli evlerine yollanışımı fazlasıyla tatsız bir anı olarak hatırlıyorum. Kiralık evlerde, sefarethanelerde, geçici lojmanlarda ve tabii Dûr'da kaldıkları yıllar boyunca biriktikçe biriken kitapları, eşyaları ve evrakı nihayet bu eve yerleştirmeyi başarmışlardı. Yol yeni yağmış karla örtülüydü, gökyüzü karanlıktı, rüzgâr teni ısırıyordu ve manzaranın tamamına bir öfke, düşmanca bir hava hâkimdi. Orada ne aradığımdan ben de pek emin değildim doğrusu. Charles'dan deyim yerindeyse saklandığı yerden çıkmasını ve Araplara onları bu inanılmaz hezimetten kurtaracak

bir yol göstermesini istemek gibi belirsiz bir düşünce vardı kafamda yalnızca. Belki aptalca bir fikirdi, ama o anda denemeye değermiş gibi geliyordu bana. Asıl hazırlıksız yakalandığım, kendinden beklenmeyecek ölçüde edilgen yanıtı oldu: Bunun doğru bir zaman olmadığını, artık siyaset alanında kişisel olarak yapabileceği bir şeyin olmadığını hissettiğini, siyasete dönmesi için yeni bir durumun ortaya çıkması gerektiğini söyledi özetle. Bu sözleri karşısında şaşkına dönmüş, görüşlerine ve davasına bağlılığına halen inandığım bir adamın ortak bir ihtiyaç olduğunu varsaydığım direniş ve yeniden ayağa kalkma özlemini paylaşmıyor olmasına hayret etmiştim. Lübnan İç Savaşı sırasında Hıristiyan Sağ'ın entelektüel öncülerinden biri haline gelen Malik 1988 yılında öldü. Ölümünün üzerinden onca zaman geçmiş olmasına rağmen, yollarımızı böylesine keskin bir biçimde ayıran ideolojik uçurum ve her ikimize gurur duyabileceğimiz bir mazi ya da olumlu bir katkıda bulunmuşluk duygusu namına pek bir şey bırakmaksızın nihayet büsbütün kopmamıza neden olan Arap siyaseti denen o cadı kazanının içinden çıkılmaz keşmekeşi halen derin bir üzüntüye boğar beni.

1975 yılında başlayan ve resmi olarak yaklaşık on yedi yıl sonra sona eren Lübnan İç Savaşı'nm yarattığı o akıl almaz yıkımın Dûr yıllarımızdaki izlerine geri dönüp de bakmamak çok zor. Yıllar yılı Lübnan'ı içten içe kemirmiş olan karşıt toplumsal ve siyasi akımların dallanıp budaklanışından yalıtılmış bir halde, derin mi derin bir uçurumun kenarında sallantıda duran yalancı bir cennette yaşıyorduk. Bundan da tuhafı, babamın Dûr'u, Nâsır Mısırındaki iş hayatının giderek çoğalan dertlerinden bir kaçış, bir tür sığmak olarak düşünebilmesiydi. 1971 yılının başında ölümü yaklaştığında bize Dûr'da toprağa verilmek istediğini söylemişti, ama kasabalıların hiçbiri bize babamın son arzusunu gerçekleştirebileceğimiz bir karış toprağı olsun satmaya yanaşmadığından bu asla mümkün olmadı. Kasabaya yıllar yılı duyduğu derin bağlılığa, kasabanın toplumsal yaşamına onca maddi katkıda bulunmuş olmasına, bu yöreye ve yörenin insanlarına duyduğu sevgiye rağmen onların gözünde bir ölü olarak bile topraklarına kabul edilemeyecek ölçüde yabancı sayılabiliyordu halen. Kendimizce tadını çıkardığımızı düşündüğümüz o idealize edilmiş kırsal varoluşun, kasabanın kolektif hafıza-

smda gerçek bir yeri yoktu belli ki.

Yirmi yedi yıl boyunca sürdüğümüz, gerçeklerden tekinsizce kopuk o yaşamın aklımdan çıkmayan anılarından biri de Emile Nassar'ın gecenin bir yarısında, bomboş oturma odasında bir masanın başında yapayalnız oturarak yazmaya koyuluşuydu. Briç oyunu ne kadar uzarsa uzasın, akşam yemeğinde kaç misafir ağırlamış olursa olsun her gece bıkmak usanmak bilmeksizin o koca, deri kaplı defterlerini ve gazete yığınlarını meydana çıkarır, yazmaya koyulurdu. Ne yazdığını, babamın lafı hiç dolandırmadan kendisine "Anılarını mı yazıyorsun?" diye sorduğu güne dek bilemedik. "Bir bakıma evet," diye yanıtlamıştı Bay Nassar. "Günlük gazetelerden seçtiğim makaleleri ve haberleri deftere kopya ediyorum, böylece olup bitenlerin bir kaydım tutmuş oluyorum." "Ama bunlara kendi yorumlarını da ilave ediyorsun değil mi?" diye sormuştu babam bu defa. "Kesinlikle hayır," olmuştu yanıtı. "Tersine, olaylara harfiyen sadık kalıyorum." Her zamanki işbilir müdür tavrını takınan babam, "Bunca zahmete girişeceğin yerde neden doğrudan doğruya makaleleri kesip deftere yapıştırmıyorsun ki o zaman?" diye sormuştu sesinde belli belirsiz bir hoşnutsuzlukla. Bu soru karşısında Nassar bir an afallar gibi olduysa da, bunca zahmete oğulları için, kendisi öldükten sonra ellerinde o günlere dair kalıcı bir kayıt olsun diye katlandığını söylemekte gecikmemişti. Babamsa hiç pes etmeden, Nassar'ın oracıktaki bir koltuğa uzanmış olan ortanca oğlu Alfred'e dönmüştü hemen. "Baban öldükten sonra bu defterleri okumayı düşünüyor musun?" Alfred bir an bile tereddüt etmeksizin, "Hayır, hiç sanmıyorum," diye yanıtlamıştı babamı.

Bu tuhaf sahneyi bunca yıl, birçoğumuzun Dûr'a yüklediği anlamın boşunalığının ve süreksizliğinin bir simgesi olarak belleğimde tuttum. Mükâfatsız, karşılıksız bir ait olma çabasıydı bu: Hiçbirimizin kuşkulanmadığı ölçüde değişken, parçalanmış, içler acısı bir biçimde bölünmüş bir ülkenin bir parçası olarak çoktan kendi yazgısını yaşamaya koyulmuş bir yere ait olma, bu yeri bir biçimde elde tutma çabasıydı. Dûr'a kendine özgü kimliğini veren çekişmelerden ve kan davalarından bütünüyle kopuk yabancılardık biz. Oradaki evimiz halen durur; kurşun izlerinden benek benek olmuş, havan toplarıyla Katyusha roketlerinin isabet ettiği yerlerdeki koca delik-

lerden kevgire dönmüş bir halde, bomboş. 1997 yılında, orada geçirdiğimiz son yazdan tam yirmi yedi yıl sonra, eski günlerden geriye ne kaldığını görmek amacıyla gittim Dûr'a. Yeniden inşa edilmemiş, iç savaştan sonra Beyrut'un gürültülü, çığrından çıkmış, ne yöne kayacağı belli olmayan yapılaşma patlamasından kaçan yeni yerleşimcilerin akınına uğramamış olan sayılı makbul sayfiye kasabalarından biri, aynı zamanda da dört bir yanına konuşlanmış askerler ve subaylarla halen Suriye ordusunun müstahkem yeriydi. Bizim zamanımızdan kalma Dûr evleri halen harabe halinde durup duruyor, kafelerin ve dükkânların çoğu ya hepten kapanmış ya da küçüldükçe küçülerek tanınmaz hale gelmiş. Kız kardeşim Jean, kocası ve oğulları Şiveyr'de, kırk üç yıl önce Aziz Nasr'dan geometri dersleri aldığım evin hemen yanında bir ev alıp burayı enikonu adam ettiler. Ne bahçelerinin, ne de akla gelecek her türlü modern konfor düşünülerek özenle dayanıp döşenmiş evlerinin, yıllar önceki yazlık evimizin kaba çıplaklığıyla hiçbir ortak noktası yok tabii. İkindi saatinde birazcık dinlenmek üzere uzandığımda, bu yan yanalık, Dûr'un haşin güneşinin yaklaşan sonbaharın serin sislerine teslim olmaya başladığı sırada Kahire'ye dönüş hazırlıklarına koyulduğumuz yaz sonu günleriyle ilgili hüzünlü anılarla doldurdu içimi.

Sezon sonu günlerini hatırı sayılır bir keyifle anımsıyordum: Diğer yazlıkçıların çoğu bizden önce toparlanmış, yola çıkmış olurdu. Eski püskü takım elbiselerini sırtlarına geçirmiş kasaba esnafı, müşteriler seyreldiğinden, bir de sanırım sezonluk kazançlarını hesaplayıp sonraki yılın kazancını düşünme derdine düştüklerinden, işlerini daha bir ağırdan alırdı. *Saha* civarında en çok konuşulan konu sezonun iyi geçip geçmediğiydi. İriyarı, uyuşuk eczacı Mr. Affeish ile bisiklet kiralama işindeki Bû Fâris'in kaç evin boş kaldığı üzerinden oldukça kederli bir geçmiş sezon muhasebesi yapmalarına kulak misafiri olmuştum bir keresinde. "Seneye daha kalabalık olur Allah kısmet ederse," demişlerdi aynı anda birbirlerine. Taksiciler içinde bir tek Farfar eylül ayı boyunca *saha*'da kalır, külüstür Ford'unun sesine karışan kendi kulak tırmalayan sesi kasabanın durgun havasını renkli bir ahenksizlikle doldururdu. Diğer meslektaşları ise çoktan mesleklerini Beyrut sokaklarında icra etmek üzere gitmiş olurlardı. Son gün, tansökümünde, valizlerimiz toplanmış,

kahvaltı tabaklarımız son defalığına yerlerine kaldırılmış olurdu. Şoförler eşyalarımızı iki koca taksiye yüklerken sabah ayazında bekleşir, derken Beyrut'a, oradan Kudüs'e ve nihayet Kahire'ye doğru ağır ağır yol almaya koyulurduk. 1948'den sonra artık Beyrut'tan uçakla dönüyorduk Kahire'ye.

XI

MEZUNİYETİMİN ARDINDAN KAHİRE'YE DÖNDÜĞÜMDE, AMERİKA Birleşik Devletleri'ndeki sürgünlüğüm boyunca istikrarla bağdaştırageldiğim bu mekânın anılarımdaki bu niteliğiyle artık bağdaşmadığını fark etmekte gecikmedim. Yeni bir belirsizlik vardı ortada: Bir zamanlar dinginliğiyle yabancılara cennet olmuş bu memleket de miadını dolduruyordu. Cemal Abdünnâsır birkaç ay içinde başbakan sıfatıyla General Muhammed Nakib'in yerini alacak, eskiden "bizim" dünyamız olan bundan sonra "onlar"m olacaktı — buradaki "onlar" kendi sahnelenmiş yaşantımızın ataleti içinde varlıklarını siyasal anlamda yeterince umursamadığımız Mısırlılardı. Aynı duruma Kavafis'in şiirlerinde rastladım birkaç yıl sonra; aynı kayıtsızlıktan, nüfusun büyük çoğunluğunun ne yapıp ettiğine pek aldırmaksızın kendi önceliklerinin ardından koşan, yalnız kendi işleri için tasalanıp duran bizim gibi imtiyazlı yabancıların bu arada dünyanın yerinde sayacağım sanmalarına ilişkin aynı yanılgıdan söz ediyordu o da. Ne tuhaftır ki, aynı zamanda eski ortakları olan yeğenleriyle bütün iş bağlarını koparmış olan babam (yeğenleri çamaşır makinesi üretiminden sosis bumbarı ihraç etmeye, hatta terziliğe varıncaya dek bin türlü işe girmişti) ellili yıllarda hem haddi hesabı olmayan bir servet yapmış hem de çok daha nüfuzlu bir işadamı haline gelmişti. 1955-56 yıllarında Beyrut'ta talihsiz bir şube açmış, bu mağazaya para üzerine para akıtmasına rağmen eline hiçbir şey geçmemişti. Lise ve üniversite yıllarımdaki yaz tatillerinde, Mısır'daki işlerimizle uğraşmam yolunda giderek yoğunlaşan bir bas-

kı görmeye başlamış, belli bir görev tanımım ya da sorumluluğum olmamasına karşın öğleden sonraları babama vekalet etmeye zorlanır olmuştum. Önce beni çalışmaya davet edip, sonra da aslında yapabileceğim bir şey olmadığını göstererek kapıyı yüzüme çarpmanın bir yoluydu bu babam için. Benzer bir ikilemi, annemle babamın ısrarla, ailenin erkeği olarak kız kardeşlerimden sorumlu olduğumu söyleyip durmaları karşısında yaşıyordum. Oysa kız kardeşlerim her bakımdan benimle eşit durumdaydı. Bana bir görev verip yetki vermemekti yaptıkları. Kendi payıma, kız kardeşlerimi benden çok daha fazla umursadıklarını hissediyordum ve ne bu sorumluluğu sırtlamayı ne de böyle bir zorunluluğum olduğu fikrini kabul edebiliyordum. Çoğu zaman babamın bir çeşit şövalye ruhuyla kız kardeşlerimi kayırdığını hissediyordum, ki bu, yeğenleri ve kız kardeşinin kendisine karşı yıllar yılı güttüğü düşmanlıktan sonra onlarla akıl almaz bir biçimde barışması kadar anlaşılmaz bir durumdu bana kalırsa. Babamla yollarını ayırdıktan sonra yeniden babamın sevgili yeğenleri olup çıkmışlardı; öyle ki içlerinden biri sonraları bana iş kavgaları sırasında babama söylediklerinden ve yaptıklarından dolayı ne denli pişman olduğunu söylemişti.

Princeton'da ikinci sınıfa devam ettiğim sırada, en büyük kız kardeşim üniversite öğrenimi için Amerika Birleşik Devletleri'ne geldiğinde, onunla iletişim kurmanın, ona göz kulak olmanın güçlüğünü hissettim. Ama o sırada ailemin de, Kahire ve Lübnan'daki dünyamın da artık uzanabileceğim bir yerde olmadığını anlamıştım çoktan. Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiğim yıllar, düşünme biçimimden davranış biçimime, konuştuğum dilden ilişkilerime varıncaya dek bütün Kahire alışkanlıklarımdan uzaklaştırıyordu beni yavaş yavaş. Aksanım ve giyinme biçimim giderek değişiyordu; lisedeki, daha sonraları da üniversitedeki gündemim eskisinden farklıydı; konuşma ve düşünme biçimim, beni Kahire'deki yaşantımın rahat belirliliğinden fersah fersah uzaklaştıran radikal bir değişime uğruyordu. Sözgelimi kız kardeşlerimin İngiliz Okulu'na devam ediyor olmaları bana son derece uzak ve yabancı bir durum gibi geliyordu.

Mount Hermon'dan mezun olduktan sonra, 1953 sonbaharında, kimseden yardım almaksızın tek başıma Princeton'a taşındım. İki

yıl öncesine göre çok daha bağımsız, çok daha becerikliydim. Kısa sürede, üstelik de bilmediğim bir yerde gereken eşyaları, giyim kuşamı düzüp kitaplarımı satın alabilmiş olmama ve birbirinden uyumsuz üç oda arkadaşıyla paylaştığım bir odaya yerleşebilmeme kendim bile şaşırdım. Noel'de bu odadan ayrılıp tek kişilik bir odaya çıktım. Princeton'daki ilk çarpıcı deneyimimi oraya vardığımın ikinci gününde yaşadım. Holder'da (ikinci sınıflara ait bir üniversite binasıydı bu) yemekhaneyi arıyordum ki, üzerinde siyah ve portakal renkli spor bir gömlekle pembe bermuda şort, başında hasır şapka, ayağında da mavi tenis ayakkabıları olan iriyarı, hafiften çakırkeyif bir genç adam, kucağında devasa bir geyik başı olduğu halde yolumu kesti. "Hey," diye seslendi bana biraz fazla şen şakrak bir edayla. "Sam'den bu noktada ayrılmak içimi parçalıyor ama, odanda nefis duracağından eminim." Sam'in —elinde tuttuğu ve Sam olduğunu tahmin ettiğim şey boynuzlarıyla neredeyse bir Volkswagen kadardı— odama pek yakışmayacağı yollu bir şeyler demeye çalıştımsa da ısrarını sürdürdü. "Yalnızca yirmi dolar versen yeter, üstelik odana yerleştirmesi de benden. Pencerenden sokmak için gerekirse vinç bile ayarlarım." Bir yolunu bulup onu Sam'le birlikte yaşamamızın imkânsız olduğuna ikna etmeyi başardım tabii sonunda. Princeton'daki mizah anlayışıyla ilk karşılaşmam oldu bu; biranın ve laik öğrenim tarzının katkısı dışında yatılı okuldakinden hiç de farklı olduğu söylenemezdi doğrusu. Bu iki etmen dışında iki kurum da her şeyiyle birbirine benziyordu.

Ellili yıllarda Princeton tepeden tırnağa erkek okuluydu. Kampüse arabaların girmesi yasak olduğu gibi, cumartesi günleri haricinde —o da saat altıya kadar— kadınların girmesi de yasaktı. Benim dönemimden (1953-57) sınıf arkadaşlarımın o yıllardaki en büyük toplu başarısı, bir öğrenci ayaklanması çıkararak cumartesi günleri "yediden sonra seks"e izin verilmesini sağlamak olmuştu. Kızları görmek ya da onlarla çıkmak için ya hafta sonları Smith ve Vassar gibi yerlere davet edilmeleri ya da kız arkadaş bulma umuduyla bu yerlere bizzat gitmeleri gerekiyordu. İlk iki yılımda bu konuda acınacak derecede başarısız olduğumu söyleyebilirim kendi adıma; neyse ki aynı dönemde Eva'yla yaşadığımız yaz aşkı Princeton'da mahrum kaldığım şeyleri telafi ediyordu. Ne bir kızı okula gelmeye

ikna edebiliyor, ne de biriyle tanışma ihtimalinin daha da az olduğu o yolculuğu yapmayı göze alabiliyordum. Çevremdeki öğrenci nüfusu büyük ölçüde homojendi. Tek bir siyah öğrenci bile yoktu ve yabancıların çoğu lisansüstü öğrencileriydi; bunların içinde arada bir görüştüğüm, sayıları bir elin parmağını geçmeyen Araplar da vardı.

Sınıf arkadaşlarım ya aynı tornadan çıkmışlardı ya da öyle görünmeye gayret ediyorlardı. Tıpkı Mount Hermon'da olduğu gibi, hemen hemen herkes aynı giysileri giyiyor (beyaz deri bot, spor pantolon, düğmeli gömlek ve tüvit ceket), üç aşağı beş yukarı aynı biçimde konuşuyor, aynı şeyleri yapıyordu. Princeton'da hepimizi kapana kıstıran akla zarar, iğrenç bir kulüp sistemi vardı. Bu sisteme göre, ikinci yılından sonra herkes Bicker adı verilen berbat bir değerlendirme aşamasından geçtikten sonra bir kulübe üye olmak zorunda kalıyordu. Kulüp üyesi olmamak kelimenin tam anlamıyla dünyanın sonuydu. Sosyal anlamda Bicker, ikinci yılın şubat ayında her akşam odada tıkılıp kalarak kulüpleri temsilen gelen kurulları beklemek anlamına geliyordu. Elenen adayların (Yahudiler, seçkin okullardan gelmeyenler, kötü giyinenler) sayısı arttıkça kurul ziyaretleri de seyreliyordu. Diğer yandan, sporcular, St. Paul ve Exeter mezunları ya da ünlü ailelerin (Batista, Firestone, DuPont) çocukları söz konusu olduğunda, bu öğrencileri kapmak için yarışan kulüplerin ziyaretleri sıklaştıkça sıklaşıyordu. Faal durumdaki on yedi kulüp arasında belirgin bir hiyerarşi vardı: En parlak beş kulüpten (Ivy, Cottage, Cannon, Cap and Gown, Colonial) oluşan grup başı çekiyor, bunun arkasından orta halli kulüplerden (Quadrangle, Tower, Campus, Dial, Elm vs.) oluşan ikinci grup geliyor, bunu da bugün olsa inek ve dışlanmış diye adlandırılacak, gerçekteyse büyük çoğunluğu Yahudi olan öğrencilerden oluşan avam grup izliyordu.

Bicker sırasında korkunç şeyler yaşanıyor, bunların tümü de yönetim tarafından örtbas hatta teşvik ediliyordu. Sözgelimi, Bicker yılım olan 1955'te kulüp başkanları ve üniversite idarecileri, toplumsal anlamda ne denli kabul edilemez olurlarsa olsunlar tüm ikinci sınıf öğrencilerinin bir kulübe üye olması gerektiği yönünde bir karar aldı. Değerlendirme süreci tamamlanıp da yirmi-otuz kişilik

bir grup kaçınılmaz olarak ortada kaldığında, bu sefer de "sıfır çekenler"in —hiçbir kulübün istemediği, çoğu Yahudi olan öğrencilerdi bunlar— onları kabul etme lütfunda bulunan kulüp başkanlarınca paylaşılmaları için açık toplantılar düzenlenmeye başladı. Okul gazetesi de bu anlamsız ve tuhaf sürece en cıvık ayrıntısına varıncaya dek yer verdi. Aynı derecede korkunç olan bir başka şey de, ırksal kökenleri, geçmişleri ya da tarzları yüzünden istedikleri kulübe giremeyeceklerini bilen öğrencilerin kendilerini birer WASP abidesine dönüştürmeye koyulmalarını ve buna rağmen acınası bir biçimde reddedilmelerini izlemekti. Bu çabanın alametifarikası ise, hem alt hem de üst sınıf öğrencilerinin yakası yıpranmış mavi gömlek giyme takıntısıydı. Yan odada kalan iki sınıf arkadaşımın daha iyi bir kulübe girmelerini sağlayacak yıpranmış aristokrat gömleği etkisini birkaç dakika içinde elde etmek uğruna yeni mavi gömlekleri zımparalamalarını hayretler içinde izlediğimi anımsıyorum bir seferinde.

İki haftalık Bicker elemeleri boyunca hiç kimsenin kitap kapağı açmamasını öğretmenlerimizin böylesine hoş karşılayabilmelerine şaşırmıştım. Ama kapıma ilk vurulduğu andan itibaren, kulüp temsilcilerinin gözünde kafa karıştırıcı bir aykırılık olduğumu fark ettim. Bitirdiğim hazırlık okulu hiç de seçkin sayılmazdı, giyim kuşamım ve aksanım bildikleri, tanıdıkları hiçbir şeye denk gelmiyor, kim ya da ne olduğum konusunda hiçbir ipucu vermiyordu ve adım Princeton'ın Darien ve Shaker Heights kökenli sofistike üst sınıf öğrencilerine doğal olarak hiçbir şey ifade etmiyordu. Annemle babamın *Andrea Doria* gemisinde, birlikte yenen bir akşam yemeği ve briç partisi sonrasında emekli, yaşlıca bir çiftle tesadüfen ahbap olması sayesinde, eski bir Cap and Gown üyesi olan bey bu kulübün temsilcilerinin beni birkaç kez ziyaret etmesini sağlamış, ama birbirimiz için yaratılmamış olduğumuz kısa sürede meydana çıkmıştı. Yetenekli olmasına yetenekli ama ne yazık ki sosyal yönü pek gelişmemiş bir müzisyen olan oda arkadaşım hemen hemen bütün kulüpleri geri püskürtmeyi başarmıştı. Oysa orta halli külüplerden üçü beni ziyaret etmeyi sürdürüyordu. Odaya girdiklerinde küçücük oturma odamızın bir ucunda etrafımı sararlar, oda arkadaşım da odanın diğer ucunda boynu bükük, tek başına oturur kalırdı. İkinci sı-

nıfların nihayet değerlendirme sonuçlarını öğrenmek üzere toplu olarak Prospect Sokağı'nda bulunan kulüplere sökün ettiği akşam, benim üç kulüpten davet aldığım, oda arkadaşımmsa hiç davet almadığı ortaya çıktı.

Derken kulüplerden biri, aynı zamanda şampiyon bir golfçü olan şişman sözcüsü aracılığıyla çirkin bir pazarlığa girişti benimle: Bizim kulübe üye olursan, seninle birlikte oda arkadaşını da kabul ederiz diyordu. Tam bu teklifi geri çevirip kapıdan çıkmak üzereyken, yürek paralayıcı bir yakarış duyarak olduğum yerde kalakaldım: "Ed yapma, ne olursun ortada bırakma beni. Lütfen kabul et. Ben ne olacağım?" Böylece üyeliği kabul ettim, ama kulüpten asla hazzetmedim. Kendimi yabancılaşmış hissediyor, insanları böylesine aşağılamasına karşın açıktan açığa tevşik edilen bu üniversite ritüelinin adaletsizliğine kurban gittiğimi düşünüyordum. O andan sonra Princeton bir öğrenim kurumu olmak dışında bir şey ifade etmez oldu gözümde. Orada sonradan birkaç kez ders verdim vermesine, ama yeni fakülte, o tiksinç kulüp geleneğinin eski önemini yitirmesi ve tabii kadınlarla azınlıkların varlığı gibi etkenler, Princeton'ı 1953-57 yılları arasında devam ettiğim taşralı, dar kafalı kurum olmaktan çıkarıp gerçek bir üniversiteye dönüştürmüştü artık.

Besteci John Eaton, Arthur Gold, Bob Miles gibi eşine az rastlanır ölçüde parlak ve yetenekli arkadaşlar ve bir-iki başka dostluk dışında, Princeton'daki ağulu sosyal ortama panzehir olabilecek elimdeki avucumdaki tek şey okuma ve yazma tiryakiliğimdi. Branşım edebiyat değil insan ve toplum bilimleriydi; şeref listesine giren öğrenciler için öngörülen bu program sayesinde İngiliz Dili'nin yanı sıra müzik, felsefe ve Fransız Dili'nden de istediğim kadar ders alabiliyordum. Derslerin tümü sistemli bir biçimde kronolojikti ve okuma deneyimi bakımından da beni had safhada heyecanlandıran bilgiler barındırıyordu. Okulda üzerimde kalıcı bir etki bırakan, sözü edilmeye değer iki profesör vardı (gerçi ben yalnızca birinden ders almıştım). İlki yazın eleştirmeni ve (aslında doktora derecesi olmamasına, doktora derecesi bir yana lise diploması bile olmamasına rağmen) İngilizce profesörü olan R. P. Blackmur'du. Çağdaş şiirlerdeki ve kurmaca yazın metinlerindeki anlamı katman katman eşeleyerek gün yüzüne çıkarışındaki keskin dehayı (tumturaklı ve

çoğun da anlaşılmaz diline rağmen) kendi payıma düpedüz büyüleyici bulduğum, zor takip edilen yalnız bir yazar ve okutmandı kendisi. Onun sayesinde, yeniden dile getirme ya da açıklama çabasının ötesinde bir şey olarak bakmayı öğrendiğim metin yorumlamanın gizli hazlarını tadar oldum. Dersini hiçbir zaman resmi olarak almamış, kendisiyle de tanışmamış olmama rağmen, yazdıklarını büyük bir iştahla okumak dışında ara ara da şiir ve çağdaş kurmaca yazın derslerine girerdim. André Gide ve Graham Greene konulu bitirme tezimi —ne eziyetli bir süreçti o— değerlendiren iki kişiden biriydi ve yazılı eleştirisinde, "metin çözümlemedeki yetkinliği"mden övgüyle söz etmişti. 1965 yılında öldü.

Sözü edilmeye değer diğer şahsiyet ise ufak tefek, cevval, cin gibi bir adam olan felsefe profesörü Arthur Szathmary'ydi. Szathmary, öğrenci olsun, meslektaş olsun, büyük yazar olsun istisnasız herkesin baş belasıydı. Okulun sosyal hayatından hoşnutsuz öğrencilerin gözünde entelektüel yaşamın canlı bir temsili, hatta ete kemiğe bürünmüş haliydi. Fazlasıyla şüpheci bir adamdı; saygısız sorular sorar, çoğu zaman itirazların ve kusurların doğru bir biçimde dile getirilmesinin ancak seçkin insanlara mahsus bir beceri olduğunu hissettirirdi herkese. Princeton'a özgü kıravatlı ceketli ahlaki değerlerin yakınından uzağından geçmiyordu, işine sarılışının kariyer yapma ya da dünyevi başarı hırsına yorulabilecek bir yanı da yoktu. Belli belirsiz Avrupa aksanının sırrını kimse çözememişti. Sonraları, bir kez olsun ülke dışına çıkmamış bir Massachusettsli olduğunu, ancak savaş sırasında Japon savaş esirlerini sorguya çekmekle görevlendirildiğini itiraf etmişti bize. Erkek kardeşi de ünlü televizyon kahramanı José Jimenez'in yaratıcısı, yazar ve komedyen Bill Dana'ydı.

Kendi alanlarının en iyileri olan katı akademisyenler tarafından verilen insan ve toplum bilimleri derslerim, üzerinde durulmayı gerektirmeyecek ölçüde tarihsel bir düzende yol alıyordu. Müzik, yazın ve felsefe tarihine ilişkin okumalarım hem öğrenci hem de öğretmen olarak yapıp ettiğim her şeyin temelini oluşturdu. Princeton ders programının son derece geniş kapsamı, ne yapmakta olduğumun hiç de farkına varmadan bütün öğrenme alanlarını araştırma fırsatını verdi bana. Ama bu öğrendiklerim ancak Szathmary'nin

kışkırtıcı eleştirileriyle ya da Blackmur'un düşsel takviyeleriyle yoğrulduktan sonra daha derinlere iner, resmi akademik kazanımların ötesine geçer, bir biçimde tutarlı ve bağımsız bir düşünce yapısı inşa etmeye başlar oldum. İkinci yılımın ilk birkaç haftasında, çapraşıklığın ve kestirilemezliğin —özellikle yazma ve konuşmada ön plana çıkan ve halen beni büyüleyen çok katmanlı çapraşıklığın ve belirsizliğin— büyüsüne kapılmaya başladığımı fark ediyordum. İşin tuhafı, bu tutkumu körükleyenler de Fransızcada Coindreau, klasik edebiyatta Oates, İngilizcede Thompson, Landa, Bentley ve Johnson gibi, gerek yaklaşımları gerekse mizaçları açısından çok daha geleneksel diyebileceğim profesörlerdi. Müzikte ise önce kendimi armoninin ve kontrpuanın engelli parkurunda koşmaya zorlamış, ardından özellikle Beethoven'ın ve Wagner'in ele alındığı fazlasıyla tarihsel ve olgucu seminerlere katılmıştım; gerek müzisyenlikleri gerekse konularındaki uzmanlıklarıyla bu alanda örnek aldığım isimler ise Elliot Forbes ve Ed Cone'du.

Entelektüel anlamda ne denli çiğ olduğumun fazlasıyla farkındaydım; hele de kendimi, müthiş okurluk sezgilerini aynı derecede müthiş bir yazma yeteneğiyle tamamlayan sınıfın en parlak öğrencisi Arthur Gold'la kıyaslamaya kalktığımda bu hissim daha da pekişiyordu. O günlerin Princeton ortamında onun gibi —hatta eline su dökemeyecek bile olsam benim için de geçerliydi bu— bir entelektüel olarak varlığını sürdürebilmek neredeyse mucizevi bir şeydi. Üçüncü sınıfta ikimiz de Harvard'a geçmeyi düşünüyorduk ve ağızlarında pipoları, üstlerinde tüvit ceketleriyle öğretmenler kadar öğrencilerin de birçoğundan buram buram yayılan entelektüellik karşıtlığıyla çekişme halindeydik. Princeton'daki son iki yılımda, bir yandan üye olduğum kulüpten nefret ederek —etrafta ucuz lokanta olmadığından yemek yemek için oraya gitmek zorundaydım— bir yandan da ev partilerinden, rakun derisi montlardan ve ardı arkası kesilmeyen içki muhabbetlerinden ibaret olan hafta sonu sosyal hayatıyla kendimi bağdaştıramayarak enikonu yalnızlaştım. Ama bu yalnızlığım içinde entelektüel anlamda verimli günler geçiriyordum. Çoğu birbiriyle ihtilaf halinde olan, beni birbiriyle uzlaşması olanaksız, farklı farklı yönlere çeken bir dizi gizli akıntıyı harekete geçirmişti Princeton. Ne Kahire'ye dönme fikrinden ne de babamın

işinin başına geçme düşüncesinden vazgeçebiliyordum; bir yandan da öğrenimime devam etmek, akademisyen olmak istiyordum. Öte yandan müziğe giderek daha çok merak sarıyor, yıllarca süren neticesiz piyano derslerine rağmen, işi müzikten başka hiçbir şey yapmayı düşünememeye kadar vardırıyordum.

Ellili yıllarda Princeton, dünyada olup bitenlere hepten ilgisiz, kendini beğenmiş, apolitik bir kurumdu. Futbol maçları, araba yarışları ve partiler sayılmazsa, siyasal anlamda müşterek hareket eden bir Princeton'ın varlığından söz edilemezdi. Kolektif bir duruşu andıran tek etkinlik, sınıf arkadaşım Ralph Schoenman'ın (daha sonra Bertrand Russell'ın sekreteri ve sözcüsü olmuştu) düzenlediği toplu Alger Hiss ziyaretiydi, ki o da meraklı üniversite öğrencileriyle olay çıkarmak için fırsat kollayan bir alay protestocudan ibaret olan bir kalabalığın gövde gösterisinden öte bir şey olmamıştı. 1956 sonbaharındaki Süveyş İşgali'ne dek (annemle babam orada olduğundan, tıpkı Kahire yangınında olduğu gibi uzaktan da olsa büyük bir duygusal gerilimle deneyimlediğim bir olaydı bu), siyasetle olan bütün ilişkim, başta İbrahim Abu-Lughod —Amerika'ya yeni gelmiş Filistinli bir mülteciydi ve Princeton'da Ortadoğu Çalışmaları' nda doktora yapıyordu— olmak üzere lisansüstü öğrencisi olan Arap arkadaşlarımla yaptığım sohbetlerle sınırlı kaldı. Yine de bu şahsi fikir alışverişleri haricinde, Nâsır Mısırı'nda olup bitenlere ilişkin gün geçtikçe artan kaygılarımı paylaşabileceğim, konuşabileceğim kimsem yoktu. Ama Süveyş Krizi sırasında, iki yıl boyunca habersiz olduğum bir şeyi keşfettim: Oda arkadaşlarımdan Tom Farer —ki arkadaşlığımız halen sürüyor— Yahudi olmasına rağmen ne İsrail'i ne de İsrail'in yaptıklarını destekliyordu. Arthur Gold'la yaptığımız hararetli bir tartışma esnasında, Gold'un benimkiyle taban tabana zıt bir bakış açısını benimsemesi üzerine, İsrail'in (Filistinliler olarak) bize yönelik insafsızlığı (bunu ben söylemiştim) yüzünden atıştığımızı anımsıyorum bir de. Ama bu münferit bir olaydı ve o sıralar Princeton'da ilgilendiğim şeylerle hiçbir bağlantısı yoktu. Yıllar geçtikçe, Gold'la fikir ayrılığımız da her nasılsa azaldı. Princeton'da kimsenin McCarthy'yi ciddiye aldığı yoktu ve bir Princeton profesörünün komünist fikirleri yüzünden işkence gördüğü de vaki değildi. Aslına bakılırsa Princeton'da solun hiçbir türünün varlığından

dahi söz edilemezdi. Marx neredeyse hiç okunmuyor, okutulmuyordu ve birçoğumuz için Gordon Craig'in Tarih I'de Hitler'i (insanın kanını donduran canlandırmalarla) anlattığı son büyük ders, çağdaş tarihe en çok yaklaştığımız andı.

İşliklerin, bir terzi dükkânının (birinci sınıfların tenis antrenörü işletiyordu burayı), bir kafeteryanın, küçük bir tiyatro salonunun ve çeşitli dinlere —Katolikler, Yahudiler vs.— mensup öğrencilere ayrılmış birkaç ofisin bulunduğu Dodge Binası'nda çok tuhaf bir şey yaşandı bir keresinde. Kafetaryaya doğru giderken birden Hillel Vakfı'nın hahamıyla burun buruna geldim; ofisinden çıkmış aşağı iniyordu ve ister istemez göz göze geldik. "Sen Mısırlıydın değil mi?" dedi bana hafif tepeden bakar bir edayla. Yalnızca beni tanımakla kalmayıp nerede oturduğumu da biliyor olmasına hayret ederek bu küçük istihbaratını doğruladım. "Mezun olunca ne yapmayı düşünüyorsun peki?" diye sordu küstahça. Lisansüstü öğrenimi görmek, hatta tıp okumak (bölümüm insan ve toplum bilimleri olmasına rağmen Princeton öğrencilik hayatımın en az yarısı boyunca temel tıp eğitimi görmüştüm) istediğime dair bir şeyler geveliyordum ki, sabırsızca lafımı ağzıma tıkadı. "Bunu kastetmedim. Eğitimin tamamen bittikten sonra diyorum." Sonra cevabımı beklemeden bir vaaz vermeye girişti: "Mısır'a geri dönmelisin. Halkının sana ihtiyacı var. Hekimlere, mühendislere, öğretmenlere ihtiyaçları var. Arap dünyasında büyük bir sefalet yaşanıyor, cehalet alıp başını gitmiş, insanlar hasta. Bu da sen ve senin gibileri vazgeçilmez kılıyor." Bunları dedikten sonra bir kez daha cevabımı beklemeksizin binadan çıktı.

Bu olay Süveyş İşgali'nden önce, üniversite gazetesinde savaşı Arap bakış açısıyla değerlendireceğim bir yazı yazmaya gönüllü olduğum sırada olmuştu. Makalem, 1967'den sonra yayımlanmış olsaydı toplayabileceği tepkilerin hiçbirini üzerine çekmeden sessizce yayımlandı. İlk siyasal yazımdı bu. Ne var ki bu denli kolay yayımlanabilmesini, siyasi öfkeden fazlasıyla arınmış olmasına, siyonizme ilişkin görüşlerin olabildiğince kısık bir sesle —Eisenhower'ın İsrail'i Sina'dan çekilmeye zorladığı sırada kaleme alınmıştı ne de olsa— dile getirilmiş olmasına borçluydu sadece. Öyle bile olsa, Washington'da Malik çiftiyle geçirdiğim vakitler sayesinde Soğuk

Savaş gerilimlerinin ve Arap dünyasındaki sorunlu yönelimlerin farkındaydım en azından.

Yalnız o dönemin siyasi olaylarına değil, yaşamımın kalan kısmında entelektüel ve siyasal bakış açımı o ya da bu biçimde etkileyecek olan tüm siyasi akımlara ve meselelere ilk kez, Princeton'da okuduğum sıralarda eğildim. İdeolojinin, komünizmin, Doğu'yla Batı arasındaki büyük kavganın ne demek olduğunu Malik'in ağzından yine o günlerde dinlemiştim. Malik daha o zamandan John Foster Dulles'a yakın duruyor, dönemin Amerikan yaşantısında iz bırakmaya başlıyordu: Üniversiteler onu fahri doktorluklara boğuyordu; durmadan seminerler veriyor, her ortamın aranan kişisi oluyordu. Princeton'ı da beni de bundan gizli bir zevk alırcasına küçümsüyor da olsa, benimle oldukça uzun soluklu konuşmalar yapmaya gönlü vardı (tabii benim arada bir sorduğum sorular sayılmazsa iki kişilik bir sohbet etmek mümkün değildi onunla). Sonraları anladım ki Malik'in derdi aslında, Nâsır'ın, Müslüman olduğu yetmiyormuş gibi bir de Sovyetler Birliği'yle yakınlaşmasıydı; istatiksel ve demografik verilerle dolu o söyleminin ardında komünizm ve İslam'la olan hesaplaşması yatıyordu. Yine de dediklerine karşılık herhangi bir karşı-sav öne sürmeyi başaramıyordum: Benim yalnızca bir üniversite öğrencisi olduğumu, kendisininse gerçek dünyada yaşadığını, önemli insanlarla dirsek temasında olduğunu, gördüklerini ve bildiklerini benim görmeme imkân olmadığını her hareketi, her sözüyle gözüme sokuyordu çünkü.

Malik'in siyasi meselerle ailevi yakınlığımızı birbirine karıştırmaya teşne tavırları, "biz"e yönelik bir tehdit olarak algıladığı (ki anladığım kadarıyla Lübnanlı akrabalarımın çoğu da böyle bir tehdit olduğu konusunda hemfikirdi) dış mihraklara ilişkin ısrarı yüzünden cemaate ve samimi ilişkilere dair anlayışlarımızın sürekli karşı karşıya gelmesi gerçek anlamda canımı sıkıyordu. Kendi payıma, ne yaparsam yapayım sözünü ettiği o mihrakların varlığını hissedemiyor, Hıristiyanlar sıfatıyla kendi konumumuzu korumanın bir yolu olarak toplumsal değişimlere karşı koymamızın ya da çoğunluk kültürünü karşımıza almanın gerekliliğine inanmıyordum. Bana sorsanız, ayrı bir konumumuz olduğunu bile düşünmüyordum. İşte entelektüel duruşla, kabilelere, mezheplere, ülkelere du-

yulan kör sadakat arasında oldum olası var olmuş olan uzlaşmazlık ilk kez bu Washington tartışmaları sırasında zihnimi meşgul etmeye başladı ve halen de eder. Hiçbir zaman bu iki duruş arasındaki uçurumu kapama ihtiyacı duymadım, tersine bir karşıtlık olarak birbirinden ayrı tuttum onları; yine de önceliğin milli ya da kabilesel bilinç yerine, kişiyi ne denli yalnızlaştırırsa yalnızlaştırsın entelektüel bilinçte olması gerektiğini düşünmüşümdür hep. Ne var ki doğruluğuna belirgin bir biçimde inanmaya başlamakla birlikte bu fikri üniversite yıllarımda söze dökmek benim için fazlasıyla güçtü. Ne kelime dağarcığım buna yeterdi, ne de kavramsal donanımım. Duygularıma, arzularıma fazlasıyla yenik düşüyor —tabii Princeton'ın sosyal anlamdaki çoraklığında aradığımı bulamayışımdan ileri geliyordu bu durum— bu yüzden de ileriki yıllarda yaşamımın olduğu kadar işimin de merkezini oluşturacak bu ayrımları gereğince yapamıyordum.

Kahire yıllarımın o amansız gündelik temposu, Princeton'da aynı derecede yoğun bir mecburiyet duygusuna bırakmıştı yerini: Duygusal anlamdaki tatminsizliğimi, kendime soluk aldırmaksızın okul etkinliklerine gömülerek telafi eder olmuştum büyük ölçüde. Spordan geri kalmamak için tenis oynuyor, ikinci yılımda girdiğim yüzme takımında yarışıyordum. Hem şarkı söylediğim hem de piyano çaldığım koro ve vokal grubu çalışmalarım kendime boş vakit bırakmamanın başka bir yoluydu. Princeton Müzik Dostları tarafından verilen cömert bir ödül sayesinde, New Yorklu ünlü öğretmenlerle (çoğunlukla Julliard Konservatuarı'ndan olurlardı) çalışmaya hak kazanmıştım bir de. İlk öğretmenim Erich Itor Kahn'ın ani ölümünden sonra, sırasıyla, korkunç ve sevimsiz Edward Steuerman'la, cana yakın Beveridge Webster'la, beceriksiz Frank Sheridan'la çalışmıştım. Ama hayal gücünden büsbütün yoksun o geleneksellikleriyle bu öğretmenlerin teki olsun, birkaç aylığına öğrencisi olduğum, korkunç sezgileri ve müzik yeteneğiyle beni büyüleyen Princetonlı öğretmenim Louise Strunsky'nin verdiklerini verememişti bana.

Princeton maceramın son demlerinde, elinden hiçbir iş gelmeyen, iki arada bir derede bocalayıp duran, bin parçaya bölünmüş biri (Arap, müzisyen, genç entelektüel, yalnız ve ayrıksı insan, ödevini bilen öğrenci, siyasi uyumsuz) olduğuma dair hissim, büyük kız

kardeşim Rosy'nin üniversiteden bir sınıf arkadaşı tarafından çarpıcı bir biçimde yüzüme vuruldu. Philadelphia'da bulunduğum sırada kız kardeşimle birlikte gitmeyi kararlaştırdığımız *Satıcının Ölümü* oyununa —Mickey Shaughnessey ve Willie Loman oynuyordu— kendi kendine gelin güvey olarak bizimle birlikte gelmeye karar vermesi üzerine tanışmıştım onunla. Kız kardeşim de o da Bryn Mawr'da ikinci sınıfa devam ediyorlardı. Kız kardeşim evden ayrılmanın felç edici acısını yeni yeni üzerinden atmaya başlamış olsa da Amerika'yı sevmek konusunda henüz pek yol alamamıştı. Arkadaşı ise aristokratik bir aileden gelen bir kampüs lideriydi; kendine has mütevazı güzelliğinin insanda uyandırabileği çekingenliği anında silen müthiş cana yakın bir karakteri ve güçlü bir cazibesi vardı. Çok uzun boylu olmasına karşın hayret verici bir zarafete sahipti. Oyun sırasında kendini hiç tutmadan hüngür hüngür ağlamış, sonra iade edeceğine söz vererek (sevinmiştim buna) mendilimi ödünç almıştı benden. Ön dişlerinde, yüz yüze konuştuğumuzda gizlemeye çalıştığı bir çarpıklık vardı.

Birkaç hafta sonra onu ikinci kez gördüğümde dişlerini de düzelttirmişti. Derken ona son derece yoğun ve tutkulu bir biçimde kapılmış olduğumu, her an onun yanında olmak istediğimi fark ettim; gerçekleşmesinin imkânsızlığından beslenen bir arzuydu bu. Princeton'ın katı kuralları, Bryn Mawr'ın uzaklığı ve çetrefil akademik takvimlerimiz sık sık buluşmamızı engelliyordu. Ne var ki, yalnızca yazları ve Dûru'ş-Şiveyr'de görüşüyor olsak da, Eva'yla olan ilişkimin dallanıp budaklandığı günlerdi bunlar bir yandan da. Hal böyle olunca Princeton'daki son yılımda, tıpkı Eva'mn Ortadoğu'daki yaşantımın ayrılmaz bir parçası oluşu gibi Amerikan yaşantımın ayrılmaz parçası olan Bryn Mawr aşkımın peşinden koşar oldum — ancak altı haftada bir buluşabilmemize, o buluşmadan da bir şey çıkmamasına rağmen. İç içe geçen, zalimce bir düzendir tutturmuş giden her iki ilişki de iffetli, belli sınırlar içinde kalan, tamamına ermemiş ilişkilerdi. Bu çekici Amerikalı kadın, on yıl sonra kendisinden yaşça daha büyük bir arkadaşının da dediği gibi, bir Artemis'ti sahiden; olağanüstü çekici ve bir o kadar da ulaşılmazdı gözümde.

Ellili yılların sonlarında Eva'yla olan ilişkim bittiğinde, esrarengiz, tuhaf biçimde ihtiraslı ve giderek daha da ulaşılmaz olan bu

Amerikalı kadınla düzensiz aralıklarla görüşmeyi sürdürdüm. Kısa sürede biten mutsuz evliliğimin ardından bir kez daha Bryn Mawr arkadaşıma geri döndüm. Sürekli tırmanan ve anlaşılmaz bir biçimde yine sürekli sönen bir cinsel arzu eşliğinde, hatta bu arzu iliklerimize işlemiş bir halde on iki ya da on üç yıl boyunca aralıklı olarak görüştükten sonra nihayet gerçek bir çift olduk ve neredeyse iki yıl birlikte yaşadık. Bir entelektüel olmadığı gibi, hayatına belirgin hedefler çizmiş biri de değildi. Yükseklisans öğrenimimin ilk yılı olan 1958-59 döneminde ikimiz de Harvard'daydık; ben edebiyat okuyordum, o da eğitim bilimleri bölümündeydi. Aynı yılın sonbaharında, başka biriyle olan ilişkisindeki sorunları anlatmıştı bana bir keresinde (bu beni hem incitmiş hem de şaşırtmıştı, yine de sükûnetimi koruyup ona bir dost gibi kulak vermeyi ve tavsiyelerde bulunmayı başardım). Bu konuşmaya rağmen, yılın ortasına gelindiğinde yine düzenli biçimde görüşür olmuştuk. Özel bir okulda öğretmenlik yapmak üzere bir süreliğine New York'a gitti. Sonra yine öğretmenlik yapmak üzere iki ya da üç yıllığına Afrika'ya gitti. Tiyatro ve sinemaya her zaman merak duymuş olmakla birlikte eğitim bilimleri mezunu olduğundan öğretmenlik yapmakta karar kıldı. Yine de kişisel izlenimim, gençlerle iletişim kurmaktaki olağanüstü yeteneğine rağmen öğretmenliğin onun gözünde seve seve yaptığı bir meslekten çok bir iş olduğu yönündeydi.

Cazibesinin o muazzam gücünü, cinsel anlamda bir süre ulaşılmaz kalan bedeninin o masalsılığını, onunla birlikte olmanın karşı konulmaz hazlarını, beni isteyişindeki ve reddedişindeki su katılmadık kestirilemezliği, yokluğunun ardından ona yeniden kavuşmanın verdiği hudutsuz keyfi anlatmak mümkün değil. Yıllar boyu beni ona bağlayan şeyler bunlardı işte. Kapı ağzından büyülenmiş gözlerle baktığım, ama beni asla içeri buyur etmeyecek o ideal Amerika'yı temsil ediyordu bazen de gözümde. "Ayıp şeyler söyleme, ağzına biber sürerim" dercesine ahlakçı bir yanı vardı ve bu da bazen yanında kendimi daha da yabancı hissetmeme, küskün bir halde kendime, davranışlarıma çekidüzen vermeme yol açıyordu. Bir de bana aristokrat ve az çok da züğürt olarak takdim edilen (ve sonradan ilişkimizde önemli rol oynayan) ailesi vardı. Söz konusu züğürtlük, sevgilimin çalımından geçilmeyen avukat babasının, ta-

mamen idealist gerekçelerle don kişotluğa soyunarak, savunma bakanlığı gibi boyundan büyük mercileri karşısına almasından ve bu süreçte iflas etmesinden kaynaklanıyordu. Yine de, uzunca bir süre tanıştırılmadığım ailesinin kendilerine göre zevkleri, görgüleri, zarafetleri, kitaplardaki dile taş çıkartan bir incelikleri olduğu da kesindi. Hatta bu yüzden onların yanında bazen neredeyse dalkavukluk etmeye teşne bir hale düşüyordum. Kendisine hayatta en yakın olan kişi, ünlü bir sporcu olan en büyük ağabeyiydi. Benimle yaşıt olmasına rağmen Harvard'da okuyordu. Sanırım onları yalnızca iki kez yan yana gördüm, ama kız arkadaşımın yıllar içinde onun hakkında anlattıkları, alışılmışın dışında bir ağabey-kardeş ilişkisi hissi uyandırmıştı bende: sevgiyi, korkuyla karışık bir saygıyı ve çaresizce arzulamama karşın her seferinde olanaksızlığı kanıtlanan birleşmemizi engellediğini yıllar yılı belli belirsiz hissettiğim bir çeşit aşkı —evet aşkı— da içeren bir ilişki. Şimdi düşünüyorum da, bu anlamda onlara karşı fazla hoşgörülü davranmışım.

Benden ayrılma eşiğine geldiğinde —ki bu eşiğe sık sık geliyordu— içimde uyandırdığı o korkunç terk edilmişlik duygusunu şu anda kelimelere dökmem mümkün değil. "Seni seviyorum, ama sana *âşık* değilim," demişti beni yeniden görmek istemediği kararım dile getirirken. Bu konuşma 1959 yazının sonlarında, Kahire'ye dönüşümün ve uzun yaz tatilimin arifesinde yapılmıştı. Harvard'da yükseklisans öğrencisiydim ve Nâsır'ın sosyalist kanunlarıyla, millileştirme harekâtıyla, yurtdışı hesapları yasadışı ilan edişiyle —ki işimiz bu hesaplar üzerine kuruluydu— iyiden iyiye köşeye sıkışan baba işinden yakamı henüz sıyırabilmiş değildim. Havaalanından çıkıp şehre girdiğim an, doğrudan bir tehdit hissettim üzerimde; öylesine derin bir güvensizlik hissiydi ki bu, bir aile olarak bu topraktan kökünden kopartılıyor olduğumuz gerçeğinden başka hiçbir açıklaması olamazdı. Tabii Mısır'daki kökümüz ne kadar kökten sayılırsa... Bundan sonra nereye gidecektik peki?

Birkaç gün sonra şehrin her zamanki temposu —insanlar, nehir, Cezire Kulübü'nden tanışlarım, yatak odamın penceresinden görebildiğim piramitler, hatta trafik bile— ruhumu teskin etmişti. "Burası Doğu," deyişini anımsıyorum annemlerin bir arkadaşının, "burada her şey yavaş yavaş olur." Ani değişiklikler olmaz. Sürprizlere

yer yoktur. Gelin görün ki her yeni günle birlikte yürürlüğe konulan "Arap sosyalist" kanunlarının haddi hesabı yoktu. İç çelişkilerime ve endişelerime rağmen her gün tıpış tıpış babamın işine gitme düzenine girmiştim. Oysa, tıpkı önceden olduğu gibi, burada yapabileceğim gerçek bir iş filan yoktu. Derken bir gün Chartres'dan bir kartpostal aldım. Kız arkadaşımdandı; iki hafta sonra Kahire'de ziyaretime gelip gelemeyeceğini soruyordu. Daha büyük bir saadet hayal edemezdim herhalde. Ama gelişinden bir hafta sonra Artemis sendromu bir kez daha hortladı. "Gitmem gerek," diyor başka da bir şey söylemiyordu. Birkaç hafta sonra yeniden birlikteydik, sonra yeniden ayrıldık, sonra yeniden birleştik ve ilişkimiz böylece sürüp gitti.

Afrika'ya gitmesinden birkaç ay sonra apar topar geri dönmek zorunda kaldı. Ağabeyi yatağa düşmüştü. Lösemi olduğu anlaşılan ağabey —otuz yıl önce etkili bir tedavisi olmayan bir hastalıktı bu— üç hafta sonra kollarında can verecekti. Kız arkadaşımın hayatında yediği en büyük darbe oldu bu. İki yıl daha kalmak üzere yeniden Afrika'ya döndü dönmesine ya, bu süre içinde kaybının büyüklüğünü, bu kaybın onun için ne anlama geldiğini tam olarak kestirebilmekten uzak kaldım. Sonra birbirimizden uzaklaştık, ben yükseklisans öğrenimimi tamamlayıp Columbia'da çalışmaya başladım ve ilk eşimle evlendim. Evliliğim çatırdamaya başlayınca ona geri döndüm; ama ona olan hislerim de değişmişti. Artemis uğruna bunca yıl bekleyişim sona ermişti. Bir zamanlar hayatımın içine öylesine girmiş, bastırılmış ve susuz kalmış gizli kişiliğim için öylesine vazgeçilmez olmuştu ki, onsuz bir yaşam düşünemez hale gelmiştim. Sırtıma bir ödev gibi yüklenen "Ed"e ya da "Edward"a değil de her zaman farkında olduğum ama kolay kolay ya da istediğim anda ulaşmayı başaramadığım, ne zamandır bir tek kendime saklamış olduğum o yeraltı kişiliğime hitap ediyordu sanki doğrudan. Ama bu yanıma ancak kendisinin yanında olduğumda ulaşabiliyordu görünüşe bakılırsa. Bir gün aniden (aslında Lübnan'da kafamı dinlediğim birkaç haftalık bir sürenin ardından), sükûnetine kavuşmuş ruhum, bu ilişkiyi artık sürdüremeyeceğimiz gerçeğini kabullendi. Miadımızı doldurmuştuk. Böylece ilişkimiz bitti.

Princeton'dan 1957 Haziranında, aynı günlerde çıkardığım kızamıkçık eşliğinde mezun oldum. Annemle babam da Phi Beta Kappa

törenini izlemek ve profesörlerimden bazılarıyla tanışmak üzere Amerika'ya gelmişti. Çok iyi bir ortalamayla mezun olmama rağmen babam bütün öğretmenlerime inatla, adeta aksini ima edercesine elimden gelenin en iyisini yapıp yapmadığımı soruyordu. Annem sonradan başarılarının (ki bunların içinde bir yıl ertelediğim koskoca bir Harvard bursu da vardı) babamı ne denli gururlandırdığına nafile inandırmaya çalışmıştı beni. Profesörlerin çoğu (öyle de berbat bir huyları vardır ya) kibarca bir şeyler geveleyedururken, bir tek Szathmary neye uğradıklarını şaşıran annemle babamı, "Elinden gelenin en iyisini yaptı mı?" sorusunun mantıki yapısındaki (mantıksız yapısı desek daha doğru olurdu ya) felsefi anlamsızlığa ilişkin kısa eleştirisiyle tam anlamıyla topa tutmuştu. İçimden kıs kıs gülerek bir yandan eleştirel düşünce alanındaki alt edilemezliğinden dolayı Szathmary'yi kutluyor, bir yandan da ileride onun gibi olabilmeyi diliyordum.

Farklı fikirler arasında öylesine bölünmüştüm ki, sonunda bir yıllığına Kahire'ye dönüp, eğer babamın işini devralacak olursam —o sıralar hayatımda hep bir "eğer" vardı zaten— süreceğim yaşantıyı yaşayarak denememin daha iyi olacağına karar verdik annemlerle birlikte. Ama o deneme yılı (1957-58) bir dizi "hayır"la sona erdi. Hayır, babamın sahip olduğu, onun tarafından var edilmiş bir işte çalışamıyordum: Bu iş onun karasularıydı ve ona duyduğum bağımlılıktan nefret ediyordum. Para ve mal mülk meselelerinde ne yapsam babamı alt edemeyeceğimden adım gibi emindim. Maddi ihtiyaçlarımı cömertçe karşılamakta olduğu Princeton yıllarımda, hatta Harvard'da yükseklisans yaptığım yıllarda dahi eve dönüşlerde ayaklarımı geri geri götüren bir şey varsa o da o gün beni bekleyen sınavdı. Babam enikonu tedirgin ve huzursuz bir halde etrafımda dört dönüp durur, nihayet, "Edward, seninle biraz konuşabilir miyiz?" sözleriyle huzursuzluğuna son verirdi. Bu "birazcık konuşma"mızın içeriği on yıl boyunca hiç değişmemiş, her sene şaşmaz bir biçimde kendini tekrar etmişti. Babam önce cebinden bir kâğıt parçası çıkararak buradan dolar cinsinden bir meblağ okurdu. "Bu yıl sana 4356 dolar göndermişim. Bu paradan ne kadar arttı?" Eve döner dönmez bu soruyla karşılaşacağımı bildiğim için ve asla harcadığım paranın hesabını tutmadığım için, uzun uçak yolculuğu-

mun en az birkaç saati, diken üstünde, okul harcını, oda kirasını ve yemek giderlerini de içeren masraflarımın bir listesini çıkarmaya çalışmakla geçerdi. Masraflarımla babamın gönderdiği meblağ arasında her seferinde koca bir uçurum olduğundan babamın karşısına çıktığımda feci bir suçluluk duygusuyla baş başa kalır, ya nutkum tutulmuşça susar ya da kendimi bir budala gibi hissederdim. "Berbere elli dolar verdim diyorsun. Hadi onu çıkartalım. Öyle bile olsa bin beş yüz doları ne yaptığın hâlâ belli değil. O parayı kazanmak için benim ne kadar çok çalıştığımın farkında mısın sen? Bankada ne kadar paran kaldı peki?" diye soruverirdi sonra da, bana kendimi aklamam için bir şans veriyormuşçasına. Oysa yaz tatilinden önce bir on dolar dışmda bankadaki bütün paramı da çekmiş olurdum. Bunun üzerine rahatsız edici bir biçimde sitem ederdi bana. Aynı sahne yirmili yaşlarımın ortasına dek defalarca tekrarlandı durdu.

Görülmedik cömertliğiyle bu tutumunu bir türlü bağdaştıramıyordum. Sanki Boston'da aldığım piyano derslerine o paraları veren, 1958 yazında yaptığım uzun Avrupa seyahati sırasında İtalya'da bir araba almama izin veren, Beyrut'ta, Salzburg'da, Lucerne'de ve daha bir sürü yerde geçirdiğim haftaların bütün masraflarını üstlenen adam o değildi. Bir şey isteyecek olduğumda, ona evet dedirtmenin tek yolunun annemi araya sokmak olduğunu düşünüyordum; zira kendi başıma bir şey istemeye kalktığımda, istediğim şey ne olursa olsun ilk cevabı daima "hayır" olurdu. Zaten doğrusunu söylemek gerekirse ondan kendim bir şey isteyemeyecek kadar sıkılgan, gözü korkmuş ve utangaçtım çoğu zaman. Babam öğrenim ve öğrenim dışı masraflarımı karşılıyor olmasına rağmen gerçek şuydu ki, ne ben onunla para konusunu konuşabiliyordum ne de o para konusunda rahat olmama sıcak gözle bakıyordu.

Öte yandan babamın bariz bir patron bakış açısına sahip olduğu da unutulmamalı, ki bu benim asla kazanamadığım ya da kurnaz ve sessiz sedasız manevralarla özellikle kazanmaktan alıkonduğum bir bakış açısıydı diye düşünüyorum. Filistin'in düşmesine dek babam ve kuzeni Boulos'un (Boulos 1939'da ya da 1940'ta ölmüştü) ailesi Mısır'daki ve Filistin'deki işlerdeki ortaklıklarını sürdürmüşlerdi. Bu ortaklık süresince hiçbirimizin, hele de babamın mağazadan imzasız bir çöp bile almışlığı yoktu. Babam, adına "şirket çıkarları"

dediği şeyin korunmasına büyük özen gösteriyordu. Bu özen de içimizden birinin en ufak bir savurganlığının ya da düşüncesiz bir harcamasının dizginsiz bir öfkeyle karşılanmasını getiriyordu beraberinde. Yıllar yılı —ki bu süre içindeki kazancı, Mısır hükümetine, İngiliz ordusuna, Shell ve Mobil Petrol gibi büyük şirketlere yaptığı büyük çaplı ofis makineleri ve eşya satışlarına dayalıydı— "Kulüpte pasta yemek uğruna çarçur ettiğiniz o elli kuruşu kazanmak için kaç kalem satmam gerekiyor biliyor musunuz siz?" diye çıkışıp durmuştu bize. Bu akıl almaz masala yirmi bir yaşıma gelinceye kadar saf saf inanmıştım. İşin iç yüzünü anladığımda, "Sen hangi kalemden bahsediyorsun? Kalem filan sattığın yok senin. Monroe hesap makineleri satıyorsun ve bir satıştan da binlerce sterlin kaldırıyorsun," diyerek ona kafa tuttuğumu gayet iyi anımsıyorum. Bu çıkışım nihayet çenesini kapamıştı; yine de yüzündeki o sinsi gülümseme, hiç huyu olmamasına rağmen bu kez alt edilmiş olmaktan hoşnut olduğu hissini uyandırmıştı bende.

Kelimenin tam anlamıyla sıfırdan başlayarak kurduğu işinin tek patronu konumuna geldiğinden, babam işini korkunç derecede sahiplenir, tam anlamıyla patron gibi davranırdı. Bu yüzden de hiçbir şey gözünden kaçmaz, bilmediği tek bir ayrıntı olmaz, bürosunun, mağazalarının, fabrikalarının hiçbir köşesi kılı kırk yaran teftişinden kaçamazdı. İşyeri sabah sekizde açılır, saat birde yemek arası için kapatılır, dörtte (yazları dörtte, kışları ise üç buçukta) yeniden açılır ve yedi buçukta kepenkler kapatılırdı. Cumartesi yarım gündü, pazar ise haftalık tatil günüydü. Babam asla öğleden sonraya kalmaz, her gün tam dokuz buçukta kapıdan girerdi. Yortularda işyerine Amerikan bayrağı astırırdı; bir Kahire ziyareti sırasında Princeton'dan tanıdığım bir doğubilimci arkadaşım babamın bu alışkanlığı karşısında çileden çıkmış, bu davranışın uygunsuzluğuna ilişkin bir nutuk çekmişti bana (sanırım birtakım engeller yüzünden babamı görme, onunla tanışma fırsatını bulamadığındandı böyle atıp tutması): "Burası Mısır," diyordu bilmediğim bir şey söylercesine. "Bu bayrağı burada dalgalandırmak Mısırlılara bir hakarettir." Oysa babamın bu halleri Mısırlı çalışanlarının birçoğuna gayet doğal geliyordu. Bütün müşterilerini tek tek tanırdı; satış elemanlarından birinin müşteri karşısında zayıf kaldığını hissettiği an yanlarında bi-

ter, müşteriyle kendisi bizzat ilgilenirdi. Ne olursa olsun, o sarsılmaz, hayranlık uyandırıcı düzeni gerek Abdu'l-Hâlik Servet Caddesi'ndeki mağazanın gerekse Şerif Caddesi'ndeki bürosunun her yanına sinmişti ve bu düzenden, benim asla sahip olmadığım bir şey, bariz ve kafa tutulmaz bir patronluk yayılıyordu buram buram.

Bense yoldan geçmekte olan alelade biri, bir yabancıydım. Tabii, üst düzey yöneticilere varıncaya kadar bütün personel benden "Mister Edward" biçiminde söz ediyordu; ama bu unvan hem gülünç hem de utanç verici gelmişti bana oldum olası. Babamın şirketinden "biz" ve "bizim" gibi sahiplenici sözlerle bahsedemiyordum ve bu şirket içinde asla belli bir işim, bir görev tanımım olmamıştı. Babamın oğlu olarak onunla birlikte çalışmamı istediğini hissediyordum hissetmesine ya, bütün bir yıl boyunca saat sekizde tek başıma arabayla işe gitmiş, bütün günümü mağazada ve büroda geçirmiş, öğleden sonra bu kez yalnız olarak işyerinde kalmayı sürdürmüş, üstelik tüm bunları yerine getirecek belli bir görevim, halledeceğim belli bir iş, başında olacağım bir bölüm veya hizmet olmaksızın yapmış olmama hâlâ akıl sır erdiremiyorum. Bana düzenli olarak yapacağım bir iş vermesini istediğimde babam, "Burada olman bana yetiyor," diyordu her seferinde. Annem bile babamın bana biçtiği bu görülmedik ölçüde muğlak, hatta bir bakıma kişisel becerilerimi hafife alan —ne de olsa bir Princeton mezunuydum ve Phi Beta Kappa'nın da üyesiydim— görev tanımsızlığına arada bir isyan eder, yine de bir şey değişmezdi. Duyup duyacağımız tek şey, "Burada olman bana yetiyor!" olurdu yine.

Noel zamanına gelindiğinde sabahları "işe" daha geç gider olmuştum. Öğleden sonraları babam kulüpte briç oynarken, ben de onun bürosunda yalnız başıma oturur, ya kitap okur (bir haftamı Auden'ın nesi var nesi yoksa okuyarak geçirdiğimi, başka bir hafta Alain'in Pléiade basımına göz gezdirdiğimi, bir diğer hafta Kierkegaard ve Nietzsche üzerine kafa patlattığımı, başka bir haftamı da Freud okumakla geçirdiğimi bilirim), ya şiir yazar (ki bu şiirlerin bir kısmını Beyrut'ta yayımlatmıştım), ya müzik eleştirileri döşenir ya da arkadaşlarıma mektup yazardım. Ocak ayının sonlarında evde kalarak piyano çalışmaya başladım. Oysa babam hiçbir şey olmamış gibi davranıyor, hiç istifini bozmuyordu. Ona kafa tutup tutma-

ma konusunda fazlasıyla kararsızdım; üstelik nedenini nasılım halen çözemediğim bazı gerekçeler yüzünden, onun mirasında hakkı olan en büyük oğul, hatta tek oğul olduğumu dahi hissetmiyordum. SSCo asla benim olmamıştı. Babam o yıl boyunca her ay bana iki yüz Mısır sterlini vermeye devam etti, ki bu o zamana göre hiç de fena sayılmayacak bir ücretti. Bana maaş vermekle kalmıyor, her ayın son günü diğer çalışanlarla birlikte sıraya girmemde, bordroyu imzalamamda (vergi kanunları yüzünden bordroda adım "Edward Wadie" olarak geçiyordu) ve maaşımı nakit olarak almamda da ısrar ediyordu. Eve geldiğimde değişmez olarak en nazikane halini kuşanıp benden parayı geri ister, bunun "nakit akışı"nı sağlamak için yapılan bir formalite olduğunu, istediğim zaman kendisinden istediğim miktarda para alabileceğimi söylerdi. "İstemen yeter," derdi. Ben de her zamanki itaatkârlığımla, eline bakmaya mahkûm kalarak isterdim tabii.

Para onun parası, iş de onun işiydi ne de olsa. Bu iki gerçek beni öyle derinden etkiledi ki, sonunda kendimi yalnızca babamın işe yaramaz bir uzantısı ya da çalışanlarının beni adlandırdığını tahmin ettiğim haliyle "patronun oğlu" olarak görür oldum. İşte olup biten şeylerin benimle uzaktan yakından alakası yoktu: Hasbelkader orada olan biriydim ben yalnızca ve işler başından beri olduğu gibi bensiz sürüp gidiyordu. Gerçi arada bir babamın işine yaradığım da olmuyor değildi. Özellikle 1960 yılında Nâsır'ın "Arap sosyalizmi" derken kastettiğinin döviz bazlı işlemlerin ve bu işlemler sayesinde yapılan ithalatın yasaklanması olduğu meydana çıkınca benim de nihayet çorbada tuzum olabilmişti. Babam bu yasağı delebilmek için üç ya da dört aşamalı karmaşık takaslı ihracat anlaşmalarını devreye sokmuştu. Bu anlaşmalara göre sözgelimi Mısır menşeli yerfıstıkları Romanya'ya satılıyor, karşılığında Fransa'dan lokomotif alınıyor, bu da Fransa'dan Mısır'daki babama damga makinesi ihraç edilmesine olanak veriyordu. Bu anlaşmaları kendimce takip etmeye çalışıyor, bunu da bir türlü başaramıyordum: En gözde aracısı Albert Daniel babamın karşısında hesap makinesiyle otururken babam bütün hesapları bir çırpıda kafasından (üstelik döviz kurlarını, komisyonları, dolardaki iniş çıkışları da hesaba katarak) yapıveriyordu. Onlar kendi aralarında anlaşmayı yaparken ben de bir yan-

dan bütün bunların ne denli yasal olduğunu düşünerek onları izlemekle yetiniyordum. Bu anlaşmaların yasallığını sorgulamakta haklıydım, çünkü hepsi de, babam gibi ithalatçıların tekerlerine çomak sokan güçlüklerin ve engellerin kanunlardaki açıklar kullanılarak bertaraf edilmesi üzerine kuruluydu bariz bir biçimde. Babam çelik ofis mobilyalarında yerli üretime geçmeyi çoktan akıl etmişti sözgelimi; ne var ki hammaddeyi halen dışarıdan almak zorundaydı ve bunun için çok daha karmaşık dalavereler çevirmek gerekiyordu. Ama babam ne gerekiyorsa yapmakta kararlı olduğundan, gereken hammadde çok geçmeden Mısır'a sokuluyordu.

Babamın bu alengirli işleri yapmaktan iyiden iyiye keyif duyar gibi göründüğünü anımsıyorum; ama ondaki bu gözle görülür keyif bende tam tersine umutsuzluk ve hatırı sayılır bir yetersizlik duygusu uyandırıyordu. Hiçbir zaman onlara yararlı bir katkıda bulunamıyordum, çünkü babam da Daniel de fazlasıyla hızlı, kendilerinden fazlasıyla emin ve ondan aldıklarım buna satma işlerinde fazlasıyla hünerliydi. Yine de hafta içi bir gün öğleden sonra babam —pek âdeti olmamasına rağmen— kulüpten aradı beni. Bürosunda oturmuş bir dergi okuyordum yanılmıyorsam. "Öğleden sonra birtakım evraklar —bir mukavele— getirecekler sana. Bunları imzalayıp kuryeyle Daniel'e göndermeni istiyorum senden." Ardından beni müdürlüğe terfi ettirdiğini açıkladı. "Ne de olsa sen de yönetici sayılırsın," dedi. Bu gelişme fazla üzerinde durulacak bir şeymiş gibi gelmedi bana: Benim yaptığım yalnızca, o öyle istiyor diye "orada bulunmak"tan, kırk yılın başında da işe yarar bir-iki şey yapmaktan ibaretti. Sözünü ettiği mukaveleler bir saat sonra imzalanmıştı. Bu işlem üzerinde daha fazla durmadığımı gayet iyi hatırlıyorum. Oysa söz konusu mukavelenin dünyadan habersiz imza sahibi sıfatıyla aslında kambiyo denetim kanununu çiğnemiş bulunuyordum ve sırf bu mukavele yüzünden sonraki on beş yıl boyunca Mısır'a dönemeyecektim. Polis memurlarının büroya gelerek beni aradıklarını, bir keresinde içlerinden birinin kendisini, beni ellerim kelepçeli bir halde yurtdışmdan getirmekle tehdit ettiğini anlatmıştı babam. Ama oğlunu düpedüz yasadışı bir iş yapmış durumuna sokan bu akıl almaz hata söz konusu olduğunda bile, suçlanması gereken kişinin babam olduğunu düşünmeyi başaramadım uzun süre. Bunun

yerine suçlanması gereken tarafın Mısır polisi olduğunu, dünya üzerinde kendimi iyi kötü evimde hissettiğim tek şehre on beş yıl boyunca adım atamayışıma, babamın kaderime bunca kayıtsız kalmasının değil de polisin olayı bu denli büyütmesinin yol açtığını varsaydım hep.

Bu gelişmelerle birlikte Kahire dünyamız bizi köşeye kıstırmaya, artık yalnızca imtiyazlı sınıfları değil, Ferîd Haddâd gibi solcu muhalifleri de şakaya gelmez bir biçimde hedef alan Nâsırcı saldırılarla birlikte gerçek anlamda unufak olmaya başladı. Ferîd'in ölümünden ve George Fahûm'un "yolsuzluk" yüzünden yargılanmasından sonra, yükseklisans eğitimimin ikinci yılına (1959-60) geldiğimde, Mısır'ın yabancı uyruklu sakinleri sıfatıyla sürdüğümüz hayatın sonunun gelmekte olduğunu da biliyordum artık. Aile çevremize elle tutulur bir endişe ve bunalım havası hâkimdi ve dostlarımızın çoğu Lübnan'a ya da Avrupa'ya taşınma planları yapıyordu (çoğunluğu taşındı da).

Harvard'da edebiyat yükseklisansı yaptığım beş yılım (1958-63), resmi öğrenim süreci anlamında Princeton'm entelektüel bir devamı niteliğini taşıyordu. Edebiyat fakültesinde geleneksel bir tarih anlayışının yanı sıra donuk bir şekilcilik hüküm sürüyordu; bu yüzden de öğrenci olarak yükümlülüklerimi yerine getirirken, 20. yüzyıla gelininceye dek dönemden döneme atlamanın ötesinde bir şeyler yapmanın bir yolu yok gibiydi. Saatlerce, günlerce, haftalarca doymak bilmezcesine kitap okuduğumu anımsıyorum. Ne var ki, ne profesörlerin verdiği derslerde, ne de aynı profesörlerin büyük ölçüde edilgen olan öğrenci kitlesine ilişkin beklentilerinde bu okumalarımı zenginleştirecek kayda değer bir şey bulamıyordum. Öğrencileri görünürdeki durgunluklarından sıyırabilecek en ufak bir kıpırtı dahi yoktu; belki de karşımızda çabalarımıza hayat veren entelektüel bir örnek olmadığından, hepimiz bu kurumda iğretiydik, huzursuzduk. Kendi entelektüel keşiflerim üniversite tarafından dayatılan müfredatın dışında, Princeton'da olduğu gibi Harvard'da da sayıları bir elin parmağını geçmeyen Arthur Gold, Michael Fried ve Tom Carnicelli gibi yetenekli ve özgün isimlerin açtığı ufuklar doğrultusunda gerçekleşti. Ortadoğu'nun düşüncelerimden gitgide uzak-

laştığı bu dönemde (o sıralar, 1961 yılındaki Berlin Krizi esnasında zorunlu askerlik celbine direnmeme, nihayet askerlikten yakayı sıyırmama yardım eden ve benden farklı olarak Amerika doğumlu bir hukuk öğrencisi olan Ralph Nader dışında tek bir Arap arkadaşım olmadığı ve Arapça hiçbir şey okumadığım göz önüne alınırsa son derece de doğaldı bu) benim açımdan en kayda değer olaylar, Vico'nun *Yeni Bilim*'i, Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* gibi metinler ve Sartre, Heidegger, Merleau-Ponty gibi düşünürlerdi, ki bunların tümü, Monroe Engel ve Harry Levin'in çok faydasını gördüğüm danışmanlıkları ışığında yazdığım bitirme tezimi biçimlendiren isimler olacaktı. İki kere, o günlerde Harvard'da rastlayıp rastlayabileceğiniz en avangard isimlerden biri olan I. A. Richards'm öğrencisi olma girişiminde bulundum; ancak iyiden iyiye yaşlanmaya başlayan bu hoca, her iki seferinde de yılın tam ortasında, dersinin tek taraflı olarak feshedildiğini sekreteri aracılığıyla bize bildirerek kürsüden çekildi. Benim gördüğüm haliyle Richards, o eski cesur düşünürün ahı gitmiş vahı kalmış gülünç bir minyatürüydü —muğlak, kibirli ve tutarsızdı— ve başyapıtı olarak nitelenen eseri de, okuduğum kadarıyla cılız ve güdük bir metin izlenimi uyandırmıştı bende. Kışkırtıcılıktan yana da, o karmaşık diline rağmen her zaman yeni ufuklar açmayı başaran Blackmur'un yapıtlarıyla boy ölçüşemezdi. Ara sıra, misafir sıfatıyla ders veren isimlerden birinin —ki o günlerde henüz pek yaygın bir gelenek değildi bu— beni heyecanlandırdığı da olurdu; bunlar içinde beni en çok etkileyenlerden biri de, kendi adlandırdığı biçimiyle "logoloji" dersleriyle Kenneth Burke olmuştu.

Harvard'da okuduğum yıllarda dahi, beni en çok etkileyen müzisyen, Kahire'ye otuzlu yılların ortalarında yerleşen Polonyalı cüce bir piyanist (boyu bir yirmi beşti), konservatuar müdürü ve öğretmen olan Ignace Tiegerman'dı. Bir piyanist, öğretmen ve müzisyen olarak sahip olduğu yetenekler, bildiğim kadarıyla pek az müzisyende vardı. Leschetizky'nin ve Ignaz Friedman'ın öğrencisi olan Tiegerman bir gemi yolculuğu sırasında geldiği Kahire'ye hayran olmuş, bir daha da buradan ayrılamamıştı. Nazizm kasırgasının kendi gibi Polonyalı Yahudiler için nasıl bir tehdit oluşturacağını gayet iyi öngörmüş olmasının da bunda büyük payı vardı tabii. Do-

ğu'ya özgü rehavete kapılması fazla uzun sürmediğinden, ben kendisini tanıdığım zaman çoktan piyano çalışmayı ve konser vermeyi bırakmıştı. Öyle bile olsa, Beethoven'ın olgun dönemlerinden Prokofiev'in ilk dönemlerine varıncaya dek bütün piyano literatürünü dağarcığında ve parmakuçlarında taşıyor, *Gaspard de la nuit* gibi parçaları ya da üçlü ve altılı aralıklarla örülmüş Chopin etütlerini inanılmaz bir kusursuzlukla, üstelik görülmedik bir zarafetle çalabiliyordu. Geç dönem Brahms parçalarına, Chopin noktürnlerine, mazurkalara, hele de Dördüncü Balad'a, *Impromptus*'a ve *Polonaise Fantaisie*'ye gelince, bu parçaları, tonlamadaki ve icradaki kusursuzluğuyla olsun, "doğru" tempoya ilişkin yanılmaz içgüdüleriyle olsun, anagojileriyle olsun, Tiegerman'ın çaldığı gibi çalabilen ikinci bir kişiyi ne işitmişliğim ne görmüşlüğüm vardı. Beni kelimelerle ifade edemeyeceğim kadar çok yüreklendirmiş, bunu da sözlerle değil ikinci piyanoda yapıp ettikleriyle, bir de icramda (benim çalışımı da kusursuz bir biçimde taklit edebiliyordu) nelerin değiştirilebileceğini bana bizzat piyano üzerinde göstererek başarmıştı. Her şeyden önemlisi de, öğrencisini sindirmeye, ona haddini bildirmeye eğilimli bir otorite değil, gerçek anlamda bir müzik yoldaşı olmasıydı. Müzik onun için hayatın bir parçasıydı; Kahire'deki sıcak pazar akşamlarında ya da sonraları Kitzbühl'deki küçük yazlığında yaptığımız uzun sohbetlerde, konudan konuya atlarken sohbetle piyano başında geçirilen saatlerin öylesine doğal bir biçimde iç içe geçmesinin başka bir açıklaması da olamazdı.

Müziğe gelince, gündelik çalışmanın fiziksel külfetine karşılık dinleti verme fırsatlarının azlığı beni entelektüel anlamda doyumsuzluğa ittiğinden profesyonel bir kariyer yapma fikrinden giderek uzaklaşıyordum. Şu da vardı ki, sahip olduğum yeteneğin kendime biçtiğim türden bir profesyonel kariyer için asla yeterli gelmeyeceğinin farkındaydım. Piyanoya, hayatımın geri kalanı boyunca kabul edilir düzeyde bir yetkinlikte tadım çıkaracağım duyumsal bir keyif olmanın ötesinde bir anlam vermekten beni caydıran, içimde yaşattığım Tiegerman örneğinden başkası değildi işin tuhafı. İyi bir amatörü gerçek anlamda yetenekli bir icracıdan ayıran ve tamamen ham yetenekle ilintili olan o ince sınırı aşamayacağımı, bir Tiegerman ya da 1959 ve 1962 yılları arasında Boston resitallerini kendimden ge-

çercesine hayran olarak dinlediğim bir Glenn Gould olamayacağımı hissediyordum. Onlar için bir parçayı perde değiştirerek çalmak, nota okumak, kusursuz hafıza ve elle kulağın mutlak koordinasyonu, çaba gerektirmeyen işlerdi. Oysa benim için bunların tümü gerçek anlamda zordu, her biri için ayrı ayrı uğraşıp didinmem gerekiyordu ve bu çabalarımın sonunda elde edebildiğim olsa olsa istikrarsız, şüpheli bir başarı oluyordu. Her şeye rağmen, benden on beş yaş kadar büyük eski bir Kudüslü olan, o sıralar dilbilim öğrenimi gören ve o günlere göre görülmedik ölçüde renkli ve abartılı tavırlı bir eşcinsel olan frapan arkadaşım Afif (Alvarez) Bulos ile konserler vermeyi sürdürdük. Ben piyano çalıyordum, Afif de güçlü bariton sesiyle bana eşlik ediyordu. Harvard günlerimden tanıdığım Afif, dehşet verici ölümüne dek Beyrut'ta da görüşmeyi sürdürdüğüm nadir okul arkadaşlarımdan biriydi. 1982 baharında, öğretmenlik yaptığı bu şehirde bıçaklanarak feci şekilde can vermesi tüyler ürpertici bir işaret, üç ay sonraki İsrail işgalinin ve yaşadığı yer olan Ras Beyrut'u dört koldan kasıp kavuran Lübnan İç Savaşı'nın da bir habercisiydi.

Cambridge'deyken, nazik ev sahibem Thais Carter'ın kiracısı olarak oturduğum Francis Caddesi'nin bir ucundaki evimde yapardık provalarımızı Afif'le. Orta yaşlı, boşanmış bir kadın olan Thais'in kızı, Rosy'nin Bryn Mawr'dan sınıf arkadaşıydı ve Florida'da oturan babası Mr. Atwood'un kendisiyle kalmak üzere Cambridge'e geldiği yaz ayları dışında yalnız yaşıyordu. Evinin üst katındaki iki kiralık odadan birinde üç yıl yaşamış, ev sahibemin kendini her fırsatta sezdiren zekâsı, misafirperverliği ve dost canlısı kişiliği sayesinde bu süre içinde fazlasıyla rahat etmiştim. Üç aşağı beş yukarı annemle yaşıt olan Thais, annem ne derece tez canlıysa o derece sabırlı bir insandı. Düzenleri altüst etmekten ve sarsmaktan zevk alan annemin tersine, düzenliydi. Saflığın ve işgüzar bir nezaket düşkünlüğünün benzersiz bir bileşimi olan annemin tersine sessiz ve pratikti. Ama dünya üzerinde böyle taban tabana zıt iki kişi daha düşünülemez de olsa annemle iyi arkadaş olmuşlardı. Thais, Afif'in her halinden buram buram akan eşcinselliğini hiç sorun etmeksizin hoş karşılıyor, arkadaşımın bu yanını eğlenceli bularak seviyordu. Annemse Afif'in varlığından düpedüz huzursuz oluyordu. 1959 yılında

anneme Afif'in eşcinsel olduğunu söylediğimde, annemin bu sözcüğün ne anlama geldiği konusunda hiçbir fikri olmadığını keşfederek hayretlere düştüğümü anımsıyorum; anlamını bilmiyordu bilmesine ya, sözcüğü duymak bile —cinsellik lafı her geçtiğinde olduğu üzere— gözle görülür bir tiksintiyle ürpermesine yetmişti.

Nedenini nasılını çoğun tam anlamıyla kavrayamasam ya da somut olarak anlayamasam da, o günlerde annemi halen nirengi noktam olarak görüyordum. 1958 yazında, İsviçre'de araba kullanırken bir motosikletliyle burun buruna çarpıştığım korkunç bir kaza geçirdim. Motosikletli öldü, ben de fena halde yaralandım. Çarpışma anının sanki bütün dünyayı kuşatırcasına çınlayan o korkunç gümbürtüsünü hatırladığımda halen sarsılırım. Aldığım darbeyle bilincimi yitirmiş, bir an sonra bu kez çimlerin üzerinde gözlerimi açtığımda üzerime eğilerek bana son duamı ettirmeye çalışan bir rahiple burun buruna gelmiştim. O münasabetsiz rahibi başımdan savdığım andan itibaren şaşmaz bir içgüdü, ailemin geri kalan fertleriyle birlikte Lübnan'da olan annemi aramak zorunda olduğumu söylüyordu bana. Yaşadığım şeyi önce ona anlatmak zorundaydım ve ambulans beni Fribourg hastanesine götürür götürmez öyle yaptım. Sonumun da başlangıcımın da annemde olduğuna dair hissim, onun beni hayatta tutan varlığı, beni kendi hayallerimde sonsuz bir sevgiyle, usulca, sezdirmeden esirgeyişi, yıllar yılı bel bağladığım bir şey olarak kaldı yaşamımda. Kendi içimde entelektüel, duygusal ve siyasal anlamda köklü bir değişim geçirmekte olduğum bir sırada, annemin bizzat idealize ettiğim kişiliğinin, sesinin, beni kuşatan anaç ilgisinin ve bakımının, hayatta gerçek anlamda güvenebileceğim yegâne şey olduğunu hissetmiştim. İlk eşimden boşandığımda içimi kemiren korkunç kafa karışıklığını bile, o akıl almaz kararsızlığına rağmen yine en iyi annemin çözümlediğine inanıyordum kendimce. Bir dediğinin bir dediğini tutmamasına ya aldırış etmiyor ya da bunu görmezden gelmeyi seçiyordum. "İlişkiniz dediğin kadar sarpa sardıysa, ne olursa olsun boşanmanız şart derim ben," diye başlıyordu önce. Bunun hemen ardından da, "Öte yandan, bizim için [Hıristiyanları kastediyordu] evlilik sonsuza kadar sürecek bir yemindir, kutsaldır. Kilisemiz boşanmayı asla hoş görmez," gibi bir yorum geliveriyordu. Bu beyanlar beni hepten felce uğratıyordu çoğunlukla.

Yine de yıllar yılı, annemin bu kararsızlığının önüme diktiği engelleri aşıp onun —özellikle de Kahire'yi yitirdiğimde— bana verdiği yaşamsal desteğe ulaşmayı başardım: Giderek daha da iyi anlıyorum ki o kararsızlığın ardında, Filistin'in bizlerin ve akrabalarımızın yaşamlarından eksilmesi, bu kaybın sürekliliği yatıyordu. Derken 1967 yılında ayaklarımızın altından bir şeyler daha kayıp gitti; gerçi benim gözümde o yıl olup bitenler, yaşamımdaki tüm diğer kayıpları, gençliğimin ve büyüdüğüm yerlerin kaybolan dünyalarını, eğitimimin siyasetten uzak geçen yıllarını, Columbia'da yaptığımı sandığım bağımsız öğretmenlik ve akademisyenlik kariyerimi de içine alan tek ve koca bir heyelanın cisimleşmiş haliydi. 1967'den sonra eskiden olduğum kişi değildim artık; o savaşın sarsıntısı beni olduğum yerden kaldırıp bütün kayıpların başladığı noktaya, yani Filistin mücadelesine götürmüştü gerisingeri. Böylece ilkin Amman'da kurulan ve altmışlı yılların sonlarından itibaren yetmişler boyunca Beyrut'ta da örgütlenen Filistin hareketinin bir parçası olarak yeni yeni biçim değiştirmiş olan Ortadoğu manzarasına balıklama daldım. Bu, eski yaşantımın heyecanla tetikte bekleyen, büyük ölçüde saklı kalan yanını, otoritarizm karşıtlığımı, dayatılmış, zorla kabul ettirilmiş bir sessizliği kırma ihtiyacımı ve her şeyden çok da uzlaşmaz taraflarımı budamaya çalışmak yerine sahiplenerek haksız bir kurulu düzeni yıkma ve bertaraf etme ihtiyacımı cezbeden bir deneyimdi. Annemin o günlerde iyiden iyiye çığrından çıkmış olan huzursuzluğu bir yanıyla, babamın kaybına ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün iç savaşla birlikte Beyrut'ta güçlenerek büyümesi sırasında etrafında olup biten sarsıcı değişimlere verdiği bir tepkiydi. Sözgelimi 1982'deki İsrail işgalini takdire şayan bir metanetle karşılamış, en küçük kız kardeşim Grace'e baktıktan başka bir de evleri savaşın henüz başlarında bir İsrail füzesine hedef olan ve böylece evsiz kalan İbrahim Abu-Lughod ve Sohail Meari'nin yaşadığı bir evi hiçbir şey olmamış gibi çekip çevirmişti. Öylesine bir kriz döneminde inanılmaz bir cesaret gösterisiydi bu. Yine de ona siyasetten, özellikle de kendi muhalif görüşlerimden ya da evlendiği andan itibaren gündelik yaşantısını sarsan sorunların temelinde yatan karmaşık siyasi gerçeklerden bahsetmeye kalkıştığımda, "Edebiyatçıysan edebiyatçılığını bil; Arap dünyasında siyaset, senin gibi dürüst ve iyi insanla-

rı mahvediyor" gibi sözlerle beni paylamaya koyulurdu.

Annemin kardeşler arası ilişkilerimize kendisini ne ölçüde sokmuş olduğunu —ki bunu amaçlı olarak mı içgüdüsel olarak mı yaptığını hiç bilemeyeceğim— böyle yapmakla ilişkilerimize müdahale etmekle kalmayıp aramıza da girdiği gerçeğini anlamam için resmi eğitimimin tamamlanmasının üzerinden yıllar geçmesi gerekti. Kız kardeşlerim de ben de halen onun bu konudaki su götürmez maharetinin sonuçlarıyla yaşıyoruz. Annemin bilerek ya da bilmeden yaptığı her şey, kuşkusuz başka nedenleri de olan, ama ilkin onun tarafından aramıza dikilen yaralayıcı engellere dönüştü bir bir. Ne yazık ki bu engellerden bazılarının yerlerinden kımıldatılması artık mümkün değil. Belki her ailede olan şeylerdir bunlar. Ama yine şimdi anlıyorum ki, eski günlerdeki o tuhaf aile kozamızın da, içinde yaşadığımız dünyanın da bizden sonraki kuşaklara örnek gösterilebilecek, miras bırakılabilecek bir tarafı yoktu. Sanırım babam bunu zamanında sezinlemişti; korkunç bir masrafı göze alarak bir benzeri daha işitilmedik bir işe kalkışması, dördümüzü birden Amerika Birleşik Devletleri'ne okumaya (kız kardeşlerimi yalnızca üniversite için) göndermesi bundandı bana kalırsa. Bu konuyu kafamda evirip çevirdikçe şuna daha çok ikna oluyorum ki, babam bir erkek olarak benim için tek umudun gerçekten de ailemden kopmam olduğuna inanmıştı. Özgürlük arayışım, içimdeki alt kimliği ya da "Edward" tarafından gizlenen kişiyi keşfetme sürecim ancak böyle bir kopuşla başlayabilirdi. Bu yüzden de, yıllar yılı çektiğim yalnızlığa, mutsuzluğa rağmen bu ayrılığın aslında talihli bir dönüm noktası olduğunu düşünür oldum. Artık ne "doğru" olmak ne de yerli yerinde (sözgelimi evde) olmak önemli, hatta arzulanır geliyor bana. Yersiz yurtsuz dolanıp durmak, bir eve sahip olmamak, bundan böyle hiçbir yerde kendini pek de evinde hissetmeyecek olmak daha iyi. Hele de ölene kadar kalacağım New York gibi bir şehirde...

Hayatının son birkaç haftasında annem uyuyamamanın verdiği ıstıraptan yakınır olmuştu sık sık. O Washington'daydı, bense New York'taydım. Sürekli telefonda konuşuyor, ayda bir kere de görüşüyorduk. Kanserin vücuduna yayıldığını biliyordum. Kemoterapi görmeyi reddediyordu. "*Mâ bid'eti'l-azâb*," diyordu; yani "O işkenceyi çekmek istemiyorum." Bense yıllar sonra bu işkenceye vücudu-

mu harap eden bir dört yıl boyunca katlanıp hiçbir sonuç alamayacaktım. Annem buna asla boyun eğmemişti. Doktorunun üstelemelerine dahi kulak asmamış, asla kemoterapi görmemişti. Ama geceleri uyuyamıyordu işte. Yatıştırıcılar, uyku ilaçları, rahatlatıcı içecekler, eş dost ziyaretleri, kitap okumak, dua etmek: Hiçbir şey ama hiçbir şey işe yaramıyor, diyordu. "Uyumama yardım et Edward," demişti bir keresinde bana, sesinde halen kulaklarımdan gitmeyen, içimi acıtan bir titreme olduğu halde. Ama sonra hastalık beynine sıçramış, annem ömrünün son altı haftasını uyuyarak geçirmişti. Kız kardeşim Grace ile birlikte yatağının başında onun uyanmasını beklemek, annemle geçirdiğim anların en acılısı, en çelişkilisiydi belki de.

Şimdi düşünüyorum da, onun *uyumak için* verdiği mücadeleye karşı kendi uykusuzluğum, annemden bana miras kalan son şey olsa gerek. Benim için uyku, mümkün olduğunca hızlı halledilmesi gereken bir şey. Ancak çok geç saatlerde yatağa girebiliyorum, ama şafakla birlikte çoktan kalkmış oluyorum. Tıpkı onun gibi ben de uzun uzun uyuyabilmenin sırrına erebilmiş değilim; ne var ki ondan farklı olarak ben bunu istemediğim bir noktaya geldim. Uyku, insanın farkındalığım sekteye uğratan her türlü şey gibi, ölümden farksız benim gözümde. Son tedavim sırasında —ki on iki hafta süren bir işkenceydi— ateşimin yükselmesinin ve ürperme nöbetlerinin önünü almak üzere verilen uyuşturucu ilaçlar yüzünden fena halde altüst olmuştum; ama beni asıl altüst eden, bu ilaçların neden olduğu o uyku hali, bir bebek gibi bakıma muhtaç olma hissi, yıllar önce bir çocuk olarak annem ve farklı bir biçimde de olsa babam karşısında kabullendiğim o âcizlikti. Bu tıbbi uyuşturucularla acı bir biçimde savaştım; doktorum ne derse desin, kimliğim onlara gösterdiğim dirence bağlıydı sanki.

Uykusuzluk, ne pahasına olursa olsun arzulamaya devam edeceğim kutlu bir hal benim gözümde. Beni sabahın erken saatlerinde, ziyan olmuş bir geceye ait o karanlık yarı bilinçlilik halini bir çırpıda üzerimden atmak kadar dinçleştirebilen başka bir şey daha bilmiyorum. Kendimle yeniden tanışmamı, birkaç saat öncesinde bütünüyle yitirmiş olabileceğim bir şeye kaldığım yerden devam etmemi sağlayan bir mucize gibi uyanıklık. Arada sırada, devinim halin-

deki akıntılardan ibaret bir yumak olduğum hissine kapılırım. Bunu da, birçoklarının büyük anlamlar yüklediği o katı benlik fikrine yeğliyorum doğrusu. Bu akıntılar, tıpkı insan yaşamının izlekleri gibi uyanık saatlerde kendi yollarınca devinir dururlar ve uzlaşmak ya da uyum içinde olmak gibi bir dertleri yoktur. Uzakta olmasına uzaktadırlar ve yersiz de olabilirler; ama en azından daima hareket halindedirler, zamanın, mekânın içindedirler, her türlü tuhaf kombinasyonla dolaşıp dururlar; ileri gitmeleri şart değildir, bazen birbirlerinin üzerine yürüdükleri de olur, iç içe geçseler de tek bir ana izlekleri olmaz. Bir özgürlük biçimi olduğunu düşünmekten hoşlanıyorum bunun; gerçi öyle olduğundan tam anlamıyla emin olmaktan da uzağım. İşte bu şüphecilik de özellikle elimde tutmak istediğim izleklerden biri. Yaşamımdaki bunca uyumsuzluktan sonra, tam olması gerektiği gibi olmamayı, yersiz yurtsuz olmayı yeğlemeyi öğrendim aslına bakılırsa.

—

Edward W. Said
Yersiz Yurtsuz

Yersiz Yurtsuz, zamanımızın en önemli düşünürlerinden Edward Said' in çocukluk ve ilkgençlik yıllarına dair anılarını aktardığı samimi bir otobiyografi. Said'in küçüklüğünde yaşadığı kimi ikilemlerin, otoriter babasıyla ve hem çok sevdiği hem de içerlediği annesiyle ilişkilerinin onda bıraktığı izleri görmek mümkün bu anlatıda. Hayatının ilk yıllarında yaşadığı kimlik karmaşasının, kendi deyişiyle "budalalık derecesinde" İngilizvari bir adla Araplığı su götürmez bir soyadına sahip olmanın, Hıristiyan bir Amerikan vatandaşı olarak Filistin, Lübnan ve Mısır'da, ardından bir Arap olarak Amerika'da yaşamanın Said'in kimlik ve aidiyet konusundaki görüşlerini nasıl biçimlendirdiğini görmek de mümkün. Hepsinden önemlisi, Said'in "ülkeden ülkeye, şehirden şehre, evden eve, dilden dile, ortamdan ortama sürüklenişler" sonucunda gelişen "yersiz yurtsuzluk" haliyle barışıp, mezhepleri ve ülkeleri aşan entelektüel aidiyetini bulmasının hikâyesi olarak okunabilir bu anılar.

Arka planda Ortadoğu'da yaşanan siyasi olayların Said'in o zamanki bakış açısından aktarıldığı, gündelik hayatın son derece canlı ayrıntılarla betimlendiği bu kitap, sadece kişisel yönüyle değil, "büyük ölçüde yitik ya da unutulmuş bir dünyayı" gözler önüne sermesiyle de kayda değer bir eser.

Metis Edebiyatdışı

Yayınları
metiskitap.com